

KIRGIZ TÜRKCESİYLE KUTADGU BİLİG:
KUTTUU BİLİM
(METİN-AKTARMA-KAVRAM ALANI)

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Dili Programı

Emine Damla KOCATÜRK

Danışman: Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

Mayıs 2014

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı öğrencisi Emine Damla Kocatürk tarafından Prof. Dr. Ceyhan Vedat Uygur yönetiminde hazırlanan "Kırgız Türkçesiyle Kutadgu Bilig: Kültürel Bilim (Metin-Aktarma-Kavram Alanı)" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 15 Mayıs 2014 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Ceyhan Vedat UYGUR

Jüri

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 16.05.2014 tarih ve ..12/18.. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR

Enstitü Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Emine Damla KOCATÜRK

ÖNSÖZ

İslamî Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biri Balasagun’lu Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig adlı eseridir. Kutadgu Bilig, kültür, yönetim ve toplumsal tarih açısından önemini kaybetmeyen, Türk kültürel gelişimine büyük katkı sağlayan bir eser olmuştur.

Bir siyasetname ve bir nasihatname olarak nitelendirilebilecek Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcib’in ve içinde yetiştiği çevrenin ilmî ve felsefi birikimi hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Gerek içerik gerekse şekil olarak sahip olduğu bu önemli özelliklerden dolayı birçok dile çevirisi / aktarması yapılmıştır. Bu aktarmalardan biri de Tölögön Kozubekov tarafından yapılan “Kuttuu Bilim” adlı Kırgızca aktarmadır. Bizim de tez çalışmamızda asıl olarak ele aldığımız ve üzerinde çalıştığımız aktarma Tölögön Kozubekov tarafından yapılan bu Kırgızca aktarmadır.

Kuttu Bilim’e Askar Abdikadir Bekbo ve Tügölbay Sıdıkbekov tarafından birer ön söz yazılmıştır. Bu ön sözlerde Tügölbay Sıdıkbekov, “Kutadgu Bilig” ve Yusuf Has Hacib ile ilgili kısa bilgiler vermiş ve R. R. Arat, A. Dilaçar, W. Radloff gibi Türkologların görüşlerine ve çalışmalarına değinmiştir. T. Sıdıkbekov’un asıl üzerinde durduğu konu Kutadgu Bilig’in tarihî değeri ve hâlâ Türk kültüründeki birçok sözlü gelenek unsuruna benzerliğidir. T. Sıdıkbekov, kitabın adının “Kutadgu Bilig” konmasının nedenini de Türk inanışlarındaki “kut” kavramının iyiliğin anahtarı olmasına bağlamıştır. Ayrıca T. Sıdıkbekov bizlerin kendi kültür miraslarımıza daha çok sahip çıkmamız gerektiğini vurgulayarak bu aktarmayı da “... miraslarımıza dikkat etmeye başlamamızın başlangıcı” olarak takdim etmiştir. Aktarma yapılırken karşılaşılan zorlukları da dile getirerek eserin tarihî değerinin ve güzelliğinin değiştiğini söylemiştir.

Askar Abdikadir Bekbo ise daha çok Yusuf Balasagun’un yaşadığı devir ve eserini yazma nedenleri ile eserin içeriği üzerinde durmuştur. Yusuf’un eserinde felsefi olarak makro-mikro uzay (insan hayatı ve âlem yapısı) üzerinde durduğunu anlatmıştır. Kutadgu Bilig’in sadece yöneticiler için değil tüm insanlık için bir nasihatname olduğunu söylemiştir. A. A. Bekbo, Kutadgu Bilig’de hümanizme giden bir felsefî anlayış olduğunu da özellikle vurgulamıştır.

Genel olarak öncelikle Kuttuu Bilim ile ilgili şunları belirtmek gerekir: “Kuttuu Bilim” adlı bu çeviride Kozubekov, eserin orijinaline pek sadık kalmamıştır. Kendisinin de söylediği gibi karşılaşılan anlam sorunlarından dolayı T. Kozubekov çoğunlukla kendi anladığı şekilde bir aktarma yapmıştır. Bu aktarmada kendi kültür öğelerini de sıklıkla kullanmıştır. Eserde çok sayıda Kırgızca deyim ve halk ağzından söylemler de bulunmaktadır. Örneğin 2869. beyitteki “ötösünö çıgarbayt” ifadesi Kırgızca bir deyimdir. (Kutadgu Bilig’de 2876. beyittir.)

2869 Aramzada iş buzuk, oroy kıyal, Haramzade, kötü, şer düşünceli,
Ötösünö çıgarbayt aytkan sözün! **Yerine getirmez** dediği sözü!

Kuttuu Bilim’de 1569. beyitteki “ölkö güldöp caynap turdu” ifadesi de ülkenin geliştiğini refahladığını anlatmak için kullanılmış bir deyimdir. (Kutadgu Bilig’de 1571. beyittir.)

1569 El bayıp, **ölkö güldöp caynap turdu**, Halkı zenginleşip, **ülke gelişti**,
 Bardık cerde Elikke urmat kıldı. Her yerde hükümdara hürmet etti.

Aynı şekilde aşağıdaki beyitteki gibi kulun boynunun fakirlikten dolayı kuş kirazına benzetilmesi de bir halk söyleyişidir. (Kutadgu Bilig’de 2983. beyittir.)

2976 Kutman Elik, caman bolot mindayda, Kutlu Melik, kötü olur aksi halde,
Kuldun moynu okşop tursa ırgayga! **Kul boynu benzerse kuş kirazına!**

Manzum olarak yapılan aktarmada hece ölçüsü ve kafiye düzeninin tutmadığı beyitler de oldukça çoktur. Kozubekov, 11’li ve 12’li hece ölçüsü arasında gidip gelmiş, bazı beyitlerde ise bir dize 11’li hece ölçüsü ile yazılmışken diğeri 12’li hece ölçüsü ile yazılmıştır:

1000 Sözü orundu adamdar kanday sonun, Sözü yerinde adamlar ne âlâ,
 Urmattalıp berilet tördön orun. Hürmet edilip verilir başköşe.

Ayrıca Kuttuu Bilim’de Kozubekov’un, beyitleri yanlış numaralandırdığını fark ettik. Kavram alanı oluşturduğumuz ve beyit numaralarını verdiğimiz için karışıklığı önlemek amacıyla Kutadgu Bilig ile karşılaştırma ve aktarma bittikten sonra tekrar numaralandırma yaptık. Bu durumda Kuttuu Bilim’in aslında 6636 beyitten oluştuğunu yani Kutadgu Bilig’den 8 beyit eksik olduğunu fark ettik. Kozubekov, bazen iki beyti birleştirerek tek beyit halinde aktarma yapmıştır. Bu eksikliğin nedeninin bu

birleştirmeler olması muhtemeldir. Daha önce de söylediğimiz gibi Kozubekov, kendi anladığı şekilde çeviri yapmıştır. Zira; Kuttuu Bilim’de Yusuf Has Hacib’in söylediği ifadelerle birbirini hiç tutmayan beyitler çoktur.

Örneğin Kuttuu Bilim’deki 2777. beyit, Kutadgu Bilig’de “*elig sakışında keçer erse sen / kerek hendese sakışı tutsa sen*” şeklinde olup (Kutadgu Bilig’de 2783. beyittir) bu beyit, Arat tarafından “Kara-cümleden sonra hendese hesabını ele alması gerekir” şeklinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (Arat, 2008: 518-519). Kırgızca aktarmada “hendese” kelimesinin karşılığı olabilecek bir kelime yoktur.

2777 Eликтin esep işin bilgeniñ cön, Melik’in hesabını bilmen doğru,
Anan da barın taktap cürgönüñ cön. Sonra da hepsini hesaplaman doğru.

2778. beyit, Kutadgu Bilig’de “*körü barsa yinçge sakış hendese / munı birle yir kök bolur ol sasa*” şeklindedir. (Kutadgu Bilig’de 2784. beyittir) Bu beyit, Arat tarafından, “Dikkat edersen hendese ince hesaptır. Bununla yer ve gök hesapları yapılabilir” şeklinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (Arat, 2008: 518-519). Söz konusu beyit, Kuttuu Bilim’de ise aşağıdaki şekilde aktarılmıştır:

2778 Uşunday cürgüzgöndö esepterdi, Bunun gibiyaparsan hesapları,
Sanaşat bardık işti, köktü, cerdi! Hesaba katar tüm işi, göğü, yeri!

Kuttuu Bilim’deki 3353. beyit; Kutadgu Bilig’de 3361. beyit olup “*yori yalnguz işsiz ay yalnguk uzı / tutı kıldı yalnguz tili kör sözi*” (Ey insanların ustası, tek başına ve arkadaşsız yürü; bak, papağan konuşup söz söylemeye kendi başına ulaştı) şeklindedir (Arat, 2008: 600-601). Bu beyit Kuttuu Bilim’de ise şu şekildedir:

3353 Calgız üygö çaşınıp başıñ katkın, Eve kapanıpyalınız, münzevi ol,
Boy bolup, öz sözüñdön baar tapkın. Yalnız olup, öz sözünden hepsini bul.

Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Ama bu örneklerin, aradaki farkları göstermesi açısından yeterli olduğu kanısındayız.

Aktarma yaparken Kutadgu Bilig, R. R. Arat’ın Türkiye Türkçesine aktarması ve Kuttuu Bilim arasında yaptığımız karşılaştırmalarda, genellikle Kırgızca çevirinin bazı özel anlamları karşılamadığını fark ettik. Biz de Kutadgu Bilig’in orijinalinden fazla şaşmadan ama Kuttuu Bilim’i de çok değiştirmeden bir aktarma yapmaya çalıştık. Yaptığımız aktarmayı mümkün olduğunca Kırgızcadan doğrudan aktarma biçiminde

yaptık. Ancak şunu hemen belirtelim ki Kırgızcadan Türkiye Türkçesine aktarma yaparken mümkün olduğunca Kutadgu Bilig’in orijinalindeki anlama da sadık kalmaya çalıştık.

Aktarmada bazı kelimeleri Eski / Orta Türkçede de kullanılmış olduğu ve anlaşıldığı için hece ölçüsünü ve kafiyeye düzenini de bozmamak amacıyla değiştirmeden ya da sadece ses denkliliğini uygulayarak aktardık. Örneğin “güzellik” anlamındaki “körk” kelimesini “görk” şeklinde aktardık.

1573 Ordonun **körkü** ele, kayran kişi, Ülkenin **görkü** idi, kıymetli kişi,
Cakşılık dayım bolçu kılğan işi. Hep iyilik olurdu yaptığı işi.

“Güzel, endamlı” anlamlarındaki “körktüü” kelimesini de “görklü” şeklinde aktardık.

2907 Cüzü carık, caydarı kabaktarı, Yüzü parlak, hoş olmalı gözleri,
Şiñga boy, kara kaştuu, **körktüü** dağı. Endamlı, kara kaşlı, **görklü** dahi.

Aynı şekilde “cumşak” sözcüğünü de bazı beyitlerde “yumşak” şeklinde aktardık.

3176 A bektin cıluu, **cumşak** bolso özü, Ki beyin tatlı, **yumşak** olsa özü,
El koldop, süyüp ugar uluu — kiçüü!” Halk kollar, sevip dinler büyük-küçük!
“Güneş” anlamındaki “Kün” kelimesini de bazı beyitlerde “Gün” olarak aktardık.

22 Sen asmanga cıldız çaçtıñ köp ele, Yıldız saçtın sayısız, gökyüzüne,
Tündü kuup, Kün çıgardıñ töböğö. Geceyi kovup, Gün çıkardın tepeye.

Bununla birlikte günümüzde pek kullanılmasa da “atasözü, vecize” anlamlarındaki “makal” sözcüğünü de kafiyeye ve hece ölçüsü açısından uygun olan “mesel” sözcüğünü kullanarak aktardık.

1795 Bul tuuraluu ukkanmın türkçö **makal**, Bunun hakkında duydum Türkçe **mesel**,
Aytıptır köptü körgön bir aksakal: Demişgörüp geçirmiş bir aksakal:

1823 Bul tuuraluu bar eken türkçö **makal**, Bununla ilgili var Türkçe **mesel**,
Payda tiyer, oşonu esiñe al: Fayda dokunur, bunu aklına al:

Kırgızcadaki yükleme hali eki olan “-n” ekini hece ölçüsü ve kafiye düzenini bozmamak amacıyla ve beytin anlamı da anlaşıldığı için bazı yerlerde aynı şekilde kullandık.

- 1545 Meyli sen tentek bolgun, cooş bolgun, İster delice ol, isterse sakın,
Buza albaysıñ bayırkı **ömür colun!** Bozamazsın önceki **ömür yolun!**
- 2643 Ar suroogo toktolboy coop tapsın, Her soruya kesilmez cevap bulsun,
Ar süylöştö karmasın **sözdünbaşın.** Her konuşmada tutsun **sözünbaşın.**
- Aktarma yaparken bazı kelimelerde anlam karışıklığı olmasını önlemek için gerekme de kesme işareti kullandık.
- 839 **Ilalık** bir kişinin aytkanın uk **Ilal’lı** bir kişinin dediğini dinle,
Baar tapkan işinen atı çıgıp: Her yaptığı işinden adı çıkmış:
Bazı kelimelerin ise anlamını vurgulamak için tırnak içine aldık.
- 38 Kündüz içpey, tündö catpay **ak** urdu, Gündüz içmez, gece yemez, “**hak**” dedi
Bir sen üçün caratkanga calındı. Tek senin için Yaratan’a yalvardı.
- 2963 Dildin ağı — adamdın **mañızı** oşol, Temiz gönül, insanın “**mana**”sı bu,
Dildin ağı — çınıgı adilet col! Temiz gönül, gerçek adalet yolu!
- 3067 Kim **döölöttüü**, oşolor colduu kelet, Kim ‘**kut’luysa**, onlar talihli olur,
Teskerisi oñ bolup, sözü cölök. Ters işi düzelip, sözü dinlenir.
- 3061 Kün-tünü kızmat kıldı başın sayıp, Gece-gündüz hizmet etti can başla,
Üyünö **döölöt** kirdi kuçak cayıp, Kucak açıp “**devlet**” girdi evine,
Bazı beyitlerde de hece ölçüsünü bozmamak için bazı kısaltmalar yaptık.
- 2868 Akılduu, cakşı adamda asıl sezim, Akıllı, iyi adamda asil his olur,
Adam üçün azapka salat özün, **Başkası’çin** kendini derde salar.
- 3183 Bul aalamda, carattı baarın özü, Bu âlemde, yarattı hepsini kendi,
Caşoo üçün tamagın berdi ceçü. Yaşam’çin yiyecek yemeğin verdi.

Kutadgu Bilig, özellikle ve öncelikle hanlara, hükümdarlara, beylere öğütler içeren bir siyasetname olduğu için biz de Kırgızca metinden hareketle yönetim ile ilgili

kavram alanı oluşturduk. Kuttuu Bilim’i baz alarak kavramları seçtik ve sınıflandırdık. “/” işareti ile ilk 77 beyti diğer beyitlerden ayırdık. “Yöneticinin Vasıfları” olarak ayrı bir başlık açtık ve yöneticilere ait kelimeler ile diğerlerini ayırdık. Mesela açgözlülerin özellikleri, genel durumları ve bu yüzden yöneticilerin açgözlülerden uzak durması gerektiğini anlatan beyitler ile yöneticilerin açgözlü olmamaları gerektiğini söyleyen beyitler ayrı başlıklarda verilmiştir.

TEŞEKKÜR

Beni, bu kadar önemli, kültürel ve tarihî bir eser üzerinde çalışma yapmaya motive eden, bu tezin hazırlanmasında çok değerli bilgi ve görüşlerini benimle paylaşan, çalışmalarımı baştan aşağı inceleyen ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanımsayın Prof. Dr. Ceyhun Vedat Uygur'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tez hazırlığı aşamasında değerli fikirleri ile beni aydınlatan ve destekleyen sayın Yrd. Doç. Dr. Erhan Durukan'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca çalışmam sırasında bana her türlü kolaylıklar sağlayarak, tavsiyeler vererek yardımda bulunan ve destek olan aileme, sevgili nişanlım Mehmet Volkan Turan'a, değerli dostlarım Şeyma Gürleyen ve Zeynep Genç'er'e çok teşekkür ederim. Bunun yanında tüm stresimi çekerek yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen değerli mesai arkadaşlarım Nazmi Arslan, Nilüfer Serin ve Taha Yasir Cevher ile diğer hocalarıma ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Son olarak tezimin hazırlanmasında maddi destek olan Türk Dil Kurumu'na, Pamukkale Üniversitesi BAP birimine teşekkür ederim.

Emine Damla Kocatürk

Mayıs, 2014

ÖZET

KIRGIZ TÜRKÇESİYLE KUTADGU BİLİĞ: KUTTUU BİLİM

(METİN-AKTARMA-KAVRAM ALANI)

KOCATÜRK Emine Damla
Yüksek Lisans Tezi
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ABD
Yeni Türk Dili Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

Mayıs 2014, 523 Sayfa

Bu çalışma, Kutadgu Bilig'in Tölögön Kozubekov tarafından yapılan Kırgızca tercümesi esas alınarak yapılmıştır. Kırgızca çeviride olduğu gibi, çalışmamızda da manzum çeviri yöntemi kullanılmıştır. Tez; “Ön söz”, “Giriş”, “I. Bölüm: Kutadgu Bilig”, “II. Bölüm: Yusuf Has Hacib”, “III. Bölüm: Transkripsiyonlu Metin-Türkiye Türkçesine Aktarma”, “IV. Bölüm: Yönetim İle İlgili Kavram Alanı”, “Sonuç”, “Kaynaklar” kısımlarından oluşmaktadır. “Ön söz” bölümünde tezimizi nasıl hazırladığımız anlatılmış, “Giriş” kısmında çalışma konularımız hakkında kısaca bilgi verilmiştir. “I. Bölüm” Kutadgu Bilig ile ilgili genel bilgilere ve Kutadgu Bilig ile ilgili yapılan çalışmalara ayrılmıştır. “II. Bölüm”, Yusuf Has Hacib'in hayatı, eseri ve edebi kişiliği ile ilgili verilen bilgilerden oluşmuştur. “III. Bölüm” ise Kutadgu Bilig'in Kırgızcasından yaptığımız harf çevirisi ve Türkiye Türkçesine aktarmasından oluşmaktadır. “IV. Bölüm” göstergebilim ve kavram alanı ile ilgili teorik bilgileri ve Kırgızca metinden hareketle elde ettiğimiz yönetim ile ilgili kavram alanını oluşturan kavram işaretlerini içermektedir. “Sonuç” kısmında çalışmanın başından sonuna kadar elde edilen bilgiler değerlendirilerek bir sonuca varılmıştır. “Kaynaklar” kısmında ise tezde yararlanılan eserlerin künyeleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Kuttuu Bilim, Kırgızca, aktarma, kavram alanı.

ABSTRACT

**KUTADGU BİLİĞ WITH KIRGHİZ TURKISH: KUTTUU BİLİM
(TEXT-TRANSLATION-CONCEPTUAL FIELD)**

KOCATÜRK Emine Damla
Master Thesis
Turkish Language and Literature Department
Modern Turkish Language Programme
Adviser of Thesis: Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

May 2014, 523 Pages

This work is based on Kirghiz translation of Kutadgu Bilig by Tölögön Kozubekov. Like in the Kirghiz translation in our study too has been used poetic translation method. Thesis is composed part of “Preface”, “Intraduction”, “First Part: Kutadgu Bilig”, “Second Part: Yusuf Has Hacib”, “Third Part: Text With Transcription and Translation in Turkey’s Turkish”, “Forth Part: Conceptual Field About Management”, “Conclusion” and “Bibliography”. In part of preface, it is explained how we prepared our thesis. In the introduction part, information about the our study topic is given. In first part we gave genarel information about Kutadgu Bilig and we told studies about the Kutadgu Bilig. Second part is consisted of information about Yusuf Has Hacib’s life, creation and literary character. Third part is consisted of transcription from Kirghiz Turkish and translation in Turkey’s Turkish. Forth part is include theoretic information about semiology and conceptual field and concept signs which is formed conceptual field about the management which is taken form Kirghiz Turkish text. In the conclusion part, some conclusion has been attained by evaluation every information. In the bibliography part it is given the names of the works which we benefit for the thesis.

Key Words: Kutadgu Bilig, Kuttuu Bilim, Kirghiz Turkish, translation, conceptual field.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
TEŞEKKÜR.....	VII
ÖZET	VIII
ABSTRACT.....	IX
İÇİNDEKİLER	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ	1
Tezin Amacı.....	10
Tezin Önemi.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTADGU BİLİĞ

1.1. Kutadgu Bilig İle İlgili Genel Bilgiler	11
1.2. Önemi ve Üzerine Yapılan Çalışmalar	15

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF HAS HACİB

1.1. Yusuf Has Hacib İle İlgili Genel Bilgiler	22
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN - TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMASI

1.1. Kuttuu Bilim- Türkiye Türkçesi	25
---	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNETİM İLE İLGİLİ KAVRAM ALANI

1.1. Göstergibilim ve Kavram Alanı İle İlgili Genel Bilgiler.....	456
1.2. Kuttuu Bilim’de Yönetim İle İlgili Kavram İşaretleri	467
SONUÇ	507
KAYNAKLAR	509
ÖZGEÇMİŞ	513

KISALTMALAR

akt.:	Aktaran
Alm.:	Almanca
bk.:	Bakınız
çev.:	Çeviren
Fr. :	Fransızca
H.:	Hicri
haz.:	Hazırlayan
İng.:	İngilizce
KB:	Kutadgu Bilig
Kzk.:	Kazakça
M.:	Miladi
TDK:	Türk Dil Kurumu
vb.:	ve benzeri
vd.:	ve diğerleri
Yay.:	Yayın
YUyg.:	Yeni Uygurca

GİRİŞ

Kutadgu Bilig, İslami Türk edebiyatının ilk ve en kapsamlı eseridir. “Kutlu Bilgi” anlamına gelen Kutadgu Bilig, 11. yüzyılda Balasagunlu Yusuf tarafından yazılmıştır. Balasagunlu Yusuf, yazdığı bu eseri o devrin Karahanlı hükümdarı Tavgaç Buğra Han’a sunmuş ve hükümdarın takdirini toplamakla birlikte önemli makamlardanbiri olan “Has Hacib”lik unvanını da almıştır. Kutadgu Bilig’in içeriği, şekil özellikleri, önemi ve Yusuf Has Hacib’in hayatı, edebî kişiliği üzerine birçok çalışma yapıldığı için biz de genel bilgi ve eserin özellikleri vermekle yetineceğiz.

Kutadgu Bilig ile ilgili en önemli çalışmalardan birini yapan R. R. Arat’ın (1979) Yusuf Has Hacib ile ilgili açıklamaları şöyledir:

“Yusuf, münevver ve mütefekkir bir şahsiyet sıfatı ile, kendi devir ve muhitinde elde edilebilecek bütün bilgi ve fikirleri edinmeğe çalışmış olduğu gibi, bunların bir kısmını bizzat elde etmiş olması da tabiidir. (...)Üzerinde 18 ay uğraştığı eserini 462 (1069/1070)’de tamamladığına ve yazmağa başladığı vakit 50 yaşlarında bulunduğuna bakılırsa, Yusuf 410 (1019) yılı civarında doğmuş olmalıdır. Ölümü hakkında mâlûmatımız yoktur. Eserin ilâve kısmında, kendisinden bahsederken, ihtiyarladığını, hayatını insanlara hizmetle geçirerek, Tanrıya ibâdetle geç kaldığını söylemesinden, oldukça uzun yaşamış olduğu düşünülebilir”(Arat, 1979: XXII-XXIII).

Bir siyasetname ve bir nasihatname olarak nitelendirilebilecek Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcib’in ve içinde yetiştiği çevrenin ilmî ve felsefî birikimi hakkında çok önemli bilgiler vermektedir.Külekcî (2005) de Yusuf Has Hacib ile ilgili şunları söylemiştir:

“İslâmî Türk Edebiyatının ilk ürünlerinden olan Kutadgu Bilig’in müellifi Yusuf Has Hacib hakkında pek fazla malûmat yoktur. O’nun hayatı ile ilgili bilgilerin tek kaynağı yine kendi eseri Kutadgu Bilig’dir. Bunun dışında hiçbir kaynakta bilgi bulunamamıştır.

Kutadgu Bilig'e sonradan ilâve edilmiş olan manzum ve mensur mukaddimelerde verilen malûmata göre Yusuf Has Hacib XI. yüzyılda yaşamış Balasagunlu bir şairdir.

Mensur mukaddimede esere verilen isimler sayıldıktan sonra şair hakkında bilgileri veriliyor.

Bu kitabı yazan Balasagun şehrinden takvâ sahibi bir zattır. Fakat eserini Kaşgar memleketinde tamamlayıp, maşrık meliki Tavgaç Buğra Han huzûruna sunmuş ve Buğra Han müellifin değerini takdir ederek, yükseltip ona kendisinin has hâcibliğini vermek lütfunda bulunmuştur. Bundan dolayı Yusuf Ulu Has Hacib olarak, onun adı ve şöhreti dünyaya yayılmıştır.

Eserinin son bölümünde hayatını insanlara hizmette geçirerek ihtiyarladığını, Tanrı'ya ibadette geç kaldığını söyleyen Yusuf Has Hacib'in uzun bir ömür sürdüğü 410 (1019) yıllarında doğmuş olduğu tahmin edilmektedir. Ölümü hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Yusuf Has Hacib'in eserinde bahsettiği mevzulardan hayatı ve şahsiyeti ile ilgili bazı malûmatlar edinmemiz mümkün olmaktadır.

Kutadgu Bilig'in edebî değeri, muhtevası göz önüne alınınca, müellifi Yusuf Has Hacib'in devrinde en yüksek tahsil ve terbiyeyi gördüğü ortaya çıkar.

Eserde cemiyet içerisindeki mevkisi ne olursa olsun, tam anlamıyla kâmil insanın vasıfları üzerinde durulmakla beraber, devrin ilim şubelerinin mevzuları da bulunmaktadır. Yusuf'un münevver ve mütefekkir biri olarak bu ilimlerden bazılarını elde etmiş olması da tabiidir. Astronomi, kimya, tabii ilimler, coğrafya, matematik gibi ilim mevzularından bahseden Yusuf 4382. beyitte Oklid'den söz ederek tavsiyede bulunuyor.

Takı kolsa cebr-ü mukabel okı

Yime Oklidis kapğı yetrü tokı

(Daha da istersen, cebir ve mukabele oku; bir de Oklidis'in kapısını da iyice çal)

Kutadgu Bilig'in tetkikinden Yusuf Has Hacib'in Arapça ve Farsça bildiği, Arapça ve Farsça eserlerden istifade ettiği anlaşılmaktadır.

Hâricîlerin reisi Dahhak'ın küstâhlığından, Feridun'un ikbâlinden (beyit 241) Nuşirevan'ın bilgi ve aklından (beyit 290) bahseden Yusuf, Firdevsî'yi de tanımaktadır. Firdevsî'nin ünlü eseri Şehnâme'de, Turan kahramanı Alp Er Tonga'dan Efrâsyâb ismiyle bahsettiğini 276-280. beyitlerde zikrediyor (Külekçi, 2005:11-15).

Kutadgu Bilig, 6645 beyitten oluşan bir siyasetnamedir. Sembolik 4 şahsın karşılıklı diyaloglarıyla anlatılan hikmet ve öğütlerden oluşur. Külekçi (2005), kitabında Kutadgu Bilig ile ilgili şu açıklamalara yer vermiştir:

“Kutadgu Bilig” isminin sonundaki “Bilig” bilgi, ilim anlamına gelir. Baştaki Kutadgu kelimesi için Zeki Velidi Togan şu görüşü ileri sürüyor.

Kut-adgu = sevinç edici / verici anlamına geldiğini ileri süren Türkoloğlara karşı Kut-ad / Kud-at deyiminin Kut-lar demek olduğunu, bununda eski Türkçe'de Türk-üt (Türkler) Alpag-ut (Yiğitler) Tark-at (Tark-lar / Tark-an) kelimelerindeki çokluk bildiren “T” son ekini almış biçimiyle Kut-lar; anlamının Hükümdar ve “Kut-ad-gu”nun da Hükümdarlara ait demek olduğunu söylüyor.

Reşit Rahmeti Arat ise bunun “Kut-ad-gu Bil-i-g” (Kutlu etme bilgisi) anlamına geldiğini ileri sürmüştür” (Külekçi, 2005: 20).

Arat'ın (1979) Kutadgu Bilig ile ilgili açıklamaları ise şu şekildedir:

“Yusuf kendi eserini kısa, fakat vecîz bir şekilde takdim etmiştir (bk. beyit 350-352):

kitab atı urdum Kutadgu Bilig

kutadsu okıgıka tutsu elig

sözüm sözledim men bitirdim bitig

sunup iki ajunnu tutgu elig

kişi iki ajunnu tutsa kutun

kutadmuş bolur bu sözüm çın bütün

(“Kitap adını Kutadgu Bilig koydum; okuyana kutlu olsun ve ona yol göstersiz. Sözüümü söyledim ve eserimi yazdım; elini uzatan iki dünyayı kut ile tutarsa, o kutlu olmuş olur; bu sözüm doğrudur, inan”).

Eserin esasını teşkil eden dört şey (neng) ile bunları canlandıran timsâlî şahsiyetler şunlardır (bk. beyit 355-357): 1. Kün-Togdı – köni törü (doğru kanun), 2.

Ay-Toldı – kut (saâdet, ikbâl, devlet), 3. Ögdülmüş – ukuş (akıl) ve 4. Odgurmuş - akıbet (hayatın sonu)” (Arat, 1979: XXVIII).

“Kutadgu Bilig, isminden de anlaşıldığı gibi (kut-ad-gu bil-ig), insana her iki dünyada, tam mânası ile, kutlu olmak için lâzım olan yolu göstermek maksadı ile, kaleme alınmış bir eserdir. Birbiri ile çok sıkı bağlı olan ferd, cemiyet ve devlet hayatının ideal bir şekilde tanzimi için lâzım olan zihniyet, bilgi ve fazîletlerin ne olduğu ve bunların ne şekilde elde edileceği ve nasıl kullanılacağı üzerinde duran şâir-mütefekkir, bununla kendi devrinde gündelik hayatın üstüne yükselenlerin düşüncelerine tercüman olmuştur” (Arat, 1979: XXV).

KB, baştan sona 4 sembolik şahsiyetin diyaloglarından ve münazaralarından oluşmaktadır. Eserde Tanrı, Muhammed Peygamber, dört Halife, bahar mevsimi ve Ulu Buğra Han methedilikten sonra yedi yıldız ve on iki burç anlatılır. İyilik etmenin faydaları; bilgi ile aklın meziyet ve faydaları; “devlet”in özellikleri; adalet vasfı; beylerde olması gereken vasıflar; vezirde, kumandanda, ulu hâcibde, kapıcıbaşında, elçilerde, kâtipte, hazinedarda, aşçıbaşında, içkicibaşında, hizmetkârlarda olması gereken vasıflar; dünyanın kusurları; ahiretin kazanılması; beylere hizmet etmenin yol-yöntemleri, hizmetkârlarla nasıl geçinileceği, avam ile nasıl ilişki kurulacağı, âlimler, hekimler, efsuncular, rüya yorumcuları, müneccimler, şairler, çiftçiler, tüccarlar, hayvan yetiştirenler, zanaatkârlar, fakirler ile ilişkiler; evlilik; çocuk terbiyesi; hizmetçilere nasıl muamele edileceği; ziyafete gitme adabı; ziyafete davet usulü; adaletle karşı adalet, insanlığa karşı insanlık gösterilmesi vb. konuları işlenmiştir.

Külekçi (2005), Kutadgu Bilig’in içerik ve biçim özellikleri ile ilgili şunları söylemiştir. *“Muhteva ve şekil bakımından büyük bir eser olan “Kutadgu Bilig” 6645 beyitten meydana gelmiştir. Kitaba sonradan ilave edilmiş olan 77 beyitlik manzum mukaddime bu sayıya dahil değildir. İran edebiyatından alınmış bir nazım şekli olan “mesnevi” tarzında aruz vezni ile kaleme alınmıştır. Aynı zamanda “Şehnâme”nin de vezni olan acem aruzununfaülün, faülün, faülün, faül kalıbiyle yazılmıştır.*

Eserin sonunda kaside şeklinde söylenmiş 124 beyit tutarında üç parça ve eserin içinde yeri geldikçe söylenmiş 173 dörtlük vardır. Milli nazım birimiz dörtlüklerle söylenen bu parçalar, eseri İslamiyet öncesi Türk şiir ananesine bağlayan halk edebiyatı örnekleridir. Halk edebiyatımızdaki mani türünden ayrılan tek yönleri vezin itibariyledir.

(...) Eserde açıkça belirtilen, tarif edilen hiçbir isme rastlanmıyor. Şair timsali şahsiyetlerine söylediği fikirlerini takviye ve isbat için bazı şahıslar ve çeşitli unvanlarla devlet adamlarının fikirlerini, sözlerini zikrediyor. Cemiyetin muhtelif zümrelerine mensup olan bu şahısların şairin devrinde yaşamış veya eserleriyle tanınmış yahut o devredeki eserlerde isimleri geçen kimseler olduğu kesindir. Bu şahıslardan Ötüken Begi (1962, 2682) Yagma Begi (1758, 4947) İla beg (1779) İla atlığı (841, 1629, 2319,) İla sır tenği (2696) Böke yavgusu (5043, 5523) Türk hanı (3817) Uç ordu hanı (2966, 3815, 5569) Uç ordu begi (194) Ulug kend begi (5354) Biliglig Çiğil (3491) gibi nisbeten açıklanan şahsiyetlerle ima yollu bahsedilen devlet adamlarının, âlim, hâkim, şair, tecrübeli ihtiyar kumandan, kahraman ve manen büyük zatların fikirleri zikredilmektedir.

(...) Edebi yönden İslamî Türk edebiyatının ilk mahsulü kabul edilen Kutadgu Bilig dil itibariyle de Karahanlılar devri Hakaniye Türkçesi'nin Divanü Lügati't-Türk ile birlikte ilk metinleri olarak sınıflandırılmıştır.

Arapçanın ilim dili, Farsçanın da şiir dili olduğu bir devrede Yusuf Has Hacip, eserini Türkçe olarak yazmıştır. Bunun sebebi ana dili olan Türkçenin değerini bilisi ve ona karşı olan sevgisidir. Türkçenin sırlarına ermiş ondaki sır ve mana inceliklerine vakıf olmuş kudretli şairimiz bu değeri şu beyitleriyle tebarüz ettiriyor.

Keyik tağı kördüm bu türkçe sözüğ

Anı akru tuttum yakurdum ara (6617)

Sıkadım sevittim könğül birdi terk

Takı ma belingler birerde yire (6618)

Sunup tutmuşımça ederdim sözüğ

Kelü birdi ötrü yıparı bura (6619)

Bu Türkçe sözü yabânî geyik gibi gördüm; onu yavaşça tuttum, aldatarak, kendime yaklaştırdım.

Okşadım, ısındırdım, çabucak bana gönül verdi; yine de ara sıra ürkiyor, korkuyor.

Ele geçirdiğim gibi sözü tâkip ettim; onun miski güzel kokular saçmağa başladı.

Ancak İslamî Türk edebiyatının ilk mahsullerinden olan eserde fazla olmasa da Arapça ve Farsça kelimeler kullanılmıştır. Bunların da çoğu İslâm dininin ve İslâm kültürünün yeni mefhumlarını karşılayan kelimelerdir”(Külekcî, 2005: 21-27).

Kutadgu Bilig’in bilinen üç nüshası vardır. Yapılan araştırma ve incelemelerden sonra bu nüshaların, eserin yazımından çok sonra istinsah edildiği anlaşılmıştır. Bu nüshalar Herat nüshası, Fergana nüshası ve Mısır nüshasıdır. Arat, bu üç nüsha dışında Kutadgu Bilig’deki bazı beyitlerle çeşitli yerlerde karşılaştığını söyleyerek şu açıklamaları yapmıştır: “*Kutadgu Bilig’in bu üç nüshasından başka, bir de ayrı ayrı vesileler ile, eserdeki bazı beyitlerin zikredilmesine rastlanmaktadır. Bunlardan iki beyit Ankara Maarif vekâleti kütüphanesinde bir mecmuada bulunmaktadır. (...) Fakat Fuat Köprülü (Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul, 1934, s. 74-83) bu mecmuayı tetkik etmiş ve bizi alâkadar eden meseleyi aydınlatmağa yarayacak mâlûmat vermiştir. Müellif bu mecmuada Arapça, Farsça ve Türkçe şiir, hikâye ve mektuplar ile türk hükümdarlarının ahlâk ve tabiatlarına dair malumat toplamak istemiş fakat sonra Türkçe olanların bir kısmını çıkarmıştır. (...) Kutadgu Bilig’dekine benzer bir beyit de 1909’da Sarayçık’ta 6-7 m. derinliğinde toprak altından çıkarılan bir vazoda yazılmış bulunmaktadır. 24 parça olan vazo kırıkları, sonradan birleştirilerek, yapıştırılmış ve Uralsk askerî müzesine konulmuştur. 1910-1911 senelerinde kendisine verilmiş olan fotoğraflar, A. Samoyloviç (Sredneaziatsko-turetskiya nadpisi na glinyanom kuvşine iz Sarayçika, ZVO, 1912, XXI, cüz 1, s. 038-047) tarafından okunmuş, tercüme edilmiş ve vazounun tam bir tavsifi yapılmıştır”*(Arat, 1979: XXXIX-XL).

Birçok açıdan çok fazla öneme sahip olan KB üzerinde gerek Batı gerek Doğu gerekse Türk dünyasında birçok çalışma yapılmıştır. XX. yüzyılın sonlarına doğru diğer Türk topluluklarında, Kutadgu Bilig ile ilgili çalışmalar artmıştır. Bizim de çalışmamızın kaynağı Tölögön Kozubekov (1998) tarafından yapılan Kırgızca aktarmadır. Çalışmamızda Kırgızca metnin (Kiril harflerinden) harf çevrimi ile Türkiye Türkçesine aktarması yapılmıştır. Daha sonra da bu aktarmadan hareketle yönetim ile ilgili kavram alanı oluşturulmuştur.

Yönetim ile ilgili kavram alanı oluşturacağımız için öncelikle göstergebilim, gösterge, gösterilen, kavram, kavram alanı gibi başlıca terimlerle ilgili kısa açıklamalar yapalım. Öncelikle göstergebilim denilince ilk akla gelen isimlerden olan Ferdinand de Saussure’ün kendi dersinde anlattığı görüşleri şöyledir:

Göstergebilim

“Dil, kavramları belirten bir göstergeler dizgesidir. Onun için de, yazıyla, sağır-dilsiz abecesiyle, simgesel niteliklikutsal törenlerle, incelik belirtisi sayılan davranış biçimleriyle, askerlerin belirtkeleriyle, vb. karşılaştırılabilir. Yalnız, dil bu dizgelerin en önemlisidir.

Demek ki, göstergelerin toplum yaşamı içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim tasarlanabilir. Toplumsal ruhbilime, bunun sonucu olarak da genel ruhbilime bağlanacak bir bilim. Göstergebilim (Fr. sémiologie < Yun. Sēmeion ‘göstergeden’) diye adlandıracağız biz bu bilimi. Göstergebilim, göstergelerin ne olduğunu, hangi yasalara bağlandığını öğretecek bize. (...) Dilbilim, bu genel nitelikli bilimin bir bölümünden başka bir şey değil.

Dilbilimcinin görevi, göstergesel olgular bütünü içinde dilin özel bir dizge olmasını neyin sağladığını ortaya koymaktır. (...) Dilbilime ilk kez bilimler arasında belli bir yer verebilmemizi, onu göstergebilime bağlamamıza borçluyuz” (Saussure, 2001: 45-46).

Erkman Akerson (2008), “Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış” adlı kitabında “Gösterge” başlığı altında şu açıklamaları yapmıştır.

*“Büyük ve ortak bir dizge olan dil yetisinin en önemli özelliği, insanların, varlıkları ve nesnelere göstergelerle temsil edebilmeleridir. Dildeki her birim yalnızca bir göstergedir, temsil ettiği varlığın kendisi değildir. Biz zihnimizde, gerçek dünyadaki varlıklar hakkında kavramlar oluştururuz. Sonra bu kavramlara adlar yakıştırırız. Kavram ve kavrama taktığımız ad, birlikte dilsel göstergeyi oluştururlar. Hangi kavramın hangi adı taşıyacağı rastlantısal, nedensiz ve uzlaşımsaldır, çünkü aynı kavrama diller farklı farklı adlar yakıştırırlar. Örneğin: AT kavramına Türkçed’de **at**, İngilizce’de **horse**, Almanca’da **Pferd**¹, Latince’de **eques**, Fransızca’da **cheval** denir, ama atın kendisi gene de hep at olarak kalır. Ancak at sözcüğü, doğadaki gerçek atı değil, zihnimizdeki kavramı temsil eder.*

(...) Saussure’e göre, gösterge iki yanlı bir birimdir. Bir yanda, zihnimizdeki soyut kavram, öteki yanda da, bu kavrama yakıştırılan ad vardır. Ad, ses birimlerinin birbirine takılmasıyla oluşmuş bir ses zinciridir. Ses, kavramdan daha somut olduğu,

¹ Almanca bütün isimler –özel isim olmasa da- büyük harf ile başlar.

işitme duyumuzla algılandığı için, göstergenin biçimi sayılır. Zihnimizdeki soyut kavramı, onu taşıyan somut bir biçim olmadan başka birisine aktarmak olası değildir.

Yani, iletişimin gerçekleşebilmesi için kavramların aktarılabilir, somut biçimlere dökülmeleri gerekir, tıpkı suyu, bir kap olmadan taşıyamayacağımız gibi. Bir dili bilen kişi, ard arda dizilmiş seslerden oluşan belli bir ses zinciri duyduğunda, bunu tanır, yani zihnindeki kavramla duyduğu ses zinciri arasında bir çağrışım kurar. Bir şey söyleyeceği zaman da, işlem tersine döner, zihnindeki kavrama karşılık gelen, onunla çağrışım içinde olan ses zincirini telaffuz eder. Saussure, zihnimizdeki kavrama, yani göstergenin içeriğine gösterilen, bunun dilsel dışavurumu olan ses zincirine de, yani göstergenin somut biçimine gösteren diyordu. Gösterilenle (yani zihinsel imgeyle) gösteren (yani işitim imgesi) arasındaki ilişki, o dilin şifresidir. O dili bilen, bu şifreyi biliyor demektir, yani duyduğu sessel biçimin hangi kavrama gönderme yaptığını biliyor demektir. Bir dili bilen kişi için, o dildeki bir kavramla kavramın adı çok sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır”(Erkman Akerson,2008: 74-76).

Bayraktar (2006) ise göstergibilim ile ilgili temel kavramları şu şekilde açıklamıştır:

Gösterge:*Saussure'e göre toplumsal bir dizge olan dilin birbirleriyle ilişkili olan birimleridir. Belli bir dilde anlam taşıyan en küçük birim olarak da tanımlanabilir. Bu durumda gösterge noktalama işaretleri, sesler, sözcükler gibi birimleri kapsar.*

Dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmez, bir kavramla bir iletişim imgesini birleştirir. İletişim imgesi sadece fiziksel nitelikli olan maddi ses değil; sesin fiziksel izidir.

Dil göstergesi= kavram + işitim imgesi

Ses İmgesi:*Göstergenin somut ve seslerle ifadeye dayalı yönü, sesin bıraktığı izlenimdir. Duyguların tanıklığıyla kişide oluşan tasarımdır. Ses imgesi duyusaldır. Sesler içten okuma denen zihinsel yetiyle de ifade bulabildiğinden zaman zaman somut olarak da nitelendirilebilir.*

Biçim:*Bir kavramın ya da nesnenin adının görsel olarak yazıya dökülmesidir. Jest, mimik gibi ifade biçimlerinde görülen biçimdir.*

Gösteren:*Dilin gerçekleşen ya da gerçekleşecek somut halidir. Kulakla, gözle, körler alfabesinde is dokunma ile anlaşılır. Gösteren, birbirinden farklı seslerin*

eklemlenmesiyle oluşur. Bu farklı seslerin yan yana gelmesiyle anlam çağrıştırılır. Seslerin doğru eklemlenmesi ve doğru çağrışımlar yaptırılması gerekir.

Gösterilen: *Soyut ve zihinseldir. Beyinde var olan bilgiye dayalı olarak zihinde oluşur. Gösterenin çağrıştırdığı kavramdır (Bayraktar, 2006:).*

Eker (2006) “Çağdaş Türk Dili” adlı kitabının “Anlam Bilimi” adlı bölümünde kavram ve kavram alanı ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

“Kavram, dünyadaki nesnelere, durumların, hareketlerin ya da tasavvurların dildeki ifadesidir. Bir başka ifadeyle kavram; soyut, somut nesnelere ya da hareketlerin zihinde oluşturduğu tasarımların bütünüdür. Kavramın değeri, niteliği aynı dili konuşan kimselerce aşağı yukarı aynıdır (Eker, 2006: 507).

(...) Anlam alanı (semantic field), zihinde aynı ya da birbirine yakın kavramları oluşturan sözcüklerin meydana getirdikleri ortak alandır” (Eker, 2006: 516).

Berke Vardar (2007), “Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü” adlı kitabında kavram ve kavramsal alan terimleri için şu tanımları yapmıştır:

Kavram (Alm. Begriff, Fr. concept, notion, İng. concept, Notion). Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu, varlık ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü tasarım, düşünüyü, imge; bir nesne, varlık ya da oluşun anlaksal imgesi; gösterilen.

Kavramsal alan (Alm. Begriffsfeld, Fr. champ conceptuel, champ notionnel, İng. conceptuel field). Bir sözlüksel alanda anlamını bulan anlamsal alanın dış gerçeklik düzlemindeki kavramsal karşılığı. Birçok dilbilimci gerçekte kavramsal alan terimini anlamsal alan terimiyle eşanlamda kullandığından yukarıdaki tanım da yer alan ayırım gerçekte daha çok kuramsal bir ayırımdır. Kavramsal alan deyimini J. Trier’den kaynaklanır ve yapısal bir anlayışı yansıtır. Bu bilgin anlığın kavramsal kesimine ilişkin sözcükleri incelemiş ve bunların yapı kuran düzenli bir bütün oluşturduğunu, bu bütünde yer alan her birimin öbürlerine bağımlı olduğunu tanıtlamıştır. Bu anlayışa göre, bir kavramda beliren değişiklik komşu kavramların ve onları belirten sözcüklerin de değişime uğramasına neden olur. Sözcükler, kavram alanlarını kaplayan dilsel alanlar oluşturur; bir dünya görüşünü dile getirirler (Bk. anlamsal alan, sözlüksel alan) (Vardar, 2007: 132-133).

Kavram alanı terimi Dilbilim Sözlüğünde Trier'in görüşlerinden hareketle şu şekilde açıklanmıştır:

“Belli bir kavram alanındaki sözcüklerin anlam ilişkilerinin oluşturduğu bütünlük. Trier'in ürettiği bu terim kavramlardan birinde beliren değişikliğin, onunla bağıntılı sözcük anlamlarında da görüleceğini öne sürer.” (İmer vd. 2013: 173)

Tezin Amacı

Çalışmamızda Kutadgu Bilig'in Kiril harflerinden Latin harflerine transkripsiyonu ve Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine Kutadgu Bilig'in orijinalinde olduğu gibi manzum aktarması yapılacaktır. Daha sonra da Kuttuu Bilim'den hareketle yönetim ile ilgili kavram alanı oluşturulacaktır. Bu çalışmamız sonucunda Kuttuu Bilim'de geçen yönetim ile ilgili kelime ve kavramların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları ve Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki kelime ve kavram benzerlikleri / farklılıkları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylelikle tarihî ve günümüz Türk lehçeleri arasında (yönetim alanında da olsa) kelime ve kavramlar tespit edilmiş olacaktır.

Tezin Önemi

Çalışmamız, Kutadgu Bilig'in günümüz Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine yapılan ilk ve manzum bir aktarması olması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca yapacağımız geniş kapsamlı yönetim ile ilgili kavram işaretleyicilerinin bu kadar önemli bir eser üzerinde tespit edilmiş olması; söz konusu kavram işaretleyicilerinin tarihî ve günümüz lehçeleri arasında karşılaştırmalı biçimde ortaya konması da tezimizin bir başka yönüdür. Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında daha önce böyle bir çalışma yapılmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUTADGU BİLİG

1.1.Kutadgu Bilig İle İlgili Genel Bilgiler

Kutadgu Bilig, üzerinde birçok çalışmanın yapıldığı (ve yapılacağı) İslâmî Türk edebiyatının ilk eserlerindedir. Kutadgu Bilig 6645 beyitiyle Türk edebiyatının en hacimli eserlerinden biridir. “Kutlu Bilgi” anlamındaki KB, manzum bir siyasetname olmakla birlikte 7’den 77’ye herkesin faydalanabileceği “mutluluk veren bilgi”dir.

Kutadgu Bilig ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Kutadgu Bilig’in terim anlamı, kapsamı ve içeriği ile ilgili geniş kapsamlı birçok çalışma bulunduğu için biz KB ile ilgili Türkologların belli başlı açıklamalarına kısaca yer vermekle yetineceğiz.

Öncelikle KB’in yazıldığı saha ve sözlük ve terim anlamı ile ilgili görüşlere yer verelim.

Ercilasun (2007), KB ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “*Kutadgu Bilig, İslâmî Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eseridir. 6645 beyitten oluşan manzum bir siyasetnamedir. 11. yüzyılda Türkçenin bilim dili olarak kullanıldığını gösteren en büyük tanıktır. Kutadgu Bilig’in kelime anlamı mutlu olma bilgisi, terim anlamı siyaset bilgisidir*” (Ercilasun, 2007: 293).

Köprülü (1981) ise KB’in çıkış sahası ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “*Eser Karahanlılar ailesinden olup, “Kaşgar”da saltanat süren “Tafgaç Buğra Karahan Ebû Ali Hasan b. Süleyman Arslan Karahan” nâmına yazılmıştır. “Yusuf” bu eseriyle, Kâşgar sarayında “Has Hâcib”lik rütbesini dahî kazanmıştır*” (Köprülü, 1981: 165).

KB’in kelime anlamı ve bundan hareketle temel niteliği ile ilgili olarak Demirbilek (2011) şu ifadeleri kullanmıştır: “*Kutadgu Bilig “devlet yönetme bilgisi” anlamını taşımaktadır. Muhatabı “yönetici” kesimdir. Kutadgu Bilig’de kut’u temsilen Aytoldı karakteri yer almaktadır. İslâmî ahlak doğrultusunda “devlet yönetimi” anlatılmaktadır*” (Demirbilek, 2011: 192).

Eker (2011) ise KB'nin anlamı ile ilgili şöyle demiştir: “*'Kutlu olma bilgisi'* anlamındaki KB, ismiyle de özgün bir eserdir. Kut; saadet, mutluluk anlamının yanında, siyasal bir terim olarak siyasal erke sahip bulunma, iktidar, hakimiyet kavramlarını da içerir. Arapça kökenli devlet sözcüğünün anlamları kut'a aktarılmıştır. Kutadgu Bilig, dünyevi iktidara ve/veya uhrevi saadete ulaştıracak bilgi olarak anlaşılabilir” (Eker, 2011: 194-195).

Ercilasun (2007) KB'nin şekil özellikleri ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “*Kutadgu Bilig, beyitler hâlinde yazılmış, mesnevi tarzında (her beyit kendi içinde) kafiyelenmiş çok büyük bir eserdir. Ancak eserin sonundaki üç bölüm gazel tarzında kafiyelenmiştir. Ayrıca eserin içine serpiştirilmiş 173 dörtlük vardır ki bunlar mani tarzında kafiyelenmiştir. Kutadgu Bilig, Şark edebiyatının klasik nazım birimlerinden mesnevi tarzında ve aruz vezniyle yazıldığı hâlde, beyit sonlarında tam ve zengin kafiyeden çok yarım kafiye kullanılmıştır. Redif ise çok azdır. Buna karşılık Eski Uygur şiirindeki mısra başı kafiyesi yer yer Kutadgu Bilig'de de görülür. Eser, Şehname vezni olan feûlün feûlün feûlün feûl kalıbıyla yazılmıştır. Sadece sondaki eklemelerden ilk ikisinde 4 feûlün kalıbı kullanılmıştır. (...) Yarım kafiyeleriyle, hece ritmiyle ve zaman zaman görülen mani tarzındaki kafiye şemasıyla Kutadgu Bilig Türk halk şiiri ahengini de taşımaktadır*” (Ercilasun, 2007: 296).

Eserin dili ile ilgili olarak ise Eker (2011) şu açıklamaları yapmıştır: “*Yusuf'un Türkçeye, özellikle Hakaniye Türkçesine vurgu yapması, yüksek zümrenin, yönetici kesimin diline özel bir önem vermesi dikkat çekicidir. KB, Yusuf'un deyişle han tiliçe yazılmıştır. Han dili de, doğal olarak hanların, yani devletin dilidir*” (Eker, 2011: 197).

KB'de daha çok yöneticilere hitaben birçok öğüt bulunmaktadır. Yusuf Has Hacib bu görüşlerini kuvvetlendirmek için vecizelerden, telmihlerden, hikmetli sözlerden yararlanmıştır. Korkmaz (2007), eserin üslup özellikleri ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir: “*Eserdeki anlatım sık sık hikmetli sözlere dayalı beyitlerle de süslenmiş ve beslenmiştir. Esasen eserin bir siyasetname niteliği taşıması da bu özelliğinden kaynaklanmıştır. (...) Kutadgu Bilig'in üslup bakımından dikkati çeken önemli bir özelliği de tasvirlerle yer verilmiş olmasıdır. Bu tasvirlerde şair çok başarılıdır. Hele tasvirlerin teşhis ve intak (tabiatı insan gibi konuşurma) sanatı ile birleştiği veya orijinal benzetmelere (teşbih) dayandırıldığı yerlerde üslup daha canlı ve çekici olmaktadır*” (Korkmaz, 2007: 27-28).

KB, büyük bir siyasetname olmakla birlikte aynı zamanda bir nasihatnamedir. Devlet yönetimine dair bilgi ve önerilerin temsili kişiler tarafından anlatıldığı alegorik bir eserdir.

“Şairin yoğun bir uğraş sonunda Türk edebiyatına kazandırdığı Kutadgu Bilig, dört unsuru temsil eden sembolik dört şahsiyetin diyalogu üzerine kurulmuştur”(Emiroğlu 2012: 1028).

“(…) Buna göre eserdeki kahramanlar ve temsil ettikleri kavramlar şunlardır:

1. Kün Togdı: köni törü (doğru kanun = adalet)
2. Ay Toldı: kut (baht)
3. Ögdülmiş: ukuş (anlayış, idrak, akıl)
4. Odgurmuş: akıbet”(Ercilasun, 2007: 299).

Bu kişilerin diyalogları ile işlenen Kutadgu Bilig’in içeriği ise kısaca şu şekilde anlatılabilir:

“KB; hakîm, şöhreti dünyayı tutan bir bey ve bilgin olan Kün-Togdı'nın saltanat işlerinde kendisine yardımcı olacak seçkin, akıllı, bilgili ve yetenekli birini araması ve aradığı özelliklere uyan Ay-Toldı ile tanışma öyküsü ile başlar. Bey, Ay-Toldı ve onun ölümünden sonra oğlu Ögdülmiş ve ardından Odgurmuş'un, yani dört simgesel şahsın dinî, felsefî ve sosyal konulardaki diyalogları, tartışmaları eserin kurgusunu oluşturur. KB, bu yönüyle alegorik ve teatral bir eserdir. Felsefî sorunların soru-cevaplardan oluşan diyaloglarda çözümü, Sokrat'tan, Eski Doğu geleneklerinden beri bilinen ve uygulanan bir yöntemdir. Dikkati çeken bir husus da, konuşmaların daima iki kişi arasında kalması, üçüncü şahsın konuya müdahil olmamasıdır. (...)KB'de, İslami eserlerdeki akışa uygun olarak Tanrı (tevhit, münacat), peygamber (naat) ve dört halife övgüsü ardından geçiş niteliğindeki bahar mevsimi tasviri ile Buğra Han'a yazılmış bir kaside yer alır. İnsanoğlunun değeri, dilin meziyeti ve kusuru, kitap sahibinin özrü, bilgi ve aklın meziyet ve faydaları vb. konular üzerinde durulduktan sonra (Arat 1991; I/397 beyit) asıl metne geçilir. (...)KB, kitap sahibine nasihatın yer aldığı son bölümde peygambere ve dört halifeye selam ile biter”(Eker, 2011: 195-196).

Kutadgu Bilig'in bilinen üç nüshası vardır. Bu nüshalar ve özellikleri kısaca şöyledir:

“**Herat Nüshası:** Arap harfleriyle yazılmış bir nüshadan işlek bir Uygur yazısıyla H. 843 (M. 1439)'da Hasan Kara Sa'il Şemsi adlı biri tarafından Herat'ta

istinsah edilmiştir. Eser, önce Tokat'a daha sonra H. 879 (M. 1474)'da Fatih'in sarayında bulunan Şeyhzâde Abdürrezzak Bahşı için Fenarioğlu Kadı Ali tarafından İstanbul'a getirilmiştir. XVIII. yüzyılın sonunda tarihçi Hammer tarafından İstanbul'da satın alınmış ve Viyana Umumi Kütüphanesi'ne armağan edilmiştir. Bu yüzden Viyana nüshası diye de bilinir. Amédée Jaubert, 1825'te bu nüshayı bilim dünyasına tanıtan Journal Asiatique'te bir yazı yazar. 1870 yılında Armin Vámbéry, eserin değişik kısımlarından seçtiği 915 beyitlik bölümü matbaada döktürdüğü Uygur harfleri ile Insburck'ta bastırır. Nüshanın tamamı 1890 yılında Wilhelm Radloff tarafından Petersburg'da yayımlanır.

Kahire Nüshası: 1896'da Mısır Hidiv Kütüphanesi'nin müdürü Alman Bernhard Moritz tarafından bulunmuştur. Nüsha, Kölemenli Kıpçak komutanlardan İzzeddin Aydemir adına 1374'ten önce Arap harfleriyle istinsah edilmiştir. 392 sayfadır ve istinsah tarihi bilinmemektedir. Açık, okunaklı bir nesih yazıyla yazılmış 5800 beyit ihtiva etmektedir. Başında ve ortalarında birtakım sayfalar rutubetten tahrip olmuştur.

Fergana Nüshası: 1913'te Zeki Velidi (Togan), Fergana vilayetinin Nemengen şehrinde bulmuştur. Bu nüsha Zeki Velidi tarafından bilim dünyasında tanıtıldıktan sonra I. Dünya Savaşı'nda kaybolmuş, 1925'te Özbek edebiyatçısı A. Fıtrat tarafından yeniden bulunmuştur. Baş tarafından birkaç sayfa eksik olan nüsha 445 sayfadır. Arap harfleriyle yazılmış 6095 beyit ihtiva etmektedir. İstinsah tarihi belli değildir. B. Moritz, bu nüshada kullanılan bazı harflerin eskiliğine bakarak Fergana nüshasının diğer nüshalara göre daha eski bir tarihte istinsah edilmiş olabileceğini ileri sürmüştür" (Akar, 2012: 145).

Bu nüshalarla birlikte R. R. Arat'ın söz konusu üç nüshayı inceleyerek tenkidli metin olarak hazırladığı "Kutadgu Bilig I – Metin" adlı eseri de dördüncü nüsha sayılabilecek niteliktedir.

Bütün bunların dışında KB birçok açıdan bir "ilk"ler kitabıdır. Bu durumu Yavuz (2012) şu şekilde açıklamıştır: "Yine ilk rüya ve rüya tabiri de Kutadgu Bilig'de görülür. Ayrıca devrin bozukluğundan ve dostların eziyetlerinden yakınma da bir nevi "şikâyetnâme"dir. Ölü için ilk tâziyetnâme de bu eserde yer almıştır. Eser atasözlerine yer vermesi ile de dikkat çeker. Ayrıca görgü kuralları bakımından ele alınırsa eserin bir âdâb-ı muaşeret yönü de vardır. Yusuf tarafından yazılmasalar bile, bu eser için biri nesir biri manzum olmak üzere, yazılan iki ön söz, ilk tanıtım yazıları olarak

edebiyatımızda Kutadgu Bilig’de yer alır. Yusuf’un eseri bu açıdan her devre ışık tutan, öğüt veren, çeşitli edebî türleri barındıran ilk ve en önemli eser olarak anılacak ve ellerden düşmeyecektir. O Türk’ün büyük nasihatidir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Yusuf Has Hâcib’in tesiri daha sonraki yüzyıllarda başta Âşık Paşa olmak üzere, Mevlânâ’da, Gülşehrî’de, Yunus’ta, Fuzûlî’de, Bağdatlı Rûhî’de ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’da görülecektir. Böylece Yusuf’un sözleri daha sonraki Türk edebiyatında hayat bulmuş ve gönüllerden gönüllere akarak dillerde söylenegelmiştir (Yavuz, 2012: 51-52).

Kutadgu Bilig içerdiği tüm bu özellikler ile Türkçenin en önemli kaynak eserlerinden biri olmuştur. Nalbant (2002), makalesinde bu önemi şu şekilde dile getirmiştir:

“Tarihî Türk dilinin, Karahanlı muhitinde kaleme alınmış en önemli eserlerden biri de Kutadgu Bilig’dir. Türk dilinin işlek yapısını en iyi yansıtan eserlerden biri olan Kutadgu Bilig, Türkoloji araştırmalarında her zaman ilgi çekmiş, pek çok araştırmacı tarafından farklı yönlerden incelenmiş değerli bir kaynak eser olmuştur” (Nalbant, 2002: 53).

1.2.Önemi ve Üzerine Yapılan Çalışmalar

Kutadgu Bilig, üzerinde yapılan birçok çalışmanın da gösterdiği gibi Türk edebiyatının en önemli eserlerinden biridir. Daha önce de söylediğimiz gibi birçok açıdan “ilk”ler kitabı olan Kutadgu Bilig’in önemini Türkologlar değişik şekillerde belirtmiştir.

“KB yalnızca edebiyat ve dil araştırmaları için değil; sosyolojiden hukuka, askerlikten yönetim bilimlerine değin pek çok disiplin için çok değerli bir kaynak eserdir. Yusuf’un dokuz yüzyıl öncesinde, Türk topluluklarının insanlığın ortak kaynaklarından, kültür mirasından sağladığı düşünsel birikimlerini belgelemesi ve bugüne ulaştırması, Türk ve dünya kültür tarihi için büyük bir kazançtır. Bu nedenle KB, edebi eser olarak başarısından ziyade, sunduğu zengin kültürel malzeme ve Türk-İslam geleneğinin bir ilkler eseri olması bakımından önem taşır” (Eker, 2011: 199).

“Eser Türk dilinin XI. yüzyılda bilim ve sanat dili olarak kullanıldığını ve Türkçenin Arapça, Farsça gibi eski ve kitabî dillerle bu alanlarda boy ölçüşebileceğini göstermesi bakımından son derece önemlidir” (Akar, 2012: 143).

KB üzerinde yapılan çalışmaların çokluğunu ve gerekliliğini çeşitli araştırmacılar şu şekillerde belirtmiştir.

“İslami dönem Türk edebiyatının ilk ürünlerinden biri olan Kutadgu Bilig; üzerinde pek çok çalışmanın yapıldığı bir şaheserdir. Ağırlıklı olarak devlet yönetimine ve siyasete ilişkin görüş, düşünce, bilgi ve nasihatlerin yer aldığı eser; karakter eğitiminden sosyal eğitime; ahlak eğitiminden çocuk eğitime kadar pek çok konuyu kapsamaktadır. Türk edebiyatının en kapsamlı nasihatnamesi, aynı zamanda siyasetnamesi olan Kutadgu Bilig üzerinde yüzlerce çalışma bulunmaktadır” (Emiroğlu: 2012: 1028).

“KB, Türkoloji dünyasında üzerinde en çok araştırma yapılan eserlerdendir. Başta dil ve edebiyat olmak üzere pek çok çalışmaya konu olmuş, kısmen veya bütünüyle Almanca, İngilizce, Rusça, İtalyanca, Özbekçe, Çince vb. çeşitli dillere çevrilmiştir. Bağımsız bir bibliyografik eser oluşturabilecek nicelikteki KB çalışmaları, 1825'ten günümüze değin aralıksız sürmektedir” (Eker, 2011: 194).

Kutadgu Bilig'in hem Batılılarca hem de Türk dünyasının ilim adamlarınca incelenmesini geniş ölçüde değerlendirirsek çalışmamızın bu kısmını çok geniş bir alanda açıklamamız gerekecektir. Onun için Kutadgu Bilig çalışmalarını genel ve kısa bir şekilde ele almayı düşünüyoruz.

Akar (2012), eserinde “Kutadgu Bilig İçin Bibliyografya” başlığı altında KB ile ilgili ilk çalışmalar ile daha sonra yapılan bazı çalışmaları vermiştir. “Kutadgu Bilig’le ilgili ilk yayın Armin Vámbéry tarafından yapılmıştır. Vámbéry Viyana nüshası üzerine bu çalışmasında KB’yi Uygur dönemi eseri olarak değerlendirmiştir.

- Armin Vámbéry, *Uigurische Sprachmonumente und Kutadgu Bilik*, (=Uygurca Dil Anıtları ve Kutadgu Bilig) Innsbruck, 1870, IV-260 s.

Daha sonra eserin Viyana ve Kahire nüshaları, Wilhelm Radloff tarafından ele alınmış, transkribe edilmiştir. Viyana nüshası için Uygur harfleri dökülmüş ve eser yeniden dizilmiştir.

- *Wilhelm Radloff, Kutadku Bilik, Facsimile der uigurischen Handschrift der K.K. Hofbibliothek in Wien, (=Kutadgu Bilig. Viyana Kütüphanesindeki Uygurca El Yazmanın Tıpkıbasımı) St.Petersburg, 1890, XIII +200 s.*
- *Wilhelm Radloff, Das Kutadku Bilik des Jusuf Chass- Hadschib aus Balasagun, Theil I, Der Text in Transcription, (= Balasagunlu Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i, Bölüm I, Transkripsiyonlu Metin) St. Petersburg, 1891, XCIII +252 s.*
- *Wilhelm Radloff, Das Kutadku Bilik des Jusuf Chass- Hadschib aus Balasagun, Theil II, Text und Übersetzung nach den Handschriften von Wien und Kairo, (= Balasagunlu Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i. Viyana ve Kahire Nüshalarına Göre Metin ve Tercüme 1. Leiferung, St. Petersburg, 1900, 2. Leiferung, St. Petersburg, 1910, XXIV + 560 s.*

KB'in üç nüshasının da tıpkıbasımları yapılmıştır.

- *Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım I, Viyana nüshası, İstanbul 1942*
- *Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım II, Fergana nüshası, İstanbul 1943*
- *Kutadgu Bilig, Tıpkıbasım III, Mısır nüshası, İstanbul 1943*

Kutadgu Bilig'in üç nüshası, esaslı bir şekilde Reşid Rahmeti Arat tarafından tenkitli metin olarak yayımlandı (İstanbul, 1947). Türkiye Türkçesine çevrildi (Ankara, 1959). Arat'ın yayımladığı metnin indeksi K. Eraslan, O. Fikri Sertkaya ve N. Yüce tarafından hazırlanıp yayımlandı (İstanbul, 1979)

- *R. Rahmeti Arat, Kutadgu Bilig I, Metin, İstanbul 1947*
- *R. Rahmeti Arat, Kutadgu Bilig II, Tercüme, Ankara 1959*
- *R. Rahmeti Arat. Kutadgu Bilig III, (Yay. Haz.: K. Eraslan, O. Fikri Sertkaya, N. Yüce) İndeks, İstanbul 1979*
- *Robert Dankoff, Yusuf Has Hajib, Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig) – A Turko-İslamic Mirror for Princes, Chicago-London, 1983*
- *Yusuf Khass Hajib, Wisdom of Royal Glory (Kutadgu Bilig): a Turko-İslamic Mirror for Princes. (11th century). Trans. Robert Dankoff. University of Chicago Press, 1983. pp. 186-188.*

Ahmet B. Ercilasun, KB'deki fiiller üzerinde çalışmıştır.

- A. Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Ankara 1984 (Akar, 2012: 146-147)

Ölmez (2004), eserinde KB üzerinde yapılan ilk çalışmalar ile çağdaş Türk dillerinde özellikle Kazakça ve Özbekçede yapılan çalışmalar üzerinde durmuştur. “Doğrudan Kutadgu Bilig'i ele alan ilk kitap Klaproth'un Türkçeye Uygurların Dili ve Yazısı Üzerine İncelemeler olarak çevirebileceğimiz çalışmasıdır.¹ Kitabın yayımı bugünden 184 yıl geriye, 1820'ye gitmektedir. Kutadgu Bilig'in Uygur harfleriyle yazılmış olan nüshasına dayanan bu çalışma, zamanında kitaba verilen isim, yapılan yorumlar ile açıklamalardan dolayı bir hayli eleştirilmiştir. Bütün bunlarla ilgili ayrıntılar kitabın 1985'te yapılan tıpkıbasımına hazırlanan ön sözde yer alır.

(...) Konuyla ilgili ikinci kitap ise Vambery'nin İslami dönem Arap ve Uygur harfli metinlere de yer verdiği, ağırlıklı olarak Kutadgu Bilig'i ele alan çalışmasıdır.² Kutadgu Bilig'in çeşitli bölümlerinden alınan beyitlere yer verilen çalışmada yazıçevrimli metin ile Almanca çevirilerinin yanı sıra Uygur harfleriyle matbaada dizilmiş metne de yer verilmiştir.

Kutadgu Bilig üzerine bütünlüklü çalışmalar ancak Radloff'un tıpkıbasım yayınıyla başlamıştır. Uygur harfli nüshanın 1890'da tıpkıbasımını yapan Radloff 1891'den itibaren metnin yazıçevrimi ile çevirisini de yayımlamaya başlamıştır.³ Radloff'un yayınlarından sonra Kutadgu Bilig üzerine çeşitli yayınlar olmuşsa da, R. R. Arat'ın yayınına gelinceye değin metnin tamamını ele alan bir metin ve çeviri çalışması yapılmamıştır. Reşid Rahmeti Arat'ın Kutadgu Bilig metnini yayımlamasının üzerinden ise tam 57 yıl geçti.⁴ Türkçenin en önemli yapıtlarından biri olan Kutadgu Bilig'in bu metin yayınına dayalı olarak bir çok çalışma yapıldı, çeşitli çalışmalarda da, örneğin Sir G. Clauson'un sözlüğünde, eski SSCB'de hazırlanan *Drevnetyurkskiy Slovar*"da (Eski Türkçenin Sözlüğü) birinci elden başvuru, malzeme kaynağı olarak kullanıldı.

¹ Julius Klaproth: Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren. Paris. [Nachdruck der Ausgabe von 1820 mit einem Vorwort von Wolfgang- Ekkehard Scharlipp Hamburg 1985).

² Uigurische Sprachmonumente Kudatku Bilik. Hermann Vambery, Innsbruck 1870 (tıpkıbasımı: Osnabrück 1985).

³ W. Radloff, Kudatku Bilik. Facsimile der uigurischen Handschrift der K.K. Hofbibliothek in Wien. St. Petersburg 1890; Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass- Hadschib aus Balasagun. Theil I. Der Text in Transcription, St. Petersburg 1891.

⁴ Kutadgu Bilig I, Metin. R. R. Arat, TDK Ankara 1947(1979², 1991³, 1999⁴)

Daha sonra yine doğrudan Arat tarafından bu metne dayanılarak metnin bugünkü Türkçeye çevirisi ve yine onun ön hazırlıklarına bağlı olarak sözlüğü hazırlandı.¹ (Ölmez, 2004: 103-105).

(...) Burada kısaca duyurmaya çalıştığımız çevirilerin ortak özellikleri, çevirilerin eserin aslına uygun olarak koşuk (Kzk. ölenğ) halinde yazılmasıdır. Bu da, Kutadgu Bilig'in yeniden koşuk halinde bir kez daha bugünkü Türkçeye aktarılması gerektiğinin önemini gösterir. Ne yazık ki Kiril harfli Kazakça metni görmek mümkün olmadı. Bu üç çevirinin dışında başka çevirilerin olduğu da muhakkaktır, örneğin ben görmemiş olsam da, akın (şair) A. Elevbayev'in sunuşunda yer alan bir dipnottan 1972'de Taşkent'te çıkmış Özbekçe bir çevirinin olduğu da ortaya çıkmaktadır. Elimizdeki çevirilerin bizim için diğer bir önemi de, bu çevirilerin YUyg. ve Kzk. dil malzemesi olmalarıdır. Son diyeceğimiz, Kutadgu Bilig, kendisini çağdaş Türkçeye, Batı Oğuzcasına aktaracak akın'ını beklemektedir.

Kutadgu Bilig'in bu çevirilerinin dışında Kırgızistan' da yayımlanan Kırgızca bir çevirisi de vardır. (Ölmez, 2004: 118-119). Ölmez (2004), eserinde bizim de üzerinde çalıştığımız bu Kırgızca çevirinin kapak fotoğrafı ile manzum mukaddimenin ilk sayfasının fotoğrafını vermiştir.

Burada Silahdaroğlu'nun (1996) "Günümüz Türkçesiyle Kutadgu Bilig Uyarlaması" adlı kitabından bahsetmeliyiz. Silahdaroğlu, bu eserinde KB'yi tamamen orijinalinde olduğu gibi manzum şekilde Türkiye Türkçesine aktarmıştır; ancak bu eser çok fazla basımı olmadığı ve değeri ölçüsünde tanıtılmadığından maalesef unutulmuştur. Bu yüzden de Ölmez (2004) "Son diyeceğimiz, Kutadgu Bilig, kendisini çağdaş Türkçeye, Batı Oğuzcasına aktaracak akın'ını beklemektedir" ifadesini kullanmıştır.

Kutadgu Bilig eserinin çağdaş Türk lehçelerindeki değişimlerinin ve tercümelerinin nasıl yapıldığını ve hangi dildeki / lehçedeki tercümesinin daha iyi olduğunu araştırmak için konunun daha derinlemesine incelenmesi gerekir. Bilimsel araştırmamızın bahis konusu da eserin tercüme / aktarma çalışmalarını tahlil etmek olmadığından bu esas üzerinde ayrıntılı olarak durmayacağız. Ancak Ön söz'de, asıl Kutadgu Bilig metni ile onun Kırgızca aktarılması arasındaki farklılıklar konusuna temas edilmiştir.

¹Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig. Çeviri: R. R. Arat, TTK 1959 (19955); R. R. Arat, Kutadgu Bilig, III indeks. Yay. K. Eraslan, O. F. Sertkaya, N. Yüce. TKAE İstanbul 1979.

Kırgızistan’da KB ve Yusuf Has Hacib hakkında yapılan çalışmalar ile ilgili olarak Kamçiyeva (2008) “Kutadgu Bilig’e Göre Devlet ve Halk İlişkileri” adlı tezinde şu bilgileri vermiştir.

“Kutadgu Bilig üzerinde önemli çalışmalarını devam ettirmekte olan diğer bir tarihçi de Zakirbek Eraliyev’dir. Onun bir el kitabı olarak hazırladığı “Cusup Balasagin” adlı eseri Yusuf ve eseri hakkında bilinenlerin Kırgız okurlarına tanıtılmasında önemli yardımcı araştırma eseri durumundadır. Z. Eraliyev’in kendisinin de belirttiği gibi eserinin hazırlanmasında doğu ve batıda yazılan kaynaklardan geniş olarak yararlanmışır. Esas kaynak olarak Kutadgu Bilig’in Kahire nüshasından faydalanmıştır. Dipnot olarak çoğunlukla Moskova şehrinin NİK yayın evinde 1999 yılında hazırlanmış olan eserin Kırgızca tercümesini göstermiştir. Ayrıca yazarın bu eseri bir el kitabı şeklinde hazırlandığından dolayı yazarın ilmi görüşleri de kısaltılarak verilmiştir”¹(Kamçiyeva, 2008: 45).

Kamçiyeva (2008), Eraliyev’in görüşlerinden hareketle Kırgızistan’da KB ve Yusuf Has Hacib ile ilgili çalışmalar için şu açıklamaları yapmıştır.

“Yine tarihçi A. Altımışbayev, Yusuf Balasagin ve onun eseri hakkında önemli görüşler ortaya sunmuştur. Z. Eraliyev’e göre, A. Altımışbayev Kırgız tarihinde bugüne kadar Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig hakkında söylenen yanlış fikirlere nokta koymuştur. Gerçekten de bu yazarın Kutadgu Bilig hakkında söylenen değerli düşünceleri, yani ilmi yönleri sonradan hiç kimse tarafından devam ettirilememiştir. Çünkü, bu o zamanın siyasi kısıtlamaları idi” (Kamçiyeva, 2008: 47).

Kamçiyeva’nın Kırgızistan’da yapılan çalışmaları uzun uzun inceledikten sonraki genel değerlendirmesi ise şu şekildedir: *“Görüldüğü gibi, Kutadgu Bilig eseri üzerinde Kırgızistan’da da önemli çalışmalar yapılmıştır. Eserin ilim dünyasında tanınmasına az olsa da kendi katkılarına sağlayan Kırgızistan ilim adamlarının çoğunluğu önceden söylenmiş ve yazılmış fikirleri tekrar etmek durumunda kalmışlardır” (Kamçiyeva, 2008: 49).*

Bizim de üzerinde çalıştığımız Kırgızca çeviri ile ilgili pek fazla açıklama yoktur. Kamçiyeva (2008), tezinde bu çeviriden bahsetmiştir. *“1990 tarihlerinin sonuna kadar Kırgız tarihçileri tarafından Kutadgu Bilig eseri fazla dikkate alınmamıştır. Ancak bağımsızlık dönemine yakın zamanlarda eser üzerinde önemli çalışmalar*

¹ Zakirbek ERALİYEV: Cusup Balasagin, Bişkek, 2000.

yapılmaya başlanmıştır. 1988 yılında Tölögön Kozubekov tarafından eserin Kırgızca tercümesi (*Cusup Balasagin, Kuttuu Bilim. Çev: Tölögön Kozubekov, Moskova; NİK, 1988, 493 b*) yayınlanmıştır. Bu eser *Kutadgu Bilig*'in ilk Kırgızca olarak tanıtılması yönünde çok sevindiricidir. Ancak eserin Kırgızca tercümesinin sağlam olmadığı bilinmektedir. Yazarın bu konuda çok uzmanlaşmış olmadığı, eseri tercüme ederken eserin Kazakça tercümesinin etkisinde kaldığı görülmüştür. Kırgızca tercümede dilbilgisi, mantıkı anlamı bakımından bozuk anlaşılabilir cümlelerin olduğu bir çok tarihçiler tarafından elde edilmiştir”(Kamçıyeva: 2008: 49).Çalışmamızın odak noktası, bu Kırgızca tercümenin ikinci baskısı (1993)' dır.

Ayrıca *Kutadgu Bilig*'in çeşitli lehçelere yapılan aktarmaları ile ilgili olarak da Kamçıyeva (2008) Artıkbayev'in tespitlerini şu şekilde vermiştir..

“1984 yılında Bejin'de eserin Uygurca (*Transkripsyon ve tercümesini hazırlayanlar: Abdurahim Ötkür, Ahmet Ziya, Memtimin Yusuf, Abdüşükür Turdu, Abdulla Muhammedi, Mahmut Zeydi*) tercümesi ve 1986 yılında, Kazakça ve 1988'de ise, Kırgızca çevirisi yayınlanmıştır” (Kamçıyeva, 2008: 48).

KB ile ilgili başta Reşit Rahmeti Arat olmak üzere, Agop Dilaçar, Wilhelm Radloff, Ahmet Bican Ercilasun, Hüseyin Namık Orkun, Agâh Sırrı Levend, Muharrem Ergin, Abdülkadir İnan, Mehmet Fuad Köprülü, Ahmet Caferoğlu, Ramiz Esker, Kaçkınbay Artıkbayev, Zakirbek Eraliyev gibi birçok araştırmacının çalışmaları bulunmaktadır.

Bunlar dışında da eser üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Bazı Türkologlar bu çalışmaları bibliyografya derlemesi olarak kitap ya da makale haline getirmiştir. Bunlardan bazıları Kaymaz (2009), Gülensoy (2000), Bağdatlı (2008), Teres (2009)' tir.

İKİNCİ BÖLÜM

YUSUF HAS HACİB

1.1.Yusuf Has Hacib İle İlgili Genel Bilgiler

Yusuf Has Hacib hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kutadgu Bilig'e sonradan eklenen manzum ve mensur ön sözlerde bazı bilgiler bulunmaktadır; ancak bu bilgiler de çok kısıtlıdır. Araştırmacılar Yusuf Has Hacib ile ilgili çalışmalarında çıkarımlarını belirtmişlerdir.

Arat (2008) Yusuf Has Hacib'in hayatı ile ilgili şu bilgileri vermiştir: "*Yusuf kendi adından eserinde yalnızca bir defa söz etmektedir (bk. beyit 6627). Onun yaşam öyküsü hakkında bildiklerimiz, Kutadgu Bilig'i okuyuculara sunmak amacıyla sonradan eklenmiş olan düzyazı ve uyaklı ön sözlerde verilen bilgiyle sınırlı kalmaktadır. Bunlardan anlaşıldığına göre, şair Balasagun = Kuz-Ordu'da doğmuştur. O, asil bir aileye mensup olup bilgisi, erdemi, zühd ve takvasıyla toplum içinde en yüksek hürmet mertebesine ermiş bir kişidir. Eserini Balasagun'da yazmaya başlamış, sonra Kâşgar'a giderek orada tamamlamış ve Tavgaç Kara Bugra Hanlar hanının huzurunda okumuştur. Hükümdar şairin kalem kudretini takdir ederek ona iltifat etmiş ve yanına alarak has hacib unvanını vermiştir. Bundan dolayı adı Yusuf Has Hacib veya Yusuf Ulug Has Hacib diye meşhur olmuştur. Üzerinde on sekiz ay uğraştığı eserini 462'de (1069-1070) tamamladığına ve yazmaya başladığında elli yaşlarında bulunduğuna bakılırsa, Yusuf 410 (1019) yılı civarında doğmuş olmalıdır. Ölümü hakkında bilgimiz yoktur. Eserin ilave kısmında, kendisinden bahsederken yaşlandığını ve hayatını insanlara hizmetle geçirip Tanrı'ya ibadette geç kaldığını söylemesinden de oldukça uzun yaşadığı düşünülebilir*" (Arat, 2008: 27).

Korkmaz (2007), Balasagunlu Yusuf ve hayatı ile ilgili olarak şunları söylemiştir: "*Şairin eser içinde temas ettiği bazı noktalardan hayatı hakkında birkaç ek bilgi de alabilmekteyiz. Buna göre, Yusuf eserini 50 yaşlarında yazmaya başlamış ve 18 ayda tamamlamıştır. Bu hesaplara şairin M. 1019 yıllarında doğmuş olduğu kabul edilebilir*" (Korkmaz, 2007: 20).

Eker (2011) Yusuf Has Hacib ile ilgili olarak şu açıklamaları yapmıştır: “*Yusuf, İslami dönem Türk edebiyat, sanat ve bilim hayatının bilinen Türkçe eser sahibi ilk aydını, ilk sosyoloğu, ilk siyaset kuramcısıdır. Yusuf hakkında dizelere serpiştirilenler dışında, herhangi bir bilgi yoktur. Bu bilgilere göre Yusuf, XI. yüzyılın başlarında Karahanlı Devleti'nin en önemli şehirlerinden biri olan Balasagun'da dünyaya gelmiş, XI. yüzyılın üçüncü çeyreği içinde ölmüştür. Günümüzde, Kaşgar şehrinde ona ait olduğu söylenen bir mezar bulunmaktadır. Eseri, sanatçısının cebir ve Öklit geometrisi bilecek kadar iyi bir eğitim aldığıın (Arat 1991: 4882. beyit), entelektüel bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir. Düşüncelerini eserin kahramanları aracılığıyla sunan Yusuf, Horasanlı İmam Gazali, Harezmi Zemaşeri, Hasan Sabbah ve Ömer Hayyam'ın çağdaşıdır*” (Eker, 2011: 194).

Arat (2008), KB'ye sonradan eklenen manzum ön sözden yaptığı çıkarımları şu şekilde anlatmıştır: “*(...) Bu ön söze göre, eser çok kıymetli bilgileri ve hakîmlerin sözleriyle doğrulanmış birçok fikri içeren, çok faydalı ve hiçbir zararı olmayan “aziz” bir kitaptır. Çin ve Maçin hakîmleri ve doğu ilindeki bütün Türk ve Çin büyükleri kitabın faydalı bir eser olduğunda fikir birliğine varmıştır. Doğu meliki ve Maçin beylerinin hepsi bu kitabı benimsemişlerdir. Miras yoluyla kendilerine geçen bu eseri başkalarına vermemişlerdir. Ayır memleket, şehir ve saraylarda bu illerin hakîmleri kendi âdet ve usullerine göre kitaba ayrı ayrı adlar vermişlerdir: Çinliler Edebü'l-Müluk, Maçinliler Enisü'l-Memalik, Doğu ilinin büyükleri Ziyetü'l-Ümera', İranlılar Şahname ve Turanlılar Kutadgu Bilig demişlerdir*” (Arat, 2008: 34).

Yusuf Has Hacib'in elimizde bulunan tek eseri Kutadgu Bilig'dir. Bu yüzden Yusuf Has Hacib'in edebî kişiliği hakkında söylenenler de yine KB üzerinde yapılan incelemeler sonucu elde edilen bilgilerden ibarettir.

Yavuz (2012) KB ve Yusuf Has Hacib'in edebî kişiliği ile ilgili olarak şunları söylemiştir: “*Yusuf, kitap tertibinden tutun da eserinde yer verdiği hususlar bakımından da ilktir ve öncüdür. Manzum mektup türü, Türk edebiyatında Yusuf ile başlar. Yine o, ilk vasiyette bulunan ve ilk öğüt veren şairdir. İçinden çıktığı milleti geçmişi ve devri ile tarayan, süzen, geleceğe gönderdiği sözgelerde en iyi şekilde kullanan ve yol gösteren bir sanatkârdır. Geniş kültürü ve hayat görüşü ile ince zevki ve tasvir gücü yanında, Türk dilini, Türk tarihini, Türk edebiyatını ve Türk cemiyetini iyi bilmesi ve tanınması, sanatının dayandığı ana temeller olmuştur. Hatta tasvir yönü ile dikkat çeker. Onun*

tabiata bakışı, her bir varlığı en ince ayrıntılarına kadar ortaya koyuşu, keskin dikkatinden ileri gelmektedir” (Yavuz, 2012: 19-20).

Emiroğlu (2012), Yusuf Has Hacib ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır: “*Yusuf Has Hacip, eğitimciliğini şairliği ile birleştirebilmiş bir bilim adamıdır. Şiir türünden faydalanması; görüş, düşünce ve bilgilerin kalıcılığını artırmıştır. Duyarlı bir vatandaş olan Yusuf Has Hacip, hem içinden çıktığı toplumu yaşadığı dönemde eğitmek hem de gelecekte Türk milletini en iyi şekilde temsil edebilecek nesillerin yetişmesi için kafa yormuştur. (...) Şairin sembolik kişiler aracılığıyla görüş, düşünce, açıklama, bilgi, öneri ve öğütlerini ortaya koyduğu görülür” (Emiroğlu: 2012: 1028).*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN- TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMASI

1.1.Kuttuu Bilim- Türkiye Türkçesi

1	Tirүүлördün baarınan kuday uluu, Bir özünö tatıktuu urmat kılıuu.	1	Canlıların hepsinden Tanrı yüce, Tek sana kulluk etmek verir neşe.
2	Al uluk da, küçtüü dağı çenemsiz, Agaruu da, kögörüü da çok ansız.		O uludur, muktedirdir ve sonsuz, Ağarmak da yeşermek de yok onsuz.
3	Cerde, köktö kün körgöndün egesi, Saga çaşoo, ömür bergen dağı özü!		Yerde gökte yaşayanın sahibi, Sana yaşam, ömür veren de kendisi!
4	Bardık canga içlerine aş berdi, Baarı toyloyt, özü bilbeyt içkendi.		Bütün canayemek için aş verdi, Herkesi doyurur, O bilmez yemeyi.
5	Tirүүлörgö aç koyboston kam köröt, Ceerine aş, içlerine suu beret.	5	Canlıları aç koymaz dert giderir, Yemeye aş, içmek için su verir.
6	Tilegendin oy-tilegin bolturat, Meeri tüşşö — zobolosun zor kılat.		Dileyenin dileğini oldurur, Şefkat etse itibarı çok olur.
7	Kudayımdın elçisine ırahmat, ¹ Colun coldop cürgöndörgö urmat-dañk!!		Allah'ımın elçisine rahmetler, Yolun tutup yürüyene hürmetler.
8	Kalktın başı al Muhammed paygambar, Köptün cüzü körö turgan közü al.		Halkın başı Muhammet peygambero, Halkın yüzü, göre duran gözü o.
9	Uşul kitep uluu kündör cemişi, Bilimdüügö — tereñ bilim deñizi.		İşbu kitap ulu günler meyvesi, Âimlere, derin bilim denizi.
10	Çeksiz baaluu bilimderdin şiresi, Anı okup kaniyet tabar kim özü?	10	Sonsuz kıymetli bilimlerin çeşnisi, Onu okur, ganimet bulur her kim ki.
11	Calañ akıl-nasaat sözdön tüzülgön, Şuru sımal cibek cişke tizilgen.		Yalnız akıl-nasihat sözden düzülen, Mercan gerdanlık ipek kumaş dizilen.
12	Çığıştın da, Maçındın da bekteri, Cana tolgon akılmandar büt emi,		Doğu'nun da Maçın'in de beyleri, Yine bütün hikmetliler ve dahi,
13	Bul kitepti mençik mülk dep esepetp, Kaznasında bek saktıştı şököttöp.		Bu kitabı kendi mülkleri sayıp, Hazinesinde korudu izzetleyip.
14	Muras kılıp bir-birine berişti, Naadandarga karmatpadı öz mülktü.		Miras diye birbirine verdiler, Câhillere mülkü bırakmadılar.

¹ Söz kurandagı Muhammedpaygambar tuurasında bara catat. (Bu söz, Kuran'daki Muhammet Peygamber hakkında söylenmiştir.)

- 15 Eñ paydaluu, eñ kerektüü, a birok,
Köp türktörgö tüşünügü coguraak.
- 16 Ukkan canga cetet munun maanisi,
A cazuusun— okuy albayt köp kişi.
- 17 Kim kitepti okuy bilse kütünö,
Eki düynö carık berer işine.
- 18 Akimderi Maçın menen Çindin da,
Bir oozdon caktırışdı çinında.
- 19 Çıgış cakta, camı türktün elinde,
Buga tete kitep cok deyt eç kimde.
- 20 Bul kiteptin barkın bilet okugan,
Bilimsizdin emne kelet kolunan!
- 21 Bilimsizder barkın bilbes, andayga,
Kıybas tuugan bolso dağı karmatpa!
- 22 Bilimsizder kantip okup, tüşünöt?
A bilimdüü okuyt, barktayt kütünöt.
- 23 Kitep sözü — Bohrahan¹ zañ-zili,
Mañızı da, özöğü da han tili.
- 24 Mından artık murun kitep bar bele?
Caralabı kiyin buga teñ, tete?
- 25 Eger çıksa anday beldüü azamat,
Dañktaganga men dayarmın kubattap.
- 26 Bardık cerde, bardık cetken ordodo,
Bul kitepke türdüü naam coldodu.
- 27 Ar bir eldin uluktarı çıkarıp,
At berişti öz zañına ılayık.
- 28 “Takıvalık cıynak” deşti büt Çinde,
“Mamleket türküğü” deyt Maçinde.
- 29 A Çıgıştın uluktarı ataktuu,
“Ökümdarlar zıynatı” dep ataştı.
- 30 “Şah kitebi”— dep koyuştu irandar,
“Kuttuu bilim” dep ataştı turandar.
- 31 Ar tilde kitep atı başka-başka,
Birok da tüşünüktüü bardık cakta.
- 15 En faydalı, en gerekli o ama,
Türkler için anlaması pek zorda.
- İşitene yeter bunun manası,
Yazısını okuyamaz çok kişi.
- Kim kitabı okusa, yol göstere,
İki dünya işine ışık vere.
- Hâkimleri Maçın ile Çin'in de,
Hep bir ağız onayladı gerçekte.
- Doğu tarafta, tüm Türk illerinde,
Buna denk kitap yok der kimsede.
- 20 Bu kitabın farkın bilir okuyan,
Bilgisizin hem ne gelir elinden!
- Câhillerdeğerin bilmez; öyleye,
Kardeşin olsa da sakın güvenme!
- Bilgisizler nasıl okuyup anlar?
Âlimler okur değerın gözetir.
- Kitap sözü; Buğra Han'ın zamanı,
İçeriği, özü dahi han dili.
- Bundan önce böyle kitap var mı ki?
Yazılmış mı sonradan bunun dengi?
- 25 Eğer çıksa öyle yiğit kuvvetli,
Nam vermeye ben hazırım kuvvetle.
- Her yerde, erişilen her ülkede,
Türlü adlar verilmiş bu kitaba.
- Her bir yurdun uluları çıkarıp,
Ad verdiler öz örfüne muvafık.
- Çin'de ona “Takva Kitabı” dendi,
Maçın'de “Enisü'l-memalik” dendi.
- Meşrik ilinin de şanlı uluları,
“Hükümdarlar Zıyneti” diye ad verdi.
- 30 İranlılar “Şah Kitabı” dediler,
Turanlılar “Kutadgu Bilig” derler.
- Her dilde kitap adı başka başka,
Velakin anlamlıdır her tarafta.

¹ Tavgaç Kara Bograhan - Cusuptun zamanında Karahanidderdin mamleketinin hanı, ordosu Kaşkarda bolgon. Kırgızdar anı Kara Buura Han dep da ataşkan. (Tavgaç Kara Buğra Han, Yusuf'un zamanında Karahanlıların memleketinin hanı, ülkesi Kaşkar'da idi. Kırgızlar ona Kara Buğra Han derler.)

- 32 Uluktur, bul kitepke at bergender,
Caratkan al pendeñdin tilegin ber.
- 33 Kitepti okuy turgan okurmanım,
Körkünö türk sözünün nak tunarsıñ.
- 34 Bilersıñ paydası köp, köpkö munun,
Biyliktüü ökümdarga kerek munum.
- 35 Kitepte akılmandar nasaatı bar,
Başkaruu ikmaları este tutar.
- 36 Padişa öz ölkösün saktoo cönü,
Kanday şart, kanday tartip kerektigi,
- 37 Ölkönü ne oyron dop, neden toptoyt,
Biylikti emne saktap, emne cektoyt.
- 38 Çerüünü kantip toptop, kanday colgo,
Cürüşto baştoo kerek col bolgondo.
- 39 Baarina bul kitepte tüşünük bar,
Taktalıp ordu-orduna kelgen alar.
- 40 Ölkönün kamın körçü mıktı uluk,
İş beret iştermanga tandap turup.
- 41 Al bolso tereñ oyluu, akılga bay,
Anda al — tünkü çirak, köktögü Ay.
- 42 Ukuk bar ökümdarda: al — curt eesi,
Curtta da mildet — ukuk bar go deçi.
- 43 Ardaktoo padişasın eldin narkı,
A elin saktoo, korgoo — anın parzı.
- 44 Başkarsa kim ölkönü — al soguşçan,
Kol kurap, uruş colun coldop ikçam.
- 45 Kantkende düşman kolun ceñip alar,
Kitepte kep-söz bolot ayla-amal.
- 46 Kantkende bek kaarman boluu kerek,
Kantkende elge beypil çaşoo beret.
- 47 El baalayt, koldoyt anday ökümdardı,
Köksöşöt köñülünön baş urgandı.
- 48 Bedeldüü belin çeçip kızımat kılısın,
Bedelsiz urmat-sıydan alıs tursun.
- 49 Mında bar cakşılardı baalay bilüü,
Cana da camandardan alıs cürüü.
- Uludur, bu kitaba ad verenler,
Yaradan! O kulunun dileğın ver.
- Kitabı okuyup duran okurlar,
Türk sözünün görküne hak verirler.
- Bilirsın faydası çok,halkabunun,
Hâkim hükümdara gerek kitabım.
- 35 Kitapta hakîmler nasîhati var,
İdare yolların akılda tutar.
- Padişahülkesinin korunma şeklini,
Hangi şart, hangi tertip gerektiğini.
- Ülkeyi ne harap eder, ne toplar,
Beyliğı ne koruyup, ne yok eder.
- Askerini nasıl toplayıp, hangi yola,
Seferde yönetim gerek yol olunca.
- Hepsine bu kitapta izâh verir,
İnce hesap yaparak bir bir belirtir.
- 40 Ülkenin gamın görür güçlü emîr,
İyi çalışana(ehline)seçip iş verir.
- Derin düşünceli, akıllıise o,
Akşam kandili, gökteki Ay o.
- Hukuk var hükümdarda: o,yurt sahibi,
Halkta da hak-hukukvar derler yani.
- Hürmet etmek şahına,halkın borcu,
Halkını korumaksa, onun farzı.
- Yönetse kim ülkeyi - o savaşan,
Ordu kurup, harp yolunu tutturana.
- 45 Ne edip düşman ordusunu yener,
Kitapta sözler çare-amel olur.
- Ne edip de bey, kahraman olur,
Ne edip de halka huzurlu ömr verir.
- Halk sayar,korur böyle hükümdarı,
Şiddetle ister gönülden baş eğmeyi.
- İtibarlıyıyakın tutup hizmete alsın,
Hürmetsiz hürmet-izazdan uzak dursun.
- Burda var iyileri takdir etmek,
Ve dahi kötülerden uzak durmak.

- 50 Biri uşu — buzuktardın başın aluu,
Ekinçi — cakındardı korgop kaluu.
- 51 Bilimdüü, cöndüü cana baatır cürök,
Kaznanı böksörtpöstön karmoo kerek.
- 52 Bar bolso bardık eldin intımağı,
İşñdin artıp turar ırrahatı.
- 53 Bul akıl-nasaatarım aytkan saga,
Duba kıl unutupastan özüñ maga.
- 54 Eske tut, bul kitepti cazgan adam,
Ataktuu, sıpaa, sözmör bolgon abdan.
- 55 Akılduu, türkün-türkün bilim bilip,
Cürüptür el içinde oynop-külüp.
- 56 Al cetip curt içinde urmat-barkka
Bay eken kalıs sözgö, akıl-narkka,
- 57 Küz-Ordo¹— anın tuulup-öskön ceri,
Catık til, uçkul sözdüü tuugan eli!
- 58 Şık aydap tuugan cerden çıgıp ketti,
Bütkördü bötön cerde bul kitepti.
- 59 Bağıştap bardık ditin cazıp nakta,
Emgegin ayaktadı Kaşkar cakta.
- 60 Aldında padişanın okuyt munu,
Al — Tavgaç Kara Buura handar hanı.
- 61 Belekke esep cetkis berdi düynö,
Kalam akı, ak peyli köñülünö.
- 62 Anan da Has - Hacibdik naamın berip,
Özünö kızmatka aldı cakın körüp.
- 63 Kadırlap aga bergen uşul naamın,
Has - Hacib Cusup deşçü — unutpagın!
- 64 Bayanın kabar etti, tüşünöbüz:
Tört öök — bul kitepti tüzgön negiz.
- 65 Adilet — anın biri, çındık colu,
Dölöt — deyt ekinçisi, bakıt oyu.
- 66 Negizi üçünçünün — akıl, oyluk.
Törtünçü — kaniyet delet, kıluu topuk.
- 50 Biri bu: Kötülerin başın almak,
İkincisi: Dostları hep korumak.
- Bilgili, muntazam ve bahadır yürek,
Hazineyi eksilmeden tutmak gerek.
- Var ise tüm ülkenin ittifakı,
İş-gücünden artıp durur rahatı.
- Bunlar nasihatim, söyledim sana,
Dua eyle unutmadan sen bana.
- Akılda tut; bu kitabı yazan adam,
Mümtaz, zarîf, söz ustasıdır hepten.
- 55 Akıllı, türlü türlü bilim bilip,
Yürür halk içinde oynayıp gülüp.
- O erişip yurt içinde hürmete,
Zenginmiş halis söze, akıl-fikre,
- Kuz-Ordu, doğup büyüdüğü yeri,
Tatlı dilli, çevik sözlü doğduğu ili!
- Baht sürüp doğduğu yerden ayrıldı,
Bitirdibaşka yerde bu kitabı.
- Lütfedip tüm fikrini yazıp tam da,
Eserin bitirdi Kaşgar ilinde.
- 60 Önünde padişahın okur bunu,
O, Tavgaç Kara Buğra hanlar hanı.
- Kitaba hesapsız verdi hediye,
Kalem hakkı, ak niyetli gönlüne.
- Sonra da Has Hacib unvanı verip,
Özüne hizmete aldı yakın görüp.
- Hürmetle ona verilen bu namla,
Has Hacib Yusuf dendi – unutma ha!
- Beyanın haber etti, anlayalım:
Dört özdür bu kitabı kuran temel.
- 65 Adalet onun biri, hakikat yolu,
‘Devlet’ tir ikincisi, talih fikri.
- Temeli üçüncünün; akıl, fikir.
Dördüncü, kanaat; afiyet denir.

¹ Balkim bayırkı Burananın (Balasagındın) bir atı Küz Ordo ce Küz ördöo bolso kerek. Kırgızdar küz ayında cayloodon tüşüp, kayra kıštoogo köçköñçö turuk alçu cayı bolgon okşoboybu. Oşon üçün Küz Ordo ce Küz Ördöo dep atagango dep oyloybuz. (Belki eski Balasagun’un bir adı da Kuz Ordu ya da Kuz Ordu olmalı. Kırgızlar güz ayında yayladan inip, yine kışlağa göçünce dinlenecek yere benziyor. Onun için Kuz ordu ya da Kuz Ordu diye söylendiğini düşündük.)

- 67 Orunduu ar birine at berilet,
Aytuuga anın baarın kezek kelet
- 68 Kuntuudu elik dedi — adiletti,
Ökümdarlık mildeti adilettü.
- 69 Aytoldu — dep atadı döölöt ısmın,
Uvazir, ökümdarga, daana ukkun.
- 70 Akidilmiş — akıl atı, oyu tereñ,
Uulu uvazirdin bolgon eken.
- 71 Ötkürmüş — dep atadı kaniyetti,
İni eken uvazirge bilgen köptü.
- 72 Bilim al: uşul törttö maani — oy bar,
Kitep büttü, — tizildi kerek ırlar.
- 73 Kitep köp arap, tacik tilderinde,
Bul kitep eñ birinçi bizdin tilde.
- 74 Bilimdüü bul kiteptin barkın bilet.
Okugan akıl - oyun eske tüyöt.
- 75 Sen üçün türkçö ırlar tartuu kıldım,
Okuurda maga arnap duba kılğın.
- 76 Ötörmün bul düynödön, ukkun özüñ,
Akıl tut aytkandardı açıp közüñ.
- 77 O, kuday, ak peyliñdi arttıra kör,
Camı curt, momundarga keñçilik ber!
- Uygunca her birine ad verilir,
Anlatmaya hepsine sıra gelir.
- “Kün-Toğdı Melik” dedi; adalete,
Hükümdarlık görevi adaletle.
- “Ay-Toldı”, diye ad verdi “devlet” ismine,
Vezirdir hükümdara, bilge, anla!
- 70 “Ögdülmüş”; aklın adı, fikri derin,
Oğludur, olmuş imiş vezirden.
- “Odgurmuş” diyekanaatead koydu,
Erkek kardeşmiş vezire, bilgili.
- Bil ki: Bu dört şeyde mana-fikir var,
Kitap bitti, dizildi gerekli eş’ar.
- Kitap çoktur Arap, Fars dillerinde,
Bu kitap en birinci bizim dilde.
- Âlim bu kitabın değerini bilir,
Okuyan, fikrini akla düğümler.
- 75 Senin için Türkçe nazımlardüzdüm,
Okurken benim için dua edin.
- Giderim bu dünyadan, anla kendin,
Akılda tut deneni aç da gözün.
- Ey Allah, affımı arttıra gör,
Tüm halka, müminlere ferahlık ver.

Bismillahi-rahmani-rahim

1

**CARATKAN KUDAYDIN URMATINA,
ANIN ULUULUGU DA,
DAÑKI DAARTA BERSİN!**

- 1 Men sözümdü baştadım kudayım dep,
Caratkandın calgasa âmiri köp.
- 2 Dañkına, urmatına sanak cetpes,
Kudayım tübölüktüü, ölbös — öçpös.
- 3 Carattı cerdi, köktü, Kün, Ay, tündü,
Caşoonu can-canıbar casap türdüü.
- 4 Kaaladı tirçilikti caratkandı,
Bolturdu, “bol” degeni bolup kaldı,
- 5 Caralgandın bardığı muñduu deçi
Muñ bilbes caratkanım calgız özü.
- 6 Bir bolso tübölüktüü kuday muñsuz,
Başkaga mınday ısım ılayıksız.
- 7 Uluuluk — senin gana uluu belgiñ,
Teñdeş cok, bir özüñö bolboyt eç kim.
- 8 Saga eç kim koşula albayt, sen — bütünsüñ,
Ayagı, başı da sen — bardık iştin!
- 9 Bul senin bütündüğüñ çenem bolboyt,
Düynödö baarın senin erkiñ, koldoyt,
- 10 Çımında tübölüktüü bir özüñsüñ—
Birösüñ, koşulbaysıñ özüñö-özüñ!
- 11 Sen özüñ içte-tısta dayım barsın,
Körböybüz, köñüldösüñ dayım — al çın.
- 12 Sen barsıñ bardık cerde Kün, Ay sımal,
Maaniñdi caşırgansıñ körüp turar.
- 13 Bul senin bütündüğüñ — tirilik emes,
Tirlikti özüñ berdiñ calgan debes.
- 14 Bardığın sen carattıñ, candı, dendi,
Baarı ölot, sensıñ calgız tübölüktüü!
- 15 Caratkan — bardığına özüñ dabaa,
Ekinin¹ar birinde belgiñ daana.

Bismillahirrahmanirrahim

1

**YARADAN ALLAH'IN HÜRMETİNE,
ONUN ULULUĞU DA,
ŞANI DA ARTSIN!**

- 1 Sözüme başladım Allah'ım diyip,
Yaradan'ın yardım etse emri çok.
- Şanıma, hürmetine söz (hesap) yetmez,
Allah'ım ebedî, ölmez, yok edilmez.
- Yarattı yeri, göğü, Güneş, Ay, geceyi,
Yaşamı,tüm varlıkları yarattı türlü.
- İstedi diriliği, yaratmayı,
Oldurdu, “ol” dediği oluverdi.
- 5 Yaradılanın hepsi dertli yani,
Dert bilmez Yaradan'ın yalnız kendi.
- Tek odur ebedî Allah, sıkıntısız,
Başkasına böyleisim yakışmaz.
- Uluuluk, yalnız senin ulu nişanın,
Denk yok,özünle bir olmaz hiç kimse.
- Senin hiç ortağın yok, sen “bir”sin,
Sonu da başı da sensinherişin!
- Bu senin “bir”liğin hesaba gelmez,
Dünyada her şeyiiradenkollar.
- 10 Hakikatte ebedî tek kendinsin,
Bir teksin, katılmazsın kendine-kendin!
- Sen, kendin içte dışta daim varsın,
Görmeyiz, kalptesin daim, gerçekten.
- Güneş, Ay gibi,sen varsın her yerde,
Hikmetin gizlidir, gönül(akıl) görse de.
- Bu senin “bir”liğindiriden (nesneden) değil,
Hayatı kendin verdin yalan değil.
- Varlığı sen yarattın, ruhu, teni,
Hepsi ölür, sensin yalnız ebedî!
- 15 Yaradan, cümlesine özüñ devâ,
İkinin her birinde izinaşıkâre.

¹Eki düynö cönündö degen maanide aytilat. (İki dünya tarafında anlamında söylenmiştir.)

- 16 Cok saga okşoş dagı, teñdeş dagı,
Akılga sıybas anın mañızdarı. Yoktur sana benzeyen de dengin de,
Akla sığmaz onun hikmetleride.
- 17 Al — coldo üydö emes uktabayt da,
Birok da baarın köröt candan başka. O, yolda evde değıl (lâ-mekân), uyumaz da,
Fakat hepsini görür baştan sona.
- 18 Oñdon da, soldon dagı, azır, anan -
Astınan, üstünön da cay cok agan. Sağda da solda da, şimdi,sonra da,
Altta da üstte de, mekân yok ona.
- 19 Baarına orun berip, özü caysız,
Bilip al: eç bir nerse bolboyt ansız! Herkese yer vermiş, kendi mekânsız,
Bil ki: Hiçbir nesne olamaz onsuz!
- 20 Cürök sırrı, sırdaşı köñüldördün,
Çeksiz düynö baarında senin belgiñ, 20 Yürek sırrı, sırdaşı gönüllerin,
Sınırsız dünya, hepsinde senin izin,
- 21 Sen carattıñ sandagan tirüülördü,
Tüzdü, toonu, deñizdi, öröndördü. Sen yarattın sayısızcanlıları,
Düzü, dağı, denizi, dereleri.
- 22 Sen asmanga cıldız çaçtıñ köp ele,
Tündü kuup, Kün ıçırdıñ töböğö. Yıldız saçtın sayısız, gökyüzüne,
Geceyi kovup, Gün ııkardım tepeye.
- 23 Uçkan, baskan makuluktar sansız köp,
Bir özüñdön ırıs tabat içip-cep. Uçan, yürüyen sayısız mahlûklar,
Tek senden yiyip-içip rızık bulurlar.
- 24 Kıynalganda bardık candar topurap,
Senin gana tamaniña baş urat. Azap çekince toplanıp bütün canlar,
Yalnız senin “taban”ına baş vurur.
- 25 Aalam eesi bir kuday dep taanıp bil,
Toboo kılğın, ak diliñden bilip cür! 25 Âlem sahibi tek Allah de, tanı bil,
Tövbe eyle, hak gönülle bunu bil!
- 26 Oylobo anın sırrın tüşünöm dep,
İşenip oygo topuk kılğaniñ ep. Düşünme sırrını anlayımdıye,
İbadet et tam, inanıp dinine.
- 27 Al kaday kayda eken dep suray körbö,
Sözdü tıy, kuday degen bardık cerde. O Allah nerdeymiş diye sorup durma,
Sözü tut Allah denen cümle yerde.
- 28 Kuluñmun— kaygısı köp, — muñsuz Teñir,
Kuluñdun künöölörün özüñ keçir! Kulundur kaygısı çok, dertsizAllah,
Kulunun günahlarını sen affet!
- 29 Sıyındım bir özüñö, men ümütkör,
Cıgılsam muñga batıp, koluñdu ber. Sığındım yalnız sana, ben ümitvâr,
Düşsem sıkıntıya batıp, elini ver.
- 30 Paygambardık ümmötün coldoy körgün,
Kıyamatta ıyman berip, koldoy körgün. 30 Peygamber ümmetini yönelte gör,
Kıyamette iman verip, kollaya gör.
- 31 Tört şakirtinkötörüpdañktay bergin,
A meni, paygamberim, saktay körgün! Dört halifesini övüp selam ver,
Beni de, peygamberim, koruyagör!
- 32 Kıyamatta cüzün körsöt, kudayım,
Dubaların canga topuk kılayın! Kıyamette yüzün göster, Allah'ım,
Şefaatin cana yardımcı kılayım!
- 33 Saga teñdeş maktoo sözdü tappadım,
Sözüm büttü. Özüñdü özüñ dañktagın. Sana layıkövgü sözü bulamadım,
Sözüm bitti. Seni sen öv Allah'ım!

2

**PAYGAMBARDIN CAKŞI
SAPATTARI TUURASINDA,
ANIN IRAYIMI ARTA BERSİN!**

- 34 Kuday koldop cibergen paygamberim,
El asılı, adamda cakşı canım.
- 35 Oşondo karañğı tüñ carık bolup,
Al carık saga tüştü kuttay konup.
- 36 Al ele kudayımdın kabarçısı,
Oşondon ıyık colgo kirdin, uşu!
- 37 Unutup atasın da, enesin da,
Ulanttı ak kızmatın musulmanga.
- 38 Kündüz içpey, tündö catpay ak urdu,
Bir sen üçün caratkanga calındı.
- 39 Azap çekti al sen üçün sıyınıp,
Sende mildet, — ötü işti tik turup.
- 40 Al dayım ümmötüm dep azaptı cep,
Tiledi tozok otun keçpese dep.
- 41 Al elge kuday bergen irayımı,
İşi da, özü dağı ıyık çını.
- 42 Cönököy, sıpaa, birook işi uluu:
Booruker, peyili ak, coomart uşu.
- 43 Al ıyık — cerde, köktö tegiz birdey,
Kudayım baarın bergen çaçpay-tökpöy.
- 44 Abaltan başçılarga başçı bolup,
Paygambar möörün aldı bakıt konup.
- 45 Köñül burdum özüm anın coluna,
Kabil tuttum aytkandarın oyuma.
- 46 Peyil — oyum buzulgandan oñdoy kör,
Suragında paygamberim coldoy kör!
- 47 Kıyamatta bura körbö cüzüñdü,
Col körsötüp sakta mendey kişindi!

2

**PEYGAMBERİN İYİ
SIFATLARI HAKKINDA
(ONUN ŞEFAATI ARTSIN!)**

- Allah kollayıp gönderdi, peygamberim,
Halk asılı, insanın iyisi, canım.
- 35 O zaman karanlık gece aydınlanıp,
O ışık sana indi, talih konup.
- O, halka Allah'ımın habercisi,
O yüzden kutsal yola girdin, işte!
- Unutup atasın da anasın da,
Sürdüdü hak hizmetin Müslüman'a.
- Gündüz içmez, gece yatmaz, “hak” dedi,
Tek senin'çin Yaradan'a yalvardı.
- Azap çekti o senin'çin sıyınıp,
Sende görev, öde işi dik durup.
- 40 O daimah etti ümmetim deyip,
Diledi tamu ateşiyakmasa deyip.
- O, halka Allah'ın bir merhameti,
İşi de özü de talih, doğrusu.
- Sade, zarif, fakat işi uludur:
Merhametli, gönlü ak, cömerttir.
- O “azîz”; denk, aynıyerde, gökte,
Rabb'im hepsini vermiş, yerli yerince.
- Ezelden rehberler rehber olup,
Peygamber mührün aldı baht bulup.
- 45 Gönül verdim, özüm onun yoluna,
Kabul ettim dediğini fikrime.
- Gönlüm-aklım bozuluncasen düzelt,
Sorguda peygamberimiyoldaş et.
- Kıyamette benden çevirme yüzünü,
Yol gösterip koru ben gibi kulunu!

3

**PAYGAMBARDIN TÖRT ŞAKİRTİNİN
SAPATTARI TUURASINDA,
KUDAYIM ALARGA
IRAYIMIN TÜŞÜRSÜN!**

- 48 Tört şakirti özünün işenimdüü,
Keñeşip bardık işte birge cürdü,
- 49 Ekisi — kaynatası, ekö — küyöö,
Baarı teñ mıktı adamdar asıl bülö.
- 50 Baarınan eñ mıktısı, birinçi — Atık!¹
Kişi ele kuday degen akılı artık.
- 51 Mal-canın, öz cırgalın közdöbödü,
Kudayımdın ak colu bettegeni,
- 52 Da biri teñdeşi çok Faruk² boldu,
Sözgö bek, işke tıkan, asıl oyluu.
- 53 Arttırıp ak din üçün sungan kolun,
Keñeytti şariattın ıyık colun.
- 54 Andan soñ — Osmon ele. Akılı mol,
Coomarttıq, keñdik caktan berbegen col.
- 55 Baarına kolu cetti işi menen,
Paygambar eki kızdı aga bergen.
- 56 Muraskordun baarınan Aalı³ küçtüü,
Akılı, baatırdığı aşp tüştü.
- 57 Kolu açık, peyili da bolgon cakşı,
Akıldan, ayköldüktön atak taptı.
- 58 Din, şariat türkügü mına uşular,
Dinsizderdi cazalap, caylap turar.
- 59 Maga — tört türkük sımal törtöo colu,
Türkük tursa tirlik bar ömür boyu.
- 60 Alarga miñ mertebe menden salam,
Cetkizgin koldop-süyöp özüñ anan.
- 61 Süyünsün arbaktarı duba kılsam,
Koldosun kıyamatta küñö kılsam.

3

**PEYGAMBERİN DÖRT HALİFESİNİN
SIFATLARI HAKKINDA,
(ALLAH'IM ONLARA
MERHAMET ETSİN!)**

- Dört halife, özünün güvendiği,
Danışıp bütün işte bir yürüdü.
- İkisi, kaynatası, ikisi güveyi,
Hepsi denk, sağlam adamlar, asıl aile
- 50 Hepsinin en sağlamı, birinci, Ebu Bekir!
Kişiydi, Allah diyen akılı fazla.
- Mal-canın, öz refahın gözetmedi,
Allah'ımın hak yolu yöneldiği,
- Diğeri dengi yok Ömer Faruk'tu,
Sözü-işi sağlam, asıl fikirli.
- Arttırıp hak din için uzattı elin,
Açtı şariatın hak-kutsal yolun.
- Ondan sonra, Osman idi, akılı bol,
Cömertlikte vermedi kimseye yol.
- 55 Hepsine eli yetti işi ile,
Peygamber iki kızı verdi ona.
- Mirasçıların hepsinden Ali güçlü,
Akılı, yiğitliği artıp durdu.
- Eli açık, niyeti de çok iyi,
Akıldan mertliktenşan-şöhret buldu.
- Din, şeri'at desteği işte bunlar,
Dinsizleri cezalandırıp haklar.
- Bana, dört destek gibi dördünün yolu,
Destek olursa dirlik var ömür boyu.
- 60 Onlara binler kereselam benden,
Yetiştir kollayıp destekleyip sen.
- Sevinsin ruhları dua etsem,
Kollasın kıyamette, günah kılsam.

¹Atık— kutkaruuçu degen söz. Abu-Bekir paygambardın bir ismi. (Atık; kurtarıcı denen söz. Ebu-Bekir peygamberin bir ismi.)

²Omor - paygambardın arabça atı, aktı kararı açık taanıgan adam degendi bildiret. (Ömer, peygamberin Arapça adı, akı kararı iyi tanıyan adam olduğunu bildirir.)

³Aziret - alı paygambar cönündö söz bolup catat, al Muhammet paygambardın kızı Ayşaga üylöngön. (Hazret; Ali peygamber hakkında bir sözdür, o Muhammet peygamberin kızı Ayşe ile evlenmiştir.)

4

**ARSTAN HANDIN NEBERESİ
ALİ-HASANDIN UULU, AKIYKAT
MENEN DİNDİN TAYANIÇI, ULUU
CEŒGER, AŞKAN AYKÖL, ARDAKTUU
ULUU ÖKÜMDARTAVGAÇ-BOGRA-
KARA HANDINCARKIN CAZDAY
MAANAYIN URMATTOO MENEN,
ANIN BAŞINAN
KUDAYIMDIN IRAYIMI KETPESİN**

62 Çığıştan cazdın atır cıtı keldi,
Beyiştin cırgalınday meerim berdi.

63 Cer beti karı erip cıpar çaçtı,
Büt düynö suluulukta körkün açtı.

64 Çaşıl caz kış ömürün sürüp saldı,
Bakıttın türkün gülün üyüp saldı.

65 Kün kayttı öz colunan kayırıp ulam,
Koy cıldızgaBalıktın kuyrugunan.

66 Baktar kiydi okşoşup çaşıl köynök,
küröñ, kara, kök sayması köp.

67 Capkanda cer betine çaşıl torko,
Ökümdar kerben saldı Kıtay colgo.

68 Toolor da boyongonsup osmo, basma,
Aloolop koçkul çaşıl uşul çakta.

69 Türkün güldör turdu miñdep açılıp,
Aylanaga acayıp cıt çaçılıp.

70 Cakşı cıt koştıp ketti kerimseldi,
Çulgağı añkıgan cıt köktü, cerdi.

71 Kaz ördök, kanattuular çuuga tolup,
Karkıldap, çuruldaşat uçup-konup.

72 Talaada uç-kıyırı çok samsıp uçat,
Too aralap, çañkasa köldöncutat,

73 Kıykuulap köktö turna tizilişken,
Baratat kerbenderdey colgo tüşkön.

74 Ular kuş obon sozot arzip-arzip,
Suluu kız köñüldöşün çakırgansıp.

75 Kekilik canın sabayt, kakılıktap,
Kara kaş, kızıl tamak, çaşıl alkak.

4

**ASLAN HANIN TORUNU,
ALİ HASAN'IN OĞLU, HAKİKAT
İLE DİNİN DAYANAĞI, ULU
CENGÂVER, MERTLİĞİ AŞMIŞ, SAYGIN
ULU HÜKÜMDAR TABGAÇ BUĞRA
HANIN IŞIĞINI, YAZ GİBİ
HİMAYESİNİ TAKDİR EDERİZ,
ONUN BAŞINDAN
ALLAH'IMIN MERHAMEŒİ GİTMESİN**

Doğu'dan bahar miski(kokusu) esip geldi,
Cennetintadı gibi sevgiverdi.

Yeryüzü karı eriyipmisk (kokusu) saçtı,
Tüm dünya güzellikte yüzün açtı.

Yeşil bahar, kışı sürüp götürdü,
Bahtın, türlüççeğinderip açtı.

65 Gün döndü yolundan geri, durmadan,
Koçburcuna Balık'ın kuyruğundan.

Bahtlargiydisanki yeşil gömlek, Kızıl,
Kızıl, al, kara, mavi sayması çok.

Yeri yeşil ipek kapladığında,
Hükümdar kervan saldı Hitay yoluna.

Dağlar da bürünüp meşin, yayına,
Fışkırır kızıl, yeşil bu zamanda.

Türlü çiçeklerçıktıçok, açılıp,
Etrafa güzel kokular saçılıp.

70 Güzel koku yanına aldı sam yelini,
Kuşattı yayılan koku, göğü, yeri.

Kaz, ördek, kanatlılar çıglık atıp,
Öterler, bağırsırlar uçup-konup.

Kırda, uçsuz bucaksız yayılıp uçar,
Dağda gezip, bağırsa göldenduyar.

Bağırıp gökte turnalar dizilip,
Varırlar kervan gibi yola düşüp.

Onlarkuş nağmesisöyleristeyip,
Güzel kız,sevdiğinçağırır gibi.

75 Keklik katıla katılagüler, öter,
Kara kaş, kızıl boyun, yeşil çember.

- 76 Kara kuzgun salañdatıp tumşugun,
Çıgargansıyt çırluu kızday öz muñun.
- 77 Bulbul sayrayt kubulcutup gülzarda,
Künü-tünü izdegensip bir arga,
- 78 Elik oynoyt güldün terip barigin,
Maral oynoyt saya kuup şerigin.
- 79 Kün bürkölsö, bulut ıylap basilaar,
Güldör külüp, kün tiygende çaçıraar.
- 80 Mınday kezde düynö özünö suktanıp,
Turat süyüü, kubanıçka maktanıp.
- 81 Maga oşondo Aalam özü ün saldı:
“Kördüñörbü hakan cüzün acarduu?”¹
- 82 Aç közüñdü silkip taşta uykunu,
Ukpadiñbí?Tıñşa mende söz kunu.
- 83 Cetim elem, cesil elem miñ cıldap,
Tarptı taştap, kiyim kiydim cañılap.
- 84 Men casandım, maga hakan ökümdar,
Başımdı iyip kızmat kılar oyum bar!”
- 85 Anan köktön tars-tars etip çağılğan,
Hakan kılıç suurgansıytkınnan.
- 86 Albars kılıç kından çıgıp düñgüröp,
Aalam ontoyt, elder çoçuyt küñgüröp.
- 87 Aalam eesi, uluu ceñger Buura-han,
Eki düynö kuttuu bolsun kıyladan.
- 88 Dinge tayanç, sen — ölkögö tireksiñ,
Elge — taacı, dinge — ustunday kereksiñ!
- 89 Ne tileseñ, kabıl boldu kudaydan,
Kalkanç boldu, kömök boldu al sagan.
- 90 Aalam körkü, sen dasıkkın ökümçül,
Ölkögö — Ay, düşmanına — aybat, sür!
- 91 Tagdır saga ölkö menen tak berdi,
Teñir saga biylik menen bak berdi.
- 92 Bul düynögö beypil zaman ornodu,
Biyik alıp hakan, hakan bolgonu.
- Kara kuzgun sallayıp gagasını,
Söyler sanki nazlı kız gibi gamını.
- Bülbül öter, ahenk ile gülzârda,
Gece gündüzarar gibibir çare.
- Karaca oynar çiçeğin derip yaprağın,
Ceylan oynar gölge arayıportağın.
- Gün kapansa, bulut ağlayıp diner,
Güller gülüp, Gün doğuncaaçılır.
- 80 Böyle anda dünya kendine imrenip,
Oluşur sevgi, kıvanca övünüp.
- Bana o zaman âlem özü seslendi:
“Gördünüz mü güzel hakan yüzünü ?
- Aç gözünü silkip at sen uykunu,
Duymadın mı? Dinle, bende söz hası.
- Binlerce yıl yetim idim, dul idim,
Eskiye atıp, yeni giysi giydim.
- Ben süslendim, bana hakan hükümdar,
Başım eğip hizmet edecekfikrim var.
- 85 Sonra gökten seslergeldi gürleyen,
Hakan kılıç çekmiş gibi kınından.
- Çelik kılıç kından çıkıp uğuldayıp,
Âlem inler, halklar korkar homurdanıp.
- Âlem sahibi, ulu cengâver Buğra Han,
İki dünya haylice kutlu olsun.
- Dine dayanç, sen, ülkeye direksin,
Halka taç, dine direk gibi gereksin.
- Ne dilesen, kabul oldu Allah'tan,
Yardım etti o sana,oldu kalkan,
- 90 Âlemgörmü, sen tecrübeli hükümdar,
Ülkeye Ay, düşmanına heybetin göster!
- Takdir sana ülke ile taht verdi,
Tanrı sana beylik ile baht verdi.
- Ferah zaman yerleştirdi dünyaya,
Yüce yiğit hakan, hakan olunca.

¹ Bogra - han tuurasında ayıtp catat. (Buğra Han hakkında söylenmiştir.)

- 93 Kelgin kuştar uçup keldi cabılıp¹,
Rum menen Indistandan agılıp. Göçmen kuşlar uçup geldi toplanıp,
Rum ile Hindistan'dan biruçup.
- 94 Hakan ısmın ırğa salıp ırdaşat,
Aylanamı kubanç koştöp cırgatat. Hakan ismin şarkı yapıp söylerler,
Etrafını kıvanç sarıp güldürür.
- 95 Güldör caynap düynö körkün aşırđı,
Asman, cer, too camınıştı çaşıldı. 95 Güller açılıp dünya görkünarttırdı,
Gök, yer, dağhepsi örtündü yeşili.
- 96 Ökümdarga bardık çöp-çar bögülüp,
Atır cıtın çaçıp turdu cügünüp. Hükümdara bütünçer-çöp eğilip,
İyi kokuların saçtı diz çöküp.
- 97 Cıpar cıttuu çılım sunat miñ koldor,
Atır cıtka añkıp turat oñ-soldor. Misler gibi koku sunar bin koldan,
İyi kokular yayılır sağ-soldan.
- 98 Çığış caktan belek kelet san cetpey,
Batış caktan kelip işteyt, çok deşpey. Doğu'dan hediye gelir,sayısz,
Batı'dan gelip çalışır, yok demez.
- 99 Bakıt özü bosogodonbaş bagat,
Baş bakkandar bakıt coldoor iş tabat. Baht özü eşikten baş çıkarır,
Baş çıkaranlar baht bulur, iş bulur.
- 100 Bütün düynö kızmatına dandayar,
Han dañktalıp, duşman tarpı taş cayar! 100 Bütün dünya hizmetine övünür,
Han şanlanıp, duşman leşi taş yayar.
- 101 Hakandın dobulbası aalam carıp,
Sokur da közün açtı tura kalıp. Hakanın davuluâlemi yarıp,
Kör de gözünü açtı durakalıp.
- 102 Düynö tınç, cakşı zañga başın iyip,
Ökümdar zañdan, taptı dañktı biyik. Dünya dinç, iyi kanûna baş eğip,
Hükümdar kanûndan, olduşanı büyük.
- 103 Kimde kim akıykattı kelse samap,
Mınakey ökümdardı körsün karap. Her kim gerçek istese arzu edip,
Böyle hükümdarı görsün bakıp.
- 104 Egerde bakıt cüzün körgüñ kelse,
Karap al ökümdardı miñ bir ese. Eğer baht yüzün görmek istersen,
Bakıp gör hükümdarı bin bir kere.
- 105 Eger sen aga taalay kaalaym deseñ,
Ak dilden kızmat ötü köñül menen. 105 Eğer ona talih isterim desen,
Hak gönülle hizmet et can gönülden.
- 106 Sen keede ak cüröktü añaarıñda,
Karap al akıl çaçkan mañdayına! Sen bazen temiz yüreği anladığında,
Bakıp gör, akıl saçan yüzüne.
- 107 O, dañktuu, adam tunu asıl iştüü,
Eç ölbö — el bilbesin cetimdikti! O, şanlı,eşsizinsan,asıl işli,
Hiç ölme, halk bilmesin yetimliği!
- 108 Kuday saga biylik, dañktı ıygardı,
Tobo kılıp, tilöo kerek ıymandı, Allah sana beylik, şanı gösterdi,
Tövbe edip, dilemeli imanı.
- 109 El içinde bir makal bardığı ıras:
“Uuluna — ata abiyiri, ısmı muras!” Halk içinde bir mesel varlığı, gerçek,
“Oğluna, ata namı,şanı, ismi miras!”

¹Ar taraftan aldına el agılıp kelip catkanı tuurasında aytıp catat. (Her taraftan önüne halkların akıp geldiği manasında söylenmiştir.)

- 110 A uulu muraska alıp cakşı atın,
Arttırat miñ bir ese kubanç zatın.
- 111 Tartuunun algandırsıñ cüzün, miñin,
Tartuum saga berer “Kuttuu bilim”.
- 112 Belektin baarı bütöt, cok da arga,
Men bergen tütöt, turat kılımdarga!
- 113 Çogultkan baylık keter suuday agıp,
Cazuunun ömürü uzun kündöy carık!
- 114 Bul kitepke hakan atı cazıldı,
Öçpöyt atıñ “Türk kutu” deyt atıñdı.
- 115 O, kuday, atkara kör kılsa — tilek,
Bolo kör işteriñde arka, cölök!
- 116 Dostorun alkulum dep, kastarın soy,
Kubanç ber, kerekerin taptıra koy!
- 117 Baarıga ömür berer camgır töksün,
Kuuragan darak bürdöp, tokoy össün.
- 118 Meyli aalam tınım albay tegerenip,
Hakan cırgap, duşmanı bolsun ölük!
- 119 Uşul cer astın-üstün kıyragança,
Çaşıl gül çöpkö aylanıp kuuragança.
- 120 Türk kutunun kökölöp dañkı össün,
Köralbastın közdörün oktor teşsin!
- 121 Anan da ökümdardın maksat, tilek —
Baarında kuday bolsun arka, cölök.
- 122 Cırgalın külkü, kubanç eli körsün,
Özüne Ulukmandın çaşın bersin!
- 110 Ve de oğlu miras alıp iyi adın,
Arttırır bin bir kere kıvanç adın.
- Hediyenin aldırdınyüzün, binin,
Hediyem sana verir “Kutlu Bilgi”.
- Hediyenin hepsi biter, yok da çare,
Benimki yeter, erer asırlara.
- Hazırzenginlik gider su gibi akıp,
Yazının ömrü uzun gün gibi açık.
- Bu kitaba hakan adı yazıldı,
Silinmez adına “Türk kutu” dendi.
- 115 Hakk,gerçekleştiriristese, dilek,
Olur, gör işlerinde arka, destek.
- Dostların koru, duşmanı yok et,
Kıvanç ver, gerekenibuldurup ver!
- Hepsine ömür verenyağmur yağsın,
Kuru ağaç yeşillenip, orman olsun.
- Âlemdurmadan döndükçe, arzusu,
Hakan mutlu, duşmanı olsun ölü.
- İşbayer, dünya altüst olana dek,
Yeşil gül çöpe dönüp kuruyanadek,
- 120 Türk uğru şahlanıp şanı büyüsün,
Görmeyenin gözlerin oklar deşsin!
- Sonra da hükümdarın maksat, dilek,
Hepsine Allah olsun arka, destek.
- Refahın gülüşü, kıvanç,halkı görsün,
Özüne Lokman'ın yaşını versin!

5

**ASMAN KURUNUN ON EKİ
BELGİSİ MENEN CETİ
PLANETASI TUURASINDA**

- 123 Söz başladım Kudaydın atı menen,
Caratkan bar künöömdü keçirse eken.
- 124 Carattı erki menen aalam, cerdi,
Aalamga carıktıkka Kün, Ay berdi.
- 125 Tegerenme asmandı casap koydu,
Tübölük tınıımı cok, aylampaluu.
- 126 Kök asmanga çaçıp koydu cıldızdı,
Kara tüngö karşı koydu kündüzdü.
- 127 Ayrım cıldız tünkü köktün sayması,
Da birleri — köktü korgop aylançu.
- 128 Kee biri — adamdarga sabak turmuş,
Kee birin — casap koydu colçu cıldız.
- 129 Cıldız otu — biri biyik, biri pas,
San cıldızdın biri carık, biri az.
- 130 Baarın eñ üstündö Saturn — al,
Eki cıl segiz aylık möönötü bar,
- 131 Yupiter — ekinçisi. Cerdi karap,
Asman kurun on eki ay aylanat.
- 132 Üçünçüsü — opurtalduu Mars bolot,
Al karasa çaşoo, ömür toktolot.
- 133 Törtünçü — Kün boluptur esebinde,
Cıluuluk, carık çaçat büt düynögö.
- 134 Beşinçi — körkü artık Çolpon cıldız,
Körgöndö kaygı-muñdu unutarsız.
- 135 Koyçuman cıldız turat andan arı,
Oy-tilek atkarılat körsöñ anı.
- 136 Baarınan eñ capısı-Aydın özü,
Küngö karşı turganda tolör kezi!
- 137 On eki top cıldız bar tünkü çakta,
Baarınan orunu bir cana başka.
- 138 Koy cıldız Ürkör menen katar kelet,
Egizder Çayan menen cakın cüröt,

5

**GÖKYÜZÜNÜN ON İKİ
NİŞANI (BURCU) İLE YEDİ
YILDIZI HAKKINDA**

- Söze başladım Allah'ın adı ile,
Yaratan tüm günahım affetse diye.
- Yarattı iradesiyle âlemi, yeri,
Âleme ışık için Güneş, Ay verdi.
- 125 Dönen göğü düzenleyip yarattı,
Hiçdurması yok, hep var dönmesi.
- Mavi göge saçıp koydu yıldızı,
Kara geceye karşı koydu gündüzü.
- Bazıyıldız geceki göğün nakışı,
Dahabazıları, göğü koruyup döner.
- Adamlara hayatdersi, bazısı,
Yarattı rehber yıldız, bazısını.
- Yıldız ışığı, biri güçlü, biri az,
Birçok yıldızın biri parlak, biri az.
- 130 Hepsinin en üstünde Satürn'dür,
İki yıl sekiz yıllık süresi vardır.
- Jüpiter, ikincisi. Gözleyip yeri,
On iki ay dolaşır gökyüzünü.
- Üçüncüsü, uğursuz Mars olur,
O baksa yaşamı, ömrü durdurur.
- Dördüncü Güneş'tir, hesabında,
Sıcaklık, ışık saçar tüm dünyaya.
- Beşinci, görküçökÇobanyıldızı (Venüs),
Görünce unutursun derdi-tasayı.
- 135 Çobanyıldızıdurur ondan ötede,
Görsen onu dilek gelir yerine.
- Hepsinin en altında, Ay'ın özü,
Güne karşı durunca dolar zamanı!
- On iki top yıldız var gecevaktinde,
Hepsinin yeri diğerindenbaşka.
- Koç yıldızı Ülker ile (Boğa) bir gelir,
İkizler Yengeç ile yakın yürür.

- 139 Artında Arstan, Buuday, Taraza bar,
Caa menen Çayan cıldız koşunalar.
- 140 Andan soñ — Teke, Könök, Balık kelet,
Çıkkanda tünkü asmanga carık beret.
- 141 Üç belgi cazga töböl, üçü — cayga,
Üçü — küz, üçü — kelet kışkı ayga.
- 142 Cer, suuga, otko, celge — üçtön tiydi,
Baarina ençi boldu üçtön belgi.
- 143 Bir-birine bular karşı teñdeşsiz,
Bir-birine bular — düşman eldeşkis.
- 144 Colukpayt, aylampada tegerenet,
Körüşpöyt, birin biri eerçip cüröt.
- 145 Kudayım anı oşentip casap koygon,
Almaşıp cürüp kelet oşol boydon,
- 146 Men mında köp nerseni aytıp büttüm,
Bilim, akıl negizi — bardık iştin.
- Ardında Aslan, Başak, Terazi var,
Yay ile Yengeç yıldız komşular.
- 140 Ondan sonra, Oğlak, Kova, Balık gelir,
Çıkınca gece göğüne ışık verir.
- Üç burç yaz yıldızı, üçüde bahar,
Üçü güz, üçü kış ayına kelir.
- Yer, suya, ateş, yele, üçer değdi,
Hepsine üçer burç hisse oldu.
- Birbirine karşı bunlar emsalsiz,
Birbirine bunlar, düşman soydaş.
- Karşılaşmazlar, yörüngededönerler,
Görüşmez, birbirini takip ederler.
- 145 Allah'ım onu düzeltip yola koydu,
Değişip gelirlerişte buyoldan.
- Burda her şeyi söyleyip bitirdim,
Bilim akıl temeli, bütün işin.

6

**ADAM BALASININ EÑ CAKŞI
SAPATTARI -BİLİMİ MENEN
AKILINDAEKİNDİĞİ BAYANDALAT**

- 147 Adamzattı carattı candan artık,
Akıl, bilim, önördü berdi kalpıp.
- 148 Ak peyil tildi, oydu koşo berdi,
Carkın cüz, cakşınakay kelbet, öñdü.
- 149 Bilim berdi — adamzat uluu boldu,
Okuu menen köp açtı sırduu coldu.
- 150 Kudayım akıl, bilim kimge berse,
Ak colun açıp turaar miñ-san ese.
- 151 Bilim biyik tügönbös okuu — uluk,
Adamda uşul eki artıçılık.
- 152 Bul sözdün taktığına ötöm kübö,
Akıldan kaalaşñıñçalgın, ürö.
- 153 Okugandar akılduu, uluk boloor,
Bilimdüügö tügönbös baylık konoor.
- 154 Okuu — bilim, akılduu — akıl kurap,
Bilimdüü oydogusun kabıl kılát.
- 155 Bilimdin maanisin bil, aytkanın uk,
Akıl al, ar baleeden kutulup çık.
- 156 Türköyğö ooru, kırsık cakın bolot,
Darılan — ansız ölüm alat torop.
- 157 Türköyüm, tilge kirip darılangın,
Oygongun, kolgo tiyer baktıñdı algın.
- 158 Bilim tizgin sürögön alga karay,
Adımda maksat-tilek oydu samay.
- 159 Okugan can özü köröör cemişin,
Toskoolduk cok akıl-estüü er üçün!
- 160 Bilim menen emgek işti bütöröt,
İlim bekti muratına cetkiret.

6

**İNSANOĞLUNUN EN İYİ
SIFATLARI- BİLİMİ İLE
AKLINDAN GELDİĞİ BEYAN EDİLİR**

- İnsanı yarattı candan da öte,
Akıl, bilim, hüneri verdi ona.
- Temiz gönül, dili, fikri de verdi,
Aydın yüz, iyi bir endam da verdi.
- Bilim verdi, insanoğluulu oldu,
Okumakla çok açtı sırlı yolu.
- 150 Allah'ım akıl, bilim kime verse,
Hak yolun açıp durur binlerce kere.
- Bilim yüce, tükenmez, okuma ulu,
İnsanda iki üstünlüktürüşte bu.
- Bu sözün doğruluğunaolayım tanık,
Akıldanistediğince al vesus.
- Okuyanlar akıllı, ulu olur,
Bilgiliye tükenmez zenginlik olur.
- Okuyan, bilim; akıllı, akıl toplayıp,
Bilginin düşündüğün kabul eder.
- 155 Bilimin manasın bil, deneni anla,
Akıl al, her belâdan kurtulup çık.
- Cahile hastalık, belâ yakın olur,
Mani ol; onamazsan ölüm alır.
- Câhilim, söz dinle sen tedavi ol,
Uyan sen, ele geçentalihini al.
- Bilim dizgini süren öne yönelir,
Her adımda maksat-dileğiolur.
- Okuyan can özünü görür yemişin,
Engel yok akıllı olaner için.
- 160 Bilim ile emek işi bitirir,
İlim beyi muradına erdirir.

7

**TİLDİN ASIL SAPATTARI CANA
PAYDA-ZİYANI TUURASINDA
BAYANDALAT**

- 161 İlim menen bilimge köpürö — til,
Kökölötkön adamdı tili dep bil.
- 162 Til adamdı bakıtka bölöp salat,
Til adamdı şorlotot, başın alat.
- 163 Til arıstan bosogoñdo komdongon,
Boşop ketse — özüñdü da cep koygon.
- 164 Esiñe tüy — tili zaardın aytkanın,
Bolsun senin sabırduuluk adatiñ;
- 165 “Zaar tilim saldı dalay azapka!
Tildi kesem, baştı saktoo maksatta.
- 166 Sözdü karma, başıñ kesip salbasın,
Tildi karma, tişiñ sınıp kalbasın!”
- 167 Kudaý saga süylöörüñö berdi til —
Başıñ korgop, sözdörüñdü teskey bil!
- 168 Tagdır kataal bolboyt deseñ özüñö
Tiliñ tiştep, sak bolgunuñ sözüñö.
- 169 Orunduu söz akıl-esten ot alat,
Orunsuz söz iyiniñden baş alat.
- 170 Mañız sözdün körö albadım paydasın,
Köp süylösöñ çalınasıñ sen baçım.
- 171 Köp süylöbö, a körökçö tak süylö,
Tümön sözdün — oñ maanisi bir sözdö.
- 172 Biylik, atak adamdarga til beret,
A aşık söz — uyat kılat, öltüröt.
- 173 Köp süylösöñ “Kur babırak” dep koyot,
Unçukpasañ “duduk” degen at konot.
- 174 Sen anda tak ortosun bekem tutkun;
Tübü bir — kaarmandık, toktooluktun.
- 175 Til takta başıñ aman boloru çın,
Sözdörüñ nakıl bolso — ömür uzun,
- 176 Çıgaşa, kireşe da tilden delet,
Andıktan tildi maktap, tildi sögöt.

7

**DİLİN ASİL SIFATLARIVE
FAYDA-ZİYANI HAKKINDA
BEYAN EDİLİR**

- İlim ile bilime köprüdür, dil,
Yükselten insanı, dili diye bil.
- Dil, insanıbahta alıp götürür,
Dil, adamı öldürür, başın alır.
- Dil arslandır, eşiğindeyatan,
Serbest kalsa, seni de yiyiveren.
- Aklında tut, dili zehirlinin dediğın,
Olsun senin sabırlılık âdetin.
- 165 “Zehirli dilim saldı nice azaba,
Dili kesem, baş korumak amacıyla.
- Sözü tut, başını kesip salmasın,
Dili tut, dişini kırıp kalmasın!”
- Allah sana söylemeye verdi dil,
Başın koruyup, sözünü incele bil!
- Takdirkatı olmasın dersen özüne,
Dilin ısıtıp, uyanık olsözüne.
- Makul sözler akıldan ateş alır,
Yersizözlerseomzundan baş alır.
- 170 Göremedim ben faydasını boş sözün,
Çok söyleyen kesilirsinsen hemen.
- Çok söyleme, öyleyse dürüst söyle,
Çok sözün, uygun manası bir sözde.
- Beylik, namı insanlara dil verir,
Ve fazla söz, rezil eder, öldürür.
- Çok söyleyen “Geveze” diye ad konur,
Seslenmesen “Dilsiz” diye ad konur.
- Sen o zaman ortasın sağlam tut,
Tevazunun aslıkahramanlık.
- 175 Dil doğru iseesen olur başın,
Sözlerin naklölürsa, ömür uzun.
- Zarar da ziyan da dilden denilir,
Onun’çin dili övüp, diliyerer.

- 177 Dayıma sözdü oylop aytuu kerek,
Cakşı söz sokur üçün közdöy delet.
- 178 Bilbegendi sokur deşet, al iras,
Türköylörüm bilim alıp, közüñdü aç!
- 179 Ömür kıska, tuulgan soñ ölmök bar,
Cakşı sözdör tübölüktüü, ölböyt al.
- 180 Azamattı eki sapat bagıttayt:
Çındık sözü, ak emgegi karıtpayt.
- 181 Adam ölsö, sözü kalat artında,
Cakşı atagı caşay beret kalkında.
- 182 Tübölökkö ölböym deseñ, sen eger,
Açık süylöp, ak işiñdi ulay ber.
- 183 Sözdün baarın karmap kaluu eñ kıyım,
Kerektüüsün eske tutup, tak urun.
- 184 Er uuluma akıl aytım eñ kımbat,
Maanisine cetse boldu al tıñdap.
- 185 Sözdörümdü sozup aytım, o uulum,
Keñşimdi kabıl alğın, kulunum!
- 186 Bilim al menden kalar — altın, kümüş,
Alardı sözgö bolboyt teñştiriş.
- 187 Kümüştü işke salsañ bütüp kalat,
Sözümdü işke salsañ kümüş tabat.
- 188 Adamga söz kaltıruu bolgon adat,
Al andan miñ mertebe payda alat.
- 189 Bürköbö kabagıñdı bilermanım,
Keçirgin, tappay aytsam sözdün daynın!
- Daim, sözü düşünüp demelidir,
İyi söz kör için göz gibi denir.
- Bilmeyene kör denilir, budoğru!
Câhillerim, bilim alıp, açgözünü!
- Ömür kıska, doğumdan sonra ölmek var,
İyi sözler elbetebedî, ölmezler.
- 180 Yiğide iki vasıf yöngösterir,
Doğru sözü, ak emeği, kocatmaz.
- Kişi ölse, sözü kalır ardında,
İyi şöhreti yaşar durur halkında.
- Ebediyyen ölmem dersen, sen eğer,
Açık söyleyip, iyi işle birleşir.
- Sözün hepsini tutup kalmak en güç,
Gerekeni akılda tut, dürüstol.
- Er oğluma akıl verdim değerli,
Manasına erişse o dinleyip.
- 185 Sözlerimi uzatıp dedim,eyoğlum,
Öğüdümü kabul eyle, a yavrum!
- Bilimdir benden kalan; altın, gümüş,
Onları söze olmaz kıyas ediş.
- Gümüşü işe harcasan bitip kalır,
Sözümü işe harcasan gümüş alır.
- İnsana söz (miras)bırakmaâdetdir,
O ondan bin kat daha faydalıdır.
- Bilgiçim, kapatma kapağımı,
Affet, bulamazsam söz iyisini!

8

KİTEP EESİ KEÇİRİM SURAYT

- 190 O akılman, söz asılı karmaganım,
Anımdı urpaktarga arnaganım.
- 191 Baykagın, söz aytarda oylop süylö,
Korduktu oroy sözdön tartıp cürbö.
- 192 Aşık sözüñ — atak-dañktı pas kılrat,
Körö albastık öz başıñdı cep tinat.
- 193 Baykap körsöm, menin cügüm ceñildey,
Mende — mildet — sözüm çuurup tögülmöy.
- 194 Nege deseñ, saga aytaarım mına bul,
Aytam sözdü, çındık kepke topuk kıl.
- 195 Künökör dep aytışat “adam-zattı”,
Künöölüü “adam” özü cana “zattı”.
- 196 Cañılbas adam barbı, aytçı maga,
Cañılğan miñ-san candı aytam saga.
- 197 Bilimdüü — az, eñ arbyn — bilimsizder,
Akmaktar köp, eñ ele az ilimdüülör.
- 198 Akmaktar akılduuga düşman kelet,
Akmaktar akılduunu buzup cüröt.
- 199 Adamdarda ayrıma köp bilingen,
Eñ başkısı — ilim menen bilimden.
- 200 Sözümdü aytıp bilimdüügö kayrılam,
Sözdü bilbes akmaktardı ne kılam.
- 201 Akılsızga aytar sözdü tappaymın,
O, akılman, kızmatıña men dayın,
- 202 Saga gana arnap sözdün üzürün,
Iybaa kılıp, surap turam keçirim.
- 203 Cok emes keede sözdön kata ketet,
Tüşüngön — alat anı oñdop-tüzöp!
- 204 Söz degen — töögö okşoş buylalanğan,
Ceteleseñ moyunun tolgop turgan.
- 205 Adam köp sözdü taktap süylöy bilgen,
Mıqtısın kökürökkö taasın ilgen,

8

KİTAP SAHİBİ AFFINI İSTER

- 190 Ey akıllı, söz asılınıyakalayanım,
Bu sözüm nesillere armağanım.
- Dikkat et, konuştuğunda düşün söyle,
Horluğu kaba sözden alıp yürüme.
- Fazla sözün, şan şöreti pis kılar,
Görememek öz başımı yiyip durur.
- Bakıp görsem, benim yüküm hafifler,
Bende, görev, sözüm hareket edip dökülmez.
- Niye desen, sana diyeceğim işte bu,
Diyeyim sözü, doğru söze itâat et.
- 195 Günahkâr deyip çekişir “insan-insanı”
Günahkâr“insan” özü yine “insan”.
- Yanılmaz insan var mı, söyle bana,
Yanılan binlerce canı diyem sana.
- Bilgili az,pekçoktur bilgisizler,
Ahmaklar çok, yalnız pek az ilimliler.
- Ahmaklar akıllıya düşman olur,
Ahmaklar akıllıyı bozup yürür.
- İnsanlarda farklar çoktur bilinen,
En evveli ilim ile bilimden.
- 200 Sözümdü deyip bilgiliye döneyim,
Sözü bilmez ahmakları ne edeyim.
- Akılsıza diyecek söz bulamam,
Ey akıllı, hizmetine hazırım.
- Yalnız sana ithaf edip söz zevkini,
Utanarak, isteyeyim affımı.
- Yok değil, bazen sözden hata gelir,
Düşünen,onu onarıp, düzüp alır.
- Söz denen, deveye benzer “buylalanmış”¹
Yedeğe alsan boynunu çevirip duran.
- 205 İnsan çoktur, sözü anlayıpdiyen,
Sağlamcagönlünevasıflarınıiliştiren.

¹ buylalan-: Devenin burun kırırdağına “buyla” denilen küçük çubuk geçirmek.

- 206 Baarısın bul çaşoodo bilim tabar,
“İlim-kökkö çıkarar”degen söz bar. Hepsini bu yaşamda bilim bulur,
“İlim göğe çıkarır” diye söz vardır.
- 207 Sözüñdü akıl menen çenep bilgin,
İlimdüü adamdardı sıylap cürgün. Akıl ile ölçüp bil sözünü,
Âlim insanı takdir edip yürü.
- 208 Söz bizge kудay buyrup köktön tüşköñ,
Adamdın artıktığı uşul sözdön. Söz bize, Allah buyruğu, gökten inen,
İnsanın üstünlüğü işbu sözden.
- 209 Kişi köönü tüpsüz deñiz aşınan,
Bilim — bermet eñ түbünö katılğan. Kişi gönlü dipsiz denizi aşan,
Bilim; inci en altında bulunan.
- 210 Kolu cetip ala albastar bermetti,
Bermet, taştın ayırmasın bilmekpi?! 210 Eli erişip alamazlar inciye,
İnci-taşfarkınbilmeli değıl mi?
- 211 Altın gana cer түbünön alınan,
Ökümdardın tacısına tagılğan. Yine altın yer altından alınır,
O hükümdarın tacına takılır.
- 212 Akılduu er aytar sözün bilbese,
Anday akıl bolot caysız taş dese! Akıllı er dediğini bilmeşe,
Böyle akıl olur yersiz taş dese!
- 213 Ukmuşardın eñ ukmuşu — bilim, oy,
Anı eerçiseñ kökkö uçasıñ toktoboy: Haberlerin en şaşılası, bilim, fikir,
Onu takip etsen göğe uçarsın durmadan.
- 214 Eske tüy ökümdardın aytkan kebin,
Bilimdüü, ilimdüü da bilseñ cönün: Akılda tut hükümdarın sözlerin,
Bilgili, ilimlidebilsen sırrın:
- 215 “Ökümdarlık akılduunun ençisi,
Elin —baatır, oyçul kılat al kişi. 215 “Hükümdarlık akıllının hissesi,
Halkımı, yiğit, bilge kılar o kişi.
- 216 Başkargandar bilimdüü da akılman,
Calpı curttu colgo salat cakşı zañ!” Yönetenler bilgili ve akıllı,
Bütün yurdu yola koyariyi örf.”
- 217 Mına oşondon bizdin ata-babalar,
Cakşı zañdı candooç kılıp keldi alar. İşte o yüzden bizim ata-babalar,
İyi örfе refakat ederek geldiler.
- 218 Al mıyzam murun dağı, kiyin dağı,
Daraca ilimdüünün ençi, bağı. O nizam; önceden de sonradan da,
Makam ilimlinin hissesi, bahtı.
- 219 İlim menen kırsık, kementik түzölöt,
Bilim menen — el kıyırı bütölöt. İlim ile belâ, kusur düzelir,
Bilimle,ülke sınırı korunur.
- 220 Bul eköönön eç bir maynap çıkpasa,
Kılıç karma, col cok andan başkaça. 220 Bu ikisinden hiçbirsonuçıkmasa
Kılıç tut, yol yok ondan başka da.
- 221 Mıktı ökümdar akıl menen başkarat,
Tartipsizge — kılıç mizi col salat. Sağlam hükümdar akıl ile yönetir,
Tertipsizge, kılıç ucu yol gösterir.
- 222 Eger bolso ökümdarıñ kemenger,
Akıl menen el başkarat anday er, Eğer olsa hükümdarın önder(hakîm),
Akıl ile halk yönetiröyle er.
- 223 Aga uşul eki sapat baş iyse,
Al ökümdar — bardık cerge, büt elge. Ona işte iki vasıf baş eğşe,
O hükümdar, bütünyere, tümhalka.

- 224 Eki düynö kalam degen azamat,
Ak iş menen özünö col aç a alat.
- 225 Sen özüñö kuram deseñ cırgal kün,
Sözdü koyup, emgektengin künü-tün.
- 226 Baarı ötöt, túbölüktüü — cakşı atak,
Cakşı adamdın işin aytıp maktaşat.
- 227 Sen da ötösüñ, kaltır cakşı atıñdı,
Atıñ kalsa, saktaganıñ dañkıñdı.
- İki dünyadaadım kalsın diyen yiğit,
Hak iş ile kendine yol açabilir.
- 225 Kendine kurayımdersen refah gün,
Sözü bırakıp, çalış gece gündüz.
- Hepsi geçer, ebedî olan iyi namdır,
İyi insanın işin söyleyip över.
- Sen de geçersin, bırak iyi adını,
Adın kalsa, korursun sen namını.

9

**CAKŞI İŞTERDİN SONUN
SAPATTARI CANA PAYDASI
TUURASINDA AYTILAT**

- 228 El üstünön biylik kılçu kişinin,
Tagı cakşı sözü menen işinin.
- 229 Caştık ötöt, ömür bütöt elirgen,
Bu düynö — tüş, sen da ötösün ömürdön.
- 230 Ömüründü Ata-curtka arnasañ,
Cırgap-kuunap kor bolboysuñ eç kaçan.
- 231 Estülördün aytkandarın bilgin sen,
“Eç kim kaçıp kutula albayt ölümdön”.
- 232 Bul düynögö dalay erler kelişken,
Çaşap, önüp, kez kelgende ölüşkön.
- 233 Bek bolsoñ da, kul bolsoñ da, büt baarı,
Ölöt bir kün, artta kalat attarı,
- 234 Emi keldi senin dağı kezeğin,
Moyun sunup, cakşı işiñdi ötögün.
- 235 Tirüü ölöt kara cerdi töşönüp,
Atı çaşayt, kalsa dağı özü ölüp.
- 236 Ölgönüñdö eki sobol suragan,
“Cakşı bele”, “Caman bele”— bul adam?
- 237 Cakşını alkap, camandardı kargaşat,
Kaysınısı saga ılayık — özüñ ayt?
- 238 Cakşı bolsoñ — maktap, ıylap uzatat,
Caman bolsoñ — ençiñ, kargış, caman at.
- 239 Bayka, Zahhak¹, aldı nege kargıştı,
A Faridun² kantip aldı alkıştı?
- 240 Biri ele ardaktuu can — alkış aldı,
Biröösü caman ele — kargış aldı.
- 241 Karap kör: asıl menen caman attı,
Tandap al: alkıştı, ce kargış cakşı?
- 242 Tandagın bul eköönün cakkan birin,
Artınan attıñ, ay dep ökünbögün.

9

**İYİ İŞLERİN İYİ
VASIFLARI VE FAYDASI
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Halk üstüne beylik kılan kişinin,
İyi olması gerek sözüyle işinin.
- Gençlik geçer, ömür biter gider,
Bu dünya düş, sen de geçersin ömürden.
- 230 Ömrünü ana vatana adasan,
Mutlu olup hor olmazsın hiçbir zaman.
- Akıllıların dediklerini bil sen,
“Hiç kimse kaçıp kurtulamaz ölümden.”
- Bu dünyaya çok kişiler geldiler,
Yaşayıp, vakti gelince öldüler.
- Bey olsan da kul olsan da tüm hepsi,
Ölür bir gün, arkada kalır adları.
- Şimdi geldi senin de vaktin-sıran,
Boyun sunup, yap sen iyi işlerin.
- 235 Canlı ölür kara toprağa girip,
Adı yaşar, gitse dekendi ölüp.
- Öldüğünde iki sual sorulur,
Bu adam “İyi midir”, “Kötü müdür”?
- İyiye hayır dua, kötüyebeddua,
Hangisi sana layık, kendin söyle?
- Övüp, ağlayıp uğurlarlar, iyiyisen,
Payın, beddua, kötü addır, kötüyisen.
- Bak gör, Dahhak, neden bedduaaldı,
O Feridunne edip duaaldı.
- 240 Birisideğerli candır, dua aldı,
Birisi kötüdür, beddua aldı.
- Bakıp gör: Asıl ile kötü adı,
Seçip al: Dua mı beddua mı iyi?
- Seç bu ikisinden hoşla gideni,
Sonrane yazık deyip pişman olma.

¹ Zahhak— İrandagı legendarluu ökümdar, al öto kaarduu, cetken merez bolgon. (Dahhak, İran’daki efsanevi hükümdar, o çok gazaplı, çok kötü imiş.)

² Farudin— Zahhaktı taktan kulatıp, elge ceñildik bergen. (Feridun, Dahhak’ı tahttan indirip, halka yenilik vermiş.)

- 243 Ugupalgın sınçı adam aytkan makal,
Sınçının ayta turgan akısı bar:
- 244 “Cakşı adam tirüüsündö alkış alat,
Camandar — ölsö dağı kargış tabat!”
- 245 Zulumduktun zalalın cakşı bilem,
Ölgöndön soñ — küçü ölot özü menen!
- 246 Ayrımdar kaçankı osol işi menen,
Ömür boyu azap ceyt, körüp cüröm!
- 247 Camandık — ört sıyaktuu tutangan soñ,
Tuş kelgenin kaltırbay moysop koygon.
- 248 Baykaçı, bizden murun ötköndördü,
Cön adam ce bolboso baatır, erbi? —
- 249 Kimisi kızmat kılsa akıl menen,
Ölkösünö, eline barktuu eken.
- 250 Akılman ökümdarlar — baarı baştan,
Eline cakşı mıyzam tartuulaşkan.
- 251 Azır dele eldin kamın cegender,
Cakşı at alıp — el başkarçu erender.
- 252 Elin süyüp, cakın bolso bilime,
Cakşılardı cakın kılar tübündö.
- 253 Bardık işin şaşpay iştep oylonup,
El başkarat ilim, bilim koldonup.
- 254 Baarın koldop, kedeylerge köz salat,
Oñgo coldop, zañdan çıkpoo anda adat.
- 255 Cakşı adamdar işi menen dañk alat,
Dañktuu ölsö — artında ızat, sıy kalat.
- 256 Ölöm go dep, birok işten kaçpagan,
Urpaktarga atı kalar cakşı adam.
- 257 Okugandar unutuşpayt cazgandı,
Suragandar cakşı colgo — baştandı.
- 258 Artık cok go bu düynödö ilimden,
Türköy adam — çıkpayt ceme, söğüdön.
- 259 Ukçu sözün közü açık adamın,
Köptü körgön, köp çaşagan abañdın:
- 260 “Tördön orun tiygen bolso naadanga,
Ulagada kalganıña ardanba.
- Dinle bilge insanın dediği sözü,
Bilgenin söylediğini, hakkı var:
- “İyi insan canlıken dua alır,
Kötüler, ölse de beddua alır.”
- 245 Gaddarlığın zararın iyi bilirim,
Öldükten sonra, gücü ölür kendiyle!
- Kimisi eskiden (beri) kötü işi ile,
Ömür boyu azap çeker, görürüm!
- Kötülük, alevgibitutuşunca,
Bırakmazıyakar çıkarı karışısına.
- Dikkat et, bizden önceölenlere,
Basit insan veya bahadır er mi?
- Her kim hizmet etse akıl ile,
Değerliymiş halkına, ülkesine.
- 250 Akıllı hükümdarlar, hepsi baştan,
Halkına hediye ettiyi nizam.
- Şimdi keza halkın gamın çekenler,
İyi ad alıp, yurt yönetenerenler.
- Halkın sevip, yakın olsa bilime,
İyileri yakın kılar dibinde.
- Her işin şaşmadanyapar düşünüp,
Yurt yönetir ilim bilim gözetip.
- Herkesigözetip, fakîrlere bakar,
Uygunca, kanûndan çıkmamak onda âdet.
- 255 İyi insanlar işi ile nam alır,
Namlı ölse, ardında izzet hürmet kalır.
- Ölürümdeyip de işten kaçmayan,
Nesillere adı kalır iyi insan.
- Okuyanlar unutmazlar yazanı,
İsteyenler iyi yola, yöneldi.
- Değerli yok bu dünyada ilimden,
Câhil insan, kurtulamazsövgüden.
- Dinle sözün gözü açık adamın,
Çoğu görmüş, çok yaşamışatanın:
- 260 “Başköşeden yer düşerse câhile,
Eşik yanında kaldığına utanma.

- 261 A akılman ulagada kalsa eger,
Anda al cer — ardaktuu dep bile ber,
Ki akıllı eşikte kalırsa eğer,
O an o yer, değerli diye biliver.
- 262 Akılına caraşa da sıy-urmat,
Aga tör da, ulaga da caraşat!”
Akla göredir saygı dahürmet de,
Yakışır ona, başköşe de eşik de.”
- 263 Eki türlü adam baaluu başıman:
Biri — bek da, biri — akılman dep ugam,
İki türlü insan değerli öteden (beri),
Biri bey, biri akıllı diye duyarım.
- 264 Başkası köptün biri, cılkı sanı,
Karaş kör ce munusun, ce bir anı.
Başkası, çoktan biri, at sürüsü,
Bak da gör ya odur, ya da diğeri.
- 265 Aytçı, sen — kimisiñ bul ekinin:
Biri bol, tandabagın üçünçüsün.
265 Söyle, sen kimsin bu ikisinden,
Biri ol, seçme sen üçüncüsün.
- 266 Kılıç menen eldi cöngö salasıñ,
Kalem menen carık coldu tabasıñ.
Kılıç ile halkı cenge yollarsın,
Kalem ile parlakyolu bulursun.
- 267 Babalardan kalgan bizge cakşı adat,
Al murastan el-curt ösüp, kuralat.
Atalardan kalmış bize iyi âdet,
O mirastan halk-yurt büyür, kurulur.
- 268 Ölgöndördön tirüülörgö söz kalat,
Anı ukkan çeksiz payda, sıy tabat.
Ölenlerden canlılara söz kalır,
Onu anlayan fayda, hürmet bulur.
- 269 Naadan körböyt, sokur anda kökürök,
Aç közüñdü, bilimge umtul tezireek.
Câhil görmez, anlayışsızdırhem de,
Aç gözünü, tezce yönel bilime.
- 270 Kişi körkü söz deşet, sözdü baala,
Adam sözün dañktaymın tilim barda.
270 “Kişi görkü söz” derler, sözü takdir et,
İnsan sözünöverim dilim varken.
- 271 Türktördö bir makal bar uşul öñdüü,
Aytuuga mına oşonu kezek keldi:
Türklerde bir mesel var ki, şöyledir,
Söylemeye işte ona sıra geldi.
- 272 “Kep körkü — til, oyduñ körkü — söz bolot,
Kişide — cüz, cüzdüñ körkü — köz bolot!”
“Söz görkü dil, fikirgörmü söz olur,
Kişide yüz, yüzün görkü göz olur.”
- 273 Adam oyu aytilat go söz menen,
Sözü cakşı — süymönçüktüü cüzgö teñ.
İnsan fikri söylenir ya söz ile,
Sözü iyi (olan), denktir sevimli yüze.
- 274 Türk bekterde dañktuuları köp bolgon,
Kadır, barkı artık bolgon köptördön.
Türk beylerinin şanlıları çoktur,
Kadirkiymetibirçoklardan çoktur.
- 275 Arasında Alp Tongaday baatır bar¹,
Bardık cerge anın dañkı taanımâl.
275 İçinde Alp Er Tunga gibi yiğit var,
Her bir yerde onun namı tanınır.
- 276 Uluu bolçu, baatır bolçu-dañkı aşkan,
Akılga bay ak col, ayköl, daanışman.
Uluydu, bahadırdı, şöreti aştı,
Akli çok,hak yollu, mert, danışmandı.
- 277 Kañça küçtüü, öküm, ayköl baatırdı,
Calgan düynö ünsüz molo taş kıldı!
Ne kadar güçlü, hâkim, mert yiğidi,
Yalan dünya sessiz kabir taşıyaptı.

¹ Bayırkı türk elinin epikalık baatırı. (Evvelki Türk halkının destansı bahadırdı.)

- 278 Anı tacik Afrasiab¹ ataşat,
Al öz elin alga baştap, col salat,
Ona İranlılar Efrasiyap der,
Halkın ileri yöneltip, yol gösterir.
- 279 Akıl menen baatırdığı aykaşıp,
Baş iyirdi neçen ölkö, el basıp.
Akıl ile yiğitliği birleştirip,
Baş eğdirdi nice ülkeye, yurtbasıp.
- 280 Tacikterde al kitepke cazılğan,
A bolboso bilet elek biz kaydan?
280 İranlılarda, o, kitaba yazıldı,
Yoksanerden bilecektik biz onu?
- 281 Baatır erden kalgan eken cakşı kep:
“Çiyime tüyün — çeçkindüülör çeçet” dep.
Yiğit erden kalmış imiş iyi söz,
“Sağlamdügümü, azimliler çözer” diye.
- 282 Ökümdarga dayım kerek miñ ayla,
Kulandı alat küçtüü arstan kumayda.
Hükümdara daim gerek bin erdem,
“Kulan”ı alır güçlü aslan kumulda.
- 283 Ökümdarga miñ san erdik, küç kerek,
Anda ökümdar elge beypil, kut beret.
Hükümdara bin erlik güç gerekir,
O vakt hükümdar halka huzur, kut verir.
- 284 Duşmanına ötkür bolsun kılıcı,
Tuugan elin saktap turar er uşu.
Duşmanına keskin olsun kılıcı,
Doğduğu ülkesin koruyarı er bu.

¹ Afrasiab— Firdousinin Şah Namesinde bardık türk elderinin ökümdarı delinet. (Efrasiyap; Firdevsi'nin Şah-nâmesinde tüm Türk halklarının hükümdarı denilir.)

10

**OKUU MENEN BİLİMDİN PAYDASI
CANA ÖZGÖÇÖLÜKTÖRÜ
BAYANDALAT**

- 285 Aytkıım keldi, o akılman, söz cayın,
Okuu, bilim paydasınan baştayın.
- 286 Okuu — tündö, aldınıdagi şam çırak,
Bilim alsañ mañday açik çarkırap.
- 287 Okuu, bilim köp nersege cetkiret,
Bul eköönön urmat-sıydı köp köröt.
- 288 Sokur deşet bilimsizdi — cön debe,
Okuu gana carık çaçat düynögö.
- 289 Zañ bar cerde, elde beypil çaşoo bar,
Anın atı kılımdarga dañktalar.
- 290 “Bilim menen-dep aytıptır akılman,
Künökör da tozokto otton kutulgan!”
- 291 Mıyzam cürüp, el bayıdı abıdan,
Çakşı at alıp, dooron sürdü al ulam.
- 292 Ana böbök çaşı toluk cete elek,
Okuş üçün kantip kalam kötöröt.
- 293 Bolso eger, al bilimdüü — karı çal,
Unut boloor algan bilim, deni şal.
- 294 Keñkelesti kim esepke aluuçu,
Ölüm bolot añdaylardın darısı.
- 295 Sen surasañ türköy kanday candar dep,
Aytaar elem: oozgo alıp ne kerek?
- 296 Bilimdüünün işi dagı salmaktuu,
A türköylör —mayda, ceñil, kamgak bu.
- 297 Bul tuuraluu el içinde dep koyot:
“Oysuz naadan — namızdan da kur bolot”.
- 298 Baykap körsöñ kaleti cok bul söz ak,
İlim-bilim algan adam akıykat.
- 299 Kimde kim okuy bilse, olco tabar,
Kimde kim bilim alsa — bek atalaar.
- 300 Akılı bar adamdar asıl delet,
Bilim küçü bekterge ötü kerek.

10

**OKUMA İLE BİLİMİN FAYDASI
VE ÖZGELİKLERİ
BEYAN EDİLİR**

- 285 Söylüyorum,ey akıllı, iyi söz,
Okumak, bilim faydasından başlayım.
- Okumak, gece önündeki çerağ,
Bilim alsan alın açik ve parlak.
- Okumak, bilim, çok şeye erdirir,
Bu ikisinden hürmet de çok görür.
- Kör derler câhile, doğru değil mi,
Tek okumak ışık saçar dünyaya.
- Kanûn olan yerde, halkta huzur var,
Onun adı asırlara yeten şöhrettedir.
- 290 “Bilim ile, diye söylemiş akıllı:
Günahkâr da cehennemde ateşten kurtuldu!”
- Nizam yürüyüp, halk zenginleşti hepten,
İyi ad alıp, hüküm sürdü o her zaman.
- Şu bebek, yaşınahenüz gelmeden,
Billim için nasıl kalem kaldırır.
- Olsa eğer, o bilgili, ihtiyar,
Unuturdu aldığı bilimi, teni aciz.
- Kalın kafalıyı kim hesaba alıcı,
Ölüm olur öylelerin ilacı.
- 295 Sen sorarsan câhil nasıldır diye,
Derim: Ağza almaya ne gerek diye!
- Bilgilerin işi dahi çok ciddî,
Câhillerse, ufak, hafif, çok hafif.
- Bu konuda halk içinde denilir,
“Düşüncesiz câhil, şereften deboş olur.”
- Dikkat etsen hatası yok bu söz hak,
İlim-bilim alan insan hakikat.
- Her kim okuyabilse, ödül bulur,
Her kim bilim alsa, bey adı alır.
- 300 Akılı olan insanlara asıl denir,
Bilim gücü beylere çok gerekir.

- 301 Adamdar ar nersege cetiş üçün,
Cumşagan koldun küçün, ilim küçün. İnsanlar her şeye yetişmek için,
Kullandı ordu gücün, ilim gücün.
- 302 Akılduu, ilimdüülör asıl candar,
Bilim menen bek küçü işke aşar. Akıllı, ilimliler asıl canlar,
Bilimle bey gücü ortaya çıkar.
- 303 Cetkirdi miñ-miñdegen açılışka,
Saga dañk ilim küçü — urmat saga! Yetiştirdi binlerce açılışa/ temizliğe,
Sana şan ilim gücü, hürmet sana!
- 304 Önörgö ee bolosuñ okuu menen,
Az bolso da, bilimde payda kenen. Hünere sahip olursun okumakla,
Bilimde fayda çöktür; az olsa da.
- 305 Tört nerse bar kölümü az, küçü köp,
Daanışmandar aldanba deyt,— azgo dep. 305 Dört nesne var kendi küçük, gücü çok,
Akıllılar aldanma der, küçük diye.
- 306 Alardın biri — calın, biri — düşman,
Üçünçüsü — kör tirlik seni tutkan. Onlardan biri ateş, biri düşman,
Üçüncüsü, hastalık seni tutan.
- 307 Mından başka dağı biri, al — bilim,
Alalaba bul törtöönün eç birin. Bundan başka biri dahi, o, bilim,
Küçümseme bu dördünden hiçbirin.
- 308 Bularda eki caktuu natıyca bar:
Belgisiz cakşılık ce kaygıbı alar. Bunlarda iki farklı netice var,
Belirsiz, iyilik mi kaygı mı onlar?
- 309 Dañk, baylıkka cetkiret ilim degen,
A bilim baylık katkan kaznaga teñ, Şan, mal-mülkeerdirir ilim denen,
Bilim mal-mülk katan hazineye denk.
- 310 Bilimdin cıpar menen maanisi okşoş,
Eköönü özgölördön katıp bolbos. 310 Misk ile manası benzer bilimin,
İkisini başkasından gizleyemezsin.
- 311 Cıpardı kança katsañ cıtı çıgat,
Bilimdi aytkan sözüñ dayın kılat. Miski gizlesen de kokusu çıkar,
Bilimi, dediğin söz belli eder.
- 312 Bilim — baylık, çetin emes kıpının,
Eñ aylaker uuru alalbayt, munum çın, Bilim, zenginlik, zor değil; en küçüğünü,
En kurnaz hırsız alamaz, bu sözüm hak.
- 313 Akıl, bilim okşoş bolot kişenge,
Tüşsön, eger çıgamın dep işenbe. Akıl ile bilim benzerdir kösteğe,
İnersen; çıkarımdiyegüvenme.
- 314 Canga cakın külük attı minerde,
Catka berbey karmap turat çiderde. Cana yakın koşu atına bindiğinde,
Yabancıya vermez tutar köstekte.
- 315 Tuşooluu at alıs ketpeyt canıñda,
Eesin kütöt, erkin ötöyt maalında. 315 Köstekli at uzak gitmez, yanında,
Sahibin bekler, serbest gezer yanında.
- 316 Bilim bolso — can kıyıspas dos sagan,
İlim bolso — kesipteşiñ, koşunañ: Bilim ise, can acıtmaz dost sana,
İlim ise, meslektaş, komşu sana:
- 317 İlim, bilim — türköy canga alıs, cat,
Soo cürsö da eki kırsık cabışat! İlim, bilim, câhile uzak, yaddır,
Sağyaşasa da iki dert yapışır.
- 318 Bul tuuraluu türk elinde makal bar,
Anı ugup, kökürökkö tüyüp al: Türk yurdundamesel var, bu konuda,
Onu anlayıp düğümle gönline.

- 319 “İlimdüügö okuu coldoş, bir tuugan,
Türköy aydayt kulagının sırtınan.
- 320 Bilimdüügö okuu — kiyim, aş bolot,
Bilimsizder — uşak menen dos bolot!”
- 321 O, bilimdüü! Açuuña sen ceñdirbe!
O, akılduu! Sıymıgıñdı büldürbö!
- 322 Kaar menen, açuu menen iş kılba,
Maynabı cok, ökünüç al — miñ cılga.
- 323 Açuuлуу can kiyin keyiyt, kıynalat,
Kızuu kanduu — dayım kalat kur calak.
- 324 Bekke kerek aşıp-taşkan küç kayrat,
Turuu kerek Kündöy, Ayday nur caynap.
- 325 Aga kerek boorukerdik, toktooluk,
Cana bilim, ilim kerek töp bolup.
- 326 Okuu bolso — bilim üçün col salat,
Bilim bolso — iştin közün al tabat.
- 327 Cakşını alıp, caraksızdı körö alaar,
Kerektüünü kereksizden bölö alaar.
- 328 Bardık işke zirek bolgun barıktap,
Ala bilgin keregiñdi anıktap.
- 329 Mına oşondo iş oñolot karagın,
Bilimdүүлör çiyki cebeyt tamagın,
- 330 Anday adam kaalaganın atkarat,
Eki düynö özünö keñ col salat.
- 331 Kek menen öç — erkek üçün kemçilik,
Eköo ceñse — kaçat senden teñçilik.
- 332 Akılmandın aytkanına akıl koş,
Atkar anı abiyirdüü can kur bolbos:
- 333 “Açuu ceñse, akıl kaçat özüñdön,
Açuuлуу can akılı kem körgö teñ,
- 334 Açuu — duşman, akıl — dos da adamga,
Açuułansañ oroy, osol sen anda!”
- 335 Sözdörün bilermamdın unutupagın,
Cakşı söz — cancırgalı bolot dayım:
- 336 “Adamdın adaştırır köp duşmanı,
Alarga cakındasa buzat anı.
- “İlimliye okumak yoldaş, kardeş,
Câhildinler kulağının dışıyla.
- 320 Âlime okumak, giysi, aş olur,
Bilgisizler, iftirayla dost olur!”
- Ey, bilgili! Öfkene sen yenilme!
Ey, akıllı! Hürmetini bozdurma!
- Hiddet ile öfke ile iş yapma,
Faydası yok, pişmanlık o, bin yıla.
- Öfkeli can (sonra)üzülür, azap çeker,
Kızgıncanlı, daimeli boş kalır.
- Beye aşıp taşan güçgayret gerek,
Gün, Ay gibi nur saçıp durmak gerek.
- 325 Ona merhamet vetevazu gerek,
Veilim-bilim,dürüst olmak gerek.
- Okumak, bilim için yol gösterir,
Bilim ise, işin sırrını bulur.
- İyi alıp, yararsız görebilir,
Gerekliyi gereksizden ayırabilir.
- Bütün işte uyanık ol fark edip,
Alabil gerekeni tespit edip.
- İşte o zaman iş düzeler gör bak,
Bilgililer çiğ yemez yemeğini.
- 330 Öyle insan istediğini başarır,
İki dünya kendinegeniş yol açar.
- Kin ile öç, erkek için eksiklik,
İkisi yense, kaçır senden adillik.
- Akıllımın dediğine akıl koş,
Yap onu, mütevazı can olmaz boş:
- “Öfke yense, akıl kaçır özünden,
Öfkeli can akılı eksik beceriksizedenk.
- Öfke düşman, akıl dosttur insana,
Öfkelensen kaba-kötüsün o anda!”
- 335 Bilgiğin sözlerini sen unutma,
İyi söz,sevgili olur daima.
- İnsanışaşırtır pek çok düşmanı,
Onlara yakınlaşsa bozar onu.

- 337 Bir duşman — tili bolot, aytaar uşak,
Da biri — kur ubada tartkan tuzak. Bir duşman, dilidir, söyler dedikodu,
Ve biri, boş vaad, tuzak kurduğu.
- 338 Üçünçü — içimdikke berilgendik,
Belgilüü anın artı: tirüü ölük. İçkiyi sevmektir, üçüncüsü,
Belli onun arkası: Canlı ölü.
- 339 Öcördük — uşul dağı caman adat,
Öcördön sıymık menen urmat kaçat. İnatçılık, bu dahi kötü âdet,
İnatçıdan baht ile hürmet kaçar.
- 340 Dağı bir caman sapat — oroyluđuñ,
Bütündöy cürgön ceri — çatak munun. 340 Ve de bir kötü vasıf, kabalığın,
Yürüdüğu yer, hepten kavga bunun.
- 341 Da biri — zaar sözüñ — köñül kalat,
Canıñdan adamdardı kuup salat. Biri de zehir sözün, gönül kırar,
Yanıñdan insanları kovup salar.
- 342 Bolso eger pendesinde munun baarı:
Anda anın ömür boyu kuuraganı! Olursa eğer bir kulda bunun hepsi,
Kesindirömür boyumahvolması!
- 343 Andayga tagdır berer caza kataal,
Buzuktan adam çettep, alıs kaçaar!" Onlara takdir verir çetin ceza,
Bozuktan, adam sapıp,kaçaruzaağa.
- 344 Uk munu, oñ colgo sal estüü kişi,
Adamdı sıyga bölöyt cakşı işi. Dinle, doğruya yönel akıllı kişi,
İnsanahürmet verir iyi işi.
- 345 Ugup al cakşı adamdın aytkandarın,
Al bilet adam köyün, adam canın: 345 Dinle iyi adamın dediklerini,
O bilir adamiyisini-canını:
- 346 "Cakşı adam cıldar ötsö karıp koyboyt,
Maktoo menen camandı tüzöp bolboyt. İyi insan yıllar geçse de yaşlanmaz,
Övgü ile kötü insandüzelmez.
- 347 Camandar - ökünüçtö kalat karıp,
Cakşının ömürü uzun: oyu carık! Kötüler, pişmanlıkta kalır yaşlanıp,
İyinin ömrü uzun: Fikri ışık!
- 348 Cakşının oy-tilegin kuday beret,
Kaygı-muñ camandardı koştöp cüröt!" İyinin muradını Allah verir,
Kaygı-dert kötüler ilebir yürür.

11

**BUL KİTEPTİN ATININ BERİLİŞİ
CANA KARILIK
TUURASINDA BAYANDALAT**

- 349 Kitep atın “Kuttuu bilim” dep koydum,
Kutun alsın okugan — tereñ oydun.
- 350 Kitepke öz oyumdu cazuu menen,
Eki düynö kıyabın aysam degem.
- 351 Eki düynö kur bolbosun bakıttan,
Bul sözdördün sırrın çeçip okuşkan.
- 352 Eñ algaç Küntuudunu maktap cazdım,
Sözdörüm adilettin colun açsın.
- 353 Andan soñ Aytoldunu dañktap cazdım,
Irlardan Döölöt carık nurun çaçsın.
- 354 Küntuudu — Adilettin uluu zañı,
Aytoldu — Döölöt atap koydum anı.
- 355 Artınan Akdilmişti bayan kıldım,
Barınan akıl-oyu artık anın.
- 356 AkırıÖtkürmüşkökezek cetti,
Al özü Kaniet delet, albas köptü.
- 357 Tört kasiyet tuurasında bayanım,
Oku, tüşün maanisine sen anın.
- 358 Ey cigit, kökürögün ümüt tepken,
Uk meni köñül menen, ak dil menen!
- 359 Ters ketpey adilettin colun coldo,
Çaştıktı kor tutpagın tursa koldo.
- 360 Çaştık ötöt köz irmemde — baalay bil,
Karmasañ da ömür bütöt — bilip cür.
- 361 Çaştıgıñdı bolbos işke korotpo,
Toboo kılıp, caman oydu colotpo.
- 362 Kayda çaştık! Keede katuu ökünöm,
Paydası emne, sözdü büttüm emi men.
- 363 Kimdin çaşı kırktan ötsö bolcolu,
Çaştık menen koş aytışıp koygonu.
- 364 Karıp kaldım, elüüdö menin çaşım,
Kap-kara kuzgun ele, akkuu başım...

11

**BU KİTABIN ADININ VERİLİŞİ
VE İHTİYARLIK
HAKKINDA BEYAN EDİLİR**

- Kitap adın“Kutadgu Bilig” koydum,
“Kut”un alsın okuyan, derin fikrin.
- 350 Kitaba öz fikrimi yazmak ile,
İki dünya yolunu desem diye.
- İki dünya boş olmasın bahttan,
Bu sözlerin sırrın çözüp okuyan.
- En başta Kün-Toğdı’yı övüp yazdım,
Sözlerim adaletin yolun açsın.
- Sonra Ay-Toldı’yı yüceltip yazdım,
Nazımdan “devlet”parlaknurun saçsın.
- Kün-Toğdı, adaletin ulu kanûnu,
Ay-Toldı, ‘baht’ diye adlandırdım onu.
- 355 Ögdülmüş’ü beyan ettim ardından,
Aklı-fikri fazla onun hepsinden.
- SonraOdgurmuş’a sıra geldi,
Özüne ‘Kanaat’ denir, almaz çoğu.
- Dört nitelik hakkındadır beyanım,
Oku,düşün manasını sen onun.
- Ey göğsüne ümitler dolan yiğit,
Dinle beni gönülle, ak gönülle!
- Ters gitmeden adalet yolunda yürü,
Fırsat varken horkullanmagençliği.
- 360 Gençlik geçer çabucak, kıymetin bil,
Elde tutsan da sen ömür biter, bil.
- Gençliğini olmaz işe harcama,
Tövbe et, kötü fikri yaklaştırma.
- Nerde gençlik! Bazen pişmanım ben,
Faydası ne, sözü bitirdim şimdi ben.
- Kimin yaşı kırkı geçse bellidir,
Gençlik ile vedalaşma vaktidir.
- Yaşlanıp kaldım, elli benim yaşım,
Kapkara kuzgundu, ak kuğu başım...

- 365 Altımış “kel beri” dep ündöp turat,
Bararım cıgılbasam coldon sulap!
- 366 A kiyin, altımıştan aşkan adam,
Cay ötüp, suuk kışka kiret anan.
- 367 Otuzda çoğultkanıñ — elüüdö çok,
Altımışta ne kalıp, emne bolot!
- 368 Elüü çaşım — saga barbı cazganım?
Kay künöömö kırsık aydap baştadıñ?
- 369 Çaşkezimde baarı kubanç, külkü ele,
Emi içkenim — uuday açuu bir neme!
- 370 İyilbes cebe elem, caaday boldum,
Cürögüm uçkan cebe, tolboyt ordum.
- 371 Çaş ketti karılıkka berip kezek,
Bul ülüş menden ötüp, saga cetet.
- 372 Cardam ber akıykatçım, köñül buşman,
Karıdım, cıldar maga boldu duşman!
- 373 Çidersiz tüz basalbay çalıştaymın,
Baykuşmun, köz naçarlap körböy kaldım.
- 374 Külkü çok, köküröktön calın öçtü,
Çakırba, kütpö emi — çaştık öttü.
- 375 Közüñdü aç, ey kekse çal, ölümün ak,
Coktogun ötkönüñdü ıylap, muñdap...
- 376 Köp künün ömürüñdün özüñ cediñ,
Ölgönçö köp calımp, keçir degin.
- 377 Caratkan tübölüktüü, muñ bilbegen,
Tirüügö — ölüm buyrup koygon beleñ!
- 378 Saga aytıp, calgız gana tileym senden,
Körör kün, ömürdü uzun kılsañ eken.
- 379 Toboo kılıp, bayanımdı baştayın,
Col bere kör, toluk bütüp taştayın!
- 380 Tilim makta, caratkandın kubatın,
Sebep bolup — ak işimdi ulasın.
- 381 Meni casap, köp içinen başkaça,
Ömür colum açık cana taptaza,
- 382 Karañgı ele, carık çaçtı aldıma,
Tünt zindanga şamdı koydu candıra.
- 365 Altımış “gel beri” diye sesleniyor,
Varırım, yıkılmazsam yoldadüşüp.
- Ve sonra, altmışı da geçen insan,
Yaz geçip,soğuk kışa girer sonra.
- Otuzda topladığım, yok ellide,
Altmışa ne kalıp,ne olur sonra!
- Elli yaşıım!Sana var mı günahım?
Hangi suçuma belâ okumaya başladın?
- Gençliğimde hepsi sevinç, gülüştü,
Şimdi yediğim, zehir gibi acı bir şey.
- 370 Bükülmez ok idim, yay gibi oldum,
Yüreğim uçan oktu, dolmaz yerim.
- Gençlik gitti yaşlılığa verip sıra,
Bu hisse benden geçip sana erişir.
- Yardım et hakikatçım, gönül pişman,
Yaşlandım, yıllar bana oldu düşman!
- Kösteksizim;ama düz basamaz, dolanırım,
Baykuşum, göz kötüleşip görmez oldum.
- Gülüş yok, göğüstekiates söndü,
Çağırma, bekleme şimdi, gençlik gitti.
- 375 Gözünü aç, ey yaşlı bak, ölümün hak,
Bak geçen günlere, ağlayıp üzülüp...
- Her gününü ömrünün kendin yedin,
Ölene dek yalvarıp affet deyin.
- Ey dert bilmeyen,ebedîYaradan,
Canlılara, hep ölüm mü buyurdun!
- Sana deyip, yalnızca dilerim senden,
Görecek günü(mü), ömrümü uzun kılsan.
- Tövbe edip, hikâyeme başlayayım,
Yol ver, tamamen bitirivereyim.
- 380 Dilim öv, Yaradan’ın kuvvetin,
Sebep olup, hak işimi erdirdin.
- Beni yaratıp hepsinden başkaca,
Ömür yolum açık tertemiz yine.
- Karanlıktı, ışık saçtı önüme,
Kör zindana çerağ koydu yanmaya.

- 383 Colgo saldı adaşkandı kayradan,
Tozok otun keçmek elem kaynagan!
Yola saldı yanılanı yeniden,
Kaynayan cehennemini geçmem için!
- 384 Meni bölüp mıktılardan böpölöp,
Buzuk coldon alıp çıktı cetelep.
Beni seçti, mümtaz kıldıçağırıp,
Bozuk yoldan çıkardıöne düşüp.
- 385 Cürögümö atak otun candırdı,
Sözdörümö akıl otun şam kıldı.
385 Yüreğimde şöret od'unuyaktı,
Sözlerime akıl od'unmum yaptı.
- 386 Maga berdi candı, közdü, akıldı.
Baarın aytaar sözdü içime batırdı.
Bana verdi canı, gözü veaklı.
Söylenecek sözü içime kattı.
- 387 Bardık cerde paygambarım col salıp,
Koldop kelet, ak coluna alparıp.
Her yerde peygamberim yol gösterip,
Kollayıp hep,hak yoluna götürüp.
- 388 Munun baarı — kudreti kudaydın,
Bir kuluna bergen kömök, irayım,
Bunun hepsi, kudretidir Allah'ın,
Bir kuluna verdi yardım, merhamet.
- 389 Dañktaş üçün kanday sözdü taba alam,
Eger dağı ömür berseñ sen magan!
Şükür için hangi sözü bulayım,
Eğer daha ömür versen sen bana!
- 390 O, caratkan, men alsızımın — bilesiñ,
Caşım tögüp, kaygımdı aytam men özüm.
390 Ey Yaratan!Bilirsin, ben güçsüzüm,
Yaşım döküp, kaygımı derim kendim.
- 391 Kelbeyt koldon seni dañktoo, koldoy kör,
Anday sözdü tabışımam cardam ber!
Gelmez elden seni övmek, yardım et,
Öyle sözü bulmama sen yardım et!
- 392 Tüz basayım, ak coldu kese körbö,
Topuk tonum üstümön çeçe körbö!
Düz basayım, hak yolundan ayırma,
İman giysim üstümden sen çıkarma!
- 393 Çıkkın kezde menin canım denemden,
İyman, oyum seni menen bolso eken!
Çıkar ikenbenim canım tenimden,
İman, fikrim seninle olsakeşke!
- 394 Catkan kezde, çim camınıp kara cer,
Irayım kıl, rahımıñ bere kör,
Yatar iken, çim örtünüp kara yer(de),
Merhamet et, rahmetin veregör.
- 395 Künöösü arbin senin şordu kulunuñ,
Keçip koygun, o booruker, ulugum!
395 Günahı çokseninhakir kulunun,
Affeyleeyşefkatli, ulu Tanrım!
- 396 Momundardın keçe körgün künöösün,
Ak colunan adaştırbas bir özüñ.
Mü'minlerin günahın affeylesen,
Hak yolundan ayırmayan teksensin.

12

**BAYANDIN BAŞKI KAARMANI,
CETKEN ADİLET KÜNTUUDU
ELİK TUURASINDA AYTI LAT**

- 397 İlim senin — akılıñdı arttırat,
Carık düynö türkün sın cat kılat.
- 398 Bul düynö suluu sımal karıp kalgan,
Kıyalı kız boydon da — çaşı kartañ.
- 399 Keede al — kudum kızday kıyal kütöt,
Kılt berip, bir körünüp kaçıp ketet.
- 400 Özünö carmaşkanga — capayı elik,
A kaçsa, butka orolot özü kelip.
- 401 Azgırıp keede karap, keede kaçat,
Keede al körbögönsüp oyluu basat.
- 402 Keede al bir karayt da, cüzün burup,
Köz kısıp kıziktırat oyun kurup.
- 403 Kartaybay, karıttı go dalay bekti,
Çuburtup, tögüp turdu türkün kepti.
- 404 Bir bek boldu düynödö özü baatır,
Söz — işinen tamırdı taradı akıl.
- 405 Al Küntuudu — düynögö atağı aşkan,
Baktıluu, bardık cakta dañkı dastan.
- 406 Adilet, tüz süylögön, suray bilip,
Kalpı cök, sözü, oyu köktöy biyik.
- 407 Al bolçu akıl-oyluu, işke çapçañ,
Buzukka — küygön calm, kaska — kapkan.
- 408 Tartınbay, işti adilet çeçe bildi,
Kün sanap anın dañkı arta berdi.
- 409 Eñ cakşı sapatı ele oşol bektin,
Öz oyun bağındıruu erkine iştin.
- 410 Biylikti sayasatka baylap cürdü,
Sayasattı biylikke kınay bildi.
- 411 Aga bar töp kelgendey akın sözü,
Okugandın açılıp — cetken közü:
- 412 “Er adamga araket, kayrat kerek,
Kek, kastıktı alıska aydaş kerek.

12

**HİKÂYENİNBAŞKAHRAMANI
YETKİN ADALETLİ KÜN-TOĞDI
MELİK HAKKINDA ANLATILIR**

- İlim senin aklını arttırır,
Nurlu dünya türlü sırrın anlatır.
- Bu dünya, yaşlı bir güzel gibidir,
Yaşı geçmiş, edalı kız gibidir.
- Bazen o, tıpkı kız gibi eda yapar,
Birdenbire, bir görünüp kaçırır.
- 400 Kendine sarılana, vahşi karaca,
Kaçsa, kendi gelip sarılır ayağına.
- Kandırıp bazen bakar, bazen kaçır,
Bazengörmez gibidüşünceli yürür.
- Bazen o bakar yüzünü çevirip,
Göz kırıp teşvik eder fikrinkurup.
- Kocamaz, kocattıama çok beyi,
Akıtıp, döküp durdu türlü sözü.
- Bir bey vardı dünyada özü yiğit,
Söz-işinden kök gibi yayıldı akıl.
- 405 O Kün-Toğdı, dünyada namı aşan,
Bahtlı, her yerde onun namı destan,
- Adil, doğru sözlü, yönetebilen,
Yalansız, sözü, fikri gök gibi yüce.
- O düşünceli idi, işte çevik,
Kötüye yakan ateş, hasmakapan.
- Korkmadan, işi adaletleçözdü,
Her gün onun şöhreti artıp durdu.
- En iyi vasfı idi işte bu, beyin,
Öz fikrini işin iradesine boyun eğdirme.
- 410 Beyliği siyasete iyi bağladı,
Siyaseti beyliğe sımıktı sardı.
- Bunavar benzeyen, bir şair sözü,
Okuyanın açılıp görür gözü:
- “Er adama çalışma, gayret gerek,
Düşmanlığı uzağa sürmek gerek.

- 413 Kerek bolso kayrat, intaa eköo teñ,
Al eköönün teñ bolgonu erde cön”
Gerektir gayret, çaba ikisi denk,
Erde ikisinin denk olması doğru.”
- 414 Küntuudu ülgü ele uşul caktan,
Kün menen Ayday bolup nurun çaçkan.
Kün-Toğdı örnek idi bu bakımdan,
Gün ile Ay gibi nurunu saçan.
- 415 İlimdüünün bardıgın koluna aldı,
Bilimdüünü çakırıp işke saldı.
415 Bilgilerin hepsini yanına aldı,
Bilgiliyi çağırıp işe saldı.
- 416 Kelişti köp cerlerdin akılmanı,
Akılı artık candar anın barı.
Geldiler çok yerlerin âkilleri,
Akılı fazla canlar, onlarınhepsi.
- 417 Koñşulaş ölkölörgö keñdik berdi,
Can tartıp cakşılarn işke böldü.
Komşu ülkelere de bolluk verdi,
İnsançağırıp iyiye iş verdi.
- 418 Öz işine kömökkö çegip saldı,
Kolu uzarıp, köñülü tınıp kaldı.
İşine yardıma alıp gönderdi,
Eli uzayıp gönlü dinlendi.
- 419 Bir colu keyip kaldı oylop özü:
“Biyликтin işi tataal, açuu sözü.
Bir günkederlendi düşünüp özü,
Beyliğin işi katı, acı sözü.
- 420 Tüşüktün köptüğünön baş adaşat,
Akılduu adam kerek — cöndööçü bat.
420 Uğraşın hepsinden baş sersemleşir,
Akıllı adam gerek, yönlendirir.
- 421 Men için iş başkaruu barat oorlop,
Akılduu adam bolso, kömök bolmok.
Benim için yönetmek,güçleşip durur,
Akıllı adam olursa, yardım eder.
- 422 Akılı tereñ bolso al adamdın,
Başkarıp ketçü bolso eldin baarın,
Akılı derin ise eğer o adamın,
İdare ediversetümünü halkın.
- 423 Adilet, ak köñül da — kerek uşul,
Özümö — köönü, sözü bolso çinçil.
Adil, temiz gönüllü de gerek bu (o),
Bana gönlü, sözü olmalı doğru.
- 424 Tak kılıp buyrugumdu orun kılssa,
Ayttırbay içti, tıştı bilip tursa”.
Doğru kılıp buyruğumu yapsa,
Söyletmedeniçi, dışı bilip dursa.
- 425 Ukçu emi köptü körgön sınçı sözüñ,
Köp çaşap, köp ötkörgön baştan işin:
425 Dinle şimdi çok gören âlim sözüñ,
Çok yaşayıp, geçirmiş baştan işin.
- 426 “Akılduu cardamçılar kerek işke,
İş için canın taştaar talap etse.
“Akıllı yardımcılar gerek işe,
İş için canın verir talep etse.
- 427 Taba alçu adam bolso iştin közün,
Akıl menen maksatka tez cetesiñ.
Bulabilen adamsa işin gözün,
Akıl ile maksada tez erersin.
- 428 Köp bolso berer kömök, kubattuu bek,
Mıyzam tak, ölkö beypil işiñ da töp,
Çok olsa verir yardım,kuvvetli bey,
Nizam tam, ülke huzurlu, işin tam.
- 429 Ar bir işke cardamçı kerek delet,
Ayrıkça bek işinde — ötü kerek.
Her bir işe yardımcı gerek denir,
Ayrıca bey işinde, çok gerekir.
- 430 Bolboso cardamçısı ökümdardın,
Özü atkarat argasız, iştin baarın.
430 Olmasa hükümdarın yardımcısı,
Kendiyaparçaresiz, işin hepsini.

- 431 Andayda artat tüşük, kündö tolgon,
Kırsıktarga batasıñ calgız bolsoñ!”
- 432 Bul tuuraluu ayılğan çındık söz bar,
Akılmandın aytkanın tüşünüp al:
- 433 “Cırgalıñdın artınan kırsık kiret,
Kubanıçtı kubalap kaygı cüröt.
- 434 Dañkıñ kança çoñoyso, oşonço cük,
Baş çoñ bolso a kiygen borküñ tüşük!
- 435 Ökümdarga belgisiz bolboyt nerse,
Közü da, kulagı da bolso elde.
- 436 Caramsızdı öz kolunañ cazalap,
Esi coktu — elden koydu tazalap.
- 437 Biylik kıldı, elin kamkor başkarıp,
Baktısı arttı kündön küngö dañktalıp.
- 438 Kıraakılık — ar bir işke dem beret,
A biylikte — körögöçtük eñ kerek.
- 439 Sen bolsoñ körögöç da, sak da, kalıs,
Beypilsıñ, kırsık senden bolot alıs.
- 440 Bir akın aytkan söz bar bul tuuraluu,
Al sözdör uşuga töp, maanisi uluu:
- 441 “Sıymıkka, dañkka tete — kıraakılık,
Kurutkan dalaylardı — şalakılık!”
- 442 İşiñde bolsun taktık, kıraakı esep,
Köñdöylük eki düynö zıyan deşet.
- 443 Dardañdık adamdağı caman adat,
Kapıstan duşmanınan ölüm tabat.
- 444 Bilip al ceñişçil er aytkan kepti,
Tak esep, amal menen ceñgen köptü:
- 445 “Ökümdar — oyçul, sak bol miñ bir ese
Sak bol deyt şariat da koldon kelse.
- 446 Şalakı — calkoolukka çökkön tutkun,
Kubattuum, calkoo bolbo, sak bol, mıktım!”
- 447 Ökümdar cakşı bolso ölkö güldöyt,
Cırgalda baarı çaşap, kırsık bilbeyt.
- 448 Küntuudu başkarganda eli bayıp,
Kalıptır koy, bөрүнү koşo cayıp.
- Öylelerde artar dert-tasa, her gün,
Belâlara batarsın yalnız isen!
- Bu konuda söylenen doğru söz var,
Akılının dediğın düşünüp al:
- “Huzurunun ardından belâ girer,
Sevinci kovalayıp kaygı gelir.
- Namın ne kadar artsa, o kadar yük,
Baş büyükse giydiğın borkünazap!
- 435 Belirsiz olmaz bir şeyhükümdara,
Gözü, kulağı da olmalı halkta.
- Kötüleri eliyle cezalandırıp,
Akılsızı, yurttankovdu temizleyip.
- Hükmetti, halkın özenle yönetip,
Bahtı arttı günden güne ünlenip.
- Uyanıklık, her bir işe güç verir,
Beylikte uyanıklık çok gerekir.
- Sen olsan gözü açık, uyanık, bî-taraf,
Refahsın, belâ senden olur uzak.
- 440 Bir şairin sözü var bu konuda,
O sözler buna uygun, manası ulu:
- “Talihe şöhrete denk uyanıklık,
Kuruttu birçoklarını, âvârelik!”
- İşinde olsun doğruluk, uyanık hesap,
Gafillik, iki dünyayı ziyan eder.
- Kabalık adamdaki kötü âdettir,
Ansızın duşmanından ölüm bulur.
- Öğren; yenen erindediğı sözü,
Tam hesap, tedbîr ile yendi çoğu:
- 445 “Hükümdar, akıllı, uyanık ol bin kere,
Uyanık ol der şariat da elden gelse.
- Âvâre, gafletin çöktüğü tutsaktır,
Kuvvetlim, gafil olma, uyanık ol, sert huylum!
- Hükümdar iyiyse ülke gelişir,
Refahta hepsi yaşar, belâ bilmez.
- Kün-Toğdı yönetince halk zenginleşti,
Koyun da kurt ile beraber otladı.

- 449 Caşadı maktoo menen oynop-külüp,
Düşmanı kelip turdu başın iyip. Yaşadı övgüyle oynayıp gülüp,
Düşmanı gelip durdu başın eğip.
- 450 Ayrımdar aga kelçü maanek izdep,
Ayrımdın ümüt kuup kelçü küçtöp. 450 Kimi ona geldi himaye arayıp,
Kimiümit edip geldiitâatedip.
- 451 Kubanat akılmandın sözüñ ukkan,
Al sözdör — cerdin gülü cazda çıkkın: Sevinir akıllının sözüñü dinleyen,
O sözler, yer çiçeği yazın çıkan.
- 452 “Biylik menen uluuluk urmattalat,
Çındık menen ukuktu cürsö karmap. “Beylik ile ululuk hürmet eder,
Doğruluk ile hukuğu tutarsa.
- 453 Biyliği cakşı bektin — maktoogo teñ,
Andan da — zañı artık elge bergen. Beyliği, iyi beyin, övgüye layık,
Veadaletiçok,halka verdiği.
- 454 Adilettü bolup tursa bek işi,
Oşonçoluk cırgal bolot el içi. Adaletli olup dursabey işi,
O derecemutlu olur halk içi.
- 455 El baktısı bolso erdin kesibi,
Ömür boyu kuttuu bolot eşigi. 455 Halkatalih olsa yiğidin işi,
Ömür boyu kutlu olur eşigi.
- 456 Baktıluu, elge ardaktuu ökümdarlar,
Egerde kişiliktüü bolso alar. Bahtlı, halka saygılı hükümdarlar,
Eğer ki kişilikli ise onlar.
- 457 Al elin adiletke baştap koydu,
Düynögö atagı aşkan uluu boldu. O halkını adaletle yönetti,
Dünyada şöhreti aşan ulu oldu.
- 458 Dañkı artıp, ömür tilep düynö müldö,
Baktısı arta berdi küñdön — küñgö. Şanı artıp hepten, halk ömür diledi,
Talihigünden güne artıverdi.
- 459 Düynö eli kelip turdu kolun sunup,
Coomarttik, baylığına ulam tunup. Dünya halkı gelip durdu elinsunup,
Cömertlik, zenginliğine memnun olup.
- 460 Bakıttın kuru menen kurçandı el,
Kozu menen cayıldı kök börülör. 460 Halk talihin kuşağıyla kuşandı,
Kuzu ile gökbörüler (birlikte) yayıldı.

13

**AYTOLDUNUN KÜNTUUDUGA
KIZMATKA ÖTKÖNÜ
TUURASINDA AYTIAT**

- 461 Akılman Aytoldu ugup oşol kepti,
Emgegin elge arnoonu makul çeçti.
- 462 Caş bolçu, basmırt cana sıpaa ele,
Akılduu, köptü bilgen, oyçul neme.
- 463 Adam ele cüzü carık, cıldızduu,
Sözü balday, taamay aytkan çındıktı.
- 464 Üyrönbögön önörlörü kalgan cok,
Al önörün işke aşırıp talgan cok,
- 465 Al özünçö küñgüröndü, aytıp çın:
“Önörüm köp, birok elden alısmın!
- 466 Nege mintip bul cerde işsiz cüröm,
Özüm barıp Elikke işke kirem!
- 467 İş kılam ökümdarga, payda agan,
Bekerpostun çepkenin silkip salam.
- 468 Aytışat akıl-estüü ökümdar dep,
Öz tüyşügün oorlop cürsö kerek!
- 469 İlimdüü ilimdüünü taanıy bilet,
Akılduu akıl barkın baalap cüröt.
- 470 Mındaydı akın aytkan ırğa salıp,
Al ırda asıl çındık bardığı anık:
- 471 “Tüşünöt bilim barkın akılmandar,
Bilimdi sıylay bilet okugandar.
- 472 Bilçübü akılsızdar bilim barkın,
Bilimdi taanıy bilet estüü candar!”
- 473 Aytoldu atı-tonun dayardattı —
Kızmat izdep, saparga colun baktı.
- 474 Özünö kerektüünü kamdap alıp,
Cönödü Elik bettep, colgo salıp.
- 475 “Dayarım,— dedi özünçö — cakka bötön,
Ökümdar Eligime kızmat etem”.
- 476 Bötön cer oor kelet köngönüñçö,
Akılman da mındaydan bolboyt çeçte.

13

**AY-TOLDI'NIN KÜN-TOĞDI'YA
HİZMETE GEÇMESİ
HAKKINDA ANLATILIR**

- Akıllı Ay-Toldı dinleyip şu sözü,
Emeğin, halka tahsisin makul gördü.
- Genç, mutaarrız ve merhametliydi,
Akıllı, çok bilen, düşünceliydi.
- Yüzü parlak, sevimli bir insandı,
Sözü bal gibi, söylerdi doğruyu.
- Öğrenmediği hüner hiç kalmadı,
O hüneriyapmadanbırakmadı.
- 465 Kendincemırıldandı, deyip hakikat,
“Hünerim çok, fakat halktan uzağım!
- Niye böyle bu yerde işsiz dururum,
Kendim varıp Melik’e işe gireyim.
- Hizmet edeyim hana, fayda ona,
Karşılıksız, cepkenini sileyim.
- Söylerler; akıllıhükümdar diye,
Kendiuğraşızorluklar olmalı!
- İlimli ilimliyi tanıyabilir,
Akıllı akıl kıymetin takdir eder.
- 470 Böylesini şair dedi türkü yakıp,
O türküde gerçekolduğu şüphesiz.
- “Anlar bilgi kıymetin akıllılar,
Bilgiyi takdir eder okuyanlar.
- Bilir mi bilgi değer in akılsızlar,
Bilimiancak akıllılartanır!”
- Ay-Toldı at ve giysisinhazırlattı,
Hizmet arayıp, sefere yola çıktı.
- Kendine gerekeni hazırlayıp,
Yöneldi Melik tarafa, yola çıkıp.
- 475 “Hazırım, dedi o kendince,yön tamam,
Hükümdar Melik’ime hizmet edeyim”.
- Başka yer ağır gelir alışına dek,
Akıllı da böyleden olmaz kenarda.

- 477 Altındı, kümüştü da cıyna arbin,
Paydasın köröm deseñ sen alardın.
- 478 Uлуу akılman, deñizdey tereñ bilim,
Adamdın aytkanın uk, o öspürüm:
- 479 “Kızmatka ötöm degen adam üçün,
Eki nerse eñ kerek, aga bul çın:
- 480 Eñ algaç kulandan soo, örgö çapsın,
Anan al ak emgekten baar tapsın.
- 481 Cana da altın kerek karmay barar,
Ak işte altındın da keregi bar,
- 482 Oşondo işte bolot tartip, taktık,
Bilgenge bardık cerde eşik açık!”
- 483 Anan al altın-kümüş saldı canga,
Bolor dep kıyındıkta canga payda.
- 484 Andan soñ uzak colgo ketti cönöp,
Col katar dalay konup, dalay tünöp.
- 485 Akırı cetti Eликтin ordosuna,
Köñül köksöp, arzıgan cayıñ mına.
- 486 Kıynalıp, arıp-azıp kirdi şaarga,
Catarga orun çıkpayt, kenen şaarda!
- 487 Tünödü musapırlar catçu cayga,
Muñaydı, kapa boldu, barbı arga.
- 488 Akılduu adam aytkan sözdü tıñda,
Akıldın uyuktusu catat mında:
- 489 “Caşoosu kıyın bolot taanışı cok,
Capalgız, dosu cektun — coldoşu cok.
- 490 Bötön elge kelgende eñ köp azap,
Calgızdı cabırkatıp kaygı basat.
- 491 Calgız can — sokur sımal bilbeyt coldu,
Adaşsa — cemelebey sungun koldu!
- 492 Colooçu çooçun elde unutulup,
Unçukpas kelin bolor — tilsiz duduk.
- 493 Akılduum, colooçuğa booruker bol,
Es aldır, içip-cegiz, körsötkün col.
- 494 Konok toşsoñ kabagıñ carık bolot,
Konok tüşsö — üyüñö bakit konot.
- Altını gümüşü de topla pekçok,
Faydasın göreyim dersen onların.
- Akıllı, deniz gibi derin bilgili,
Adamın dediğın dinle,delikanlı:
- “Hizmete geçeyim diyen adam için,
İki şey en gerek ona, bu hakikat:
- 480 İlk olaraktam sıhhatte yaşasın,
Sonra o, ak emekleservetbulsun.
- Yine de altın gerek tutar götürür,
Ak işte altının da gereği vardır.
- O zaman işte olur tertip, taktik,
Bilen cana her yerde kapı açık!”
- Sonra altın-gümüş aldı yanına,
Olur diye zorlukta cana fayda.
- Sonra da uzak yola yöneliverdi,
Gâhkonaklayıp, gâh geceleyip gitti.
- 485 Sonundavardı Melik’in ülkesine,
Gönül isteyip, dilediği yerine.
- Azap çekip, yorularakgirdi şehre,
Yatmayayer çıkmadı, koca şehirde!
- Yattı misafirlerin yattığı yerde,
Tasalandı, kederlendi, var mı çare?
- Akıllı adam söylemiş; sözü dinle,
Aklın yuvası; akıl yatar burada:
- “Ömrüzordur tanışı olmayanın,
Yoldaşı yoktur; dostu olmayanın.
- 490 Başkayurda gelince,pek çok azap,
Yalnızı,kederlendirip,kaygı basar.
- Yalnız can, kör gibidir; bilmez yolu,
Şaşırsa, paylamadan uzat eli!
- Yolcu yadmemlekette unutulup,
Ses çıkarmaz gelin olur, dilsiz gibi.
- Efendim, yolcuyamerhametli ol,
Kendine getir, içip-yedir, göster yol.
- Konuk ağırlarsan gözlerin parlar,
Konuk gelirse, evine baht konar.

- 495 Adamga kerek dayım borukerdik,
Kömök barda — toskooldun baarın ceñdik!”
- 496 Aytoldunun bötön cerdi baskanı,
Kıynaluudan öñü tarttı kersarı.
- 497 Elder menen til tabışıp dostoştı,
Tündük taptı çaşoosu elge okşoştı.
- 498 Dos, taanıştı cakındatıp köböyttü,
Karı, çaşka birdey boldu, sözü öttü.
- 499 Oşol cerden bir belgilüü dos taptı,
Anı menen baarlaşıpkep baktı.
- 500 Aytoldunun al dosu — akıl-estüü,
Köpkö süyküm — Küsömüş atı deşçü.
- 501 Aga açılıp Aytoldu ayttı kebin,
Maksatın cana özünün kim ekenin,
- 502 Attanıp tuugan cerden kelgendigin,
Süylödü tökpöy-çaçpay bilgenderin.
- 503 Eликтin has — hacibi bolor ele,
Ersig attuu hanına cakın neme.
- 504 Küsömüş bir kündörü aga keldi,
Ukkanın, körgöndörün aytıp berdi.
- 505 Has — hacib anın sözün kayra surap,
Toluktap büt maksatın taktap ugat.
- 506 Küsömüş kayra baştan aytıp baarın,
Tuyunttu kim ekenin, maksattarın.

Has-Hacibdin Küsömüşkö aytkan coobu

- 507 “Al kişi,— dedi hacib,—maga kelsin,
Betme-bet baarlaşın cüzüm körsün.
- 508 Ökümdarga bildirem baarın taktap,
Kabil alçu kündü al özü aytat”.

Küsömüşün Aytolduga aytkan sözü

- 509 Küsömüş andan çıkıp keldi carkıp:
“Aytoldu, senin küñüñ tuudu çalkıp!
- 510 Bargınıñ, has — hacibke özüñ kirgin,
Oyuñdu, maksatıñdı aytıp bergin.
- 511 Al dayar seni körüp, uguş üçün,
Baarın ayt, açık, taktap — al tüşünsün.

- 495 İnsana gerek daim yardımseverlik,
Yardımla, engelin hepsini yendik!”

Yabancıyeregelince Ay-Toldı,
Azap çekmekten yüzü oldusapsarı.

Eller ile dil anlaşıp dost oldu,
Gecelik buldu, yaşamı halka benzedi.

Dost-tanışı yaklaştırıp çoğalttı,
İhtiyar-gencebir oldu, sözü geçti.

İşbu yerden belirli bir dost buldu,
Onun ile sohbet edip konuştu.

- 500 Ay-Toldı’nın o dostu, aklı başında,
Çok sevimli, Küsemiş adı denildi.

Ona açılıp Ay-Toldı söyledi,
Maksadını vedekim olduğunu.

Atlanıp doğduğu yerden geldiğini,
Dedi, dökmeden saçmadan bildiğini.

Melik’in bir Has-Hacib’i var idi,
Yiğitnamlı hanına yakın idi.

Küsemiş günlerden bir gün ona geldi,
Duyduğunu, gördüğünü de söyledi.

- 505 Has-Hacib onun sözünü soruşturup,
Yerine getirip dileğini iyice dinledi.

Küsemiş baştan söyleyip hepsini,
Dedikim olduğunu, niyetini.

Has-Hacib’in Küsemiş’e söylediği cevabı

“O kişi, dedi Hacib, bana gelsin,
Yüz yüze konuşayım, yüzüm görsün.

Hükümdara bildireyim hepsini tam,
Kabul ettiği günü o kendi söyler.”

Küsemiş’in Ay-Toldı’ya söylediği sözü

Küsemiş ordan çıkıp geldi parlayıp:
“Ay-Toldı, senin günün doğdu yayılıp!

- 510 Var sen, has – hacibe kendin gidiver,
Fikrini, maksadını söyleyiver.

O hazır, seni görüp, dinlemek için,
Hepsini söyleyiyece, o düşünsün.

- 512 Men aga aytip berdim aytkan sözüñ,
Aytaarsıñ menden cakşı anı özüñ”.
- 513 Akıykatçıl bir adam aytkan eken,
Tüz keñeşti tüşünüp algın tereñ:
- 514 “Biröönün sözün aytip süylögön bar,
Öz işin ar kim süyüp bolot kumar.
- 515 Adam bar oy-tilegi saga cakın,
A birok, bir özüñdöy bolo albaysıñ.
- 516 Eger sen özüñö ak bolom deseñ,
Ündöbö — özdön ötkön bolot beken?”
- 517 Aytoldu tonun kiyip, eşikti attap,
Küsömuş alıp çıktı coldu baştap.
- 518 Cakındap darbazanı açıp saldı,
Hacibdin kızımatkeri tosup aldı.
- 519 Küsömuş kirip ketip, çıktı kayra,
Meymandı çakırıştı kirçü cayga.
- 520 Oturguzup törünö, Hacib anı
Sıy körsötüp, kebine kulak saldı.
- Ben ona söyledim dediğin sözü,
Söylersin benden iyi onu kendin.”
- Hakikatçı bir adam demiş imiş,
Doğrunasihatiiyi anlasen:
- “Başkasının sözünü söyleyen de var,
Herkes öz işini sevip yakın olur.
- 515 Can vardır fikri dileği sana yakın,
Fakat kendi özün gibi bulamazsın.
- Eğer sen kendine ak olurum dersen,
Seslenme; kendinden yeğ olur mu hiç?”
- Ay-Toldı donun giyip, kapıdan çıkıp,
Küsemiş alıp çıktı rehberlik edip.
- Yakınlaşıp sokak kapısını açtı,
Hacib'in hizmetçisi tutup aldı.
- Küsemiş giriverip, çıktı yine,
Konuğu çağırıldılar girecekyere.
- 520 Oturtup başköşesine, Hacib onu,
Hürmet gösterip, sözüne kulak verdi.

Hacibdin aytolduga bergen suroosu

- 521 Aman-esen cettiñbi?— dep suradı,
Catkan ceriñ cayluubu?— dep suradı.
- 522 Barbı deyt — bizdin cerde dos-tuuganıñ
Köz bolçu cakındarıñ, içer aşıñ.
- 523 Suradı oy-maksatın, kılar işin,
Özünön kanday cardam kerektigin.

Aytoldunun hacibke bergen coobu

- 524 “Urmattuu hacib,— dedi kepke kele,—
Küntuudu, degen han bar deşken ele.
- 525 Alıstan ukkam dañkın düñgürögön,
Akılı, bilim, sözü biyik degen.
- 526 Maksatım eşigine eptep cetüü,
Alımça ak dilimden kızımat etüü.
- 527 Hacibke sözüm öön bolbos beken,
Elik dañkın çıgaruu oyum desem”.
- 528 Hacib daroo Aytoldunu caktadı,
Til cetkençe kasiyetin maktadı.

Hacib'in Aytoldı'ya sorduğu soru

- Sen sağ-salimeriştin mi?— diye sordu,
Yattığın yerin rahat mı?— diye sordu.
- Var mı dedi, bizim yerde dost-akraban,
Gözleyecek yakının, yiyecekaşın.
- Sordu fikir maksadın(1), yapacak işini,
Kendinden nasıl yardım gerektiğini.

Ay-Toldı'nın Hacib'e verdiği cevabı

- “Hürmetli Hacib, dedio, söze başladı,
Kün-Toğdı diye han var dedilerdi.
- 525 Uğuldayan namını duydum uzaktan,
Akılı, bilimi, sözü de yüce denen.
- Maksadım ona usülülle erme,
Gücümce ak gönlümden hizmet etme.
- Hacib'e garip olmaz ise sözüm,
Melik namın arttırmak derim fikrim.”
- Hacib tez Ay-Toldı'nın tarafın tuttu,
Dili yettiğince niteliğin övdü.

- 529 Cüzü carık adamlardan tünülbö,
Akniyettik — dedi Hacib,— türündö.
Yüzü ışık adamlardan yüz çevirme,
Ak niyetlilik, dedi Hacib, soyunda.
- 530 Caktırdı cürögünön, dili menen:
Elikke kızmat ötoör adam eken.
530 Yüreğinden, gönlü ile onayladı;
Melik'e hizmet eder can olduğunu.
- 531 Estep al: süyüü colun kılğan sabak,
Süyüünün közü sokur deşip kalat,
Hatırla: Sevgi yolun tutan şiir,
Sevmenin gözü kördür, diye söyler.
- 532 “Süygönün kılğan künö az körünöt,
Kas kılssa kılday künö — too dep bilet”.
“Sevilenin yaptığıhata az görünür,
Düşman yapsa kıl gibi hata, dağ bilinir.”
- 533 Buga bir dalil söz bar el içinde,
Ugup al, adeptüü can, bolgun kübö:
Buna delil bir söz var halk içinde,
Dinleedepli can, buna ol tanık.
- 534 “Süygön soñ, baarı sonun bolup çıgat,
Zamatta büt künöösü unutulat.
“Sevdikten sonra, hepsi de iyi olur,
Ânında bütün günahı unutulur.
- 535 Süygöndö baarı ordunda, sonun sapat,
Közdörün kemçiligin körböy kalat”.
535 Sevince hepsi yerinde, iyi vasıf,
Gözlerin kusurunu görmeden kalır.”

Hacibdin Aytolduga aytkan coobu

- 536 Hacib ayttı Aytolduga: “Küt emi,
İşen maga iygilik köp keleri.
537 Elikke aytıp baram sözdöründü,
Özü aytat kabil alçu saat, kündü.
538 Algaç ugup al bilsin, özü — anan,
Çakırat, atak-dañkti beret sagan.
539 Keregim tiyse, dağı men dayarmin,
A tügül, can dilimden atkaramın!”
540 Anan da köpkö süylöp cakşı kepten,
Kömökkö, belin buup turup ketken.
541 Elde bar kanday ukmuş azamattar,
El tireği, el üçün taymanbastar!
542 Tıñşaçı, eç kaletsiz aytkanı çım,
El başkarıp, söz bilgen azamattın:
543 “Bak konup, eger biröo tak alğan soñ,
Cakşı mıyzam, tartipte başkaruu oñ.
544 Biröögö tiygen bolso biylik kücü,
Boorukerdik dayıma bolsun işi!
545 Al bolso el talabın cazbay tapçu,
Sözü toktoo, işi oñbolgon cakşı.
546 Aynıma bakıt özü: bir körsöñ cok,
Bir kötörüp, bir kayra taştama şok.

Hacib'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Hacib dedi Ay-Toldı'ya:“Bekle şimdi,
İnan bana ki çok iyilik gelecek.
Melik'e söyleyeyim sözlerini,
Kendi söyler kabul ettiği saati.
Önce dinleyip bilsin, kendi, sonra,
Çağırır, şan-şöhreti verir sana.
Lazım olur ise de ben hazırım,
Tamamen, can-ı gönülden yaparım.”
540 Sonra da iyi sözler çok söyledi,
Yardıma tamamen sarılıp gitti.
Halkta var ne şaşılacak yiğitler!
Halk direği, halk için korkusuzlar!
Dinle, hiç hatasız dediğini, gerçek,
Halk idare edip, söz bilen yiğidin:
“Baht bulup, biriyükseldiktensonra,
Nizamlı, tertipli yönetmek uygun.
Birisine değerse beylik gücü,
Yardım severlik daim olsun işi!
545 O olsa halk talebinyazmadan bulan,
Sözü ciddi, işi uygun olan iyi.
Değişken baht özü: Bir baksan yok,
Bir gösterip yeniden atar,dönek.

547 Ayköl bol, bakıt degen aynıma azap,
Bügün tursa canında, erteñ kaçat!

Yiğit ol, baht denen değişken azap,
Bugün dursa yanında, yarın kaçar!

548 İşenbe öz baktıña! Bolbo ınak,
Eşikten özü kirgen, özü çıgat!

İnanma öz bahtına! Olma yakın,
Eşikten kendi giren, kendi çıkar!

549 Baktılıum! Dayım colduu çaşaym deseñ,
Cakşı işterdi caratıp cürgönüñ cön!

Bahtlım! Daimhoş yaşamakistersen,
İyi işleri yapıp yürüdüzgün!

550 Egerde biyliğiñ küç, bolsoñ da uluk,
Kulaş bat, köz ırmemde koldon çıgıp!”

550 Hakimiyetin güç(lü), ulu olsan da,
İtibar düşer, göz kırpmada elden çıkıp!”

Hacibdin aytolduga aytkan coobu

Hacib'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

551 “Cönö emi,— dedi hacib aytıp coobun —
Bak daarıp, bakıt kuruñ kuttuu bolsun!

Git şimdi, dedi Hacib verip cevabın,
Baht değıp,devlet kuşağın kutlu olsun!

552 Şaşpagın, bardığına kelet kezek,
Kulpusu kaalğanın kulap tüşöt!

Acele etme, hepsine sıra gelir,
Kilidi kapınımdüşüverip kalır!

553 Buga bar ordu menen ayılğan kep,
Akıl söz — şayıdağı saymaday körk:

Buna var yerli yerinde söylenen söz,
Kumaştaki nakış gibi görk; âkıl söz!

554 “Şaşkan iş çala bolot — uşul çındık,
Şaşılış bütkön işten çıgar kırsık.

“Acele iş eksik olur, bu hakikat,
Acele biten işten çıkar felâket.

555 Şaşılбай möönötün küt, bolbo çabal:
Baarının kezi kelse, çayın tabar!”

555 Acele etmedenbekle, zayıf olma:
Hepsinin sırası gelir; yerin bulur!”

Aytoldunun hacibke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Hacib'e verdiği cevabı

556 Anı ugup, Aytoldu mınday dedi:
“Çıdamkaylık ters coldon saktayt meni.

Onu dinleyip, Ay-Toldı şöyle dedi:
“Sabırlılık,ters yoldan korusun beni.

557 Hacib meni kabul alıp süylöştü,
Özü koyor kele turgan möönöttü.

Hacib beni kabul edip konuştu,
Kendisi der geleceğimzamanı.

558 Has — hacib işi çıgıp çakırganda,
Dayarın, oşol zamat kelem anda!”.

Has Hacib işi çıkıp çağırduğında,
Hazırım, o zaman giderim oraya.

559 Aytoldu ketti andan, kelip üygö,
Çeçindi, catıp kaldı beypil tündö.

Ay-Toldı gitti sonra, gelip eve,
Soyundu, yattı o, sakın gecede.

560 Hacib kördü, Aytoldu asıl eken,
Eç kimge okşobogon, bilinbegen,

560 Hacib gördü, Ay-Toldı'nın asıllığıñ,
Hiç kimseye benzemeyen, bilinmeyen,

561 Körbögöm,— dedi,— mınday akılduunu,
Akılman, oyu tereñ cana sırluu.

Görmedim, dedi, böyle akıllıyı,
Akıllı, fikri derin ve de sırlı.

562 Mınday can kızday süyküm, bilgin barkın,
Kız emes, birok süyküm cüzü carkın.

Böyle can, kız gibi hoş, bil değerini,
Kız değil, fakat hoş yüzü, parlaklığı.

563 Koldo coktu köksöysüñ közüñ artıp,
Tappasañ — kıynalasıñ tüyşük tartıp!

Elde omayaniistersin göz dikip,
Bulmazsan, azap çekersin meşgul olup!

- 564 Mınday can Elik için kerek, demek,
Elikke cakkan bolso — elge kerek.
- 565 Mınday er bardık işte kerek bolot,
Bardığın, emne oyloso bütün koyot!
- 566 Kezek kelip Elikke ayttı bütün,
Aytoldunun asılın, tak, tüzdügün.
- 567 Akılın da, kıyalın da, bilimdüü,
Atak — dañkın, er-kayratın bildirdi.

Elik'in hacibke bergen coobu

- 568 “Çakır,— dep Elik ayttı.— Kana keltir,
Al kayda? Anı maga körgözgün bir!
- 569 İzdegem, men kişini akıl koşçu,
Elime adilettüü boloor başçı.
- 570 Baarına kolum cetti, aytam çının:
Birok da ańday adam tappagamın.
- 571 Bar emi çakırıp kel, ayttım saga,
Anday er ak kızmatın kılsın maga!”
- 572 Hacib çıgıp cakındap, darbazaga,
Kızmatçısın çurkattı cet dep aga.
- 573 Kızmatçı Aytolduga uçup cetti,
A anın kubanıçı köktü serpti.
- 574 Attanıp darbazaga daroo cetti,
Aldın tosup kezdeşti Hacib özü.
- 575 Urmattap hacib berdi tördön orun,
Aytoldu köçük bastı saktap boyun.
- 576 Hacib kirip ökümdarga özünün,
Urmat menen ayttı iştin cön — cönün,
- 577 “Kirsin,— dep Elik buyruk sözün ayttı,—
Cüzdöşüp, köñül otun bilgen cakşı”.
- 578 “Kir, Aytoldu,— dedi hacib,— Elikke,
Beliñdegi bakıt kurun tüşürbö!”

Böyle can Melik için gerek, kısaca,
Melik'e hoş giden, gerekir halka.

- 565 Böyle er her bir işte gereklidir,
Hep şeyi, ne düşünse bütün eder!
- Sıra gelip Melik'e dedi tümünü,
Ay-Toldı'nın asil ve dürüstlügünü.
- Aklımı da mizacımı da, bilgili (olduğunu),
Şan şöhretini, gayretini bildirdi.

Melik'in Hacib'e verdiği cevabı

- “Çağır” diye Melik söyledi. “Getir,
O nerede? Onu bana bir göster!
- Ararım kişiyi, akıl yoldaşını,
Halkıma adil de olacakâmiri.
- 570 Hepsine elim yetti, derim gerçeği,
Fakat bulamadım öyle bir adamı.
- Git şimdi çağırıp gel, söyledim sana,
Öyle er, temiz hizmetinetsin bana!”
- Hacib çıkıp yaklaşıp, saray kapısına,
Hizmetçisini koşturdu yet deyip ona.
- Hizmetçi Ay-Toldı'ya uçup yetti,
Ve onun sevinci göğü salladı.
- Atlanıp saray kapısına tez yetti,
Önce bekleyip Hacip'le karşılaştı.
- 575 Hürmet edip Hacib başköşeden yer verdi,
Ay-Toldı edeple boyun büküp oturdu.
- Hacib girip hükümdarın huzuruna,
Hürmet ile dedi işin tümyönünü.
- “Girsin” diyerek Melik buyruğun verdi,
Yüzleşip, gönül “od” unanladı iyi.”
- “Gir, Ay-Toldı” dedi Hacib, Melik'e,
Belindeki baht kuşağındüşürme!”

14

**AYTOLDUNUN KÜNTUUDU
ELİKTİN ALDINAKELİŞİ
TUURASINDA AYTI LAT**

- 579 Kirdi Aytoldu taasim kılıp iyildi,
A ökümdar cüzün körüp süyündü.
- 580 Urmat menen konok sözün baştıdı,
Akıl sözdü, asıl sözdü taştadı.
- 581 Atı-cönün cana ökümdar suradı,
Kelgen işi, oy-maksatı tuuraluu.
- 582 Aytı Aytoldu aşık söz çok cayma-cay,
Anın sözü catık çıktı aynıbay.
- 583 Söz tazası, akılduuluk belgisi,
Akılsız can ayban menen teñ kişi.
- 584 Bul tuuraluu ır cazıp mıktı akın,
Aytıptır: “Toktoo bolup şaşılbağın.
- 585 Şaşpay işte, iştey turgan işiñdi,
Şaşmalıktañ artı kırsık, ökünü.
- 586 Çıdamkay bol, ak iş menen araket,
Kuldu dağı daracaga cetkiret!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 587 Aytoldu ayttı: “Eligim, kördüm seni,
Kuluñmun, kubandırdı körküñ meni.
- 588 Kuluñmun eşigiñde kızmatçıñmın,
Buyrusañ ak kızmatıñ kılmakçımın.
- 589 Özüñö uzak coldu basıp keldim,
Tilegim kabil boldu, touldu köönüm.
- 590 Tilegim: meni kuubay köñül bölüp,
Canıña cakın karma, işke çekip!”
- 591 Kubanıp bütüm kıldı oşol zamat,
“Dal özü, uşul adam maga cagat!”

Eliktin Aytolduga Aytkan coobu

- 592 “Köñlüme töp boldu,— dedi Elik,—
Aytoldu açık cüzüñ, maga deerlik.
- 593 Berilip öz işiñe, ak da bolgun,
Cakın bol eşigimde, tak da bolgun.

14

**AY-TOLDI'NIN KÜN-TOĞDI
MELİK'İN ÖNÜNE GELİŞİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Girdi Ay-Toldı hürmet’le eğildi,
Hükümdarın yüzün görüp sevindi.
- 580 Hürmet ile konuk sözüne baştıdı,
Akıllı sözü, asıl sözü söyledi.
- Adı- yerini yine hükümdar sordu,
Geldiği iş, fikir-maksadı hakkında.
- Dedi Ay-Toldı az deyip sakince,
Sözü tatlı çıktı tereddütsüzce.
- Söztemizi, akıllılık nişanı,
Akılsız can hayvan ile denk kişi.
- Bu konuda şiir yazmışseçkinozan,
Söylemiş: “Sabredipacele etmeyin.
- 585 Acele etmeden yapsen işini,
Aceleciliğın ardı pişmanlık.
- Sabırlı ol, temiz iş ile çalışma,
Kulu daha üst mertebeye erdirir.

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- Ay-Toldı dedi: “Melik'im, gördüm seni,
Kulunum, sevindirdi güzelliğın beni.
- Kulunum eşiginde hizmetçinim,
Buyursanak hizmetini yapacağım.
- Özüne uzun yolu yürüyüp geldim,
Dileğim kabul oldu, sevindi gönlüm.
- 590 Arzum: Beni kovmadan itibar edip,
Canına yakın tut beni, işe çekip!”
- Sevinip karar verdi o zamanda,
“Tam kendisi, bu adam yarar bana! “

Melik'in Ay-Toldı'ya verdiği cevabı

- “Gönlüme uygun oldu”, dedi Melik,
Ay-Toldı temiz yüzün, banadır.
- Sadık olöz işine, temiz de ol,
Yakın ol eşigimde, dürüst de ol.

- 594 Ak kızmattan artat senin keşiğün,
Araketçil açat bakıt eşigin!
- 595 Kızmat kıl açık peyil, ditiñ menen,
Çınçılga bektin dayım kolu kenen!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 596 Aytoldu anan toop kıldı cügünüp,
Elik turdu döölöt, sımı bilinip.
- 597 Üydü taştap kızmatıña sabındım,
Col arıtıp, meder tutup tabındım.
- 598 Kubat berip, kodayım koldop tursun,
Kızmatıñdı ötöögö aman kılsın!”
- 599 Aytoldu tura kalıp köñülü açık,
Cönödü carık çaçıp, bakıt çaçıp.
- 600 Estegin colu şıdır baktuu candın,
Çıgarıp köñülünön aytkandarın:
- 601 “Kayrımduu bolso begi kızmatkerge,
Kıymıl tak, köñül açık kızmatkerde.
- 602 Carkırıp külüp tursa kündö begi,
Közü açık, sözdörü tak kızmatkeri.
- 603 Kimdi bekter cakın tutsa canına,
Cırgayt, alar çaşay beret tabına.
- 604 Bek degen — kut, cakın bolsoñ sen kutka,
İygilikti karmaganıñ, unutpa!”.
- 605 Andan arı Aytoldu kılrat kızmat,
Tañdan keç, çarçabastan iştep turat.
- 606 Kündüz iştep, tündö atkarıp küzöttü,
Eç kıntıksız, ak kızmatta kün öttü.
- 607 Al elikke kirgen sayın iş menen,
Elik aga işenimdüü tiktegen.
- 608 Kündön küngö ak kızmatın siñirdi,
Kadıñ artıp, bek közünö ilindi.
- 609 Ak iştese bek da kulday kuluna,
Kiçi adamdı işi teñeyt uluuga.
- 610 Kızmat kılssa, kul iş menen bek bolor,
A camandar şıldıñ bolup, kep bolor.
- 611 Bilip al akılmandın aytkan oyun,
Sözünö al kıstargan maani sonun:

Hak hizmetten artar senin talihin,
Çalışkan kişi açar baht eşigin!

- 595 Hizmet et temiz niyet, düşüncenile,
Hakikate beyin eli bol daima!”

Ay-Toldı'nın Melik'e verdiği cevabı

- Ay-Toldı sonra etek öptü diz çöküp,
Melik kalktı devlet saygısı gösterip.
- Evi koyup başvurdum hizmetine,
Yol yürüyüp, umut edip hizmete.
- Kuvvet verip, Allah'ım hep korusun,
Hizmetini yapmayaesen kılsın!”
- Ay-Toldı gönlü temiz hizmet edip,
Çalıştı o, ışık saçıp, baht saçıp.
- 600 Akılda tut yolu doğru bahtlı canın,
Çıkarıp gönlünden söylediklerini:
- “İyi kalpli olsa beyi hizmetçiye,
Davranış dürüst, kalp temiz hizmetçide.
- Parlayıp gülüp dursa her gün beyi,
Gözü açık, sözüdoğru hizmetçi (olur).
- Kimi beyler yakın tutsa canına,
Refahyaşar, onlar yaşar taparak.
- Bey denen kut, yakın olsan sen ‘kut’a,
İyiliği yakalarsın, unutma!”
- 605 Ondan sonra da Ay-Toldı hizmet eder,
Şafaktan geceye, yorulmadan işler.
- Gündüz çalışıp, gece atlanıp gözetledi,
Hiç kusursuz, ak hizmette gün geçirdi.
- O Melik'e her gün dah çok çalıştı,
Melik ise ona itimat etti.
- Günden güne işini benimsedi,
Değeri artıp, bey gözüne girdi.
- Ak işlese bey de kul gibi kuluna,
Küçüğü işi denkleştirir uluya.
- 610 Hizmet etse kul, iş ile bey olur,
Kötüler maskara olup, söz olur.
- Bilip al akıllının dediği fikrin,
Sözüne sıkıştırmış mana iyisin.

- 612 “Teksiz da işi menen törgö ötöt,
Caramsız ak iş menen çağıp ketet.
- 613 Kızmatker eç kıntıksız işin kılşa,
Oşondo oñoy cetet maksatına!”
- 614 Aytoldu emgektendi baş kötörböy,
Ökümdar meerim töktü çenem bilbey.
- 615 Üyröndü işin közün ulam bilip,
Cüzünön kaygı ketip, kubanç kirip.
- 616 Aytoldu ak kızmattan taptı baylık,
Kolunan Eliginin köp sıy alıp,
- 617 Köp işten sınaıp kördü elik anı,
Caktırdı, uşul dedi oyumdağı.
- “Soysuz da işiyle başköşeye geçer,
Yararsızda ak işiyle hoşşa gider.
- Hizmetçi hiç kusursuz işini yapsa,
O zaman kolay erişir maksadına!”
- Ay-Toldı çalıştı baş kaldırmadan,
Hansevgi gösterdi ölçü bilmeden.
- 615 Öğrendi işin sırrını hep bilip,
Yüzünden kaygı gidip, sevinç girip.
- Ay-Toldı ak hizmetten zenginlik buldu,
Melik'in elinden çok hediye aldı.
- Çok işten sınaıp gördü Melik onu,
Onayladı, işte dedi aklımdaki.

15

**AYTOLDUNUN ÖZÜ
DÖÖLÖT EKENDİĞİ
TUURASINDA AYTI LAT**

- 618 Bir künü Elik özü calgız kalıp,
Aytoldunu çakırttı, keldi şaşıp.
- 619 Aytoldu külö kirip turup kaldı,
Oturguzup canına kabıl aldı.
- 620 Aytoldu butun cıyıp, mandaş urup,
Oturup tıñşap kaldı kulak türüp.
- 621 Elik surayt imerip türkün caktan,
Aytoldu coop berdi sılık, çapçañ.
- 622 Eliktin kabagı açık, caydarı ele,
Aytoldu kabak çıttı özünçö ele.
- 623 Tañ kalıp Elik sözün kesip saldı,
Aytoldu kabak çıttı kayra dağı.
- 624 Elik kayra baştağı üzgön sözün,
Aytoldu coop berdi karmap özün.
- 625 Tañdanıp Elik anı karap kaldı,
Akılduu, estüü can go, bir sır barbı?
- 626 Elik aga karasa cüzü cibip,
Aytoldu ters buruldu cüzün üyrüp.
- 627 Elik ayttı kabak çıtıp anda suz:
“Adamdardın çiyki işi çağımsız.
- 628 Şaşkan ekem, bilbey turup sırıñdı,
Kızmatka aldım baykap körböy sınıñdı.
- 629 Kanday bek bolso dağı kulun koldop,
İş menen sınağandan artığı çok.
- 630 Tekşergin, iş cüzündö sıñap körgün,
Andan soñ tuura baalap, sıylay bergin!

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

- 631 Aytoldu ayttı: “O, urmattuu Eligim,—
Çakpadım eminemden tüşünbödüm?”
- 632 Cazıgım ne — tüşünböym, aytçı maga,
Andan soñ coobun aytam özüm saga.
- 633 Cazala künööm bolso, katuu kıyna,
Ak bolsom köñülündü kara kılba!”

15

**AY-TOLDI'NIN KENDİSİNİN
MUTLULUK OLDUĞU
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Bir gün Melik'in kendi yalnız kalıp,
Ay-Toldı'yı çağırıtı, geldi acele edip.
- Ay-Toldı gülererek girip sonra durdu,
Oturtup yanına onu (Melik) kabul etti.
- 620 Ay-Toldı ayaklarını toplayıp, bağdaş kurup,
Oturup dinledi kulak kabartıp.
- Melik çevirip türlü yerden sordu,
Ay-Toldı zarıf, çevik cevap verdi.
- Melik keyifli ve desamimiydi,
Ay-Toldıgözün yumdu kendinceydi.
- Hayret edip Melik sözünü kesti,
Ay-Toldı yeniden gözünü yumdu.
- Melik kesilen söz(ün)e yine başladı,
Ay-Toldı tutup özünü cevap verdi.
- 625 Şaşırıp Melik hayretle bakakaldı,
Akıllı, bilgili can hani, (bir) sır var mı?
- Melik ona bakarsa yüzü gülüp,
Ay-Toldı ters döndü yüzün çevirip.
- Melik dedi kaşların çattı sabırsız:
“İnsanların ham olan işi yararsız.
- Acele ettim, bilmiyorum sırrını,
Hizmete aldım etmeden sınavını.
- Hangi bey olsa da kulunu kollayıp,
İş ile sınağandan iyisi de yok.
- 630 Araştır, iş üstünde sınıda gör,
Sonra doğru değer biçip, takdir et!

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

- Ay-Toldı dedi: “Ey, hürmetli Melik'im,
Hoşlanmadınsen neyimden anlamadım?”
- Günahım ne, anlamadım, söyle bana,
Sonra cevabımı diyeyim ben sana.
- Katı cezalandır günahım varsa,
Temizsem gönlünü sen kara kılma!

- 634 Sözüñ uk akılandın buğa misal,
Sözü anın — köpkö ülgü, oygo tutar:
- 635 Kızmatçıñ cañılışsa, aytıp oñdo,
Bilginiñ, emne türttü minday colgo.
- 636 Cazala ayabastan — kılsa kılmış,
Ak bolso — anda tete urmatka oşo!”

Eliktin Aytolduga aytkan coobu

- 637 Kayradan Elik sözü katuu çıktı:
“Türköylördün türköyü sensiñ uşu!
- 638 Ötö işenip, iş kılgam go cakpagan,
El aldında emi kantip aktanam?”
- 639 Akılga bay bir adam mintip koyot:
“Şaşkandıktın ayagı — keyiş bolot”.
- 640 Şaşıp bütkön iş dagı saz bolobu?
Çala bışkan aş cese aş bolobu?
- 641 Şaşmalık — iş bilbestin bir belgisi,
Toktooluk — estüü candın zor münözü.
- 642 Oyloçu saga ızat-sıy kimden tiygen,
Ataktuu bul daracañ kaydan kelgen!
- 643 Ak iştep, aktadıñbı? — Kiçine da!
İške kömök berdiñbi? — Kiçine da!
- 644 Men özüm kötördüm go daracañdı,
Orun berdim, ugaarım uşularbı?!
- 645 Buttu sunup, çirenesiñ emnege,
Aytçı, bul cer sen oturur cer bele?
- 646 Söz süylödüm, anan seni tıñdadım,
Şıldıñbı: maga közdü cumganiñ?
- 647 Keçirdim anıñdı da, söz baştadım,
Çırtıydıñ sen kayradan, nege anıñ?
- 648 Saga emne — söz maanisi cetken cokpu?
Sıyga — sıy, ızat kılıp cürgön cakşı!
- 649 Ayt paganbı eskertip ata-eneñ,
Bekke özüñdü bir koyup teñbeğin
- 650 Seni barktap sıylagan men emespi?
Baykagın, tekeberdik berbeyt köptü?
- 651 Bek degen ot, otko cakın barbagın,
Küyüp beker, külgö aylanıp kalbagın.

Sözüñ duy akıllının buna misal,
Sözü onun, halka örnek, akla al:

- 635 Hizmetçin yanılsa, deyip uygunca,
Bil sen ne dürttü beni böyle yola.

Ceza ver acımadan, hata yaptıysa,
Temiz ise, o zaman denk o hürmete!”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Yeniden Melik'in sözü sert çıktı:
“Câhillerin câhili sensiñ işte!
- Çok güvenip, iş yaptım da hoşa gitmedi,
Halk önünde şimdi nasıl aklanam?”
- Aklı çok bir adam şöyle demiştir:
“Aceleciliğın sonu, keder olur.”
- 640 Acelebiten iş hiç iyi olur mu?
Yarı pişmiş yemek hiç yemek olur mu?
- Acelecilik, iş bilmezsin nişanı,
Tevazu, akıllının yücemizacı.
- Düşün sana izzet-saygı kimden geldi,
Buhürmetliderecen nerden geldi!
- Ak işleyip, akladın mı? Küçücük de!
İş hiç destek verdin mi? Küçücük de!
- Ben kendim arttırdım da derecenı,
Yer verdim, işiteceğim bunlar mı?!
- 645 Ayak uzatıp, kurulursun nereye,
Söyle, bu yer oturacağın yer miydi?
- Söz söyledim, sonra seni dinledim,
Şaka mı, bana gözünü yumduğun?
- Affettim onu da, söze başladım,
Çevirdinyüzünü yeniden, niye?
- Sana hiç söz manası erişmez mi?
Saygıya saygı gösteren can iyi!
- Hatırlatıp baban-anan demedi mi,
Bir sayıp denk tutma bey ile kendini(diye).
- 650 Seni takdir eden ben değil miyim?
Dikkat et, kibirlilik vermez çoğu.
- Bey denen ateş, ateşe yakınlaşma,
Yanıp boşuna, küle dönüp kalma.

652 Osolduk — cakşı emes, bekter calın.
Bir tiyseñ — örttönösüñ, kabılbagın!

653 Bekter — ört, kaarları turat kaynap,
Baş alat, kan çacırap kalat caynap.

654 Köp karasañ, oşonço sürü caman,
Korkpos da kayratınan acıragan.”

Gaflet iyi değıl, beyler ateştir,
Bir değıersen, yanarsın, karşılaşma!

Beyler yangın, gazapları hep kaynar,
Baş alır, pek çok kan döküp saçtırır.

Ne kadar bakarsan, o kadar kötü,
Korkmazsanda gayretinden korkuttu.

16

**AYTOLDU ELİKKE
DÖÖLÖTTÜN SAPATTARI
TUURASINDA AYTAT**

- 655 Küldü Aytoldu:— Uktum aytkan sözüñdü,
Surap kaldıñ emi tıñşa sözümdü.
- 656 İştin cayın uktum baarın taldadım,
Payda bolot sözümdü ugup alganıñ.
- 657 Aldıña kelip turam, keçir meni,
Toptoluk münözümdü kördüñ emi.
- 658 Orun berdiñ,— anda men oturbadım,
“Maga orun cok” — degenim bolçu anım.
- 659 Butumdu suna oturdum, anı menen,
Mına men kimge okşoşmun — körçü degem.
- 660 Eki but şiltenbeyt go eköö birdey,
Men — Döölöt, kelem toktoor caydı bilbey.
- 661 Sen karasañ, közümdü cumdum bekem,
Dagı da kim ekenim bilsin degem.
- 662 Men özüm döölöt bolom, sokur kelem,
Kim tartsa oşonu eerçip kete berem.
- 663 Söz baştadıñ, men dagı süylöp sagan,
Ak cüzüñdön cüzümdü burup algam!
- 664 Tüşüntüp munum menen saga aytkam;
Özgörmö mende münöz, kıyal çapçañ.
- 665 Türk tili eñ akılman makalga bay,
Tüşüngün karı sözün aytkan minday:
- 666 “Baktılıum, döölötüñö çirenbegin,
Balaadan alıs bolup cürsöm degin.
- 667 Akkan suu, cürgön celdey — bakıt turbayt,
Eç kaçan aylampası anın tınbayt.
- 668 Bakıt — kut, özgörölmö, bapa bolboyt,
Cılmışıp cerge tüşüp, uça — konboyt!”

Eликтin Aytolduga bergen suroosu

- 669 Tüşündüm,— dedi Elik, aytkandarıñ,
Ak süylöp, sıymıgıñdı saktap kaldıñ.
- 670 Aytçı emi, özün kimsiñ, tegiñ kaday,
Öktöm tiliñ köp süylöyt cön turalbay.

16

**AY-TOLDI, MELİK'E
BAHTINVASIFLARI
HAKKINDA SÖYLER**

- 655 Güldü Ay-Toldı: Dinledim sözünü,
Çok istedin şimdi dinle sözümü.
- İşin esasın dinledim tahlil ettim,
Faydalı sözümü dinlekendin için.
- Önüme geliyorum, affet beni,
Topluluk ahlâkımı gördün şimdi.
- Yer verdin, orada ben oturmadım,
“Bana yer yok”, demektir bu sözüm.
- Ayak uzatarak oturdum; onla;
İşte ben kime benzerim, gör dedim.
- 660 İki ayağınikisi bir sallanmaz,
Benbaht, gelirimdüz yer bilmeden.
- Sen bakınca, gözümü yumdum sağlam,
Daha da kim olduğumu bil,dedim.
- Ben kendim baht olurum, kör gelirim,
Kim çekse bunu takip edip giderim.
- Söze başladım, ben de deyip sana,
Ak yüzünden yüzümü senin için çevirdim!
- Anlatıp bu hâlîm ile söyledim;
Değişken bende ahlâk; fikir,hızlı.
- 665 Türk dili en akıllı,meselde zengin,
Anla yaşlı sözünü söylendiböyle:
- “Bahtlım, mutluluğunasen övünme,
Belâdan uzak olup yürüsem, de.
- Akan su, esen yel gibi, baht durmaz,
Hiçbir zaman değişkenliği durmaz.
- Baht-kut, değişken, hazırlanma olmaz,
Yürüyüp yere düşüp, uça konmaz!”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- Anladım, dedi Melik sözlerini,
Hak deyip, korudun itibarını.
- 670 Söyle şimdi, özün kimsin, menşe'n nasıl,
Cesur dilin çok söyler uygun, batmadan.

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 671 “Mende köp,— dedi Aytoldu,— baaluu belek,
Meerimi canga baylık, kubaniç beret.
- 672 Caş bolsom da eñ biyik işti ötöp,
Baylık menen biylikke bolom özök.
- 673 Dil taza, tüz kararga cüzüm carık,
Kelatam tilegendin baarın alıp.
- 674 Kayda bolsom, bir cüröt maksat — tilek,
Kaalaganım dayıma kabil kelet.
- 675 İrahat, cırgal — baarı meni menen,
Tüşüktör ötöt başka colu menen.
- 676 Maga peyli buzuktar — ölüp tınat,
Maga inangan kişiler — baarın tabat.
- 677 Uram degen özü körgö urulat,
Basam degen özü cerge basılat.
- 678 Cakşı sözdün keldi emi kezegi,
Ukkan canga tolgon akıl özöğü:
- 679 “Kut menen tabıştıñbı — bekem karma,
Bakıttı baga albasañ — kırsık anda.
- 680 Başıña bakıt konso, baarı bolot,
Kaalaganıñ töp bolup, kelet saga”.

Eликтin Aytolduga bergen suroosu

- 681 Elik ayttı: Biyiksiñ, emi bildim,
Barbı senin kıpınday kemçiligiñ?

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 682 Aytoldu ayttı:— Ar kaday adamdar bar,
Mende cok camandıktı carmaştırar.
- 683 Aytışat — özgörölmö, turuksuz — dep,
Alardın aytkandarı uşunday kep.
- 684 Kasiyet özgörölöt — anda cok ön,
O, begim, türdü gana men özgörtöm.
- 685 Eskiler — cadap kalgan köndüm nerse,
Andaydın zıyanı köp miñ bir ese.
- 686 Tapsañ cañı — eskini cogot aydap,
Camandı — ırgıt, cakşını bekem karmap!

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- “Bende çok, dedi Ay-Toldı, değerli hediye,
Muhabbeti cana mal-mülk, kıvanç verir.
- Genç olsam bile en büyük işi yapıp,
Zenginlik ile beyliğe olurum öz.
- Gönül temiz, doğru hükme yüzüm ak,
Yaparım dileğimin hepsin alıp.
- Nerde olsam, maksat, dilek bir yürür,
İstediğim daima kabul olur.
- 675 Rahat, refah, hepsi de benim ile,
Sıkıntılar geçer başka yol ile.
- Bana niyeti bozuklar, ölüp kalır,
Bana inanan kişiler, hepsin bulur.
- Vurayım diyen kendi mezara girer,
Basayım diyen kendi yere girer.
- İyi sözün geldi şimdi sırası,
Dinleyen cana doldu akıl özü:
- “Kut ile buluştun mu, sağlam yakala,
Bahtı bulamazsan, felâket orada.
- 680 Başına talih konsa, hepsi olur,
İsteğin gerçek olup, sana gelir.”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- Melik dedi: Büyüksün, şimdi bildim,
Var mı senin küçükük bir kusurun?

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- Ay-Toldı dedi: Her türlü adam var,
Bende olmayan kötülüğübana sararlar.
- Söylerler, değişken, kararsız diye,
Onların söyledikleri böyle söz.
- Karakter değişir, onda yok kusur,
Ey beyim, şekliyalnız ben değiştiririm.
- 685 Eskiler, bıkılan sürekli nesne,
Öylenin zıyanı çok bin bir kere.
- Bulsan yeni, eskiyi yok et kovup,
Kötüyü at, iyiyi sağlam tutup!

687 Canıñda daam cañı, eskide cok,
Aybala: daamduular — uuluu bolot!

Yanında yeni tat, eskide yoktur,
Ey evlat : Tatlılar zehirli olur!

688 Sögüşöt bat özgörmö münözümdü,
Kalpıs deyt, calgan doomat uşul öñdüü.

Söverler çabuk değışen doğama,
Çarpık der, işte böyle yalan iftira.

689 Bul tuuraluualp adam aytkan ele,
Maanisi töp kelgen soñ tartam kübö:

Bunun hakkında alp adam söylemişti,
Manası doğru gelince olayım tanık:

690 “Törölgöndün baarında — ölüm da bar,
Caratkan cazgandan soñ colun tabar.

690 “Yaradılanın hepsine, ölüm de var,
Yaradan yazdıktan sonra yolun bulur.

691 Şamalday toktolboston ömür ötöt,
Kanday küç toktotuuga alı cetet!

Rüzgar gibi durmadan ömür geçer,
Hangi gücün durdurmaya gücü yeter!

692 Baktım bar dep kubanba: kelet — ketet,
Döölöt bar dep inanba: tolot — bütöt.

Bahtım var diye güvenme: Gelir-gider,
Servet var diye inanma: Dolar-biter.

693 Bakıttın bolso körör boy-kelbeti,
Kañçalık köz kumarı kanmak deçi!

Bahtın olsa görecek boy-endamı,
Göz arzusu ne kadar aldanırdı.

694 Ketpes bolup kalsa kelgen döölötüñ,
Tünörböy carık bolup turmak Künüñ!”

Gitmez olup kalsa gelensaâdetin,
Kararmaz ışık olur hep güneşin!”

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğı soru

695 “Ooba sen,— dedi Elik,— Özgörölmö,
Turuktuu bolosuñbu köz irmemge?”

695 “Evet sen, dedi Melik, değışkensin,
Sabit olur musunbir göz kırpmamda?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediğı cevabı

696 Aytoldu ayttı: “Tezdikte menin sıırım,
Kiyik sımal ıldammın uşul çınım!

Ay-Toldı dedi: “Tezlikte benim sıırım,
Geyik gibi çabuğum işte gerçeğim!

697 Eñ kıyın meni karmoo: men külükümün,
Karmasa — toktoto albay meni eç kim.

Zor beni yakalamak: Koşu atıyım,
Tutsa da durduramaz beni hiç kimse.

698 Karmooçu şamdagay da, ıldam bolso,
Çıgarbayt anda meni — karmayt koldo!”

Tutan çevik ve de çabuk olsa,
Çıkarmaz beni orada, tutar kolda!”

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğı soru

699 Elik surayt: “Kañçalık senin küçüñ,
Kanday çalma ılayık karmaş üçün?”

Melik sorar: “Ne kadar senin kuvvetin,
Nasıl kement layık yakalamak için?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediğı cevabı

700 Aytoldu aytat: “Bar anday tolgon kişen, —
Aytayın belgilerin özüñ tüşün.

700 Ay-Toldı der: “Var öyle kıvrılan kement,
Diyeyim nişanlarımı kendin düşün.

701 Meni izdegen insaptuu bolsun adam,
Boy kötörbös cıлуу söz carkıldagan.

Beni arayan can insaflı olsun,
Kibirlenmeyen, hoş sözüparlayan.

702 Andaydan tekeberdik alıs bolso,
Camandık, köödöndüktü taştap koyso.

Öyleden kibirlilik uzak olsa,
Kötülük, kibirliliğibıraksa.

- 703 Özüñö teñ adamdı çoĝuu tutsa,
Münözü, işi menen biyik çıksa.
Kendine denk adamı beraber tutsa,
Ahlakı, işi ile yükseĝe çıksa.
- 704 Uluunu ak dilinen urmattasa,
Kiçüünü ordu menen sıylap tursa.
Büyüĝüne ak diliyle hürmet etse,
Küçüĝünü yerinde hep takdir etse.
- 705 Kişini kordoboso tömön körüp,
Basıntpasa kiçüünü boy kötörüp.
705 Kişiyi hor görmese aşıĝılayıp,
Hâkir görmese küçüĝün; kibirlenip.
- 706 İçimdikke ömürdö cološposo,
Öz baylıĝın maksatsız korotposo!
İçkiye ömürde hiç yaklaşımasa,
Mal-mülkünü maksatsız eksiltme!
- 707 Kol, butun oyun-şookton alıs kılsa,
Bar küçün cakşılıkka cumşap tursa.
El-ayak, fikrini oyundan uzak tutsa,
Var gücünü iyiliĝe gönderip dursa.
- 708 Döölöttü karmay turgan uşul çalma,
Oşondo kaçışına kalbayt arga.
Talihi her zaman tutan bu kement,
O zaman kaçışına kalmaz imkân.
- 709 Uşul oy akın aytkan sözdö da bar,
Sözĝö — söz kuraştırıp ırdı tabar:
Bu fikir, ozanın sözünde de var,
Söze söz ekleyip o, türkü yakar:
- 710 “Ooba döölöt, külük kiyik capayı,
Karmagan soñ bekem bayla sen anı.
710 “Evet saâdet, hızlı geyik, yabani,
Tuttuktan sonra sağlam bağla sen onu.
- 711 Bek karmasañ — al kaçalbayt eç cakka,
Bir boşonso — kayra ilinbeyt tuzakka!”
Sağlam tutsan, o kaçamaz hiçbir yana,
Bir kurtulsa, yine takılmaz tuzaĝa!”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

- 712 “Tüşündüm,—dedi Elik,— sen bakıtsıñ,
Inakmın, biroq başıñ ala kaçtıñ.
713 Bolboso eki cüzdüü özgörmölük,
Turmakmın anda dayım cüzüñ körüp.
714 Attıñ ay, turuktuuluk cokko sende,
Bu senin sırtıñ — coomart, içiñ — balee.
715 Atadan, eneden da aşıp түşüp,
Balañday termetesiñ, meerim tüzüp.
716 A kayra murduñ çüyrüp ketip kalgan,
Körünöt: işiñ, sözüñ bütün calgan:
717 Çogultkandı turasıñ çaçıp salıp,
Çakırıp barıp kalsam eşik cabık!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 718 Aytoldu ayttı: “O, Elik, ataĝı aşkan,
Caman, cakşı cagımdı ayttım baştan.
719 Meni aldap karmoo colun aytıp berdim —
Çalmasın dayarlaşıp karmap körsün.

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediĝi cevabı

- “Anladım, dedi Melik sen mutluluksun,
Yakın dostum, ama başın alıp kaçtın.
Olmasa iki yüzlü deĝişkenlik,
Duracaĝım orda hep yüzün görüp.
Ne yazık ki, sabitlilik yok sende,
Bu senin şeklin cömert, için belâ.
715 Babadan anadan da üstün gelip,
Çocuĝun gibi sallarsın, sevip.
Kiyineyüzün buruştırup gidersin,
Görünen: İşin, sözün tamamen yalan:
Saçıp salıp durursun çoĝalttıĝını,
Çaĝırıp, varıversem kapı kapalı!”

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediĝi cevabı

- Ay-Toldı dedi:” Ey Melik, namı aşan,
Kötü, iyi yanımı söyledim baştan.
Beni aldatıp tutma yolunu dedim,
Kemendini hazırlayıptutup görsün.

- 720 Cügöndü kata albasa toşçu nemeñ,
Kiyiktey tak sekirip kaçıp ketem!”
- 721 Karı sözün ayılğan kapka sakta,
Karı sözü altın go, sırn açsa:
- 722 “Kut bir kelet — bakpasañ ketip kalat,
Bak bir konot üylösöñ öçüp kalat.
- 723 Bakıtka koluñ cetse karma bekem,
Boşotsoñ, saga ekinçi kelbeyt, işen!”
- 724 Baktıluu — öz baktısın baalay bilsin,
Ar kaday caman işten alıs cürsün!
- 725 Bakıt şartı: dayıma taza cürüü,
Çalınbastan künöğö ömür sürüü”.

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

- 726 “Sapatıñ biyik da pas,— bildim emi,
“Aytoldu” degen attın kaday cönü?”
- 727 Aytçı anın,— dedi Elik,— özök cerin,
Andan soñ saga toluk işeneyin!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 728 Aytoldu ayttı: “Bul attı calgan debe,
Akılman Ayga okşoşsuñ degen ele.
- 729 Ay dağı cañırganda içke bolot,
Az-azdan ulam ösüp, ulam tolot.
- 730 Tolgondo büt Aalamdı carık kılrat,
Al nurun adam üçün çaçıp turat.
- 731 Töbödön nurun tögüp turat anda,
Körkümü öçö baştayt batar çakta.
- 732 Azayıp, anan barıp öçüp tınat,
Kayradan tündü carıp şoola çıgat.
- 733 Maga da dal uşunday özgörüü ak,
Körünüp ce cogolup turamın bat.
- 734 Karıptı karap koysom — anın özün,
Bakit berip bay kılam — büttü sözüm.
- 735 Dañkı artıp, kötörülüp sıyga batat,
Men ketsem — murunku tür kayra basat.
- 736 Çaçılrat cıygan-tergen mülkü küldöy,
Murunku taz keypine tüşöt müldö.

- 720 Kemendi yularla birleştiremezsen,
Geyik gibi sıçrayıp kaçırırım!”
- Denen yaşlı sözünü, kutuda sakla,
Yaşlı sözü altın ya, sırnını açsa:
- “Kut bir gelir, bakmasan gidiverir,
Baht bir konar seslensen gidiverir.
- Bahta elin yeterse eğer tut sağlam,
Bıraksan sana ikinci (kez) gelmez, inan!”
- Bahtlı, öz bahtını takdir edebilsin,
Her türlü kötü işten uzak yürüsün!
- 725 Baht şartı daima temiz yürüme,
Karışmadan günaha ömür sürmek.”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- “Sıfatın yüce ve has, anladım şimdi,
“Ay-Toldı” denen adın nedir manası?”
- Söyle onun, dedi Melik, öz yerini,
Ondan sonra sana hepten inanayım!”

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- Ay-Toldı, “Bu ada yalan deme, dedi,
Hakimler, Ay'a benzersin demiş idi.
- Ay dahi yenilenince ince olur,
Azar azar büyüüp, sürekli dolar.
- 730 Büyüyünce tümâleme ışık yayar,
O nurunu insan için saçıp durur.
- Tepeden nurunu hep döker o zaman,
Güzelliği silinir batacağızaman.
- Zayıflayıp, sonra silinip dinlenir,
Yeniden geceyi yarıp şule çıkar.
- Bana da tam onun gibi değişmek hak,
Görünüp de kayboluyorum çabucak.
- Garibe baksam birden, onun özünü,
Baht verip zengin kılarım, bitti sözüm.
- 735 Namı artıp, yükselipödüle batar,
Ben gitsem, eski şekil yeniden basar.
- Topladığı mülkü kül gibi saçılır,
Tamamıyla eski kel şekline döner.

- 737 Akın aytkan bir söz bar bul tuuraluu,
Camanga cakşı keñeş, koşo ugalı:
- 738 “Baktıluu dañkı menen ösüp tolot,
Dañk nuru — ay nuruna okşoş bolot.
- 739 Bakıtka sen işenbe, al almaşat,
Körünöt, biroq daroo bat cogolot”.
- 740 Bul cönündö maani aytayın dağı bir,
Taasın ugup, tañ kalbastan tuna bil.
- 741 Aydın da ar başkaça orunu bar,
Bir cayı dayım oşo köktö turar.
- 742 Top cıldızın Çayandın aralasa,
Bir bolot — al top cıldız kayda cılsa.
- 743 Cañıdan orun alsa, kayra ötöt,
Cañı ele ııgar zamat batıp ketet.
- 744 Mende da kasiyetter dal uşunday,
Bir tüşüp, kayra kökkö ııgıp turmay.
- 745 Kelem-ketem, cer cüzün aylanamın,
Düynö kezem, tappaymın toktoor cayım.
- 746 Oşon üçün at koygon! “Aytoldu” dep,
Bul sözdün akıl cortso maanısı köp.
- 747 Döölötmün — mına uşunda toluk-kemim,
Bir mende ooruñ da, dariñ senin.
- 748 İşengin, bolgon cındık uşul mende,
Karmap ce kuuysuñbu — erk özüñdö!”
- Ozanın sözü var bunun hakkında,
Dinleyelim, iyi öğüt kötüye:
- Bahtlı şöreti ile büyüyüp dolar,
Şöhret nuru, ay nuruna benzer olur.
- Talihe sen inanma, o değışir,
Görünür, fakat çabucak kaybolur.”
- 740 Bu yönde bir tane daha mana diyem,
Dinleyip onu, şaşırmadanmemnun ol.
- Aydın da muhtelif yerleri vardır,
Bir yeri daima bu, gökte durur.
- Akrep'in yıldız burcunudolaşsa,
Bir olur, o yıldız burcunasıl hareket etse.
- Yeniden yer alsa, yeniden geçer,
Yenisi çıktığıan batıverir.
- Bende de özellikler tam onun gibi,
Bir inip, yine göğe ııkıp dururum.
- 745 Gelir-giderim, yeryüzünü dönerim,
Dünya gezerim, bulmam duracak yerim.
- Bunun için ad kondu, “Ay-Toldı” diye,
Bu sözün akıl yürütse manası çok.
- Ben bahtım, bütün kusurum iştebunda,
Tek bende hastalığın da ilacın da.
- İnan, işte bütün hakikat bu, bende,
Tutar mısın, kovar mısın, irade sende!”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

- 749 Elik dedi: “Toluk uktum sözüñdü,
Kulak kandı diliñ cakın sezildi.
- 750 Kerek işke bir cardamçı özümö,
Kuday buyrup — tuş bolupmun özüñö.
- 751 Bergen kezde tilegiñdi caratkan,
Kaniyet kılıu senin coobuñ aga aytkan.
- 752 Uşul küñdön ölgönümçö çarçabay,
Tobo kılıp, caratkandı alkamay!
- 753 Tüşüngün, bir kemenger altın sözüñ,
Kitep kılıp kaltırğan bizder ünün:
- 754 “Tobo kıl caratkanga, momun adam,
Cüz ese payda alasıñ özüñ andan.

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Melik dedi: “Tamam dinledim sözüñü,
Kulak kandı gönlün yakın hissedildi.
- 750 İşe bir yardımcı gerek kendime,
Allah buyurup, karşılaştım senle.
- Verdiği zaman dileğın Yaradan,
Şükretmek; ona dediğın cevabın.
- Bu günden ölüne dek yorulmadan,
Tövbe edip, Hakk'a dua ederim!
- Anla, bir akıllı altın sözüñü,
Kıtap yapıp bıraktı bizim sesi.
- “Tövbe et Yaradan'a, seçkinadam,
Yüz kere fayda alırsın sen ondan.

- 755 Bark albayt tüşkön meerdı köbünese,
Toop kılğan, baktıluu miñ bir ese.
- 756 Azga da miñ kaytalap alkış aytkın,
Çoñ alkış — Çoñgo, demek bilgin barkın!
- 757 Şükür kılsañ, anda biriñ on bolot,
On bolgon soñ, üyde baylık mol bolot!”
- 758 Elik aytat Aytoldunu caktıra:
“Künü-tünü sen bolosuñ kaşımda”.
- 759 Sırın açıp, sıylık berip teñ kördü,
Altın, kümüş, düynö mülktü mol berdi.
- 760 Çeçilip anı menen — keñeşkeni,
İşine kömök boldu, cardam berdi.
- 761 Aytoldu eñ köp aldı baaluu alkış,
Kızmatın ak ötödü çinçıl, kalıs.
- 762 Elik anı sınadı işte, teskep,
Tüşündü: uşul adam teñdeşsiz dep.
- 755 Kıymet etmez sevgi gösterip kibirlense,
Tövbe edentalihli bin bir kere.
- Aza da binlerce kere dua et,
Büyük dua‘ulu’ya, bil farkın!
- Şükretsen, o zaman birin on olur,
On olunca, evde mal-mülk çok olur!”
- Melik söyler Ay-Toldı'yı onaylayıp:
“Gece gündüz sen olasın hizmetimde.”
- Sır açıp, ödül vermeye denk gördü,
Altın, gümüş, dünya mülkü çok verdi.
- 760 Düğümlenip onunla, o konuştu,
İşine destekoldu, yardım etti.
- Ay-Toldı pek çok değerli dua aldı,
Dürüst, tarafsız hizmetini akyaptı.
- Melik onu inceleyip sınadı işte,
Anladı: Bu adam eşsiz diye.

17

**KÜNTUUDU ELİK AYTOLDUGA
ADİLETTİN SAPATTARI
TUURASINDA AYTAT**

- 763 Olturdu bir künü Elik calgız özü,
Memirep tüyşük, iş çok beypil kezi.
- 764 Çakırdı Aytoldunu “Kelsin!” dedi,
Kol kuuşeker kelip al, salam berdi.
- 765 Al turdu çakırğan soñ ün katpastan,
Elik da tura berdi söz aytpastan.
- 766 A Elik süylöböstön köz irmedi,
Cañsadı oturgun dep, süylöşölü.
- 767 Aytoldu etiyattap köçük bastı,
Cer tiktep sabır kılıp köñül tarttı.
- 768 Astırtan Elik caktı karap koydu,
Bürköö kabak, oturat tereñ oyluu.
- 769 Oturgan Elik çayı — kümüş taktı,—
Üç butka bekitilgen abdan cakşı.
- 770 Koldo bıçak, körgöndün cürögü şuu,
Eki idiş, oñunda — bal, solunda — uu.
- 771 Aytoldu köz ciberip añ- tañ kaldı,
Korkkondon demi çıkpay antañdadı.

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

- 772 Tınçtıktı Elik buzup, öydö karap,
Buruldu Aytolduga: “Tildi sayrat!
- 773 Duduktay ün katpaysıñ,— dedi ökümdar —
Emne üçün? Çok go bizden bötön candar!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 774 Aytoldu mınday dedi:— Ökümdarım,
Süylöögö kelbey catat darman-alım.
- 775 Sen azır baykaşımça bölökçösüñ,
İymenip, tilden kalıp turam özüm.
- 776 Akılman üyrötüptür türköy canga:
“Açuuluu bek aldına cakın barba!”
- 777 Andan da cakşı aytıptır bir akılman:
“Bektin kaarı ot menen uudan caman.

17

**KÜN-TOĞDI MELİK, AY-TOLDI'YA
ADALETİN VASIFLARI
HAKKINDA ANLATIR**

- Oturdu bir gün Melik yalnız kendisi,
Rahatladı kaygısız, refah zamanı.
- Çağırdı Ay-Toldı'yı “Gelsin!” dedi,
Elin kavuşturunup gelip, selam verdi.
- 765 O durdu sonra hiç ses çıkarmadan,
Melik kalkıverdi söz söylemeden.
- Sonra Melik konuşmadan göz yumdu,
Konuşalım otur diye, söyledi.
- Ay-Toldı itina edip adım attı,
Dik durup sabredip gönlürahatladı.
- Gizlice Melik tarafına baktı,
Kaşı çatık, oturur düşünceli.
- Melik'in oturduğu yeri, gümüş tahtı,
Üç ayakta sağlamlaştırılmış, pek iyi.
- 770 Elde bıçak, görenin yüreği hoplar,
İki kap, sağında bal, solunda zehir.
- Ay-Toldı göz gezdirip şaşakaldı,
Korkudan sesi çıkmadı telaşlandı.

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- Sükûneti Melik bozdu, dik dik bakıp,
Döndü Ay-Toldı'ya: “Dili çok söylet!
- Dilsiz gibisin sen, dedi hükümdar,
Ne için? Yok ki bizden başka canlar!”

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- Ay-Toldı şöyle dedi: “Hükümdarım,
Konuşmaya gelmiyorcesaretim.
- 775 Sen şimdi gözlemimce mükemmelsin,
Utanıp, konuşmadan durur özüm.
- Akıllı öğretmişircâhil cana:
“Öfkeli bey önüne yakın varma!”
- Sonra da doğru söylemiş bir akıllı:
“Ateşle zehirden kötü, bey gazabı.

778 Momunum! Açuulubu senin begiñ,
Böödö kaarga kalasıñ, eç kirbegin!”

Asilim! Öfkeli mi senin beyin,
Boşuna gazap çekersin, hiç girme!”

779 Begiñdin kaarı kelse — aytaar akıl,
Alıs bol — kutulasıñ çırdan azır!

Beyinöfkelense, söylenecek akıl,
Uzak ol, kurtulursun kavgadan şimdi!

780 Makal bar maanisi tak cana taasin,
Tüşünsöñ — ar baleeden kutulasıñ:

780 Mesel var manası doğruya yaklaşsın,
Anlarsan, her belâdan kurtulursun:

781 “Alıs kaç aluulanıp turgan bekten,
Kemsintip kuup salat kokus kelseñ,

“Uzak kaç alevlenip duran beyden,
Gelsen; hor görüp kovuverir birden,

782 Bek degen arıstan da — cakındaba,
Cakındasañ baş ketet, amı bil sen!”

Bey denen arslandır da yakınlaşma,
Yakınlaşırsan baş gider, onu bil!”

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

783 Elik ayttı: “Munu kaday düşünöm,
Negeiyendiñ, suruñ kaçıp cüzüñdön?!”

Melik: “Bunu nasıl anlarım, dedi,
Neden şaşırđın, betin-benzin attı?!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

784 “Tañ kalganım sebebi,— Aytoldu ayttı: —
Emne için oturganıñ kümüş taktı?

“Şaşırma sebebim, dedi Ay-Toldı:
Ne için oturdun sen gümüş tahtta?

785 Emne için kümüş takka oturduñ sen,
Munuñdun maksatı emne?— uksam eken!

785 Ne için gümüş tahta oturdun sen,
Bundan maksadın nedir? Anlasaydım!

786 Ekinçi, bıçağıñçı? — kaday sır bar?
Munu da düşünsöm deym, o ökümdar.

İkinci, bıçağın? Onda nasıl sır var?
Bunu da anlasam derim, ey hükümdar.

787 Üçüncü uuñ menen tattuu şire,
Kesede — oñdo, soldo, turat nege?

Üçüncü zehrin ile tatlı şurup,
Kâsede, sağda solda durur niye?

788 Karasam açuulusuñ, kaarduusuñ,
Tüşünböym, mınday türüñ emne için?

Bakınca öfkelin, hiddetlisin,
Anlamıyorum, bu şeklin ne için?

789 Uşundan cürökzaada bolup turam,
Batınbay sır maanisin suragandan!”

İşte bundan dolayı korkuyorum,
Cesaret edemeden sır manasın isteyenden!”

18

**KÜNTUUDU ELİK AYTOLDUGA
ADİLETTİN SAPATININ
MAANİSİ TUURASINDA AYTAT**

- 790 “Tüşündüm,— dedi Elik — baarı dayın,
Tüşüngün, baarın saga tuyuntayın.
- 791 Çakırdım, seni tüyşük, işke tarttım,
Ardaktap seni özümö cakındattım.
- 792 Cakşı iştediñ araketiñ aşırıp,
Açuulantiñ birok sıırıñ çadırıp.
- 793 Açuulansam — kayradan cemelediñ,
Kaardansam — kabak bürköp kenebediñ.
- 794 Döölötmün,— dediñ maga,— mañızın bil,
Aytıp berdim baarısın, tüşünüp cür!”
- 795 Özündün kim ekeniñ açıp ayttıñ,
Sözmö — söz büt tüşünüp aldım baarın.
- 796 İnanıp aytkanıña keçip saldım,
Sandagan urmat sıydı menden aldıñ.
- 797 Aytam azır, cürgön turgan saltımdı,
Bilip cürgün menin kayrat dañkımdı.
- 798 Mına men — Adiletin özü bolom,
Adil zañdın ayarlar közü bolom.
- 799 Mına tak — men olturgan biylik kılıp,
Üç butu bek karmagan turat tutup.
- 800 Üç buttuu buyum bekem bolot eken,
Turuktuu bolso üç butu — orun bekem.
- 801 Kokustan üçtön biri kıyşayganda,
Eköösü koşo ketet, kulayt anda.
- 802 Tayançı üçö bolso, buyum bekem,
Tört bolso, biri kıyşık bolot eken.
- 803 Biri tüzbü, tüzölöt kalgandarı,
Adiletbi, oñolot eldin baarı.
- 804 Kıyşaygan — tüşüp ketet iyri colgo,
Buzuk bar, kaysı cerde kıyşık bolso.
- 805 Tüz nerse kıyşaygan soñ kulap kalat,
Peyli tüz — bık etpesten ordun tabat.

18

**KÜN-TOĞDI MELİK AY-TOLDI'YA
ADALETVASFININ
MANASI HAKKINDA ANLATIR**

- 790 “Anladım, dedi Melik, hepsi belli,
Hepsini sana anlatayım, anla.
- Çağırdım, seni uğraşa, işe sürdüm,
Namlandırıp seni bana yanaştırdım.
- İyi işledin çalışmanı arttırıp,
Kızdırdın fakat sırrını saklayıp.
- Öfkelensem, yeniden azarladın,
Kızsam, kaşlarını çatıp görmedin.
- Bahtım, dedin bana, manasını bil,
Söyleyiverdim hepsin, anlayıp bil!”
- 795 Özünün kim olduğunu açıp dedin,
Harfıyen tam anlayıp aldım hepsini.
- İnanıp dediğine, affediverdim,
Hesapsız hürmet-hediye aldın benden.
- Derim şimdi, süregelenâdetimi,
Bilip yürü benim kudret namımı.
- İşte ben, adaletin kendi olurum,
Adil kanûnun kurnaz gözü olurum.
- İşte gerçek;uzun zaman hüküm sürüp,
Üç ayaklı sağlantahtaotururum.
- 800 Üç ayaklı nesne sağlam olur imiş,
Düz olursa üç ayağı, yer sağlammış.
- Birdenüçünden biri eğildiğinde,
İkisi birleşir, yuvarlanır orda.
- Bu tahtım sağlam olsa; üç ayaklı,
Biri yamuk olurdu; dört olsaydı.
- Biri düz mü, düzeltir kalanları,
Adil mi, düzeltir halkın hepsini.
- Eğilen düşüverir eğri yola,
Kötü var, hangi yerde yamuk olsa.
- 805 Düz nesne eğilince yuvarlanır,
Doğası düz, kimildamadan durur.

- 806 Beri meni karaçı: Adilet — men,
Çındık, kalptin coldoru içke eken. Buraya bana bak: Ben adaletimdir,
Gerçek ve yalanın yolları içtedir.
- 807 Çındık meñen iş kılam, köndüm aga,
Beksiñbi ce kulsuñbu — birdey maga. Dürüslükle iş yaparım, daim ona,
Beysin mi yada kulsun mu, aynı bana.
- 808 A bıçak özün körgön kolumdağı,
Uşunday kurçtuk kerek, bilgin anı. Ki bıçak kendin gördün elimdeki,
Böyle keskinlik gerek, bil sen onu.
- 809 Bıçaktay işterimdi şart-şart kesem,
Naadandı cazalaymın tezdik menen! Bıçak gibi işlerimi sert keserim,
Câhili çabucak cezalandırırım!
- 810 Tattuu şire emnege?— azap çekip,
Cürgöndör çındık tabat menden kelip. 810 Tatlı şurupniye? Azap çekip de
gelenler hakikat bulur benden.
- 811 Anan al — şire tatıp sıy-urmattan,
Kün bolup külüp turat, caynap çıkkan, Sonra, şurubu tatıp saygı-hürmetle,
Parlayıp gülererek, sevinipçikarlar.
- 812 A uunu buzuktugun özü tuyup,
Çındıktan kaçkandarga berem kuyup, Ki zehri kötülüğünükendi duyup,
Doğrudan kaçanlara veririm döküp.
- 813 Alarga menin zañım katuu — açık,
Uu daamın tattıramın, ketpeyt kaçıp. Onlara benim kanûnum katı, sert,
Zehri tattırırım, kaçıp dagidemez.
- 814 A menin kabak açpay tünörgönüm,
Alsızdı kulday tutkan köödök için. Ki benim kaş çatıklığım, sertliğim,
Zayıfı kul gibi tutan zalim'çin.
- 815 Uulumbu, bötön canbı, tuğan ce dos,
Colooçubu coldogu, kütpös coldoş,— 815 Oğlum mu başka can mı, hısım yada dost,
Yolcu mu yoldaki ya dageçici yoldaş,
- 816 Zañ aldında bardığın birdey baalaym,
Cönü cok, karalabaym, ce aktabaym. Kanûn önünde aynı takdir eder,
Farksız, karalamam ya da aklamam.
- 817 Biyликтin eñ negizi — adilettik,
Çındık barda kozgolboy turat biylik. Beyliğin en temelidir adalet,
Doğruluk olunca sağlam hakimiyet.
- 818 Bul tuuraluu akılduu adam aytkan,
Akılduu söz — iyilik colun açkan: Bunun hakkında akıllı adam dedi,
Akıllı söz, iyilik yolunu açtı:
- 819 “Bektik küçtüü, adilet colu menen,
Bektin colu — çındıkta cürüü kenen. “Beylik güçlü, adalet yolu ile,
Beyin yolu, hep yürümek doğrudan.
- 820 Zañ menen adilettüü başkargan bek,
Kaalagan maksatına cetet degen!” 820 Kanûn ile adaletli yöneten bey,
İsteddiği maksadına yeter denir!”

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

- 821 Urmattuum,— dedi Aytoldu aytçı emi,
Kandayça “Küntuudu” attuu ısım cönü?”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

- 822 Elik ayttı: “Estüülör maga ayttı,
Menin maanim, işimdi bilip taptı.

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

- Hürmetlim, dedi Ay-Toldı söyle şimdi,
Nedir “Kün-Toğdı” adlı isminmanası?”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Melik dedi: “Akıllılar söyledi,
Manamı, işimi bilerek buldu.

- 823 Kündü kör eç kemibey tolup turat,
Carık otu tügönböy küyüp turat. Güneşi gör hiç eksilmez, dolup durur,
Işık ateşi tükenmez, yanıp durur.
- 824 Menin da sapattarım küngö okşoş,
Adilet iş böksörböyt, kemip koybos. Benim vasıflarım Güneş'e benzer,
Adil iş alçalmaz, eksilip gitmez.
- 825 Ekinçi — Kün aalamga carık çaçat,
Adamga nurun tögüp, turat caynap! 825 İkinci; Güneş âleme ışık saçar,
İnsana nurun döküp, hep aydınlatır!
- 826 Oşondoy menin zañım cana özüm,
Elge tartuu — ak işim, adil sözüm. Böyledir benim kanûnumve de özüm,
Halka yönelmek, ak işim, adil sözüm.
- 827 Üçünçü — Kün asmandan ısıq aydayt,
Cer betine miñ türkün güldör caynayt. Üçüncü, Güneş asmandanısıverir,
Yeryüzünde bin türlü çiçekaçılır.
- 828 Biyliğim cetken cerge ömür beret,
Cakşı zañdan el cırgap, çöl kögörot! Beyliğim yettiği yere ömür verir,
Hakkanûndan halk refahlar, çöl yeşerir!
- 829 Kün nurun bardığına birdey tögöt,
Cakşıga, camanga da birdey bölöt. Güneş nurunu hepsine aynı döker,
İyiye de kötüye de aynı böler.
- 830 İşterimde menin da kündöy sapat,
Baarı birdey özümdön çındık tabat. 830 İşimde benim de güneş gibi vasfım,
Hepsi aynen özümde hakikat bulur.
- 831 Özgörböyt kündün ordu kök asmanda,
Turuktuu algan cayı aalamda da. Değişmez Güneş'in yeri gökyüzünde,
Sabit durduğu yeri de âlemde.
- 832 Tobunda Arstan cıldız, andan ketpeyt:
Top cıldız eç kozgolboyt, Kün da öçpöyt. Aslan yıldız burcunda, oradan gitmez,
Yıldız burcu kımıldamaz, Güneş sönmez
- 833 Kün sıyaktuu kebelbes mende negiz: —
Özgörböym, köpkö birdey mendegi iş!" Güneş gibi kımıldamaz bende esas,
Değişmem, herkese aynı bendeki iş!"

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

- 834 Aytoldu ayttı: “Al tuura, kutman Elik,
Başkardıñ büt düynönü, dañkıñ cetip.
- 835 Men özüm arıp - azıp uzak coldo,
Aldıña toop kıldım bak kongondo.
- 836 Taş cargan dañkıñ aydap, özüñ bettep,
Köksödüm kızmatıña carasam dep.
- 837 Aytçı özüñ, kaday işim saga payda?
Atkaram bardık işti küçüm barda!
- 838 Ökümdarga kılğan işiñ cakpasa,
Kir bolosuñ, cürsöñ dağı tap-taza.
- 839 İlalık¹ bir kişinin aytkanın uk
Baar tapkan işinen atı çıgıp:

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

- Ay-Toldı dedi: “O doğru, Kutlu Melik,
Yönettin bütün dünyayı, namın yetip.
- 835 Ben kendim, bitâp düşüp uzun yolda,
Önüde etek öptüm baht konunca.
- Taş yaran namın sürüp, sana yönelip,
Diledim hizmetine yarasam deyip.
- Söyle kendin, nasıl işim sana fayda?
Yapayım bütün işi gücüm oldukça.
- Hükümdara yaptığın işyaramasa,
Pis olursun, yürüsen dahi tertemiz.
- İla'lı bir kişinin sözünü dinle,
Her yaptığı işinden adı çıkmış:

¹ İla — oşol doordogru urununun ce cerdin atı. Balkim, İle boluşu da mümkün. (İla; o devirdeki ulusun ya da yerin adı. Belki İle oluşu da mümkün.)

- 840 “Eger sen öz begiñe kızmat kılsañ,
Ayttırbay oylogonun tapkın ıldam.
- 841 Tartibin bek işinin bilgin açıp,
Caksa işiñ — saga eşiktin baarı açık.
- 842 İştin közün tapkandar — törgö oturat,
İş bilbes — ulagadan kayra çıgat.
- 843 Kim bekti kubandırsa işi menen,
Andayga kadir-barktın colu kenen!”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

- 844 Elik ayttı: “Tüşündüm sözdöründü,
Tüz cürüp, ak kızmatkı közdödübü.
- 845 Bayandaym men caraksız sapattardan,
Colobo, alıs bolgun andaylardan,
- 846 Caktırbaym, cantalaşkan calgandardı,
Zorduktap, kara küçkö salgandardı.
- 847 Aç közdük, uyatsızdık cana dağı,
Çort kıyal toktono albas adamdardı.
- 848 Öktömdük, caalduuluk caman mazak,
Tacaaldar, içkiçter da bolot azap.
- 849 Uşular maga cakpas kemçilikter,
Sanadım, özüñ emi salmaktap kör.
- 850 Eger sen ak kızmatker bolom deseñ,
Alıs bolup bulardan, colobo sen.
- 851 Oşondo kuçak cayıp tosüp alam,
Baylık, dañk bolot dayım ençi sagañ! ”

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

- 852 Aytoldu ayttı: “Men uktum aytkan kepti,
Dağı bir sobolum bar coop berçi.
- 853 Cakşı kişi kim bolot, kaday özü,
Özgöçöbü adamdan kulk-münözü?”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

- 854 Elik aytat: “Al adam cakşı anda,
İşinen calpı elge bolso payda,
- 855 El işin baştap tursa cakşı colgo,
Al kızmatın kılbası elge kolko.

- 840 “Eğer sen öz beyine hizmet etsen,
Söyletmeden düşündüğünü bul tez.
- Tertibini bey işinin bil açıp,
Yararsa işin, sana kapı açık.
- İş sırrın bulan, başköşeye oturur,
İş bilmeyen, eşikten yeniden çıkar.
- Kim beyi sevdirirse işi ile,
Kadir-kıymet yolu açık öyleye!”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Melik dedi: “Anladım sözlerini,
Dürüst olup, ak hizmet gözettin mi?”
- 845 Derim işe yaramayan vasıflardan,
Yaklaşma sakın, uzak ol böylelerden,
- Onaylamam, çabalanan yalanları,
Zorlayıp, kaba gücesalanları.
- Açgözlülük, utanmazlık ve dahası,
Cin fikir durduramaz adamları.
- Hırslılık, kötülük yamankarakter,
Gaddarlar, ayyaşlar da azap olur.
- Bunlar bana yaramaz noksanlıklar,
Saydım, kendin şimdi oranlayıp gör.
- 850 Eğer sen ak hizmetçi olayım dersin,
Uzak olup bunlardan, yaklaşma sen.
- O zaman kucak açıp tutup alırım,
Sana zenginlik, nam hisse olur daim!”

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

- Ay-Toldı dedi: “Dinledim dediğini,
Bir sualimdaha var cevapla onu.
- İyi kişi kim olur, nasıl özü,
Başka mı insandan yaratılışı?”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Melik söyler: “ O adam iyi olur,
İşinden bütün halka olsa fayda,
- 855 Halk işin yöneltip dursa iyi yola,
Halka hizmetin beklentiyle yapmasa.

856 Cakşılık casap, kayra tilebese,
Paydası bolot aga miñ bir ese.”

İyilik yapıp, geri istemese,
Faydası olur ona bin bir kere.”

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

857 “Tüşündüm,—dedi Aytoldu,— sözdörüñö,
Suroo bar bere turgan dagı özüñö.

“Anladım, dedi Ay-Toldı sözlerini,
Daha soru var soracağımözüne.

858 Maga aytçı: adilettik — kaday özü?
Adamzat anı menen mıktı deçi!

Bana söyle: Adillik, nasıl özü?
İnsanoğlu onunla sağlam yani!

859 Kayda eken aga barçu tüz, dañgır col?
Kayda eken adilettin kuru oşol?”

Nerdedir ona varılacak düz yol?
Nerdedir adeletin bu temeli?”

Eliktin Aytolduga aytkan coobu

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

860 “Adilet — dedi Elik,— ak dil kişi,
Töp kelgen sözü dagı, dili — işi.

860 “Adil, dedi Melik, ak kalpli kişi,
Doğru olan sözü de gönlü, işi.

861 Dayıma birdey bolso sırtı, içi,
Anda al adilettüü oşol kişi.

Daima aynı olursa dışı, içi,
O zaman işte adaletli bu kişi.

862 Al dayar cürögün da suuganga,
Cüzüm carık bolsun dep el aldında.

O hazır yüreğini de çıkarmaya,
Yüzüm açık olsun diye halk önünde.

863 Adilettik, urmat-sıy, dañktı beret,
Adamdık da çınında buga kiret.

Adillik, hürmet-saygı, namı verir,
İnsanlık da gerçekte buna girer.

864 Pende köp, birok azır adamdar az,
Adilet adam azır köp tabılbas.

Kul çok, fakat uyanık insanlar az,
Adil adam şimdi fazla bulunmaz.

865 Bul tuuraluu akın da sözün aytkan,
Maanisin oşol sözdün özüñö aytam:

865 Bu konuda ozan da sözünü dedi,
Manasını bu sözün sanadiyeyim:

866 “Kişiler çıyrak, epçil çetten çıgat,
A maga adilet, ak adam cagat.

“Kişiler sağlam, çevik sınırdan çıkar,
Ki bana adil, ak adam fayda eder.

867 Adam emes, kımbat da kişiligiñ,
Peyli ak kişilerdin köönü kımbat!”

İnsan değil, insanlığın değerli,
Ahlâkı ak canın gönülü kıymetli!”

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

868 Aytoldu surap kaldı: Kutman Elik,
Tüşündür maga açık coop berip:

Ay-Toldı soru etti: “Kutlu Melik,
İzah et bana açık cevap verip:

869 Cakşı adamda bolor beken kemçilik,
Camandar oñolobu özü cürüp?”

İyi adamda olur mu noksanlık,
Kötüler düzelir mi niyet edip?”

Eliktin Aytolduga aytkan coobu

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

870 Elik ayttı: “Cakşı adam eki türlü,
Adilet coldu tandayt anın biri.

870 Melik dedi: “İyi adam iki türlü,
Adaletli yolu seçer onun biri.

871 Da biri törölgöndön adilet can,
Çındıktı emçek menen koşo oozangan.

Diğeri yaratılıştan adil can,
Doğruyu ömür boyu hep söyleyen.

- 872 Eerçime can kelişet üçünçülör,
Camanga coldoş bolso — zıyan tiyer. Taklitçi can olurlar üçüncüler,
Kötüye yoldaş olsa, ziyan olur.
- 873 Boluşat camandın da eki türü,
Carabayt eköön teñ, birdey körüü. Olur aynen kötünün de iki türü,
İkisini denk, aynı görmek yaramaz.
- 874 Birinde caman adat takır kalbayt,
Carmaşkan, ölmöyünçö kutula albayt. Birinde kötü âdet geri kalmaz,
Sarılan, ölmeyince kurtulamaz.
- 875 Ançalık buzuk emes ayırmdarı,
Keede alar eerçip ketet cakşılardı. 875 O kadar kötü değil diğerleri,
Bazen onlar takip eder iyileri.
- 876 Cakşılık kıla kelgen cakşı adamdar,
Alardın adamzatka meeri tamar. İyilik yapagelir iyi adamlar,
Onların insanda sevgisi yanar.
- 877 Camanga dabaa cok — deyt bayırkılar,
Koomgo cat, elge — cut can uşular. Kötü olanadevâ yok, der eskiler,
Dünyayabelâ, halka hastalık bunlar (kötüler).
- 878 İlgerten türk içinde bir makal bar,
Akıl bar anda tereñ — tüşünüp al: Eskiden beri Türklerde bir mesel var,
Derin bir mana var onda, kendin anla:
- 879 “Adilet, çındık menen oozangandar,
Ölgönçö cakşılıktı candooçular. “Adalet, hakikat ile süt içenler,
Ölene dek iyilikle birlikteler.
- 880 Adamga münöz dağı koşo bütöt,
Al ölsö, özü menen koşo ketet. 880 Ahlâk dahiinsanla beraber ölür,
O ölse kendi ile beraber gider.
- 881 Karında koşo bütökön kebeteñ da,
Katılât kara cerdın karınına!” Karındabirlikteoluşanşeklin de,
Terk edersenî kara yerin altında!”
- 882 Camandar cakşı menen dos bolgondo,
Camanga teñelgeni cakşı oşondo. Kötüler iyi ile dost olduğunda,
Kötüye denk olur iyi o zamanda.
- 883 A cakşı caman menen katarlaşsa,
Cakşı atınan ayrılat — col cok başka! İyi kötü ile yan yana durursa,
İyi adından ayrılır, yol yok başka!
- 884 Bul caman, tigil caman degen bolbos,
Alardın baskanı okşoş, cürgönü okşoş. Bu kötü, öteki kötü diyen olmaz,
Onların basışı, yürüyüşü benzer.
- 885 Başkarsa begi cakşı, eli cayluu,
Caşoosu adilettüü, kazan mayluu. 885 Yönetse beyi iyi, halkı rahat,
Yaşam adaletli, kazanı yağlı.
- 886 Bekteri cakşılardı tursa baalap,
Caman da cakşılardı eerçip kalat. Beyleri iyileri takdir etse,
Kötü de iyileri takip eder.
- 887 A eger camandardı kılsañ cakin,
Camandın tayagınan kutulbassıñ. Ki eğer kötülerî kılсан yakın,
Kötünün asısından kurtulamazsın.
- 888 Camandar ardaktalsa, cakşı kor de,
Buzuk cok — cakşı biylik kılğan cerde. Kötülere saygı olsa, iyi hor, de,
Kötü yok, iyi hüküm sürülen yerde.
- 889 Döölöttüü bolso begi, bakıt basıp,
Eli tok, ceri güldöyt ırıs çaçıp. Devletli olsa beyi, baht kaplayıp,
Halk tok, yeri çiçeklenir misk saçıp.

- 890 Elinin begi bolso — adilet, tüz,
Buzukka anday cerde tabılbayt iş.
- 891 Egerde bekter berse cakşı zañdı,
Dey bergin buzuktar büt abaktaldı.
- 892 Adamdarga cakşı kişi baş bolso,
Kızmatçı da anday cerde oñ coldo.
- 893 Cakşı adamga biylik tiyse oñolot,
Eli cırgap, ceri gülgö oronot.

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

- 894 “Tüşündüm,— dedi Aytoldu aga kayra,—
Ayılğan Elik sözü canga payda.
- 895 Boorukerdik, cakşı iştin cörölgösü,
El için cakşılığı payda deçi.
- 896 Baarı ele baylıgım köp bolso deşet,
Baylıkka emne alparat, kantip cetet?”

Eliktin Aytolduga aytkan coobu

- 897 “Boorukerdik,— dedi Elik — cakşı sapat,
Asıldı cakşı adamlar caratalat.
- 898 Cakşılık — özü cakşı, baası kımbat,
Andan da anı casoo kımbatıraak.
- 899 Buzuk — caman. Caman da aga bargan,
Eñ caman — camandıktı kılğan adam.
- 900 Arzan buyum çaçılıp cerde catat,
Parça, şayı kımbat da — tördö catat.
- 901 Cakşılık kılğan candı kökölötöt,
Camandık — kılğan adam körgö tüşöt.
- 902 Bul tuuraluu bir söz bar cakşı ayılğan,
Cakşı sözgö muyugan cakşı adam:
- 903 “Cakşı iştin colu tataal, taygalak,
Dilgir cetet, a calkoolor kur kalat.
- 904 Cakşı iş casoo öto kımbat abıdan,
A naadandar cakşı işten kur calak”.

Aytoldunun Elikke bergen suroosu

- 905 Aytoldu dağı surayt: “Elik kutman,
Cakşılık kılğan adam atak tapkan.

- 890 Halkının beyi olsa; adil, dürüst,
Kötüye öyle yerde bulunmaz iş.
- Eğer beyler verse iyi kanûnu,
Deyiver bozuklar hep hapsedildi.
- İnsanlara iyi kişi önder olsa,
Hizmetçi de öyle yerde doğru yolda.
- İyi adama beylik değse; düzeltir,
Halk refah yaşar, yeri güle bürünür.

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

- “Anladım, dedi Ay-Toldı ona yine,
Söylenen Melik sözü cana payda.
- 895 İyiliktir, iyi işin âdeti,
Halk için iyiliği, fayda yani.
- Herkes zenginliğim çok olsa derler,
Mal-mülke ne götürür, nasıl erer?”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- “İyilik, dedi Melik, iyi vasıf,
Aslı iyi adamlar, yaratırlar.
- İyilik; özü iyi, pahası değerli,
Sonra da onu yapmak daha değerli.
- Kötü – yaman; yaman da ona varan,
En kötü, kötülüğü yapan adam.
- 900 Ucuz nesne saçılıp yerde yatar,
Değerli nesne, başköşede yatar.
- İyilik yapan kişi yükseltilir,
Kötülük yapan adam kabre düşer.
- Bu konuda iyi söylenen bir söz var,
İyi sözü takip eden iyi adam:
- “İyi işin yolu ızdıraplı, güçtür,
İsteyen yeter ama tembel yetemez.
- İyi iş yapmak pek değerli hepten,
Kicâhiller iyi işten eli boş.”

Ay-Toldı'nın Melik'e sorduğu soru

- 905 Ay-Toldı daha sorar: “Uğurlu Melik,
İyilik yapan adamlar şöhret bulur.

906 Cakşı işte bolor beken mayda kıntık,
Andaydı bolgon bolso, kantip taptık?”

İyi işte olur mu ufacık kusur,
Öylesi olsa olsa hangi sınıflık?”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

907 “Cakşılıktı,— dedi Elik — alkoov kerek,
Cakşılıktı caktırbayt caman köödök.

“İyiliğe, dedi Melik, yardım gerek,
İyiliği onaylamaz kötü zevzek.

908 Abiyirdüülör dos kütöt cakşılardan,
Tapsam deyt akılı bar çınçıl adam.

Ahlâklılar dost güder iyilerden,
Bulsam der akılı olan doğru adam.

909 Camandar bolbos işke kegin saktayt,
Cakşının atın bulgap uşak taştayt.

Kötüler olmayacak işte kin güder,
İyinin adın kirletip iftira atar.

910 Cakşılık casap köngön casay beret,
Taarinçtı unutup, meerim tögöt.

910 İyilik yapıp (bunu) alışkanlık yapar,
Küslüğü unutup, sevgi gösterir.

911 Casasa bir caman iş kokusunan,
Ömür boyu ökünüp cüröt anan.

Yapsa bir kötü iş beklenilmeyen,
Sonra, ömür boyu pişman olurhep.

912 Cakşı adamdın ukkunuñ bir aytkanın:
“Cakşılık kılçu coldon tük kaytpagin!

İyi adamın işit bu dediğini,
“İyilik yap, yoldan asla dönme geri!

913 Cakşılık oor emes iştöö saga,
A erteñ kayırmıcısı cüz ese da.

İyilik yapmak hiç zor değil sana,
Ki yarın iyilik yüz kere daha.

914 Türköydü bugün kırsık çettep ötür,
A erteñ oçorultup tepsep keter.

Câhili bir gün belâkuşatıp geçer,
Kisonra kalkamayıp eziliverir.

915 Caşoonun oñ — solu bar, cakşı caman,
Oñdo beyiş, a soldo tozok sagan.

915 Yaşamın sağ-solu var, iyi-kötü,
Sağda cennet ve solda cehennem sana.

916 Camandar kötörölsö kıyal bütüp,
Ökünüç anı dayım cüröt kütüp.

Kötüler yükseltirse hayâl bitip,
Pişmanlık onu daim bekler durur.

917 Cakşılar basıntsa da keede düşman,
Ökünü azabınan kutuluşkan!”

İyiler küçümsese de bazen düşman,
Pişman olmak azabından kurtaran!”

918 Bul akıykat—ey Aytoldu bilgin sen,
Ökünböysüñ cakşı iş casap ülgürsöñ,

Bu gerçek, ey Ay-Toldı onu bil sen,
Pişman olmazsın iyi iş yapsan sen.

919 Çındık sözdü kulak salıp ugalık.
Çındık sözdün tüp atası tuuralık:

Doğru sözü, kulak verip dinleyin,
Doğru sözün soyu-sopu doğruluk:

920 “Camandık körsö dağı — oyu cakşı,
Adamdı, dostoşoyun maga tapçı.

920 Kötülük görse dahi, fikri iyi
Adama ahbap olayım,bana bul.

921 Cakşı adam, cakşı işiñe toygon barbi?
Kel maga, meni açkalık kıynap saldı!

İyi adamın (iyi) işine doyan var mı?
Gel bana, beni açlıkazaba saldı!

922 Cakşı adam — bolso dağı camandalgan,
Men aga mak dosmun, eç tanbagan!”

İyi adam, olsa dahi kötülenen,
Ben ona yakın dostum, hiç kaçınmayan!”

923 Bektiktin maga takır keregi çok,
Başkalar ala bersin cıynap-toptop.

Beyliğin bana katıyen gereği yok,
Başkası alıversin yığıp-toplayıp.

- 924 Adamdın körüp turam, alkı caman,
Cakşılık az, camandık miñ-sandagan. Adamın görürüm, ahlâkı bozuk,
İyilik az, kötülük hesapsız çok.
- 925 Akındın sözün ukçu aytıp ötöt,
Tüşünüp köp sırlarga közüñ cetet: 925 Ozanın sözün dinle söylemiştir,
Anlayıp çok sırlara gözün yeter:
- 926 “Cakşılık kılğan candan keyiş kaçtı,
Camandık kılğandardı ökünüç bastı. “İyilik yapan candan keder kaçtı,
Kötülük yapanı pişmanlık bastı.
- 927 Camandıktın ayağı ökünç bolot,
Camandıkka — cakşılık kılğan cakşı!” Kötülüğün sonu pişmanlık olur,
Kötülüğe iyilik yapan iyidir!”
- 928 Camandıktı maktoogo eç cönüm cok,
Zıyanduu caman işke ötkönüm cok! Kötülüğü övmeye hiç yönüm yok,
Zararlı, kötü işi affetmem yok!
- 929 Kalp aytuu, öcörlüğüñ cana oroyluk,
Camandarga tiyiştüü sapat toluk. Yalan söylemek, inatçılık, kabalık,
Kötülere layık sıfatlartamamen.
- 930 Ar dayım küyüt, köz caş, kekeer, uyat,
Aldıda camandardı kütüp turat. 930 Her daim keder, gözyaşı, nefret, ayıp,
Önünde kötülerini bekleyip durur.
- 931 Maktabay koyo alambı cakşılardı,
Caktırbay cakşı işin koyo alambı? Övmeden olur mu hiç iyileri,
Onaylamadan olur mu işini?
- 932 Belgilüü: ak iş, abiyir, cana akıl,
Akılduu adamdardın sapatı uşul. Şüphesiz: Ak iş, akıl ve tevazu,
Akıllı adamların sıfatıbu.
- 933 Cakşı adamdın dayıma cakşı işi,
Cakşı işke alkoo aytuu parız deçi. İyi adamın daim iyi, işi,
İyi işe yardım etmek farz yani.
- 934 Cakşı menen kökölöysüñ uçasıñ,
Köñülün tap cakşı dostun sen baçım. İyi ile yükselirsin, uçarsın,
Gönlünü bul iyi dostun sen hemen.
- 935 Baylık, dañk, türkün belek cana atak,
Cakşını kubandırıp kütüp alat. 935 Zenginlik, nam, türlü hediye ve şöhret,
İyi sevindirip her zaman bekler.
- 936 Aytoldu,— dedi Elik,— tüşünüp al,
Coobum soboluña mına uşular!” Ay-Toldı, dedi Melik, kendin anla,
Cevabım sualine işte böyle!”

Aytolduñun Elikke aytkan coobu**Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı**

- 937 Aytoldu etegine toop kılıp:
“Adilet, kılğan işiñ baarı uluk. Ay-Toldı etegine eğilip öptü:
“Adil yaptığım işinin hepsi ulu.
- 938 El biyleer, uzun bolsun ömür-caşıñ,
El üçün esen bolsun asıl başıñ! Halk yöneten, uzun olsun ömrün,
Halk için esen olsun asıl başın!
- 939 Bekterdin uluulugu öörçüp mıktı,
Cakşılıgı eerçitsin — cakşılıktı! Sağlam gelişip beylerin ululuğu,
İyiliği takip etsin, iyiliği!
- 940 Alardın biylik, küçü arta bersin.
Kubatı askar toodoy ösüp-önsün! 940 Onların beylik gücü artıversin,
Sevinci yüksek dağ gibi büyüsün!
- 941 Bütöpösün coomarttıgı artıp tursun!
Döölötü bosogusun tünök kılısın! Bitmesin cömertliği artıp dursun!
Talihi, eşiğini tünök kılısın!

- 942 Bakıtıñ soolboston aşıp-taşsın,
Duşmanıñ soolup, kuurap ölüm tapsın.
- 943 Cakşılarga kızımat ber cakındatıp,
El baktısın tabışsın eşik açıp”.
- 944 Oyloçu, aytkan sözün bilermandın,
Kızmatın közün taap bile algandı: —
- 945 “Baş urup kızımat kılğın tatıktuuga,
Tatıktuu sıy ayabayt kızımatıña!
- 946 Kızımat kıl coomarttarga — üyü anın,
Caynagan altın-kümüş bolot dayım.
- 947 Sarañga ömüründö kızımat kılba,
Uyatka çömülösüñ, tappay arga.
- 948 Özünön özü ayayt sarañ adam,
Biröögö bir küküm nan arttırbagan”
- 949 Aytoldu büttü süylöp, turup ketti,
Iraazı süylöşköngö, üygö cetti.
- 950 Ak kızımat kıla berdi kündön küngö,
Kündüzü kızımat kılıp, tündö üydö.
- 951 Atkardı öz mildetin abdan cakşı,—
Elikten tübölüktüü dostuk taptı.
- 952 Aradan mezigil ötüp, iş atkarıp,
Ak işten Aytoldunun cüzü carık.
- Baht-talihin tükenmeden aşıp-taşsın,
Hasmın tükenip, yok olup ölüm bulsun.
- İyilere hizmet et yakınlaşıp,
Halk talihini bulsun eşik açıp.”
- Düşün, dediği sözünü bilenin,
Hizmetin sırrını bulup alanın:
- 945 “Baş eğip hizmet et layık olana,
Saygı esirgemedenhizmetine!
- Hizmet et cömertlere, evi onun,
Dökülen altın-gümüş olur daim.
- Cimriye ömründe hiç hizmet etme,
Rezil olursun, bulunmazhiç çare.
- Kendinden kendi esirger cimri adam,
Başkasına bir parça ekmek vermedi.”
- Ay-Toldı bitirdi deyip, kalkıp gitti,
Razı söyleştiğine, eve yetti.
- 950 Ak hizmet kılıverdi günden güne,
Gündüz hizmet edip, gece de evde.
- Yaptı öz vazifesini pek iyi,
Melik’ten o, ebedî dostluk buldu.
- Aradan zaman geçip, iş başarıp,
Ak işten Ay-Toldı’nın yüzü ışık.

19

**AYTOLDU ELİKKE TİLDİN
CAKŞI SAPATTARI CANA
SÖZDÜN PAYDASI
TUURASINDA AYTAT**

- 953 Bir colu Elik kayra köñül böldü,
Çakırttı Aytoldunu, orun berdi.
- 954 Aytoldu cerdi karap ün katpadı,
Kısılıp, tınc oturdu, unçukpadı.

Eликтin Aytolduga bergen suroosu

- 955 Elik aga kayradan suroo koydu,
“Sen nege unçukpaysıñ, emne boldu?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 956 Aytoldu ayttı: “O, kutman, bektin begi,
Begin körgön kuluna söz kelebi?”
- 957 Men sözdü uruksat cok baştaym kantip,
Men birinçi sözümdü taştaym kantip?
- 958 Bir akılman aytıptır, eske sakta:
“Berbese saga suroo,— oozuñdu açpa”.
- 959 Çakırssa — kerektirmin, kezek kelet,
Kim çakırssa, sözdü oşo baştoo kerek.
- 960 Surabasa culkunba, bolot caman,
Adebi cok mal tura deşet anan!
- 961 Begine orunsuz söz aytkandardı,
Akılsız dödüy deşet eldin baarı.
- 962 Kızıl til — ömürüñdü kıska kılat,
Çaşaym deseñ cakşıláp oozuñdu cap.
- 963 Oozu bek bir adamdın aytkan sözü,
Bektikten köp nersege cetken özü:
- 964 “Kara baştın kas düşmanı kızıl til,
Kança baştı cuttu, dağı cutat — bil.
- 965 Bolsun deseñ baş aman, tildi karma,
Bolboso — başıñ ketet, tüşünüp cür!”

Eликтin Aytolduga aytkan coobu

- 966 Elik ayttı: “Aytkan sözüñ tüşündüm,
“Tilsiz — ölü” — degendi eske tüşürgün.

19

**AY-TOLDI MELİK'E DİLİN
İYİ SIFATLARI VE
SÖZÜN FAYDASI
HAKKINDA SÖYLER**

Bir gün Melik yeniden itibar etti,
Çağırttı Ay-Toldı'yı, ona yer verdi.

Ay-Toldı yere bakıp ses çıkarmadı,
Sokulup, sakın oturdu, seslenmedi.

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- 955 Melik ona yeniden soru sordu,
“Sen niye konuşmuyorsun, ne oldu?”

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

Ay-Toldı dedi: “Ey kutlu, beyin beyi,
Beyini gören kuluna söz gelir mi?”

Söze izin olmadan nasıl başlarım,
Sözümü ilk olarak nasıl söylerim?”

Bir akıllı demiş, onu akılda tut,
“Sormazsa sana soru, ağzını açma.”

Çağırssa, gerek görüp, sıra gelir,
Kim çağırssa, söze başlaması gerekir.

- 960 Sormazsakonuşma sen, olur kötü,
Terbiyesiz hayvan ya, derler sonra!

Beyine yersiz söz söyleyenlere,
Akılsız ahmak derler halkın hepsi.

Sert dil, senin ömrünü kısa kılar,
Yaşayayım dersen ağzını kapat.

Ağzı sağlam bir adam demiş sözü,
Sağlamlıktan her şeye erdi özü:

“Karabaşınasıl düşmanı sert dil,
Birçok başı yuttu, daha yutar, bil.

- 965 Olsun dersen başım tamam, dili tut,
Olmazsa baş gider, her zaman düşün!”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

Melik dedi: “Dediğini anladım,
“Dilsiz-ölü” deneni akılda tut.

967 Tilsiz kişi eki — türlü — bilersiz,
Biri duduk, biri — naadan, cigersiz.

Dilsiz kişi iki türlü, bilirsiniz,
Biri dilsizdir, biri câhil, cigersiz.

968 Duduk baykuş ün çıkarbas molo taş,
Bilimsizdin sözü adamdı carıtpas.

Dilsiz miskin, sessiz bir kabir taşı,
Adama hayretmez, câhilin sözü.

969 Bilimsizdin tilin tıygan ılayık,
Akımandın aytkan sözün ugalık.

Bilgisizin dilini tutmasıuygun,
Akıllımın dediği sözü dinleyin.

970 Bilimdüünün sözdörü suoday akkan,
Cer içip, şalbaa köktöp gülün açkan.

970 Bilgilerin sözleri su gibi aktı,
Yer içip, bataak yeşillenip gül açtı.

971 Bilimdüünün cakşı sözü arıbayt,
Bulak suusu eç tartılbat, karıbayt.

Bilgilerin iyi sözü hiç bitmez,
Pınar suyu hiç çekilmez, eskimez.

972 Bilimdüü — sazda suuga okşop turat,
Baskanda — iziñ suuga tolup çıgat.

Bilgili, bataklıktaki suya benzer,
Bastiğında, izin suya dolup çıkar.

973 Bilimsizdin köñülü — çöldün kumu,
Kaptasa da nım kalbayt köldün suusu!

Bilgisizin yüreği, çölün kumu,
Nem kalmaz kaplasa da gölün suyu!

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

974 Aytoldu ayttı:— “Eligim akıl, közsüz,
Ömürdü zaarduu til kıyat sözsüz

Ay-Toldı dedi: “Melik'im akıl, gözsüz,
Yaşamı, zehirli dil bitirir sözsüz.

975 Tirüü adam süylöböy koyo alabı?
İçtegi oyu cayına koyboyt anı.

975 Diri can söylemeden durabilir mi?
İçteki fikr yerinde durdurmaz onu.

976 Suroo berse çaşırbay baarın aytkın,
Surabaybı — oozuñdu bekem capkın.

Sorarsa saklamadan hepsini söyle,
Sormazsa, ağzını sımsıkı tut, deme.

977 Suroo — erkek, oylop körsöm Eligim,
Coop — katın tanat eken anı kim.

Soru erkek, düşünüp baksam Melik'im,
Cevap kadın, inkar edermiş onu kim.

978 Ayaldın bir küyöösü erkek kelet,
Cemişi al eköönün egiz delet!

Kadının bir güveyi, erkek olur,
Yemişi o ikisinin ikiz denir!

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

979 “Tüşündüm, baarı çındık,— dedi Elik,
Bir suroo oozuma turat kelip.

“Anladım, hepsi doğru, dedi Melik,
Şimdi bir soru ağzıma geliyor.

980 Sen ayttıñ azır ele til zıyanın,—
Aytçı emi, a paydası barbı anın?

980 Dedin daha şimdi dil zararımı,
Söyle şimdi faydası var mı onun?

981 Zıyanınan çoçulap unçukpasañ,
Cakşı sözdör carıkka çıgat kaçan!”

Zıyanından kuşkulanıp seslenmesen,
İyi sözler ışığa çıkar ne zaman?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

982 Aytoldu ayttı: “Sözdördün paydası çoñ,
Ordu menen cigerdüü aytilgan soñ.

Ay-Toldı dedi: “Sözlerin faydası çok,
Yerinde cesurca söylendikten sonra.

- 983 Caman söz bilimi çok tilden çıgat,
Bilimdüü curt naadandı — mal dep turat. Kötü sözler bilgisiz dilden çıkar,
Bilgili halk câhile hep hayvan der.
- 984 Negizsiz söz — akılsızdın aygacı,
Oysuz başka tüşöt kañgıp kaydagı. Esassız söz, akılsızın nişanı,
Akılsız başa konaro nerdeyse.
- 985 Köp süylösöñ oylonboy — kırsık kelet,
Akılduu söz ar dayım payda beret. 985 Söylesen düşünmeden, belâolur,
Akıllı söz her daim fayda verir.
- 986 Türköylör toyup alsa — catkan ögüz,
Sebepsiz mööröy beret, kış-pış, semiz. Câhildoyunca, sanki yatan öküz,
Sebepsiz böğürür boş sözle, semiz.
- 987 Toyup alsa oonap catkan mal, demek,
Oşonduktan maldın baarı mal delet. Doyunca debelenip yatan mal yani,
Bu sebeple malın hepsine mal denir.
- 988 Akılmandar — karın emes, oy bagar,
Bilim menen akıl tabar, oy tabar... Akıllılar karın değil, fikir bakar,
Bilim ile akıl bulur, fikir bulur...
- 989 Den semirter tamak oozdon siñet da,
Can semirter — söz kulaktan kiret da. Ten beslenir, aş ağızdan girer de,
Ruh beslenir, söz kulaktan girer de.
- 990 Bilimdüünün bolot eki belgisi —
Cüzü carık, anı bilgen er kişi. 990 Akıllımın var iki işareti,
Yüzü ışıq, onu bilen er kişi.
- 991 Biri napsi, biri tili — tıysa anı,
Bakıt aga dayra bolup kuyganı. Biri nefsi, biri dili, tutsa onu,
Talih ona nehir olup döküldü.
- 992 Bilimdüü can tıyat dayım kulkunun,
Tıya algan kadirmanı curtunun”. Bilgili can tutar daim nefsinin,
Tutabilenyurdunun ahbabını.”

Eliktin Aygolduga bergen suroosu

- 993 Tüşündüm munun baarın,— dedi Elik,
Söz asılın, paydasın kaldım bilip.
- 994 Söz colu kaydan çıgıp, kayda ketet,
Coop aytuu uşuga keldi kezek.
- 995 Kança süylöp, kaçan toktoo cön eken,
Bul tuuraluu akılmandar ne degen?

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 996 “Söz maanisin,— dedi Aytoldu,— bilbeybiz:
Onun oylop, birin gana süylöybüz.
- 997 Birin aytıp, toguzun tıy — kereksiz,
Kacetsiz söz — kapta kalsıñ demekpiz!”

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

- 998 ”Sözdün payda, zıyandarın — mıktılap,
Tüşündürçü maga, Aytoldu, caksıraak?”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- “Anladım bunun hepsin, dedi Melik,
Söz aslını, faydasını öğrendim.
- Söz yolu nerden çıkıp, nere gider,
Cevap verme sırası buna geldi.
- 995 Nasıl deyip, nasıl durmak doğru imiş,
Bunun hakkında akıllılar ne demiş?

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- “Söz manasın, dedi Ay-Toldı, bilmeyiz,
Onun düşünüp, yalnız birin söyleriz.
- Birin deyip, dokuzun tut, gereksiz,
Hacetsiz söz kapta kalsın, demeyiz!”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

- Sözün fayda, ziyanlarını sağlamca,
Anlat bana, Ay-Toldı, daha iyice?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 999 Aytoldu ayttı: “Cüyöülü söz — zor atak,
Orundu söz kuldu kökkö çıgarat.
- 1000 Sözü orundu adamdar kaday sonun,
Urmattalıp berilet tördön orun.
- 1001 A eger sözüñ bolso oroy, türkök,
Asmandan alıp tüşüp, körgö türtöt!”

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

- 1002 Dağı surayt: “Aytçı sözdün ölçömün,
Azı kaysı, köbü kaysı? Ayt çegin?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 1003 Ayttı Aytoldu: Köp sözdüü — mañız delet,
Maanisi cok, cadatıp süylöy beret.
- 1004 A sözüñ bergen suroonun coobu bolso,
Tak bolso — barktuu bolot al oşonço.
- 1005 Bul tuuraluu bir akın açık aytkan,
Al sözü ötö baaluu taktık caktan:
- 1006 “Oylop süylö sözüñdü, ayta turgan,
Surasa coobuñ bolsun taamay, ildam.
- 1007 Köp tıñşap, az süylögün — ordu menen —
Kemibeyt akıl-oydu arka kılğan”.

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

- 1008 Dağı bar,— dedi Elik,— suroo saga,
Tüşündür, coop berçi açık maga.
- 1009 Kimdi tıñşaym? Ayt maga — kimde söz ak?
Kimge aytamın sözümdü kayra taktap?!

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 1010 “Sözün uk — dedi Aytoldu,— akılduunun,
A anan türkölörgö aytıp çıkkan.
- 1011 Uluunun sözün uksañ, oyun anın,
Kiçüügö cetkirüünü unutpagın!
- 1012 Köp tıñşap, az süylögün — akılduular,
Uşintip maga aytkan baaluu söz bar.
- 1013 Köp süylögön mañız da, akılı az,
Köp tıñşagan akılduu, sözünö baş.

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

Ay-Toldı dedi: “Uygun söz, zor namdır,
Yerinde söz, kulu göge çıkarır.

- 1000 Sözü yerinde adamlarne âlâ,
Hürmet edilip verilir başköşe.

Ki eğer sözün olsa kaba-saba,
Asmandan alıp inip, kabre iter!”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

Daha sorar: “Söyle sözün ölçüsünü,
Azı ne, çoğu ne? Söyle miktarım.”

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

Dedi Ay-Toldı: “Çok sözlü, mana denir,
Manasız söz bıktırıp söyleyiverir.

Eğer sözün, sorunun cevabı olsa,
Doğru olsa, değerli olur okadar.

- 1005 Bu konuda bir ozan açık söyledi,
Sözü pek değerli doğruluk yönünden:

Düşünüp söyle sözünü, dediğin,
Soruya cevabın olsun net, çabuk.

Çok dinleyip, az de, yerli yerinde,
Akıl-fikri destek kılan küçülmez.”

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

“Daha var, dedi Melik, soru sana,
İzah et, cevap ver açık-net bana.

Kimi dinlerim? De bana, kimde söz ak?
Kime söylerim sözümdü hesaplayıp?!

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- 1010 “Sözünü dinle, dedi, akıllının,
Ve sonra câhillere söyleyipdur.

Uluunun sözün dinlersen; (onun) fikrini,
Unutma küçüğe eriktirmeyi!

Çok dinleyip, az söyle, akıllıların,
Böyle, bana dediği değerli söz var.

Çok söyleyen geveze de, akılı az,
Çok dinleyen akıllı, söze âmir.

1014 Tilin karmay bilgender bilim alar,
Mañız candar bilimdi kaydan tabar!”

Dilini tutabilenler bilim alır,
Geveze canlar bilimi nerden bulur!”

Elik'in Aytolduga bergen suroosu

Melik'in Ay-Toldı'ya sorduğu soru

1015 Tüşündüm,— dedi Elik,— baarın bildim,
Dagı bir suroom bar, coop bergin.

1015 Anladım, dedi Melik, hepsinöğrendim,
Daha sorum var benim sana, cevap ver.

1016 İçte sırdı çıgarbay çaşırsakpı,
Ce aytsakpı kaltırbay, kaysı cakşı?

İçte sırrı çıkarmadan saklasak mı,
Desek mi bırakmadan, hangisi iyi?

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

1017 “Sözümdü uk, — dedi Aytoldu,— kutman Elik,
Söz çıkpgan cerlerde — bilim ölük.

Sözümü dinle kutlu Melik, dedi,
Söz çıkmayan yerlerde, bilim ölü.

1018 Sözdü sögöör, tildi sögüü carabas,
Sözdö cakşı, camandarı aralaş.

Söze küfür, dile sövmek yaramaz,
Sözde iyi de kötü de bulunur.

1019 Adamdardı kurçayt sansız makuluk,
Öz tilinde kudaylaşat ak urup.

İnsanlarısayısız mahlûk kuşatır,
Öz dilinde Tanrı'bir'liğin söylerler.

1020 Miñ-san kalktı teñir özü carattı,
Tildüü — süylöp, tilsiz — ünsüz karaştı.

1020 Sayısız halkı Tanrı kendi yarattı,
Dilli söyleyip, dilsiz sessiz baktı.

1021 Tirüü canga eki nerse kerektir,
Biri — tili, biri — dili ak köñül.

Diri cana iki nesne gerektir,
Biri dili, biri kalbi,ak gönül.

1022 Sözdü, dildi carattı adilet dep,
Calgançılar — calınga küygönü ep.

Sözü, dili yarattı adalet diye,
Yalancılar, ateşte yanacak, bu hak.

1023 Tuura sözdön çeksiz payda tabarsıñ,
Calgan sözdön kargış-sögüş alarsıñ.

Doğru sözden hesapsız fayda bulursun,
Yalan sözden beddua- sövme alırsın.

1024 Tuura sözdü — süylöy bilgin tartınbay,
Kıyşık, kalptan — kaçkın, öçük kasıñday.

Doğru sözü söyleyebil çekinmeden,
Eğri, yalandan kaç, can düşmanın gibi.

1025 Ündöbösoñ — “duduk go” —dep aytışat,
Köp süylösöñ — “mañız” naamı cabışat.

1025 Seslenmezsen “dilsiz ya” diye söylerler,
Çok söyleyen “geveze” namı yapışır.

1026 Adamdardın eñ naçarı — bılçılar,
A cakşılar — köñülü tüz, sıyluular”.

Adamların en kötüsü miskinler,
İyiler, gönlü temiz muhteremler.”

* * *

* * *

1027 Bul sözdörgö Elik çeksiz kubandı,
Köktü karap bata kıldı, kol caydı.

Bu sözlere Melik pek çok sevindi,
Göge bakıp dua etti, el açtı.

1028 Alkış aytıp caratkanga calındı:
“O, kudayım, boorukerim, kayırmduu!

Dua edip Yaradan'a yalvardı:
“Ey, Allah'ım, merhametlim, şefkatlim!

1029 İrayımın kördüm tökkön nuruñdun,
Kayrımı çok, men künökör kuluñmun.

Döktüğün nurunun merhametin gördüm,
Senin merhametsiz, günahkâr kulunum.

- 1030 Tilegimdi berdiñ tügöl kaltırbay,
Dür dünüyö, döölöt, baylık, şayma-şay.
- 1031 Senin bul marttıgıñdı kantip aktaym?
Kudayım — özüñ kubat, dayım maktaym!”
- 1032 Dedi da kazınasın açıp saldı,
Bey-beçara, kedeyge çaçıp saldı.
- 1033 Aytoldunun kadir-barkın aşırıldı,
Cıluu sözü, san baylığı çaçıldı.
- 1034 Al aga uvazirlik naam berdi,
Möör, tüpök, idiş, soot koşo keldi.
- 1035 Baarınan küçtüü kılıp berdi biylik,
Duşmandar cügündü aga başın iyip.
- 1036 Aytoldu kızmat kıldı külük attay,
Baktıluu sezip özün, ümüt aktay.
- 1037 Kalkı bayıp, elinin baktısı arttı,
Eli bolso Eligin dañktap cattı.
- 1038 Kut daarıdı, östü kalktın örüşü,
Bir cayıldı kozu menen börüsü.
- 1039 Zañ tüzülüp akıykat, bekemdelip,
Cırgal kündö çaşadı kuttuu Elik.
- 1040 Mına oşentip aylar — cıldar cañırdı,
Cırgap eli, izdegeni tabıldı.
- 1041 Cañı kalaa, cañı caylar salındı.
Altın-kümüş kazınaga agıldı.
- 1042 Kubandı Elik, alıs aydap sanaanı,
Büt düynögö atak-dañkı taradı.
- 1030 Dileğimi verdin hep, bırakmadan,
Türlü eşya, baht, zenginlik hepsi var.
- Bu mertliğini nasıl hak ederim?
Allah’ım özün kuvvet, hep överim!”
- Dedi de hazinesini açıverdi,
Fakır-fukara, züğürtte saçıverdi.
- Ay-Toldı’nın kadir-kıymetin arttırdı,
Hoş sözü, sonsuz zenginliği saçıldı.
- O, ona vezirlik makamı verdi,
Mühür, tuğ, yurt ve zırh hediye etti.
- 1035 Beylik verdi; hepsinden güçlü kılıp,
Düşmanlar diz çöktü, başını eğip.
- Ay-Toldı hizmet etti koşu atı gibi,
Bahtlı sezip kendini, ümit ak gibi.
- Halkı zenginleşip, halkın bahtı arttı,
Halkı ise Melik’inişanlandırdı.
- Kut yayıldı, büyüdü halkın otlağı,
Birlikte yayıldı kuzu ile kurdu.
- Kanûnyapılıp hak sağlam kılınıp,
Ferah günde yaşadı kutlu Melik.
- 1040 İşteböyle aylar, yıllar yenilendi,
Refah yaşar halk, aradığı bulundu.
- Yeni şehir, yeni yerler alındı,
Altın-gümüş hazineye yığıldı.
- Sevindi Melik, yok edip gamını,
Tüm dünyaya şan-şöhreti yayıldı.

20

**KUTTUN KUBULMALIĞI
MENEN DÖÖLÖTTÜN
TURUKSUZDUGU
TUURASINDA AYTIAT**

- 1043 Tügöl boldu Aytoldunun tilegi,
Arzan baktıñ birok köpkö cüröbü.
- 1044 Akılduular açık aytkan söz çının:
“Mal tabılar, anı bağış eñ kıyın”
- 1045 Ugup al, eske aluuçu kemenger söz:
“Tabarsıñ baylık, döölöt — ömür kütpös”.
- 1046 Töp ayılğan bilimdüünün kep-sözü,
Türköylörgö körö turgan köz deçi:
- 1047 “Catkan — turar, turgan kayra — cıgılar,
Cangan — öçör, çarçagandar — tınıgar.
- 1048 Ne işteseñ: baarın toluk bütürgün,
Cakşı bütökön ar işinde üzür bar!”
- 1049 Aytoldunun baarına kolu cetti,
Baarı bar, birok uçup ömür öttü.
- 1050 Toluk Ay, mına kemip batıp barat,
Cay ötüp, suuk kışka kaldı karap.
- 1051 Denenin tört kubatı til tabıspayt,
Biri — soo, kalgan üçöö bir kırsıktayt.
- 1052 Karın da cayında emes, tamak siñbeyt,
Kırsık basıp, koşulup köñül kirdeyt.
- 1053 Küçtön tayıp, baş kötörböy üñüldü,
Ayla barbı şınga boyu bügüldü.
- 1054 Kelgen kesel çalıp cerge kulattı,
Muñga batıp, töşögündö al cattı.
- 1055 Emçi-domçu tâmir karmap kelişti,
Keseldüünün cayın aytıp berişti.
- 1056 Biri ayttı: kan çıñalgan cayı bar,
Kan aldırsa, kulandan soo ayıgar.
- 1057 Biri aytat: zañ kâtiptir içine,
Cakşı bolot iç ötkörüü kiçine.
- 1058 Ar kaday tattuu şire, muzdak suunu,
Darı-darmek, eritme köp içirdi.

20

**BAHTIN DEĞİŞKENLİĞİ
İLE MUTLULUĞUN
KARARSIZLIĞI
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Tamam oldu Ay-Toldı'nın dileği,
Kara bahtın zaten çok da yaşar mı.
- Akıllıların açık dediği doğru:
“Mal bulunur, onu bağış en zoru.”
- 1045 Dinle kendin, akla al akıllı söz:
“Bulursun mal-mülk, talih, ömür yetmez.”
- Doğru denmiş bilginin sözleri,
Câhillere görüpduran göz yani:
- “Yatan kalkar, kalkan yeniden yatar,
Yanan söner, yorulanlar dinlenir.
- N'aparsan; hepsini tamamen bitir,
İyi biten her işinde huzur var!”
- Ay-Toldı'nın her şeye eli yetti,
Her şey var, fakat uçup ömür geçti.
- 1050 Dolunay, işte eksilip batıp durur,
Yaz geçip, soğuk kışa kaldı yönelip.
- Bedenin dört gücü dil ile anlaşmaz.
Biri esen, kalan üçü derdegirer.
- Karın yerinde değil, aş sinmezse,
Belâ basıp, gidip gönül bulanır.
- Hâlden düşüp, baş kalkmadı, güç gitti,
Çare var mı, endamlı boyu da büküldü.
- Gelen hastalık vurup yere devirdi,
Kedere batıp, döşeğinde o yattı.
- 1055 Hekim-tabip teşhis edip geldiler,
Hastalığın yerini söylediler.
- Biri dedi: “Kan sıkışan yeri var,
Kan aldırsa, tam sıhhatte ayılır.”
- Biri der: “Pislik katlaşmış içinde,
İyi olur müşhil içirmek biraz da.
- Her türlü tatlı şurup, soğuk suyu,
Her türilâç, eritip hep içirdi.

- 1059 Baarın casap, kılbağanı kalbadı,
Em boloor dep köptün başın karmadı. Hepsini yapıp, yapmadığı kalmadı,
İlaç olur diye hepsini denedi.
- 1060 Tamak içpey, kündö küçöp keseli,
Aldan tayıp cöölüyt, suup töşögü. 1060 Yemek yemez, her gün güçlenip hastalığı,
Güçten düşüp sayıklar, soğuyup döşeği.
- 1061 Bilip al akıl-estüü bir adamdın,
Ak colgo alparat dep aytkandarın: Bil aklı başındaolan bir adamın,
Ak yola götürür diye dediklerin,
- 1062 “Darı da, çöptör dağı, açuu uular,
Uu darı cana koşmo tattuu suular, “İlaç da, otlar da acı zehirler,
Zehir ilâç;karışık tatlı sular,
- 1063 Emçi da, bübü dağı — bayırtadan,
Acalga eç bir dabaa bolo albagan. Tabip de şaman da eskiden beri,
Ecele hiçbir devâ olamadı.
- 1064 Ey tirүүлör, tutalanıp buulukpa,
Tirüü cürüp, ölüm barın unupta!” Ey diri, hırslanarak hareket etme,
Diri yürü, ölüm olduğun unutma!”
- 1065 Aytoldunun keselin Elik uktu,
Alçu acal tooruptur al baykuştu. 1065 Ay-Toldı’nın hastalığın Melik duydu,
Alıcı ecel gözlemiş o miskini.
- 1066 Köröyün dep abalın Aytoldunun,
Keldi Elik, catat al, alı kıyın. Göreyim diye Ay-Toldı’nın hâlini,
Geldi Melik, yatar o, perişan hâli.

Eliktin Aytolduga bergen suroosu

- 1067 Elik surayt: “Tabitiñ, alıñ kanday?
Emneñ ooruyt köñülün cayıñ kanday?”

Melik’in Ay-Toldı’ya sorduğu soru

- Melik sorar: “Takatin, hâlin nasıl?
Neren ağrır, gönlün ahvâlin nasıl?”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

- 1068 Aytoldu ayttı: “Elik, kıyın keselim,
Kutultpayt go, taba albadım eç emin.
- 1069 Tolgon Ayım bara catat ketilip,
Künüm batar, cakşı ümüttör kesilip.
- 1070 Tolup turgan Ayday ele sürüldüm,
Künüm battı, men çaşoodon tünüldüm.
- 1071 Kubançım, ömürüm da kaçıp barat,
Carık düynö cüz burup şaşıp barat.
- 1072 Cırgal, bakıt büt artımda kalabı,
Kaygı-meenet maga sugun kadadı.
- 1073 Ayrılıp bara catam men özünñdön,
Acal, ökünç aldidadı ençim eken.
- 1074 Ugup al bir cakşı adam aytkan kepten,
El içine kadırı, dañkı ötkön:
- 1075 “Kanday cırgal, baktıñ aynıp ketpese,
Cürsö birge, çık dep sırtka teppese.

Ay-Toldı’nın Melik’e söylediği cevabı

- Ay-Toldı dedi: “Melik, güç hastalığım,
Kurtulunmaz, ilacını bulamadım.
- Dolunay’ım gider kenarı kırılıp,
Günüm batar, iyi ümitler kesilip.
- 1070 Bir dolunay gibi ben hüküm sürdüm,
Güneşim battı, yaşamdan ayrıldım.
- Sevincim deyaşamım dağidıyor,
Dünya ışığı yüz burup gidiyor.
- Refah, talih hepsi ardımda kaldı,
Kaygı-dert bana hasetin sapladı.
- Ayrılıp gidiyorum ben özünden,
Ecel, pişmanlık gelecepayımmış.
- Dinle, iyi adamın dediği sözü,
Halk içinde değeri, namı var onun:
- 1075 “Nasıl refah, bahtın cayıvermese,
Yürüse bir, çık diye dışa tepmese.

- 1076 Bek biyliği dayım örgö ördösö,
Çakşı bolmok acal böödö kelbese.
- 1077 Kaday sonun, çaş adam kartaybasa,
Çaçı agarbay, çarçabay, tüp-tüz bassa!”

- Beybeyliği daim göğe yükselse,
İyi olur ecel boşa gelmese.
- Ne iyiydi, genç adam kocamasa!
Saç ağarmaz, yorulmazdumdüz bassa!”

Eliktin Aytolduga aytkan coobu

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- 1078 Elik ayttı: “Aytoldu anday debe,
Mınday sözdü süylöbö, bolot künö.
- 1079 Emi bolot ar bir dattın toorugan,
Calgız ele sen emessiñ oorugan.
- 1080 Caman sözdü nege oozgo alasıñ,
Aytçı andan kaday payda tabasıñ?
- 1081 Men özüñdü cürüüçü elem dem kılıp,
Caman sözdü ayttıñ nege kem kılıp?
- 1082 Cardamınan kur koybos caratkanım,
Köñülümdü sızdatıp oorutpagın!”

- Melik dedi: “Ay-Toldı öyle deme,
Günah olur; böyle sözü söyleme.
- Düzelten ilacı olur her derdin,
Hastalanan yalnızca sen değilsin.
- 1080 Kötü sözü niye ağza alırsın,
Söyle ondan nasıl fayda bulursun?
- Ben özüne yakındım çabalayıp,
Kötü söz dedin niye hata edip?
- Yardımdan boş koymaz Yaradan'ım,
Gönlümü sızlatıp hasta etmeyin!”

Aytoldunun Elikke aytkan coobu

Ay-Toldı'nın Melik'e söylediği cevabı

- 1083 “Kutman Elik,— deyt Aytoldu,— sözüñ kozgop,
Bul ooruga bilemin, eç dabaa cok.
- 1084 Belgilüü da, törölgöngö ölüm bar,
Tike turgan — akır bir kün kulanar.
- 1085 Asmandagı küñdö dayım batuu bar,
Süyüü — küyüt, tattuusuna — açuu bar.
- 1086 Men özüñö aytkan elem akıl kep,
Bul düynönün calgandığın bilgin dep.
- 1087 Ayap men aldın-ala kamıñ cegem,
Men ölgöndö kaygırabay cürsün degem.
- 1088 Kaygırba, keyibegin — men ketemin,
“Törölgön — ölböyt” — dese işenbegin!
- 1089 Inanbayt dep ayıptap sökpö meni,
Calgan düynö cazgırıp aldayt seni.
- 1090 Uyatkarba taş boor dep, bul sözüm ak,
Seni kıynaar şum düynö katuuraak.
- 1091 Közüñdü aç, menden kiyyin sende kezek,
Şum düynönün aldoosu, calganı köp!
- 1092 Sen mağa çenemi cok coomart eleñ,
Ötöy albay baratam keselimden.

- “Kutlu Melik, der Ay-Toldı, söz açıp,
Bu hastalığa bilirim, devâ yok.
- Belli ki yaratılana ölüm var,
Dimdik duran, sonunda bir gün düşer.
- 1085 Gökteki günde daima batmak var,
Sevmek yanar, tatlıya acı da var.
- Ben sana söylemişim bir nasihat,
Bu dünyanın faniliğin bil diye.
- Acıyıp daha önce kaygılanmışım,
Ölünce (ben)üzülmeden yaşa demişim.
- Gidiyorum; kederlenme, üzülme,
“Yaratılan ölmez” dese inanma!
- İnanmaz diye ayıplama beni,
Yalan dünya baştan çıkarır seni.
- 1090 Kınama taş kalpli diye, sözüm hak,
Sana azap ederşom dünya kat kat.
- Gözünü aç, benden sonra sende sıra,
Kurnaz dünyanın hilesi, yalanı çok!
- Sen bana sınırsız, fazla cömert idin,
Kurtulamadan giderim hastalıktan.

- 1093 Argasız ölümgö men moyun sunam,
Buyruktu özgörtö albaym, kaday kılam.
- 1094 Ölümgö arga çok da, çıdaym emi,
Kutuluğa çara çok, attıñ degi...
- 1095 Çok nersedan caralıp, ösüp keldim,
Bala elem, mina ulğaydım özün kördün.
- 1096 Ayday cüzdü saksayıp sakal bastı,
Kuzgunday kara elem, boldum ak kuu.
- 1097 Cebedey tüptüz elem, büktöp beldi,
Ömrüm büttü menin, ölüm keldi.
- 1098 Aytıptır bir akılman — okumuştuu,
Cıldızduum, al karının sözün ukçu:
- 1099 “Akkuuday karası çok bolso çaçıñ,
Anda ele carık nurday can tazarsın.
- 1100 Murdağı tüptüz beli iyilse anın,
Tüzötkönü kalğanı emi canın!
- 1101 Kara çaçtı agartıp bassa kıroo,
Bukturmada ölümün turganı oşo!”
- 1102 Bul tuuraluu akın da cakşı aytıptır,
Estüü kişi, anı ugup tobokel kıl:
- 1103 “Agarsa kara çaçıñ — ölüm cakın,
Ansayın ardaktağın çaşoo barkın.—
- 1104 Tügötöör aşka koşo ömrünüñdü,
Ölüm alaar seni da, bolgon dayın”.

Elikin Aytolduga aytkan coobu

- 1105 Elik ayttı: “Çıda Aytoldu sabır et,
Ooru — künöñ, alıs saga akıret.
- 1106 Oorugan ar bir adam ölö berse,
Cer üstündö can adam kalbayt ele.
- 1107 Baarına cardam berer, kuday özü,
Tıñ catkın, köñülüñdü çögörböçü!”

* * *

- 1108 “Saktay kör”— dep elik duba tabındı,
Kolun cayıp, caratkanga calındı.
- 1109 Ordunan, anan turup köñül çögüp,
Kayra keldi ordogo kaygı ceñip.

Devâsız ölüme ben boyun sunarım,
Buyruğu değıştiremem, ne yaparım.

Ölüme çare yok, dayanırım şimdi,
Kurtulmaya çare yok, ne yazık ki...

1095 Yoktan yaratılıp, büyüüp geldim,
Çocuktum, işte yaşlandım sen gördün.

Ay gibi yüzü kılanıp sakal bastı,
Kuzgun gibi karaydım, oldum ak kuğu.

Ok gibi dümdüz idim, büküp beldi,
Ömrüm de bitti benim, ölüm geldi.

Söylemiştir bir akıllı, tahsilli,
Cancağazım, yaşlının sözün dinle:

“Ak kuğu gibi karası yok ise saçının,
O zaman nur gibi can temizlersin.

1100 Evvelki dümdüz beli eğilse onun,
Düzeltemeliartıkşimdi canını!

Kara saç ağartıp bassa kırağı,
Pusuda ölümün bekler; işte bu!”

Bunun hakkında ozan da iyi demiş,
Akıllı; onu dinleyip tevekkül et:

“Ağarsa kara saçın, ölüm yakın,
Her antakdir etsen yaşamkıymetin.

Tüketir aşla beraber ömrünü,
Ölüm alacak seni de olhazır.”

Melik'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- 1105 Melik dedi: “Dayan Ay-Toldı sabret,
Ağrı günahın, uzak sana ahiret.
- Hastalanan her bir adam ölseydi,
Yeryüzünde canlı adam kalmazdı.
- Hepsine yardım verir, Tanrı kendi,
Dinç, sağ-salim yat, gönünü çökertme!”

* * *

“Koru-kolla ” diye Melik dua etti,
Eliniaçıp Yaradan'a yalvardı.

Yerinden, kalkıpsonra gönül çöküp,
Geri geldi yerine kaygıçekip.

- 1110 Kem-kedeyge mal tarattı, süyör dep,
Ümüt kılıp, soobu akırı tiyer dep.
- 1110 Fakırlere mal dağıttı, sever diye,
Ümitle, sevabı ahirdeğer diye.
- 1111 Kümüş candı saktay alsa acaldan,
Koldo barın çaçıp salmak dalay can!
- Gümüş canı koruyabilse ecelden,
Elde olanı saçıp savacak çok can!
- 1112 Düynö berip ölbös bolso adamdar,
Ölbös bolup kalmak anda cakşılar.
- Mal-mülk verip ölümsüz olsa adamlar,
Ölümsüz olurlar o zaman iyiler.
- 1113 Aytoldunun kündö kıyın abalı,
Öçüp barat ak cüzünün camalı.
- Ay-Toldı'nın günden günezor hâli,
Geçip gider ak yüzünün cemâli.
- 1114 Dedi ökünüp: "Aşıp-taştı zar-muñum,
Kaparga albay ötközüpmün bardığın.
- Dedi pişman olup: "Aşıp taştı kederim,
Haber almadan teslim etmişim hepsini.
- 1115 Cantalaşıp iştedim, osol bolup,
Caştık ketti kamgaktay togolonup.
- 1115 Tüm gücümle çalıştım, gafil olup,
Gençlik gitti ot gibi yuvarlanıp.
- 1116 Ötöm desem sekirip coltoolordon,
Acal meni alıptır bekem koldon!
- Geçmek istesem atlayıp yollardan,
Ecel beni tutmuş sağlamca elden!
- 1117 Çogulttum mal-mülkümdü suktuk kılıp,
Baarı kalat — men özüm ketem cılıp!
- Hırs yapıp zenginliğimi çoğalttım,
Hepsi kalır, ben kendim gidiyorum!
- 1118 Köz karaş, sözüm menen barktuu elem,
Acal meni alıptır kekirtekten!"
- Bakışım, sözümle değerli idim,
Ecel beni tuttu şimdi gırtlaktan!"
- 1119 Ökünüp tagdırına al ıyladı,
Ölümüm — ökünç ıyın bark kılbadı.
- Pişman olup kaderine o ağladı,
Ölümüm, pişmanlık ağlamasın fark etmedi.
- 1120 Kañçalık şorgo bütkön adam kolu,
Kaalaganga cetkirbeyt turmuş colu!
- 1120 Ne kadaracizdirinsaninelı,
Her arzuyaerdirmez hayat yolu!
- 1121 Tilek arbin, a ceteer — ömür kıska,
Köksögöndün baarına cetüü cok da.
- Dilek çok ama yetecek ömür kıska,
Arzu ettiğinin hepsine yetmez de.
- 1122 Tekeberdik kesepet, azga topuk,
Kılasıñ caratkanga koluñ sozup.
- Kibirlik belâdır, aza kanaat,
Edesin Yaradan'a eliniaçıp.
- 1123 Dañkıñ artsa korsoyup tekebersiñ,
Acal kelse, kaltırap ökünörsüñ.
- Namın arttığında kibirlenirsin,
Ecel gelse, titrer, pişman olursun.
- 1124 Kardı toktor buuraday burk-burk etet,
Açsa kardı ılgabay baarın çeşet.
- Karnı toklar deve gibi hiddetlenir,
Açsa karnı, ayırmadan hepsini yer.
- 1125 Toktuktı kötörböybüz, aga tañbiz.
Caşoo barkın bilbegen baykuş canbiz.
- 1125 Tokluğu bırakmayız, ona bağılıyız.
Yaşam değer bilmeyen miskin canız.
- 1126 Kürsünüp Aytoldu anan sözün koştıoyt:
"Attiñ ay, ak columdan taydım okşoyt.
- İç çekip sözünü onaylar Ay-Toldı:
"Ne yazık ki ak yolundan kaydım gibi.
- 1127 Paydası ne, cıygan kümüş, altındın,
Taratpadım, soobun alıp cardının.
- Faydası ne, yığdığın gümüş, altının,
Dağıtmadım, duasın alıp fakîrin.

- 1128 Unutupmun elden sooptu algandı,
Nege söktüm cazığı çok candardı?
- 1129 Cakşılıktı casasam ulam kayra,
Bolmok eken cüz ese canga payda!
- 1130 A emi keyigenden payda barbı?
Acal kısıp süylötpöyt suurup candı!
- 1131 Akıykatçıl bir adam aytkanın uk,
Çındık dese küyçü eken sızgırılıp:
- 1132 “Acal — bul tirüülörgö açık eşik,
Tirüülör kutulgan çok kaçıp ötüp!”
- 1133 Ömür emne, ölüm emne — oyloçu —
Kaydan keldim, kayda baram — bolçoçu?
- 1134 Nege tuuldum — akırı ölör bolgon soñ?
Nege küldüm?— Kaygı kütüp turgan soñ?
- 1135 Korkunuçtuu eç nerse çok acaldan,
Törölgön soñ — ölot eken ar adam.
- 1136 Bul tuuraluu bar eken akın sözü,
Ukkandardın açılısın emi közü: —
- 1137 “Ölümdön aşıp tüşkön kargış barbı,
Oylosoñ ölümündü çaşoo kaygı!
- 1138 Ölüm degen uç-kıyrı çok kök deñiz,
Tübü tereñ çıgarbas tüşkön candı!”
- 1139 Bul çaşoodo, ölböym debe tüşüngün,
Acal kelse taş — talkanı — işiñdin.
- 1140 Baylıgıña çirenbegin aldanıp,
Acal kelse, künüñ büttü, sen karıp.
- 1141 Aç közdükkö azgırılğan pendeler,
Acal kelse, eç kim çıkpayt dem berer.
- 1142 O, siler, kur kıyalga aldangandar,
Deneñer çirip cerde catıp kalar.
- 1143 Dögürsüp kötörbögün sen başıñdı,
Ölgöndö köldötörsüñ köz çaşıñdı.
- 1144 Bilimdüü can aytkan sözgö sal kulak,
Esiñe tüy, kalgan sözdör — sandırak:
- 1145 “Keleçekte bolom deseñ taptaza,
Eki düynö künö kılbay ak çaşa.
- Unutmuşum halktan dua almayı,
Niye yaktım günahıyok canları?
- İyilik yapsaydım her zaman,yine,
Olacaktı yüz kere cana fayda!
- 1130 Ah şimdi üzülmekten fayda var mı?
Ecel kıştırıp da söyletmez canı!
- Dürüst bir adamın sözünü dinle,
Yan mutlaka eriyip doğru dese:
- “Ecel bu,canlılara açık kapıdır,
Canlılardan kurtulan yok kaçıp gidip!”
- Ömür nedir, ölüm nedir, bir düşün,
Nerden geldim, neregiderimdüşün!
- Niye doğdum, ahir ölüm olduktan sonra?
Niye güldüm? Kaygı bekledikten sonra?
- 1135 Korkutucu başka bir şey yok ecelden,
Yaratıldıktan sonra, ölür her insan.
- Bunun hakkında vardır ozan sözü,
Dinleyenin açılısın şimdi gözü:
- “Ölümü aşıp geçen beddua var mı?
Düşünsen ölümünü yaşamak kaygı!
- Ölüm denen uçsuz bucaksız deniz,
Dibi derin düşen canı çıkarmaz!”
- Bu hayatta, ben ölmem deme, anla,
Ecel geldiğinde, işin çok fenâ.
- 1140 Zenginliğine övünme aldanıp,
Ecel gelse, günün bitti, yaşlanıp.
- Açgözlülüğe kışkırtılan kullar,
Ecel gelse, herkes son nefesi verir.
- Ey sizler, boş hayâle aldanınlar,
Bedenler çürüyüp yerde yatıp kalır.
- Kibirlenip kaldırma sen başını,
Ölünce çok dökersin gözyaşını.
- Bilginin dediğine kulak ver,
Aklında tut, diğer sözler boş sözdür:
- 1145 “Gelecekte olmak istersen tertemiz,
İki dünyada günah kılmadan yaşa.

- 1146 Camandıkka baspagın estüü adam,
Dayım tüz bol — sözüñdö da, işte da!”
Akıllı adam kötülüğebasma,
Daim doğru ol, sözünde işte de!”
- 1147 Aytoldu köp ökündü, çaşın töktü,
Ökünçü ötüp ketken kimge cetti?
Ay-Toldı pişman oldu, yaşını döktü,
Geçip giden pişmanlığı kime yetti?
- 1148 Kedeylerge altın-kümüş tarattı,
Tuugan, dosko belek berip karattı.
Fakırlere altın-gümüş dağıttı,
Dosta hediye verip tabii kıldı.
- 1149 “Caratkan! — dep köz kadadı asmanga,—
Egem sensiñ! Adilet da, adal da!
“Yaradan, diye göz çevirdisemaya,
Sahibim sensin! Adil de halis de!
- 1150 Sen meni caratkansiñ, östürgönsüñ,
Irayımıñ arttırıp köp bergensiñ!
1150 Sen beni yaratansın, büyütensin,
Merhametini arttırıp verensin!
- 1151 Özüñdön ak kızmatım ayabadım,
Acal keldi, kalbadı darman-alım.
Senden ak hizmetimi esirgemedim,
Ecel geldi, kalmadı hâlim-dermanım.
- 1152 Kutuluş çok acaldan, meyli ölsöm,
Ditim sende — özüñdön meerim körsöm!
Kurtuluş yok ecelden, ölsem de ben,
Arzum sende, senden muhabbet görsem!
- 1153 Suranam, künööm da köp bolso eger,
O kuday, rayım, kıl keçire kör!
Dilenirim, günahım çok ise eğer,
Ey Allah’ım merhamet et affediver!
- 1154 Ubaktım, ömürüm da boşko ketti,
Biylikten caman sözüm köpkö öttü!”
Zamanım, ömrüm de boşuna gitti,
Beylikten kötü sözüm çok geçti,
- 1155 Toktottu aldan tayıp aytar sözdü,
Uulun karap, köldötüp çaşın töktü.
1155 Kesti, güçten düşüp, söylediği sözü,
Oğlun bekleyip, üretilip yaşın döktü.

21

**AYTOLDU UULU AKDİLMİŞKE
AKIL-NASAATIN AYTAT**

- 1156 Bar ele Aytoldunun bir balası,
Baltır eti kata elek, çaş çaması.
- 1157 Atı — Akdilmiş, süttön ak dili taza,
Cüzü carık, münözü andan aş.
- 1158 Çakırdı uulun, özünö alıp cakın,
Kuçaktap, monçoktottu közdön çaşın.
- 1159 “O uulum,— dedi Aytoldu,— men da ötöm,
Saga kaldı — orunum, cıygan düynöm.
- 1160 Men üçün sen közümdün karegi eleñ,
Men ölöm — sen ömür sür aman-esen.
- 1161 Bir türktün urpaktarga nasaatı uşul:
“Körör közdün carığı — kız da uul.
- 1162 Uul-kızdın tüşügü tüptüz deñiz,
Kızıl cüzdü sargaytar dağı esepsiz!
- 1163 Bolso anın üydö ayalı, uul-kızı,
Al baykuştun kele koybos uykusu.
- 1164 Uul-kız dep ata tınçıp catalbas,
Ata zatın uul — kızını bark albas!”
- 1165 O, uulum,— dedi Aytoldu,— kulak salgın,
Sözümdü köñülünö tüyüp alğın.
- 1166 Men atañmın — Aytoldu atım menin,
Eske tüy, ali aldıda — nasaat kekim.
- 1167 Aytoldu armanı çok çaşap keldi,
Şum acaldan kutulbayt aşıp beldi.
- 1168 Ömür — tattuu, açuusu — şumpay acal,
Çalındım caygan torgo tappay amal.
- 1169 Bul çaşoogo ditim berip tabındım,
Calt burulup, ala kaçtı, cañıldım.
- 1170 Eeliktirip calgan düynö arbadı,
Köñül bursam, sırtın salıp aldadı.
- 1171 Kapa kılıp, düynö aldı kutumdu,
Baykağın sen, aksatpasın butuñdu.
- 1172 Kerektüü iştin baarın aktabadım,
Kereksizin çettetip taştabadım.

21

**AY-TOLDI OĞLU ÖGDÜLMİŞ'E
AKIL-NASİHATİNİ SÖYLER**

- Var idi Ay-Toldı'nın bir evladı,
Baldır eti kadardı, yaklaşık yaş.
- Adı Ögdülmüş, süttön ak gönlü temiz,
Yüzü parlak, ahlakı ondan da temiz.
- Çağırıldı oğlun, kendine alıp yakın,
Kucaklayıp, boncuk gibi döktü gözyaşın.
- “Ey oğlum, dedi Ay-Toldı, ölürüm,
Sana kaldı, yerim, toplananmülküm.
- 1160 Benim için sen gözümün bebeğiydin,
Ben ölürüm, sen ömür sür sağ-salim.
- Bir Türk'ün nesillere nasîhati şu:
“Kız ile oğul; gören gözün ışığı.
- Oğul-kızın kaygısı dipsiz deniz,
Kızılyüzü sarartır hiç hesapsız!
- Olsa evde karısı, kızı, oğlu,
O miskin gelemes hiç uykusu.
- Oğul-kız diye baba rahat yatamaz,
Baba kıymetini oğul kız fark etmez!”
- 1165 Ey oğlum, dedi Ay-Toldı, kulak ver,
Sözümü gönlüne iyi düğümle.
- Ben babanı, Ay-Toldı adım benim,
Akılda tut, diyeceğim öğüdü.
- Ay-Toldı kaygısız yaşayıp geldi,
Şom ecelden kurtulamaz aşip onu.
- Ömür tatlı; acısı, uğursuz ecel,
Tutuldu kurulu tuzağa yok çare.
- Bu hayataheves edip hizmet ettim,
Aniden dönüp, alıp kaçtı, yanıldım.
- 1170 Çoşturup yalan dünya büyüledi,
Gönül versem, sırt çevirip aldattı.
- Dertlerverip, dünya aldı tadımı,
Dikkat et, aksatmasın bacağı.
- Gerekli işin hepsini yapmadım,
Gereksizi uzaklaştırıp atmadım.

- 1173 Boroon bolup toktoboy ömür öttü,
Oturam paydası cok ökünüçtüü. Kasırğa olup durmadan ömür geçti,
Otururum faydası yok pişmanlığın.
- 1174 Para berip, oñoluuçu işim cok,
Koldon karmap süyöp koyor kişim cok. Para verip, düzelecek işim yok,
Elinden tutup sevecek kimsem yok.
- 1175 Ugup al bir adamdın — estüü, bilgir,
Ölümdün mañız-cayın aytkanın bir: 1175 Dinle bir adamdan, akıllı, bilgili,
Ölümün “mana”sını dediği ş’iri:
- 1176 “Acal kelse — estüü can da cañılar,
Bilimdüü da ayla tappay tarıgar! “Ecel gelse, akıllı can da yanılır,
Bilgili de çare bulamaz zorlanır!
- 1177 Kanday katuu şum acaldın çeñgeli,
Bir çeñgeldep kim bolso da ceñgeni! Nasıl katı, kurnaz ecelin çengeli,
Bir pençeler, kim olsa da yendiği!
- 1178 Ak saraydı acal buzup sapırat,
Bar baylıktın kutun alıp kaçırat!” Ak sarayı ecel bozup savurur,
Olan mal-mülkün uğrunu kaçırır!”
- 1179 Bul tuuraluu cakşı aytilgan bir ırda,
Maanisin bil, bilimdüülör söz tında: Bu konuda iyi söylenmiş türküde,
Manasın anla, ey bilgili, söz dinle:
- 1180 “Nerse barbı bul düynödö dabaasız?
Ar nersenin öz dabaasın tababız. 1180 “Bir şey var mı bu dünyada devâsız?
Her şeyinkendidevâsın buluruz.
- 1181 Ar nersenin tapsa bolot amalın,
Bir ölümgö cetpeyt bizdin çamabız!” Her şeyin bulsa olur çaresini,
Tek ölüme yetmez bizim gücümüz!”
- Akdilmiştin Aytolduga bergen suroosu** **Ögdülmiş’in Ay-Toldı’ya sorduğu soru**
- 1182 Ugup uulu aytkan ata sözdörün,
Coop berdi, burup nurluu közdörün. Dinleyip oğlu baba sözlerini,
Cevap verdi, kısıp nurlu gözlerini.
- 1183 “Atake, bir sözüm bar ayta saga,
Anı ugup, öz oyuñdu aytsañ maga. “Babacığım, sözüm var diyecek sana,
Onu dinleyip, fikrini söyle bana.
- 1184 Atake, çaşadıñız caman emes,
Bilim, kayrat — bardığı boldu teñdeş. Can baba, yaşadınız iyi hayat,
Bilim, gayrehepsi oldu arkadaş.
- 1185 Tıñşap, surap, köp nersen bolcoduñ,
Baarın baamdap, tereñdedi oyloruñ. 1185 Dinleyip, sorup çok şeyi öğrendin,
Hepsin kavrayıp derinleştirdi fikrin.
- 1186 Acalga da tabılaar deym ılaacı,
Paydalanıp körsök kantet biz anı. Ecele bulunurmu derim, çaresi,
Faydalanıp görsek ne yaparız onu.
- 1187 Egerde başka arga tappay koysoñ,
Çaçalık kazınanı koldo bolgon. Eğer ki başka çare bulamazsan,
Saçalım hazineyi elde olan.
- 1188 Kazına açıp, carasa — tarat ülüş,
Esen bolsoñ tabılaar altın-kümüş. Hazine aç, yararsa, dağıt ülüş,
Sağ olursan bulunur altın-gümüş.
- 1189 Uksañız coomart adam aytkan sözün,
Taratkan koyboy çaçıp dünüyösün: Dinleseniz cömert adamın sözünü,
Dağıttı koymadan saçıp mal-mülkünü:
- 1190 “Cep, içir — adamdarga ırahat ber,
Çaç baylıktı — a baylık özü keler! 1190 “Yiyip içir, adamlara rahatlık ver,
Saç zenginliği ki zenginlik özü gelir!

- 1191 Altın başıñ soo bolso kazna kaçpayt,
Kuşka salgan daniñdan baylık azbayt,
- 1192 Tirüü bolsoñ — tilek - oy seni menen,
Başıñ barda — maksat cok ceñilbegen!”

- Altın başın sağ ise hazine kaçmaz,
Kuşa atılayemdenmal-mülk azalmaz,
- Dilek-fikir seninle, canlı isen
Başın sağsa, arzu yokerilmeyen!”

Aytoldunun Akdilmişke aytkan coobu

- 1193 Aytoldu aytat: — “Asıl uulum tüşüngün,
Sözümdü ugup, ümüt üzüp tünülgün.
- 1194 Ölümgö dabaa bolboyt altın-kümüş,
Ölümdü toktoto albayt bilim ce küç.
- 1195 Ölümdü baylık çaçıp toktoto alsa,
Ölbös bolup alışmak, bekter anda.
- 1196 Akılduuga akılı cardam berbeyt,
Estüülör es-oyunan payda körböyt.
- 1197 Ölümgö dabaa bolso darı-darmek,
Emçiler ölüm bilbey cürö bermek!
- 1198 A acal mansaptuunu albayt dese,
Paygambarlar alige cürböyt bele!
- 1199 Törölgön soñ — tirüülörgö bar ölüm,
A acalga baş iybegen barbı, kim?
- 1200 Bul düynö — ayaldama, kelip — keter,
Acıdaardı sorboyt dep aytkan beker!”

Ay-Toldı'nın Ögdülmiş'e söylediği cevabı

- Ay-Toldı der: “Asaletli oğlum anla,
Sözümü dinle, umudu kes vedalaş.
- Ölüme devâ olmaz altın-gümüş,
Ölümü durduramaz bilim ya da güç.
- 1195 Ölümü mal-mülk saçıp durdurabilse,
Ölümsüz olurlar, beyler de o anda.
- Akıllıya akılı yardımcı olmaz,
Fikirliler fikrinden fayda görmez.
- Ölüme ilâçlar devâ olsaydı,
Tabipler ölüm bilmeden yaşardı!
- Ecel makamlıyıalmam deseydi,
Peygamberler şimdiye dek ölmezdi!
- Yaratıldıktan sonra, cana var ölüm,
Ve de ecele baş eğmeyen var mı, kim?
- 1200 Bu dünya fanidir, gelip gider,
Acılarındanırmez diye demişler!”

Akdilmiştin Aytolduga aytkan coobu

- 1201 Ayttı Akdilmiş: “Uktum, ata, bardığın,—
Ölüm barda bul düynönün tardığın.
- 1202 Ak çaşap, kara işlerden alıs kaçtıñ,
Emnege azap çegip, kıynalasıñ?
- 1203 Artta kalar, emne üçün düynö cıydıñ,
Berbeysiñbi taratıp anın baarın?
- 1204 Egerde oyun-zookto ötsö künüñ,
Künüösünö ılayık — öç demekmin.
- 1205 Koy ata, keyigenden çıkpayt payda —
Kañçalık kıynalasıñ da bolboyt arga!”

Ögdülmiş'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Dedi Ögdülmiş: “Dinledim baba hepsini,
Ölüm olunca bu dünyanın darlığını.
- Ak yaşayıp, kara işten uzak durdun,
Niye azap çekip, eziyet çekersin?
- Artta kalacak, ne için malyığdın,
Vermez misin dağıtıp onun hepsin?
- Eğer eğlence-zevkte geçse günün,
Günahına layık ceza var, derim.
- 1205 Bırak baba, üzülmekten çıkmaz fayda,
Ne kadar azap çeksen de olmaz çare!”

Aytoldunun Akdilmişke aytkan coobu

- 1206 Aytoldu ayttı: “E, uulum, tıñda, meni,
Tüyşüğü keleşektin kütöt seni.

Ay-Toldı'nın Ögdülmiş'e söylediği cevabı

- Ay-Toldı dedi: “Ey oğlum, dinle beni,
Kaygısı geleceğin bekler seni.

- 1207 Meň akılsız, türköy ekem, kuladım,
Kaytalaba osol bolup ııragım!
- 1208 Törölgön soň, adamga ölmök da bar:
Kaçsaň da, kuup cetip acal alar!
- 1209 Tutkunbuz biz — acalga, künüň bütsö,
Çalmasıman ııgarbayt butuň tüşsö,
- 1210 Bul tuuralu akındın bar aytkanı,
Dal kelet mına uşuga anın baarı.
- 1211 “Düynödö ar nersenin çeği bolot,
Tirüü can bul düynögö kelgen konok.
- 1212 Ötköndöy kün, ay, cıldar — ömür ötöt,
Ötkön kündör ömürgö esep koyot”.
- 1213 Abayla uulum,— dedi, körgün meni,
Men körgön kırsıgımdı sen körbö emi!
- 1214 Ökünömün, sensiň kaygı-armanım,
Kıçıneñden cetim bolup kalganıñ.
- 1215 Mensiz uulum, körgön künüň ne bolot,
Anı oylosom eki közge çaş tolot.
- 1216 Ata colun körsö bala teginde,
Könüp ketet oorgo da ceñilge.
- 1217 Bala össö ar taraptuu taalim alıp,
Ata-enenin andayda cüzü carık.
- 1218 A uuluñ öskön bolso erke-taltañ,
Ümüt üz — adam ııkpayt andaylardan.
- 1219 Uulum tolsun deseñ akıl-eske,
Bilim ber, çaştayınan köndür işke.
- 1220 Bilip al, colun aytkan tarbiyanım,
Köp çaşap, köp balaluu bir atanım:
- 1221 “Erke östübü baldarıñ — caman adat,
Ömür boyu kaygıda — çaşıñ agat.
- 1222 Erke östürsöñ balañdı korsuñ anda,
Künöö atada, biröögö doomat kılba,
- 1223 Baldarı oroy bolso söz ukpagan,
Künöönü izdöö kerek ene-atadan.
- 1224 Taalim berip östürsöñ uul-kızdı,
Arıltasıñ kırsıktan asıl baştı,
- Ben akılsız bir câhil idim düştüm,
Tekrarlama sen, gafil olup nurum!
- Yaratıldıktan sonra cana ölüm var:
Kaçsan da kovalar yetip ecel alır!
- Esiriz biz ecele, günün bitse,
Kemendinden ııkarmaz ayak düşse,
- 1210 Bunun hakkında ozanın var dediği,
Uygun gelir işte buna onun hepsi.
- “Dünyada her şeyin sınırı olur,
Canlı bu dünyaya gelen konuktur.
- Geçer gün, ay, yıllar ve ömür biter,
Geçmiş günler ömüre hesap sorar.
- Dikkat et sen oğlum, dedi, gör beni,
Gördüğüm belâyı sen görme e mi!
- Pişman oldum, kaygı-endişem sensin,
Küçücüklükten yetim olup kaldın.
- 1215 Bensiz oğlum, gördüğün günün ne olur,
Onu düşünsem gözlerime yaş dolar.
- Ata yolun görse çocuk ta baştan,
Alışır hafife de ağıra da.
- Çocuk büyüse her tür eğitim alıp,
Baba-ananın böylede yüzü aydın.
- Oğlun büyümüşse rahata alışmış,
Umudu kes, adam ııkılmaz böylelerden.
- Oğlum dolsun istersen akıl-fikre,
Bilim ver, gençliğinden gönder işe.
- 1220 Bil sen; yolunu dediği terbiyenin,
Çok yaşayıp, çok çocuklu bir babanın:
- “Rahat büyürse evladın, kötü âdet,
Ömür boyu kaygıda yaşın akar.
- Rahat büyütürsen çocuğunu horsun orada,
Günah babada, başkasına iftira atma,
- Çocuklar yaramazsa söz dinlemeyen,
Günahın aramalı ana-babada.
- Eğitim verip büyütürsen oğul-kızı,
Uzaklaştırırsındertten asıl başı,

- 1225 Baldardı cakşı karma taalim menen,
Anda ata ar kırsıktan alıs eken.
- 1226 Uul-kızın bilimdi alsa — tereñ,
Kor boluşpay, köñüldüü çaşayt degen!”

Akdilmişin Aytolduga aytkan coobu

- 1227 Coop kılıp Akdilmiş ayttı: “Ata,
Kaygıñ tartıp, men küydüm bolup kapa.
- 1228 Sensiz men tirüü kalıp çaşay albaym,
Azabın körüp turup kantip çıdaym!
- 1229 Caratkan azabıñdı maga bersin,
Başka tüşkön kırsıktı ala körsün!
- 1230 Acal kelse dabaa cok, alaar candı,
Peşenege cazılssa, ayla barbı.
- 1231 Kaygı menen ıyñdan çıkpayt payda,
Caratkandın buyruğu — cok da ayla!
- 1232 Bul çaşoonu, dünüyösün kıya albay,
Köptör ötkön, açuu çaşın tıya albay.
- 1233 Kıynalba sen, ömür — ölüm arbaşsın,
Tirүүлüktü küçtöp karmay albassın.
- 1234 Miñ-san adam kabırgası sögülüp,
Saga çeyin ötkön çaşı tögülüp.
- 1235 Bul düynönün oposuzun tüşündüñ,
Al — aldımçı, anı eske tüşürgün.
- 1236 Kança baylık cıygan menen köz tolör,
Alar ençin eki kulaç böz bolor.
- 1237 Eskerip tirүүлüktü kaygırasın —
Kaygır, ıyla — köz çaşın kurgabasıñ.
- 1238 Ötkön kündör kayra kelbeyt kaşın,
Ötkön — öttü, tünün tüştü başın.
- 1239 Bir men bolsom bar kaygıñdın sebebi,
Koyuñuzçu, anın emne keregi!
- 1240 Törölgönbüz — tirüügö ölüm ak da,
Tübölüktüü — bir kuday, cok da başka.
- 1241 Ata bolup, kam kördüñ, kılbadın kor,
Bir kudaydın ırayımı andan da zor.
- 1242 Al caratıp berdi ırıs, kut özünö,
Meni andan kur kaltırsın nesine?

- 1225 Çocukları iyi tut eğitim ile,
O zaman baba her belâdan uzaktır.
- Oğul-kızın bilgiyi alsa, derin,
Horlanmaz, mutlu-mesut yaşar denir!”

Ögdülmiş'in Ay-Toldı'ya söylediği cevabı

- Cevap verip Ögdülmiş dedi: “Baba,
Gam çekip, ben yandım olup kederli.
- Sensiz ben diri kalıp yaşayamam,
Azabın görüp nasıl dayanırım!
- Yaradan azabını bana versin,
Başa gelen belâyı alıversin!
- 1230 Ecel gelse devâ yok, alır canı,
Kaderde yazıldıysa, çare var mı?
- Kaygıyla ağlamandan çıkmaz fayda,
Yaradan'ın buyruğu, yok ki çare!
- Yaşamı, mal-mülkünü bırakamadan,
Çok kişi öldü, yaşını tutamadan.
- Üzülme sen, ömür-ölüm boy ölçüşsün,
Diriliği zorlayarak tutamazsın.
- Binlerce can kabırgası sökülüp,
Sana kadar, öldü yaşı dökülüp.
- 1235 Bu dünyanın değişkenliğın anladın,
O aldatıcı, onu akılda tut sen.
- Ne kadarmal yığsan da göz dolacak,
Aldığın pay iki kulaç bez olacak.
- Hatırlayıp diriliği kederlenirsin,
Kederlen, ağla, göz yaşın kurumasin.
- Geçmiş gün yeniden gelmez yanına,
Geçmiş geçti, gecen düştü başına.
- Bir ben isem tüm kaygının sebebi,
Bırakınız, onun var mı gereği!
- 1240 Yarattıldık, diriye ölüm hak da,
Ebedî yalnız Allah yok ki başka.
- Baba olup gam gördün, kılmadın hor,
Bir Allah'ın rahmeti ondan da çok.
- O yaratıp verdi rızık,baht özüne,
Beni ondanboş bırakırsın ne diye?

- 1243 Baykuştu barktuu kılıu — kудay erki,
Kiçüügö, uluuga da beret ençi. Miskini değerli kılmak, Tanrı iradesi,
Küçüğe büyüğe de verir hisseyi.
- 1244 Akılmandın aytkan sözü, sal kulak,
Sokur için tündö küygön şam çırak: Akıllının dediği söze kulak ver,
Câhil için gece yanan mum, kandil:
- 1245 “Bir kудay özü dañktuu, atak beret,
Kaalasa urmat-sıyga salat bölöp. 1245 “Tek Allah’ınşanı yücedir, şan verir,
İstese hürmet-izzete sarıp salar.
- 1246 Al kubat alsızdarga, azga — aybat,
Cakşıga urmat-sıy da, cöngö — cölök!” O kuvvet hâlsizlere, zayıfa heybet,
Doğruya destek; iyiye hürmet-izzet!”
- 1247 Aytoldu daana tuydu uul sözün,
Bata kıldı kötörüp kökkö közün. Ay-Toldı iyi duydu oğul sözünü,
Fatiha okudu dikip göğe gözünü.
- 1248 Calındı bir kудayga alkış aytıp,
Akıl bergen uuluna candan artık. Yalvardı tek Allah’a dua edip,
Akıl verdi oğluna candan artık.
- Aytoldunun Akdilmişke aytkan coobu** **Ay-Toldı’nın Ögdülmüş’e söylediği cevabı**
- 1249 “Bar tura uulumda da mendegi akıl,
Bakit bersin kудayım, ölsöm makul. Vardır oğlumda da bendeki akıl,
Talih versin Allah’ım, ölsem, makul.
- 1250 Akıl sözdü sen okup esiñe tüy,
Közündü açat, maanisin canıñday süy! 1250 Âkil sözü sen okuyup aklında tut,
Gözün açar, manasın canın gibi sev!
- 1251 Kудay kimge berse akıl, bilimdi,
Koldop cüröt bardık cerde işiñdi. Allah kime verse akıl, bilimi,
Korur her zaman, her yerde işini.
- 1252 A kimdin kulk-münözü bolso carık,
Kün menen Ay nur tögüp, colu açık. Ki kimin huyu-suyu olsa parlak,
Güneş’le Ay nur döker, yolu açık.
- 1253 Cakşıga — cakşı işteri baylık beret,
Boorukerge san baylık özü kelet!” İyiye iyi işleri mal-mülk verir,
Cömerte sonsuz zenginlik kendi gelir!”
- 1254 Aytoldu kayra kökkö sozdu kolun,
Caadırdı caratkanga alkoolorun: Ay-Toldı yine göğe kaldırdı elin,
Yağdırdı Yaradan’a hayır duasın:
- 1255 “O kудay,— dedi Aytoldu,— büt carattıñ,
Ömür berdiñ, ceer aşın tarattıñ. 1255 “Ey Allah, dedi Ay-Toldı, tam yarattın,
Ömür verdin, yiyecek erzak dağıttın.
- 1256 Caratkan maga bakıt, atak berdiñ,
Künöökör kuluñ elem keçirginiñ! Yaradan bana talih, şöhret verdin,
Günahkâr kulun idim ben, affet sen!
- 1257 Akıl berip, meni dayım koldoduñ,
Bakit berdiñ, işke aştı oylorum. Akıl verip beni daim korudun,
Baht verdin, gerçekleşti fikirlerim.
- 1258 Baarın berdiñ, ıraazımın tagdırga,
O caratkan, karızdarmın aldıñda. Hepsini verdin, razıyım takdire,
Ey Yaradan, borçluyum ben önünde.
- 1259 Keldi ökümüñ, men attanıp baramın,
Kaldı artımda calgız uulum, karagım! Geldi hükmün, ben atlanıp giderim,
Kaldı ardımda bir oğlum, göz nurum!
- 1260 Ata elem acal meni alıp barat,
Kut berip ömürünö, bakıt carat. 1260 Baba idim ecel alıp gidiyor,
Kut verip ömrüne, baht-talih yarat.

- 1261 Kırıktan alıs kılıp kutka bölö,
Eki düynö eş bolup özün cölö.
- 1262 Estüü kılğın, burba caman adatka,
Muktac bılba kiyer kiyim, tamakka!”
- * * *
- 1263 Dili menen berilip duba kıldı,—
Al dubadan ar kırsık alıs turdu!
- 1264 Akılduu bir adamdın sözün ukçu,
Al eken elge başçı, çınçıl, mıktı:
- 1265 “Kudayım alkulum dep meerim tökkön,
Eki düynö irahat süröt eken.
- 1266 Kaysı kulga tiyse kuday cölöğü,
Eki düynö bolup turar tilegi.
- 1267 Kuday peylin töksö işiñ oñ bolor,
İtiñ çöp cep, bardık işiñ oñdolor!”
- 1268 Aytıptır da bir adam akılı artık,
Akılduu sözdü tutkan — tabar bakıt:
- 1269 “Koldoso kuday kimdi — colu bolot,
Tilegi kabil bolso — kolu tolot.
- 1270 Kul peyli caratkanga bolso appak,
Andayga kaygı-kırsık koyboyt colop!”
- 1271 Aytoldu uuluna aytat: — “Söz tıñşaçı,
Akırı baarı ölörün unutpaçı.
- 1272 İşenbe tirүүлökkö — ötöt-ketet,
Bu düynö unut kalat, celdey köçöt!
- 1273 Tapşırdım bir kudayga uulum seni,
Özüñö cölök, kömök bolsun emi.
- 1274 Mına emi men özüñdön ayrılaman,
Ökünüç ıyga ezilip kaygıramın.
- 1275 Mensiz ötör ömürüñdün sıırı arbın,
Aytayın, baarın tügöl ugup alğın”.
- Belâdan uzak kılıp kuta sar onu,
İki dünya umut olup sen yardım et.
- Akıllı kıl, çevirme kötü âdete,
Muhtaç etme giyeceğe, yiyeceğe!
- * * *
- Gönlünden isteyerek dua etti,
O duadan her belâ uzak durdu!
- Akıllı bir adamın sözün dinle,
O idihalka âmir, dürüst, sağlam:
- 1265 “Allah’ım ‘Kulum’ diye rahmetetseydi,
İki dünyada o rahat olur idi.
- Hangi kula erişse Allah yardımı,
İki dünyada olup durur dileği.
- Allah arzu etse işin sağ olur,
İtin otyer, bütün işin düzelir!”
- Söylemiş de bir adam akılı artık,
Akıllı sözü tutan bulur talih:
- “Korusa Allah kimi, yolu olur,
Dileği kabul olsa, kolu dolar.
- 1270 Kul ahlâkı Yaradan’a olsa apak,
Böyleye kaygı-felâkethiç yanaşmaz!”
- Ay-Toldı oğluna söyler: “Söz dinle,
Sonunda her şeyölecek, unutma.
- İnanma diriliğe, geçer-gider,
Bu dünyakalır, unut,yelce geçer!
- Teslim ettim tek Allah’a oğlum seni,
Özüne yar-yardımcı olsun şimdi.
- İşte şimdi ben özünden ayrılıırım,
Pişmanlıkla ezilip kederlenirim.
- 1275 Bensiz geçecek ömrünün sıırı pek çok,
Söyleyeyim, hepsini tamamen dinle.”

22

**AYTOLDUNUN ÖZÜNÜN
UULU AKDİLMİŞKE
AYTKAN NASAATTARI
TUURASINDA BAYANDALAT**

- 1276 Til, köñüldü kudayga tuura tutup,
Erteñdi oylop iş kıl, bolboy buzuk.
- 1277 Bardık işti kudaydın buyruğu de,
Aga işenip, ak kızmat işin ötü.
- 1278 Keregiñdi teñirden surap alğın,
Cardamı saga tiyet bir gana anın.
- 1279 Kabil tutup, atkar teñir buyrugun,
Saga bereer bugün ce erteñ sıylıgın.
- 1280 Calgan emes, çındıktın colun coldo,
Çınçıl, tüz bol — sen astı kecir bolbo.
- 1281 Men ölüm, ömrümdü çaşap büttüm,
Ne berdi maga turmuş, oy cügürtkün!
- 1282 Özüñdü otko salba baylık üçün,
Biröñün cibin alba, salba küçüñ.
- 1283 Düynö cıydım, cantalaşıp terdedim,
Künüm büttü, eç paydasın körbödüm.
- 1284 Baylıktar seniki emi, ala ketpeym,
Paydalan, baktıluu bol, artıñdı esteym!
- 1285 Men cıygan dünüyönü karmay bilseñ,
Eki düynö kemibes bolosuñ sen.
- 1286 Karmabasañ çaçaarsıñ, tütpöyt baylık,
Sargayasıñ, uzarat coluñ aynıp.
- 1287 İşinde adilet bol, tüz cürgünüñ,
Baktıluu çınçıl kişi sen bilginiñ!
- 1288 Adilet bir adamdın uk aytkanın,
Eki düynö ak coldu tapkan candın:
- 1289 “Ömür süröm degender beypil, momun,
Kalıstıktan izdesin anın colun!
- 1290 Eger sen bek boluunu kalsañ samap,
Adilettik — baylıktı özü tabat.
- 1291 Egerde uulum, eldi biyleym deseñ,
Adilet bol, el kamın dayım cegin.

22

**AY-TOLDI'NIN ÖZÜNÜN
OĞLU ÖGDÜLMİŞ'E
SÖYLEDİĞİ NASİHATLERİ
HAKKINDA BEYAN EDİLİR**

- Dili, gönlü Allah'a doğru tutup,
Yarım düşün iş yap, olma bozuk.
- Bütün işi Allah'ın buyruğu bil,
Ona inan, hak hizmet işini kıl.
- Gereğini Tanrı'dan iste kendin,
Yardıma sana erişir tek onun.
- Kabul edip, yap Tanrı buyruğunu,
Sana verir bugün-yarın hakkını.
- 1280 Yalan değil, gerçeğin yolunu tut,
Doğru-dürüst ol, hiçkibirli olma.
- Ölürüm, ömrümü yaşayıp bitirdim,
Ne verdi bana hayat, fikir yürüt!
- Kendini ateşe salma mal-mülk için,
Kimsenin malını alma, etme zulüm.
- Mal-mülk yığdım, çok çalışıp terledim,
Günüm bitti, hiçbir fayda görmedim.
- Mal-mülk senin şimdi, alıp gidemem,
Faydalan, bahtlı ol, ardını hatırlarım!
- 1285 Yığdığım mal-mülkü tutabilirsen,
İki dünyada mutlu olursun sen.
- Tutamazsan, yetmez mal-mülk, saçarsın,
Yolun değişip uzar,sararısın.
- Doğru hareket et, işte adil ol,
Talihli,hakikî kişiyi sen bil!
- Adil bir adamın dinle söylediğin,
İki dünyada ak yolu bulan canın:
- “Ömür sürerim diyen sakın, huzurlu,
Doğruluktan arasın onun yolunu.
- 1290 Sen bey olmayı arzu ediyorsan,
Adillik; zenginliği kendi bulur.
- Eğer oğlum halkı yönetim dersin,
Adil ol, halkın kaygısın daim gözet.

- 1292 Adam peyli kalıs, tüz, taza bolso,
Eki düynö cırgalda çaşayt oşo!”
- 1293 Aytoldu dağı ayttı:— uulum, ukkun,
Cakşılıktı tuu kılğın atıñ çıkısın.
- 1294 Cakşılık kıl — alıs bol camandıktan,
Anda olturgan orunuñ bolot kutmañ.
- 1295 Açuu — duşman, aldırba aga degi,
Caman iş — uuluu cılan çagar seni.
- 1296 Coypularga işenbe, kelse kezek,
Coypular kılçañdabay satıp ketet.
- 1297 Uşakçını colotpo can-çöyröñö,
Sırıñdı cayıp salat bardık elge.
- 1298 Coldoş bol, cakşı menen, adil menen,
Baylıgıñ aşıp-taşıp bolot kenen.
- 1299 Baarın uk, birok şaşpa tıyanakka,
Sırıñdı öz içinde bekem sakta.
- 1300 Biröögö köz artpağın, şarap içpe,
Bul eköo — alıp barat caman işke.
- 1301 Çıgarba ayalıñdı üydön alıs,
Tökpösün kokusunan abiyir-namıs.
- 1302 Bötöngö eşik açpa, arıñ ketet,
Akılduu dostu tandap, sınap kütöt,
- 1303 Topuk kıl künümdükkö aldırbağın,
Adıldık san baylıqtın tabat baarın.
- 1304 Buga okşoş bir makal bar, anı bilgin,
Esiñe erecedey tutup cürgün:
- 1305 “Cakşılarga ılayık asıl sapat,
Kerektüüsün kaltırbay daroo tabat
- 1306 Camanga — baylık, maldın paydası cok,
Koldo barın korotup, çaçıp salat!”
- 1307 Uyatsızga coloboy alıs bolgun,
Uyattuuga miñ alkış — menden bolsun.
- 1308 Sabırluu bol, bar işti oylop işte,
Sabırduular atkarat işin müldö.
- 1309 Baarında, bardık işte — toktoo, tüz bol,
Toktooluk — bakıt tapçu ırıstuu col.
- İnsan ahlâkı hak, doğru, temiz olsa,
İki dünyada refah yaşar o işte!”
- Ay-Toldı daha dedi: “Oğlum dinle,
İyiliği sancak yap namın artsın.
- İyilik yap, uzak ol kötülükten,
O vakt oturduğun yer olur kutlu.
- 1295 Öfke düşman, aldırma ona katiyen,
Kötü iş, zehirli yılan, sokar seni.
- İkiyüzlüye inanma, gelincevakt,
İkiyüzlü geri bakmaz, satıverir.
- Dedikoducuyu yanaştırma yanına,
Sırrını yayıp durur bütün halka.
- İyi ile, adil ile yoldaş ol,
Zenginliğin aşıp-taşıp olur bol.
- Hepsini dinle fakat hemen inanma,
Sırrını kendi içinde sağlam sakla.
- 1300 Başkasına göz dikme, şarap içme,
Bu ikisi götürür kötü işe.
- Çıkarma sen karını evden uzak,
Lekelenmesin birden namus-ahlak.
- Herkese kapı açma, namusun gider,
Akıllı; dostu seçip sınavıp bekler.
- İtaat et, faniliğe aldırma,
Adillik mal-mülkün bulur hepsini.
- Buna benzer bir mesel var, onu bil,
Aklında kaide gibi tutup yaşa:
- 1305 “İyilere layık olan asıl vasıf,
Gerekeni bırakmadan çabuk bulur.
- Kötüye para, malın faydası yok,
Mal-mülkünü harcayıp saçıp salar!”
- Ahlâksıza yanaşmadan uzak ol,
Ahlâklıya bin dua benden olsun.
- Sabırlı ol, her işi düşünüp işle,
Sabırlı yapar işini tamamiyle.
- Hepsinde, tüm işte, doğru dürüst ol,
Doğruluk, baht bulucu talihli yol.

- 1310 Tildi tıyıp, cönü cok caman aytpa,
Az içkin, aram aşka közüñ artpa.
- 1311 Buzulgan adamdarga colobogun,
Azgırma adamdardan alıs bolgun.
- 1312 Uga berbe sözdörün calañ bektin,—
Cakşı sözdü tuu tutup kökölötkün.
- 1313 Oylobo zıyan işti, kılba zalal,
Napsiñdi tıy dayıma cürgün adal.
- 1314 Kirçü bolsoñ, baykagın çıkçu cerin,
Kor bolorsoñ çıga albay kalsañ özüñ.
- 1315 Açuu kelse, toktotkun akıl menen,
Çıdamkaylık — bakıttın colu degen.
- 1316 Aytkanın uk, çıdamkay baatır erdin:
“Sabır kılsañ — iyri işti tüzötöorsüñ.
- 1317 Çıdamduu bak-döölöttön kuru kalbayt,
Çıdamkaylar köktöğü kuunu karmayt!”
- 1318 Ençiñe tuura kelip azap tartsan,
Çıdagın, kubanç saga kelet arttan.
- 1319 Aldıñdan bakıt capsa darbazasın,
Çıda, küt: anı akarı sen açasın.
- 1320 Sabır kıl, sabırduuluk cakşı sapat,
Sabırduular asmanga şatı salat.
- 1321 Aldıda ölüm barın este dayım,
Unutpa abalıñdı bolsun dayın.
- 1322 El içinde toktoo bolgun, esirbe,
Aç közdönüp, abiyiriñdi ketirbe.
- 1323 Kireriñde çıkçu cerdi bilip al,
Oylop süylö, şaşmalıktañ çırı bar.
- 1324 Calgan sözdü çaşoodo ayta körbö,
Calgançı şıldıñ bolot kalıñ elge.
- 1325 Dos-tuugandı ala cür cakın kılıp,
Kiçüügö, uluuga da bolgun sılık.
- 1326 Tuz, daamiñ kenen bolsun adamdarga,
Künöösün keçirip koy, uyatkarba.
- 1327 Kuday dep kızmatıñdı atkar kalıs,
Tüz bolup, күнөө іштеñ kaçкын alıs.
- 1310 Dili tutupyersiz, kötü söyleme,
Az ye, haram aşasen göz çevirme.
- Bozulan adamlara sen yanaşma,
Kandırıcı adamlardan uzak ol.
- Dinleme sözlerini yalancı beyin,
İyi sözü sancak gibi tutup yükselt.
- Düşünme ziyan işi, kılma zarar,
Nefsini tut, daima yaşa temiz.
- Gireceksen gözle çıkacağıñ yeri,
Hor olursun çıkamadan kalırsansen.
- 1315 Öfke gelirse, durdur akıl ile,
Sabırlılık talihin yolu denir.
- Dediğın dinle, sabırlı yiğit erin,
“Sabredersen, eğri işi düzeltirsin.
- Sabırlı, talih-saâdetten boş kalmaz,
Sabırlı gökteki kuğuyu yakalar!”
- Kaderindesıkıntı çekmek varsa,
Sabret, sevinç arkadan gelir sana.
- Önünden talih kapatsa kapısını,
Sabret, bekle; onu sonunda açarsın.
- 1320 Sabret sen, sabırlılık iyi vasıftır,
Sabırlı gökyüzüne merdiven diker.
- Önünde ölüm var,hatırla daim,
Unutma aslını, o olsun malum.
- Halk içinde ciddi ol, taşkınlık yapma,
Kıskançlık yapıp, namını lekeleme.
- Girdiğında çıkacağıñ yeri bil,
Düşün söyle, aceledekaygı var.
- Yalan sözü hayatta sakın söyleme,
Yalancı maskara olur bütün halka.
- 1325 Dost hısmını yakın kılarak yaşa,
Nâzik ol sen küçüğe,büyüğe de.
- Tuzun yemeğın bol olsun insanlara,
Suçunu affediver sen,ayıplama.
- Allah diyerek hizmetini doğru yap,
Dürüst olup, kötü işteñ kaç uzağa.

- 1328 Bak açılrsa burkan-şarkan taşiba,
Cakşılık kıl, cıyılısın el kaşına.
- 1329 Kubanba baylığıña oomal-tökmöl,
İşenbe döölötünö, a da beker.
- 1330 Ömrün — körgön tüştöy zamatta ötöt,
Kur bakıt — capayı kuş, uçup ketet.
- 1331 Casagın cakşılıktı, kıynalbagın,
Ençiñdi, tek ketirbey, alıp kalgın.
- 1332 Şarapka berilbegin, künöödön kaç,
Buzuktuk, caman işten tabarıñ az.
- 1333 Kırıktan uşul eki — bakıt kaçat,
Kedeylik, cokçuluktun colun açat.
- 1334 Aytıptır bir akılman, sınçı kişi,
Sınçının dayım kelet aytkan işi:
- 1335 “Buzulba, arak içpe: buzuk, arak —
Bul eköo cakırdıkka alıp barat.
- 1336 Arak seni cuz ese kılrsa uyat,
Buzuktuk bakıtıñdı aydap çıgat!”
- 1337 Uulum,— dedi Aytoldu,— akırında,
Unutpay sakta sözdü akılıña.
- 1338 Tügöl aytım özüñö çındık sözdü,
Tuta alsañ kubanç bolot saga ençi!
- 1339 Atalık nasaatımdın baarın aytım,
Bek tüygün cürögünö unutpagın!
- Baht açılrsa, gürlereyrek kibirlenme,
İyilik yap, toplansın tüm halk yanına.
- Sevinme değışken-kararsız bahtına,
İnanma servetine, o da beyhude.
- 1330 Ömrün görünendüş gibi tez geçer,
Boş baht, vahşi kuş gibi uçuverir.
- Sen yap iyiliğı, çekme azabı,
Heba olmadan alıver payını.
- Şaraba teslim olma, günahtan kaç,
Bozukluk, kötü işten bulacağıñ az.
- Bu ikibelâdan,talih de kaçır,
Fakîrlık, yoksulluğun yolun açar.
- Söylemiş bir akıllı, bilge kişi,
Bilgenindaim olur dediğı işi:
- 1335 “Zina etme, rakı içme: Zina, rakı,
Fakîrlığe alıp götürür bu ikisi.
- Rakı seni yüz kere kepaze eder,
Zina etmek bahtını kovup gönderir.
- Ey oğlum dedi Ay-Toldı, sonunda,
Unutmadan sakla sözü aklında.
- Tamamen söyledim sana doğru sözü,
Tutabilsen sevinç olur senin payın!
- Babalık öğüdümün hepsin söyledim,
Sağlam düğümle yüreğine, unutma!

23

**AYTOLDUNUN KÜNTUUDU
ELİKKE CAZIP KALTIRGAN
KEREZİ TUURASINDA AYTIAT**

- 1340 Aldırdı özü surap kagaz, kalam,
Kuday atın kut atap baştadı anan.
- 1341 Kuday dep baştap kirdi: “O caratkan,
Kozgolbos, kudureti küçtüü abdan!
- 1342 Kalıñ el, miñ-san candık casap saldıñ,
Iris berip baarina, booruña aldıñ!
- 1343 Bardığın kabıl kılğan kılşa tilek,
Bul işte kerek emes aga kömök.
- 1344 Oylogonun orundap, işke aşırğan,
Casagan bardık kubat kudayımdan.
- 1345 Ömür kıska, a ölüm ak — cok amal,
Baarı ölot, bir kudayga cok acal.
- 1346 Paygambarga miñ-san urmat kılamın,
Ümmötümün dayım kulduk uramın.
- 1347 Şakirteri kuday colun coldogon.
Tilegimdi kabıl alsın oylogon.
- 1348 Kutman Elik, ömürüñ uzun bolsun,
El tizginin karmagan bekem kolsuñ.
- 1349 Aytoldumun, tolgon Ayday bütün elem,
Kemidim, coluguştum acal menen.
- 1350 Karmadı kapkanına acal meni,
Kutulbaym, darmanım cok büttüm emi.
- 1351 Meni sıylap, meerimiñ ayabadıñ,
Kızmatıñdı ötöögö carabadım.
- 1352 Karızım köp, esten tayıp kaygırdım,
Ak kagazga arman-dartım kaltırdım.
- 1353 Baylık kuup, kızığıña tüşpödüm,
Büt işiñdi taktık menen iştedim.
- 1354 Mına emi, urmat menen özüñö arnap,
Kereezimdi kaltırdım, oku karmap.
- 1355 Meerman bir adamdın aytkanın uk,
Sapattın eñkımbatı — meermanlık:

23

**AY-TOLDI'NIN KÜN-TOĞDI
MELİK'E YAZIP BIRAKTIĞI
VASİYETİ HAKKINDA SÖYLENİR**

- 1340 Kendi isteyip kağıt, kalem aldırdı,
Allah adın kutla söyleyip başladı.
- Allah diyerek başladı: “Ey Yaradan,
Kımıldamadan, kudreti güçlü pek çok!
- Hesapsız halk, sayısız varlık yarattın,
Kısmet verip hepsine, bağına aldıñ!
- Her şeye hüküm verenkılşa dilek,
Bu işte gerek değıl ona destek.
- İstedigini yaparak yaratan,
Her şey iradesidir Allah'ımın.
- 1345 Ömür kıska ve ölüm hak, çare yok,
Hepsi ölü, tek Allah'a ecel yok.
- Peygambere sonsuz hürmet ederim,
Ümmetiyim daim kulluk ederim.
- Halifeleri, Allah yoluna yöneltti,
Gönlümdeki dilekleri O, kabul etsin.
- Ey Kutlu Melik, ömrün uzun olsun,
Halk dizginini tutan sağlam kolsun.
- Ay-Toldı'yım, Dolunay gibi бүttümdüm,
Karşılaştım ecel ile ben, eksildim.
- 1350 Yakaladı tuzağına ecel beni,
Kurtulamam, dermanım yok bittim şimdi.
- Beni sayıp, sevgini esirgemedin,
Hizmetini yapmaya ben yaramadım.
- Borcum çok, akı kaybedip üzüldüm,
Kağıda dileğim-derdimi yazdım.
- Mal-mülk kovalayıp, zevkine düşmedim,
Tüm işini doğruluk ile işledim.
- Şimdi, hürmet ile sana ithaf edip,
Vasiyetimi bıraktım, oku tutup.
- 1355 Samimi bir adamın sözün dinle,
Vasfin en değerlisi, samimiyet:

- 1356 “Meerimdüünün sözü mayday çağımduu,
Kut daartıp, sılap-sıypayt canıñdı.
- 1357 Meermandın ak oyunday oy barbı,
Adil sözü asmandatat adamdı!”
- 1358 Meerim tögüp ditimden berilgenmin,
Kutman Elik, keñeşimdi ukkun menin!
- 1359 Ölorümdö ökündüm tobo kılıp,
Öküngönüm — paydasız aldamaçılık!
- 1360 Köñüldü alaksıtuu maga kerek —
Ötündüm ötkön künö keçe kör dep.
- 1361 Bapasız özüm tapkan altın-kümüş,
Cogotuunun salmagı — tiygen ülüş.
- 1362 Ökünüp ölüp baram, kaysı paydam?
Üzüldü bar ümütüm, keçtim candan!
- 1363 Bügün men hoş aytışam düynö menen,
Artımdan erteñ ele kellersiñ sen.
- 1364 Kelgençe ölüm saga, kutman Elik,
İşiñdi akıl menen atkar bilip.
- 1365 Adilet bol, kataaldıkka kabilba,
Eldi kubant, emgektenip cañılba.
- 1366 Esendikte eliñe cakşılık kıl,
Koldoguñdu kedeyge taratıp tur.
- 1367 Adilet bir adamdın aytkandarı,
Cönököylük cetkirgen köpkö anı:
- 1368 Tirüü kezde — ölümdü oyloy cürgün,
Tobo kılıp, momunduk colun bilgin.
- 1369 Ölüm kelse — ökünüü payda berbeyt,
Kör içinen ontosoñ kelbeyt eç kim”.
- 1370 Men ölgön soñ, ey Elik,tetik bolgun,
Boş ötkörüp mezgildi kordobogun.
- 1371 Kör düynönün artınan tüşüp ketpe,
Adildikti ar kılğan işten izde.
- 1372 Eliñe erkin, kenen mıyzam carat,
Anda künüñ cırgalda, ırıs tabat,
- 1373 Kör düynö üçün özüñdü otko salba,
Şorgo batpay, napsiñdi bekem karma.
- “Samiminin sözü yağ gibi hoştur,
Kut dokunup, canını okşar durur.
- Samiminin ak fikri gibi fikr var mı,
Adil sözü göge çıkarır insanı!”
- Sevgi gösterip arzumla teslim oldum,
Kutlu Melik, öğüdümü dinle benim!
- Öleceğimde pişman olup tövbe ettim,
Pişmanlığım faydasız, aldatıcı!
- 1360 Gönlü oyalamak gereklidir bana,
İstedim günahım affediver diye.
- Vefasızdır,yıgıdığım altın-gümüş,
Hesabın ağırlığıdır, düşenülüş.
- Pişman olup ölüyorum, hani faydam?
Bütün ümidim kesildi, geçtim candan!
- Bugün ben hoş söyleşirim dünya ile,
Ardımdan yarın şüphesiz gelirsın sen.
- Gelince ölüm sana, Kutlu Melik,
İşini akıl ile yap sen bilip.
- 1365 Adaletli ol, gaddarlığa kapılma,
Halkı sevindir sen, çalışıp yanılma.
- Esenlikte halkına iyilik yap dur,
Eldekini fakırlere dağıtıp dur.
- Adaletli bir adamın dedikleri,
Tevazudur erdiren halka onu:
- “Canlıyken, ölümü düşünerek yaşa,
Tövbe edip, takva yolunu öğren.
- Ölüm gelse, pişmanlık fayda etmez,
Mezar içinden inlesen kimse gelmez.”
- 1370 Ben öldükten sonra ey Melik, çevik ol,
Boş geçirip zamanı hor kullanma sen.
- Fani dünyanın ardına düşüp gitme,
Adilliği her yapılan işte ara.
- Halkına sen rahat, bolluk, nizam yarat,
O zaman günün refahta, talih bulur.
- Fani için kendini ateşe atma,
Nefsini sağlam tut; belâyaya batma.

- 1374 Sen — beksiñ, dünüyönün kulu bolbo,
Sen anın kaarın kütpöy, tüşkün colgo.
- 1375 Tekeberdik sezimge aldanbagın,
İşenbe bul düynögö — calgan anıñ,
- 1376 Cürögü aktı eş tutkun, cakın konsun,
Esi cektor özüñdön alıs bolsun.
- 1377 Aç közdörgö aldanıp iş berbegin,
Eki cüzdüü adamga aş berbegin.
- 1378 Künöö kılba, kudayga sıyına cür,
Andan aşkan payda cok, uşunu bil.
- 1379 Ölümündü unupta, oylo dayım,
Bukturmadan çıkkanday ırgat anıñ.
- 1380 Acal tabar, kutkarbay kaçsañ dağı,
Ölüm alaar, dayraday taşsañ dağı,
- 1381 Çaşa, birook este dayım ölüm çın,
Köp cıl çaşa — castanarıñ kara çım!
- 1382 Acaldan kaçıp ketken adam barbı?
Çaşoodo ölböy tirüü kimder kaldı?
- 1383 Bir söz bar sır maanisi öto tereñ,
Cakşı söz — carım ırıs bolot degen:
- 1384 “Adam özü kerben sımal coldogu,
Toktop turbayt, tınıımı cok bolcolu.
- 1385 Bala atadan köz irmemde baylanat,
Ene içinde bir kança ay aylanat.
- 1386 Köz carıp, at koygon soñ balaga adat,
Colgo çıkkan musapır bolup kalat.
- 1387 Künü-tünü al cürüştü eç kim buzbayt,
Acal gana takımdap, cürök sızdayt.
- 1388 Catkan cer, çaşoo — eki ayaldama,
Keldiñbi — colgo çıkkan emi kayra.
- 1389 Bul çaşoo eki coldu bas dep açtı.
Birine tizgin burup tüşkön cakşı.
- 1390 Oñ baştansa — işiñ dağı oñolor,
Sol baştansa — altın başıñ cogolor!”
- 1391 Kutman Elik! Bul çaşoo — aydoo talaa,
Tüşümün cıynap alat sepken gana.
- Sen beysin, bu dünyanın kulu olma,
Sen onun kahrını çekme, düş yola.
- 1375 Kibirlilik hissine aldanma sen,
Yalan o; inanma bu dünyaya sen.
- Gönlü temizi dost tut, yakın olsun,
Aklı yoklar özünden uzak olsun.
- Açgözlülere aldanıp iş verme,
İki yüzlü insanlara aş verme.
- Günah işleme, Allah’a sığınıp dur,
O’ndanbaşka fayda yok, bunu hep bil.
- Ölümünü unutma, düşün daim,
Çaktırmadan gelirsenin ölümün.
- 1380 Ecel bulur, yok kurtuluş kaçsan da,
Ölüm alır, derya gibi taşsan da.
- Yaşa, fakat hatırladım ölüm hak,
Çok yaşasan dayaslandığın çürük kök!
- Ecelden kaçiveren adam var mı?
Hayatta ölmeden diri kim kaldı?
- Bir söz var sır manası çok derin:
‘İyi söz; yarı kısmet olur’ denen:
- “İnsanın özü kervan gibi yoldaki,
Hiç duraklamaz, dinlenmez yok zamanı.
- 1385 Çocuk babadan göz kırpmada bağlanır,
Ana içinde birkaç ay dolanır.
- Göz açıp, ad koyduktan sonra çocuğa,
O, yola çıkan misafir oluverir.
- Gece-gündüz o yaşamı kimse bozmaz,
Ecel yine takip eder, yürek sızlar.
- Yattığın yerin, hayat; ikikonak,
Geldin mi, yola çıktın artık yine.
- Bu hayat iki yolabas diye açtı,
Birine dizgin vurup giden iyi.
- 1390 Sağa doğruysa işin dahi düzelir,
Sola doğruysa altın başın yok olur!”
- Kutlu Melik! Bu hayatı kov çöle,
Kazancını toplayıp (kendine)saçar yine.

- 1392 Emne akseñ — ceriñe oşol önöt,
Emne berseñ — oşonu tölöp beret. Ne ekersen sen yerine, o büyür,
Ne verirsen, onu ödeyiverir.
- 1393 Özgönün kılın alba, kanın tökpö —
Çoñ küñö adam üçün uşul eköo! Kimseninkılını(dahi) alma, kanın dökme,
Büyük günah adam için bu ikisi!
- 1394 Ömürün körgön tüştöy, ötöt çurgap,
Kulsuñbu ce beksiñbi — koyboyt ılgap. Ömrün gördüğün düş gibi geçer kaynayıp,
Kulsun ya da beysin, bırakmaz ağlayıp.
- 1395 Emine ötkön küñüñ?— Kıyal tüşü!
Aldıda keleriçi?— Ökünüçtüü! 1395 Nasıl geçti günlerin? Hayâl düş gibi!
Önünde gelecekelan ne? Pişmanlık!
- 1396 Nasaattap bizge aytıptır estüü adam,
Ökünüç, kaygı sezim taanış agan: Öğütverip söylemiş akıllı adam,
Pişmanlık, kaygı hissi tanıdık ona:
- 1397 “Ömürün körgön tüştöy kayra kaçtı
Zuuldap ötüp ketti, paydañ kaysı? “Ömrün görülen düş gibi yine kaçtı,
Hızla koşup, geçip gitti, faydan hani?
- 1398 Kesir menen ötközdün ömüründü,
Aldıda emne kütöt?— Calañ kaygı!” Kibir ile geçirdinsen ömrünü,
Önünde ne bekler? Yalnızca kaygı!”
- 1399 Esiñe al ömüründün tez ötörün,
Törölüü, ölüü colu kıska ekenin. Aklında tut ömrünün tez geçeceğin,
Yaşam-ölüm yolunun kısa olduğun.
- 1400 Kutman Elik, ömürün bolsun örnök,
Cakşı atıñ tübölökkö kala bermek! 1400 Kutlu Melik, ömrün olsun hep örnek,
İyi adın ebediyen kalacak!
- 1401 İşenbe askerge da, altınga da,
Eköo teñ ötöt-ketet, kelbeyt kayra. Güvenmesen askere de altına da,
İkisi denk geçer gider, gelmez yine.
- 1402 Özgö üçün kurman bolbo, köñül burgun,
Örttöböy özünüü özüñ, sabır kılğın. Başkası için kurban olma, dikkat et,
Yakma kendini kendin, daim asabret.
- 1403 Oyloçu: murun dalay bekter ötkön,
Cok alar baarı körgö kirip ketken! Düşün: Daha önce birçok beyler öldü,
Yok, onların hepsi kabre giriverdi!
- 1404 Artıñdan acal cüröt takır kalbay,
Akmalap dayım tooruyt közün albay! Ardından ecel yürür hiçbırakmadan,
Takip edip gözetler gözün almadan!
- 1405 Bul düynönün küñöösün tartkan adam,
Aytıptır, kaytalayın anı sagan: 1405 Bu dünyanın günahını çeken adam,
Söylemiş, tekrarlayayım onu sana:
- 1406 “Baylık degen — tuzduu suu tazarbagan,
Til kâtip suusaganda kandırbagan! “Zenginlik bir sudur, tuzlu, arınmaz,
Susayıp içsen de seni kandırmaz!
- 1407 Azgırık — kölöködöy oynoy beret,
Cakındaşañ — al kaçat, ketseñ — kelet. Kandırıcıdır, gölge gibi oynar,
Yakınlaşsan o kaçır, gitsen gelir.
- 1408 Cerdegi iş — al kadimki çöldö zakım,
Karmaym deseñ —karmatpayt turup cakin!” Yerdeki iş, o eski çöldeki serap,
Tutmak istesen, tuturmaz yakın durup!
- 1409 Bekem bol, kutman Elik, katuu karma —
Cakşı bekte, caramduu adamdar da. Sağlam ol, kutlu Melik, sert yakala,
Bey iyi ise, adamlar da yararlı.

- 1410 Adamdar cayılğan koy, bek — çabanı,
Malçıga sapat kerek baguu anı.
- 1410 Adamlar yayılmış koyun, bey çobanı,
Çobana vasıf olmalı bakmak ona.
- 1411 Darbazañdın aldında — aç börü köp,
Sak bolup, koydu tügöl baguu kerek.
- Kapının önünde senin, aç kurt çok,
Uyanık olup, koyuna bakmak gerek.
- 1412 Kaardanba, kızıuluk bekke uyar,
Açuuluu bek bektigin buzup tinat.
- Öfkelenme, öfke beye utançtır,
Öfkeli bey beyliğini yok eder.
- 1413 El menen süylöşö bil toktoo, ayar,
Oroyluk — kazılğan or, otko salar!
- Halk ile konuşmütevazı, sakın,
Kabalık çukur, ateşe gönderir!
- 1414 Ak köñül, cumşak bolup, saltanattuu,
Alga tart ar işiñdi bütöp cakşı.
- Ak gönüllü, yumuşak, halim de ol,
Eriştir her işini iyi sona.
- 1415 Aldıda basaar coluñ uzun sapar,
Akılduu minday coldu kamduu basaar!
- 1415 Önünde gideceğın yol uzun sefer,
Akıllı böyle yolu özenle gider!
- 1416 Kutman Elik kurbagın saray, tamdı,
Catar cayıñ kara cer, çımdın aldı.
- Kutlu Melik kurma sarayı, damı,
Yatağın kara toprak, bataklık önü.
- 1417 Saraylar tura beret, özün cokuñ,
Aça albaysıñ, kömülgön kördün oozun.
- Saraylar kalıverir, sen kendin yoksun,
Açamazsın, gömüldüğün kabrin ağzın.
- 1418 Sen nege altın-kümüş cıyıp-terdiñ,
Eki kez böz kepiniñ — alar ençiñ!
- Sen niye altın-gümüş yığıp topladın,
İki arşın bez kefenin, onlar payın!
- 1419 Bul tuuraluu bir akın aytkan sözün,
Al sözdö — açık aytkan oy negizin:
- Bu konuda bir ozan dedi sözüñü,
O sözde, açık söyledi fikr özünü:
- 1420 “Caman adam — baylıktı cıya beret,
Keregi emne? Oyloboyt izdep sebep.
- 1420 “Kötü adam, zenginliği yığıverir,
Gereği ne? Düşünmez arayıp sebep.
- 1421 Çogultat, bayıy beret — maksatı oşol,
Kelse acal baarı kalıp, özü ölot!”
- Maksadı bu; çoğaltır, zenginleşir,
Gelse ecel hepsi kalıp, kendi ölür!”
- 1422 Künümdökkö kubanba kutman begim,
Baarı ketet sen böödö ökünböğün.
- Kutlu beyim, geçiciye sevinme,
Hepsi gider boşuna pişman olma.
- 1423 Caşoonun cırgalına korotpo ömür,
Tez ötöt anday cırgal, çögöt köñül.
- Hayatın refahında eksiltme ömür,
Tez geçer öyle refah, gönül çöker.
- 1424 Şayı menen barkıttı kiyse deneñ,
Kara cerde catasın, ölöör menen.
- İpek ile kadife giyse de bedenin,
Ölüm ile kara yerde yatacaksın.
- 1425 Cürösüñ şattık menen ömür sürüp,
Barar ceriñ — cer astı, catçu kirip!
- 1425 Yaşarsın sevinç ile ömür sürüp,
Varacağın yer, yer altı, yat girip!
- 1426 Cakında sen tüşösüñ mezgil-attan,
Miner atıñ — tabıtıñ özün catkan.
- Yakında inersin zaman atından,
Biner atın: Tabutundur yattığıñ.
- 1427 Unutpa ölümüñdü, oyloy cürgün,—
Öz körüñö ökünbö bolup kirgin!
- Unutma ölümünü, daim düşün,
Kendi kabrine pişman olmadan gir!

- 1428 İşinde bir kudayım bolot cölök,
Küç berse saga kuday — beret kömök.
- 1429 Kötör kelse — kubanıç da, kaygı da,
Moyun sungun, çındık işten ayrıba.
- 1430 Eki düynö cırgalda cüröm deseñ
Beş kemçilik colotpo, bolup bekem.
- 1431 Zorduk menen aram iş casay körbö,
Kek saktap künöösüzdün kanın tökpö.
- 1432 Şarap içip, camanga sozbogun kol—
Munun baarı bektikke bolot toskool.
- 1433 Cıl sayın biyliğim bek bolsun deseñ
Eldi başkar, küç emes, mıyzam menen
- 1434 Kutman Elik, sen özüñ elge başçı —
Eldi sakta, korgogun oylop cakşı.
- 1435 Kutman Elik, kötörgön cügüñ uluk —
Körö bil, cakşılardı tandap turup.
- 1436 Kesirlikke berilip çaldırbagın,
Esiñe kel, kırsıkka aldırbagın!
- 1437 Şamal bolup ömürüñ uçup ötöör,
Kalgandardan opaa cok — a da keteer.
- 1438 Künöö menen kemçilik alıs ketsin,
Kündörüñdü akırkı taktap ötkün,
- 1439 Bul düynö turuksuz da paydası cok,
Baykagın, ökünbögün maga okşop!
- 1440 Aytıptır sopu kişi, anın sözü,
Sopular — bul düynögö kalıs deçi:
- 1441 “Bul ömür — ayaldama, sen — kerbençi,
Ubakit kaçça bolot tınım berçü?”
- 1442 Bul düynö — ubaktiluu toktooçu cay,
Emne tapsañ ala ket arı karay.
- 1443 Köçösüñ, murun cönöt, ketsin köçüñ,
Keregin al, kaltırgın kereksizin!”
- 1444 Men ölöm, sen turbassıñ uşul boydon,
Cakşı atıñdı kaltırıuu cagın oylon
- 1445 Ölöründö biröönün aytkanın uk,
Acal kıstap turganda nasaat kılıp,
- İşinde tek Allah’ım olur destek,
Güç verse sana Allah, verir destek.
- Süregelse, sevinçler de kaygı da,
Boyun eğ sen, doğru işten vazgeçme.
- 1430 İki dünyada ferah yaşarım dersen,
Beş kusura yaklaşma, ol sağlam.
- Zorbalık ile haram iş sakın yapma,
Kin besleyip suçsuzun kanını dökme.
- Şarap içip, kötüye uzatma el,
Bunun hepsi sağlamlığa olur engel.
- Her yıl beyliğim sağlam olsun dersen,
Halkı yönet; güç değil, nizam ile.
- Kutlu Melik, halka lidersin sen,
İyi düşünüp halkı koru, savun.
- 1435 Kutlu Melik, kaldırdığım yük büyük,
Görebil, iyileri seçipdurup.
- Kibirliliğe teslim olup yenilme,
Aklın başına al, belâya aldırma!
- Rüzgâr olup ömrün uçup gidiverir,
Kalanlarda sabitlik yok, o da gider.
- Günah ile noksanlık uzak dursun,
Sonraki günlerini hesaplayaşa.
- Bu dünya sebatsız da faydası yok,
Dikkat et, pişman olma benim gibi!
- 1440 Söylemiş sofı kişi, onun sözü,
Sofular, dünyaiçin demiş doğru:
- “Bu dünyakonaktır, sense kervancı,
Ne vakte dek kalırsın burda rahat?
- Bu dünya vakitli,bir konak yeri,
Ne bulursan alıp git bundan gayri.
- Göçeceksin, önce yönelt, gitsin göçün,
Gerekeni al da bırak gereksizin!”
- Ben ölürüm, sen durmazsın bu sırada,
İyi adını bırakmak yönün düşün.
- 1445 Ölürken birinin dediğini dinle,
Ecel kıstırdığında nasîhatedip.

- 1446 Tirüülördü üyrötöt ölüp catıp,
Kaltırgan keñeşin uk köñüldü açıp. Canlılara öğretir ölüyorken,
Bıraktığığüdün dinle gönül aç.
- 1447 Aytıptır: “Kutula albas kırsıktı este,
Kıynalıp ötüp baram, ökünüçtö!” Demiş: “Kaçınılmazbelâyıhatırla,
Azap çekip geçip giderim pişmanlıkla!”
- 1448 Kutman Elik, çıñalsın biylik, işin,
Bolor işti — bolturup, murda kütün. Kutlu Melik, sağlamaşsın beylik-işin,
Olacak işi öldürönce hazırlan.
- 1449 Adilet bol, zulumduk kıla körbö,
Topuk kılıp, kuday dep, işiñ cöndö. Adaletli ol, sakın gaddarlık etme,
Hizmet et, Allah diyerek işin yönet.
- 1450 Ekinçi: osol bolbo, sak bolo cür,
Caman işten alistap kutula bil: 1450 İkinci: Gafil olma, hep uyanık ol,
Kötü işten uzaklaşıp kurtulabil:
- 1451 İşin di köpkö sozboy — bütürgün sen,
Açuuñu toktoto bil — çıdam menen. İşini çok uzatmadan, bitir sen,
Öfkeni durdurabil, sabır ile.
- 1452 Keñeşterim atkarsañ — bolduñ tüptüü,
Baarı bolot, biyliğiñ bolot küçtüü. Öğüdümütutsan, olursun köklü,
Hepsi olur, beyliğin olur güçlü.
- 1453 Cakşılardı sıylagın cayıp kuçak,
Camandardan cürgünüñ dayım ıraak. İyilere hürmet et açıp kuçak,
Kötülerden yaşa daima uzak.
- 1454 Mıyzamdı bekemdegın — kırsık kaçaar,
Künüñ carkıp, baktıñ aşıp-taşaar. Nizamı sağlamaştır, belâ kaçar,
Güneşin parlar, bahtın aşıp taşar.
- 1455 Sözüñ uk bir belgilüü akılmandın,
Paydalan sözgö katkan akıldarın: 1455 Sözüñü dinle ünlü bir akıllımın,
Faydalan söze kattığı akıllarından:
- 1456 “Ökümdar! Adilettüü bolsun cazañ,
Sayasatıñ camanbı — işiñ caman!” “Hükümdar! Adaletli olsun cezan,
Siyasetin kötüyse işin yaman!”
- 1457 Kim cürgüzsö öz işin ak col menen,
Al öz atın tübölük saktayt eken! Kim yürütse öz işini ak yol ile,
Adını ebedîkorur kesinlikle!
- 1458 Kim eger salıp ketse teskeri col,
Caman atak ölgöndö alat oşol. Kim eğer yönelirse aksi yola,
Kötü nam öldüğü zaman alır o.
- 1459 Kim berse cakşı tartıp, tuura zañdı,
Tübölük kala beret atak-dañkı!” Kim yapsa iyi tertip, adil nizamı,
Ebedîyen kalıverir şan şöhreti!”
- 1460 Aldanba sen özüñö, kutman Elik,
Oylonno cür özüñö köñül bölüp. 1460 Aldanma sen özüne, kutlu Melik,
Daimdüşün, özüne dikkat edip.
- 1461 Camandıkka canaşañ aydan anık,
Eki düynö kalasıñ kargış alıp. Kötülüğe yanaşsan bu yüzden şüphesiz,
İki dünyada beddua alıp kalırsın.
- 1462 El üstünön biyikke koldu sozduñ,
Ketpesin ömür tekke, bayka dostum! Halk üstünden yükseğe el uzattın,
Dikkat et dostum; ömr boşa gitmesin!
- 1463 Bul ömür ötüp ketet, işen dagı,
Acalıñ alıs emes,— oylon anı! Bu ömür geçip gider, inan ve de,
Ecel uzak değıl, düşün onu da!

- 1464 Meni körüp, ömürümdön algın sabak,
Ökünböş bol, tirüülöktü cakşı ulap.
- 1465 Ölgöndön tirüülörgö — nuska kalgan,
Al nuskam — osuyatım uşul cazgan.
- 1466 Kutman Elik, tayanar toom sensiñ,
Tilegim — osuyatım payda bersin!
- 1467 Osuyattı ukkandar akıl alat,
Cakşı sözdön caynagan payda tabat.
- 1468 Calañ çındık cazılğan uşul katta,
Meni unutpa, keñeşti çetke kakpa.
- 1469 Kança cıl çaşabagın dağı, biroq,
Kutkarbayt ölüm degen — atılğan ok.
- 1470 Baarığa bir kün kelet ölçü uçur,
Tirüülörgö kataal kün mına uşul.
- 1471 Şum acaldan kayır çok, ukpayt seni,
Dayar turgun ketüüçü coluña emi.
- 1472 Ayla çok, şum acaldan kimder kaçat,
Kamıñ kör, küyükkönüñ oşol basat,
- 1473 Tüşüngün köptü bilgen adam sözün,
Ölöründö oşonun emne deşin:
- 1474 “Kezek kelse kurçalar ölüm kuru.
Ölümgö parız bolot moyun sunuu.
- 1475 Calañ altın bolso da belde kuruñ,
Acal kışsa,— üzülöt, uşul çını!”
- 1476 Kızmat kıldım dilimden Elik saga,
Meerimiñdi aktadım küyüp-cana.
- 1477 Cakşılığın üçün kудay koldosun,
Kutun tögüp, baktı bolsun coldoşuñ.
- 1478 Miñ cıl çaşa, tört tarabıñ şay bolup,
Bektik kılğın başıña ay, kün konup!
- 1479 Artımda menin sıyluu sözüm kalat,
Bolo kör, kutman Elik, sak-salamat!
- 1480 Kutman Elik! Düynödön ötüp baram,
Bir kaygım — artta kalgan calgız balam.
- 1481 Tapşırdım bir kудayga calbarınıp,
Ot-suudan saktay cürsün kolun sunup.
- Beni görüp, ömrümden sen al ibret,
Pişman olma, diriliği bil kıymet.
- 1465 Ölüden dirileremiras kaldı,
Miras,vasiyetim, işte bu yazı.
- Kutlu Melik, dayandığım dağ sensin,
Dileğim, vaziyetim fayda versin!
- Vaziyeti dinleyen akıl alır,
İyi sözden dökülen fayda bulur.
- Yalnız gerçek yazıldı bu mektupta,
Beni unutma, nasîhati(kenara)atma.
- Ne kadar yıl yaşasa da, sonunda,
Kurtulmaz, ölüm denen, atılan ok.
- 1470 Herkese bir gün gelir öleceği an,
Dirilere en güç gün işte bu zaman.
- Şom eceleçare yok, dinlemez seni,
Hazır dur gideceğin yola şimdi.
- Çare yok, şom ecelden kimler kaçar,
Hazırlan, endişeni bu bastırır.
- Anla çok bilen adamın sözünü,
Ölürken onun hem ne dediğini:
- “Vakt gelince ölüm kuşağı kuşatır,
Ölüme boyun eğmek farz gibi olur.
- 1475 Yalnız altın olsa da belde kuşağın,
Ecel kıstırса, ayırır, bu hakikat!”
- Hizmet ettim gönülden Melik sana,
Sevgini ağırttım yana yakıla.
- İyiliğin için Allah kollasın,
Kısmet döküp, talih olsun yoldaşın.
- Bin yıl yaşa, dört yanınsevinç olup,
Hüküm sür başına ay-güneş konup!
- Ardımda benim güzel sözüm kalır,
Kutlu Melik, sağ-selamet ol da gör!
- 1480 Kutlu Melik! Dünyadan geçip giderim,
Tek kaygım, arkada kalan yalnız oğlum.
- Teslim ettim yalnız Allah’a yalvarıp,
Ateş-sudan korusun elin uzatıp.

- 1482 Sala cür köz kırındı suranarım.
Karaan kılıp canıña algın dayım. Gözle göz ucunla,rica ederim,
Görünür kılıp yanına al daim.
- 1483 Teñirim — bardığına türkök, negiz,
Cakşılık, camandıkka erki tegiz. Tanrı'm, her bir şeye var sebep, esas,
İyilik, kötülüğe iradesi bir.
- 1484 Ata-ene — baldarına bolot ülgü,
Caşoodo,— camanbı ce cakşı cürüü. Ana-baba, çocuğuna olur örnek,
Hayatta kötü ya da iyi yaşamak.
- 1485 Men da atamın, acalım turat arbap,
A uulum, enesi cok — cetim kalmak. 1485 Ben de babayım, ecelim fısıldıyor,
Oğlum, anası yok yetim de kalıyor.
- 1486 Egerde meni sıylap, köñül bölsöñ,
Uulumdu tarbiyalap, kamın körsöñ. Eğer beni sayıp, dikkate alırsan,
Oğlumu terbiye edip, hazırlasan.
- 1487 Kolgo alıp, cakşılıktın coluna sal,
Üyrönsö, elge tayanç bolup kalaar. Koruyup, iyilik yoluna gönder,
Öğrense, halka da yardımı olur.
- 1488 Ak dil bolsun, üyrönbösün kuuluktu,
Kızmat ötöp, adam bolsun turuktuu. Ak kalpli olsun, öğrenmesin kurnazlığı,
Hizmet edip, adam olsun dayanıklı.
- 1489 Katuu bol, bekem karma biylik menen,
Bek karmoo — colgo salat bakıt degen. Katı ol, sağlam tut hakimiyet ile,
Sağlam tutmak, yola salartalih denen.
- 1490 Aytıptır bir abışka, çaçı kuuday,
Aytkanı akıl-nasaat anın mınday: 1490 Demişsaçı kuğu gibi bir ihtiyar,
Dediği akıl-öğüdü onun böyle:
- 1491 “Balañdı çaştayınan bilimge üyröt,
Bilimdüünün kolunan baarı kelet. “Çocuğuna gençliğinden bilim öğret,
Bilgilerin elinden tüm şeyler gelir.
- 1492 Çıbık menen sabap tur keede anı,
Akılga tez keltiret tayak daamı. Çubuk ile dövüp dur bazen onu,
Akıla tez getirir dayak tadı.
- 1493 Caş kezinde önördü alsa küröp,
Unutpay ömür boyu alıp cüröt!” Gençliğinde öğrenip alsa hüner,
Unutmaz ömür boyu alıp yaşar!”
- * * *
- 1494 Cazıp bütüp, cibek tasma aldı da,
Kattı baylap, bek karmattı uuluna. Yazıp bitirip, ipek şeritaldı,
Mektubukapatıp, oğluna verdi.
- 1495 “Balam,— dedi — tiygiz Elik koluna,
Bul amanat, berdim bata coluña. 1495 “Yavrum, dedi ver Melik'in eline,
Bu emanet, verdim hayır yoluna.
- 1496 Okup çıksa, oy artınan oy çıkar,
Acaldı estep, sözüm bolor boy tumar!” Okusa, fikir üstüne fikir çıkar,
Eceli hatırlar, sözüm muska olur!”
- 1497 Üşkürünüp uuluna dağı aytat:
“Bilip al, çınçıl, kayrat — cakşı sapat!” İç çekip oğluna daha da söyler,
“Bil ki, dürüst, cesur, iyi vasıftır!”
- 1498 Kuçaktadı, uulum beri kel dedi,
Öpkülödü, közdön çaşı seldedi. Oğlum beri gel dedi, kucakladı,
Öptü, onun gözünden yaş döküldü.
- 1499 Atakeñ kantip ölot körüp kalgın,
Agızganın armanda közdön çaşın. Baban nasıl ölüyor, işte gör bak,
Acıdan akıttığıngözden yaşın.

- 1500 Başña kelet senin uşunday kün,
Osol bolboy ölümgö azır kütün.
- 1501 Bir söz aytam kerektüü men özüñö,
Üyrönsöñ — duba okuursuñ keede özümö.
- 1502 Eger Elik emgegiñdi kaalasa,
Ak diliñden atkarıp ber carasa.
- 1503 Calkoolonbo, işiñdi taştap koybo.
Söz, işiñ birdey bolsun carık coldo.
- 1504 Erte turup, keç catkın, ileñ bolbo,
Erte turgan — bakıttı alat kolgo!
- 1505 Kuday erkin talıkpay atkara ber,
Eliktin aytkandarın bütkörö kör.
- 1506 Camandarga colobo, bolor künöö,
Cakşılık kıl dayıma,— coluñ tüzö.
- 1507 Bekem bol öz sözüñö, den sooluk küt,
Tak cürgün — koluñ cetet oyuña büt!”
- 1508 Atası, kuçaktadı uulun ıylap,
Kayradan bozdop kirdi özün kıynap.
- 1509 “O, şumpay,— dedi da al,— kataal düynö,
Mınçalık azabiñdi berdiñ nege?
- 1510 Uşunçalık booru taş bolosuñbu,
Muzday bolgon koynuña sorosuñbu!?”
- 1511 Eneden törölgöndöy cılañaçmın,—
Baarın berip,— ökünüç, kaygı taptım!
- 1512 Aytkanın ugup alçı ölör adam,
Acalga moyun sunup ıylap turgan:
- 1513 “Bir karından çıgıp, kirem karınga,—
Kuttuu elem, cem bolomun cılanga.
- 1514 Talkalandı taştay kulap, talabım,
Küyütüm köp, körgö kirip baramda!”
- 1515 Caşın tıydı Aytoldu, es kelgende,
Çaçtırdı dünüyösün kedeylerge.
- 1516 Koştoştı tuugan menen, aldan tayıp,
Kudayım ketsin dedi canımdı alıp.
- 1517 Kelme aytıp, anan köktü tiktep kaldı,
Tilden kaldı, koldoru şalaktadı.
- 1500 Başına gelir senin de böyle gün,
Gafil olma ölüme hazır ol sen.
- Gerekli bir söz söyleyeyim, sana,
Öğrensen dua okursun bazen bana.
- Eğer Melik çalışmanı isterse,
Ak gönülle yapiver işe yararsa.
- Tembellik etme, işi bırakıp koyma,
Sözle işin aynı olsun aydın yolda.
- Hep erken kalkıp, geç yat, gevşek olma,
Erken kalkan talihi alır ele!
- 1505 Allah isteğın yorulmadan yapiver,
Melik’in dediklerini bitir de gör.
- Kötülere yaklaşma, olur günah,
İyilik yap daim, yolunu düzelt.
- Sağlam ol sözünde, sağlığın gözet,
Dürüst ol sen, yapacağın şeye git!”
- Babası kucakladı oğlun, ağlayıp,
Yine ağlar kendine eziyet edip.
- “Ey, alçak, dedi de o, gaddar dünya,
Bu kadar azabımı verdin niye?
- 1510 Bu kadar taş yürekli olur musun,
Buz gibi olan koynuna alırmısın!?”
- Şimdi anadan doğma gibi çıplağım,
Hepsini verip, pişmanlık kaygı buldum!
- Dediğini dinle ölecek adamın,
Ecele boyun eğip ağlayıp duran:
- “Bir karından çıkıp girerim karna,
Kutluydum yem olacağım yılana.
- Ufalandı taş gibi düşüp, isteğim,
Kederim çok, kabre girip giderim!”
- 1515 Yaşın döktü Ay-Toldı, akli gelince,
Dağıttırdımal-mülkünüfakîrlere.
- Güçten düşüp hısmıyla vedalaştı,
Allah’ım canımı alıversin, dedi.
- Şehâdetgetirip, sonra göğe baktı,
Dili sustu, ellerihemen indi.

- 1518 Carık öçüp, kurçadı karañgılık,
Kuday dep catıp kaldı al sunalıp. Işık geçip, karanlık onu kuşattı,
Allah diye o uzanıp yatıverdi.
- 1519 Deneden can kökölöp uçup ketti,
Kıymılsız dene kaldı sezbey köptü. Bedenden can yükselip uçuverdi,
Cansızbeden kaldı sezmeden hiçbir şeyi.
- 1520 Kanday adam bolso da bekem canduu.
Cer üstündö özü cok, atı kaldı. 1520 Ne kadar adam olsa sağlam, canlı,
Yerüstünde kendi yok, adı kaldı.
- 1521 Bilimdüü bir adamdın sözün tıñşa,
Köz açıp es kelgende aytkan tura: Bilgili bir adamın sözün dinle,
Göz açıp akıl gelince dedi ya:
- 1522 “Denendin toktoor ceri salgan tamıñ,
Canıñdın çaşaar üyü — deneñ dayım. “Bedenin durduğı yer,durduğunevin(dir),
Canının yaşayacak evi bedenin daim.
- 1523 Deneñden çıgıp ketse senin canıñ,
Kayda ekenin bir bilet çoñ kudayım!” Teninden çıkıverse senin canın,
Nerde olduğun bilir tek Allah’ım!”
- 1524 Tagdırı anın cakşı tirüü kezde,
Eñ kataal anın ençi — körgö tüşsö. Takdiri onun iyi,canlıolunca,
En katı (kötü) hissesi, kabre düşünce.
- 1525 Albette, bolor cazmış eki türlüü,
Baarı bir can ölböyt da, túbölüktüü. 1525 Elbette, olacak kader iki türlü,
Hepsi birlikte, ölmez kican ebedi.
- 1526 Tirüü adam tagdırı ötü kataal:
Canı ölsö, sözü dagı koşo cataar! Diri adamınkaderi çok katı,
Canı ölse, sözü debir yatacak!
- 1527 Kaydan keldi? Emi kayda barat al?
Kayda çaşayt? Kaydan caydı tabat al? Nerden geldi? Şimdi nere varır o?
Nerde yaşar? Nerden yeri bulur o?
- 1528 Akılman emne bilet? Emne aytat?
Estüülör tüşünüşör, coobun uksak? Akıllı ne bilir? Akıllı ne söyler?
Akıllılar anlar, cevabın dinlesek?
- 1529 Bulardı calgız gana kuday bilet,
Caratkan özü cölök — özü tirek! Bunları yalnızca yine Allah bilir,
Yaradan’inkendidestek, kendidirek!
- 1530 Körünböyt can közünö,— büt cerde bar,
Köz aldında tursa da — körünböyt al. 1530 Her yerde var can, gözüne görünmez,
Göz önünde dursa da o görünmez.
- 1531 Bolso da ömür kıska cana kereñ,
Oyu biyik adamdın, sözü tereñ. Olsa da ömür kısa ve de sağır,
Fikri büyük adamın sözü derin.
- 1532 Erki cok camandıkka özü barat,
Akırı tekeberdik tepsep salat! İradesiz kötülüğe kendi varır,
Sonunda kibirlilik eziverir!
- 1533 Eki kündük bul ömürüñ kaş kagım,
Köödön kerip, carabastır baskanıñ. İki günlük göz kırpımlık bu ömrün,
Göğüs gerip, fayda etmez bastığın.
- 1534 Oylonup aytilgan bir sözdü uksañ,
Ölöörün baamdagan adam aytkan: Düşünüp söylenen bir sözü dinlesen,
Öleceğın anlayan adam söylemiş:
- 1535 “O, acal, seni kataal tagdır aydayt,
Miñdegen arga seni toktoto albayt! 1535 “Ey ecel, seni katı kaderizler,
Binlerce güç de seni durduramaz!

- 1536 Kutkarbaysıñ cerdin cüzü örüşüñ,
Caman-cakşı tandabagan börüsüñ,
Kurtarmazsın yerin yüzü otlağın,
Sen kötü-iyi seçmeyen bir kurtsun,
- 1537 Uzak ömür berse akılman adamga,
Kısa ömürdü berip koyso naadanga!
Uzun ömr verse akıllı adama,
Kısa ömrü veriverse câhile!
- 1538 Birok acal ilgabayt — cakşı, caman,
Uluusu, kiçüüsü da birdey agan.
Fakat ecel ayırmaz iyi-kötü,
Büyüğü küçüğü de ona aynı.
- 1539 Tirүүлör! Baarıñarga acal kelet,
Köp çaşagan adam da akırı ölot”.
Canlılar! Hepinize ecel gelir,
Çok yaşayan can da sonunda ölür.”
- 1540 Tuura aytkan kolunda bar estüü adam,
Cakşılıktı adamga köp casagan:
1540 Doğru demiş zengin akıllı adam,
İyiliği insana pek çokyapan:
- 1541 “Caşoodo ölüm kelbes bolso gana!
Caşoodo adam ölbös bolso gana!
“Hayatta ölüm gelmez olsa da hiç!
Hayatta adam ölmez olsa da hiç!
- 1542 Birok ölüm koldorun sunup turat;
Baarın buzup, iñ-ciñsiz tınçtıq kılat.
Fakat ölüm ellerini uzatır,
Hepsini bozup, sessiz huzur kılar.
- 1543 Töröldüñbü — ölösüñ, oşol adat,
Cerden çıkkan caralıp — cerge barat.
Yaratıldın mı ölürsün, bu âdet,
Topraktan halk olan, toprağa varır.
- 1544 Adam emes, ayaymın kişilikti,
Alardı emes, ayaymın adiletti.
İnsan değil, acırıminsanlığa,
Onlara değil, acırımadalete.
- 1545 Meyli sen tentek bolgun, cooş bolgun,
Buza albaysıñ bayırkı ömür colun!”
1545 İster delice ol sen, ister sakın,
Bozamazsın önceki ömür yolun!”

24

**KÜNTUUDU ELİK AKDİLMİŞTİ
ÖZÜNÖ ÇAKIRTKANI
TUURALUU AYTIŁAT**

- 1546 Keldi Elik, bata kılıp akırın,
Aytoldunun uuluna ayttı akılın.
- 1547 “Koy emi,— dedi Elik,— köp ıylaba,
Kaygıñ tarap, şattık kün kelet saga.
- 1548 Kaygırıp calgız gana catkan coksıñ,
Men dağı ıy-kaygıña ortoktoşmun.
- 1549 Iylaba, özüñdü köp kıynay berbe,
Maga kel,— canımda cür, bardık cerde.
- 1550 Atañ ölsö, meni atañday sanagın,
Uul bolgun; öz uulumday, karagım!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1551 Akdilmiş çögölödü, cerdi öptü,
“Kutman Elik ömürdön sürgün köptü,
- 1552 Men kuluñmun kızmat kılğan coluñda,
Mına emi büt ömürüm koluñda.
- 1553 Sizge atam kızmat kıldı ömür boyu,
Buyursun uuluna da ata colu!”
- 1554 Atası cazgan kattı suurup çıgıp,
Elikke sunup kaldı taasim kılıp.
- 1555 Elik kattı okup alıp keyidi,
“Attiñ ömür! Deñiz ele peyili!
- 1556 Emne kılam, anday adam tabambı?
Emi al cok, üydö törüm karañgı.
- 1557 Tirüü kezde kızmatıñdı siñirdiñ,
Ölüp catıp kamım körüp bülündüñ.
- 1558 Ötölbödü ak emgegiñ men caktan.
Kayrın berer miñ eselep Caratkan!
- 1559 Anı ötöböy canım kantip cay tabat,
Emgegiñdi bir kudayım kaytarat!”
- 1560 Iy menen aytar sözün toktottu Elik,
Çıgıp ketti, kaygıga katuu çögüp.
- 1561 Tünörüp kirdi üyünö, bir söz aytpay
Kaygırdı keçke çeyin eşik açpay.

24

**KÜN-TOĞDI MELİK’İN ÖGDÜLMİŞ’İ
KENDİNE ÇAĞIRTMASI
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Geldi Melik, sonra Fatıha okudu,
Ay-Toldı’nın oğluna öğüdün dedi.
- “Bırak şimdi, dedi Melik, çok ağlama,
Kaygın gidip sevinçli gün gelir sana.
- Yalnız başınakederlenen değılsin,
Ben dahi ağlama-kaygına ortağım.
- Ağlama, özünü çok üziverme,
Bana gel, yanımda yürü her yerde.
- 1550 Baban ölse de beni baban gibi say,
Oğul ol öz oğlum gibi,ey göz nurum!”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- Ögdülmiş diz çöktü, yeri öptü,
“Kutlu Melik uzun ömür sür,
- Ben kulunum hizmet eden yolunda,
İşte şimdi bütün ömrüm elinde.
- Size babam hizmet etti ömür boyu,
Buyursun oğluna dahi baba yolu!”
- Babasının mektubunu çıkarıp,
Melik’e sunup kaldı hürmet edip.
- 1555 Melik mektubu okuyup üzüldü,
“Ne yazık ki ömür! Derin idi niyeti!
- Ne yapayım, böyle adam bulur muyum?
Şimdi o yok, evde başköşem karanlık.
- Yaşarken hizmetini benimsedin,
Ölürken gamlanıp perişan oldun.
- Ödenmedi emeğin ben(im) taraftan,
Hayrını verir bin kere Yaradan!
- Onu ödemedem canım nasıl yer bulur,
Emeğini tek Allah’ım geri gönderir!”
- 1560 Ağlayarak Melik sözünü kesti,
Kaygıya katı çöküp çıkıp gitti.
- Üzülüp girdi eve, tek söz demedi,
Gamlandı geceye dek kapı açmadı.

- 1562 Aza kütüü kündörünötöp uulu,
Kedeylege köp kümüş çaçıp turdu.
- 1563 Ötkörüp ata azasın tınçıp kaldı,
Cakın kıldı özünö cakşılardı.
- 1564 Ak çaşap, ata sözün tutup keldi,
Baktısı kündöy caynap arta berdi.
- 1565 Sözün uk akıl-estüü bir adamdın,
Adam peylin artıkça bilgen candın:
- 1566 “Ata sözün ardakta, ıyık karma,
Kut tuup, baktıñ artat kündö anda.
- 1567 Ata-eneñdi kubantsañ ugup sözün,
Cüz eselep alasıñ özüñ kayra!”
- 1568 Elik kücü, biyliği dağı bekip,
Kün sanap bekemdeldi zañı öörçüp.
- 1569 El bayıp, ölkö güldöp caynap turdu,
Bardık cerde Elikke urmat kıldı.
- 1570 Bir küñü üydö olturdu Elik calgız,
Kitepti çetke koyup, karadı alsız.
- 1571 Kabak bürköp, cüzün kaygı kaptadı,
Sırdın çetin aytçu adam tappadı.
- 1572 Oyuna Aytoldunu alıp anan,
Aytıptır: “Adam ele bak daarıgan!
- 1573 Ordonun körkü ele, kayran kişi,
Cakşılık dayım bolçu kılğan işi.
- 1574 Özü çok, ordu turat, boş añırıp,
Kim anın ordun basat, işin kılrat?”
- 1575 Anan aldı esine Akdilmişti:
“Unutkanım dosumdu cakşı işpi!
- 1576 Ölöründö Aytoldu uulun maga,
Tapşırğan, tars çıkkanın esten kara.
- 1577 Ata ölsö — muraskeri bala bolot,
Biri ölsö, biri menen ordu tolot!”
- 1578 Cönöttü adamdarın, anı taptı,
Kırgızıp Akdilmişti, eşik captı.
- Matem günlerini geçirip oğlu,
Fakırlere çok gümüş saçıp durdu.
- Geçirip baba matemini güçlendi,
Yakın kıldı kendisine iyileri.
- Temiz yaşayıp, baba sözünü tuttu,
Talihi her gün büyüyüp artıverdi.
- 1565 Sözün dinle akıllı bir adamın,
İnsan özünüyice bilen canın:
- “Baba sözünü sayıp, hep kutsal tut,
O vakt kut doğup bahtın artar her gün.
- Ana-babanı söz tutup sevindirsen,
Kendin geri yüz kere fayda alırsın!”
- Melik gücü, beyliği de sağlamaşıp,
Her gün sağlamaştı kanûnu gelişip.
- Halk zenginleşip, ülke çok gelişti,
Her yerde hükümdara hürmet etti.
- 1570 Bir gün evinde oturdu Melik yalnız,
Kitabı kenara koyup, baktı halsiz.
- Kaşlar çatıp, yüzünü kaygı kapladı,
Sırdın söyleyecek adam bulamadı.
- Onun aklına Ay-Toldı geldi sonra,
Söyledi: “Adam idio talih degen!
- Ülkenin görkü idi, kıymetli kişi,
Hep iyilik olurdu yaptığı işi.
- Kendi yok, yeri durur boş, şaşırıp,
Kim yerini tutar, işini yapıp?”
- 1575 Sonra da aklına Ögdülmiş geldi,
“Unuttum dostumu, bu iyi iş mi!
- Ölürken Ay-Toldı oğlunu bana,
Teslim etti, nasıl unutmuşum bak!
- Baba ölse, mirasçısı çocuk olur,
Biri ölse, diğeriyle yeri dolar!”
- Yöneltti adamlarını, onu buldu,
Ögdülmiş içeri girdi, kapıyı örttü.

25

AKDİLMİŞTİN ELİKKE KİRGENİ TUURASINDA AYTILAT

1579 Akdilmiş kirip keldi, urmat kılıp,
Kubançı cüzün çayıp, köönü tınıp.

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

1580 Körüşüp bolgondon soñ Elik surayt:
“Tartinbay tagdırıñdın bolgonun ayt?”

1581 Eñsegege cettibi, sungan koluñ,
Tüz beken ce iyribi baskan coluñ?

1582 Atañ ölüp, ne berdi saga tagdır,
Köñül caybı, ce tolgon tüşük bardır?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

1583 Akdilmiş “Ooba — dedi,— Elik kutman,
Atağıña el ıraazı, eçak ukkan.

1584 Alıs bolup elik işin etpedim,
Tagdır aydap, kabak tüyüp çettedim.

1585 Köptön beri körbödüm Elik cüzün —
Kaygırdım, külkü kaçtı, solgun işim.

1586 Çakırdıñ bugün meni esiñe alıp,
Şaşıldım döölöt kurun kurçay salıp.

1587 Çakırgan soñ oktoy uçup şaşıldım,
Künüm külüp, maanay cazıp açıldım!”

1588 Elik aga türkün, türkün suroo koydu,
Akdilmiş coop berdi açık, oyluu.

25

ÖGDÜLMİŞ’İN MELİK’E GİRDİĞİ HAKKINDA SÖYLENİR

Ögdülmüş girdi, geldi hürmet edip,
Sevinci yüzün sarıp, rahatlayıp.

Melik’in Ögdülmüş’e sorduğu soru

1580 Gördükten sonra onu Melik sorar:
“Korkmadan kaderin ne oldu söyle?”

Arzuna erdi mi, uzattığın elin,
Düz müydü eğri miydi bastığın yolun?

Baban öldü, ne verdi sana kader,
Gönül hoş mu dolan çile var mıdır?”

Ögdülmüş’in Melik’e dediği cevabı

Ögdülmüş “Evet, Kutlu Melik, dedi,
Ad-sanından halk razı, çoktan duydu.

Uzak olup Melik işini yapmadım,
Takdir kovalayıp, kaş çatıp çekildim.

1585 Çoktan beri Melik yüzünü görmedim,
Kederlendim, gülüş kaçtı, soldu işim.

Çağırдын beni aklına getirip,
Acele ettimbaht yayın kuşanıp.

Çağırınca (ok gibi) uçup acele ettim,
Günüm gülüp, heves edip açıldım!”

Melik ona türlü türlü soru sordu,
Ögdülmüş cevap verdi tam, düşünceli.

26

**AKDİLMİŞTİN KÜNTUUDU ELİKKE
KIZMATKA KİRGENDİĞİ
TUURASINDA AYTI LAT**

- 1589 Elik ayttı: “Kızmat kılğın can bala,
Kapa bolbo, peyiliñdi ber maga.
- 1590 Atañ artık emgek kılğan bilemin,
Al emgegin aktay albay cürömün.
- 1591 Ata akısın emi saga tölöyün,
Uşak ukpay kulagım tınç cüröyün”.
- 1592 Üç ordonun beginin aytkanı eken,
Akılman oşol sözdü aytıp berem:
- 1593 “Biröö saga ak kızmatın siñirse,
Ötöösün tap, ölü adam dedirbe.
- 1594 Adamsıñbı, kalgıñıñ adam boydon,
Çıkpasın kişiliktüü boluu oydon.
- 1595 Biröö saga kastık kılsa eger kim,
Katıgın ber dal oşogo cürbö tim.
- 1596 Adamdıgıñasmandatat atıñdı,
Adamdıgıñ carkıratat zatıñdı.
- 1597 Adam bolgun, astı ayban atanba,
Abiyir bolboyt kıpınday da naadanda.
- 1598 Uluu küç kişiliktüü bolo bilüü,
Urmat, dañk kişilikten tabat kişi!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1599 Baş urup etegine Akdilmiş deyt: —
“O, Elik! Oñ karaşıñ — bakıt beret.
- 1600 Sen — menin ökümdarım, bolom kuluñ,
Kul kızmatın kadirloo — bektik coluñ.
- 1601 Meyli — ayda, meyli — sıyla,— özüñ bolco,
Ömür boyu kuluñmun bosogoñdo!”
- 1602 Anan turup ordunan, sekin çıgıp,
Üyünö bağıt aldı, ketti tınp.
- 1603 Mına oşondon Akdilmiş beldi baylap,
Kıyıktanbay iştedi cıldap-aylap.
- 1604 Çarçabay kızmat kıldı tañdan-keçke,
Tün küzöttö, tamagın içip işte.

26

**ÖGDÜLMİŞ’İN KÜN-TOĞDI MELİK’E
HİZMETE GİRMESİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Melik dedi: “Hizmet eyle can bala,
Gamlı olma, gönlünü sen ver bana.
- 1590 Baban pek çok emek verdi biliyorum,
Emeğin hak edemedem gidiyorum.
- Baba hakkını şimdi sana ödeyim,
Dedikodu duymadan, rahat yaşayım.”
- Uç-Ordubeyinin sözleri idi,
Akıllı, bu sözü deyivereyim:
- “Başkası sana temiz hizmet ederse,
Ödetamamen, ölü adam dedirme.
- İnsanisen, kal sen olarak insan,
Çıkmasın kişilikli olmak aklından.
- 1595 Biri sana eğer fenalık yapsa,
Aşı ver tam ona, yaşama boşa.
- İnsanlığın göğe yükseltir adını,
İnsanlığın parlatır senin zatını.
- İnsan ol, asla hayvan diye adlanma,
Hayâ olmaz minnacık bilecâhilde.
- Büyük güç, terbiyeli olabilmek,
Hürmet, namterbiyeden bulur kişi!”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- Baş eğip etegine Ögdülmiş der:
“Ey, Melik! Hoş bakışın bahtlar verir.
- 1600 Sen benim hükümdarım, olurum kulun,
Kul hizmetin takdir etmek, beylik yolun.
- İster kov, ister ağırla, senbelirle,
Ömür boyu kulunum senin kapında!”
- Sonra kalkıp yerinden, sakın çıkıp,
Evine yöneldi, gitti dinlenip.
- İşte oradan Ögdülmiş işe girişip,
Erinmeden çalıştı yıllar, aylar.
- Yorulmadan hizmet etti gündüz gece,
Gece gözlemde, yemeğini yiyip işte.

- 1605 Ak kızmattın baaladı Elik anın,
Bak-döölöttün eşigin açtı dayım.
- 1606 Sözüñ uk, bir adamdın iştey bilip,
Oor işti üyröngön özdöştürüp:
- 1607 “Eger bek köñülü cay bolsun deseñ,
Atkargın aytkan işin daroo, bekem.
- 1608 Cakpay kalsa kılğanıñ teriñ tögüp,
Kor bolosuñ, bir özüñ köñül çögüp.
- 1609 Kılğan işi orduna töp kelbese,
Ömür boyu kılğanıñ ketet tekke!”
- 1610 Elik anda çakırıp Akdilmişti,
Tapşırđı atkaruuçu bardık işti.
- 1611 Da bir künü Elik, ayttı çıdabay:
“Anday erdi tabalbaym go kудay-ay.
- 1612 Ordomdo kızmattkerler tolup cürü,
Bıçak sapka cararlık barbı — biri?
- 1613 İş bilgi çok, bardık iş barat çögüp,
Kanakey iş bütürçü, tartip berip?
- 1614 Tıñdaçı, sınçı kişi sözüñ aytkan,
Camandık, cakşılıktın közüñ açkan:
- 1615 “Kaalaganıñ — tabaarsıñ izdey berseñ,
Taba albaysıñ cakşı adam izdöö menen.
- 1616 Aça buttuu, kara çaçtuu kişiler köp
İşenip işti berer bir adam çok”.
- 1617 Al ele eñ kerektüü, eñ cakşı adam,
Oor işti oñ iştey noyubagan.
- 1618 Dağı bir akın cazgan cakşı oy bar,
Kıñalğan oydo sözü — orun tabaar:
- 1619 “Kelgenderdin içinde, barktuusu çok
Kurç bıçakka can boloor narktuusu çok.
- 1620 Karabaşıl kalıñ el, iyet başın,
Arasınan añtarsañ karmaarı çok!”
- 1621 Dağı bir makal söz bar ordun tabat:
“Tektüü ölöt — artında tuyak kalat.
- 1622 Kim emne ekse cerine oşonu orot,
Cakşı uul atasıñın özü bolot!”
- 1605 Melik onun ak hizmetin takdir etti,
Baht-mutluluğun eşigini hep açtı.
- Sözünü dinle, bir adamın çalışarak,
Zor işi öğrenen benimseyerek:
- “Eğer bey gönlü hoş olsun istersen,
Yap denilen işini sağlam, hemen.
- Fayda etmezse yaptığın terin döküp,
Rezil olursun, tek kendin, keyfin kaçıp.
- Yaptığın iş ülkeyedoğru gelmezse,
Ömür boyu yaptığın gider boşuna!”
- 1610 Melik o zaman çağırıp Ögdülmiş’i,
Teslim etti yapılacak bütün işi.
- Ve bir gün Melik duramadan dedi ki:
“Ey Allah’ım böyle eri bulamam ki.
- Ülkemde hizmetkârlar var bir sürü,
Bıçak sapına yarar var mı biri?
- İş bilen yok, her bir iş varır çöküp,
Nerde iş bitirecek, düzen verip?
- Dinle, bilge kişi sözünü demiş,
Kötülük, iyilikayrımın açmış:
- 1615 “İsteddiğini bulursun sen ararsan (ama),
Aramakla iyi adam bulamazsın.
- Koca butlu, kara saçlı kişi çok,
İnanıp iş verecek bir adam yok.”
- Oydu en gerekli, en iyi adam,
Zor işi doğru yapıpyenilmeyen.
- Bir ozanın yazdığı hoş fikir var,
Mânâ bağlanırken sözü yer bulur:
- “Gelenler içinde, değerlisi yok,
Keskin bıçağa can olacak hâkimi yok.
- 1620 Halk içinde baş egecek kişi çok,
Arasında ararsan tutacak yok!”
- Bir atasözü var yerini bulur:
“Asıl ölür, ardında soyu kalır.
- Kim ne ekse yerine onu biçer,
İyi oğul babasının özü olur!”

- 1623 Aytoldu — uulu atanın tukumu da,
Ordun basar mezigili keldi buga. Ay-Toldı oğlu, babanın soyu da,
Yerin tutacakvakti, geldi buna.
- 1624 Ata ordu boş turat — işenem men,
Boş orundu tolturçu uulsuñ sen. Baba yeri boş durur, inanırım ben,
Boş yeri dolduracak oğulsun sen.
- 1625 Tarbiyalaym — adamdan tarbiya algan,
Adam bolso paydası tiyet abdan. 1625 Terbiye ederim, terbiye alan,
Adam olsa fayda getirir hepten.
- 1626 Körüp turam, kızmattı ötöp ketet,
Bir ayıbı — çaştığı, çaş cetilet! Görüyorum, hizmeti yapıverir,
Bir tek ayıbı, gençliği, yetişir!
- 1627 Cakşı aytıptır kaysı bir dañktuu adam
Tagdırdan tiyçü ençinin baarın algan: İyi söylemiş hani bir şanlı adam,
Kaderden degecek payın hepsin alan:
- 1628 “Bekter kimdi tartsa koldop kaşına,—
Bekten kiyin, al turar iş başına. “Bey kimi çekse kollayıp yanına,
Beyden önce o durur iş başında.
- 1629 Bek kimdi kötörmölöp kılsa cakın,
Bak-döölöttü barınça tabat anıñ. Bey kimi destekleyip kılsa yakın,
Baht-mutluluğu çokça olur onun.
- 1630 Bek kimdi ılımsırap koyso karap,
Kalıñ el karap kalaar büt cadırap!” 1630 Bey kimi hoş görüp dursa bakarak,
Bütün halk bakıp kalır ağızı açık!”
- 1631 Emne eken — dedi Elik, — bir köröyün,
Men buga bilim berip, östüröyün. Nasılmış, dedi Melik, bir göreyim,
Ben buna bilim verip, eğiteyim.
- 1632 Atasının akısın men bereyin,
Büt süyüümdü buga arnap bapesteyin. Babasının hakkını ben vereyim,
Sevgimi adayıp, insanlık edeyim.
- 1633 Aytoldu ak kızmatın aktap ketken.
Akıbetin kaytaram, taştap ketken. Ay-Toldı ak hizmetinedip gitti.
Hakkını vereyim, terk edip gitti.
- 1634 Adamdık — ötölöbü ordu tolboy,
Östüröyün, çoñoysun kem-karç bilbey. İnsanlık ödenir mi, yeri dolmaz,
Büyüteyim, büyüsün kötü bilmez.
- 1635 Boorukerdik casaşat çınığı adam,
Cakşılık unutulbayt elde kalgan. 1635 İyilik yaparlar dürüst adamlar,
İyilik unutulmaz elde kalan.
- 1636 Ugup al aytkan sözün abışkanın,
Baba sözü esiñde bek saktalsın: Dinle dediği sözünü ihtiyarın,
Baba sözü aklında sağlam saklansın:
- 1637 “Booruker bol dayıma estüü adam,
Cakşı sapat tübölük karıbagan! “Merhametli ol daim akıllı adam,
İyi vasıf ebediyen yaşlanmayan!
- 1638 Cakşılık kartaybastan cap-caş kalat,
Ömürü uzun bolup, dañkı çıgat!” İyilik yaşlanmadan gepgenç kalır,
Ömrü uzun olup, şöreti artar!”
- 1639 Baaladı Akdilmişti Elik anan,
Tapşırıp ar kıl cumuş berip agan. Takdir etti Ögdülmiş’i Melik sonra,
Teslim edip türlü işi verip ona.
- 1640 Eliktin kamkordugu artıp dilgir,
İş başkaruu çağınan boldu bilgir. 1640 Melik’in himayesi artıp gönülden,
Rehber oldu iş yönetmek yönünden.

- 1641 Biylik, zañdı bekemdep işi menen
Bilimdin büt eşigin açtı kenen. Beylik-kanûnu sağlamaşıp işiyle,
Biliminkapısın açtı tamamıyla.
- 1642 Cön bilbes türköy ele, bilgir boldu,
Taalim alıp Elikten bakıt kondu. Yön bilmez câhil idi, akıllı oldu,
Eğitim alıp Melik'ten talih kondu.
- 1643 Tüşündü Elik: “Cayında bardık işter,
İçki da, sırtkı dağı tüzülüştör. Anladı Melik: “Yerinde tüm işler,
İçteki dıştaki de düzenliler.
- 1644 İyiliktiñ bul cakşı negizi bir —
Östürdüñ, taalam berdiñ — mına üzür. İyi işin şu güzel esası tek (bir),
Büyüttün, eğittin, işte budur zevk.
- 1645 Oydoguday kişini taptım emi,
Akıl tolso, mindan da artat cönü. 1645 Aklımdaki kişiyi buldum şimdi,
Akıl dolsa, bundan da artar yönü.
- 1646 Bala kezden kayrattuu bolot uluk,
Bul sapat bala çaktan turçu çıgıp. Çocukluktan gayretli olur ulu,
Bu vasıf çocuk iken çıkıp durur.
- 1647 Bul tuuraluu ır da bar okup körgün,
Aytılğan ar bir sözgö maani bergin; Bu konuda şî'ir de var oku gör,
Söylenen her bir sözde de mana var:
- 1648 “Ar nersenin özünçö belgisi bar,
Özgörböyt al belgiler çoñoyso alar. “Her şeyin kendince bir işareti var,
Değişmez o işaret büyüse onlar.
- 1649 Cemiştin daamin baala gülün körüp,
İçki maani, mañızı öñün tabaar!” Meyve tadını anlaçıçeğini görüp,
İçteki özü neyseona döner!”
- 1650 Akdilmiş kızmat kılrat, kündö kalbayt,
Erteden keçke çeyin tınım albayt. 1650 Ögdülmüş hizmet ederhiç durmadan,
Sabahtan akşama nefes almadan.
- 1651 Caman işti caktırbay basıp turdu,
Cakşı işke kömök berip payda kıldı. Kötü işi yanaştırmadan tuttu,
İyi işe destek verip fayda kıldı.
- 1652 Elik da ceñildenip, boyun kerip,
El dağı erkin çaysayt, künün körüp. Melik de yenilenip boyun uzatıp,
Halk dahi huzurlu yaşar, gün görüp.

Elik'in Akdilmişke bergen suroosu

- 1653 Çakırıp Akdilmişti bir künü Elik,
Taanıştı büt iş menen surap, körüp.
- 1654 “O, uulum,— dedi Elik,— oylonup kör,
Cüröktön çıkkan taza coobuñdu ber.
- 1655 İş kaysı elder andan payda körçü,
Al paydanın üzürün aytıp berçi?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1656 “Kutman begim!— dep Akdilmiş cügündü,—
El curtuñdun tiregisiñ, bilimdüü.
- 1657 Eki düynö elge tiyet keregiñ,
Elge payda öto baaluu işteriñ.

Melik'in Ögdülmüş'e sorduğu soru

- Çakırıp Ögdülmüş'i bir gün Melik,
Taanıştı tüm iş ile sorup, görüp.
- “Ey oğlum, dedi Melik, düşün degör,
Yürekte çıkan temiz cevabın ver.
- 1655 Hangi iş var, halk ondan fayda görür,
O faydanın zevkini söyleyiver?”

Ögdülmüş'in Melik'e dediği cevabı

- “Kutlu beyim!” diye Ögdülmüş diz çöktü,
Halk yurdunun direğisin bilgili.
- İki dünyada halka olur gereğın,
Halka fayda çok değerli işlerin.

- 1658 Ekinçi — abiyir, üçüncü — çındık bolot.
Bul üç sapat bar canga bakıt konot. İkinci nam, üçüncü hakikat olur,
Bu üç vasıf olan cana talih konar.
- 1659 Kimdin işi tak bolso eli süyöt,
Adiletke atak, dañk toluk tiyet. Kimin işi doğru olsa halkı sever,
Adaletle şan şöhrat tamamen değer.
- 1660 Uyat, namıs, abıroyun bek saktayt,
Uyatsızdar örtkö küyöt cön catpayt. 1660 Utanç, namus, hayâsını sağlam korur,
Reziller yangında yanar, yön bulamaz.
- 1661 Kim işte ayköl cana çinçıl bolso,
Eki düynö cırgalda cüröt oşo. Kim işte yiğit ve dedürüst olsa,
İki dünyada huzurlu yürür o.
- 1662 Adilet, abiyir cana cakşı işteriñ,
Birikse — eñ cogorku bakıt ençiñ!” Adaletli, vicdanlı, iyi işin,
Birikse, en yüce baht payın senin!”

Elik'in Akdilmişke bergen suroosu

- 1663 “Tüşündüm,— dedi Elik,— aytkanıñdı,
Türköy, naadan, camandan zıyan barbı?

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- “Anladım, dedi Melik, dediğini,
Bilgisiz, câhil, kötüden zarar var mı?

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1664 “Kulak sal,— dedi Akdilmiş,— kutman Elik,
Tüşüntöyün tereñdep aytıp berip.
- 1665 Adamda sapattar bar kara mürtöz,
Sanayın men üçöön, künöö bütöpös.
- 1666 Birinçiden — maktançaaktık, caman iş,
Ekinçiden — aldamaçılık aram iş.
- 1667 Üçüncüsü — alıp — satar, sarañdık,
Akmaktarga uşul üçöö büt taandık!
- 1668 Adamda bolso uşunday caman adat,
Asandan baarı menen çırı ulanat.
- 1669 Kalpıçı ce bolboso aldamaçılar,
Ömür boyu kargışka kalat bular.
- 1670 Aç közdüktön aşkan da aram barbı?
Cıynadı — payda körböy, baarı kaldı!

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

- “Kulak ver, dedi Ögdülmiş, kutlu Melik,
Anlatayım derinleştirip söyleyip.
- 1665 İnsanda vasıflar vardır amansız,
Sayayım üçünü, günahı bitmez.
- İlk olarak övüngenlik, kötü iş,
İkincisialdatmadır, haram iş.
- Üçüncüsü alıp satan cimrilik,
Ahmaklara bu üçü tam yapışık!
- İnsanda olsa böyle kötü âdet,
Asandan hepsi ile kavgası çıkar.
- Yalancı ve olmasa aldaticılar,
Ömür boyu beddua alırlar bunlar.
- 1670 Açgözlülükten daha haram var mı?
Topladı, fayda görmeden hepsi kaldı!

- 1671 Arnalgan akılman söz sarañdarga:
“Özün-özü uurdagan aldamaçı da!

- İthaf edilenâkil söz cimrilere:
“Kendi kendinden çalan, aldaticı da!

- 1672 Altındı cıya berdi, üzür körböy,
Çaşadı başkalarga tıyın berbey!

- Altını yığiverdi, hiç zevk görmedi,
Yaşadı başkasına sikke vermedi!

- 1673 Büt baylıktı cıysam deşet sarañdar,
Dagı bolso deşip, alar calañdar.

- Tüm parayı yığsam derler cimriler,
Daha olsa deyip, onlar yalanırlar.

- 1674 Üç cakşı sapatı bar bakıt tabat,
Üç caman sapatuular alat naalat!”

- Üç iyi vasfı olanlar baht bulur,
Üç kötü vasıflılar lanet alır!

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 1675 “Tüşündüm”, dedi Elik,— aytkanıñdı,
Coop ber mende dağı suroo kaldı:
- 1676 Eneden estüü bolup törölöbü,
Bolboso caş cetilip üyrönöbü?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1677 Akdilmiş coobun beret: “Kutman Elik,
Ugup al, akıl, bilim aytam bölüp.
- 1678 Bilimsiz törölgön can, okup — demek,
Akıl menen üyrönüp köpkö cetet.
- 1679 Eneden közün cargan nariste can,
Bir gana okuu menen baarın alğan.
- 1680 Akıldı karızga eç kim berbeyt kolgo,
Akıl — bul, caratkandan alğan olco.
- 1681 Adamzat bir akıldan başkaldı,
Üyrönüp okuu menen bilip aldı!”

* * *

- 1682 Elik kursant minday söz ukkanına,
“Bul adam akıl-oygo bışkan tura.
- 1683 Atanın ordu toldu uulu menen,
Cakşı colgo bet burup kalğan eken.
- 1684 Kudayga şügür deşim maga abzel,
Cakşı zañ alat eken eñsegen el.
- 1685 Sıyga tatıyt ak kişi — Akdilmiştin
Közün tabat tapşırgan bardık iştin.
- 1686 Cakşılıkka — cakşılık kılıu mildet,
Cakşı iştin sıyı da arbın kelet!
- 1687 Uk sözün, bir adamdın kadırı bar,
Kadırluu — el baalagan adam alar:
- 1688 “Adam bolso al saga — sen da adam bol,
Tatıktuunun körüüçü sıyı oşol.
- 1689 Cakşılıkka — cakşılık casay cürgün,
Ak cürgöndör atak-dañk tabışat mol!”
- 1690 Elik anı kadırlap, barktap cürdü,
Atak-dañkın bütündöy eli bildi.

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- 1675 “Anladım, dedi Melik dediğini,
Cevap ver bende daha soru kaldı:
- Anadan akıllı yaratılır mı,
Yoksa erişkin olup öğrenir mi?”

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

- Ögdülmiş cevabın verir: “Kutlu Melik,
Dinle, akıl, bilim söyleyeyim bölüp.
- Bilgisiz yaratılan okuyup, yani,
Akıl ile öğrenip çoğulaşır.
- Anadan gözünü açan masum can,
Tek okumak ile hepsini aldı.
- 1680 Akılı borç olarak kimse vermez ele,
Akıl bu, Yaradan'dan alınanödül.
- İnsanlık tek akılla başkalarını,
Öğrenip okumak ile bilip aldı!”

* * *

- Melik memnun böyle söz duyduğuna,
“Bu adam akıl-fikirde çok olgun ya.
- Babanın yeri doldu oğlu ile,
İyi yola yönelip kaldı işte.
- Allah'a şükür etmek bana gerek,
İyi yola girermiş isteyen halk.
- 1685 Ödülelayık ak kişi, Ögdülmiş'in,
Hakkın verir teslim edilen her işin.
- İyiliğe iyilik yapmak görev,
İyi işin ödülü de çok olur.
- Dinle sözün,değeri olan adamın,
Kıymetli, halkın saydığıadamın:
- “İnsan ise o sana sen de insan ol,
Layık olanın göreceği bu ödül.
- İyiliğe iyilik yap her zaman,
Doğrular şan şöhrat bulurlardaim!”
- 1690 Melik onu takdir edip, değer verdi,
Şan şöhratını tamamen halkı bildi.

- 1691 El oozunda, caktı cakşı münözü,
Büt aalamdı calt karattı bir özü. Halk ağzında hoş a gitti ahlakı,
Tüm âleme boyun eğdirdi kendi.
- 1692 Kurbuları urmattaşıp tabındı,
Bek işinde akıl menen taanıldı. Denklere hürmet edip hizmet etti,
Bey işinde akıl ile tanındı.
- 1693 Köñül tili cönököy baarı menen,
Til tabışıp, sıy-sıpat iştey bilgen. Gönül diliyle davrandı herkese,
Dil buluşup, saygıyla çalışabildi.
- 1694 Köñülçöök, tili tattuu süylögöndö,
Tartıp tüzdü içke, tışka — bardık cerge. Gönülden, tatlı dilli söylediğinde,
Düzen kurdu içte, dışta her yerde.
- 1695 Arttırdı çöyrösünö dos-tuuganın,
Paydalandı öz işinde anın baarın. 1695 Arttırdı çevresinde dost-hısmını,
Öz işinde hepsinden faydalandı.
- 1696 Köp bolso kimdin tuugan-dos, cölöğü,
Al küçtüü — bekem toodoy bar tiregi. Çoksa kimin akraba-dostu, desteği,
O güçlü, sağlam dağ gibi var direği.
- 1697 Belgisi kubat-küçtün — tirek-cölök,
Küçtüügö — köp baylıktar özü kelet. Nişanı güç-kuvvetin, yardım-destek,
Güçlüye kendi gelir çok zenginlik.
- 1698 Baktıluuga momunduk — çoñ tabılga,
Akılduuga — cönököylük altın sırğa! Mutluluğa tevazubüyükkazanç,
Akıllıya sadelik altın küpe!
- 1699 Akılduu adam altın söz aytıptır,
Akılduu keñeş berse — açılrat sır: — Akıllı adam altın söz söylemiştir,
Akıllı konuşurse açılır sır:
- 1700 “Küttürböy döölöt seni kalsa basıp,
Cönököy cana adilet bolgun çatık. 1700 “Anidenbaht seni gelip bulursa,
Gösterişsizve adil ol ve sakın.
- 1701 Eger saga döölötün kelse külüp,
Momun bolup, unçukpay karma bilip. Eğer sana mutluluğun gelse gülüp,
Mütevazı ol, seslenme tutabilip.
- 1702 Bakıttın tamırı köp, taram-taram,
Tâmiri bekem bolot momun adam. Bahtın kökü çoktur her yana dağılan,
Kökü sağlam olur mütevazıcanın.
- 1703 Cönököy, momundarga — alkış, urmat,
Cönököydö cakşı iştep büçür alat!” Mütevazı, sofulara dua, hürmet,
Tevazuyla iş görür, bağlar (tomurcuk) alır!”
- 1704 Kerkeygendiñ tübüñdö cönü caman,
Kesir tileyt özünö anday adam. Kibirlinin“asl”ındanhâliyaman,
Belâ (horluk) diler kendine böyle adam.
- 1705 Cakşılıktan tabışkan bakıt, baylık,
Andaylar akılduular bilip kaldık. 1705 İyilikten baht, zenginlik buldular,
Biliriz; böyleler akıllılardır.
- 1706 Bul tuuraluu ır cazılğan, oku adam,
Eske tutup, ömürünö paydalan: Bu konuda yazıldı, oku adam,
Akılda tutup ömründe faydalan:
- 1707 “Akılduuga cüz ese kerek baktı,
Döölöt konso başına — naadan cakşı. “Akıllıya yüz kere gerek bahtı,
Talih konsa başına câhil iyi.
- 1708 Naadanga döölöt konso — zıyan bolot,
Estüügö döölöt konso — ösöt, tolot, Câhile talih konsa ziyan olur,
Akıllıya talih konsa gelişir,

- 1709 Döölöt konso — akılsız naadan barktuu,
Estüügö — cüz ese da döölöt narkı. Baht konunca akılsız câhil değerli (olursa),
Akıllıya baht, yüz katdeğerli (olur).
- 1710 Essizge — döölöt konso kokus agan,
Karmay albayt köpkö anı naadan adam!” 1710 Akılsıza talih konsa aniden,
Tutamaz uzun zaman onu câhil adam!”
- 1711 Bul sözgö dağı bir söz koşumça bar,
Tüşüngün maanisine, cakşı adamdar: Bu söze dahi bir söz ilavesi var,
Anlayın manasını, iyi adamlar:
- 1712 “Estüügö bakıt menen atak kelet,
Ömürü urmat-sıyda ötü beret. “Akıllıya mutluluk ile nam gelir,
Ömrü hürmet-izzette geçirir.
- 1713 Bolumsuzga kut konso karmay albayt,
Bir kün turbayt! Tapırbay uçup ketet”. Yaramaza uğur konarsa tutamaz,
Bir gün durmaz! Durduramaz uçuverir.”
- 1714 Sındadı Akdilmişti, bildi Elik,
Adilet iş bütköröt, kalgan könüp. Sındadı Ögdülmiş’i, Melik anladı,
Adaletli iş yapar, bunu onadı.
- 1715 Kökölötüp kökkö da sınaş kördü,
Karabadı köñülünö: cemeledi. 1715 Gâh yükseltip göğe, sınaşp gördü,
Gâh bakmadı gönlüne; azarladı.
- 1716 Anda al, maktalsa da işin taktayt,
A kiyin ceme ukşa da işsiz catpayt. O vakt o, övülse de işini yapar,
Sonraazar işitse de işsiz yatmaz.
- 1717 Elik baalap, künöösün özü sezip,
Kazna başçı koydurdu bolsun deşip. Melik takdir edip, suçunkendi sezip,
Hazinebaşı yaptırdı olsun deyip.
- 1718 Amanat iş tapşırđı atkara alçu,
Amanat iş kılğanga canım tartuu! Emanet iş teslim etti yapacak,
Emanet iş yapana canım feda!
- 1719 Akdilmiş — dili da ak, işi cakşı,
Anı Elik kündö özünö cakındattı. Ögdülmiş’in gönlü ak, işi iyi,
Melik her gün (onu) kendine yaklaştırdı.
- 1720 Tüşünüp öz işine, tak atkardı,
Tizmelep bölök-bölök cazıp saldı. 1720 Anlayıp kendi işini, dürüst yaptı,
Sıralayıp ayrı ayrı yazıverdi.
- 1721 Ötü sak, kıraakı da, etiyattap,
İşteş cürdü mildetin ötü taktap. Uyanık, anlayışlı, tedbîrli davranıp,
Yapıyordugörevini çok hesaplayıp.
- 1722 Sözüñ uk, bir adamdın karıp kalgan,
Öz mildetin tak ötüp alkış algan: Sözüñü dinle bir adamın yaşlanan,
Görevini dürüst yapıp dua alan:
- 1723 “Kişi için altın-kümüş kımbat buyum,
A adam özün tırgan andan kıyın. “Kişi için altın-gümüş değerli şey,
Ama, kendinitutan can, ondan daha (değerli).
- 1724 Adam bolso baylık dep culkunbagan,
Andayga büt aalamdı tartuu kılam!” Adamsa zenginlik diye çırpınmayan,
Böyleye tüm âlemi feda edeyim!”
- 1725 Akılduu bizdi üyrötkön akıl menen:
“Sözüñ uk sen — adamdın dili kenen!” 1725 Akıllı bize öğretti akılla:
“Sözüñ dinle sen, gönlü bol adamın!”
- 1726 Mından da artığıraak bir makal bar;
“İşenim, sıymık için canım dayar!” Bundan da daha iyi bir mesel var:
“İtimat, saygı için canım hazır!”

- 1727 Adilet dep kimdi aytat çını menen?
Adamdı ak çındıktan iyilbegen! Adil diye kime derlergerçekten?
Adama,ak gerçekten hiç dönmeyen!
- 1728 Kayrattuu er kişi dep kimdi aytabız?
Adilettüü adamdı kayra cangız! Yiğit er kişi diye kime deriz?
Adaletli adama yine, yalnız!
- 1729 Kimderdi oozgo alıp alkaybız biz?
Marttı — maktap, sarañdı — cemeleybiz! Kimler için hayır dua ederiz?
Cömerti methedip, cimriye söveriz!
- 1730 Oylosoñ — adamdarga kataal tagdır:
Mülk cıyat — birok körböyt payda takır! 1730 Düşünsen,insanlara katı kader:
Mülk yığar, fakat görmez faydasınıhiç!
- 1731 Bayıym dep biröö cüröt — düynö kesip,
Başkalar acal izdeyt — deñiz keçip. Mal-mülk diye biri yürür, dünya gezip,
Başkaları ecel arar, deniz geçip.
- 1732 Ayrımdar— kazat toonun aska betin,
Kıdırıp çarçabastan cerdin cüzün. Diğerleri, kazar dağın yüzünü,
Koruyup yorulmadan yeryüzünü.
- 1733 Biri çıgat biyikke, keçüü tabat,
Biri kazıp kuduktu — suunu alat. Biri çıkar yükseğe, geçit bulur,
Biri kazıp kuyuyu, suyu alır.
- 1734 Biri — şiltep kılıçım coodo cüröt,
Biri — çıkpay üyündö karıp ölot. Biri salları kılıcın düşmana yürür,
Biri çıkmaz evinde yaşlanıp ölü.
- 1735 Biröölör kalptı aytat, kılat kuuluk,
Da biri — talap-tonoyt, casayt şumduk. 1735 Biri yalan söyler, yapar kurnazlık,
Kimi soyup yağmalar, yapar şomluk.
- 1736 Bardık azap — tamagiñ, kiyim üçün,
Çogultsañ — paydası cok, bütsö künüñ! Bütün azap, yemeğin, giysin için,
Çoğaltsan faydası yok bitse günün!
- 1737 Akılsız — can tüyşügü — munun baarı,
Akılsızdar — boluşat mal katarı! Akılsız can uğraşı bunun hepsi,
Akılsızlar olurlar mal sürüsü!
- 1738 Adamga akılı bar, kuday degen,
Kiçine nanı cetet özü cegen. Adama akılı olan, Allah diyen,
Azıcık ekmeği yeter yediği.
- 1739 Ugup al bir akılman aytkan sözün,
Ötkörgön beykut çaşap büt ömürün: Dinle akıllının dediği sözü,
Geçirdi sakın yaşayıp tüm ömrü:
- 1740 “Meyli çat, meyli cügür — baarı beker,
Tagdırdın saga cazgan ökümü ötoör!” 1740 İstersen yat, istersen koş hepsi boş,
Kaderin yazdığı hükmü olacak!”
- 1741 Köñül menen sözüñdü tuura karma,
Irıskiñ tük kemibeyt dayım anda. Gönül ile sözünü doğru tut sen,
Rızkın hiç eksilmez o zaman senin.
- 1742 Kim ömürdön izdese baylık, baktır,
Kişilikten çıkpasın tuura basıp. Kim ömürde arasa zenginlik, baht,
İnsanlıktan çıkmasın doğru basıp.
- 1743 Egerde büt düynönü alam deseñ,
Adilet, ak çaşagın dayıma sen. Eğer ahireti de alırım dersen,
Adil ol, temiz yaşa her zaman sen.
- 1744 Cakşı aytkan es-akılduu, çınçıl adam,
Çındık menen düynönü koluna algan: İyi demiş akıllı, hakikî adam,
Hakikatle dünyayı eline alan:

- 1745 “Cetem dese baylıkka çenebegen,
İşi, sözü adilet bolgonu em.
- 1746 A eger büt düynönü alam deseñ,
Çınçıl bol diliñ menen işiñ menen.
- 1747 Ökümdar, öz eliñe akıykat bol,
Akıykatka cırgalduu turmuş oşol.
- 1748 Adilet, tuura çeçkin bardık işti,
Can coldoş kıl dayıma, kişilikti.
- 1749 Akdilmiştin arttı kadir-bedeli,
Elden çıkpay, men kıyınmın debedî.
- 1750 Sınadı Elik anı işte türlü,
Caktırıp ar sapatın, iydi köönü.
- 1751 Akdilmiştin emgegin baalap Elik,
Caktırdı çınçıldığın al ten berip,
- 1752 Bul sözdü bir akılman adam aytkan,
Naadanım, çök tüşüp uk munu abdan.
- 1753 “Kuldarın bekter sinap körgön cakşı,
Sinoo bütpöy kızmatka albo — parzı!
- 1754 Karap körüp, kızmatı caksa anan,
Cakşı bolot kızmatka dayındagan.
- 1755 Bek kızmatka, oyuna tolso alçu,
Kulga — baylık, bektin go artat dañkı!”
- 1756 Cakşı aytıptır bir begi Yağmalardın¹,
Söz maanisi — bütündöy akıl anın:
- 1757 “O, begim, işti atkarat cöndömdüülör,
İşenip iştin közün bilgenge ber!
- 1758 İşiñdi caraksızga berseñ eger,
Künöönü calgız gana özüñdön kör.
- 1759 Kuday berse kutuñ canıp cadırar,
Kızmatçılar estüü candan tabılar.
- 1760 A eger kırsık saga bolso ençi,
Kızmatçıñ işke çorkok bolot deçi.
- 1761 Camandar iştin baarın bulgap, buzat,
Ört kaptap örüşüñdü, tütün uçat!”
- 1762 Kötördü Akdilmişti Elik sıylap,
Uvazirlik iş berdi, aga arnap¹.
- 1745 “Erişirim çok zenginliğe dersen,
İşin sözün adaletli olsunhem.
- Ve de ahireti alayım dersen,
Dürüst ol gönlün ile işin ile.
- Hükümdar, halkına hakikatlı ol,
Hakikatte huzurlu yaşamodur.
- Adil, dürüst düğümle bütün işi,
Can yoldaşı kıl daima terbiyeyi.
- Ögdülmiş’in arttı kadir-kıymeti,
Halk içinde, “ben büyüğüm” demedi.
- 1750 Sınadı Melik onu türlü işte,
Onaylayıp her vasfın, gönül verdi.
- Ögdülmiş’in emeğini Melik takdir edip,
Onayladı doğruluğunu uygungörüp.
- Bu sözü dedi bir akıllı adam,
Câhil!Diz çök dinle bunu hepten.
- Kullarını beylerin sınaması iyi,
Sınav bitmeden hizmete almamak, farzı!
- Görüp bak, hizmeti yararsa sonra,
İyi olur hazırlanan hizmete.
- 1755 Bey hizmete, fikrine göre alsa,
Kula mal-mülk, beyin de artar namı!”
- İyi demiş bir beyi Yağmaların,
Söz manası, tamamen akıl onun:
- “Ey beyim, işi yapar becerikliler,
İnanıp, işin sırrını bilene ver!
- İşini yararsıza verirsen eğer,
Günahı yalnız yine özünde gör.
- Allah verse bahtın yanıpükselir,
Hizmetçi akıllı candan bulunur.
- 1760 Ki eğer belâ sana olursa pay,
Hizmetçin işte beceriksiz olur der.
- Kötüler işin hepsin kirletip, bozar,
Yangın kaplayıp mer’anı, duman uçar!”
- Yüceltti Ögdülmiş’i Melik sayıp,
Vezirlik işi verdi ona tahsis edip.

¹ Oşol doordo Kırgızstandın aymagında çaşagan türk urusu. (O devirde Kırgızistan ülkesinde yaşayan Türk ulusu.)

- 1763 Bardık eldi biyledi kolu uzarıp,
Aytkanı aytkanı boldu, tilin alıp. Tüm halkı idare etti eli uzarıp,
Dediği deyince oldu, diline alıp.
- 1764 Elik aga tapşırıldı çepken, möörün,
At berdi, ayak berdi — açtı köönün. Melik ona teslim etti kaftanı, mührü,
At verdi, unvan verdi, açtı gönlünü.
- 1765 Bağıtta işi menen, sözü menen,
Elik aga biylikti berdi kenen. 1765 Yön gösterip işi ile, sözü ile,
Melik beyliği verdi tamamiyle.
- 1766 Ordonun uluu, kiçüü adamdarı,
Cügünüp, urmat kılrat emi baarı! Ülkenin büyük küçük adamları,
Diz çöküp, hürmet eder şimdi hepsi!
- 1767 Sandagan kızmatkerler taazim kılıp,
Aldına cügünüşöt başın urup. Sayısız hizmetkârlar hürmet edip,
Önünde diz çökerler başın eğip.
- 1768 Akdilmiş adilettik iş cürgüzdü,
Köñülün köptün alıp, sıy bergizdi. Ögdülmüş adaletli iş yürüttü,
Gönlün alıp herkesin, ödüllendirdi.
- 1769 Kaygı, kırsık arılttı el başınan,
Camandıktı başınan kuup salgan.— Kaygı-derdidefetti halk başından,
Kötülüğü kovup gönderdi baştan.
- 1770 Zañ bekip, ölkö güldöp el bayıdı.
Ölkö bek, emi Eliktin köönü cayluu. 1770 Nizam oldu, yurt gelişti, halk varlıklı.
Ülke sağlam, şimdi Melik'in gönlü rahat.
- 1771 Dos köböyüp, azaydı ulam düşman,
Kol uzarıp düşmandın tuusun cıkkın. Dost çoğalıp, azaldı boyuna düşman,
El uzatıp düşmanın ülkesini yıktı.
- 1772 Tınçtıktı, molçulukta çaşayt Elik,
Cırgaldı eli menen koşo körüp! Rahatlıkta, bollukta yaşar Melik,
Refahladı halkı ile birolup!
- 1773 Mınday cakşı üzürdü bilim beret,
Bilimdüü — işmer, adil kişi delet. Böyle iyi zevki bilim verir,
Bilgili, becerikli, adil denir.
- 1774 Akılduunun dayıma işi ördö,
Akılsızdın ar dayım işi kördö. Akıllının daimişi yüksekte,
Akılsızın işi daim kabirde.
- 1775 Akılduuga bakıt da töp kelişet,
Adamga algan bilim — bakıtka esep. 1775 Akıllıya bahtı da doğru gelir,
Adama aldığı bilim, bahta hesap.
- 1776 İlanın bir beginin aytkanın uk,
Anın sözü naadanga köz da toluk: İla'nın bir beyinin dediğin dinle,
Onun sözü câhile göz tamamiyle:
- 1777 “Akılsızga kokustan tiyse biylik,
Ölkö ontop, elge-curtka böödö tüyşük. “Akılsıza ansızın değse beylik,
Ülke inler, halk-yurda boşatasa,
- 1778 A eger ökümdarıñ bolso akılduu,
Ölkö güldöyt — başına konup kutu!” Eğer hükümdarın olursa akıllı,
Ülke gelişir, başına konup uğru!”
- 1779 Eliktin çaşoosu tınç, күnü carık,
Calınat kudayına alkış aytıp. Melik'in hayatı rahat, günü parlak,
Yalvarır Allah'a hayır dua edip.

¹ Kol cazmanın 1733-beyinde Akdilmişke uvazirlik mansap berilgendigi aytilat. Orusça kotormodo mınday uçur körsötülbögön. (El yazmasının 1733. beyitinde Ögdülmüş'e vezirlik makamı verildiği anlatılır. Rusça tercümede bu durum gösterilmez.)

- 1780 Sıyınat kökkö sunup eki kolun:
“O, kuday, sen beresiñ bilim colun!
- 1781 Sen mağa bilim berdiñ, kubat berdiñ,
Közümdü emi menin aça körgün!
- 1782 Sen gana ak coldogu cölögümsüñ,
Kubat ber, oor cüktü tartuu üçün!”
- 1783 Kedeylerge tarattı düynö, malın,
Kudayına tüzdödü peyli, arın.
- 1784 Uşintip kündör öttü bakıt çaçkan,
Kedey el tegiz cırgap, baylığı artkan.
- 1785 Mınday bakıt cakşığa ençi bolot,
Keyiştüüsü anı da acal sorot!
- 1786 Begi bolso adilet — el baktıлуу,
El baktısı — bek üçün kubanıç bu.
- 1787 Caman, cakşı — baraarı kör, topurak,
Aylanat topurakka — atı kalat.

Elikin Akdilmişe bergen suroosu

- 1788 Akdilmişti çakırttı bir künü Elik,
Sözgö aldı kerektüü suroo berip.
- 1789 “Ukçu, Akdilmiş — dedi al,— azır toksuñ,
Ata kördüñ, taalimin alğan coksuñ.
- 1790 Atadan çaştayında cetim kalıp,
Çaştarga colu ülgü uluulardın.
- 1791 Atañ saga okuu, bilim bere albadı,
Men dağı üyrötpödüm bilem anı.
- 1792 Mınçalık daracaga cettiñ kaydan,
Tüşündürüp, coop ber özüñ magan?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1793 “O, ökümdar,— dedi Akdilmiş,— Eliñ da,
Uzak çaşap, dañkiñ çıksın senin da!
- 1794 Kuday buyrup, kuluna berem dese,
Al közdögön cetkiret tilegine.
- 1795 Bul tuuraluu ukkanmın türkçö makal,
Aytıptır köptü körgön bir aksakal:
- 1796 “Adam boluu kudaydın erki menen,
Kuday berse ençiñdi tabasıñ sen.

- 1780 Sıgınır göge kaldırıp ellerini,
“Ey Tanrı’m, sen verirsın bilim yolunu!
- Sen bana bilim verdin, kuvvet verdin,
Gözümü şimdi benim açiver sen!
- Yalnız sen ak yoldaki desteğimsin,
Güç ver, ağır yükü taşımak için!”
- Fakırlere dağıttı mal-mülkünü,
Allah’ına doğrulttu vicdanı, gönlü.
- Bunun gibi günler geçti baht saçıp,
Fakır halk refahlayıp, zenginleşip.
- 1785 Böyle mutluluk iyiye pay olur,
Ne yazık ki onu da ecel alır!
- Beyi adaletli ise, halk bahtlı,
Bey için sevinçtir halkının bahtı.
- Kötü-iyi, varacağı toprak, mezar,
Döner toprağa, sadece adı kalır.

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

- Bir gün Melik Ögdülmiş’i çağırıttı,
Gerekli soruyu sorup konuştı.
- “Dinle Ögdülmiş, dedi o, şimdi toksun,
Baba gördün ama, talim almadın.
- 1790 Babadan çocuk iken yetim kaldın,
Gençlere yolu örnek uluların.
- Baban eğitim, bilim veremedi,
Ben de öğretmedim bilirim onu.
- Böyle mertebeye nasıl eriştin?
İzah edip, cevap ver bana kendin.”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- “Ey, hükümdar, dedi Ögdülmiş. Halkın da,
Uzun yaşayıp, namın artsın senin de!
- Allah buyrup, kuluna vermek isterse,
Gözlediğini erdirir dileğine.
- 1795 Bunun hakkında duydum Türkçe mesel,
Demişgörüüp geçirmiş bir aksakal:
- “İnsan olmak Allah iradesiyle,
Allah verse nasibin bulursun sen.

- 1797 Kудay kılsa — adamzat kantip oñdoyt,
Mındayda asman, cerden cardam bolboyt. Allah yapsa, nasıl engeller insan,
Böyleye yardım olmaz gökten yerden.
- 1798 Kудayım bardık canga meerim töksün,
Oşondo tilegiñe sen cetesiñ!” Allah’ım her cana sevgi göstereyin,
O zaman dileğine sen ulaşırın!”
- 1799 Anan da ata alkışı bolot cölök,
Uuluna dayım koldop, meerim tögöt. Sonra da baba duası destek olur,
Oğlunu hep kollayıp, sevgi gösterir.
- 1800 Ata arbagı ar dayım tayap, cölöp,
Daracaga azırkı cetssem kerek. 1800 Baba ruhu hep verir destek, yardım,
Bu mertebeye onunlaermiş olmalıyım.
- 1801 Caratkan calgız özü kubat boldu,
Baylıktı, akıldı da berip koydu! Yaradan yalnız kendi kuvvet oldu,
Zenginliği, akılı da verip koydu!
- 1802 Elik koldop, kırsıktan korgop turdu,
Kötördü, cakşısı colgo meni burdu. Melik de kollayıp, belâdan korudu,
Yüceltti, iyi yola beni çevirdi.
- 1803 Bek kimge köñül bölüp, kılsa işenim,
Andaydı — baktısı artık, colduu degin. Bey kime gönül verip itimat etse,
Böyleye bahtı çok, talihi denir.
- 1804 Kişi köönü bak tura — suu da canı,
Bektin sözü güldötöt suuday anı! Kişi gönlü bahçedir, su da ruhu,
Beyin sözü çiçeklendirir(su gibi) onu!
- 1805 Mol bolso suuga — baktar, güldör ösöt,
Cıpar cıtın añkıtıp arbın tögöt. 1805 Bol ise su,bağlar, çiçekler büyür,
Misk, kokusun yayıp bol bol döker.
- 1806 Ökümdar sözü menen kul köñülün
Kötörsö, kul ayabayt büt ömürün. Hükümdar sözü ile kul gönlünü,
Yüceltse, kul esirgemez ömrünü.
- 1807 Ökümdar kur cemege alsa sögüp,
Açılğan güldöy kuurayt çaşın tögüp. Hükümdar boşa azarlasa sövüp,
Açılan gül gibi kurur yaş döküp.
- 1808 Kuldarga kудay meerin kütüü kerek,
Kудayım — aççu eşikti açıp beret. Kullar Allah sevgisi beklemelidir,
Allah’ım, açacağı kapıyı açar.
- 1809 Bul tuuraluu akındın aytkanı bar,
Maanisin oşol sözdün tüşünüp al: Bunun hakkında ozanın sözü var,
Manasını bu sözün anlayıver:
- 1810 “Kuldarga kудay meerim, sıyn töksö,
Adilette arkalap col körsötsö. 1810 “Kullara Allah sevgi, hediye verse,
Adaleti destekleyip yol gösterse.
- 1811 Baktıluu күндör bilim üyün tikse,
Kiçine da çıga alat biyiktikke!” Bahtlı günler bilim evini dikse,
Küçük de çıkabilir büyüklüğe!”

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 1812 Kayradan Akdilmişten suradı Elik:
“Bilimdüü öz bilimin aldı kantip?
1813 Okuu menen akılın östürdübü,
Bolboso törölgönbü al bilimdüü?”

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

- Yeniden Ögdülmiş’e Melik sordu:
“Bilgili bilimini nasıl aldı?
Okumakla aklın geliştirdi mi,
Yoksa yaratıldı mı o bilgili?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1814 Ayttı Akdilmiş oylonup coobun taktap,
“Aytuuga umtulayın baarın baştap.
- 1815 Kudayım törölgöndö berse sezim,
Okugandan al açaar bilim közün.
- 1816 Okuganda, cakşı oylor bolso cölök:
Eeeni bolso — üyrönöt, okuyt — bilet.
- 1817 Okuu — bul köp bilimge kepil kelet,
Cakşı kızmat elderge — ilim beret.
- 1818 Tagdır akıl berbese törölgöndö —
Tilegine cete albayt anday pende.
- 1819 Da bir söz: uulum zirek bolsun deseñ,
Caştayınan okutkun tacabay sen.
- 1820 Kim çaşınan köp okup bilim alat,
Boygo cetse tilegi orundalat.
- 1821 Okuuda tırışçaaktık beret cemiş,
İlim, bilim döölötkö kenen örüş.
- 1822 İlim, erdik — küçtüü da okuu menen,
Akıl oyun — bir bolot törölgöndön.
- 1823 Bul tuuraluu bar eken türkçö makal,
Payda tiyer, oşonu esiñe al:
- 1824 “Okuu saga bilimdi beret eken,
Akıl-esti koşo albayt antken menen.
- 1825 A akıl, kuday özü saga bergen,
Küç alat, tazalanat okuu menen!”
- 1826 Akıl — sözsüz ençisi kudayımdın,
Bilim köptü adamga bereri çın!
- 1827 Akılduu bardıgıman biyik turat,
Köp sapattın üstüne akıl çıgat.
- 1828 Naadandardı adam dep aytp bolboyt,
Aytkandarı köñülgö takır tolboyt!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

- 1829 “Tüşündüm,— dedi Elik,— aytkanıñdı,
Coop ber, dağı mende suroo kaldı.
- 1830 Akıldı sen okuudan ayırıp berdiñ,
Aytçı, akıldın mildeti kaysı ekenin?”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- Ögdülmiş düşünüp cevabımı tartıp,
“Demeye çalışayım hepsin başlayıp.
- 1815 Allah’ım yaratırken verse sezgi,
Okumaklaaçar oilmsırrını.
- Okuyana olsa destek iyi fikirler,
Sahibi olsa,öğrenir, okur bilir.
- Okumak, çok bilime kefil olur,
İyi hizmet halklara ilim verir.
- Takdir vermezse yaratırken akıl,
Dileğine erişemez böyle kul.
- Bir söz de: Oğlum akıllı olsun dersen,
Çocukluğundan okut bıkmadan sen.
- 1820 Kim çocukken çok okuyup bilgi alır,
Büyüdüğünde dileği gerçekleşir.
- Tahsilde, çalışkanlık verir yemiş,
İllim-bilim devleterahat çıkış / geniş otlak.
- İlim, erdem kuvvet de okumakla,
Akıl fikir, olur yaratılışla.
- Bununla ilgili var Türkçe mesel,
Fayda dokunur, bunu aklına al:
- “Bilimi verir imiş tahsil sana,
Akıl-fikir gelmez ki tahsil ile.
- 1825 Ki akılı, Allah kendi verdi sana,
Güçlenir, temizlenir okumakla!”
- Akıl, Allah’ımın sözsüz ihsanıdır,
Canaçok bilgiverceği gerçektir!
- Akıllı hepsinden daha yüksektir,
Birçok vasfın üstüne akıl çıkar.
- Câhillere adam diye söylenmez,
Dedikleri gönle katiyen dolmaz!”

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

- “Anladım, dedi Melik, dediğini,
Cevap ver daha bende soru kaldı.
- 1830 Akılı sen tahsilden ayırıverdin,
Söyle bana, aklın görevi nedir?”

1831 Akıl kaydan baştalıp, kaydan çıgat?
Akıl kaçan cetilet? Kayda tınat?

Akıl nerden başlayıp, nereden çıkar?
Akıl ne vakt yetişir? Nerde dinlenir?

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

1832 “Akıl — çoñ baa,— dedi al,— kудay koldoyt,
Mından artık eñçini eñsep bolboyt.

“Akıl büyük değerdir, Allah korur,
Bundan daha çok pay arzu edilmez.

1833 Adamdın bar akılı meede bolot,
Asıl nerse ar dayım başka konot.

Adamın olan akılı beyinde olur,
Asıl şeyler her daim başta olur.

1834 Akılı adamzattın bekem kişen,
Çındık menen adepti karmap cürgön.

Aklı insanoğlunun sağlam köstek,
Hakikatle edebi tutup gidin.

1835 Kудayım kuldarına tandap alğan,
Bilimden — til, oyuna kişen salğan.

1835 Allah'ım kullarına seçti,
Akıldan dil, fikrine köstek yaptı.

1836 Bilimdüü — tirüü, ölü — bilimsizder,
Bilimsiz — bilimdüügö teñelip kör.

Bilgili, diri; ölü bilgisizlerdir,
Bilgisiz bilgiliye denk migelir.

1837 Tüşüngün: karañğı üy — adam degen,
Carık kün aga kelet bilim menen.

Anla ki: Karanlık evdir adam denen,
Parlak Güneş ona gelir akıl ile.

1838 Cakşılıktı bir gana akıl beret,
Bilimden — urmat, atak koşo kelet.

İyiliği sadece akıl verir,
Bilimden hürmet ve şöhet birleşir.

1839 Uşul eki sapatta — uluu maani,
Cakşılıkka alparçu bagıt dağı.

Bu iki vasıfta, büyük mana var,
İyiliğe götürücü baht da var.

1840 Akılı adamzattı maldan bölöt,
Düynödö — akılga emne tuura kelet?

1840 Akıl kiinsanı maldan ayırır,
Dünyada akla ne doğru gelir?

1841 Bul sözümö bir makal kelgensiyt ep,
Akılduu makaldardın paydası köp:

Bu sözüme bir mesel uygun düşer,
Akıllı mesellerin faydası çok:

1842 “Adamdı aybandardan ayrıyt akıl,
Bilimi artık bolso — oşol asıl.

“İnsanı hayvanlardan ayırır akıl,
Bilimi fazla ise o insan asıl.

1843 Akılduu bol, teñelbe aybandarga,
Akıl-eske — söz bolsun koşul-taşıl!”

Akıllı ol, denk olma hayvanlarla,
Akıl-fikir ve söz olsun birlikte!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

1844 Elik ugup bul cooptu, ayttı dağı:
“Coop berçi bir sözgö emi cañı.

Melik duyup bu cevabı, dedi daha:
“Cevap ver şimdi yeni bir söze daha.

1845 Akıldın sapattarın toluk ayıçtı,
Bul sözdö negiz kaysı, maani kaysı?

1845 Aklın vasıfların tamamıyla söyle,
Bu sözde temel olan nedir, mana ne?

1846 Mañızı munun emne, barkı kanday,
Caşı kança, cana da, narkı kanday?”

Esası bunun nedir, değeri ne,
Yaşı ne kadar ve de pahası ne?

27

**AKDİLMİŞ ELİKKE AKILDIN
MAANİSİN AYTAT**

- 1847 Ayttı Akdilmiş; “Akıl-sezime negizi,
Akılduu — adilet da baylık eesi.
- 1848 Caş bolso da, cakşu işi andaydın,
İşi menen cakşu atanat al dayım.
- 1849 Coomartın dili da ak, toktoo dağı
El menen mamilesi orundaluu.
- 1850 Kayrılsa, kayda bolso — işi bütöt,
Süylösö sözü orunduu — oygo cetet.
- 1851 Mañdayı carıktardın — işi carık,
Süylöşkondör kalışat kursant alıp.
- 1852 Akılduu cakşu coldu taba bilet,
Keregine tartınbay taamay kiret.
- 1853 Tüşümböstü tez ele tüşündüröt,
Kanday tüyün bolso da çeçe bilet.
- 1854 Oñdu, soldu, aldı, artın — taamay köröt,
Baarın bilip, baarına möönöt beret.
- 1855 Uçkandı — ilip, kutkarbayt — kaçkandı,
Kıyıştı oñdop, tez calgayt sınıktardı.
- 1856 Akmak candar akıldı eñsep aytat kep:
“Akmak başka akıl kaçan toktoyt?” dep.
- 1857 Koybopsuñ keşiğinden çımçım berip,
Akıl cokto, çınında cürök ölük!
- 1858 Akıl — çırak tündösü sokurga,— köz.
Denege — can, ündöbös dudukka — söz!”
- 1859 Akılduu aga arnaptır maktoo sözün:
“Dosumdun, bardığına — negiz özüñ.
- 1860 Çınçıl akıl iyilbey, dayım tüptüz,
Tüz bolot da oşondoy adilet iş!”
- 1861 Akılduunun eñ taanım al mörü bar:
İlim, bilim toktoptoy ilet alar.
- 1862 Akılda cakşılıqtın baştaşı,
Özüñde baarı tügöl, baarı cakşu.
- 1863 Şaşılbayt, salmak menen işin baştayt,
Eñ algaç baarın oydo bütöyt, taktayt!

27

**ÖGDÜLMİŞ MELİK’E AKLIN
MANASINI SÖYLER**

- Dedi Ögdülmiş: “Akıl-his temeli,
Akıllı, adil ve mal-mülk sahibi.
- Genç olsa da iyi işi böylenin,
İşiyle iyi adlanır o daim.
- Cömertin gönlü ak, mütevazı da,
Halkla münasebeti yerinde de.
- 1850 Dönse, nerde olsa, işi bitirir,
Yerinde söz söylese, akla erer.
- Sıcak yüzlü olanın, işi parlak,
Konuşanlar kalırlar fayda alıp.
- Akıllı iyi yolu bulabilir,
Gereğine çekinmeden doğru girer.
- Anlaşılmazı hemen ki anlatır,
Nasıl düğüm olsa da çözebilir.
- Sağ-solu, ön-arkayı doğru görür,
Hepsin bilip, hepsine önem verir.
- 1855 Uçanı bağlayıp, tutar kaçanı,
Eğriyi düzeltir, kaynatır kırıkları.
- Ahmak can akılı isteyipkonuşur:
“Ahmak başta akıl nasıl durur?” der.
- Koymazsın çeyizinden bir tutam verip,
Akıl yoksa aslında yürek ölü!
- Akıl geceye kandildir, köre göz,
Bedene ruhtur, sessiz dilsiz söz!
- Akıllı ona adar övgü sözün,
“Dostumun hepsine esastır özüñ.
- 1860 Gerçek akıl eğilmez, daim dümdüz,
Doğru olur öyle adaletli iş!”
- Akıllımın en tanıdık mührü var:
Durmadan ilim bilim alır onlar.
- Akılda iyiliğin başlangıcı,
Özüñde hepsi bütün, hepsi iyi.
- Acele etmez, işine ağır başlar,
İlk önce akılda bitirir, hesaplar!

- 1864 Caştar da, işin bilse, baalap anı,
Aytışat büt armanın eldin baarı. Gençler de işini bilse sayıp onu,
Söylerler tüm arzusunu halkın tümü.
- 1865 Sen dağı bul sözdördü oylonup kör,
Tüşünsöñ — cakşı oyloru kömök berer: 1865 Sen dahi bu sözleri düşün de gör,
Anlarsan, iyi fikirleri destek verir:
- 1866 “Cigitten da tereñ akıl-oy çıgat,
Akıl-bilim kayda bolso — izdep tap! “Yığitten de derin akıl-fikir çıkar,
Akıl-bilim nerde olsa arayıp bul!
- 1867 Caşta — süyüü, karısında — marhabat,
Cürgön cakşı akıl cügün arkalap!” Gençlikte sevgi, yaşlılıkta merhamet,
İyi akıl yükün sırtlayıp yaşayan!”

Eликтin Akdilmişke aytkan coobu**Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı**

- 1868 Kubandı bul sözdördü Elik ugup:
“Akılduu, bilimdüüsüñ, diliñ uluk. Sevindi bu sözleri Melik duyup:
“Akıllı, bilgilisin, gönlün ulu.
- 1869 Kudayım saga meerin ayabaptır,
Özüñdü bir kudayım maga arnaptır! Tanrım senden sevgisin esirgemez,
Seni Allah'ım bana ihsan etmiş!
- 1870 Tüşük oor, el cügü ırıs tuum,
Den soolugu çıñ bolsun cardamçımın. 1870 Ağırdır halk yükü, talih tuğum,
Sağlığı sağlam olsun yardımcımın.
- 1871 Cakşılık dep cürgöndün,— cügü kıyın
Kötörgöndün kolunda — cakşı cıyım. İyilik deyip gidenin yükü ağır,
(Ama) Kaldıranın elinde iyi servet.
- 1872 Cügümdü alsañ mendegi — döölöt kelet,
İşiñ menen kömöktöş, baylık beret. Yükümü alsan bendeki, mutluluk gelir,
İşinde yardımcı, zenginlik verir.
- 1873 Kuday berse özümö kubat-küçtü,
Kayırırmin üç eselep kılğan işti. Allah verse bana kuvveti-gücü,
Öderim üç misli yaptığın işi.
- 1874 Men bilem kızmatıñda ak dil, taksıñ,
Araketiñ casagan — maga urmatıñ. Ben bilirim hizmetinde dürüstsün,
Yaptığın ne varsa, bana hürmetin.
- 1875 Adal iştin bar boluşu iş menen
Özü emes, bek paydasın közdögön. 1875 Helal işin var oluşu iş ile,
Kendi değil, bey faydasın gözleyenle.
- 1876 Kızmatker aytkan sözün baamdaçı,
“Kızmatker cakşı bolso — begi barktuu!” Hizmetkârın dediği sözü anla,
“Hizmetkâr iyiyse, beyi değerli!”
- 1877 Bek kubanaar cüzü carık, şattanıp,
Kızmatkeri işin tursa atkarıp. Bey sevinir yüzü aydın, şenlenip,
Hizmetkârı işini kalksa yapıp.
- 1878 Estüü kulu bektin oyun tak bilet,
Bek oşondo cırgal doorun şat süröt. Akıllı kul, bey fikrini doğru bilir,
Bey orada refah devrini şen sürer.
- 1879 Kızmatkeri salmagın cüktün alat,
Begine cakşılıktın colun çabat. Hizmetkâraağırılığını yükün alır,
Beyine iyiliğin yolunaçar.
- 1880 Mınday kuldu bek özü tapkan bolso,
Kuday aga ak colun bergeni oşo. 1880 Böyle kulu bir bey kendisi bulsa,
Bu, Allah'ın bir ihsanıdır ona.
- 1881 Bekteri büt düynönün murda ötkön,
Anday kuldu eñşeşip ötüp ketken!” Tüm dünyanın önce geçen beyleri,
Öyle kulu arzu edip geçip gitti!”

* * *

* * *

1882 Aalam kalkı baktıluu çaşap bütün,
Elikke duba kılrat arnap kutun.

Âlem halkı hep bahtlı yaşayarak,
Melik'e dua eder kut vererek.

1883 Alıskı, başka caktın elderi da,
Körsök deşip samaşıp keldi buga.

Evvelki, başka yerin halkları da,
Görmeye hasretle geldi oraya.

1884 Cıldar cılga, kündör küngö almaştı,
Elik biylep adilet, bak calgaştı.

Yıllar yıla, günler güne değıştı,
Melik adil yönetti, baht birleştı.

Elik'in Akdilmişke bergen suroosu

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğı soru

1885 Bir colu Akdilmişke Elik ayttı:
“Oylonup, bereer cooptu bilip ayttı:

1885 Bir gün Melik söyledi Ögdülmiş'e:
“Düşün, verecek cevabı bilip de:

1886 Belgilüü denede bar ceti müçö,
Ar birinde mildet bar öz-özünçö.

Belirli bedende yedi organ var,
Her birinin kendince görevi var.

1887 Emne eken köñül-kubanç, köz-kubançı,
Eköönön maga kerek ülgü kaysı!

Nedir gönül zevki, nedir göz zevki,
İkisinden bana nasip hangisi!

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

Ögdülmiş'in Melik'e dediğı cevabı

1888 Ayttı Akdilmiş: “Cüröktün kubanıçı,—
Kol cetpegen düynögö bolot arzuu.

Dedi Ögdülmiş: “Yüreğın sevinci,
El yetmeyen dünyaya olur arzu(dur).

1889 Arzıganın bir körsö — köz kubanat,
Köksögönün kolgo alsa — kumar kanat!”

Arzu ettiğini görse, göz sevinir,
Arzusuna erince (gönül), coşup uçar!”

Elik'in Akdilmişke bergen suroosu

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğı soru

1890 Elik dedi: “Akdilmiş, aytçı maga,
Süyüünün belgilerin birden sana,

1890 Melik dedi: “Ögdülmiş, söyle bana,
Sevğinin nişanlarını birden say.

1891 Süyömün dep dalaylar töşün urat,
Mıday iştiñ artında emne turat?”

Severim diye çoğu göğsüne vurur,
Böyle işin arkasında ne durur?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

Ögdülmiş'in Melik'e dediğı cevabı

1892 Ayttı Akdilmiş: “Urmattuu, kutman Elik!
Süyögöndör daroo taanıyt cüzün körüp.

Dedi Ögdülmiş: “Hürmetli, kutlu Melik!
Sevenler çabuk tanır yüzünü görüp.

1893 Bardık nerse közgö cakşı körünöt,
Süyüngönüñdü cürök sezet, bilinet.

Bütünşeyler göze iyi görünür,
Sevildiğın yürek sezer, bilinir.

1894 Bilgiñ kelse süyöörün ce süybösün,
Surap körgün cürögüñdön sen özüñün.

Bilmek istersen sevip sevmediğın,
Sor da gör yüreğine sen kendinin.

1895 Süyüşköndün cüzünde belgi bolot,
Közdör közgö çağılsa bilip koyot.

1895 Sevenlerin yüzlerinde nişan olur,
Gözler göze çakılsa anlayıverir.

1896 Bul tuuraluu bir akın sözün aytkan,
Okup bilgin maanisin, akıldıu can:

Bu konuda bir ozan sözünü demiş,
Okuyup bil manasını, akıllı can:

1897 “Süyüşkondör kimdigin — cüzdörü aytat,
Süylöşsö, çaşıra albayt — sözdörü aytat!

“Sevenlerin kimliğin yüzleri söyler,
Konuşsa gizleyemez, sözleri söyler!

1898 Süyörün ce süybösün kelse bilgiñ,
Bilesiñ, bir tigilip cüzdön baykap!”

Sevip sevmediğini bilmek istersen,
Anlarsınbakıp yüzüne dikkat etsen!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

1899 “Tüşündüm,— dedi Elik,— emi baarın,
Coop ber, başka sobol men taştaymın.

“Anladım, dedi Melik, şimdi hepsini,
Cevap ver bana, başka sual sorarım.

1900 Kerektüü söz surayın dağı senden,
Aytıp ber, akılduusun sözgö kenen.

1900 Gerekli söz isterim daha senden,
Söyle, akıllısın sözde tamamen.

Akdilmiştin Elikke bergen coobu

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

1901 Dedi Akdilmiş: “Ardaktuu, kutman Elik,
Bekterdi bilimderi dañktayt biyik.

Dedi Ögdülmiş: “Hürmetli, kutlu Melik,
Beyleri, bilgileri yüceltiryüksek(e).

1902 Bektin özü akıl, bilim keni da,
Kuldun sözü — kurgak sözdün celi da.

Beyin kendi akıl, bilim madeni de,
Kulun sözü, kuru sözün yeli de.

1903 Suroo oñoy, coop tabuu kıyın da,
Kudu Eliktey bilim kerek çınında.

Sormakkolay da cevap bulmak zordur,
Tıpkı Melik gibi bilgi gerektir.

1904 Elikke oñoy boldu, maga — tataal,
Irayım kıl, Eligim, bolbo kataal!”

Melik’e kolay oldu, bana ıstıraptır,
Merhamet et Melik’im, olma gaddar!”

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

Melik’in Ögdülmiş’e dediği cevabı

1905 “Suraganga,— dedi Elik oor bolot,
Bilbegenin suraşat boolgolop.

1905 “Sorana, dedi Melik ağır olur,
Tahmin edip bilmediğini sorar.

1906 Demek, men surap catam,— ayıp körböñ,
Men suraym, bere turgan coop senden!”

Yani, ben soruyorum, kusur görme,
Sorarım, hep verilen cevap senden!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

1907 Ayttı Akdilmiş: “O, Eligim, tiregim!
Süylögöndön tıñşoo ceñil bilemin.

Dedi Ögdülmiş: “Melik’im, direğim!
Konuşmaktan dinlemek yeğ bilirim.

1908 Süylögön — özün kıynap otko salat,
Ukkandar — canı cırgap sergip kalat.

Konuşan, (kendine) azap edip ateşe salar,
Dinleyen, canı ferahlar tazelenir.

1909 Baalaçı, aytkan sözün sınçı adamdın;
“Sözdü azaytıp, köp bolsun tıñdaganıñ!”

Takdir et, sözünü bilge adamın:
“Sözü azalt, çok olsun dinlediğin!”

1910 Tıñşagandar — cakşı oydon akıl tabat,
Süylögöndör — söz izdep kuru kalat.

1910 Dinleyen, iyi fikirden akıl bulur,
Konuşanlar, söz arayıp kuru kalır.

1911 Cakşı sözdön bir süyünöör kulagiñ,
Kuru sözdön bilbeym payda çıgaarın.

İyi sözden (tek) sevinecek kulağın,
Boş sözden bilmem hiç fayda çıkaran.

1912 Köñüldö söz katılğan altın bolot,
Köp süylösö cez sımal barkı oñot.

Gönülde söz, gizlenen altın olur,
Çok dese bakır gibi değeri solar.

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

1913 Elik ayttı: “Eñ tuura aytkan coobuñ,
Bakit attuu baylangan kurduu bolduñ!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

1914 Ayttı Akdilmiş: “Urmattuu Elik kutman,
Maga cagat kulduk at özüm tutkan.

1915 Begine kızımat kılıu kuldun işi,
Cetkençe arketi, kubat-küçü.

1916 Bilgenimdi aytayın — eger ukşañ,
Bilbegenim — keçirgin, Elik utman!”

Melik’in Ögdülmiş’e dediği cevabı

Melik dedi: “Çok doğrudur cevabın,
Baht adlı kuşağıbağlanmış oldun!”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

Dedi Ögdülmiş: “Hürmetli,kutlu Melik,
Benim tercihim kulluk, kendim edindim.

1915 Beyine hizmet etmek kulun işi,
Yettiğince hareket, güc-kuvveti.

Bildiğimi söyleyeyim, dinler isen,
Bilmediğimi affet, kazanan Melik!”

28

**BEKTİKKE İLAYIKTUU BEKTİN
KANDAY BOLUŞU KEREKTİĞİ
TUURASINDA AYTILOT**

- 1917 Elik ayttı: — Köñülündü burayın,
Senden azır bul suroonu surayın:
- 1918 Kudayım caratıptır eldin baarın,
Uluu, kiçüü, cakşı da camandarın.
- 1919 Akılduu, akmaktarı, bay, kedey bar,
İlimdüü, bilimsiz, momun, kuular.
- 1920 Baarısın başkarçu bek kanday bolot,
Dañkı artıp — han ordosu kantip tolot?
- 1921 Ölkö güldöp, eli cırgap bayısa,
Dañkı çıgıp, össö adam sanı da.
- 1922 Kazınası kümüşkö tolup tursa,
Küçünö duşmandarı kulduk urşa.
- 1923 Çındık menen zañı töp kelse dayım,
Çerigi küçtüü bolup tursa dayın.
- 1924 Büt aalamga tarasa, bektin dañkı
Kündön küngö mömölöp artsa barkı.
- 1925 Ölgönünçö çaşasa cırgap külüp,
Biylik kılşa bir gana özü bilip?"

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1926 “Tüşünçü, kutman Elik,— dedi Akdilmiş,
Kıyın suroo, oor go aytıp beriş.
- 1927 Bektin işin dayıma bekter bilet,
Zañ cakşısın caratıp, alar beret.
- 1928 Eneden bektik üçün törölüşkön,
Bul işti alar okup üyrönüşkön,
- 1929 Kuday kimge başında berse bektik,
Cürögünö caratat adilettik.
- 1930 Bek kılıp caratkan soñ kuday anı,
Akıl, bilim andayga koşot dağı.
- 1931 Bektin colun — dayıma bekter bilet,
Bek boluuçu adamdar tez üyrönöt.
- 1932 Men emes mınday işti Elik bilet,
Atası bek boluçu, özü da bek!"

28

**BEYLİĞE LAYIK BEYİN
NASIL OLMASI GEREKTİĞİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Melik dedi: “Gönlünü çevireyim,
Sana şimdi bu soruyu sorayım:
- Allah’ım yaratmış halkın hepsini,
Büyük, küçük, iyi ve kötülerini.
- Akıllı, ahmaklar, zengin, fakır var,
İlimli, bilgisiz, sakın, kurnazlar.
- 1920 Hepsini yönetecek bey nasıl olur,
Namı artıp, han ülkesi nasıl dolar?
- Yurt gelişip, halkızenginleşirse,
Şanı çıkıp, artsıninsan sayısı da.
- Hazinesi hep gümüş dolup dursa,
Gücüne düşmanları kulluk etse.
- Hakikatlekanûnu doğru olsahep,
Askeri güçlü,hazır olup dursa hep.
- Bütün âleme yayılşa beyin namı,
Günden güne yükselip artsa değeri.
- 1925 Ölene dek yaşasa ferah, gülüp,
Hüküm sürse tek yalnız kendi bilip?"

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- “Anla, kutlu Melik, dedi Ögdülmiş,
Zor soruya zordur söyleyiveriş.
- Beyin işini daima beyler bilir,
Kanûn iyisini yapıp, onlar verir.
- Anadan beylik için yaratıldılar,
Bu işi onlar okuyup öğrendiler.
- Allah kimin başına verse beylik,
Yüreğinde yaratılır adillik.
- 1930 Bey kılıp yaratıncaAllah onu,
Akıl, bilim dahi verir bunlara.
- Beyin yolunu, daim beyler bilir,
Bey olacak adamlar tez öğrenir.
- Ben değil böyle işi Melik bilir,
Babası bey olan, kendi de beydir!"

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

- 1933 Dedi Elik: Baarı çımdık sanaluu,
Tuura sözdön cıparday oy taradı.
- 1934 İş kılğan, dayım işte süngüp cüröt,
Camañ, cakşı ekenin — körgön bilet.
- 1935 Men iştedim — özüñ kördüñ natıycasın,
Bilişet başkalardan iş paydasın.
- 1936 Kuday saga akıl-esti berdi arbın,
Bilimdi da üyrönüp cakşı aldıñ.
- 1937 Kızmatıma kirgende kiçine eleñ,
Ak, karanı taanıdñ iş üstünön.
- 1938 Bardık işti atkarıp cetti koluñ,
Berilgen calgız maga işiñ, oyuñ.
- 1939 İşengenge can sıgın aytat adam,
İşengender baş urup işteyt anan.
- 1940 Dil-oyuñ ak, işenemin sırdaştım,
Sen da işenip, ünsüz karap turbassıñ.
- 1941 İşenimdüü kişi aytkan sözdü unutpa,
İşenim — adamdarda eñ ıyık da:
- 1942 “Akılduular maktaşıp iştegenin,
Açık tutkan andayga oydo kebin.
- 1943 Cakşı doston ayrılba, karma bekem,
Meni uşintip üyrötkön, uşul-cönüm!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 1944 Akdilmiş deyt:— Elge ökümdar, dabasın,
Uzak çaşa, dañkiñ taşıp tarasın!
- 1945 Bek boluşka tatıktuu adam kerek,
Küçtüü, ötkür, sabırduu, baatır cürök.
- 1946 Atası bek bolgondun — uulu da bek,
Tegi bekter — bek bolot özü demek.
- 1947 Andayga akıl menen bilim kerek,
Cakşı münöz, cıldızday canıp ketet.
- 1948 El başkargan bek bolso bilimi mol,
İşin işteyt oy menen — orunduu, zor.
- 1949 Bekterdin özü da bek, bilimi bek!
Bekterdin köp nerseni bilgeni ep!

Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı

- Dedi Melik: Hepsi hakikî, doğru,
Doğru sözden misk gibi fikr yayıldı.
- İş yapan daima işe yönelir,
Kötü, iyi olduğunu gören bilir.
- 1935 Çalıştım, kendin gördün neticesini,
Bilirler başkasından iş faydasını.
- Allah sana akıl-fikri verdi çok,
Bilimi de öğrenip iyi aldın.
- Hizmetime girdiğinde küçücükün,
Akı-karayı tanıdın iş üstünden.
- Her işi yaptın sen, ulaştı elin,
Verildi yalnız bana işin, fikrin.
- Sadık olana, insan sırrın söyler,
Sadık olan can baş koyup çalışır.
- 1940 Gönül-fikrin ak, inancımı paylaştım,
Sen de inanıp, sessiz bakıp durmazsın.
- Sadık kişinin sözünü unutma,
Sadakât, en kutsaldır adamlarda:
- “Akıllılar över birbirin işini,
Açık tut böyleye akılda sözünü.
- İyi dosttan ayrılma sakın, tut sağlam,
Bana böyle öğretti işte bu yönüm!”

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

- Ögdülmiş: “Halka hükümdar, devâsın,
Uzun yaşa, namın taşıp yayılsın!
- 1945 Bey olmaya, layık olan adam gerek,
Güçlü, çevik, sabırlı, bahadır yürek.
- Babası bey olanın oğlu da bey,
Soyu beyler, yani olur kendi bey.
- Böyleye akıl ile bilim gerek,
İyi ahlak, yıldız gibi olur parlak.
- Halk yöneten bey olsa, bilimi çok,
İşini yapar akılla, tam, büyük.
- Beyin kendi sağlam bilimi de sağlam!
Beylerin çok şeyi bilmesi de lazım!

- 1950 Akılduu, estüü boluu — eñ çoñ kömök,
Bilimdüü, estüünün da duşmanı köp.
- 1951 Aytkanın akılmandın tñşap ukçu,
Köptü körgön adamdın oyu mıktı:
- 1952 “Bek bolsun akılduu da, kıraaki da,
Böödö kırsık kokustan baspayt anda.
- 1953 Sandagan cakşısı sapat aga laazım,
Oşondo atak-urmat kelet aga!”
- 1954 Uluu adamdın baarısı düynödögü,
Akıl menen dañk alğan, bilgin emi!
- 1955 Tukumu cakşısı bolso uulu cakşısı,
Cakşılar dayım tördön orun alçu.
- 1956 Bek, daraca ıyık da — abiyir menen
Bektin naamın cakşılap tutkanı cön.
- 1957 Baatır — başçı dayıma elge kerek,
Iyık işte — işi da uluu delet.
- 1958 Ötükendin¹ beginin aytkanın uk,
Köptör anın baalagan sözün ugup:
- 1959 “El üçün adilettüü başçı kerek,
Kalkına köñül, sözü bolsun cölök.
- 1960 Elge cak, akıl-estüü, coomart bolgun,
Ardaktuu ayköl degen atka kongun.
- 1961 Ar işiñ cakşılıktı cetelesin,
Ak mıyzam, abiyir, çındık kökölösün!”
- 1962 Mınday bekter — eline bolot başçı,
Urugu anın tektüü — colu cakşısı.
- 1963 Ar iştin közün bilip baştoo kerek,
Akday iş natıycaluu, oñoy bütöt.
- 1964 Eldi da bilim menen başkaruu cön,
Bilimsizdi el tñşap ugat beken?
- 1965 Bek cañılssa, anda anın kutu kaçat,
Biyliği kulay baştayt— darıla bat.
- 1966 Al keseldi darılayt ilim, bilim,
Akıl tabat ayıkpas kesel cigin.
- 1967 Bek bolso — akılduu da, bilimdüü da,
Kesel ketip, cayına kelet anda.
- 1950 Akıllı, mantıklı olmak büyük destek,
Bilgili, akıllının da duşmanı çok.
- Dediğini akıllının dinle işit,
Görmüş geçirmiş adamın fikri sağlam:
- “Bey olsun akıllı da basiretli de,
Boşabelâ birden basmaz o zamanda.
- Sayırsız iyi vasıf lazım ona,
O kadar şöhret-hürmet olur ona!”
- Ulu adamın hepsi dünyadaki,
Akıl ile şöhret aldı, bil şimdi!
- 1955 Soyu iyi ise oğlu da iyi,
İyihep başköşeden yer alıcı.
- Bey mertebesi kutsal da iyi nam ile,
Beyin namını iyice tutması doğru.
- Bahadır âmirhalka hep gerektir,
Kutsal işte, işi de ulu denir.
- Ötüken’in beyinin dediğın dinle,
Herkes takdir etti sözünü işitip:
- “Halk için adaletli âmir gerek,
Halkına gönül, sözü olsun destek.
- 1960 Halka hoş, akıllı-bilgili, cömert ol,
Hürmetli yiğit denen ada kon.
- Her işin, iyiliği yanına alsın,
Temiz nizam, hayâ, hakikat yükselsin!”
- Böyle beyler, halkına olur âmir,
Ruhu onun aşıl, yolu iyidir.
- Her işin sırrın bilip yönetmelidir,
Namuslu iş neticeli, kolay biter.
- Halkı da bilimle yönetmek doğru,
Bilgisiz insanı halk hiç dinler mi?
- 1965 Bey yanılırsa, o zaman uğru kaçır,
Beyliği yıkılmaya başlar, tez onar.
- O hastalığı ilim, bilim tedavi eder,
Akıl onulmaz hastalık yarasın halleder.
- Bey olursa, akıllı ve bilgili de,
Hastalık gidip, çaresi gelir orda.

¹ Mongoliyadaki cerdin atı. (Moğolistan’daki yerin adı.)

- 1968 Eger bek bilimdüü da, estüü bolso,
Eki düynö dañkı aşat dal oşonço!
- 1969 Eki düynö dañk algan estüü adam,
Dañkı da, bakıtı da tatıyt agan.
- 1970 Bul tuuralu akındın taamay sözü,
Aytilgan, türköylördün — kulak, közü:
- 1971 “Bakit izdep taygak col cürböğön kim,
Kutka, tunup kırsıktı bilbegen kim?”
- 1972 Kim mart bolso, ayabay koldogusun,
O düynödö beyiştin eeler törün!”
- 1973 Bek bolso peyli tüz da, çınçıl dağı,
Ömür boyu beypildik koştıoyt anı.
- 1974 Biröögö kuday berse asıl münöz,
Cakşı sapat cana da çoñ akıl-es.
- 1975 Andayga baylık kelet kötörgüs cer —
Özüñ alğın, kaalasañ bölüşö ber!
- 1976 Kuday berse kuluna — baylık, bakıt,
Bardık işi caraşat aşıp-taşıp.
- 1977 Miñ-miñdegen sapattar kerek bütün,
Büt düynönün elderin biyleş üçün.
- 1978 Cakşı iş casap adamga bolgun iygi,
Al anın — içer aşı, kiyer kiymi.
- 1979 Kuday berse kuluna münöz osol,
Cebe menen teşilip ölgönü oşol!
- 1980 Eger bekte bar bolso caman adat,
Andaydın işi çala, aram — tamak!
- 1981 Bek bolsun takıbaa da, saramcal da,
Kamkor da,— keleşekki urpaktarga.
- 1982 Sak kişiler dayıma korkok kelet.
Cürök korkso — iştegen iş adilet.
- 1983 A eger bolo albasa bek adilet,
Kalayıkka paydası cok da demek.
- 1984 Sak bolso başkargan bek, sonun eken,
Al tizginin biyликтin karmayt bekem.
- 1985 Kıyındıktan çırgargan akıl, işi,
Ökümdarga eñ kerek bilim küçü.
- Eğer bey bilgili ve akıllı ise,
İki dünyada namı aşar tam öyle!
- İki dünyada nam aldı akıllı adam,
Namı da bahtı da tat verir ona.
- 1970 Bunun hakkında ozanın doğru sözü,
Söylendi,câhillerin kulağı-gözü.
- “Baht arayıp kaygan yolda yürümeyen kim,
Bahta konup belâyı bilmeyen kim?”
- Kim cömertse, esirgemez eldekini,
O dünyada cennetin sahiplenir başköşesini!”
- Bey olsa ahlakı doğru ve hakiki,
Ömür boyu sakinlik hoş görür onu.
- Birine Allah verse asıl karakter,
İyi vasıf ve en büyük akıl-fikir,
- 1975 Böylelere mal-mülkolur yüksek yer,
İster kendin al, ister bölüşüver!
- Allah verse kuluna zenginlik, baht,
Her işi hoşça gideraşıp taşıp.
- Binlerce nitelik gerek tamamen,
Tüm dünya halkını idare için.
- İyi iş yapıp insanlığa ol iyi,
Gücü;yiyecek aş, giyecek giysisi.
- Allah verse kuluna kötü ahlak,
Ok ile delinip ölen işte bu!
- 1980 Eğer beyde varsa kötü alışkanlık,
Böylenin işi; yarım, haramyemek!
- Bey olmalısofuda düzenli de,
İhtimamlı da gelecek nesillere.
- Uyanık kişiler daim korkak olur,
Yürek korksa, yapılan iş adil olur.
- Ve eğer olmazsa bey adaletli,
Halayık faydası da yok yani.
- Uyanıkça yöneten bey, iyidir,
O dizginini beyliğin sağlam tutar.
- 1985 Güçlükten de çıkardı akıl, işi,
Hükümdara çok gerek bilim gücü.

- 1986 İŖti atkaruu — ençisi akılduunun,
Naadandardı cumuŖtan alıs kuugun. İŖi yapmak, hissesi akıllının,
Câhilleri iŖten uzak kovala.
- 1987 Bilip al: taŖboor adam sokurga teñ,
TaŖboorlukta — akıl-oy bolot beken?! Bil: TaŖ yürekli adam köre denktir,
TaŖ yüreklide, olur mu akıl-fikir?!
- 1988 Sözüñ uk el başkargan ökümdardın,
Köp körgön, toktoo, sılık oyu altın: Sözüñ dinle halk yöneten hükümdarın,
Görmüş, mütevazı, zarıf, fikri altın:
- 1989 “Kimde eger akıl bolso, taasin bilim,
OŖonu adam degin, maktap cürgün. “Kimde eğer akıl olsa ve bilim,
Buna adam de, onu methedip dur.
- 1990 Kimderde bolso akıl ilim-bilim,
Kişisin — zor, camanın — cakŖı degin!” 1990 Kimlerde olsa akıl, ilim-bilim,
Küçüğüne büyük, kötüsüne iyi de!”
- 1991 Akıldan elge cırgal — bakıt kelet,
Akılduunu daanıŖman atoo kerek. Akıldan halka refah, talih gelir,
Akıllıyı, danıŖman yapmak gerekir.
- 1992 ŖaŖmalık, akılsızdık, tekeberdik —
Bulardı akmak, naadan candan kördük. Acelecilik, akılsızlık, tembellik,
Bunları ahmak, câhil canda gördük.
- 1993 ŖaŖmalık — bıŖpagan iŖ, çiyki talap,
BıŖpagañ aŖ adamdı ooru kılat! Acelecilik piŖmeyen iŖ, çığ talep,
PiŖmemiŖyemekinsanı hasta eder!
- 1994 Ar iŖti akıl-oydo taktap cürgün,
Taktap alsan iŖtöögö ŖaŖa bilgin. Her iŖi akılla hesapla yürü,
Hesaplarsan yapmaya et acele.
- 1995 Aç köz bolbo, abiyirdi biyik karma,
Sözdö, iŖte adilet bolgun canga. 1995 Edebi yüksek tut, açğözlü olma
Sözde, iŖte adaletli ol cana.
- 1996 Toybos bolot ömürdö aç köz kiŖi,
Aç közgö azdık kılat düynö cüzü. Doymaz olur ömürde açğözlü kiŖi,
Açğözlüye azcıq gelir dünya yüzü.
- 1997 Aç közdük — kesel bolot ayıkpagan,
Düynödö emçi küçü cetpeyt agan. Açğözlülük, onulmayan hastalıktır,
Dünyada tabip gücü yetmez ona.
- 1998 Aç kalganga aŖ berseñ — kardı toyot,
Aç közdördü toyguzar ölüm bolot! Aç kalana aŖ verirsen, karnı doyar,
Açğözlüleri doyuracak ölümdür!
- 1999 Aç közdördün içinde bayı bolboyt,
Düynönü büt cese da kardı tolboyt! Açğözlülerin içinde zengin olmaz,
Dünyayı hepten yese de karnı doymaz!
- 2000 A bekter abiyir menen bolot biyik,
Abiyirdüü iŖ — ar dayım turat cürüp! 2000 Ki beyler edep ile yüksek olur,
Namuslu iŖ her daim yürür durur!
- 2001 Abiyiri bar adamdar taza süttöy,
Uyatsızdın iŖi da kalat bütpöy. Namuslu adamlar temiz süt gibidir,
Hayâsızın iŖi de bitmeden kalır.
- 2002 Caratkan kimge abiyir, berse uyat,
Andayga sansız baylık sıylık kılat. Yaradan kime namus, edep verse,
Sonsuz mal-mülk hürmet eder böyleye.
- 2003 Caman iŖten saktasa — abiyir saktayt,
CakŖı iŖke baŖtasa — abiyir baŖtayt. Kötü iŖten korusa, edep korur,
İyi iŖe baŖlasa, edep baŖlar.

- 2004 Adamdı abiyir-oyu süröp turat,
Casooogo cakşı işterdi kömök kılat. Adamı ahlakı-fikri sürükler,
Yapmaya iyi işleri destek olur.
- 2005 Ak bolsun cürögün da, sözüñ dağı,
El baylığı, türkügü munun baarı! 2005 Temiz olsun yüreğin de sözün dahi,
Halk zenginliği, desteği bunun hepsi!
- 2006 Eger bolso ökümdar kıyanat can,
El tagdırı anda ele oor abdan. Eğer olursa hükümdar hain can,
Halk kaderi o zaman güç tamamen.
- 2007 Beginin işi, sözü bolso kurgak,
Al eldin kutu kaçat, bolboyt kuunak. Beyinin işi, sözü olsa kuru-boş,
O halkın uğru kaçır, olmaz hoş.
- 2008 Sözü turbas begiñden ümüt etpe,
Ömürün korkunuçta, kırsık — bette. Sözünde durmayan beyden ümit etme,
Ömrün tehlikede, felâket yüzeyde.
- 2009 Bek sak bolsun — cana da toktoo, kayrat,
Şalaakılık — kırsıkka takap salat. Bey uyanık olsun,mütevazı, cesur,
Âvârelik defelâkete sürükler.
- 2010 Bekterde eki nerse bolsun dağı:
Biri — zañ, biri — saktık — ölkö kamı. 2010 Beylerde iki şey olsun daha:
Biri kanûn, biri uyanıklık, yurtgamı.
- 2011 Bek sak bolso, biyliği anın küçütü,
Duşmanı başın iyip, tizgindelü. Bey uyanıkça beyliği onun güçlü,
Duşmanı başın eğip, dizgin tutulu.
- 2012 Eger bek cakşı tartip tüzsö koldop,
Al cerde ölkö güldöp beyiş bolmok. Eğer bey iyi nizam düzse kollayıp,
O yerde yurt çiçek açıp cennet olur.
- 2013 Eki nerse mına uşul biylikke teñ,
Eki nerse teñ bolso bektik bekem. İki şey işte bu, beyliğe denktir,
İki şey denk ise beylik sağlamdır.
- 2014 Saktık menen coonun mizin kaytargan,
Ugup körçü baatır kanday ayta alğan: Uyanıklıkla hasmınakarşı koyan,
Bahadır dinle bak nasıl söylemiş:
- 2015 “O, bekter! Eger caksa Elik kamı,
Koşulup küçötkülü siler da anı. 2015 “Ey beyler! Eğer düşünse Melik kaygırı,
Birleşip kuvvetlendirin sizler de onu.
- 2016 Bekterdin işi menen biylik turat,
Bek calkoobu — biyliği kalat kulap!” Beyin işiyle beylik ayakta durur,
Bey tembelse beyliği yıkılıverir!”
- 2017 Sak bolgun,— baş kötörtpö duşmanıñdı,
Tartiptüü, beypil kılğın turanı. Uyanık ol, baş kaldırtma düşmanına,
Tertipli, huzurlu kıl yurdunu.
- 2018 Bek küçünö eki nerse zıyanduu,
İyri colgo tüz coluñdan burat bu. Beyin gücüne iki şey zararlı,
Eğri yola düz yoldan çevirir bu.
- 2019 Eki nerse — şalaakılık cana ezüü,
Eköo menen bek elin buzat deçü. İki şey, âvârelik ve de zulüm,
İkisiyle bey, halkın bozar yani.
- 2020 Duşmanıñdı bek karmap turam deseñ,
Köz, kulaktı dayıma sak karma sen. 2020 Düşmanını sağlam tutmak istersen,
Gözü kulağı hep uyanık tut sen.
- 2021 Kamkor bekter duşmanın ceksen kılat,
Şalakılar — ölkösün coyup tınat. Hâmî beyler düşmanını yeksan eder,
Âvâreler, ülkesini yok edip yatar.

- 2022 Şalakı bek bir dağı cakşı iş kılbayt,
Şalakı bek — bek bolup köpkö turbayt. Âvâre bey, bir tek (bile) iyi iş yapmaz,
Âvâre bey,beylikte çok duramaz.
- 2023 Şalakıga — sak boluu cayılğan tor,
Beygam bolsoñ — tosulat ceñişke col! Âvâreye uyanık olmak,atılan tuzak,
Gamsız olsan, kapanır zafere yol!
- 2024 Duşmanı kol kötörböyt, sak bolso bek,
Kol kötörsö — akıl-bilim bolot cölök. Duşmanı el kaldırmaz, uyanıksa bey,
El kaldırsa, akıl-bilim olur destek.
- 2025 Biylikti, zombu, ezüü karmay albayt,
Küçtüünün zorduguna el çıdabayt. 2025 Beyliğı, zorbalık, zulüm tutamaz,
Güçlünün zorbalığına halk dayanmaz.
- 2026 Ugup al akılmandın aytkan sözün:
“Başkara albayt uzakka elin zalim! Dinle akıllımın dediğı sözünü:
“Yönetemez uzun zaman halkın, zalim!
- 2027 Zombuluk — örtöp ketçü kızıl calın,
Zañ bolso — cer kögörtçü suusu anım! Zorbalık, yakıp gidecek kızıl ateş,
Kanûn, yeri yeşertecek suyu onun!
- 2028 Egerde köpkö biylik kılam deseñ,—
Tartip çıñoo — birinçi mildet de sen. Eğer uzun hüküm sürmek istersen,
Tertip etmek ilk görevindir senin.
- 2029 Zañ bolso — ölkö güldöyt, düynö güldöyt,
Zordukta — ölkö, erkindik çaşoo bilbeyt. Kanûn olsa, yurt, dünya çiçeklenir,
Zorbalıkla ülke hür yaşayamaz.
- 2030 Zalim küçü dalay ordo, şaar buzdu,
Antse da açkalıkta ömürü uçtu. 2030 Zalim gücü birçokülke, şehir bozdu,
Öyle yapınca kıtlıkta ömrü uçtu.
- 2031 A bekter — tartip bilgen, köñülü ak,
Bayırtan biylik menen kele catat. Ki tertip bilen, gönlü temiz beyler,
Eskiden beri beylikle gelirler.
- 2032 Kutman Elik! Baarınan da uyat uşu,
Bekterdin eñ camanı — calgançısı. Kutlu Melik! Hepsinden de ayıp bu,
Beylerin en kötüsü, yalancısı.
- 2033 Bek bolsun işte dağı, sözdö da tüz,
Andayga el işenet, oñolot iş. Bey olsun işte de sözde de doğru,
Böyleye halk inanır, düzelir iş.
- 2034 Kalpıçının iştegen işi kalpıs,
Calgançılar — aldamçı, cürböyt ansız. Yalancının yaptığı işi çarpık,
Yalancı hilekârdır, yapamaz onsuz.
- 2035 Ugup al, ayköl candın aytkanı uşu,
Ayköldük ar sapattın tuu çokusu: 2035 Dinle, yiğit canın sözü işte bu,
Yiğitlik her vasfın doğuş tepesi:
- 2036 “Calgançımın niyeti kara bolot,
Kara niyet candardı mal dep koyot. “Yalancının niyeti kara olur,
Kara niyetli canlara mal denir.
- 2037 Aldamçıdan işenim kütpöy cürgün,
Andaydardı canıñdan alıs cogot!” Aldatıcıdan sadakâtbekleme,
Böyleleri yanından uzak gönder!”
- 2038 Adam bolso — taymanbas, baatır bolsun,
Kayrat menen kıyratıp ceñsin coosun. Adam isekorkusuzbahadır olsun,
Cesaretle kırıpduşmanını yensin.
- 2039 Baatır bolsun tartınbas asker başı,
Suu cüröktö kaydagı kayrat, aytçı. Bahadır olsun korkusuz asker başı,
Korkak yürekte nerde cesaret, söyle.

- 2040 Korkoktorgo taymanbas bolso başçı,
Korkok dağı taymanbas kayrat tapçu.
- 2041 Buga bir tömönküdüy dalil söz bar,
Bul sözdün tüp maanisin tüşünüp al:
- 2042 “İtterge başçı bolso baatır arstan,
İtter da arstan bolot andan aşkan.
- 2043 Arstandarga it başçı bolor zamat,
Arstandar itke aylanat arsıldaşkan!”
- 2044 Bek dayıma ak köñül bolgon cakşı,
Peyli aktın işi da salabattuu.
- 2045 Bek mart bolso, anda dañkı zor bolot,
Dañkı zorbu — ölkö bekip, kut konot.
- 2046 Anda anın ulam tolup askeri aşat,
Askeri küçtüü bolso baarın basat.
- 2047 Esiñe tut ceñgerdin ne degenin:
“Olco tapsañ — sıylıktı arbın bergin!
- 2048 Cegiz, içir mansabın taldabastan,
Olco bütsö — çapkınıñ kayra baştan.
- 2049 Mart baatırdın olco-mülkü colunda,
Ilaaçındın alar cemi kolunda.
- 2050 Koldo kural turganda adam baatır,
Olcosuz kalamın dep korkpoyt takır!”
- 2051 Ceñişçil akılman bek baylık tabat,
Asker bolso — olconu özü alat!
- 2052 El korgoogo cer mayışkan kol kerek,
Kol karmoogo — düynö, kural mol kerek.
- 2053 Eliñ baybı, el koşkon kireşe köp,
El bayuuga cakşı zañ, tartip kerek!
- 2054 Tayanıçtın biri ketse, baarı ketet,
Tört tayanıç teñ kulasa, biylik bütöt.
- 2055 Bekterge alıs bolor beş nerse bar.
Alarsız bektin dañkı kaydan canar.
- 2056 Biri — şaşma, ekinçisi — sarañdik,
Üçünçüsü — zalimdik da, naadandık.
- 2057 Törtünçüsü — buzuktuk, kecir boluu,
Beşinçisi — kalp aytuu, çoñ uyat bu!
- 2040 Korkaklara korkusuz olsa önder,
Korkak dahi korkmadangayret bulur.
- Buna alttaki gibi delil söz var,
Bu sözün tam manasını anla sen:
- “İtlere yiğit arslan önder olsa,
İtler de arslan olur ondan fazla.
- Arslanlara it önder olduğu vakt,
Arslanlar ite döner havlayarak!”
- Bey daim temiz gönüllü olsa iyi,
Ahlâkı temizini işi azametli.
- 2045 Bey cömertse o vakt namı da büyük olur,
Namı büyükseyurt sağlamaşıp kut konar.
- O vakt onun dolup askeri artar,
Askeri güçlüyse hepsini ezer.
- Aklında tut yiğidin ne dediğini,
“Ganimet bulursan, hediye çok ver!
- Yedir, içir makamını seçmeden,
Ganimet biterse, kazan yine baştan.
- Cömert yiğidin malı-mülkü yolunda,
Doğanın alacağı yemi kolunda.
- 2050 Elde silah durduğundainsanyiğit,
Ganimetsiz kalırım diye korkmaz hiç!”
- Muzaffer akıllı bey mal-mülk bulur,
Askerse ganimetini kendi alır!
- Yurt korumaya hesapsız asker gerek,
Ordu tutmaya da çok mal, silah gerek.
- Halkın zenginse, halkın kazancı çoktur,
Halkrefahına iyi kanûn, tertip gerek!
- Dayanağın biri gitse, hepsi gider,
Dört dayanak, hepsi yıkılsa beylik biter.
- 2055 Beylere uzak olacak beş şey var,
Onlarsız beyin namı her yerdeyanar.
- Bir acelecilik, ikinci cimrilik,
Üçünçüsü zalimlik ve de câhillik.
- Dördüncü ahlâksızlık, inatçı olmak,
Beşinci yalan söylemek, çok ayıp bu!

- 2058 Bekterge buzuktuktan kaçuu kerek,
Atak-dañkı oşondo ösüp-önöt. Beylere ahlâksızlıktan kaçmak gerek,
Şan-şöhreti o zaman büyür gelişir.
- 2059 Eñ camanı baarınan — öcör delet,
Öcörlüktün ayagı abiyir tögöt. En kötüsü hepsinden, inatçıderler,
İnatçılığın sonunda ahlâk çöker.
- 2060 Akın aytkan bulardı bir az bölök,
Tüşüngün — akın sözü taamay kelet: 2060 Ozan demiş bunları biraz başka,
Ozanın sözü doğru olur, anla:
- 2061 “Öcörlük — oor cüktöy artka tartkan
Öcördü it dep koyot ürüp catkan. “İnatçılık, ağır yük sırtta taşınan,
İnatçıya it derler havlayıp duran.
- 2062 Duşman kılbas işti da öcör kılat,
Ayrıması barbı anda öcör — duşman!” Düşmanın yapmadığını inatçı yapar,
Farkı var mı o zaman inatçı; düşman.
- 2063 Eger Elik köp cerdi eeleyim deseñ,
Üç nerseni tak atkar dayıma sen: Melik çok yere sahip olmak istersen,
Üç şeyi doğru yap her zaman sen:
- 2064 Oñ kol menen duşmandı alsañ talap,
Sol kol menen olconu kenen tarat. Sağ el ile düşmanı alsan soyup,
Sol elle ganimeti bolca dağıt.
- 2065 Bardığın şirin sözgö algın anan,
Uluu, kiçüü — muyuşat baarı sagan. 2065 Hepsini tatlı sözle fethet sonra,
Büyük küçük gönül bağlar hepsi sana.
- 2066 Munun baarı bektikte kerek, Elik,
Ardaktayt eli tördön orun berip! Bunun hepsi beylikte gerekir, Melik,
Ağırla halkı başköşeden yer verip!
- 2067 Anan da cumşak bolsun, ırayımduu,
Bardık cerde karmasın tak uşunu! Sonra da yumuşak olsun, merhametli,
Bey her yerde tutsun doğru olanı!
- 2068 Dili ak, bolsun dayım kolu açık,
Sıy berseñ çenebesten salgın çaçıp. Gönlü temiz olsun daim eli açık,
Hediye versen hesapsız saçıp sal.
- 2069 Egerde bekte bolso bul sapattar,
Coloboy aramdıktar alıs kaçaar. Eğer beyde olursa bu vasıflar,
Yanaşamaz kem fikir, uzak kaçır.
- 2070 Mındayga eli beret daracanı,
El tandagan adamda kemtik barbı. 2070 Böyleye halkı verir mertebeyi,
Halkın seçtiği canda kusur var mı?
- 2071 Anda aga aalam eli başın iyet,
Anday bek baarın biylep dooron süröt, O vakt ona âlem halkı başın eğer,
Böyle bey hepsin yönetip hüküm sürer.
- 2072 Kuup çıgat tekeber, zulumdardı,
Ekinçi kelbes kılıp mından arı! Kovup çıkarkibirli, zalimleri,
İkinci kez gelemez bundan böyle!
- 2073 Akılsız, uyatsızdık, şaşmalıktar,
Cakşı adamda tük bolboyt bul sapattar. Akılsızlık, edepsizlik, sabırsızlık,
İyi adamda hiç olmaz bu vasıflar.
- 2074 Caman menen bek adam dos bolbosun,
Cakındatsañ — kırsıktan oñolboysuñ, Kötü ile bey adam dost olmasın,
Yakınlaşsan belâdan kurtulamazsın.
- 2075 Bektı — ak, kul-kutandı — kara deşet,
Ak-kara cakındaşpayt, alıs ötöt. 2075 Beye ak, avam halka kara derler,
Ak-kara yakınlaşmaz, uzak geçer.

- 2076 Egerde cakşı ökümdar bolom deseñ —
Bek karma col-coboñdu dayıma sen!
Eğer iyi hükümdar olmak istersen,
Sağlam tut yol-yöntemini daima sen!
- 2077 A eger bektin işi kara bolso,
Camandardın içinen camanı oşo.
Ve eğer beyin işi kara ise,
Kötülerin içinde kötüsü o.
- 2078 Bek bolsun özü sılık, tursun külüp,
Orto boyluu — anan da oyu külük.
Bey olsun kendi nâzik, gülüp dursun,
Orta boylu, sonra da düşünceli (olsun).
- 2079 Cıldızduu adamdardı baarı süyöt,
Baarı karap, köz toyot, büt cügünöt.
Güzel-hoş insanları herkes sever,
Herkes bakıp, gözü doyar, diz çöker.
- 2080 Duşmanın tartınbastan katuu sogot,
Közü menen ot çaçkan alıp koyot!
2080 Duşmanına korkmadan sertçe vurur,
Gözüyle ateş saçıp alırır!
- 2081 Zuñkuyup uzun bolso al da bolbos,
Korto bolso, anda da közgö tolbos.
Uzayıpuzun olsa kuvvet de olmaz,
Cüce olsa, o zaman da hoş görünmez.
- 2082 Boylordun eñ cakşısı — orto boyluu,
Andaylar közgö tolum, tereñ oyluu.
Boyların en iyisi, orta boylu,
Böyleler hoş görünür, derin fikirli.
- 2083 Köptü körgön adamdın aytkanın uk,
Başınan köp ötkörgön oşonçoluk:
Çok görmüş adamın sözünü dinle,
Başından çok geçirmiş, işte öyle.
- 2084 “Kortolor, sımbatı cok, turalangıç,
Tutalanuu kırsıktın colu calgız.
“Cüceler endamı yok, kin besleyici,
Kin beslemek,yalnızcabelânın yolu.
- 2085 Orto bolsun bardığı — dene, boyuñ,
İşñdi orto karma, bolboyt ansız!”
2085 Orta olsun hepsi; bedenin, boyun,
İşini orta tut, olmaz o olmadan!”
- 2086 Bek kaçsın şarap menen buzuktuktan,
Bul eköo — bakıtıñdı kuup çıkkın.
Bey kaçsın şarap ile ahlâksızlıktan,
Bu ikisi, bahtını kovup gider.
- 2087 İçimdikke — ökümdar cakın bolso,
Anda eline eñ kıyın — azap oşo.
Ayyaşlığa hükümdar yakın olsa,
O zaman en güç azaptır bu, işte.
- 2088 Ökümdar kumar oynop ketse dayım,
Elin buzup, tilemçi bolgonu anın.
Hükümdar kumar oynayıp dursa daima,
Halkını bozup, dilenci yapar o.
- 2089 Ötkörsöñ bektik işti — kayrıp bolboyt,
Uçup ketken çımçık da kayra konboyt.
Bıraksan beylik işini, tekrar dönmez,
Uçup giden kuşlar da tekrar konmaz.
- 2090 Akıluunun sözün uk naadanga aytkan,
Cemelegen kaytkın dep içkiç attan:
2090 Dinle câhile akıllı ne demiş,
“Adı ayyaştan kaç” diye men etmiş:
- 2091 “Arakeç — kulkunuñdun kulu bolduñ,
Moynuña tilemçilik minet, koygun!”
“Ayyaş, boğazının kulu oldun sen,
Boynuna dilencilik biner, bırak!
- 2092 Kedey içse tügötöt öz tapkanım,
Bekter içse — aç kılat eldin baarın.
Fakîr yese tüketir kendi rızkını,
Beyler yese, aç kılar halkın hepsini.
- 2093 Baylıktı şarap cutat — kaytpas duşman,
İçkendi çırdaştırıp, muştıştırınan.
Mal-mülkü şarap yutar, dönmez düşman,
İçeni tartıştırıp dövüşüren.

- 2094 İçip algan acırayt akılınan,
Akılsızdar — akılman bolot kaydan?
- 2095 Cakşı adamdın aytkanın ugup algın,
Paydası köp, içkiçter, saga anın:
- 2096 “İçip alsañ — adamdık unutulat,
Aybandığıñ açılıp tışka çıgat!”
- 2097 İçimdik kança caman işti baştayt,
Kançalık cakşılıktı kuup taştayt!
- 2098 Egerde bek baştasa kumar, şarap,
Ölkö işi öörçüböy artta kalat!
- 2099 Buzuktuktun çuusunan — bakıt kaçat,
Bek buzulsa — özünö ölüm, uyat!
- 2100 Bakıttı tüzüp turgan negiz uşu;
Cakşı işter — cakşılıktın tayanıçı.
- 2101 Bek bolso — buzuk cana içkiç, kuytu,
Eli anın büt şalaakı, ıykı-tıykı.
- 2102 Kemçilikti çettetip bek küröşöt,
Bekte bolso kemçilik — kim koy demek?!
- 2103 Taza suu — kir ketiret cuusa, bul çın,
Çıla menen emneni tazalaysıñ?
- 2104 Emçi saga oorusañ darı beret,
Emçi oorusa, anda anı kimder köröt?
- 2105 Bekte bolsun, tatıktuu eñ köp sapat,
Anda eli — bek artınan sapar tartat.
- 2106 Eger bekter zañ, tartipti tursa tutup,
Anda elinde saktalat salmaktuuluk.
- 2107 Bul sözdü tömönkü ır koştöp turat,
Tüşüngün, tüp maanisin oylop, surap:
- 2108 “Ökümdar tandap alsa kaday coldu,
Eldin da oşol bolot baskan colu.
- 2109 Ökümdar cakşı colgo tüşkön bolso,
Eldin cetet bakıtka sungan kolu!”
- 2110 Dağı aytaarım, eñ caman tekeberdik,
Tekeberler — ak coldon alıs dedik.
- 2111 Atı çıgıp dañktalğan bektin baarı,
Boy kötörböy başkargan, elin cakşı.
- İçen insan ayrı düşer aklından,
Akılsızlar, akıllı olur nerden?
- 2095 İyi adamın dediğini dinle,
Faydası çok, ayyaşlar, sana onun:
- “İçer isen, insanlık unutulur,
Hayvanlığın açılıp dışa çıkar!”
- İçki ne kadar kötü işi başlatır,
O kadar iyiliği de kovup atar!
- Eğer bey başlarsa kumara, şaraba,
Ülke işi gelişmez kalır arkada!
- Ahlâksızlığın çığığından, baht kaçır,
Bey bozulsa, kendisine ölüm uyar!
- 2100 Talihi kurup duran temel budur,
İyi işler iyiliğin dayancıdır.
- Bey olursa fena, ayyaş vebodur,
Halkı onun heptenâvâre, hır-gür.
- Kusuru uzaklaştırıp bey kürer,
Beyde olsa noksanlık kim bırak der?
- Temiz su, kir çıkarıreğer yıkarsan,
Çamurla neyi temizleyebilirsin?
- Tabip sana hastalansan ilâç verir,
Tabip hastalanırsa ona kim bakar?
- 2105 Beyde olsun, layık olan çok vasıflar,
O vakt halkı bey ardından yola çıkar.
- Eğer beyler kanûn, nizam tutarsa,
O vakt halkında korunur vakarlık.
- Bu sözü aşağıdakişi’ir onaylar,
Anla, tüm manasını düşünüp, sorup:
- “Hükümdar kendine seçse hangi yolu,
Halkın da o olur bastığı yolu.
- Hükümdar iyi yolu tutarsa eğer,
Halkın uzattığı eli bahta erişir!”
- 2110 Daha diyecem, en kötü kibirlilik,
Kibirliler, temiz yoldan uzak dedik.
- Adı çıkıp namlanan beylerin hepsi,
Gururlanmadan yönetti halkın, iyi.

- 2112 Sözüñ uk, köptü bilgen bir adamdın,
Tüşüngön köptü körüp, bilgen baarın:
- 2113 “Bektin baarı, tekeber, boy kötörgön,
Akır tübü eline cek körüngön!”
- 2114 Cönököydün eñisi dayım koldo,
Tekeberdik kaltırar ara coldo.
- 2115 Tekeber, boy kötörmö — cürögü muz,
Cönököylük köñüldü kötöröt cüz.
- 2116 Bek bolsun cönököy da, cürögü ak,
Taşta oyıñdu bolboso — mıñday sapat!
- 2117 Bek bolsun eñ cönököy, açık münöz,
Keçirimdüü, saktabas içke kek eç.
- 2118 İşenimdüü — işke da eñ cöndömdüü,
Boorukerler dayıma işenimdüü.
- 2119 Başçı bek elge bolsun dayım kamkor,
Booruker öz eline bolsun oşol.
- 2120 Kamkorduk, adiletten atak alat,
Kaalagan maksatına tüp-tüz barat.
- 2121 Kamkorduktu bilbegen ölükkö teñ,
Eki düynö alkoosuz ötöt eken.
- 2122 Eline kamkor boluu, biylik kamı,
Çeçkindüülük — çınında biylik canı.
- 2123 Biylik menen tartıptı tüzöt bekter,
Biyликтin küçü menen korgolot el.
- 2124 Bul sözüñ bir dalil mına bul ır,
Dalil degen büt işin özögüdür:
- 2125 “Kelişken ordo-saray — biylik körkü,
Küçtüü biylik — al uluu eldin erki.
- 2126 Biyликтin küçü menen kemtik tolot,
Baş-alaman, kozgoloñ bolboyot deçi!”
- 2127 Türküğü ölkönün da, sözdü ukkun,
Eki nerse, eki tâmir, eki ustun:
- 2128 Ak sayasat — bul anım birinçisi,
Ekinçisi — tartıptüü asker işi.
- 2129 Anda el sayasatka başın urat,
Asker da kamkordukka dayım tunat.
- Sözüñü dinle, çok bilen bir adamın,
Anlayan, çok görüp öğrenen hepsini:
- “Tembel, kibirli beylerin hepsine,
Tüm halkı nefretle baktı, sonunda!”
- Mütevazının hissese hep kolda,
Kibirlilik bırakır yarı yolda.
- 2115 Mağrur, kibirlinin yüreği buzdur,
Mütevazılık gönlü yücelten yüzdür.
- Bey olsun mütevazı ve yüreği ak,
Değilse terk et fikrini, olmaz böyle sıfat!
- Bey olsun en mütevazı, ahlâklı,
Affedici, saklamaz içte kin hiç.
- Sadâkatli, işte de en becerikli,
Merhametliler daima sadâkatli.
- Âmir bey halka olsun daim hâmî,
Öz halkına olsun o, merhametli.
- 2120 Himaye, adaletten nam alır,
İsteyen maksadına dümdüz varır.
- Himayeyi bilmeyen ölüye denk,
İki dünya, hayır duasız geçer.
- Halkına hâmî olmak, beylik kaygısı,
Azimkârlık hakikaten beylik canı.
- Beyler hakimiyetle tertibi kurar,
Hakimiyetin gücüyle halk korunur.
- Bu sözüme bir delil işte bu şiir,
Delil denen bütün işin temelidir:
- 2125 “Gelişen ülke-saray, hakimiyet görkü,
Güçlü hakimiyet, o ulu halkın iradesi.
- Hakimiyet gücüyle eksiklik dolar,
Kargaşa, ayaklanma hiç olmaz yani!”
- Direği ülkenin de, sözü dinle,
İki nesne, iki kök, iki sütun:
- Temiz siyaset, onun birincisi,
İkincisi, tertipli asker işi.
- O vakt halk siyasete başın eğer,
Asker de himayeye memnun olur.

- 2130 Uşul eköo katar bolso beginde,
Erkin çaşoo beypil turmuş elinde.
- 2131 Ölködö zañ bolboso adilettüü,
El çünçüp, a duşmanıñ bolot küçtüü.
- 2132 Cakırlansa öz eliñ kayır surap,
Biyliğıñdin tiregi kulayt urap.
- 2133 Bek askerin turbasa taptap, sınap,
Dat basıp, kılıçtarı işten çıgat.
- 2134 Küçtüü bolso kuralı — ökümdar bek,
Kural ketse biyliğıñ koldon ketet.
- 2135 Kılıç menen aybalta ölkö çebi,
Biylik küçtüü — kuralduu bolso begi.
- 2136 Ukçu aytkanın düynödö ceeñgerdin,
Kurç kılıçı duşmanın ceñgen erdin:
- 2137 “O, ökümdar, el biylep, el saktagan,
Aşka uukkan adepsiz sorgok caman.
- 2138 Aybalta, kılıçtardı bek karmagın,
Kılıç koldo turganda beypil canıñ.
- 2139 Kılıç çıksa, kasıñ sezip — cazganaar,
Kınga kirse, seni karay attanaar.
- 2140 O, begim, kılıçıñdı cakın karma,
Kaygı çok, baarı ordunda — bolot anda!”
- 2141 Anan ayttı Akdilmiş: “Kutman Elik,
Biylik cüğü öto oor cana uluk.
- 2142 El başkaruu — oñoybu, kıyın cumuş,
Tenteklerin tartipke salıp turuş,
- 2143 Kubançı az, kuuratıp ötoörü köp,
Alkış az, ar dayım kekeeri köp.
- 2144 Kay tarapka karaba — korkunuç bar,
Kütsöñ da çanda bolot — kubanıçtar!
- 2145 Duşmanıñ — köp, tilekteş, tuuganıñ — az,
Koogası köp, kol sunup turganıñ az.
- 2146 Aldamçı, abiyirsizder — cüröt şimşip,
Abiyirsiz adam saga — katuu tüyşük.
- 2147 Karasañ kay taraptı — koop küçöyt,
Korkunuç kayda bolso — işiñ bütpöyt!
- 2130 Bu ikisi bir olursa beyinde,
Özgür yaşam refah hayat halkında.
- Ülkede kanûn olmazsa adaletli,
Halk bitâp düşüp, duşmanın olur güçlü.
- Fakîr düşse halkın, sadaka isteyip,
Beyliğin direği yıkılır eğilip.
- Bey, askerin ölçüp sınaayıp durmazsa,
Paslanıp, kılıçları işe yaramaz.
- Güçlü olsa silahı, hükümdar sağlam,
Silah giderse beyliğin elden gider.
- 2135 Kılıçla savaş baltası ülkenin seti,
Hakimiyet güçlü, silahlıysa beyi.
- Dinle sözünü dünyada cengâverin,
Keskin kılıcı hasmını yenen erin:
- “Ey hükümdar, halk yönetip, halk koruyan,
Fazla zehirli edepsiz yılan yaman.
- Savaş baltası, kılıçları sağlam tut,
Kılıç elde durunca huzurlu canın.
- Kılıç çıksa hasmın sezip sakınır,
Kına girse sana bakar atlanır.
- 2140 Ey beyim benim, kılıcını yakın tut,
Kaygısız, hepsi yerinde olur o vakt!”
- Daha dedi Ögdülmüş: “Kutlu Melik,
Hakimiyet yükü çok ağır, büyük.
- Zor iştir, kolay mıdır halk yönetmek,
Yaramazınıyola koyup durmak.
- Sevinci az, kurutup geçtiği çok,
Duası az, her daim sövmesi çok.
- Her yöne-tarafa bakma, korku var,
Beklesen de seyrek olur, sevinçler!
- 2145 Duşmanın çok, fikirdeş, hısmın az,
Kavgacı çok, el uzatıp duran az.
- Aldatıcı, ahlâksız, yürür koklayıp,
Ahlâksız adam sana, katı azap.
- Baksan her tarafa, korku güçlenir,
Korku nerede ise işin bitmez!

- 2148 Akılduunun sözdörü ak bermettey,
Ugup algn cakşılup anı bettey;
- 2149 “Ee Eligim, moynuñ kılday başñ çara,
Bul turpat, körktü berbeyt takır saga.
- 2150 Ökümdarda tüşük degen tolup catat,
Miñdegen aramza-ayla — katar basat!
- 2151 Biylik kılat ökümdar kamkor bolup,
Cañıldıñbı, baş keteer togolonup.
- 2152 Kamtıym deseñ bügündü, erteñdi da,
Bulardı dayım tutkun köñülgö anda:
- 2153 Kuday de, sözdö, oydo bolsun çındık,
Ar işte kudayña urgun kulduk.
- 2154 Buyruguna kudaydın moyun sungun,
Kızmat kılıu — mildeti ar bir kulduñ.
- 2155 El menen cumşak bolgun, köñül açık,
Sebebin özüñ tapkın, kalbay şaşıp.
- 2156 Cakşılık kıl adamga, zulum bolbo,
Booruker bol, taşboorlukka colobo.
- 2157 Oşondo, sende baylık büt birigip,
Çaşay ber, kaalagança oynop-külüp!
- 2158 Acal kelse — bolgunuñ ümütkö bay,
Cakşılıkka — cakşılık beret kuday!
- 2159 Sözdü büttüm. Elik özüñ tıñdadıñ,
Mına uşul, bek cönündö sırlarım.
- 2160 Adamdı — bul işterdi tak atkargan,
El başkartıp, büt cerde bek ataşkan.
- 2161 Anday adam calpı elge cakşı başçı,
Calpı eli — cakşılık, meerim tapçu.
- 2162 Köñül bur akılmandın aytkanına,
Köpkö taalim, körögöç aytkanı da:
- 2163 “Bek bilimdüü, adiletüü, ak bolsun,
Dañkı çıgat, ar bir işke tak bolsun!
- 2164 A dağı bolso coomart, akıl-estüü,
Biyliği cakşı bolot, süymönçüktüü.
- 2165 Bek bolsun eñ cönököy toktoo kıyal,
Cakınga keçirimdüü muyup turar!”
- Akıllımın sözleri ak inci gibi,
Dinle onu iyice, ona yönel:
- “Melik’im, boynun kıl gibi başın çanak,
Bu şekil, güzellik vermez hiç sana.
- 2150 Hükümdarda, kaygı denen doludur,
Binlerce haram, hile, korku basar!
- Hükümsürer hükümdar hâmî olup,
Yanıdıysan baş gider yuvarlanıp.
- Birleştiririm bugün-yarını dersin,
Bunları daim tut gönülde o zaman:
- Allah de sözde, fikirde olsun gerçek,
Her işte daim Allah’ına yap kulluk.
- Buyruğuna Allah’ın boyun eğ sen,
Hizmet etmek, görevi her bir kulun.
- 2155 Halka sen yumuşak ol, güler yüzlü ol,
Acele etme, sebebini kendin bul.
- İyilik yap insanlara, zalim olma,
Şefkatli ol, taş kalpliliğe yaklaşma.
- O zaman sende mal-mülk tam birikip,
Yaşa, isteğince oynayıp gülüp.
- Ecel gelirse, ol ümitte zengin,
İyiliğe iyilik verir Allah!
- Sözü bitirdim. Melik sen dinledin,
İşte bunlar, bey hakkında sırlarım.
- 2160 Bu işleri doğru yapan adamı,
Halk yüceltip, her yerde ona ‘bey’der.
- Böyle adam bütün halka iyi âmir,
Bütün halkı, iyilik, muhabbet bulur.
- Gönül çevir akıllımın dediğine,
Herkese ders, uyanıklık dediği de:
- “Bey bilgili, adaletli, temiz olsun,
Namı artar, her bir işte doğru olsun!
- Ve de olsa cömert, akıllı-mantıklı,
Hakimiyeti olur iyi, sevimli.
- 2165 Bey olsun en mütevazıve sakin,
Yakınlara affedici, güvenli!”

- 2166 Eger al bul işterdi köñülgö alsa
Adilet zañ caratat adamdarga. Eğer o, bu işleri gönüle alsa,
Adil kanûn yaratır insanlara.
- 2167 Kaysı cerde ökümdar bolso akılman,
Kırsık kaçıp, ölkösü güldöyt abdan. Hangi yerde hükümdar olsa akıllı,
Belâ kaçıp, yurdu çiçek açar hepten.
- 2168 Al cerde bakıt kuşu uyalayt ee!
Ökünörü — ölümdön kutulbayt, ee! O yerde baht kuşu yuva yapar ya!
Ne yazık ki ölümden kurtulamaz ya!
- 2169 Bilgenderim uşular, kutman Elik,
Oy cetkendi kutuldum aytıp berip!” Bildiklerim bunlardır, Kutlu Melik,
Akıl yeteni kurtuldum söyleyip!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu**Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru**

- 2170 “Ooba,— deyt Elik anda,— coobuñ çındık,
Baarın ayttıñ, kaltırbay ugup turduk. 2170 “Evet, dedi Melik, cevabın gerçek,
Hepsini dedin, kesmeden dinledik.
- 2171 Birok mende tuuldu dağı bir oy,
Coop berip, oşonu maga aytıp koy. Fakat bende doğurdu daha bir fikir,
Cevap verip, bunu bana söyleyiver.
- 2172 Maga aytçı; mınday uluu bolso begi,
Kanday bolot al bektin uvaziri? Bana söyle: Böyle uluysa beyi,
Nasıl olur öyle beyin veziri?
- 2173 Al kaznaga mol cıynasa altın, kümüş,
Elge, cerge, şaarga kerek bul iş O, hazineye çok yığsa altın-gümüş,
Halka, ülkeye, şehre gerektir bu iş.
- 2174 Tartip saktap, baarına baş-köz bolot,
Cookerleri şamdagay küçkö tolot. Düzen korur, hepsine baş-göz olur,
Askerleri çevik güç ile dolar.
- 2175 Eldin samap kırsıksız kün körüşün,
Bektin közdöyt baylığı, dañkı ösüşün?” 2175 Halkınisterbelâsız gün görmesini,
Beyin gözlermal-mülk, namınartmasını?”

29

**AKDİLMİŞ ELİKKE UVAZİRLİKKE
CARAKTUU ADAMDIN KANDAY
BOLUŞU KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2176 Akdilmiş coop berdi tak da zirek:
“Uvazir ökümdarga tayanç-tirek.
- 2177 Bekke kerek uvazir, işke başçı,
Uvazir — cakşı, bekte — uyku cakşı.
- 2178 Uvazir — bektin cügün büt kötöröt,
Uvazir — ölkögö zañ, tartip beret.
- 2179 Al kişi eñ cigerlüü bolup anda,
İşke arnasın peyilin, cürögün da.
- 2180 Bolsun akıl, bilimi tereñ deñiz,
Atkargan mönötündö işti tegiz.
- 2181 Abiyir menen adilet anda bolsun,
Ar bir künü kürdööldüü işke tolsun.
- 2182 Çoñ işke akılduular gana ceteer,
Abiyiri anın bolso — andan beter.
- 2183 Andayga akıl-es da, bilim kerek,
Tetiktik, toktoo-sılık cürüm kerek.
- 2184 Akılduunun urugu — cakşı uruk,
Kayda bolso kur bolboy önöt çıgıp.
- 2185 Iymanduu, din coluna takıbaa da,
El işençin büt eeleyt oşol anda.
- 2186 Takıbalar — adamdın cakşıları,
Beçaranı sakaytıp bolot darı.
- 2187 Takıbalar işke da sak kelişet,
Caraksız işke barbay tek cürüşöt.
- 2188 Bekten kiyin ekinçi elge başçı,
Uvazir — Elik közü, sözü aytçu.
- 2189 Tegi cok, urugu cok kişi caman,
Caman kantip uvazir bolot anan.
- 2190 Tegi cakşı kişiler işenimdüü,
Tegi cektor boluşat eki cüzdüü.
- 2191 Sözün uk bir adamdın akıykatçıl,
Akıykatçıl, elge —baş bolçu uul:

29

**ÖGDÜLMİŞ MELİK'E VEZİRLİĞE
YARAŞAN ADAMIN NASIL
OLMASI GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Ögdülmüş cevap verdi doğru, değerli:
“Vezir hükümdara dayanak-direktir.
- Beye gereken vezir, işte âmir,
Vezir iyiye beyde uyku iyi.
- Vezir bey yükün tamamen kaldırır,
Vezir ülkeye kanûn, tertip verir.
- O kişi çok cesur olup o zaman,
Hevesin, yüreğın de işeadasın.
- 2180 Olsun akli, bilimi derin deniz,
Yapsıno, zamanında işi dümdüz.
- Vicdan ile adalet onda olsun,
Her bir günü,en önce gelenişle dolsun.
- Büyük işe yalnız akıllılar yeter,
Ahlâklıda olsa, ondan daha iyi.
- Böyleye akıl-fikir, bilim gerek,
Çevik, mütevezı-zaríf yürüyüş gerek.
- Akıllı canın soyu, iyi soydur,
Nerede olsa boş olmaz,yükselir.
- 2185 İmanlı, din yolunda takvalıysa,
Halk güvenini tam eyler o zamanda.
- Takva sahipleri, insan iyisi,
Bi-çareyi koruyup olur devâ.
- Takvalı,işte de uyanık olur,
Yararsıza varmadan asıl yürür.
- Beyden sonra halka ikinciâmir,
Vezir Melik'in gözü, sözcüsüdür.
- Kökü yok, soyu yok kişi kötüdür,
Kötü can sonra nasıl vezir olur.
- 2190 Kökü iyi kişiler sadâkatli,
Soysuz insanlar olur iki yüzlü.
- Sözün dinle bir adamın hakikatçi,
Halka baş olacak oğul, hakikatçi:

- 2192 “Tektüü candar belgilüü tegi menen,
İşenimi — eline türkük bekem.
- 2193 Teksizderge berseñ da şeker, cilik,
Merezdigi bilinip turat eken!”
- 2194 Abiyir, aktık eñ kerek uvazirge,
Uyatsızdık — baarınan eñ çoñ künö.
- 2195 Bolgongo topuk kılıp, toktoo bolgun,
Aç köz, sarañ bilişpeyt toygondugun.
- 2196 El içinde barktuusu uyattuular,
Uyatı bar kişiler — el başkarar.
- 2197 Andayga bardık işti tapşıra ber,
Kalpıs işke col berbeyt — abiyirdüülör.
- 2198 Uyatsızdar — adamdın cetken kası,
Tilinen çındık sözü çıkpayt astı.
- 2199 Eske tüy, uyattuu can aytkan özü,
Çın cüröktön kaalagan keñeş sözü:
- 2200 “Uyatsızga coloboy, bolgun iraaq,
Andaydın köz karaşı aytıp turat.
- 2201 Uyatsızdar — çučuksuz köñdöy cilik,
İçine — körö albastık alat kirip!”
- 2202 Uyattuunun özünö — urmat, atak,
Abiyirdüünü — urmat-sıy, dañk da basat.
- 2203 Adam bolsun cıldızduu, cüzü carık,
Elge kerek çındıktı cürsün alıp.
- 2204 Al adam adilet da, sılık bolso,
Emgegi elge kerek dal oşonço.
- 2205 İşinđi alıp barçu bolso aramza,
Bektin işi kıyşayat, kırsık anda.
- 2206 Kızmatker köñülü ak, çınçıl bolsun,
Oşondoydu bek tandap işke koysun.
- 2207 Öñdüü-tüstüü adamdar işke cakşı,
Münözü cumşak adam elge cakşı.
- 2208 Öñü da, işi dagı cakşı adamdın,
Oşondoy iç maanisi cakşı anın.
- 2209 Köptü körgön adamdın oyu akıl,
Cakşı memen camandık bilgen asıl:
- “Asıl canlar bellidirsoyu ile,
Sadâkati, halkına desteği sağlam.
- Soysuzlara versen şeker, ilik,
Marazlığı bilinip durur imiş!”
- Edep, temizlik vezire en gereken,
Edepsizlik, en büyük günah hepsinden.
- 2195 Olana hürmet edip, mütevazı ol,
Açgözlü, cimriler bilmez doyduğunu.
- Halk içinde değerlisi ahlâklılar,
Ahlaklı kişiler, halk idare eder.
- Böyleye her işi teslim ediver,
Yalan işe yol vermez, ahlâklılar.
- Ahlâksız, adamın erişen hasmı,
Dilinden doğru sözü çıkmaz asla.
- Akla al, ahlâklı canın sözünü,
Doğru, kalpten istenen öğüt sözü:
- 2200 “Ahlaksıza yanaşmadan, ol uzak,
Böylenin nazarı konuşur durur.
- Ahlâksızlar, iliksiz, bomboş kemik,
İçine girip yayılır kincilik!”
- Ahlâklının özüne, hürmet, şöhret,
Ahlâklıyı, hürmet-izzet, nam basar.
- Adam olsun sevimli, yüzü parlak.
Halka gereken gerçeği gitsin alıp.
- O adam adaletli, zarîf olsa,
İşi halka gerek tam o kadar da.
- 2205 İşini alıp götürürse harama,
Beyin işi eğrilir, belâ orada.
- Hizmetkâr gönlü temiz, dürüst olsun,
Öyle canı bey seçip işe koysun.
- İyi görünen, hoş adam işte iyi,
Tabiatı yumuşak can halka iyi.
- Çehresi de işi de iyi adamın,
Böyle, iç manası da iyidir onun.
- Görüp geçirmiş adamın fikri akıl,
İyi ile kötülüğü bilen asıl:

- 2210 “Adamdın cüzü, içi birdey delet,
Çırayluuga eñ cakşı münöz beret.
- 2211 Adamdın keypin karap, özün baala,
Keypi—özünö, özü — keypke tuura kelet!”
- 2212 Simbattuu, körktüü bolsun uvaziriñ,
İşiñ cöndüü — anda ele dayım senin.
- 2213 Al bolsun tereñ oyluu cana da sak,
İlim menen cazuunu bilsin eñ tak.
- 2214 Etiyatsız uvazir cakşı bolboyt,
Esep-çotu bolboso — iş oñolboyt.
- 2215 Esep menen adamdar iş alparat,
Eseptelet küñü, ayı, cılı tap-tak.
- 2216 “Esep” degen özü ele “taktık” degin,
Esep-çotun tak bolso, bolboyt kemiñ!
- 2217 İşke tıkan bolbosoñ iş oñolboyt,
Tıkan bolsoñ iygilik bolboy koyboyt.
- 2218 Bilgenin adam toluk cazıp koyot,
Cazgan soñ — ne kılğaniñ dayın bolot.
- 2219 Caza bilgen akıldın bir belgisi,
Caza bilgen akıldu bilgir kişi.
- 2220 Cazgandı bile albagan adam uulu —
Ötüp catkan cıl, ayın bilbeyt uşu.
- 2221 Akılmandar cazbasa cakşı kitep,
Ömür çotun biz kantip bilmek elek?
- 2222 Kudayım bul aalamdı caratkanda,
Adamga takta, kalam bergen tura.
- 2223 Periştege buyruptur kuday anan,
Bardık işin cazgın dep adam kılğan.
- 2224 Al bolsun cooş müñöz, cumşak köñül,
Anda ele adamdardın colu ceñil.
- 2225 Momun bolso, dostoru cakşı köröt,
Süylöşkөndün baarına köñül bölöt.
- 2226 Aytkanım uk oylonup momun candın,
Momunduk — çoñ sapatı adamdardın:
- 2227 “Momundu — eldin baarı cakşı köröt,
Zulumdan — el coloboy kaçıp beret.
- 2210 “Adamın yüzü, içi aynı denir,
Sevimliye en iyi tabıatı verir.
- Adamın dışınabakıp, içine değer ver,
Dışııçine, içidışııçine göre olur!”
- Endamlı ve güzel olsun vezirin,
Ovakt halka işin yarar, hep senin.
- O derin fikirli ve uyanık olsun,
İlim ile yazmayı çokiye bilsin.
- İhtiyatsız vezir hiç iyi olmaz,
Hesap-kitap olmazsa, iş düzelmez.
- 2215 Hesap ile adamlar iş götürür,
Günü, ayı, yılı doğru hesaplar.
- “Hesap” denenin özü “belirlilik”tir,
Hesap-kitap doğru olsa, olmaz kusur!
- İşte derli-toplu olmazsan iş düzelmez,
Derli-toplu olsan iyi iş olmadan olmaz.
- Bildiğini adam tamamıyla yazar,
Yazınca ne yapacağını belli olur.
- Yazabilmek aklın bir işareti,
Yazabilen akıllı, bilgili kişi.
- 2220 Yazıyı bile bilmeyen insanoğlu,
Geçip giden yılı-ayını bilmez bu.
- Akıllılar yazmazsa iyi kitap,
Ömür hesabını nasıl bilirdik?
- Allah bu âlemi yarattığında,
İnsana tahta ve kalem verdi ya.
- Ferîştaha buyurmuş Allah sonra,
İnsanın yaptığı her işi yaz diye.
- O olsun sâkin tabiat, yumşak gönül,
O zaman ki insanların yolu açık.
- 2225 Sâkinse, dostları iyi görür, sever,
Dediğinin hepsine itibar eder.
- Dediğin dinle düşünüp mütevazının,
Mütevazılık büyük vasfı insanların:
- “Mütevazıyı halkın hepsi sever,
Zalimden, halk hiç yanaşmadan kaçır.

- 2228 Takıba, toktoo candar atak tabat,
Toñ moyun, kecir adam çette kalat!”
- 2229 Uvazir bolo adat köptü bilgen,
İlim, bilim eñ cakşı özdöştürgön.
- 2230 Al bolsun takıba da, adilettüü,
Ak köñül, akıykatçıl, keremettüü.
- 2231 Bardık işti oylonup casay bilsin,
Camandık, cakşılıktı ayırıp cürsün.
- 2232 Kıñk etpey kızımat kılıu cagın bilsin,
Ak bolsun, tak atkarsın öz mildetin.
- 2233 Bul sapattar bar bolso kimde tügöl,
Uvazirge carayt al, çakıra ber.
- 2234 Bolso uşunday bekterdiñ uvaziri,
Anda begi, eli da beypil cürü.
- 2235 Anda Eликтin işteri oñgo tartat,
Ölkönün, eldin dağı baylığı artat.
- 2236 Uvaziri naçarbı — el buzulat,
Baylar zordop, kedeyleri ıylap turat.
- 2237 Cakşı uvazir cakşılık elge beret,
Elde bolso cakşılık — Elik köröt.
- 2238 Sözüñö bilimdüünün maani bergin,
Biliminen eñ biyik üzür körgün:
- 2239 “Bektin dili, sözü da, bolso çındık,
Nöökörlörü ak cüröt kızımat kılıp.
- 2240 A eger begi bolso zulüm, kataal,
Kızımatkeri ak işten tetir basaar”.
- 2241 Cakşı bektin malayı bolso kalıs,
Camandıktı colotpoy, aydayt alıs.
- 2242 Bolboso zulüm, kataal bektin özü,
Camandardı canına cıybayt deçi.
- 2243 Camandı kaydan bolso caman tabat,
Özgö ılayık cakşını tapkın karap.
- 2244 Caman menen cakşı adam dos boluşpayt,
Tüptüz menen kıyşıktar — cup boluşpayt.
- 2245 Kara tün — carık küngö colop koyboyt,
Köp-kök suu kızıl otko konok bolboyt.
- Sofu, mütevazı canlar nam bulur,
Hantal, inatçı can kenarda kalır.
- Vezir olmalıdır çok görüp geçirmiş,
İlim-bilimi en iyi benimsemiş.
- 2230 O olsun takvalı ve adaletli,
Ak gönül, hakikatçı, kerâmetli.
- Her işi düşünüp de yapabilsin,
Kötülük, iyiliği ayırabilsin.
- Ses çıkarmadan hizmet etmeyi bilsin,
Ak olsun, doğru yapsın kendi görevin.
- Bu vasıflar olursa kimde tamamen,
Vezirliğe yaraşır o, çağırır.
- Olsa bunun gibi, beylerin veziri,
Oranın beyi, halkı da refah yaşar.
- 2235 Orda Melik’in işleri düzen tutar,
Ülkenin halkın da zenginliği artar.
- Vezirin kötü ise halk bozulur,
Zenginler zulmedip fakîrler ağlar.
- İyi vezir halka iyilik verir,
Halkta olsa iyilik Melik görür.
- Sözüne bilginin sen mana ver,
Biliminden sen en yüksek zevki gör:
- “Beyin gönlü, sözü de olsa doğru,
Uşakları akyaşar hizmet edip.
- 2240 Ki eğer beyi olursa zalim, gaddar,
Hizmetkâr,ak iştersineçevirir.”
- İyi beyin uşağı dürüst olursa,
Kötülüğü yanaştırmaz, kovar uzağa.
- Olmazsa zalim, gaddar beyin kendisi,
Kötüleri yanına toplamazyani.
- Kötüyü nerde olsa kötü bulur,
Öze layık iyiyi bul arayıp.
- Kötü ile iyi can dost olmazlar,
Düpdüz ile eğriler çift olmazlar.
- 2245 Kara gece, parlak güneşe yaklaşmaz,
Mavi su, kızıl ateşe konuk olmaz.

- 2246 Kimdin caman, cakşısın bilem deseñ,
Cakının taap — surasañ, bilesiñ sen. Kimin kötü, iyisin bileyim dersen,
Yakınını bulup, sorsan bilirsin sen.
- 2247 Ar kim barat tabiti tartkan cakka,
Sen tüz bol — kıyşak cakka astı baspa! Herkes giderdoğasıçeken yere,
Sen düz ol, asla basma eğri yere!
- 2248 Buga dalil eñ sonun tömönkü ır:
Anı okup tabitiñdi iraaızı kıl: Buna delil en âlâ alttaki şı'ir:
Onu okuyup doğanı razı et:
- 2249 “Baskan, uçkan candardın körgün colun,
Bardığı buzbay cüröt öz-öz tobun. “Yürüyen, uçan canların gör yolunu,
Hepsi bozmadan yürür öz kümesini.
- 2250 Cakşını koşo albaysıñ, caman menen,
Ar kimdin öz teñi bar — sunaar kolun!” 2250 İyiyi birleştiremezsin kötüyle,
Herkesin dengi var, elin uzatacak!”
- 2251 Uvazir, bektin bolot keñeşçisi,
Keñeşe, demek aga katar kişi. Vezir beyin olur danışmanı,
Danışsa; kısaca ona ekleyen kişi.
- 2252 Cakşı kedey camandan alıs kaçat,
Camandık — oor cük da, kantip tartat? İyi fakır, kötüden uzağa kaçır,
Kötülük ağır yük de, nasıl taşır?
- 2253 Eger bek cakşılardı kılşa cakın,
Ölkö bayıp, bek alat — atak-dañkın. Eger bey iyileri kılşa yakın,
Ülke zenginleşip, bey alır namın.
- 2254 Eger bek camandardı kılşa cakın,
Sözü ötpöy, bulgap alat cakşı atın. Eger bey kötöleri kılşa yakın,
Sözü geçmez, kirletir iyi adın.
- 2255 O, Elik, eger tapsañ cakşı uvazir,
Bek cırgap, elden ketet koogaluu çıır. 2255 Ey Melik, eğer bulsan iyi vezir,
Bey refahlayıp, halktan gider hır-gür.
- 2256 Al bektin oy-tilegi tügöl bolot,
Ar işi orundalıp ordu tolot. O beyin fikr-dileği hepten olur,
Her işi tamamlanıp yeri dolar.
- 2257 El bayıp, ölkö güldöp caynap turat,
Kazınañ aşır-taşır köñül tınat. Halk zenginleşip, ülke güzelleşir,
Hazinen aşır-taşır gönül rahatlar.
- 2258 Ökümdardın dañkı artat, bolup cañı,
Biyliğin kozgoy albayt cıldar dağı. Hükümdarın şanı artar, olup yeni,
Beyliğini sallayamaz yıllar dahi.
- 2259 Anda bek eki düynö cayın tabat,
Baktıluu uzak çaşap catıp kalat!” O vakt bey iki dünyada yer bulur,
Bahtlı uzun yaşayıp yatıp kalır!”

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 2260 “Tüşündüm,— dedi Elik,— özüm baykap,
Sözdörüñ tanbay turgan çındıktı aytat.
- 2261 Emi aytçı; asker başçı kanday bolot,
Asker işin kandayça colgo koyot?
- 2262 Askerdi kantip baştap cürüştördö,
Katasız cetkire alat ceñişterge?
- 2263 Maga aytçı, mınday işke kimder kerek,
Kimder coonu talkalap, ceñip beret?”

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- 2260 “Anladım, dedi Melik, dikkat edip,
Sözün inkâr edilmez gerçeği söyler.
- Şimdi söyle; kumandan nasıl olur,
Asker işini nasıl yola koyar?
- Askeri nasıl başlatır yürüyüşe,
Hatasız ulaştırabilir zafere?
- Bana söyle, böyle işe kimler gerek,
Kimler hasmı parçalayıp yeniverir?”

30

**AKDİLMİŞ ELİKKE ASKERBAŞI
KANDAY BOLUŞU
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2264 Coop berdi Akdilmiş: “Kutman Elik,
Katuu bol duşmanıña küçüñ önüp:
- 2265 Bekke kerek kol başçı colbors cürök,
Turganday tınçı ketip coo titirep.
- 2266 Bul işke adam kerek küçtüü, alduu,
Başınan köp ötkörgön çabışardı.
- 2267 Kol başkaruu — eñ kıym, uluu cumuş,
Çabuulga baştap kirip, coonu cığış.
- 2268 Al bolsun öto sak da, körögöç da,
Askerleri kor bolboyt baratkada.
- 2269 Al bolsun özü baatır cana mergen,
Dastorkonu keñ bolsun — ak köñüldön.
- 2270 Ooba, al coomart bolsun askerbaş,ı,
Oşondo anın işi bolot cakşı,
- 2271 Koldogusun kaltırbay çaçıp tursa,
Köp bolot, şakirt, coldoş, dostoru anda.
- 2272 Özündö bolsun kural, tonu, bir at,
Dañk coluna uşular alıp barat.
- 2273 Baylıktı uul-kızga cıynabasın,
Üy-cayım, bak-şagım dep buydalbasın.
- 2274 İş menen ukugun ceñip alsa,
Alganın büt taratıp,— dañk kalsa,
- 2275 Mart bolsun kiyindirip, içindirip,
Attardı, algan kuldu bütün berip.
- 2276 Oşondo al çoğultat köp erlerdi,
Al üçün başın sayat cookerleri!
- 2277 Al bolsun baatır cana köptü bilgen,
Turuktuu, çabışarda ceñip cürgön.
- 2278 Çabışta korkoktordun keregi cok,
Anday cooker üy küçük katinga okşop.
- 2279 Korkoktor korko berip, koldu buzat,
Baatırlar da basınıp, sıymığı uçat!

30

**ÖGDÜLMİŞ MELİK’E KUMANDANIN
NASIL OLMASI
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Cevap verdi Ögdülmüş: “Kutlu Melik,
Katı ol hasmına gücün artarak:
- 2265 Beye gereken kumandan, kaplan yürek,
Rahatı gitsin duşmanın titreyerek.
- Bu işe adam gerek güçlü kuvvetli,
Başından çok geçirensavaşları.
- Ordu yönetmek, en zordur, büyük iş,
Akına başlayıp girip, güçlü çıkış.
- O olsun çok uyanık, iyi gören de,
Askeri rezil olmaz gittiğinde.
- O olsun özü bahadır ve avcı,
Sofrasıçok bol olsun, ak gönülden.
- 2270 Evet, o cömert olsun kumandanı,
O zaman onun işi olur iyi.
- Eldekini çekinmeden saçıp dursa,
Çok olur, şakirt, yoldaş, dostlar orada.
- Kendinde olsun silah, kürk, bir de at,
Nam yoluna bunlar alıp götürür.
- Mal-mülkü oğul-kıza toplamasın,
Ev-barkım, bağ-bahçem diye eğlenmesin.
- İşi ile hakkını yenip alsa,
Aldığını hep dağıtıp, namı kalsa.
- 2275 Cömert olsun giyindirip, yedirip,
Atları, esirleri hepten verip.
- O zaman o ,çoğaltır çok erleri,
Onun’çin başın verir askerleri!
- O olsun bahadır,her şeyi bilen,
Sağlam, savaşlarda her zaman yenen.
- Savaşta korkakların gereği yok,
Öyle asker, dişi eniğen benzer.
- Korkaklar korkuverip, orduyu bozar,
Bahadır da alçalırtalıhi uçar!

- 2280 Çabışta tartınbas da, toktoo bolsun,
Coo at koyso, — bek turup çapsın coosun.
- 2281 Ar kimge suusu bütsö acal kelet,
Acalsız baatır ölböyt, çaba beret!
- 2282 Sözün uk bir adamdın coosun ceñgen,
Ölümdü oyuna albay, coonu sürgön:
- 2283 “Acalı cok kişiden ölüm keteer,
Coonu körsön korkpogun kuru beker!
- 2284 Tartınba, calın bolup coonu kapta,
Acal cetpey ölüm cok kaysap öttöör”.
- 2285 Al bolsun ar-namıstuu, namıs için,
Coonu ceñip ketirbeyt kaska öçsün!
- 2286 Namıstuu baatır cigit coonu basat,
Bir gana uyatsızdar coodon kaçat.
- 2287 Namıstansa korkok da baatır bolot,
Can ayasa şeriñ da ölü bolot.
- 2288 Ar-namısı küçtüülör baatır kelet,
Ölöp catıp, duşmanın urup ötöt.
- 2289 Adilet, ak cüröktüü, baatır adam,
Bardık elge süymönçük bolot abdan.
- 2290 Cönököygö adamdın cılıht içi,
Cookerge kur maktanıç ciyirkeniçtüü.
- 2291 Askerbaşı — tekeber bolso eger,
Kulandı duşmanınan anı dey ber.
- 2292 Al bolso tekeber da, maktançaak da,
Oñoy olco duşmanga bolot anda.
- 2293 A eger bolso bekem, sürdüü, baatır,
Tarasa — camı curtka atı asıl.
- 2294 Al bolsun bolottoy bek — duşmanga sür,
Booruker cakşılarga baarına bir.
- 2295 Askerbaşı — bolso eger bilgiiktüü,
Tartıp bolot askerde — biylik küçtüü.
- 2296 Çoñ sayasat bar cerde — askeri bar,
Asker başı bar cerde — çerik dayar.
- 2297 A cok bolso askerdin colbaşçısı,
Anda, Elik, asker dağı cok de uşu!
- 2280 Savaştta korkmadan da rahat olsun,
Hasıngelse, sert durup hasmın kessin.
- Her kimin suyu biterse ecel gelir,
Ecelsiz bahadır ölmez, kesiverir!
- Sözün dinle bir adamın hasmın yenen,
Ölümdü düşünmeden, duşmanı süren:
- “Eceli gelmeyenden ölüm gider,
Duşmanı görürsen korkma boşuna!
- Çekinme, ateş olup duşmanı kapla,
Ecel yetmeden ölüm yok parçalayan.”
- 2285 O olsun ar-namıslu, namıs için,
Hasmı yenip kaçırmadan yok etsin!
- Namıslu, bahadır yiğit hasmı basar,
Tek yine hayâsızlar duşmandan kaçar.
- Namıslansa korkak da bahadır olur,
Cana acıyan duşman da ölü olur.
- Ar-namıslu güçlüler yiğit olur,
Ölürken, duşmanını vurup ölür.
- Adil, temiz yürekli, bahadır adam,
Bütün halka sevecen olur tamamen.
- 2290 Mütevazıyainsanın ısımr içi,
Askere, boş övünç, nefret sebebi.
- Askerbaşı, kibirli olursa eğer,
Dayak yer duşmandan onu deyiver.
- O olursa kibirli vede övünge,
Kolay ganimet olur hasma o zaman.
- Eğer olsa sağlam, heybetli, yiğit,
Yayılsa bütün yurda adı ‘asıl’.
- O olsun çelik gibi, hasma heybetli,
Merhametli iyilere,hepsine bir.
- 2295 Kumandan olursa eğer bilgili,
Tertip olur askerde, beylik güçlü.
- Büyük siyaset olan yerde, asker var,
Kumandan olan yerde, asker hazır.
- Ki yok ise askerin yol rehberi (serdarı),
O vakt Melik, asker de yok de yani!

- 2298 Camandardı — tesköögö tartip kerek,
Cakşılarga — urmat-sıy özü kelet. Kötüyü, tanzim etmeye tertip gerek,
İyiye, hürmet-izzet kendisi gelir.
- 2299 Cakşılarga tatıktuu sıy körsötkün,
Kısım kılba eç kanday, köñülü össün! İyilere layık olan hürmet göster,
Baskı yapma hiçbir zaman, sevindir!
- 2300 Sıyloo cakşı, baarısı süyüp turat,
Cakşılıkka calpı curt kızmat kılrat. 2300 Hürmet etmek iyi,herkesde sever,
İyiliğe bütün yurt hizmet eder.
- 2301 Peyli tüzdün aytkanın ugup alğın,
İrdı okup, cürögüñö şattık cansın: Ahlâkı düzgünün dediğini dinle,
Şi'iri oku, neşedolsun kalbine:
- 2302 “Booruker bol — erkin can kuluñ bolot,
Adamdık ak coldogu kütön konok. “Merhametli ol, hür can kulun olur,
İnsanlık, ak yoldaki beklenen misafir.
- 2303 Kişi menen sen dagı kişi bolgun,
Adamdıktı ar adam biyik koyot!” İnsan ile sen kendin de ol insan,
İnsanlığı yüksek tutar her insan!”
- 2304 Kol başçının ceñişterin el körsün,
Coogo attansa eli-ceri dem bersin! Kumandanın zaferlerin halk görsün,
Hasma sefere çıksa halk güç versin!
- 2305 Uruşta arstan sımal cürök kerek,
Çabıška kabılanday bilek kerek. 2305 Savaşta aslan gibi yürek gerek,
Savaşta kaplan gibi bilek gerek.
- 2306 Doñuzday — köktük dagı, börüdöy küç,
Ayuunun caalı menen bugu cürüş. Domuz gibi inat,kurt gibi güçlü,
Ayı gibifenâ, geyik gibi ölçlü,
- 2307 Askerbaşı tülküdon aşıp ketsin,
Kirgen buura öñdönüp albuut kelsin. Kumandan tilkiden daha kurnaz olsun,
Kızışan deveye benzeyip alevlensin.
- 2308 Sağızganday sak bolsun anın özü,
Kuzgun sımal kurç bolsun körçü közü! Saksığan gibi uyanık olsun özü,
Kuzgun gibi keskin olsun gören gözü!
- 2309 Kaarlansa arstanday caalı çıksın,
Ükü bolup tünküsün uktabasın. Kızsa aslan gibi fenâlığı çıksın,
Baykuş olup geceleyin uyumasın.
- 2310 A kimde mına uşundy sapat bolso,
Çınıgı askerbaşı, cooker oşo. 2310 Ve kimde buna benzer vasıf olsa,
Hakikikumandan, asker işte bu.
- 2311 Cooker saltı başınan tak uşunday —
Duşmanınan kek alıp, talkan kılmay. Asker manası başından tam böyle,
Düşmanından öç alıp o, parçalar.
- 2312 Cookerdin dayın bolsun tamak-aşı,
Kiyimi, kural-carak cana atı, Askerin hazır olsun yemek-aşı,
Giysisi, silah-techîzât ve atı.
- 2313 Kursağı tok cookerler — katuu çabat,
Aş, suusun — cooker üçün ömür-kanat. Kursağı tok askerler, katı keser,
Aş, su asker için ömürlük kanat.
- 2314 İlalık bir adamdın aytkanı eken:
“Tuz, daamı kenen canga— kulduk etem! İla'lı bir adamın dediği işte,
“Tuzu-aşı bol cana kulluk ederim!
- 2315 Çıksın deseñ atagım — kazanıñ as,
Molçuluktu kaalasañ — tamak-aş çaç!” 2315 Çıksın dersen namım, kazan koy ocağa,
Zenginliği istersen, yemek-aş saç sen!”

- 2316 Abiyiri, adamdığı artık delet,
Cookerlerge kim kenen tamak beret. Ahlâkı, insanlığı fazla denir,
Askerlere kim çok bol yemek verir.
- 2317 Abiyirdi alğın kelse toyguz tögöl,
Dal oşondo uzarat sendegi ömür. İyi nam almak istersen tam doyor.
Tam o kadar uzar sendeki ömür.
- 2318 Askerbaşı alçu köp sapattar bar,
Sogušta iygilikti beret alar. Kumandanalazım çok vasıflar var,
Savaşıta iyi işi verir onlar.
- 2319 Birinçi adilettü bolgun akır,
Kalpıçıga işenbeyt eliñ takır. Birinci adaletli ol sonunda,
Yalancıya inanmaz halkın asla.
- 2320 Ekinçi — coomart bolup, olco tarat,
Şart oşol, aç köz başçı kolsuz kalat. 2320 İkinci, cömert olup, ganimet dağıt,
Şart bu, açgözlü âmir ordusuz kalır.
- 2321 Üçüncü — baatır bolsun, colbors sımak,
Cüröksüz coonu körsö korkup turat, Üçüncü, bahadır olsun, kaplan gibi,
Yüreksiz, düşmanı görse korkup durur,
- 2322 Törtüncü — ayla-amalduu bolsun abdan,
Amalduu arstandı da torgo salgan. Dördüncü, atik-çevik olsun tamamen,
Çevik, aslanı da tuzağa kapatın.
- 2323 Çekti buzat ayla-amal, köktük menen,
Çabuulga koldu baştoo — erdikke teñ. Sınırı bozar çevik hareket, inatla,
Akında ordu yönetmek, denk erliğe.
- 2324 Kolbaşçıda uşunday bolso sapat,
Duşmanın talkan kılrat, tuusun cıgat! Kumandanda olursa bu vasıflar,
Düşmanın parçalar, sancağın yıkar!
- 2325 Mınday er coogo çıkısa kolun baştap,
Bet keldi duşman kaçat canın saktap. 2325 Böyle er çıkısadüşmana ordusun yönetip,
Karşılaşan düşman kaçır canın kollayıp.
- 2326 Al baatır közün salıp koyso karap,
Duşmandan uyku ketip, tınçı kaçat. O bahadır gözetleyip dursa bakıp,
Rahatı kaçır, düşmandan uyku gidip.
- 2327 Koşunga köptük emes, sapat kerek,
Sapattı — mıktı kural-carak beret. Orduya çokluk değil, nitelik gerek,
Niteliği, sağlam silah-techizat verir.
- 2328 Köp çerikte bolboso cakşı başçı,
İrki çok topur bolot, çok çaması. Çok askerde olmaz ise iyi âmir,
Olmaz kudreti, birliksiz yığın olur.
- 2329 Aytıptır köptü körgön: “Sogušta men,
On eki miñ kol bolso ceñeer elem!” Söylemiş görüp geçirmiş: “Savaşıta ben,
On iki bin asker olsa yener idim!”
- 2330 Aytıptır dağı biröö ceñip cürgön:
“Bolgonu dört miñ asker alar elem. 2330 Söylemiş biri daha yenip duran:
“Tam dört bin asker alır idim.
- 2331 Kalıñ kol cıyılğan koy başsız keteer,
Baarın cıynap, çogultuu — tüşük beker!” Çok asker, yayılan koyun (gibi) başsız olur,
Hepsini toplayıp yığmak, boşuna azap.
- 2332 Dağı bir alp aytıptır: “Ceñem deseñ,
Küçtüü asker, köp kural dayarda sen!” Daha bir alp demiş: “Yenmek istersen,
Güçlü asker, çok silah hazırla sen!”
- 2333 Ugup al dañktuu cooker aytkan eken,
Sen üçün keñeş, sabak bolot deseñ: Dinle şanlı asker söylemiş idi,
Senin için öğüt, ders olur istersen:

- 2334 “Askerdin sanı emes, küçü kerek,
A küçü cakşı kural-carak, demek!
- 2335 Tartıptüü asker artık — koldon sansız,
Çaçılğan kol — cardamsız, alsız kelet;
- 2336 Askerbaşı, askerini baştap cürsün,
Mildeti — baatırlardı tanday bilsin.
- 2337 Cibersin çalgındooçu dayım alga,
Közü açık kulagı sak bolot anda.
- 2338 Çalgın tobun ciberse alga karap,
Duşman kolun, çoo-cayın bilip alat.
- 2339 Ar dayım öz ordunda bolup, demek,
Askerde küzötçü top boluu kerek.
- 2340 Caşıruun karooldukka kişi koysun,
Duşmandın ar kadımı dayım bolsun.
- 2341 Tak bilsin tuu başçısı cerdin cayın,
Körünüp tuusu tursun kolgo dayın.
- 2342 Asker koşu ıñgayluu cerde tursun,
Sak bolup, bardık koldu anda cıysın.
- 2343 Dayım sak, kamduu bolup turuu kerek,
Duşmanı beygamdardı oñoy ceñet.
- 2344 Karoolun duşmandardın caylap taştap,
Katarın buzup kirgin seldey kaptap.
- 2345 Sak bolgun, aldırbağın coogo, “tildi”
Bilbesin kañça ekenin askeriñdi.
- 2346 Duşmandın “tili” beret alğın cardam,
Tak surap coonun kolun bilgin andan.
- 2347 Bilgen soñ çabuuluñdu baştay bergin,
Karmaşta talkalansın kasiñ senin!
- 2348 Körögöç munun baarı saktık işi,
Karmaşta kim sak bolso — al ceñiştüü!
- 2349 Akılduu bektin sözü sabak sagan,
“Kamçılan kılıç menen minseñ arstan”.
- 2350 Eki nerse ceñişke bolot negiz,
Eköo teñ kasiñ üçün katuu keyiş,
- 2351 Eñ başkısı alardın —ile, amal,
Ayla tap, anda duşman tez baylanaar.
- “Askerin sayısı değil, gücü gerek,
O gücü,iyi silah-techîzât demek!
- 2335 Tertipli asker yeğsayısız askerden,
Yayılan asker, yararsız, güçsüz olur.
- Kumandan, askerini yönetip dursun,
Görevi, bahadırları seçebilsin.
- Göndersin keşif güçlerinihepönde,
Gözü açık, kulağı uyanık olur (o zaman).
- Keşif güçlerin gönderse önce bakıp,
Duşman ordusunu, zayıf yerin bilir.
- Her daim kendi yerinde olup, yani,
Askerde hep gözcügüç olması gerek.
- 2340 Gizlice bekçiliğe adam koysun,
Duşmanın her adımı belli olsun.
- Doğru bilsin sancaktar yerin yerini,
Görünüp sancağı dursun elde belli.
- Asker karargâhı uygun yerde dursun,
Uyanık olup, tüm orduyu oraya yığsın.
- Hep uyanık, özenli olmak gerek,
Duşman, gamsızları kolayca yener.
- Bekçisin düşmanların öldürüp atıp,
Sırasın bozup gir sel gibi kaplayıp.
- 2345 Uyanık ol, aldırma düşmana, “casusu”,
Bilmesin ne kadar olduğunu askerinin.
- Düşmanın “casusu” verir, al yardım,
Sorup düşmanın ordusun bil sonra.
- Anladıktan sonra akınına başla,
Parçalansın düşmanın savaşta!
- Özenli, bunun hepsi uyanık işi,
Savaşta kim uyanıksa, o muzaffer!
- Akıllı beyin sözleri ders sana,
“Kamçıla kılıçla binsen aslana.”
- 2350 İki şey vardır, zafere temel olur,
İkisi denk,hasmın için katı keder.
- En baştaki onların; hile,oyun,
Çare bul, o vakt düşman tez bağlanır.

- 2352 Ekinçisi etiyattık cana saktık,
Sak bolsoñ, kas-duşmanıñ kamçı saptık. İkincisi ihtiyatlık, uyanıklık,
Uyanık olsun, hasmın“kamçı sap”lık.
- 2353 Eger sen kıraakı da, sak da bolsoñ,
Duşmanıñ oşol zamat bolot oyron. İleri görüşlü uyanık olsun,
Hasmın o vakt olur harap-virân.
- 2354 A eger düşman kolu bolso küçtüü,
Şaşılba karmaşuuga, topto küçtü. Eğer düşman ordusu olursa güçlü,
Acele etme tutuşmaya, topla gücü.
- 2355 Eldeşkin, mümkün bolso caraşıp al,
Bolboso — coo kiyimin üstüñö sal. 2355 Uzlaş mümkün olursa, barış eyle,
Olmazsa savaş zırhını al üstüne.
- 2356 Dayardan, aldap turup tündö başta —
Kim bilet karañgıda koluñ kañça! Hazırlan, aldatıp geceleyin başla,
Ordun ne kadar kim bilir karanlıkta!
- 2357 A eger talkaloogo al kelbese,
Til tapkın eldeşüügö ciber elçi. Eğer o gelmezse tahrip etmeye,
Gönder elçi sen yol bul uzlaşmaya.
- 2358 Sözüñdü dayardap al, amalduu bol,
Unçukpa, aşık sözgö berbegin col. Sözüñü hazırla kendin, çevik ol,
Ses çıkarma, fazla söze verme yol.
- 2359 A kokus bul işiñden col bolboso,
Duşmanıñ karmaşuuga kadam koyso, Ki ansızın bu işinden yol olmasa,
Düşmanın savaşmaya adım atsa,
- 2360 Toktolboy, askerini coogo tapta,
Çakırtıp uraaniñdi koldu başta 2360 Durmadan, askerini hasma hazırla,
De savaş nidasın, orduya rehber ol.
- 2361 Çabuuldu sozup koysoñ — sezet düşman,
Tartınbas bolup ketet kasiñ anan. Akını uzatsan sezer düşmanın,
Sonra cesur olup gider düşmanın.
- 2362 Ugup al aytkan sözün coonu ceñgen,
Adam eken köp körüp, köptü bilgen: Dinle sözünü düşmanını yenen,
Bir adam imiş çok görüp, çok bilen:
- 2363 “Körbösöñ — bile albaysıñ düşmanıñ kim,
Körgön soñ — oyun toktop, tınat köönüñ. “Görmezsen, düşmanın kim bilemezsin,
Gördükten sonra ise rahatlırsın.
- 2364 Çağılganday tez tiygin toptop küçtü,
Keçikseñ anda senin ceñilgeniñ”. Şimşek gibi tez değ toplayıp gücü,
Gecikirsen o vakt senin yenilgin.”
- 2365 Caşır carımın koluñun bukturmaga,
Caaçıldardı baştasañ — cür aldıda. 2365 Sakla yarısını ordunun pusuya,
Yaycılarını yönetirsen, yürü önde.
- 2366 Mıktıldardı baş kılıp koldu başta,
Ülgü bolsun koşunga — kirgen çakta. Sağlamları baş yapıp orduyu yönet,
Örnek olsun askere, harp zamanında.
- 2367 Köptü körgön kayrattuu çabiştarda,
Tartınbastar tartıptı saktayt anda. Çok şey gören, gayretli, savaşlarda,
Cesurlar, tertibi korur orada.
- 2368 A caştar caştık kılıp ketet küçöp,
Kiçine şık ketse ele şilk dey tüşöt. Ki gençler gençlikle güçlenirler (ateşlenirler),
Birazcık talih gitse hemen düşerler (sönerler).
- 2369 Aldıda, astıda da tursun erler,
Kalğanın oñgo, solgo kaltıra ber. Önde de arkada da dursun erler,
Kalanın sağa, sola bırakıver.

- 2370 Aralaşip eki coo, alışkanda,
Eki cak tös tireşip çabışkanda,
- 2371 Oşondo bukturmadan cebe caadır,
Cakından nayza sunup,— sayıp kaçır.
- 2372 Aybalta, kılıç menen taamay çapkın,
Tişte, tit duşman denin, turbay kaçsın,
- 2373 Tartınba,— ay dalıñdı coo körbösun,
Karmaşkın, al cetpese, kulap ölgün!
- 2374 Ugup al coodo baatır emne demek:
“Öcör bol! Öcör adam coonu ceñet!”
- 2375 Koluktuga cırgal da birinçi tün,
Erler baatır — çabışat ölçöy küçün,
- 2376 Baatırlar coosun çabat, sayat kasın,
Şumkarday tıtmalaşat karşılaşın.
- 2377 Baatır körsö duşmanın — küçöp ketet,
Başka işti — baamdap berbeyt esep.
- 2378 Coonu körsö — kızarat erdin közü,
Coogo kirse — kızarat cerdin cüzü.
- 2379 Közdörünön kıp-kızıl kan kuyulat,
Akkan kanga attar baspay tıgılat!
- 2380 At cabdıktar, kural kanga boyolot,
Çaalığıp kızıl öñüñ kupkuu bolot.
- 2381 A eger duşman kolu kelse buzup,
Tik kara, ceñmeyinçe bekem turup.
- 2382 A kokus coo solk etse — tezde, kütpö,
Kubala, artınan tüş, salgın küçkö!
- 2383 Kuup cet, at üstünön cıga say da,
Baykağın kulatpasın seni kayra.
- 2384 Alabarman kuugandı katarga sal,
Ulantsın coo kuugandı kaytalap al.
- 2385 Coo ceñilse — kaytkınıñ carım coldon,
Bolboso, but çıdabayt çarçap bolgon.
- 2386 Ceñilgen coo — ölümdün tonun kiyet,
A kimder mınday cükkö çıdap cüröt!
- 2387 Bilişsin, çaş cookerler kerek tartıp,
Bolboso, ölüm oozu alat tartıp!
- 2370 Karışıp iki duşman birbirini aldığında,
İki taraf birbirine göğüs dayayıp kestiğinde,
- O zaman pusudan birçok ok yağdır,
Yakından süngü çek, saplayıp saldır.
- Savaş baltası, kılıç ile doğru kes,
Dişle, tut duşman tenin, durmadan kaçsın,
- Çekilme, omzunu duşman görmesin,
Savaş; güç yetmez ise, düşüp de öl!
- Dinle savaşta bahadır yiğit ne der:
“İnatçı ol! İnatçı canhasmı yener!”
- 2375 Nişanlı kızasevinç birinci gece,
Bahadır erler, savaşır ölçer gücün.
- Yiğit duşmanın keser, yenerhasmın,
Doğan gibi didikler çarpıştığın.
- Yiğit görse duşmanını, güçlenir,
Başka işi düşünüp vermez hesap.
- Duşmanı görse, kızarır erin gözü,
Savaşa girse, kızarır yerin yüzü.
- Gözlerinden kıpkızıl kan dökülür,
Akan kana atlar basmaz sıkışır!
- 2380 At, aletler, silah kana boyanır,
Yorulup kızıl yüzün bomboz olur.
- Eğer duşman ordusu gelse bozgunverip,
Dik bak yenmeyince sağlam durup.
- Birden duşman saldırırsa, tez ol, bekleme,
Kovala ardına düş, gönder kuvvet!
- Kovalayıp yetiş, devir at üstünden,
Takip et devirmesin seni yeniden.
- Kararsız bekleyeni sıraya koy sal,
Devâm ettirsin duşman bekleyeni dön al.
- 2385 Duşman yenilse, dön yarı yoldan,
Yoksa, bacak dayanmaz yorgunluktan.
- Yenilen duşman, ölüm donunu giyer,
Ki kimler böyle yüke dayanıp yürür!
- Bilsinler, genç askerlere gerek tertip,
Yoksa, ölümün ağzı alır çekip!

- 2388 Şalakını cıldırbay ölüm kütöt,
Saktardın oydugu işke kolu cetet. Tembeller, bekler iken ölüm gelir,
Uyanıklar emellerine erer.
- 2389 Maga bir sınçı kişi mınday dedi,
Sınçı sözü — bilimdin nak özöğü: Bana bilgebir kişi böyle dedi,
Bilge sözü, bilimin tam özü:
- 2390 “Kaçkan coonu cön ele kuuy berbe,
Kayrılğan duşmanıñdan sokku körbö. 2390 “Kaçan düşmanı hemen kovalama,
Geri dönen hasmından darbe görme.
- 2391 Ceñilgen coo kol kurap kayra kelbeyt,
Suulanıp öčkön ot da kayra küyböyt. Yenilen düşman ordu toplayıp gelmez,
Sulanıp sönen ateş yeniden yanmaz.
- 2392 Ceñilgen coo ölümgö moyun sunat,
Acalduular ölümdü estep turat!” Yenilen düşman ölümüne boyun sunar,
Ölümlü eceli hesaplayıp durur!”
- 2393 Baatırlardın baarına olco tarat,
Cüzdörü kubanıçtan küyüp-canat! Bahadırların hepsine ödül dağıt,
Yüzleri sevinçten yanıp parlar.
- 2394 Kim körsötsö erdikti — olco bergin,
Olco alsa ottoy küyöör öñü erdin. Kim gösterse erliğı ganimet ver,
Ödül alsa er yüzü ateş gibi yanar.
- 2395 Camandı cakşı kılak maktaganıñ,
Cakşını kökkö uçurat caktaganıñ. 2395 Kötüyü iyi yapar onu övmen,
İyi göğe uçurur onu tutman.
- 2396 Maktoodon cooker küçöp arstan alat,
A tügül uçkan kuştı sermep salat. Övgüden asker güçlenip aslan olur,
Ki bütün uçan kuşu uzanıp kapar.
- 2397 Caradardı — darılap ayıktırğın,
Kolgo tüşsö cookerıñ — kayrıp alğın. Yaraları, tedavi edip şifa ver,
Ele düşse askerın, geri dönüp al.
- 2398 Kömdürgün nabıttardı ardak menen,
Baldarına olco ber arbın, kenen. Gömdür ölüleri de saygı ile,
Çocuklarına hakkını ver çok, bol.
- 2399 Anı körgön cookerler sendik bolot,
Sen üçün öz baştarın sayıp koyot. Onu gören askerler senin olur,
Senin için kendi başlarını verir.
- 2400 Cıluu söz, açık köñül, mart da bolgun —
Bul üç sapat kerektüü, eñ bir sonun. 2400 Tatlı sözlü, güler yüzlü, cömert ol,
Bu üç nitelik gerekli, en âla.
- 2401 Erkin can da ak işke kul bolo alat,
Andan soñ ar işiñe tik turuşat. Hür kişi de hak işe kul oluverir,
Ondan sonra her işinde dik dururlar.
- 2402 Uşuga bir cakşı söz bolot dalil,
Çındık bar oşol sözdö, maanisin bil: Buna çok iyi bir söz olur delil,
Hakikat var bu sözde, manasın bil:
- 2403 “Caydarı, açık münöz, martık sapat,
Erkin candı bul üçöö baylap salat. “Güler yüz, tatlı söz, cömertlik vasfı,
Bu üçü bağlar, tutar özgür canı.
- 2404 Altın kümüş, akçaga kuldu albayt,
Bakıttı uşul üçöö özü tabat!” Altın-gümüş, akçe, kulu alamaz,
Bahtı işte o üçü kendi bulur!”
- 2405 Askerbaşı adamga uşul kerek,
Askeri büt düynödö cakşı delet! 2405 Kumandan adama işte bu gerek,
Askeri, tüm dünyada iyi denir!

- 2406 Altın, kümüş, malıñdı  a kın körüp,
A baarı cooker bolup kayra kiret!
- 2407 Uşul    sapat   n kuldar k l k,
Bardık bekter tutuşsun munu bilip!
- 2408 Egerde askerbaşı bolso uşunday,
 ygilik anı eer iyt karış cılbay.
- 2409 Eger bek dal uşunday adam tapsa,
Al baktıluu, t yş ks z bolot anda.
- 2410 Uvazir bolso bular dañkı tarayt,
Askerbaşı işine dağı carayt.
- 2411 Bek aga türlü kızmat bere bersin,
Kaalaganı işke aşıp ubay k rs n!”
- * * *
- 2412 Ayttı Akdilmış: “O, Elik, mınday delet:
Eki iştin maani-c n  eñ  oñ kelet.
- 2413 Uvazir, askerbaşı ek   eken,
Karmaşat biri — kılıç, biri — kalem
- 2414 Ek  nd  bardık t y n turganı  ın,
Kim  z t birikse ek   i  arasın?
- 2415 Bul ek   bardığınan biyik kelet,
Tolgosso bekke moynun — başı ketet.
- 2416 Paydaluu ek   bolso — bir söz, bir kep,
Tartışsa — b t ölkögö b l k t ş t.
- 2417 Bek  z  — tatıktuunun tatıktuusu,
Bul ek   — kızmatkerdin eñ mıktısı.
- 2418 Kızmatman bulardın elge payda,
El bayısa — beginde könül cay da!
- 2419 Akılduu bir ökümdar aytkan eken,
Akılduu söz — aldında tamakka teñ:
- 2420 “Kılıç menen bağıntıp eldi alasıñ,
Kalem menen biylikke col salasın.
- 2421 Kılıç eldi bağıntat k  u menen,
Kalemsiz biylik kıl u bolboyt eken.
- 2422 Kılıç s r t, korkutat, sogot, teskeyt,
K   biyligi çıdabayt, k pk  t tp yt.
- 2423 Eger kalem bağıntsa şaarlardı,
Anda colu cırgaldın a ılğanı!
- Altın, gümüş, malını sa  k reyip,
Hepsi asker olup yeniden gelir!
- Bu    vasıf için kullar y r k atı,
B t n beyler tutsunlar bunu bilip!
- Eğer kumandan olursa bunun gibi,
 yi iş onu izler karış kimildamaz.
- Eğer bey tam böyle adam bulursa,
O talihli, kaygısız olur o anda.
- 2410 Vezir olsa bunlar, namı yayılır,
Kumandanlık işine dahi yarar.
- Bey ona türlü hizmet-iş veriversin,
 steği gerçekleşip iyilik görsün!”
- * * *
- Dedi Ögdülmiş: “Ey Melik, böyle denir,
 ki işin mana yönü büyük olur.
- Vezir ve kumandan ikisidir ki,
Tutarlar biri kılıç, kalem biri.
-  kisinde tüm mananın durduğu hak,
Kim koparır, birleşse ikisininarasın.
- 2415 Bu ikisi her şeyden yüksek olur,
Kaldırssa beye başın, başı gider.
-  kisi faydalıyken, bir söz, bir kelime,
Tartışsalar tüm ülkede karmaşa olur.
- Beyin kendi, seçkinlerin seçkini,
Bu ikisi hizmetkârın en sağlamı.
- Hizmetinden bunların halka fayda,
Halk zenginse, beyde gönül rahat da!
- Akıllı bir hükümdar demiş idi,
Akıllı söz, önünde yemeğe denk:
- 2420 Kılıçla tâbi kılıp halkı tutarsın,
Kalem ile beyliğe yol a arsın.
- Kılıç halka boyun eğdirir gücüyle,
Kalemsiz hüküm sürülmez ama.
- Kılıç s rter, korkutur, çarpar, yönetir,
Zorba beylikdayanmaz, uzun sürmez.
- Kalem boyun eğdirirse şehirlere,
O zaman refahın yolu açılacak!

2424 Bilgenimdi, Eligim aytıp berdim,
Soboluña cooptu calgap kördüm!”

Bildiğimi, Melik'im söyleyiverdim,
Sualine cevabı ekleyiverdim!”

Eликтin Akdilmişke bergen suroosu

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

2425 “Tüşündüm,— dedi Elik,— sözdörüñö,
Emi bir suroom bar dagı özüñö.

2425 “Anladım, dedi Melik, sözlerine,
Şimdi bir sorum daha var özüne.

2426 Coop ber dagı oylonup akıl üröp,
Uluu hacib işine kimder kerek?

Cevap ver düşünüp akıl yürütüp,
Ulu hacib işine kimler gerek?

2427 Kim carayt hacibderge baş bolgongo?
Kim basat köönün burup uşul colgo?

Kim yarar haciblere baş olmaya?
Kim basar, gönlün çevirip bu yola?

2428 Kim bolot öz begine tayanç-cölök,
Andaydı ak batadan alkoo kerek!

Kim olur öz beyine dayanak-destek,
Öylelere hayır dua etmek gerek!

2429 Ayt maga,— dedi Elik,— oylop cakşı,
Sözüñ menen özümdün közümdü aççı!”

Söyle, dedi Melik, düşünüp iyi,
Sözün ile benim gözümü aç sen”

31

**AKDİLMİŞ ELİKKE ULUU
HACİBDİK KIZMATKAKİMDER
TATIKTUU EKENİN AYTAT**

- 2430 Akdilmiş ökümdarga ayttı coobun:
“Miñ çaşap, büt ömürüñ cırgal bolsun!
- 2431 Uлуу hacib adilet boluş kerek,
Çınçıl, momun, takıba dinge, demek.
- 2432 Tektüü bolsun, münözü cumşak kelip,
İştesin calpı curtun kamın körüp.
- 2433 Tübü cakşı adamdar estüü delet,
Estüü adam — eline kamkor kelet.
- 2434 Cakşı adam — molçuluktun bulagı eken,
Künümdük kerektüüsün içip, cegen.
- 2435 Ak peyil, boorukerdin sözü emdüü,
Sözü cakşı kişinin işi cöndüü.
- 2436 Tok peyil, abiyiri bar, mart da estüü,
İlimdüü, bilim alıp bilgen köptü.
- 2437 Tok peyilder paranı albayt surap,
Hacibi para alsa — bekke uyat.
- 2438 Bütkön işti büldürüp — para buzat,
Para bolso — ak işti aram kılát.
- 2439 Uyattuu, sılık bolso, münözü açık,
Sözdö da, işte da anın paydası anık.
- 2440 Uyattuu pas işterge kadam baspayt,
Caraksızdı candabayt kagıp taştayt.
- 2441 Tatıktuuga döölötü cugup turat,
Tatıktuunu bakıtı dañktuu kılát.
- 2442 Tetik adam col berbeyt aç közdükkö,
Akılduuga cañıluu bolboyt işte.
- 2443 Bilimdüü adam mınday aytkan eken,
Köp bilgender tüşünüp aytat belem:
- 2444 “Bek boluşka — eñ uluu bilim kerek,
A caman — bardık işti buza beret.
- 2445 Tüşünük cok naadandar köödök kelip,
Körgöngö tirüü canday, çınında — ölük!

31

**ÖGDÜLMİŞ MELİK'E ULU
HACİBLİK HİZMETİNE KİMLERİN
LAYIK OLDUĞUNU SÖYLER**

- 2430 Ögdülmüş hükümdara dedi cevabın:
“Bin yıl yaşayıp, tüm ömrün ferah olsun!
- Ulu hacibin adil olması gerek,
Kısaca dürüst, sakın, takva sahibi.
- Asıl olsun, mizacı yumuşak olup,
Çalışsın bütün yurdun gamını görüp.
- Soyu iyi adama akıllı denir,
Akıllı adam, halkına hâmfölor.
- İyi adam, zenginlik pınarıdır,
Günlük gerekeni içip, yiyendir.
- 2435 Ahlâklı, şefkatlinin sözü tartılı (ilaç),
Sözü iyi kişinin işi yararlı.
- Tok gözlü, ahlaklı, cömert, akıllı,
İlimli, bilim alıp bilen çoğu.
- Tok gözlüler rüşvet almaz isteyip,
Hacibi rüşvet alsa, beye utanç.
- Tüm işi berbat ediprüşvet bozar,
Rüşvet olsa, ak işi haram kılar.
- Ahlaklı, nâzik olsa, doğası temiz,
Sözde, işte de onun faydası belli.
- 2440 Ahlâklı kötü işlere adım atmaz,
Yararsızı yaklaştırmaz, çarpıp atar.
- Layık olana bahtı yapıştırır,
Layık olanı bahtı şanlı yapar.
- Çevik adam yol vermez açgözlülüğe,
Akıllıya, hiç yanılığ olmaz işte.
- Bilgili adam böyle demiş idi,
Çok bilenler anlayıp söyler mi ki:
- “Bey olmaya en ulu bilim gerek,
Ki kötü, bütün işi bozuverir.
- 2445 Kavrayışsız câhillere, zevzek olup,
Görünüşte diri; aslında ölü!

- 2446 Daana bilim — urmat, dañkka bölöntöt,
İşi oñolup, köşögösün kögörtöt. Ulu bilim, hürmet, şan kazandırır,
İşi düzelip, emeline ulaşır.
- 2447 Bilimsiz — adam keypin algan kiyip,
Bilimdüünün orunu köktön biyik!” Bilgisiz, insan şeklin aldı giyinip,
Bilgilinin yeri gökten de yüksek!”
- 2448 Ar işte akıl-estüü boluu kerek,
Akılduu öz işinen ubay köröt. Her işte akılı başında olmalıdır,
Akıllı öz işinden iyilik görür.
- 2449 Akıl-estin paydası artık bolot,
Akılduuga — san baylık ketpes konok. Akıl-fikrin faydası fazla olur,
Akıllıya çokmal-mülk gitmez konuk.
- 2450 Naadandar — mömösü cok darak sımal,
Aç canga anın kanday paydası bar? 2450 Meyvesiz ağaç misali câhiller,
Aç cana onun nasıl faydası var?
- 2451 İlimdüü eki düynö nurun çaçat,
Öz barkı, öz atağı dañkın açat, İlimli iki dünya nurunu saçar,
Öz değeri, öz namı şöhreti açar.
- 2452 Akılduu, bilimdüüdö — adam barkı,
Barktuu adam túbündö kalktın başı, Farklı adamdır bilgili, akıllı,
Seçkin adam aslında halkın başı,
- 2453 Al adam kabagı açık, közgö tolsun,
Sözü orunduu, çağımduu ünü bolsun. O adam neşeliolsun, göze dolsun,
Sözü yerinde ve hoş sesli olsun.
- 2454 Kelişken cüzü carık, salabattuu,
Caraşsın kirse, çıksa boy simbatı. Yakışıklı, yüzü parlak, heybetli,
Yakışsın girip çıksa, boy endamı.
- 2455 Cakşı adamdar boluşat salmaktuu da,
Salmaktuular cetişet atak-dañkka. 2455 İyi adamlar olurhaşmetli de,
Haşmetliler erişir şan-şöhrete.
- 2456 Al bolsun akılı artık, kудay degen,
Takıbanın işi da ordunda eken. O olsun çok akıllı, Allah diyen,
Muttakinin işi yerli yerinde.
- 2457 Takıbalar, sopu da dindi saktap,
Boorukerdik kılışat dayım aktap. Müttaki, sofular dini koruyup,
İyilik yaparlar daim hizmet edip.
- 2458 Booruker can — adam muñun bölüşöör,
Koldogu aşın açtar menen teñ içeer. İyi can, insanın kederin paylaşır,
Eldeki aşın açlar ile eşit yer.
- 2459 Hacib dayım bolot eldin içinde,
Eldi tartıp tögülsün nur cüzündö. Hacib, daim olur halkın içinde,
Halkı cezbedip, dökülsün nur yüzünden.
- 2460 Simbatın anın körüp köz kubansın,
Köñüldörü açılıp, keñip kalsın. 2460 Onun endamın görüp göz sevensin,
Gönülleri açılıp,enginleşsin.
- 2461 Bul turaluu akılman aytkanı bar,
Anı ugup kökürökkö kıt kılıp al: Bu konuda akıllının sözü var,
Onu dinleyip gönülüne kurşun¹ yap:
- 2462 “Suluu cüzdü körgöndö köñül canat,
Cüzdü körsöñ iç cılıp közüñ tayat. “Güzel yüzü gördüğünde gönül yanar,
Yüzü görsen iç kımıldar gözün kayar.
- 2463 Suluuluk — cakşı belgi tartıp turar,
İşti cöndö, aşık söz baştı carat!” Güzellik, iyi bir alamet, uğur,
İşini doğru yap, çok söz başı yarar!”

¹Kıt: Ağır olması için vuran aşığın (kemiğin) içine dökülen nesne (**mutat olduğu üzere: kurşun**)

- 2464 Boorukerdik, akıl eköo töp bolsun,
Momun bolup, toktoo münöz tüz bolsun. Şefkat, akıl ikisi uygun olsun,
Sâkin, mütevazı olup, tam olsun.
- 2465 Booruker — aytkan sözün tak atkarat,
Merezder — eki cüzdüü süylöp turat. 2465 Gönül ehli, dediği sözü yapar,
Mürâî, iki yüzlü söyler durur.
- 2466 Merezge körüngöndün baarı birdey,
Cakşı menen camandin cönün bilbey. Mürâîye, görünenin hepsi bir,
İyiyle kötünün yönünne bilir.
- 2467 Merezde — mañız bolboyt — tışkı söölöt,
Booruker — ar bir işke canın beret. Marazlıda, “öz” olmaz, dışı serttir,
Gönül ehli, her işe canın verir.
- 2468 Akıl menen iş kılıp bardık cerde,
Kamkor bol cetim menen cesirlerge. Akıl ile iş yapıp her mekânda,
Hâmî ol yetim ve dul kadınlara.
- 2469 Oyluu bolup, tartipti, zañdı sakta,
Bardık cakşı nerseler — akılduuda. Düşünceli ol, tertibi, örfü koru,
Bütün iyi şeyler hep akıllıdadır.
- 2470 Kim cönököy, baarıga meerim tögör,
Andaydın oozu — asel, sözü — şeker. 2470 Mütevazı, hepsine sevgi gösterir,
Öylenin ağzı asıl, sözü şekerdir.
- 2471 Adam degen caydarı, bolsun süyküm,
Adam barkı — abiyiri, anı bilgin. İnsandenen güler yüzlü, hoş olsun,
İnsanındeğeri namı, onu bil.
- 2472 Momun kişi emne deyt aytkanın uk,
Er kıpçak, köñül, oydu cönököy tut¹: Sâkin kişi ne der sözünü dinle,
Ey boş insan, gönül, fikri doğru tut:
- 2473 “Cıldızduu ak dil adam bakıt tabat,
Cakşı sözgö işinden cılan çıgat. “Hoş, temiz gönüllü adam baht bulur,
İyi söze ininden yılan çıkar.
- 2474 Açık cüz, cıлуу sözgö — el toktoloor,
Inangan el kul bolup kulduk urat!” Temiz yüz, hoş sözle halk akıllanır,
İnanan halk kul olup kulluk yapar!”
- 2475 Özüñdü karmay bilip, işke tak bol,
Sılık bolup ar dayım, sözgö sak bol. 2475 Kendini tutabilip, işte dürüst ol,
Nâzik ol her daim, sözde uyanık ol.
- 2476 Kulağı sak, bolsunçu bilimi keñç,
Töp kelsin kılğan işi sözü menen. Kulağı açık, ilmi olsun hazine,
Doğru olsun yaptığı işi, sözüyle.
- 2477 Baarın bilip, cazganga mıktı bolsun,
Bilimin işke salıp aktap koysun. Hepsini bilip, yazmaya sağlam olsun,
İlmini işte gösterip hizmet etsin.
- 2478 Kamkor bolup baarıga, köptü bilip,
Baş kötörböy iştesin uluu hacib. Sahip olup her birine, çok bilip,
Baş kaldırmadan çalışsın ulu hacib.
- 2479 Oylop körsöñ bardığın tarazalap,
Hacib işi — baarınan kımbatıraak. Düşünürsen oranlayıp hepsini,
Hacib işi hepsinden çokdeğerli.
- 2480 Hacibsiñbi — bulardın baarın bilgin,
Kerek cakka el-curttu baştap cürgün. 2480 Hacib isen, bunların hepsini bil,
Gereken yöne halkı-yurdu yönelt.

¹ Tün nuskanın 2439-beytinde uşunday kayrılıu bar. Orusça kotormodo bul körsötülbögön. (Eski nüshanın 2439. beytinde böyle dönüş var. Rusça tercümede bu gösterilmez.)

- 2481 Bul cayda akın aytkan bir tereñ söz,
Akın sözü bilbeske — körögöç köz:
Bu yönde ozan dedi derinbir söz,
Ozan sözü bilmezegörececek göz:
- 2482 “On nerse hacibdikke kerek degen:
Közü kurç, kulagı sak, cürögü keñ.
“On şey hacibliğe gereklidir denir:
Keskin göz, uyanık kulak, geniş yürek.
- 2483 Akılduu, kelişimdüü, suluu çeçen,
Bilimdüü, estüü, toktoo işke bekem!”
Akıllı, endamlı, güzel ve hatip,
Bilgili,akıllı, ciddi, işte sağlam!”
- 2484 Biylikte kaçta tursa Elik özü,
Uluu hacib — Eликтin körör közü.
Ne kadar hüküm sürse Melik kendi,
Ulu hacib Melik’in gören gözü.
- 2485 Eger hacib iş kılssa baarın sezip,
Alar üçün dayıma açık eşik.
2485 Eğer hacib iş yapsa sezip hepsini,
Onlar için daima açıktır kapı.
- 2486 Bul tuuraluu aytilgan akılman, söz,
Anı ugup, colun coldop, maanisin sez:
Bunun hakkında söylenmiş akıllı söz,
Onu dinle, yolun tutup, manasın sez:
- 2487 “Tüyşügü hacibderdin — uluu cumuş,
Cakşı adamdın kolunan kelet bul iş.
“Derdi-uğraşı haciblerin, ulu iş,
İyi adamın elinden gelir bu iş.
- 2488 Hacibiñbi, beksiñbi — çaçtan köp iş,
Çoñ işpi, kiçine işpi — atkargan tüz!
Hacib ya da beysen hesapsız çok iş,
Doğru yap büyük ya da küçücük iş (olsa da)!
- 2489 Kabıl al, kelse — katçı, kaznabaşı,
Tonçubu, ötükcübü — süylöş cakşı.
Kabul et, gelse kâtip, hazinedâr,
Terzi ya da kunduracı, iyi konuş.
- 2490 Bötönbü, elçi beken — işte talap,
Sıy kılıp belek bergin, içir tamak.
2490 Yabancı mı, elçi mi, ne ise gerek,
Hürmet edip hediye ver, yedir yemek.
- 2491 Caratına cay kamda, azık bölüp,
Cayluunun, caysızdın da kamın körüp.
Beğenilecek yer hazırla, erzak dağıtıp,
Hediyeli hediyesizin de gamın görüp.
- 2492 Konoktu coldo kütüp turçu — oşol,
Zañdı saktap, ak kızmat kılçu — oşol.
Konuğu yolda bekleyip durucak,o,
Örfü koruyup, ak hizmet edecek,o.
- 2493 Beçara, cetim-cesir — oşol korgoyt,
Baarın ugup, bardığın — oşol coldoyt.
Bî-çare, yetim, dul kadın, okorur,
Hepsini dinler,hepsino yönlendirir.
- 2494 Suranganda bolso eger oor kaygı,
Cardam kılıp, cakşılap uzat anı.
İsteyende olsa eğer ağır kaygı,
Yardım et, iyice uzaklaştır onu (kaygıyı).
- 2495 İçte ce tiş tarapta — kıyşık barbı,
Tüzötkün, ırkı ketse — baskın anı.
2495 İçte ya dış tarafta eğri var mı,
Düzelt,huzur giderse,bastıronu.
- 2496 Uşul tüyşük, bul işter anı kütöt,
Uluu hacib baarına özü tütöt.
Bu uğraşlar, bu işler onu bekler,
Ulu hacib hepsine kendi yeter.
- 2497 Baarı bütöt oşonun kolu menen,
Kata ketse — al kata künöögö teñ.
Hepsi biter hacibin eli ile,
Hata etse, o hata günaha denk.
- 2498 Hacibiñ, o, Eligim, sak bolso eken,
Dayıma — işenimdüü bolgonu cön.
Hacibin,eyMelik’im, uyanık olsun,
Daima güvenilir olanı uygun.

- 2499 Birinçi — begin ugup, urmat kılsın,
Ekinçi — öz napsisin özü tıysın. Birinci, beyin dinleyip hürmet etsin,
İkinci, kendi nefsinin kendi tutsun.
- 2500 Üçünçüdön — al özün karmay bilsin,
Ordu menen ar sözün calgay bilsin. 2500 Üçüncüde,okendini tutabilsin,
Her sözünerli-yerinde diyebilisin.
- 2501 Cügünsö da paralardı albasın,
Cakşılardı öz begine tandasın. Diz çökse bileo rüşvetalmasın,
İyileri kendi beyine seçsin.
- 2502 Adamda bolso eki caman sapat,
Andaydı, kutman Elik, tez alıstat. İnsanda olursa iki kötü vasıf,
Öyleyi, kutlu Melik, tez uzaklaştır.
- 2503 Birinçi — kalp süylösö, işi aram,
Ekinçi — mitaam bolso, kıltañdagan. Birinci, yalan söylerse, işi haram,
İkinci, dolandırıcı olursa, saptırır.
- 2504 Bolso eger uşul eki sapat kimde,
Andaydı alıs aydap, cakın cürbö. Olursa eğer bu iki vasıf kimde,
Öyleyi uzak kovup yakın yürüme.
- 2505 Kızmatkerde dağı üç tüyşük bolot,
Saktanbagan adamga kırsık konot. 2505 Hizmetkârda daha üç kaygı olur,
Korunmayan adama belâ konar.
- 2506 Biröönün sözün ukşañ — bolgonuñ tım,
Biröönün işin körsöñ — közüñdü cum. Başkasının sözünduyarsan, sessiz ol,
Başkasının işin görürsen, gözün yum.
- 2507 Üçünçü — ıyık kızmat çınçıl delet,
Oşondo senin canıñ cırgal köröt. Üçüncü, kutsal hizmet doğru denir,
O zaman senin canın refah görür.
- 2508 Tıñşagın, akılman söz köñül burgun,
Al sözdör — ak coluñdu açıp tursun: Dinle, akıllı söze dikkat et sen,
O sözler ak yolunu açıp dursun:
- 2509 “Bek sözün süylöböğün — bolup bekem,
Aşıkbaş oozuñdu açpa — ölböym deseñ!” “Bey sözünü söyleme, durup sağlam,
Fazla ağzını açma, ölmem derseni!”
- 2510 Elge caysañ bek sırsın — başıñı alat,
Til tıybasañ tişteriñ talkalanat! 2510 Halka yaysan bey sırsını, başın alır,
Dilitutmazsan dişlerin parçalanır!
- 2511 Köp kördüm dalay naadan, bılçırlardı,
Uşak sözdü süylöşüp ölüp kaldı. Çok gördüm birçok câhil, miskinleri,
Dedikodu söyleyip ölüp gitti.
- 2512 Kañça uktum: mañızdanıp süylöy berip,
Sır çıgıp,— aytkan adam kalgan ölüp. Çokdinledim;caka satıp söyleyip,
Sır çıkırsa,diyen adam kaldı ölüp.
- 2513 Akılduu bir adamdın sözün ukkun:
“Ceñil kişi öz başın cutat bir kün!” Akıllı bir adamın sözünü dinle:
“Hafif kişi kendi başın yutar bir gün!”
- 2514 Hacib da özün bekem tıyıp cürsün,
Köptü körüp, sözdörün saktay bilsin! Hacib de kendini hep sağlam tutsun,
Çokgörüp, sözlerin koruyabilsin!
- 2515 Ökümdar çakırbase kirböö kerek,
Surabasa al özü — aytpa, demek. 2515 Hükümdar çağırmasza girmemeli,
Sormazsa o kendi, söyleme yani.
- 2516 Sözün ugup estüünün oylonup köp,
Estüü sözü maanige cetüüçü col: Sözün dinleyip akıllının düşünüp çok,
Makûl sözü,manayaerdiren yol:

2517 “Ökümdar çakırganda daroo kelgin,
Buyrugan soñ ne bilseñ aytıp bergin.

2518 Baarının bışıp bütör mezgili bar,
Uçurunda közdü açıp, taanıbay kör!”

2519 Daana bilim, asıl sapat, büt uşular,
Uluu, hacib işinde kerek bular!

2520 Men saga bilgenimdin baarın ayttım,
Coop berdim çarırbay baarın aykın!”

Eликтin Akdilmişke bergen suroosu

2521 “Tüşündüm,— dedi Elik,—emi aga,
Suroo bar, coop berçi dagı maga.

2522 Kanday adam bolo alat ordo başçı,
Bul mildetti atkarçu adam kaysı?”

“Hükümdar çağırdığında çabuk gel,
Buyurduktan sonra ne bilsen söyle.

Hepsinin yeri gelecekezamanı var,
O zamanda gözü açıp, bil de gör!”

Açık bilim, asıl vasıf, bütün bunlar,
Ulu hacib işinde gerek bunlar!

2520 Bildiğimin hepsini söyledim sana,
Cevap verdim saklamadan hiç, açıkça!

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

“Anladım, dedi Melik, şimdi ona,
Soru var, cevap ver dahada bana.

Hangi adam olabilir kapıcıbaşı,
Bu görevi başaracak adam hani?”

32

**AKDİLMİŞ ELİKKE KANDAY
KİŞİ ORDO BAŞI BOLO
ALA TURGANDIGIN AYTAT**

- 2523 Coop beret Akdilmiş caynap külüp:
“Caşay ber beypildikte ömür sürüp!
- 2524 Ordo başı berilgen kişi bolsun,
Kızmatına can-dilin bütün koysun.
- 2525 Ordodo tündö bolsun, kün çıkkanda,
Kün batırsın ordodo keçte kayra.
- 2526 Cakşı bilsin ordonun salt-sanaasın,
Peyli tüz, bardık işti tak casasın.
- 2527 Mart bolsun, dastorkonu kenen bolsun.
Arttırsın, coomart kelip, dos-coldoşun.
- 2528 Catkança koyup çıksın tünkü küzöt,
Baarına kızmat berip, ordun tüzöp.
- 2529 Askan-toskon adamdı suraştırırsa,
İdirektüü can bolso cakın kılssa.
- 2530 Bekitse darbazanı, küzöt tosor,
Al künkü işi tügöl bolgonu oşol.
- 2531 Baştası kayra tańda —ordo işin,
Tündö koyup küzötün taktap bütün.
- 2532 Kabil aluu baştalsa — özü barat,
Kütköngö kezek koyot barkın karap,
- 2533 Kabildoogo dayardap, özü çıgat,
Baarı menen koşulup karap turat.
- 2534 Cookerlerdi kirgizse tandap, birden,
Baykap tursa kim cakşı, kimisi kem.
- 2535 Kabil aluu bütköndö özü baştap,
Kire albagan candardı — teskep, kattap,
- 2536 Ötünüç, taarınıçın taktap anan,
Cardam surap kelgenge — beret cardam,
- 2537 Birine altın-kümüş belek beret,
Başkasın orun taap, işke bölöt.
- 2538 Kim işine berilgen can-dilinen,
Kim naçar, kızmatında eptep cürgön,

32

**ÖGDÜLMİŞ MELİK'E HANGİ
KİŞİNİN KAPICIBAŞI
OLABİLECEĞİNİ SÖYLER**

- Cevap verir Ögdülmüş dökülüp gülüp:
“Yaşayıverrefahta ömür sürüp!
- Kapıcıbaşısadık kişi olsun,
Hizmetine can-gönlünütamkoysun.
- 2525 Gece sarayda (hizmette) olsun, tan atana dek,
Güneş batsın hizmette, olsun akşam yine.
- İyi bilsin sarayın ideolojisini,
Ahlâkı düzgün, tüm işi dürüst yapsın.
- Cömert olsun, sofrasıbol olsun,
Arttırsın, cömert olup, dost yoldaşın.
- Yatmadankoysungecebekçilerini,
Hepsine hizmet edip, sarayı düzeltip.
- Dıştan gelenadamı soruştursa,
Zekibiri olursa yakın kılssa.
- 2530 Kapatırsakapıyı, bekçi bekler,
O günkü işi, tamamıyla bitirir.
- Başlasa yinetanda, saray işine,
Geceki bekçiyibelirler yine.
- Kabul ediş başlarsa, kendivarır,
Bekleyeni değerinebakırsıralar,
- Kabule hazırlayıp, kendi çıkar,
Hepsi ile birliktebakıp durur.
- Askerleri girdirse seçip hepten,
Dikkat etse kim iyi, kimdiryaman.
- 2535 Kabul etmekbittiğinde kendi başlayıp,
Giremeyen canları inceleyip, kaydedip,
- Dilek, isteğini belirleyip sonra,
Yardım isteyip gelene verir yardım.
- Birine altın gümüş hediye verir,
Kimin makam bulup, işkeşar.
- Kim işine sadıkcın u gönülden,
Kimzayıf, hizmetinde gevşekgiden.

- 2539 Kim işke eñ caraktuu, paydası bar,
A kimdin cakşı ekenin maynap çıgaar,
Kim işe en yararlı, faydası var,
O kimdir iyi olananlar, bulur.
- 2540 Al bekke baarın aytıp tüşündüröt,
Büt taktap, bölöt, sıylayt, işke çeget.
2540 O beye hepsini söyler anlatır,
Tam belirler, ayırır, takdir eder, görev verir.
- 2541 Anan çıgıp beginen ak köñüldön,
Kelgenderdi kubantat ordu menen.
Sonra çıkıp beyinden,can gönülle
Gelenleri sevindirirmakam ile.
- 2542 Körsötöt kayda turup, kayda oturat,
Bardığın eç kıntıksız tındım kılrat.
Gösterir nerde durup, nerde oturur,
Hepsinihiç kusursuz yok eder.
- 2543 Bötön caktan kelgendi — taanıp bilet,
Baarına ak köñüldön salam beret.
Başkayerdengeleni tanıyıp bilir,
Hepsine temiz gönülden selam verir.
- 2544 Tamak alıp kelgende karap turat,
Çalasın körüp kalsa toluktatat.
Yemek geldiğindebakıp durur,
Eksikliğini görürse doldurur.
- 2545 İçimdik berilgende — anı teskeyt,
Caman koldun tiybesin katuu közdöyt.
2445 İçecekverildiğindeonuyoklar,
Kötü el değmesin,iyi gözetler.
- 2546 Dastorkon cıyналganda — kayra teskeyt,
Bek keşigin tarkatat, baştap-közdöyt.
Sofra toplandığında yineyoklar,
Bey ihsanın dağıtır, yönetip gözetler.
- 2547 Tamak-aştı taratıp bardığına,
İçki-tışkı elderden kaltırbasa!
Yemeği aşı dağıtıpherkese,
İç-dıştaki halklardan esirgemese!
- 2548 Bektin barkın kötöröt eki nerse:
Saygan tuu bosogodo, aşı tördö,
Beyin değerinyükseltir iki nesne,
Dikilen sancak eşikte,aşıbaşköşede.
- 2549 Uşul eköo ordonun dañkın koşup,
Bek baktısın uzartıp turat sozup.
Bu ikisi ülkenin şöhretini katlayıp,
Bey bahtını uzatıp durur çekip.
- 2550 Biri hacib bardık işin karay turgan,
Ekinçi ordo başı — tartıp kurgan.
2550 Biri hacib tüm işiniyapıp duran,
İkinci kapıcıbaşı,düzenkuran.
- 2551 Bul eköo teñ — ordonun dañk, sıymıgı,
Ordo dañkın çıgarar eköo uşu.
Bunlar denktir,yurdun nam,talihine,
Yurt namını çıkarani kisi işte.
- 2552 İdişçi, töşökçülör, ašpozçular,
Baarına köz salıшат mına uşular.
Şarapçı, döşekçiler veaşçılar,
Hepsinedikkat etmeli; işte bunlar.
- 2553 Kuşçu, caaçı, kapkançı — bardığına,
Sözün menen bagıttı bergin tuura.
Kuşçu, yaycı, kapancı;cümlesine,
Sözün ileistikamet ver doğru.
- 2554 A tügül ketseñ dağı öz üyüñö,
Konokko dostoruñdan ala cönö!
Ayrıca, gitsen de kendi evine,
Konukluğadostlarındanal yönel!
- 2555 Kaalagança konoktor içip-cesin,
Ketskende belek berip cönötörsün!
2555 İsteğincekonuklar içip yesin,
Giderken hediyeyle gönderesin!
- 2556 Özüñdün bolso boldu atñ, tonuñ,
Kalganı dostoruña belek bolsun.
Kendinin varsakâfi atn,giysin,
Kalanı dostlarına hediye olsun.

- 2557 Ordogo bötön kişi özü kelse,
Kabıldap, cay taap berip, çeger işke. Saraya (hizmete)yabancı kişiler gelse,
Kabul edip,yer bulup,çeker işe.
- 2558 Köz salsa kızmatçıga köbün ese,
Aş beret, at da berse, kiyindirse! Gözetlese hizmetçiyi yüz kere,
Yemek verir, at da verse giydirse!
- 2559 Baarının alı-cayın bilgen cakşı,
Açpı, tokpu, kiyimi bütün ce ayrıkpı. Hepsinin hâlini yerini bilen iyi,
Aç mı,tok mu,giysisitam mı parça mı.
- 2560 Biröönü turgan bolso kırsık basıp,
Tolturguñ cogotkonun acat açıp! 2560 Birisimuhtaç duruma düşerse,
Ver senkaybettiğini hacetaçıp!
- 2561 A biröö kabılдоого kelbey ketse,
Bilginiñ suraştırıp, aytkın bekke. Kibirikabule gelmeden gitse,
Öğren, soruşturup söyle beye.
- 2562 Sırkoonun alın bilip, kirip çıkkın,
Tentekti teriştirip — katuu tutkun. Hastanın hâlini bilip, giripçık,
Muzibi soruşturup sert tut.
- 2563 Kızmat kıl ökümdarga — ak dil menen,
Kubansa ökümdarıñ, coluñ kenen. Hizmet et hükümdara temiz gönül ile,
Sevinse hükümdarın yolun geniş.
- 2564 Sözün uk, ak kızmatın kılğan candın,
Ak kızmatın bark alğan bir adamdın: Sözünü dinle ak hizmetiniyapan canın,
Ak hizmetten değerlenen bir adamın:
- 2565 Kızmatçının begine adal işi,
Kızmat dese ak dilden cansın cüzü. 2565 “Hizmetçinin beyine temiz işi,
Hizmet dese hak gönülden parlasın yüzü.
- 2566 Bolso eger kızmatkeri işenimdüü,
Anda bektin biyliği túbölüktüü!” Olsa eğer hizmetkâr sadakatli,
O vakt olur bey beyliği ebedi!”
- 2567 Kim eger aç köz bolboy ak iştese,
Begine payda tileyt cüz, miñ ese. Kim kıskanç olmadanhakiş yaparsa,
Beyine fayda diler yüz bin defa.
- 2568 Paydabı koko tiken — başımdı iyem,
Paydasız, gül bolso da — túbün üzüm! Faydaysa hançer dikenini, başımeğirim,
Faydasız gül olsada kökünü keserim.
- 2569 İşenimdüü kızmatçıga köñül bölöm,
Anı men caman uuldan artık köröm. Sadakatli hizmetçiye gönül veririm,
Onu ben kötü oğuldan yeğ görürüm.
- 2570 Tuuganıñ kastık kılssa — tuugan kılba,
Paydaluu dosuñ bolso baalap sıyla! Hısmın düşmanlık yapsa, hısmın yapma,
Faydalı dostun olursa takdir edip say!
- 2571 Tiliñ cumşak, sözdörüñ şirin bolsun,
Peyliñ ak, çırayıñ nurga tolsun. Dilin yumuşak, sözlerin şirin olsun,
Tabiatın temiz suretin nurla dolsun.
- 2572 Bürköö kabak, açuu söz — salat carat,
Ömür boyu cüröktö uusu kalat. Çatık kaş, öfkeli söz,açar yara,
Ömür boyu zehrikalıryürekte.
- 2573 Bul tuuraluu cakşı ır bar, unutupagın
Paydaluu cattap algın ar bir sabın: Bu konuda iyi şiir var, unutma,
Faydalı,her bir dizesin ezberle:
- 2574 “Caman söz, söğüp kirse epsiz boktop,
Cürökkö ısıq calın, denege ok. “Kötü söz, acıtırsa pek çok sövüp,
Yüreğeyakan ateş,bedeneok.

- 2575 Eñ katuu carattan da ayıgarsıñ,
Tilden algan carattan ayıguu cok!”
En sert yaradan da iyileşirsın,
Dilden aldığın yaradan iyileşmezsin!”
- 2576 Keede bek atka minip, coogo çıksa,
Kuş salıp, çavgan¹ oynop, el kırırsa.
Bazen bey at binip sefere çıksa,
Avlanıp², çavgan oynayıp, halkı dolaşsa.
- 2577 Mındayda bekti özgöçö saktoo kerek,
Ar kaday kırsık çette bolsun demek!
O an, beyibaşkaca korumalı,
Her tür bela uzak olsun hasılı!
- 2578 Ar türlüü kırsık bolot, aldın algın,
At üstündö — kuş salıp, çabışkandıñ.
Her tür belası olur, önünegeç,
At üstünde, avlanıp, yarışanıñ.
- 2579 İşenimsiz adamdı — cakındatpa,
Alardı alıs karma, cakın catpa.
Sadakatsiz adamı yaklaştırma,
Onları uzak tut, yakın yatma.
- 2580 İşenimdüü, tartınbas adamdardı,
Bek canınan ketirbe — sen alardı.
Sadakatli, cesaretli adamları,
Bey yanından uzaklaştırma, sen onları.
- 2581 Koşuundun aldında da — bolsun sakçı,
Artına koydurgunuñ baatırlardı.
Ordunun önünde de olsun bekçi,
Ardına koydur bahadırları.
- 2582 Bolobu kiçine top ce çoñ koşuun,
Alıskı, cakında da tartıp bolsun.
Olmaz küçük birliklebüyük ordu,
Uzaktaki yakında saf tutar mı.
- 2583 Ordodo turçu, oturçu orundar bar,
Koşuun da, bolsun dayım, ordun tabar.
Saraydaduracak, oturacak yerlervar,
Asker de olsun daim, yerini bulur.
- 2584 İşenimdüü, tartıptüü bolgon cakşı,
Uşunday boluu kerek, elge başçı.
Güvenilir, tertipli olan iyi,
Bunun gibiolmalı halka önder.
- 2585 Ordo başı uşunday adam bolot,
Bektin işin tuuralap colgo koyot.
Kapıcıbaşı böyle adam olur,
Bey işin düzenleyip yola koyar.
- 2586 Men ayttım, özüñ uktuñ, kutman Elik,
Taap al uşunday can tandap körüp!”
Ben dedim, sen dinledin, kutlu Melik,
Bul al böyle kişiyigörüp seçip!”

Elikin Akdilmişke bergen suroosu

- 2587 “Tüşündüm,— dedi Elik,— köñülüm cay,
Cañı sobol dağı bar mına mınday.
2588 Sen bilesiñ, albette, bardık bekter.
Başka elderge ciberet köp elçiler.
2589 Aytıp berçi, bilgeniñdi sen demek,
Kaday adam elçilikke töp kelet?
2590 Bek işenip cönötöör oşol elçi,
Kaday bolot sen maga aytıp berçi?”

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- “Anladım, dedi Melik, gönlüm rahat,
Yeni sual dahavar işte böyle.
Sen bilirsın, albette bütün beyler,
Başka halklaragönderir çok elçiler.
Söyleyiver bildiğini sen kısaca,
Nasıl adam elçilikte uygun olur?
Beyin inanıp göndereceği bu elçi,
Nasıl olur sen bana söyleyiver?”

¹Uluttuk at oyunu (Millî at oyunu)

²Yırtıcı kuş ile avlansa

33

**AKDİLMİŞ ELİKKE ELÇİLİKKE
BARÇU ADAM KAŃDAY
BOLÖRLUGUN AYTAT**

- 2591 Coop berdi Akdilmiş: “Kutman Elik,
Bul işke da bilimdi cumşa bilip.
- 2592 Elçiğe özgöçö bir sapat kerek,
Bilimi, ilimi artık bolgonu ep.
- 2593 Kudaydın kuldarının arasınan,
Elçi bolot miktısı baarısınan.
- 2594 Elçi menen bütörü çın köp işter,
Elçi bolot cakşı işterge sebepker.
- 2595 Elçi degen baarınan estüü bolsun,
Sözgö çeçen, bilimdüü, eptüü bolsun.
- 2596 Sözdün bilsin iç-tışın bolup colduu,
Üzülgön iş ulansın elçi kolduu.
- 2597 Uk sözün büt düynönü biylegendin,
Akılman el başçısı delingendin:
- 2598 “Estüü adam dayıma el kamında,
Bilimdüünü kötörgün el aldında!
- 2599 Akıl menen baştalğan ar bir işiñ,
Baarınan miktı bütöt, munu tüşün!
- 2600 Kol tiygizse kaysı işke bilimdüü er.
Kulpunat, gülgö aylanıp oşondoy cer.
- 2601 Ar işti baştap alsañ akıl menen,
Al iştin natıycası bolot eken!”
- 2602 Elçi bolsun ak cürök, işenimdüü,
İş bilgi, adilet da, kötörümdüü.
- 2603 Ökümdardın cırgalın közdöyt alar,
Berilgendik begine colun salaar.
- 2604 Bilip al: işenimdüü, tak kızmatker,
Kubangın anday kuldu tapsañ eger.
- 2605 Köñülü ak kızmatker — cakın saga,
Cürök kaniñ keñeşçiñ senin cana!
- 2606 Aç köz adam napsisin başkara albayt,
Aç közdör elçilikke tük carabayt.

33

**ÖGDÜLMİŞ MELİKE ELÇİLİKTE
DOĞRU ADAMIN NASIL
OLACAĞINI SÖYLER**

- Cevap verdi Ögdülmüş: “Kutlu Melik,
Bu işte de bilimi kullan bilip.
- Elçiye başkaca bir vasıf gerek,
Bilimi ilimi fazla olanı uygun.
- Allah’ın kullarının arasından,
Elçi olursağlamı hepsinden.
- Elçiyilebitirilirpek çok işler,
Elçi olur iyi işleresebepkâr.
- Elçi denen hepsinden akıllı olsun,
Söz ustası, bilgili, becerikli olsun.
- Sözün bilsin iç-dışını olup başarılı,
Ayrılanış birleşsin elçi eliyle.
- Dinle sözün tüm dünyayı yönetenin,
Akıllı, halk önderidenilenin:
- “Akıllı adam daima halk derdinde,
Bilgiliyükselt halk önünde!
- Akıl ile yönetilen her bir işin,
Hepsinden sağlam biter, bunu anla!
- Yardım etse hangi işe bilgili er,
Rengârenk olurgüle dönüp böyle yer.
- Her işi yönetsensen akıl ile,
O işin sonu olur kibaşarı!”
- Elçi olsun ak yürekli, güvenilir,
İş bilen, adaletli ve hürmetkar.
- Hükümdar refahınıgözler onlar,
Sadık olan beyine, yolunuaçar.
- Bil ki: Güvenilir, dürüst hizmetkâr,
Sevin öyle kulu bulursan eger.
- Gönlü temiz hizmetkâr, yakın sana,
Yürek kanın, nasihatçın senin cana!
- Açgözlü nefisini idare edemez,
Açgözlüler elçiliğe hiç yakışmaz.

- 2607 Tokpeyil kedey dağı bay delinet,
Sabır menen baarina kolu cetet. Tokgözlüfakire dahi zengin denilir,
Sabır ile hepsine eli yeter.
- 2608 Sarañ uyat, aç közdör — sarañ delgen.
Sarañdı uyatsız deyt ilgerteden. Cimri rezil; açgözlüler, cimri denilen.
Cimriyeahlâksız derler eskiden.
- 2609 Tokpeyildin aytkanın tüşünüp kör,
Tokpeyil baydın — bayı deşet elder: Tokgözlününsözünü anlayıp gör,
Tokgözlü,zengininzengini derler halklar:
- 2610 “Sarañdar — közü toyboy aç köz kelet,
Büt düynönü sorso da toydum debeyt. Cimriler, gözü doymaz aç gözlüdür,
Tüm dünyayı yese dedoydumdemez.
- 2611 Körö albastık — ayıkpas ooru, carat,
Al oorumun dabasın ölüm tabat!” Göremezlik,onmaz hastalık, yara,
O hastalığın devasını ölüm bulur!”
- 2612 Aç közdördü ayırmalap bermekke,
Akıl aytkan bir akılman al bekke: Açgözlüyü ayrı tutarak bir de,
Akıl vermiş bir akıllı o beye:
- 2613 “Bayıym deseñ — aç közdük oydu taşta,
Dil baylığın çoğultup, cıyıp başta. “Mal-mülk istersen, açgözlülük fikrini at,
Gönül zenginliğin çoğaltıp, yığmayabaşla.
- 2614 Kul peyli tok, açköz peylin karartıp,
Sarañ baydan köñülü tok kul artık! Tokgözlükul, açgözlülüğü karartıp,
Cimri zenginden gönlü tok kul artık!
- 2615 Aç köz bekter — kedeydin eñ kedeyi,
Tokpeyil kul — baylardan artık peyli!” Açgözlü beyler fakirin en fakiri,
Tokgözlü kul beylerden daha ahlâklı!”
- 2616 Momun bol, eger bolsoñ toktoo sılık,
Köp bilimdi alasıñ özüñ cıyıp. Sakın ol, eğer olursan ciddi, nâzik,
Çok bilgi alırsın kendin toplayıp.
- 2617 Köödök candar — köptörgö cek körünöt.
Abiyir gana çındıkka alıp kelet. Zevzek canlar, nefrete sebep olur,
Ahlâklı yine dürüstlüğe götürür.
- 2618 Kim toktoo, cooş bolso — sıyga cetet,
Cumşaktık — el cürögün iyiktiret. Kim ciddi, sakın olsa saygı görür,
Yumuşaklık, halk yüreğın yumşatır.
- 2619 Bilimdüü, estüü bolso, egerde al,
Akıl menen ar iştin colun tabar. Bilgili, akıllı olursa, eğer o,
Akıl ile her işin yolunu bulur.
- 2620 Okugun tömönkü ırdı, maanisin bil,
Bilgeniñdi işiñde koldono cür: Oku aşağıdaki şiiri, manasını bil,
Öğrendiğini işinde kullanabil:
- 2621 “Bilim menen oylop casa bütümdü,
Mına oşondo bakıt çayat cüzüñdü! “Bilim ile düşünüp yaphükümüñü,
İşte o zaman baht açar yüzünü!
- 2622 Oydoguña akıl gana cetkiret,
Bilip, baykap, anan başta işiñdi!” Düşündüğüne yalnız akıl erdirir,
Bilip, dikkat edip, sonra başla işine!”
- 2623 Akıl menen cazgandı üyrönösüñ,
Kitep okup akıldı öörçütösüñ. Akıl ile yazmayı öğrenirsin,
Kitap okuyup akılı geliştirirsin.
- 2624 Kim cürsö sözdü ugup, cazıp, okup,
Al özü alğanı oşo bilim tokup. Kim yaşasa söz dinleyip, yazıp, okuyup,
Kendinindokuduğuşey: bu bilim.

- 2625 Uşulardın bardığın bilgen adam,
Bakit nuru cüzünön canat anan. Bunların cümlesini bilen adam,
Baht nuru yüzündeparlaronun.
- 2626 Okusa kim kitepti — sözdü kazat,
Tüşünöt köñüldö ırdı, özü cazat. Okusa kim kitabı, sözü kazar,
Anlar gönüldeñ şiiiri, kendi yazar.
- 2627 Al özü cıldar sanap, corusa tüş,
Aytkan sözü ar dayım töp kelet tuş. O kendi yıllar sayıp,tabir etse düş,
Dediği sözü her daim doğru olur.
- 2628 Sanaktı, cer çenemin cakşı bilsin,
Sanaktan tamır alıp, cer çenesin. Hesabı, yer ölçüsün iyi bilsin,
Sayımınkökünü alıp, yer ölçsün.
- 2629 Nard, çatıraş¹ oyunun cakşı baksın,
Karşısın karmaşkanda cıga çapsın. Tavla,satranç oyununa iyi baksın,
Rakiple tutuşunca yıkıp kessin.
- 2630 Çavgandı mıktı oynop, bolsun mergen,
Adis bolsun münüşkördük cakşı bilgen. Ciriti sağlam oynayıp, olsun avcı,
Mahir olsun, bilsin doğancıbaşılığı.
- 2631 Cana da eñ köp tilde süylöy bilsin,
Türlüü cazuu büt okup, özdöştürsün. Yine de en çok diliyle söyleyebilsin,
Türlü yazıyı tamamen okuyup benimsesin.
- 2632 Bilip al: munun baarın bilgen elçi,
Kaalaganın orundap alat ençi. Bil ki: Bunun hepsini bilen elçi,
İstediğini yerine getirip alır payı.
- 2633 Elçi bolso körögöç cana çıyrak,
Andabegi — çaşamak oynop, cırgap. Elçi olursa uyanık ve sağlam,
O zaman beyi yaşar,rahat, refah.
- 2634 Elçi bolso colu cok kıpçak kulu²
Beginen döölöt çettep keteer kunu. Elçi olsatertipsiz, kof, boş kişi
Beydendevlet kaçır, gider izzeti.
- 2635 Elçi bolsun cakşı işke dayım kömök,
Oşondo işi ilgeri cıla beret. Elçi olsun iyi işe daimdestek,
O zaman işi ileri hareket eder.
- 2636 Elçini kañça cerde kütöt tuzak,
Çalmbay ötüp ketse — aga atak! Elçiyi nasıl yerde bekler tuzak,
Takılmadangeçip giderse, ona nam!
- 2637 Aytsa sözdü dosu dağı, kası da,
Ugup, bilip, tüyüp alsa başına. Söylese sözü dostu da düşmanıda,
Dinleyip bilip bağlayıp alsa başına.
- 2638 Egerde elçi bardık işti bilse,
Beginin dañkı cetet anda köpkö. Eğer elçi bütün işi bilirse,
Beyin namı erero vaktherkese.
- 2639 Ak çaçtuu akılmandın aytkanın uk,
Maanisin tüşünböğön — türköy anık: Ak saçlı akıllının dediğın dinle,
Manasın anlamayan cahil, şüpheşiz:
- 2640 “Atı kalaar kimde eger bolso akıl,
Akılsızdar ömüründö oygo cakır. “Adı kalır kimde eğer olursa akıl,
Akılsızlar ömründe fikirde fakir.
- 2641 Cakşı adam el içinde atak alat,
Akılman al ataktan tabat kanat!” İyü adam halk içinde nam alır,
Akıllı o namdan bulur kanat!”

¹Uluttuk oyundır, çatıraş — şahmat oyunu. (Millî oyunlar, “çatıraş” satranç oyunu.)

²Kol cazmanın 2600 beytinde uşunday sap bar, orusça kotormodo körsötülböğön. (El yazmasının 2600. beytinde böyle söz var, Rusça tercümede gösterilmez.)

- 2642 Kim bolso kolu ceñil akılı mol,
Uluu toonu bagıntıp içü oşol. Kim olursaeli hafif, akılı çok,
Ulu dağı itaat ettirip o egecek.
- 2643 Ar suroogo toktolboy coop tapsın,
Ar süylöştö karmasın sözdün başın. Her soruyakesilmezcevap bulsun,
Her konuşmada tutsun sözün başın.
- 2644 Başkara algan özdörün — bakıt tabat,
Özün saktap, içpesin arak-şarap. Yenebilen nefisini, talih bulur,
Kendinitutup içmesin rakı-şarap.
- 2645 Mas bolso akılduu da — alcıp kalat,
Akılsız mas bolgondo — cetken azap. Sarhoş olursa akıllı da saçmalar,
Akılsız sarhoş olunca azap erişir.
- 2646 Arak bul — akıl bilim düşmanı da,
Bardık çırdın, çataktın buçkağı da. Rakı bu, akıl bilim düşmanı da.
Her kavganınihtilafintemeli de.
- 2647 Akıl-estüü cüz ese — bolso da adam,
İçkiç bolso, işine carabas can. Akılı-selim yüz kere olsa da insan,
Ayyaş olursa, işine yaramaz can.
- 2648 Kañçalık uyat — sıyluu bolso da adam.
İçken soñ uyatsız iş kılata anan. Çokahlâklı, muhterem olsa da insan.
İçtikten sonra ahlâksız iş yaparondan.
- 2649 Attiñ ay, akılsızga adat bolgon,
Şarapka abiyir-sıyın satıp koygon. Ne yazık, akılsıza adet oldu,
Şaraba ar-namusunu satıp koydu.
- 2650 İçpegin — bakıtıñdı kaçırasıñ.
İçkendin tentek deşeer munduz atın!¹ Sakın içme, bahtımı kaçırsın,
İçenin oynak derler deli adına!
- 2651 Arak içseñ — arıldap tiliñ çıgat,
Açık til akır seni körgö tıgat, Rakı içsen gürelyip dilin çıkar,
Açık dil sonunda seni kabre sokar.
- 2652 Cakşı ırğa, candap ötpöy, köñül burgun,
Andan baarın bilesiñ — tolgon sırdın: Şu beyte (iyi şi'ire)yakınlaş, geçme, dikkat et,
Ki bilesinhepsini,bütün sırrın:
- 2653 “İçüü da, mas boluu da — caman adat,
İçki sırrıñ zamatta çıgıp kalat. “İçmek de sarhoş olmak da kötü adet,
İçteki sırrın zamanla çıkıverir.
- 2654 Bilimdüü içip alsa, akıl kaçat,
Naadan içse araktı cüz ese azap!” Bilgili içerse, akıl kaçır,
Cahil içse rakıyı yüz kere azap!”
- 2655 Peyliñ da, sözüñ dağı bolsun appak,
Tiliñ menen akıldı sakta barktap! Ahlâkın da sözün dahi olsun apak,
Dilin ile akılı koru değer verip!
- 2656 Az süylögön adamdar asıl kelet,
Söz cakşıda, iş cakşı bolot delet! Az söyleyen adamlar asil olur,
Söz iyi olanda, iş iyi olur denir!
- 2657 Emne dese — eske tüy, içte sakta,
Uktuñbu — söz çıgarba, eç kimge aytpa. Ne derse akılda tut, içte sakla,
Duydun mu ses çıkarma kimseye deme.
- 2658 Cüzü carık, sımbattuu bolsun özü,
Başkalarından bölünüp tursun elçi. Yüzü güzel, endamlı olsun kendi,
Başkalarından ayırıdursun elçi.

¹Kol cazmanın 2655-beytinde «Bor içse bolur telve munduz «atı» degen tüşünük bar. Köp kotormolordo «adam» dep katorulgan, biz «munduz» degen tüşünüktü kalıruunu tuura kördük. (El yazmasının 2655. beytinde “İçki içse olur deli adı” denen anlam var. Tüm yazmalarda “adam” diye söylenmiş, biz “deli” denen manayı korumayı doğru bulduk.)

- 2659 Kayrattuu bol, işiñdi ıyık karma,
Eñ baaluu eki sapat adamdarda.
- 2660 Üñü koñur, sözdörü bolsunşirin,
Uluu, kiçüü sözüñö ten berişsin.
- 2661 Zor bolso söz maanisi elçi işiñde,
Cakşı söz — carım ırıs — deşet elde.
- 2662 Kutman Elik, taptıñbı minday adam,
Elçilik işti tapşır daroo agan.
- 2663 Cönötö ber alıska tartınbagın,
Çooçun cer — cakın emes, elçi — cakın!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

- 2664 “Tüşündüm,— dedi Elik,— sözdörüñdü,—
Dagı bir suroom bar, aytıp berçi.
- 2665 Emne deseñ sözüñdü tek ugayın,
Akısına kayırmacı men kılayın.
- 2666 Katçı kişi kanday can boluu kerek,
Bek berse aga işenip işti, demek?”

Gayretli olmak, işini kutsal tutmak,
En değerli iki vasıf insanlarda.

Avazı hoş, sözleri olsun şirin,
Büyük, küçük sözüne “tamam” desin.

Büyük olsa söz manası elçi işinde,
İyi söz “yarıtalih” derler halkta.

Kutlu Melik, buldun mu böyle adam,
Elçilik işi teslim et çabuk ona.

Gönderiver uzağa çekinmeden,
Yabancı yer yakın değil, elçi yakın!”

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

“Anladım, dedi Melik sözlerini,
Daha bir sorum var cevap ver.

Ne desen sözünü sessizce dinleyeyim,
Söz hakkınıdeğerini vereyim.

Kâtip kişininnasıl can olması gerek,
Yani bey verirse ona inanıp işi?”

34

**AKDİLMİŞ ELİKKE KATÇI
KİŞİ KANDAY BOLUŞU
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2667 “Eligim,— dedi Akdilmiş,— işke demek,
Akıl menen iş kılçu adam gerek.
- 2668 O begim aytıp berem özüñö men,
Bul turaluu ne bilip, ne tüşüñsöm.
- 2669 Bek özü kança akılduu bolso dağı,
Katçı gerek tüşüröör kagazga anı.
- 2670 Katçıñız — bardık sırdı kata bilsin,
Az, köptü, cik çıgarbay saktap cürsün.
- 2671 Çınçıl gana sırlardı saktay bilet,
İşenimdi — kudayçıl adam süyöt.
- 2672 Katçı özü ubadaga bek bolboso,
Sırdı açıp, uyat kılak bekti koşo.
- 2673 Ökümdar sözgö kança bek bolbosun,
Eki adamga işenip aytaarı çın.
- 2674 Alardın biri uvazir, biri katçı,
Bul eköönö sırdı aytuu boloor cakşı.
- 2675 Bul eköönö söz aytuu abzel demek,
Sır açkan soñ, oşonço sıyloo gerek.
- 2676 Eki adamga işenip sırdı açasıñ,
Kokus buzsa — öz işin buzganı anın.
- 2677 Ötükendin beginin cakşı aytkanı:
“Tilin tıysın, cakşılap karma anı!”
- 2678 Bek işense — sırga bek bolgon cakşı,
Cañılğandın calp etip keter başı!
- 2679 Senin oozuñ üñkürdöy açık turgan,
A sözüñ — çıkkan şoola arañ-arañ.
- 2680 Bat ele şoola ösüp caynap çıgat,
Birge aytsañ, al sözüñdü — büt el ugat.
- 2681 Oozdon ot da çıgat, suu da çıgat,
Biri örttöp, biri kaptap, moysop turat,
- 2682 Ayılğan kereksiz söz — küygön ot da,
Süylöym dep, oşol otko küyüp kalba!

34

**ÖGDÜLMİŞ MELİK’E KÂTİP
KİŞİNİNNASILOLMASI
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- “Melik’im, dedi Ögdülmiş, işe demek,
Akıl ile iş yapan adam gerek.
- Ey beyim cevap vereyim sana ben,
Bununla ilgili ne bilip, ne anlasam.
- Bey ne kadar akıllı olursa da,
Kâtip gerek,sözü yazan kâğıda.
- Katibiniz bütün sırrı saklayabilsin,
Azı, çoğu çit çıkarmadan korusun.
- Bir tek dürüstolan sırları saklar,
İtimadı,inançlı adam toplar.
- Kâtip kendi sözdesağlam olmazsa,
Sırrı açıp, rezil eder beyiayrıca.
- Hükümdar, sözüñdesıkıolsa da,
İki adama güvenip söylerya.
- Onların biri vezir, biri kâtip,
Bu ikisine iyi olur sırsöylemek.
- Bu ikisinekonuşmakefdal,demek,
Sır açınca, o kadar takdir gerek.
- İki adama inanıp sırrı açsan,
Birdenifşa etse,kendine zıyan.
- Ötüken’in beyinin iyi sözleri:
“Dilinitut,sıkıca tut sen onu!”
- Bey güvendiye,ketum olmak iyi,
Yanılanın ansızın gider başı!
- Senin ağzınaçık duranmağara,
Ve sözüñ,yavaş yavaşçık şule.
- Hızlıca şule büyüyüp çoğalır,
Birine desen o sözü, tüm halk duyar.
- Ağızdan ateş de çıkar, su da çıkar,
Biri yakıp, biri dökülüp,döver durur.
- Söylenen gereksiz söz, yanan ateş.
Söyleyeyim diye, ateşte yanma!

- 2683 Cakşı söz agıp turgan bulak bolot,
Kayda cetse, oşol cer gülgö tolot.
- 2684 O, özüñ köptü bilgen cakşı adam,
Sırıñdı açpa, ayagı anın caman!
- 2685 Okugun, tüşünüp al uşul ırdı,
Camandarga açpagın içki sırdı:
- 2686 “Köñül sırn açpagın, tildi tişte,
Aytıp koysoñ — kalasıñ ökünüçkö!”
- 2687 Kızıl til coosu bolot kara baştın,
Can üçün tildi karma, otko tüşpö!”
- 2688 Katçı bolsun bilimdüü cana akılduu,
Cakşı bilsin cazuunu, cazsın ırdı.
- 2689 Kooz cazsa — karasañ köz kubanat,
Okuganda cakşı da, köñüldü açat.
- 2690 Egerde cazgan cazuu bolso suluu,
Kat da körktüü cana da sözü cıluu.
- 2691 Sırğa cakın ilalık adam aytkan,
Cakşı cazuu, eñ cakşı önör abdan:
- 2692 “Akılman cakşı sözdör katta kalat,
Tübölük unutulbay çaşap barat.
- 2693 Kalbasa katka tüşüp sözdör, demek,
Bilimdi azır kaydan alat elek?”
- 2694 Akılmandar cazbasa urpakka dep,
Ötkön tarih dayının kimder bilmek?”
- 2695 Egerde adam uulu kat bilbese,
Kur sözgö işenүүлör bolot bele?”
- 2696 Elden elge ulanıp kabar ketet,
Cazılbası al sözdör kantip cetet?”
- 2697 Cazuu öto maanilüü, cazuu kerek —
Cazuu menen ökümdar işi cüröt!”
- 2698 Bekterge iş cüzündö payda berer,
Ölködö boluu kerek üç türdüü er:
- 2699 Birinçi — ilimdüüler, akılmandar,
Ekinçi — sözdü cazçu al — katçılar.
- 2700 Üçünçü — el korgooçu baatır — erler,
Coo, duşmandı çabışıp, ceñip keleer.
- İyi söz akıp duran pınar olur,
Nereyeerişe, o yer gülle dolar.
- Ey, kendin çok bilen iyi insan,
Sırrını açma, sonu onun yaman!
- Oku, anla kendin için buşiri,
Kötülere açma içteki sırrı:
- “Gönül sırrını açma, dili dişle,
Söylersen kalırsın pişmanlığa!”
- Kızıl dil düşmanı olur kara başın,
Can için dili tut, ateşe düşme!”
- Kâtip olsun bilgili ve de akıllı,
İyi bilsin yazmayı, yazsın şiiri.
- Güzel yazsa, baksan göz sevinir,
Okuyana iyi de gönlü açar.
- Eğer yazılan yazı olursa güzel,
Mektup da güzel ve de sözü hoş.
- Sırğa yakın ilalı adam demiş,
İyi yazmak, en iyi hüner tamamen:
- “Akıllı, iyi sözler mektuptakalır,
Ebedî unutulmaz yaşayıp gider.
- Yazılmasaydı kitaba sözler, yani,
Bilgiyi şimdi nereden alırdık?”
- Akıllılar yazmasa nesillere diye,
Geçen zaman tayinini kimler bilecek?”
- Eğer insanoğlu mektup bilmezse,
Kuru söze itimad olur muydu?”
- Halktan halka eklenip haber gider,
Yazılmazsa o sözler nasıl erişir?”
- Yazıyı çok manalı yazmak gerek,
Yazı ile hükümdar işi yürür!”
- Beylere iş üstünde fayda verir,
Ülkede olmalıdır üç türlü er:
- Birinci; ilimliler, akıllılar,
İkinci; sözü yazacak o, katipler,
- Üçüncü; yurt koruyaniğitler,
Hasm, düşmanı kesip, yenerek gelir.

- 2701 İş tuuraluu, akılduu, bilimdüülör,
Keñeşip, iñgay cagin aytıp berer.
- 2702 Ar türlüü iştin baarın bilip emi,
Cazıp alıp esepteyt kireşeni.
- 2703 Cookerler kılıç alıp koldoruna,
Çığıssa çekti korgop coo colunda
- 2704 Bul üçöö bir boluşsa bardık işte,
Alardın begi cetet tilegine.
- 2705 Mından başka dağı köp kömöktör bar,
Bul üçöönö cardamdaş bolsun alar.
- 2706 Kılıç bolso ceñiştin colun koldoyt,
Kalem menen — başkaruu colun coldoyt.
- 2707 Akıl menen bilimdüü el başkarat,
Birikse uşul eköo — düynönü alat.
- 2708 Bilim menen ökümdar tartip tüzöt,
Akıl menen ar türlüü işter bütöt.
- 2709 Kılıç elge, ölkögö bülük salat,
Kalem kazna köböytüp baylık tabat.
- 2710 Kılıç çapsa kan tögülüp ağılat,
Kalem cazsa, altın kümüş tabılat.
- 2711 Düynödö eki tirek, kezektelet:
Biri — ötkön, biri — aldıda kelçü kezek.
- 2712 Bul eköo teñ uluu iş este tutar,
Dayıma oyloy cürsün ökümdarlar.
- 2713 Bul tuuraluu bir ırda tüz aytılat,
Payda bolot, tıñdagın sen cakşıláp:
- 2714 “Bilimdüülör çıgarat eldin dañkın,
A kılıç — korgoy bilsin eldin barkın.
- 2715 Kılıç menen cañı cer ceñip alat,
Kalem menen işke aşat sanaa-saltıñ!”
- 2716 Katçı adam sarañdıktan bolsun alıs,
Berilgen, çınçıl cana işte kalıs.
- 2717 Tokpeyil buyumdarga közün artpayt,
Kör ookattınsalmagı anı baspayt.
- 2718 Aç közdör — sarañdıktın kulu bolot,
Sarañ bolbo, ökümdar tarat, cogot!
- İş hakkında, akıllı, bilgililer,
Konuşup, uygun olanı söylerler.
- Her tür işin hepsini bilip şimdi,
Yazıp alıp hesaplar gelirleri.
- Askerler kılıç alıp ellerine,
Çıksa sınır koruyup harp yolunda.
- Bu üçü bir olsalar her işte,
Onların beyi erişir dileğine.
- Bundan başka da çok destekler var,
Bu üçüne yardımcı olsun onlar.
- Kılıç olsa zaferin yolunu kollar,
Kalem ile idare yolunu yönetir.
- Akıl ile bilgili, halk yönetir,
Birleşse bu ikisi dünyayı alır.
- Bilim ile hükümdar tertip düzer,
Akıl ile her türlü işler biter.
- Kılıç, halka, yurdazafer kazanır,
Kalem, hazine çoğaltıp zengin eder.
- Kılıç kesse kan dökülüp akıtır,
Kalem yazsa, altın gümüş bulunur.
- Dünyada iki direk, nöbetleşir:
Biri geçmiş, biri gelecek zaman.
- Bu ikisi denk ulu iş akılda tutar,
Daima düşünüp yürüsün hükümdarlar.
- Bu konuda bir şiirde doğru söylenir,
Fayda olur, dinle sen iyicene:
- “Bilgililer çıkarır halkın namını,
Kılıç koruyabilsin halkın değerini.
- Kılıç ile yeni yer yenip alır,
Kalem ile gerçekleştirideoloji!”
- Kâtip adam cimrilikten olsun uzak,
Sadık, doğru ve de işindedürüst.
- Tokgözlü, eşyaya gözünü dikmez,
Fani rızık ağırlığı onu basmaz.
- Açgözlüler cimriliğin kulu olur,
Cimri olma, hükümdar dağıt, yok et!

- 2719 Eger bek sarañ bolso — kemtigi anın,
Sarañdık — eñ camanı kırsıktardın. Eğer bey cimri olsa, kusuru onun,
Cimrilik, en kötüsü belâların.
- 2720 Aç köz katçı öz sözün buzup koyot,
Sarañdıktan cazgamı kata bolot. Açgözlü kâtip kendi sözün bozar,
Cimrilikten yazdığı hata olur.
- 2721 Altına azgırılıç bolso eger,
Bekti da, özün dağı dedi dey ber. Altına aldanan olursa eğer,
Beyi de kendini de yedi deyiver.
- 2722 İşenimdüü kızmatker işke tikan,
Dayıma öz ordunda, izdep kalsañ. Güvenilir hizmetkâr işte çevik,
Daima kendi yerinde, ararsan.
- 2723 Beginin talamında bolot dayım,
Begine arnap koyot malın-canın. Beyinin emrinde olur daim,
Beyine tahsis eder malın-canın.
- 2724 İçkilikke berilbeyt, taza peyil,
Aldaganga coloboyt açık köñül. Ayyaşlığa teslim olmaz, temiz ahlâk,
Aldatana yaklaşmaz doğru gönül.
- 2725 Arak içse, bilimden ayrılal,
Ayrılal biliminen kata cazar. Rakı içse, bilimden ayrılır o,
Ayrılal bilimden hata yapar o.
- 2726 Katçı degen kün-tünü işte bolot,
Dayım dayar — izdese, çıga koyot. Kâtip denen gece gündüz işte olur,
Daim hazır, arasa, çıkıverir.
- 2727 Eki adam kızmat üçün tandap alğın,
Tapkan soñ — eki işke çegip salgın. İki adamı hizmet için seçip al,
Bulduktan sonra, iki işe gönder,
- 2728 Biri — katçı, cazgandı cakşı bilsin,
Biri — elçi sözünön bal töğülsün. Biri kâtip, yazmayı iyi bilsin,
Biri elçi sözünden bal dökülsün.
- 2729 Cakından, ce alıstan ır-çır çıksa,
Bilip koy, uşal eköo sebepçi aga. Yakında ya da uzakta hır-gür çıksa,
Bil işte bu ikisi sebep ona.
- 2730 Artka ketse işteriñ — eköo sebep,
Alga cılsa işteriñ — eköo beret. Geri gitse işlerin, ikisi sebep,
İleri gitse işlerin ikisi verir.
- 2731 Biri aytsa kokustan orunsuz söz,
Ekinçisi — cımsaldap tüzötöt tez. Biri söylese ansızın yersiz söz,
İkincisi saklayıp düzeltir tez.
- 2732 Uşunday, bolsun Elik, katçı kişiñ,
Oşondo aga toluk işenesiñ, Böyle olsun Melik kâtip kişin,
O zaman ona tamamen güvenirsin,
- 2733 Mınday canga işengin, toluk işti,
İştin baarın atkarat kişiliktüü. Böyle cana güven, bütün işi,
İşin hepsini yapar terbiyeli.
- 2734 Kutman Elik, uşular bilgenderim,
Mildetimdi atkarıp, coop berdim!” Kutlu Melik, bunlar bildiklerim,
Vazifemi yapıp, cevap verdim!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

- 2735 “Tüşündüm, aytkanıñdı,— dedi Elik,
Coop ber, bir suroogo dağı köñüp.
- 2736 Kanday can kazınaçı boluş kerek?
Kazınanın açkıçın kimge bersek?

Melik’in Ögdülmüş’e sorduğu soru

- “Anladım dediğini, dedi Melik,
Cevap ver, bir soruya daha başarıp.
- Nasıl canın hazinedar olması gerek?
Hazinenin anahtarını kime versek?

2737 Al degen altın-kümüş sakçısı da,
Karmagan el baylığın öz koluna!”

O denilen altın-gümüş muhafızı da,
Tutan halk zenginliğini, öz elinde!”

35

**AKDİLMİŞ ELİKKE KAZNAÇI
MİLDETİN ATKARÇU ADAM
KANDAY BOLUŞU
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2738 “Elik,— dedi Akdilmiş,— belgilüü iş,
Baarığa kumar bolgon altın-kümüş.
- 2739 Ar kim baalayt, adilet, çinçil candı,
Ak peyilder bolo alat kaznaçı.
- 2740 Aalam kesip, baylıktan tapkan köptü,
Bir soodager aytıptır mınday kepti:
- 2741 “Baarığa — ömürdön da, baylık kımbat,
Çaşoodo altın-kümüş canga urmat.
- 2742 Merezdi da cumşartçu kümüş kelet,
İyilbesti iyilter — kümüş delet.
- 2743 Kümüş körsö — buzulup berilbese,
Anday candı teñey ber periştege.
- 2744 Altın körgön adamdar iyip ketet,
Oroy adam bolso da “biz”“sizge” ötöt!”
- 2745 Kazınaçı tokpeyil, çinçil bolsun,
Bakitka kündö marıp kolu tolsun.
- 2746 Ketpese köp baylıkka azgırılıp,
Kalbasa kuday kaarı unutulup.
- 2747 Adal meñen aramdı ayırıp bilse,
Çakşı menen camandı taanyı cürsö.
- 2748 Tokpeyilder baylıkka kızığışpayt,
Adiletter ar dayım oyun buzbayt.
- 2749 Çaşında körüp cürsö altın-kümüş,
Anday canda eç bolboyt aç közdük iş.
- 2750 Al korksun tobo kılıp kudayınan,
Çındıkka çıkçu coldu tabat anan.
- 2751 Peyil tüzü adamga aşkan baylık,
Anda al — colduu bolot baktısı artıp.
- 2752 Çinçil bolso, adamdın colu taza,
Bekem bolot tübölük baktısı da.
- 2753 Ugup al aytkan sözün boorukerdin,
Anı sen, esiñe alıp, oyloy cürgün:

35

**ÖGDÜLMİŞ MELİK’E HAZİNE DAR
GÖREVİNİ YAPACAK ADAMIN
NASIL OLMASI
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- “Melik, dedi Ögdülmiş belirli iş,
Herkeste arzu olan altın-gümüş.
- Herkes takdir eder adil, dürüst canı,
Ak niyetliler olabilir hazinebaşı.
- Âlem gezip, zenginlik bulan hayli,
Bir tüccar söylemiş böyle bir sözü:
- “Her şeyde, candan damal-mülk değerli,
Hayatta altın-gümüş, cana hürmet.
- Kötüyü de yumşatacak gümüştür,
Eğilmezi eğdiren, gümüş derler.
- Gümüş görünce bozulup teslim olmazsa,
Böyle canı denk tutuver meleğe.
- Altın gören adamlar eğilip gider,
Kaba adam olsa da “biz” “siz” e geçer!”
- Hazinedar tokgözlü, dürüst olsun,
Bahttan her gün zevk alıp eli dolsun.
- Gitmese çok mal-mülke kandırılıp,
Kalmasa Allah gazabı unutulup.
- Helal ile haramı ayırabilse,
İyi ile kötüyü hep tanısa.
- Tokgözlüler zenginliğe heveslenmez,
Adiller sürekli fikrini değiştirmez.
- Gençken hep görse altın-gümüş,
Öyle canda hiç olmaz açgözlü iş.
- O korksun tövbe edip Allah’ndan,
Hakikate çıkacak yolu bulur ondan.
- Temiz ahlaki insanabüyük zenginlik,
O zaman o, talihli olur bahtı artıp.
- Dürüst olsa, adamın yolu temiz,
Sağlam olur ebedi, talihi de.
- Dinle dediği sözünü iyi kalplinin,
Onu sen aklına alıp hep düşün:

- 2754 “İşte da, sözdö dağı adilet bol,
Tübölük ketpey turgan döölöt konor.
- 2755 Al baktıluu — adilet adam bolso,
Cüzü carık, deni sak, sergek oşol”.
- 2756 Abiyirdüü, momun dağı boluu kerek,
Uyatsızdan alısta, bolbo — önök.
- 2757 Uyatıñ — camandıkka, tosmol sımak.
Abiyiriñ — caman işten korgop turat.
- 2758 İçkilikke berilbey, bolsoñ bekem,
Bakıtka barçu coluñ uşul eken.
- 2759 Arakeç öz ırısın içe beret,
Kutu kaçıp, müşkülö tüşö beret.
- 2760 Kazınaçı bolsunçu sarañıraak,
Sarañdar san baylıkka karagıraak.
- 2761 Kızmatına berilsin diti menen,
Berilgender baylıktı tüptöyt tereñ.
- 2762 Berilgender — işenim, ümüt barlar,
O ökümdar, işengendi kızmatka al!
- 2763 Araketçil kaznaçı — işti buzbayt,
Bardığın esepke alıp, cıyıp, taktayt.
- 2764 Tak adamdar unutupayt, eç nerseni,
Sanı taktar cañılбайt, tak esebi.
- 2765 Unutçaaktık — kaydiger adam işi,
Kaznanı cöndöy albayt anday kişi.
- 2766 Tetik kişi — işine tıkan bolot,
Tetiksiz emne iştep, emne koet?
- 2767 Esep-çottu kitepke cazgan cakşı,
Esep süyöt cazgandı, ötö taktı.
- 2768 Cazıp cürsö — kireşe, çığaşa tak.
Cazuu gana baarısın koyot taktap.
- 2769 Cıl, ayın cana künün cazsın daana,
Bardık sanı ordunda bolot anda.
- 2770 Cazıp gana tak esep kılsa bolot.
Esepte, eske alganda — iş oñolot!
- 2771 Oyçuldun sözü turat eske tüşüp:
“Ar dayım esepke tak bolgon tüzük!
- “İşte de sözde de adaletli ol,
Ebediyyen gitmeyen talih konar.
- O talihli, âdil bir adam olsa,
Yüzü nurlu, teni sağlam, canlı o.”
- Ahlaklı ciddi de olmak gerek,
Ahlâsızdan uzaklaş, olma ortak.
- Vicdanın, kötülüğe engel gibi,
Ahlâkın, kötü işten korur durur.
- Ayyaşlığa teslim olma, ol sağlam,
Bahta varacak yolun budur.
- Ayyaş öz talihin içiverir,
Bahtı kaçıp, müşküle düşüverir.
- Hazinedar eli olmalısıkı,
Eli sıkı,hazineyegözetçi.
- Hizmetine teslim olsun arzusu ile,
Teslim olanlar zenginliği kurar derin.
- Teslim olanlar, güvenilir, ümitliler,
Ey hükümdar, güvendiğini hizmete al!
- Uyanık hazinedar, işi bozmaz,
Hepsini hesaba alıp, yığıp, ince hesaplar.
- Dürüst adamlar unutmaz hiçbir şeyi,
Hesap yapar yanılmaz, doğru hesabı.
- Unutkanlık, akılsız adam işi,
Hazineyi yönetemez öyle kişi.
- Zeki kişi işinde derli-toplu olur,
Zeki olmayan ne işler, ne yapar?
- Hesabı kitaba yazan iyi,
Hesap sever yazanı, çok hesabı.
- Yazsa hep, girişi çıkışa uygun,
Yalnız yazmak hepsini tam hesaplar.
- Yıl, ay ve gününü yazsın açık,
Her sayı yerinde olur o zaman.
- Yazıp yine doğru hesap yapsa olur,
Hesaplayıp akılda tutunca iş düzelir!
- Akıllımın sözü akılda kalır:
“Her daim hesapta dürüst olmalı!

- 2772 Cazılbası bardığı este kalbayt,
Bardığın akılman da estey albayt. Yazılmazsa hepsi akılda kalmaz,
Hepsini akıllı da akılda tutamaz.
- 2773 Cazılğan —unutulbayt, estöö kıyın,
Esebiñ tak bolboso — işiñ tıyın. Yazılan unutulmaz, hatırlama zor,
Hesabın doğru olmazsa, işin pul (zor).
- 2774 Kim cazıp, taktay cürsö esep-çotun,
İşi dayım şar bolot dal oşonun. Kim yazıp, hesaplarsa hesabın,
İşi daim hızlı olur hep onun.
- 2775 Kızmatker esep çotko tak bolboso,
Esepteşe kelgende — uyat oşo! Hizmetkâr hesapta doğru olmazsa,
Hesaplaşma esnasındarezil o!
- 2776 Eliktin esepтерin taktap emi,
Saktay cürsö esiñde köp nerseni! Melik'in hesaplarını yapıp şimdi,
Saklayabilse aklında her şeyi!
- 2777 Eliktin esep işin bilgeniñ cön,
Anan da barın taktap cürgönüñ cön. Melik'in hesabını bilmen doğru,
Sonra da hepsini hesaplamana doğru.¹
- 2778 Uşunday cürgüzgöndö esepтерdi,
Sanaşat bardık işti, köktü, cerdi!" Bunun gibiyaparsan hesapları,²
Hesaba katar tüm işi, göğü, yeri!"
- 2779 Kulak tür bilermanım, kelip cöngö,
Akılduu söz — çoñ olco bilgenderge: Kulak ver bilgiçim, gelip doğruya,
Akıllı söz, büyük ödül bilenlere:
- 2780 “Cer çeneşte tak esep öto kerek,
Andayga akılduu can carayt demek. “Yer ölçmede doğru hesap çok gerek,
Öyleye akıllı can yarar,demek.
- 2781 Andaylar ceti kabat köktü bölöt,
Baarın taktap, esepтер, sanap beret!” Öyleler yedi kat göğü böler,
Hepsini doğru hesaplayıp sayıverir!”
- 2782 Bilimdüü, akılduu da, bolsun çinçil,
Akılduu can adilet işke umtul. Bilgili, akıllı ve olsun doğru,
Akıllı can adil işe atılır.
- 2783 İş bilgendin işteri dayıma ak,
Aktık barda — aloop çındık canat. İş bilenin işleri daima ak,
Aklık varsa, yarar alevlenip hak.
- 2784 Akılsız özün dağı karmay albayt,
Bilimsizdin aldıga işi cılbayt. Akılsız kendini dahi tutamaz,
Bilgisizin işi ileri gitmez.
- 2785 Ordonun işin teyleyt kazınaçı,
Andıktan öto tıkat bolgon cakşı. Düzenler hazinedarülke işini,
Onun için olmalıçokdikkatli
- 2786 Tüz bolso sözündö da, işinde da,
Tütün cukpay abiyiri taza anda. Dürüst olunca sözünde işinde de,
Ahlakıpâk, o zaman tutmaz leke.
- 2787 Közüñdö, sözüñdö da tuuralay bil,
Akıl menen napsiñdi cügöndöy cür. Gözünü sözünü de düzenleyebil,
Akıl ile nefsinin hep zapt edebil.

¹ Orijinal metinde “*Eliğ sakışında keçer erse sen / Kerek hendese sakışı tutsa sen*”(2783) beyti bulunmakta olup bu beyt, Arat tarafından “Kara-cümleden sonra hendese hesabını ele alması gerekir” şeklinde Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Kırgızca aktarmada “hendese” kelimesininin karşılığı olabilecek bir kelime bulunmamaktadır.

² Bu beyt, orijinal metinde “*Körü barsa yinçge sakış hendese / Muni birle yir kök bolur ol sasa*” (2784) (Dikkat edersen hendese ince hesaptır. Bununla yer ve gök hesapları yapılabilir) şeklindedir.

- 2788 Közün t şs  k n l n oop ketet,
Könül ooso — t b n  oşo cetet. Gözün düşse gönlün meylediverir,
Gönül meyletse, kökünü okazır.
- 2789 Könül degen b t deneni başkarat,
Bek baştasa kul-kutanı b t barat. Gönül denen, tüm bedeni yönetir,
Bey y netse,tebaaonu izler.
- 2790 Akılduu adam aytkan oylop-oylop;
“Könül menen k z nd  sakta korgop! Akıllı adam demiş çok düşünüp,
“Gönül ile gözünü sakla koruyup!
- 2791 K n l n b t dene di cürsün teskep,
Oor c k al k t r or e  ele k p. Gönlün tüm bedenini idare eder,
O çok fazla ağır yük kaldırır.
- 2792 Merez adam t b nd  caman bolot,
Akılduunu uyatka salıp koyot!” Kötü adam soyundank t  olur,
Akıllıyı rezil edip brakır!”
- 2793 Esep menen cik çıgarbayt sak adam,
Kazınanı korotposton karmagan. Uyanık adam,hesaplaisraf etmez,
Elde tutar, hazineyi eksiltmez.
- 2794 Coomartsı bı — saga urmat, saga da k,
Bir o emes, öz marttığı n da k tabat! Cömert isen sana hürmet, san nam,
Başkası değil, cömertliğin nam bulur!
- 2795 Ar türlü tovarların barkın  akta,
Baarının baasin bil u — mildet saga. Her türlü malın değerini takdir et,
Hepsinin pahasını bilmek, görev sana.
- 2796 Baanı bilgen — aldanbayt e  ubakta,
Soodada ala alışpayt aşık akça. Pahayı bilen aldanmaz hiçbir zaman,
Ticarette vermezler fazla akçe.
- 2797 Soodanı sılık karma k t r lb y,
Uluu-ki   baarısın caykap koyso. Havalanma, ticarettenazikol, ,
Büyük-k  k herkesing nl n  al.
- 2798 Alış-berış işine e  tak bolso,
Uluu-ki   baarısın caykap koyso Alışveriş işinde ol en dürüst,
Az-fazla demeden hepsini düzelt.
- 2799 Alganın berip tursa u urunda,
Suraganı tabılat dayım aga. Aldığını veriyorsa ânında,
İstedıği bulunur daim ona.
- 2800  k mdar  z  erigin sıylap tursa,
 ır- atak, talaş-tartış bolboyt anda, Hükümdar askerini takdir ediyorsa,
Kavga-dövüş, kargaşa olmaz orada.
- 2801 Kazınaçı sara bı — asker c d yt,
Asker anı ar dayım bekten k r t. Hazinedar cimri ise asker zayıflar,
Asker onu her daim beyden bilir.
- 2802 Aytkan eken kaysı bir coomart adam,
Nasaatın uk, be aram, bolsun paydaş: Söylemiş herhangi bir cömert adam,
 ğ t dinle, zavallı, olsun fayda:
- 2803 “Kim  z  işenimden ketem dese,
Aytkan sözün atkarbay kılsın eki. “Kimki itimattand şmek isterse,
Verdiği s z tutmasın,etsin iki.
- 2804 İş bolso koldon kelbes, berbe ubada,
Aytti bı, atkarganı  ne bolso da. İş ise elden gelmez, verme vaad,
Dediysen, yapacaksın ne olsa da.
- 2805 S zɡ  turbas bekterge — işenim cok,
İşenim ketken cerde, iyilik cok!” Sözünde durmaz beylere, güven yok,
Güven olmayan yerde, iyi iş yok!”

- 2806 Tak bolsun, ileñ-salañ bolbosun can,
Kolunan eç iş çıkpayt anday kuldan. Doğru olsun, gevşekçe olmasın can,
Elinden hiç iş çıkmaz öyle kulun.
- 2807 Kim iştese begine canın sabap,
Andaydın tüyşüğü köp, katuu talap. Kim çalışsa beyine tümgücüyle,
Öylenin ihtiyacı çok, çok taleple.
- 2808 Kol cetpey, kızmatçısı kalsa turup,
Bek tolturar andayda carlık kılıp. Hizmetçisi çaresiz kalsa durup,
Bey karşılar o zaman ferman kılıp.
- 2809 Kazınaçı berbesten sozso köpkö,
Uu alganday ökünüç kalar este. Hazinedar vermeyiuzatsaçok zaman,
Zehir almış gibi pişmanlık kalır akılda.
- 2810 Keregiñdi maalında surap alsañ,
Pildey bolor az nerse acat açkan. İhtiyacını vaktinde istesip alsan,
Fil gibi gelir sanaazihtiyacın.
- 2811 Ugup al aksakaldın aytkan kebin,
Suragandın, e, baatır, tapkın cönün: Dinle aksakalın dediği sözün,
İsteyenin,eyyiğit,yaphacetin.
- 2812 “Uçurunda töp bolso ötünüçüñ,
Ayabaysıñ canıñdı oşol üçün. “Zamanında verilseistediğin,
Esirgemezsın canını onun için.
- 2813 Andayda tırnaktay iş pil körünöt,
Dayıma maalım adat uşul işiñ!” O zamanazıcık iş fil görünür,
Daima böyledir hâli bu işin!”
- 2814 Uşunday adam tapsañ, kutmañ Elik,
Akılı, bilimi artık, sıyluu kelip. Kutlu Melik,bulursan böyle adam,
Akılı, bilimi fazla, saygın olan.
- 2815 Bolo alat kazınaçı anday adam,
İşenip tapşıra ber işiñdi agan!” Olabilir hazinedar böyle adam,
İnanıp teslim et işini ona!”

Eliktin Akdilmişke bergin suroosu

- 2816 “Tüşündüm,— dedi Elik,— aytkanıñdı,
Suroo bar, coop bergin kayra dagı.
- 2817 Kızmatker, tamak-aşka baş-köz bolor,
Kantip ötöyt kızmatın mına oşol?
- 2818 Tartınbay tamak içse begi andan,
İşençü, diti menen korkpoy, abdan?
- 2819 Tamak içip-cegendik — nazik nerse,
Sezimdüüdön tamak iç koldon kelse.
- 2820 Coop berip oyuñdu añtar emi,
Bilgim kelet baarisın erdin eri!”

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- “Anladım, dedi Melik, dediğini,
Soru var, daha cevap ver yine.
- Hizmetkâr, yemek-aşa göz kulak olur,
Nasıl yerine getirir hizmetini işte bu?
- Çekinmeden yemek yer beyi ondan,
İnancı, güveniyle korkmaz katiyen?
- Yemek yiyip-içmek, hassas mesele,
Şüpheliden yemek yemekmümkünse.
- Cevap verip fikrini söyle şimdi,
Bilmek isterim hepsini erlerin eri!”

36

**AKDİLMİŞ ELİKKE BAŞKI
AŞPOZÇU KANDAY ADAM
BOLUŞU KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2821 Coop ayttı Akdilmiş: “Kutman Elik,
Al adam asıl bolsun, dili biyik.
- 2822 Adamdan, eñ adilet, işeniçtüü,
Kolunan tamak içse bolot begi.
- 2823 Mınday işke caraşat çınçıl adam,
Abiyirdüü, çın berilgen, ayanbagan.
- 2824 İşenimdüü, adilet, bolsun çınçıl,
Arnalsın dili, deni begine uşul.
- 2825 Korkunuç bekke kelet tamak menen,
Aşpozçunun amalın bilçü beleñ?
- 2826 Bardık cerde bekterge saktık kerek,
Cep — içkende özgöçö bolsun, demek.
- 2827 Ökümdarda bolo kelgen miñ duşman,
Alar dayım añdıp arttan or kazgan.
- 2828 Aşpozçu bolso duşman, işenimsiz,
Korkunuç ökümdarga bolot çeksiz.
- 2829 Al bolsun kızımatınan köptü körgön,
Açuu, tattuu aşının daamın bilgen,
- 2830 Eger al çınçıl, tıkan bolso işten,
Begi işenet, sıy alat emgeginen.
- 2831 Sözün uk, süylöp ketken kutman adam,
Akılına andaydın alkış aytam:
- 2832 “Bir nersege köp emgek kalsañ cumşap,
Oşol nerse süykümdüü, saga kımbat.
- 2833 Bir işke büt ömürün adam berse,
Al kımbat ömürünö cüz miñ ese.
- 2834 Caşoo emes, ömürdö oor emgek,
Emgeksiz ötkön ömür, tekke ketmek,
- 2835 Ömür ötsö kaygırbayt adam özü,
Boşko ketken ömürün ökünüçtüü!”
- 2836 Tokpeyil köñülü bay adam kerek,
Tolumduu — körünüşü, körktüü — demek.

36

**ÖGDÜLMİŞ MELİK'E BAŞ
AŞÇININ NASIL ADAM
OLMASI GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Cevap verdi Ögdülmiş: “Kutlu Melik,
O adam asil olsun, gönlü yüce.
- En adil, güvenilir olan adamın,
Beyiyemek yese olur, elinden.
- Böyle işe dürüst adam yaraşır,
Ahlâklı, gerçek sadık vefedakâr.
- Güvenilir, adil, olsun doğrucu,
Adansın gönlü, teni beyine, bu.
- Korku beye ulaşır yemek ile,
Aşçının hilesini ne bilirsin?
- Her yerde beylere uyanıklık gerek,
Yiyip-içerken başkaca olsun, yani.
- Hükümdarda olur binlerce duşman,
Onlar bekler, kuyu kazar arkadan.
- Aşçı olursa duşman, güvenilmez,
Korku hükümdarda olur hesapsız.
- O olsun hizmetinden çok gören,
Acı, tatlı aşının tadını bilen.
- Eğer o doğru, derli toplu olsa işte,
Beyi inanır, hediye alır emeğiyle.
- Sözünü dinle, söylemiş kutlu adam,
Aklına öylenin dua edeyim:
- “Bir şeye çok emek veriyorsan,
O şey hoş, senin için değerli.
- Bir işe tüm ömrünü adam verse,
O değerli ömründe yüz bin kere.
- Hayat değil, ömürde ağır (olan), emek,
Emeksiz geçen ömür, boşuna gidecek.
- Ömür geçse üzülmez adam kendi,
Boşa giden ömrün pişmanlık!”
- Tokgözlü gönlü zengin adam gerek,
Hoş görünüşü, güzel kısaca.

- 2837 Tak bilsin şariyattı, bolsun estüü,
Cakşılardın murası — işenimi. Doğru bilsin şeriati, olsun akıllı,
İyilerin muradı, itimadı.
- 2838 Bekterdin tabiyatı nazik kelet,
Cakpagan tamaktardı kantip cemek? Beylerin tabiyatı nazik olur,
Hoşa gitmeyen yemeği nasıl yer?
- 2839 Aşpozçu cakşı bolso — tamak cakşı.
Daamduu tamak dayım bolot tattuu. Aşçı iyi olursa, yemek iyi,
Lezzetli yemek daim olur tatlı.
- 2840 Aç köz adam tamakka suk da bolot,
Kolun salıp tamaktı bulgap koyot! Açgözlü adam yemeği de kıskanır,
Elini uzatıp yemeği pisletir kor!
- 2841 Açközdördün kılğanı dayım aram,
Aram kolduu — keselder ayıkpagan. Açgözlünün yaptığı hep haramdır,
Haram yiyen, onulmaz hastalardır.
- 2842 Bolso da eñbooruker biröö üçün,
Özüñö özüñ gana — küyümdüüsün, Olsan da çokşefkatli başkasına,
Kendine teksenedersin itina.
- 2843 Adamdarga işengin, birok bol sak,
Abaylap cür, işiñe bolgunuñ tak. Adamlara inan, fakat ol uyanık,
Hep dikkat et, işinde ol doğru.
- 2844 Bir sözgö buga ılayık, keldi kezek,
Estüü adam, nasaatka bergin esep: Buna layık bir söze geldi sıra,
Akıllı adam, nasihata ver hesap:
- 2845 “Baarına işen, birok sak bol özüñ,
Saga cakın baarınan bir öz közüñ, “Hepsine inan, fakat uyanık ol kendin,
Sana yakın hepsinden tek kendi gözün,
- 2846 Aziz canıñ baarınan kımbat kelet,
Aziz candı saktay cür, bütsün sözüñ!” Hepsinden değerli oluraziz canın,
Aziz canı hep koru, bitsin sözüñ!”
- 2847 Adeptüü işine tak, tıkan bolsun,
Köñülü tüz, eñ sılık közgö tolsun. Edepli işinde doğru, derli-toplu olsun,
Gönlü temiz, en zarif hoş görünsün.
- 2848 Baarı barktayt tazalık, suluuluktu,
Tamak ötpöyt — kir bolso aşpozçusu! Hepsi takdir eder temizlik, güzelliği,
Yemek yenmez, kirli olursa aşçısı!
- 2849 Tazalıktı kuday da cakşı köröt,
Taza adamga tatıktuu atak kelet. Temizliği Allah da iyi görür,
Temiz adama tatlı nam gelir.
- 2850 Tazalık adamdarga zarıl eken,
Taza bolsun tamagıñ içip-cegen. Temizlik insanlara zaruridir,
Temiz olsun yediğin yemeğin.
- 2851 Kir adamdı alıs tut tamak-aştan,
Andaylardın casagan aşı da aram. Kirli adamı uzak tut yemek-aştan,
Öylelerin yaptığı aş da haram.
- 2852 Tüz köñül ak dil menen işti ötü,
Dili kara ak iştey almak bele? Doğru gönül temiz yürek ile iş yapar,
Gönlü kara temiz işleyebilir mi?
- 2853 Başkı aşpozçu egerde caman bolso,
Al başkargan adamdın — baarı oşo. Baş aşçı eğer kötü olursa,
Onun yönettiği adamın hepsi öyle.
- 2854 Kazandı açköz, suktar kurçap alsa,
Dastorkonu beginin caysız anda! Kazanı açgözlüler kurcalasa,
Bey sofrasıhoş olur mu o anda!

- 2855 Adamga adilettik, taktık kerek,
Oşondo tilegeniñ baarı kelet. Adama adillik, doğruluk gerek,
O zaman dileğinin hepsi olur.
- 2856 Ugup al, peyli cakşısı bir adamdın.
Peyli tüzdör turmuştan alat baarın: Dinle, ahlâkı iyi bir adamın,
Ahlâkı doğrular hayattan alır hepsin:
- 2857 “Çınçıl candı ciloolop bakıt koştoyt,
Çınçıl üçün kün betin bulut tospoyt. Doğruyu, dizginleyip baht,hoş tutar,
Doğruya, güneşibulut kapatmaz.
- 2858 A kokus kıyanatçıl kelse toorup,
Cakşılıktın bulağı kalat soolup, Ki aniden hain gelse uğrayıp,
İyilik pınarı kalır kuruyup,
- 2859 Kolun sozso kıyanat kokus ele,
Deñiz soolup, çöp kuurap — bolot balee!” Elini uzatsa hain aniden ki,
Deniz kuruyup, ot kuruyup olur belâ!
- 2860 Begine çın berilgen adam cakşısı,
Toktoo da, abiyiri bar cana uyattuu. Beyine dürüst teslim olan adam iyi,
Ciddi de, ahlâklı ve de edepli.
- 2861 Öz işin tıkan ötöp daana bilsin,
Tamagın tez bışırıp, dayar kılsın! Öz işini derli-toplu yapıp iyi bilsin,
Yemeğın tez pişirip, hazır etsin!
- 2862 Kızmatın şartın buzbay ötöp cürsün,
Kırçü, çıkçu mezgildi cakşısı bilsin. Hizmetin şartını bozmadan yapsın,
Girecek, çıkacak zamanı iyi bilsin.
- 2863 Kırıktan saktap kalat akıl-sezim,
Bilim menen iş kılsañ, çıkpayt közüñ. Belâdan koruyuverir akıl-hissin,
Bilim ile iş yapsan, çıkmaz gözün.
- 2864 Begiñe ak emgekten atak berseñ,
Ataktuu dal oşonço bolosuñ sen! Beyine ak emekten nam versen,
Namlı tam da o kadar olursun sen!
- 2865 Cakşısı adamdar közdöşöt cakşılıktı,
Estüünün — topuk kılar maksatı uşu. İyi adamlar gözlerler iyiliği,
Akıllının hizmet ettiği maksadı bu.
- 2866 Estüünün bir belgisi — kişiçilik,
Bilimdüü— mıktı adam algın bilip. Akıllının bir işareti, terbiye,
Bilgili, sağlam adamı bil.
- 2867 Akılduunun aytkanın bek turalı,
Akılduu — adamdarga çoñ nasaatçı: Akıllının dediğini sağlam turalım,
Akıllı, adamlara büyük nasihatçı:
- 2868 “Akılduu, cakşısı adamda asıl sezim,
Adam üçün azapka salat özün, “Akıllı, iyi adamda asıl his olur,
Başkası’çin kendini derde salar.
- 2869 Aramzada iş buzuk, oroy kıyal,
Ötösünö çıgarbayt aytkan sözün!” Haramzade,kötü,şer düşünceli,
Yerine getirmez dediği sözü!”
- * * *
- 2870 Aytıp berdim, kandayın aşpozçunun,
Kutman Elik, aşpozçu bolsun sonun. Söyleyiverdim, ne olduğunu aşçımın,
Kutlu Melik, aşçı çok iyi olsun.
- 2871 Dastorkondu başkarıp colgo koysun,
Kolunan bek tartınbay işçü bolsun. Sofrayı idare edip yola koysun,
Elinden beyçekinmedenaş yesin.
- 2872 Kutman Elik, men aytım bilgenimdi,
Akıl cetip, cüröktön sezgenimdi”. Kutlu Melik, ben dedim bildiğimi,
Aklım erip, yürekte sezdüğimi.”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

- 2873 “Tüşündüm,— dedi Elik,— bildim anı,
Suroo bar, coop kütöm senden dagı.
- 2874 Aytçı emi: kaday bolot suusun berçü,
Kaday iştep, kadayça bolot özü?
- 2875 Bek işençin kadayça atkara alat,
Kantkende bek tartınbay içet tamak?

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- “Anladım, dedi Melik, bildim onu,
Soru var, cevap beklerim senden daha.
- De şimdi: Nasıldırıçkicibaşı,
Ne yapıp, nasıl olur ki kendisi?
- Beyingüvenini nasıl kazanır,
O ne yapsa, bey çekinmeden içer?”

37

**AKDİLMİŞ ELİKKE SUUSUN
BAŞI ADAM KANDAY
BOLUŞU KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2876 Akdilmiş coop ayttı: Elik kutman,
İşenimdüü adamdı cakşı tapsañ.
- 2877 Üyrönsün, oşol adam közdöp işin,
Maş bolsun kızmatına berip ditin.
- 2878 Ak bolsun peyli saga, aç köz emes,
Tüz bolsun cebe sınduu, kaytuu bilbes.
- 2879 Egerde suusun başı — bolso uşunday,
Bul işi atkara alat toktop turbay.
- 2880 Anda bolot ar türlüü darı-darmek,—
İçirer iç oorusa, bolso tüynök.
- 2881 Suyuk, koyuu darılar anda bolot,
Süykör, soror, içüüçü — bölök-bölök.
- 2882 Büt şireler, suu cemiş, kurgatkan da,
İçip-ceçü bardığı bolot anda.—
- 2883 Korkunuç bekke kelet tamagınan,
Aşpozçu, suusun sunçu saktayt andan.
- 2884 Egerde eköo birdey — caman bolso,
Bek üçün — eñ çoñ tüyşük balee oşo.
- 2885 Eşitkin, söz maanisin daana saktap,
Tamaktı tarta içip, bol etiyat:
- 2886 “Tamaktı tarta ceseñ — başıñ aman,
Aş bolso içken tamak — payda sagan.
- 2887 Köp kördüm özünö özü kılğandardı,
Tamagınan çalındı anın baarı.
- 2888 Kekirtegiñ özünüdü kesel kılrat,
Darı-darmek kekirtek kayra kuyat.
- 2889 Birdey bolsun adamdın akıl-esi,
Kılğan işi estüünüñ kişiliktüü.
- 2890 Estüü can camandıktan kaçıp ötöt,
Bilimdüünün bar işi appak deşet.

37

**ÖGDÜLMİŞ MELİK'E İÇKİCİ
BAŞI OLAN ADAMIN NASIL
OLMASI GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Ögdülmiş cevap verdi: “Kutlu Melik,
Güvenilir adamı sen bulursan.
- Öğrensün bu adam bakıp işini,
Ustalaşsınışine verip fikrini.
- Ak olsun niyeti sana, açgözlü değil,
Dürüst olsun ve güzel, dönme bilmez.
- Eğer içecek başı olursa böyle,
Bu işi yapabilir durup dinlenmeden.
- O vakt olur her türlü ilaç-deva,
İçirir iç ağrısı, olsa hasta¹.
- Sıvı-katı ilaçlar onda olur,
Sürecek, emecek, içecek ayrı ayrı.
- Tüm şuruplar, sulu yemiş, kurutulmuş da,
İçip-yenirne varsa olur onda.
- Korkular beye gelir yemeğinden,
Aşçı, içkicibaşı korur ondan.
- Eğer ikisi aynı, kötü olsa,
Bey için en büyük kaygı bela bu.
- İşit, söz manasını iyi kollaayıp,
Yemeği bol tedbirle tartarak yiyip:
- “Yemekölçülü yesen, başın esen,
Az² ise yenen yemek, fayda sana.
- Çok gördüm kendine kendi edenleri,
Yemeğinden mahvoldu onun hepsi.
- Boğazın kendini hasta eder,
İlaç-deva daboğazdankonulur.
- Aynı olsun adamın aklı-fikri,
Yaptığı işi akıllının terbiyeli.
- Akıllı can kötülükten kaçıp gider,
Bilgilinin her işi tertemiz derler.

¹ tüynök: Bir tür mide (iç organ) hastalığı

² “az” olarak aktardığımız kelime, Kırgızca metindeki “aş” anlamına uygun düşmemektedir. Bu yüzden biz, KB’in orijinalindeki gibi (*boguzug küdezsa başınfa asıg/ aşıg az yise bu agızka tatıg*, 2893) kelimeyi “az” olarak kabul ettik.

- 2891 İyri cıgaç — otun da, otko küyöt,
Peyli buzuk — tutkunday bozdop cüröt.
- 2892 O, begim bardık işte adilet bol,
Saga ayta, çın cüröktön keñeş oşol!”
- 2893 Suusun başı adilet boluş kerek,
Ak peyil, akılı artık, taza cürök.
- 2894 Eger al taza bolso, peyli tüzük,
Andaydan alıs bolot türlü kırısk.
- 2895 İçimdikti özü içip, dayar kılısın,
Bötön koldu tiygizbey, tamga ursun.
- 2896 İççü, ceçü darının baarı-cogun,
Öz kolunan çıkarıp, tutsa sonun.
- 2897 Cemişti kurgak, cañı, bal şireni,
Saktasın şaraptı da bekem emi.
- 2898 Açuu, tattuu baarisın kılıp belen,
İdişti taza karmap, bolsun kenen.
- 2899 Begine ötösö al — ak kızmatın,
Emgeginin üzürün körörü çın.
- 2900 Cumşasa kişi emgegin bir nersege,
Canına siñip kalat oşol nerse.
- 2901 Uşuga ılayıktuu cakşı söz bar,
Cakşı söz candan artık, sen bilip al:
- 2902 “Bir emgekke cumşasa ditin adam,
Al nerse — candan artık bolot agan.
- 2903 Büt ömürün arnasa işke kişi,
Anday cük ceñil bolot baykalbagan!”
- 2904 Anday adam tabılsa — boldu anda,
Öz tizginin toktotpoy karmat aga.
- 2905 Mınday işke cakşı adam öto kerek,
Cüröktön güldöy caynap ümüt önöt.
- 2906 Cardamçılar cabıla kömök bersin,
Baarı çaş, sakalı cok, suluu kelsin.
- 2907 Cüzü carık, caydarı kabaktarı,
Şiñga boy, kara kaştuu, körktüü dağı.
- 2908 Keñ dalı, içke beldüü, bolsun nazik,
Ak cüzdüü, beti nurduu cana açık.
- Eğri ağaç, odun olur ateşte yanar,
Ahlâkı kötü, esir gibi bağırır.
- Ey beyim, her işte adaletli ol,
Sana diyecek doğru yürekten söz bu!”
- İçecek başının adil olması gerek,
Ak tabiat, akli fazla, temiz yürek.
- Eğer o temiz olsa, ahlâkı düzgün,
Öyleden uzak olur türlü belâ.
- İçeceği kendi içip, hazır kılısın,
Başka el değdirmeyen mühür vursun.
- İçecek-yenecek ilacın hepsini,
Öz elinden çıkarıp, tutsa pek iyi.
- Kuru, tazeyemişi, bal şurubu,
Korusuniçeceği de sağlam şimdi.
- Acı, tatlı hepsini hazırlasın,
Kabı temiz tutup, olsun çok.
- Beyine yapsa o, ak hizmetini,
Emeğinin zevkini göreeceği gerçek.
- Kullansa kişi emeğini bir şeyde,
Canına sinip kalır o nesne.
- Buna layık olan iyi söz var,
İyi söz candan fazla, sen bil:
- “Bir işe adasa fikrini adam,
O şey, canından parça olur ona.
- Tüm ömrünü tahsis etse işe kişi,
Öyle yük zafer olur görülmeyen!”
- Tam vaktidir, öyle adam bulunsa,
Bu işdizgininihemen ver ona.
- Böyle işe iyi adam çok gerek,
Yürekte çiçek gibi büyüyüp ümit filizlenir.
- Yardımcılar elbirliğiyle destek versin,
Hepsi genç, sakalsız, güzel olsun.
- Yüzü parlak, hoş olmalı gözleri,
Endamlı, kara kaşlı, görklüdahi.
- Geniş omuz, ince belli, olsun nazik,
Ak yüzlü, yüzü nurlu ve de açık.

- 2909 Kiyimi kızıl, köpkök, caşıl bolsun,
Kırgende tamak alıp,— köz açılısın.
- 2910 Bolbosun arasında sakalduusu,
Çaç tüşüp, aram bolor karmagan suu!
- 2911 Bir tük tüşsö — kuyulgan idiş aram,
Kıl çıksa tamagiñan — andan caman!
- 2912 Bul turaluu — ayılğan akılduu söz,
İdiş tutkan sakalduu bolbosun eç:
- 2913 “İdişçi şıñga kelsin cüzü carık,
Tamaktı tabit menen içet alıp.
- 2914 Cıldızı artıp ak cüzü carkıp tursa,
Tabitiñ tartıp turar köñül kanıp!”
- 2915 O, adam, sözdü kazıp oy izdegen,
Okugun, aytkan oydu ırlar menen:
- 2916 “Süykümdüü, cakşı bolso körünüşü,
Sunganı adal bolot — anday kişi;
- 2917 Açtarga tamaktan da peyil cagat —
Çañkagan kanbay turat, tartıp körkü!”
- 2918 Suusun başı uşunday cakşı bolsun,
Kızmatı andan artık oygo tolsun.
- 2919 Oşondo bekter aga iş berişet—
İşenip, ak emgekten sıy körüşöt.
- * * *
- 2920 Körçü Elik, kança türdüü adam kerek,
Peyli tüz, işenimdüü, kızmatka elpek.
- 2921 Biri — elçi, katçı bolot — ekinçiler,
Aşpozçu, suusun başı — koşo cüröör.
- 2922 Tandaganda bulardı etiyat bol,
Bolbosu kırsık seni calmap koyor.
- 2923 Elçi meñen katçılar caman bolso,
Ölkögö tolgon kırsık kiret koşo.
- 2924 Aşpozçu, suusun başı bolso naçar,
Azabın calgız senin başıñ tartar.
- 2925 Tandap turup, bulardı, kutman Elik,
İşençünü kabul al, işti berip!”

Giysisi kızıl, masmavi, yeşil olsun,
Yemek alıp girdiğinde, göz açılısın.

Olmasın arasında sakallısı,
Saç düşüp, haram olur tuttuğu su!

Bir tük düşse, koyulan kap haram,
Kıl çıksa yemeğinden, ondan yaman!

Bu konuda söylendi akıllı söz,
Kap tutan sakallı olmasın hiç:

“Kadehçi endamlı olsun, yüzü parlak,
İçkiyi iştah ile içet alıp.

Hoşluğu artıp ak yüzü parlayıp dursa,
İştahın çekip durur gönül kanıp!”

Ey insanoğlu, sözü kazıp fikr arayan,
Oku, söylenen fikri şiirler ile:

“Sevimli, iyi olsa görünüşü,
Sunduğu hoş gelir. Öyle kişi,

açlar için, yemekten de, hoş gelir.
Susayan kanmaz, çeker güzelliği!”

İçecek başı böyle iyi olsun,
Hizmeti ondan fazla akla dolsun.

O zaman beyler ona iş verirler,
İnanıp, hak emekten takdir ederler.

* * *

Gör Melik, kaç türlü adam gerek,
Niyeti temiz, sadık, hizmete itaatkâr.

Biri elçi, ikincisi kâtip olur,
Aşçı, içecek başı beraber yürürler.

Seçerken bunları tedbirli ol,
Yoksa bela seni hırsıyla yer kor.

Elçi ile kâtipler kötü olsa,
Ülkeye çok belâ girer birlikte.

Aşçı, içecek başı olsa naçar,
Azabını yalnız senin başın çeker.

Seçer durur, bunları Kutlu Melik,
Sadakatliyi kabul et, işi verip!”

* * *

- 2926 Akdilmiş dağı ayttı: “Kutman Elik,
Ökümdardın biyliği, işi biyik.
- 2927 Tüşüktün köptüğünön baş aylanat,
Oñdobosoñ başıñdı sıymık kaçat.
- 2928 Sen emi akılduunun keñeşin uk,
Sözünön bermet nuru turat çıgıp:
- 2929 “O, begim; cırgal emes, meenet izde,
Cırgal-meenet bir cüröt bardık kezde.
- 2930 Bek iştese, eline baylık keleer,
El bayısa begine bakıt bereer.
- 2931 Cırgadıñbı, baktıña işenbey cür,
Cırgaldı koştöp cüröt kırsık, kesir!
- 2932 Aşpozçu, suusun başı bolso da bek,
Alarda oyt bermelik oşonço köp.
- 2933 Özüñdü tak saktaysıñ özüñ gana,
Başkalar özdöy bolboyt, aşık aytpa!”

* * *

- 2934 Ugup al akılduunun keñeşi uşu,
Eske tüy, cazıp alıp dayım oku:
- 2935 “Saktağandı saktaym deyt, sak bol özüñ,
Özüñdön artık küyör bolboyt eç kim.
- 2936 Öz canıñdı saktay bil özüñ gana,
A cañılsañ — dabasın izdebegin!”

* * *

- 2937 Kutman Elik, mina uşul aytaar coobum,
Kırsıktan alıstoonun ayttım colun.
- 2938 Uşundaylar kötöröt zoboloñdu,
Kasıñdı çök tüşürüp, açat coldu,
- 2939 Baarın ayttım, cadımda kalgandardı,
Köküröktö dağı bir sözüm kaldı.
- 2940 Kaalasa, Elik, anı aytıp berem,
Bolboso — sözdü tıydım, oozum bekem.

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

- 2941 Elik ayttı: “Meerimdüü, kutman adam,
Kanday söz kalıp kaldı aytilbagan?”

Ögdülmiş daha dedi: “Kutlu Melik,
Hükümdarın beyliği, işi yüksek.

Kaygının çokluğundan baş döner,
Düzelmezsen başımı talih kaçar.

Sen şimdi akıllının öğüdün dinle,
Sözünden inci nuru çıkıp durur:

“Ey beyim, refah değil, mihnet ara,
Refah-mihnet bir yürür her zaman.

Bey çalışsa halkına zenginlik gelir,
Halk zenginleşse beyine baht verir.

Ferahladıysan, bahtına güvenme,
Refahyanına alır felâket, belâ!

Aşçı, içecek başı olsa da sağlam,
Onlarda bir yana sapsmalık o kadar çok.

Kendini tam korursun yalnız kendin,
Başkaları kendin gibi olmaz, hülasa!”

* * *

Dinle akıllının nasihati bu,
Akılda tut, yazıp daima oku:

“Koruyanı korurum derken, uyanık ol sen,
Hiç başkakoruyan olmazseni senden.

Koruyabil sen yalnızöz canını,
Ki yanılсан arama devasını!

* * *

Kutlu Melik, işte bu diyecek cevabım,
Belâdan uzaklaşmanın söyledim yolun.

Böyleler yükseltir itibarını,
Hasmını diz çöktürüp, açar yolu.

Hepsini dedim, aklımda kalanları,
Gögüste dahi bir sözüm kaldı.

İsterse Melik, onu söyleyiveririm,
Yoksa sözü tuttum, ağzım sağlam.

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

Melik dedi: “Nazık, kutlu insan,
Hangi söz kalmış ki söylenmeyen?”

2942 Sözdörüñö suusagandın birimin,
Akıl — dayra, tereñ deñiz — bilimiñ!”

Sözlerine susayan biriyim,
Akıl derya, derin deniz bilimin!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

2943 “Kutman Elik, — deyt Akdilmiş coop kıla,
El üçün Elik — bilim bulagı da.

2944 Men aytım türlüü iştin col-cobosun,
Kızmatçının iş öttöör coldomosun.

2945 Bekterge kaday kuldun kerektigin,
Daamın tataar bekteri ak emgektin.

2946 Bolso eger bekte ukuk kızmatçıga,
Bar da ukuk emgegi üçün kızmatçıda.

2947 Bekterge kul emgegi —berse rahat,
Begi da kul ukugun cürsün saktap.

2948 Kuldarga körör künün işi beret,
İş akısı az bolso kıyın kelet!”

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

2949 “Coop ber,— dedi Elik,— baarın açkın,
Kızmatçının akısın toluk aytkın?”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

“Kutlu Melik, diye Ögdülmiş cevap verdi,
Halk için Melik bilim pınarı da.

Dedim türlü işin yol-yordamını,
Hizmetçinin iş yapacak yolunu.

Beylere nasıl kulun gerektiğın,
Tadını alır beyleri hak emeğın.

Varsa eğer beyde hak hizmetçiye,
Var da hak, emeği için hizmetçide.

Beylere kul emeği verse rahat,
Beyi de kul hakkını korusun hep.

Kullara her gün işi verir,
İş hakkı küçük olsa güç gelir!”

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

“Cevap ver, dedi Melik hepsini aç,
Hizmetçinin hakkını tamamen söyle?”

38

**AKDİLMİŞ ELİKKE BEKTER
KIZMATÇILARINA KANDAY
BOLUŞU KEREKTİĞİN AYTAT**

- 2950 “Büt bekte, — deyt Akdilmiş, — kızmatına,
Caraşa akı tölöyt kızmatçıga.
- 2951 Eñ algaç, aga kiyim, tamak beret,
Mildetin cakşı ötöönün kamın köröt.
- 2952 Kızmat ötöö eñ tataal, tüyşük kımbat,
Bek bolso tüşünktüü, kul kubanat.
- 2953 Beginin kubanganı kımbat bolso,
Kızmatçı canın taştayt işke oşonço.
- 2954 Isıkta, suukta da, açpı, tokpu,
Kılıčka töşün tosoor, bolso sokku.
- 2955 Oñgo, solgo, bolboso — alga, artka,
Begi üçün başın sayat al azapka.
- 2956 Kol salsa kas duşmanı, al kalkalap,
Özü ölüp, bek ömürün saktap kalat.
- 2957 Beginin talamı üçün canın üröp,
Kün-tünü canı tınbay iştep cüröt.
- 2958 Bek aga işin baalap akı beret,
Beginin urmat menen sıyın köröt,
- 2959 Üç-Ordonun hanı aytkan tıñşa sözdü,
Uruunun ardagı ele abdan estüü:
- 2960 “O, begim, eliñ üçün biyliğiñ zor,
Cakşı kuldu carkıtp, adilet bol.
- 2961 Bektin küçü ak dildüü kızmatçılar,
Büt aymaktı bek karmar şaar kurar.
- 2962 Bek uluk, atagı bar törölgöndön,
Kızmatçı — atak alar işi menen!”
- 2963 Dildin agı — adamdın mañızı oşol,
Dildin agı — çınıgı adilet col!
- 2964 Çındıktın cetçü colu — erdik delet,
Ak iş kılğan adamga özü kelet.
- 2965 Kızmatçı emgektenet ümüt menen,
Üzölsö al ümütü — ölümgö teñ.

38

**ÖGDÜLMİŞ MELİK’E BEYLERİN
HİZMETÇİLERİNE NASIL
OLMASI GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- “Tüm beyler, der Ögdülmiş hizmetine,
Yakışır hakkı öder hizmetçiye.
- En başta, ona giysi, yemek verir,
Görevini iyi yapanın gamın görür.
- Hizmet etmek en ıstıraplı, güç, zor,
Düşünceli beyse, kul sevinir.
- Beyinin sevinmesi değerli ise,
Hizmetçi canını verir işe o kadar.
- Sıcakta, soğukta da; aç ya da tok,
Kılıca döşünü tutar, olsa darbe.
- Sağa, sola yoksa; öne, arkaya,
Beyi için başını batırır o azaba.
- Saldırır hasım düşmanı, o koruyup,
Kendi ölüp, bey ömrünü koruyuverir.
- Beyinin talebi için canına acımayıp,
Gece-gündüz canı durmadan hep işler.
- Bey ona, işini takdir edip, hakkı verir,
Beyinin hürmet ile takdirine erişir,
- Uç Ordu’nun¹ hanı dedi, dinle sözü,
Halkın seçkini, çok da akıllı,
- “Ey beyim, halk için beyliğin büyük,
İyi kulu yüceltip, adaletli ol.
- Beyin gücü temiz kalpli hizmetçiler,
Tüm halkı sağlam tutar, şehri düzenler.
- Bey ulu, adı var yaratılıştan,
Hizmetçi, ad alır yaptığıştan!”
- Temiz gönül, insanın “mana”sı bu,
Temiz gönül, gerçekadalet yolu!
- Hakikatin varacak yolu, mertlik denir,
Temiz iş yapan adama kendi gelir.
- Hizmetçi emek sarfeder ümit ile,
Kesilse o ümidi, ölüme denk.

¹ İbare, orijinal metinde “uç ordu” biçiminde geçmektedir (2966), aktarıırken biz buna sadık kaldık.

- 2966 Bekteri kızımatkerin daana bilsin,
Paydaluu, paydasızın talday cürsün.
Beyleri hizmetkârını açık bilsin,
Faydalı, faydasızını iyi ayırsın.
- 2967 Kızımatına caraşa sıyılık bersin,
Akını — işke tete çenep bölün.
Hizmetine göre mükâfat versin,
Hakkını, işe denk ölçüp ayırsın.
- 2968 Adam degen , cılıkday ayban emes,
Anı bilseñ ar işiñ artka ketpes.
İnsan denen, hayvan değil at gibi,
Onu bilsen hiç işin gitmez geri.
- 2969 Cılıkını adam algaç cemge koyot,
Andan soñ aşık payda alsañ bolot.
Atı adam önce yeme koyar,
Ondan sonra fazla fayda alsan olur.
- 2970 Bekteri kızımatçısın tursa maktap,
Anda alar emgektenet canın taştap.
Beyleri hizmetçisini hep övseler,
O zaman onlar canla başla çalışır.
- 2971 Ak peyil, abiyiri bar kızımatçılar,
Begi üçün başın sayıp tike turar.
Hak gönüllü, ahlâklı hizmetçiler,
Beyi için zahmet çekerdik durur.
- 2972 Köp ilim okup bilgen adam aytkan,
Bilim menen küçtüü da adam baştan:
Çok ilim okuyup bilen adam dedi,
Bilim ile güçlü de insan tamamen:
- 2973 “Cakşılıkka canın taştayt adamdar,
Bir işiñdi — on eselep kaytarar!
“İyiliğe canını koyar adamlar,
Bir işini on kez hesaplayıp yapar!
- 2974 Coomart bolsoñ kulduk urat cügürüp,
Tüyşügüñdü tüp kötöröt büt alar!”
Cömert olsandiz çöküp kulluk yapar,
Tüm kaygını tamamiyle giderir!”
- 2975 Meerimdüü bol, kızımatçıñdın cayın bil,
Açtı — toyundur, cılañaçtı — kiyindir,
Şefkatli ol, hizmetçinin hâlin bil,
Açı doyur, çıplakları da giydir,
- 2976 Kutman Elik, caman bolot mındayda,
Kuldun moynu okşop tursa ırğayga!
Kutlu Melik, kötü olur aksi halde,
Kul boynu benzerse kuş kirazına!¹
- 2977 Sözün uk bir akılman abışkanın,
Caştarga karı sözü — akıl dayım:
Sözünü dinle bir akıllı ihtiyarın,
Gençlere yaşlı sözü, akıl daim:
- 2978 “Adam üçün adamdar iş ötösö,
Özünö maynap beret oşonço ese,
“İnsan için insanlarhizmet etse,
Kendine geridönero kadar hisse,
- 2979 Kişi emgegin baalabas bolso adam,
Andaylar adam emes maldan caman!
Kişi emeğini takdir etmezse insan,
Öyleler insan değil maldan yaman!
- 2980 Kızımatçının boluşat eki türü,
Kul bolup biri işteyt, antpeyt biri.
Hizmetçinin olur iki türü,
Kul olup biri işler, çalışmaz diğeri,
- 2981 Kul bolup iştegen can köz karandı:
İştey albas cönsüz kul — tayak canduu!
Kul olup çalışan can, olur bağlı,
Çalışmayan yaramaz kul, dayaklık!
- 2982 Özü iştegen — iş kılat erki menen,
Al kızımatın baalagin barkı menen.
Kendi işleyen, iş yapar iradesiyle,
O hizmetini takdir et layıkıyla.

¹ “kuş kirazı” anlamına gelen “ırğay” sözcüğü, kiraz ağacının veya dalının sallanmasından kinaye olarak, hizmetkârın melik vb. karşısında sallanan başına benzetilmiştir.

- 2983 Erkin kuldar cakşılık candooçular,
Cakşılıktın coluna tüşün bular. Özgür kullar, iyilik edenlerdir,
İyiliğin yoluna düşsün bunlar.
- 2984 Erkin candar kul menen teñ bolbosun:
Erkinge — sıy, kuldarga—katuu bolgun. Özgür canlar kul ile denk olmasın:
Özgüre saygılı, kullara katı ol.
- 2985 Ordosu ökümdardın — cırgal ordo,
Cırgaldı saktoo tursun — bekem koldo, Ülkesi hükümdarın, ferah ülke,
Refahı korusun, sağlam elde,
- 2986 Kızmatçıñ bayıp ketse — bekke atak,
Kelmesinde atışar atıñdı atap. Beye namdır, hizmetçin zenginleşse,
Söyler adını anıpuasında.
- 2987 Kutman Elik! Bek menen kızmatçı da,
Okşop ketet soodager adamdarga. Kutlu Melik! Bey ile hizmetçi de,
Benzeyiverir tüccar adamlara.
- 2988 Soodager aluuçuga buyum satat,
Anısı — arı ulantıp andan aşat. Tüccarlar, alıcıya bir şey satar,
Onu, başka yeregötürüp (ordan) gider.
- 2989 Cıl, ay, kün ötsö artat kireşesi,
Malın satıp bölökkö — bayıyt özü. Yıl, ay, gün geçse artar geliri,
Malın satıp ağyara, zenginleşir kendi.
- 2990 Kızmatçı da uşunday begi menen,
Baylangan bir arkanga esep degen. Hizmetçi de böyledir beyi ile,
Bağlıdırhesap denen bir ipe ile.
- 2991 Kuluna begi baarın berip turat,
A kulu canın taştap emgek kılát. Kuluna beyi hepsini verip durur,
Ki kulu canla başla emek verir.
- 2992 Kızmatker canın taştap çabat kılıç,
Maksatı duşmandarın basış, cıgış. Hizmetkâr canınkoyup vurur kılıç,
Maksadı duşmanların basmak, yenmek.
- 2993 Duşman büksö tizesin kazna tolót,
İşke aşat oy-maksatı, bakıt konot. Duşman bükse dizini hazine dolar,
Gerçekleşir fikir-maksadı, baht konar.
- 2994 Munun baarı — cakşılık beret begim,
Cakşılık casagandı sıylayt begim. Bunun hepsi, iyilik verir beyim,
İyilik yaparı takdir eder beyim.
- 2995 Sözün uk aytıp ketken sarttar!¹başı,
Payda üçün aga adat köp col basuu: Ne demiş kervan başı, dinlesözün
Gezmek âdetiolankârıñın:
- 2996 “Paydaluu kul — balañdan artık kelet,
Caman uul — duşmandan caman delet.. “Faydalı kul, çocuğundan yeğolur,
Kötü oğul duşmandan kötü denilir..
- 2997 Payda izdöö bardık canga birdey adat,
Tuzakçı üydö otursa cüdöp kalat” Kâr aramak aynı âdether canda,
Güçten düşer avcı evde otursa.”
- 2998 Ökümdarga askeri kuyruk, kanat,
Kanatsız kuş, ey begim kayda barat. Hükümdara askeri kuyruk, kanat,
Kanatsız kuş, ey beyim nereye varır.
- 2999 Askeri bar bekterdin — küçü da bar,
Küçtüü bekter köp tüyün çeçip alar. Askeri olan beylerin gücü de var,
Güçlü beyler çok düğüm çözerler.
- 3000 Kuralat asker küçü cakşı koldon,
Cakşı kolduu düynögö türkük bolgon! Toplanır asker gücü iyi ordudan,
İyi ordulu dünyaya destek olan.

¹ Bul cerde söz soodagerler cönündö bolup catat. (Buradaki söz tüccarlar yönünde söylenmiştir.)

- 3001 Egerde bekte bardık sapat bolso,
Kaalaganın karmayt al kol tolgonço.
Eğer beyde tüm sıfatlar olursa,
Ne isterse tutar, o el doldukça.
- 3002 Miñ türlü cakşı sapat tapkan adam,
Er bolot büt düynönü kalıtratkan.
Bin türlü iyi vasıf bulan adam,
Er olur tüm dünyayı titreten.
- 3003 Cakşı sapat caktırıp üyrön uulum,
Akkuday asmanga uçar kanat al çın!
İyi vasıf beğenip öğren oğlum,
Kuğu gibi göğe uçacak kanat al!
- 3004 Cakşı sapat — akkuday kanattuu da,
Kuş menen cakşı adamdar — birdey tura!”
İyi vasıf, kuğu gibi kanatlı da,
Kuş ile iyi adamlar aynı ya!”
- 3005 Ugup al karı sözün, kuuday çaçı,
Köp çaşap, köptü körgön calgız başı:
Dinle yaşlı sözünü, kuğu gibi saçı,
Çok yaşayıp, çok gördü yalnız başı:
- 3006 “Bilim menen akıldı biyik baala,
Cetkিরer atak-dañkka oşol gana.
“Bilim ile aklı yüce takdir et,
Erdirir şan-şöhrete yalnız bu.
- 3007 Mezgildi boş ketirbe, oku kün-tün,
Künüñ tuup, maksat — oygo cetkin sen da!”
Zamanı boş geçirme, oku gece gündüz,
Güneşin doğup maksada eriş sen de!”

Elikin Akdilmişke bergen suroosu

- 3008 Açık cooptu ayılğan makul körüp:
“Urmattuu kemengerim,— dedi Elik.—
3009 Tüşündürdüñ maanisin adamdıktın,
Adilet, çınçıl boluu colun uktum.
3010 El başkaram, baarısı baş iyişet,
Kolum uzun, aytkanım daroo bütöt;
3011 Biylikten kubanbadım, uşul caydan,
Beypil kündü kaalaymın, tabam kaydan.
3012 Bir tilegim, sunsa kolun kim kelip,
Kubat alıp, bayıp ketse demdenip.
3013 Bek ömrü biylikten güldöp barat,
Maktoo menen dubadan emne tabat.
3014 Kazınaga cıynadım altın-kümüş.
El üçün, koşuun üçün çogultkan iş.
3015 Cakşı atagı — men üçün, baylık — elge,
Cetet maga kudayım kulum dese!
3016 Kim kelse, kızmatıma kubanç tapsın,
Men ötkönçö düynödön baylığı artsın.
3017 Közüm ötsö, artımda kalgan elim,
Duba kılsın atımdı aytıp menin!”

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- Söylenen açık cevabı beğenip:
“Hürmetli bilge kişim, dedi Melik.
İzah ettin manasını insanlığın,
Adil, doğru olma yolun dinledim.
Halk yönetirim, hepsi baş eğerler,
Muktedirim, dediğim çabuk biter.
Beylikten sevinmedim, bu yönden,
Ferah günü isterim, bulurum nerden.
Dileğim şu: Uzatsa el, kim gelip,
Kuvvet alıp zenginleşirgüçlenip.
Bey ömrü beylikten çiçeklenip durur,
Övgü ile duadan ne bulur.
Hazineye topladım altın-gümüş,
Halk için, ordu için toplandı iş.
İyi namı, benim için, zenginlik halka,
Yeter bana Allah'ım kulum dese!
Kim gelse hizmetime, sevinç bulsun,
Gidene dek dünyadan zengin olsun.
Gözüm geçse, ardımda kalan halkım,
Dua etsin adımlı söyleyip benim!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 3018 Akdilmiş coop berdi: “Kutman Elik,
Akıl menen iş cayın ayttıñ bilip.
- 3019 Bul turmuştan adamdar emne köröt,
Kıyaldagı atak-dañık oydon bölök.
- 3020 Ötösöñ bul cırgalga kümüş tölöp,
Keleçek oşonçoluk kayırıp beret.
- 3021 Altın menen kümüştü tarat, Elik,
Eli-ceriñ artılat ulam keñip!
- 3022 Sözüñ uk bektin aytkan, akılı aykın,
Çıgargan ölkösünün atak-dañıkın:
- 3023 “Baarın çaçıp, toptogun asker küçün,
Anda duşman iyilip kelet bütün.
- 3024 Kazına emes — asker-kural köp bolsun,
Bek bay emes, eli-curtuñ tok bolsun!
- 3025 Asker bolso, böksörböyt eldin içi,
Asker cokto — çamasız bektin küçü.
- 3026 Bek askeri kubattuu bolso — demek,
Kaysı el bolsun cügünüp kelip beret.
- 3027 Açık bolso eline bektin kolu!
Eki düynö açılart anın colu!”
- 3028 Ugup al bilimdüünün aytkan kebin,
Sarañ bek başkara albayt eptep elin:
- 3029 “Eki karşı koşulup cakın bolboyt,
Aç közdü alıs karmap, marttı koldoyt.
- 3030 Sarañdan cakşı adamdar alıs bolot,
Marttardın aylanası elge tolot.
- 3031 Bektik menen sarañdık — birikpes kas,
Sarañ işi — ızı-çuu, sarañdan kaç!”
- 3032 Eki küç eldin kıyrın saktayt tınıç,
Sarı altın anın biri, biri kılıç,
- 3033 Coomarttıñ ölkö çıñdap kubat beret,
Coomart bektin atagı artık kelet!
- 3034 Baatır alp şiltegende ötkür kılıç —
Baş iyet kas duşmanı, batış-çıgış.

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- Ögdülmiş cevap verdi: “Kutlu Melik,
Aklın ileşi söyledin bilip.
- Bu hayattan ne kalır insanlara,
Hayaldeki şan-şöhret akıldan parça¹
- Vermeli bu zevke (dünya için) gümüş ödeyip,
Yarın(ahirette) o kadarı geriye döner.
- Altın ile gümüşü dağıt Melik,
Halkın yeri yükselir hep genişleyip!
- Sözünü dinle beyin dediği, akılı çok,
Çıkardı ülkesinin şan-şöhretini:
- “Hepsini saçıp, topla asker gücün,
O zaman duşman eğilip gelir bütün.
- Hazine değil, asker-silah çok olsun,
Bey zengin değil, yurdunun halkı tok olsun!
- Asker varsa, eksilmez halkın içi,
Asker yoksa, kudretsiz beyin gücü.
- Bey askeri kuvvetli olsa, kısaca,
Hangi halk olsa diz çöküp geliverir.
- Açık olsa halkına beyin eli!
İki dünyada açılır onun yolu!”
- Dinle bilgininin dediği sözü,
Cimri bey yönetemez halkını iyi:
- İki karşıt birleşip yakın olmaz,
Açgözü uzak tutup, cömerti kollar.
- Cimriden iyi adam uzak olur,
Cömertlerin etrafı halkla dolar.
- Beylik ile cimrilik, birleşmez duşman,
Cimri işi yaygara, cimriden kaç!”
- İki güç halkın sınırını korur rahat,
Sarı altın onun biri, biri kılıç,
- Cömertlik ülkeyi sağlamaştırıp güç verir,
Cömert beyin namı fazla olur!
- Yiğit alp sallsa keskin kılıcı,
Baş eğer doğu-batıda duşmanı,.

¹ Bu hayatta, (ölen) insanlara, hayallerindeki (iyi) şan-şöhretten başka ne kalır?

- 3035 Altın karmap bek sunsa alakanın,
Kılıçsız, sözü menen alat baarın. Altın tutup bey uzatsa avcunu,
Kılıçsız, sözü ile alır hepsini.
- 3036 Eki küç mına uşul eldi biyleyt,
Ee bolgon bek eköönö kemüü bilbeyt. İki güç işte bu, halkı yönetir,
Sahip olan bey ikisine, noksan bilmez.
- 3037 Bürkölgön kabak bolso, altın tüzöyt,
Buzulgan işti dagı altın bütöyt, Kaşları çatılsa, altın düzeltir,
Bozulan işi dahi altın bitirir.
- 3038 Kılıç kayda şiltense, kümüş çıkar,
Kümüş çıkkan cer bolso, kılıç turar. Kılıç nerde sallansa, gümüş çıkar,
Gümüş çıkan yer olsa, kılıç yönelir.
- 3039 Ayaba kümüşüñdü — asker topto,
Bekitseñ tıp çıkarbay — asker cok de. Esirgeme gümüşü, asker topla,
Esirgersengizlice, “asker yok” de.
- 3040 Kümüş çaçsañ — cakşı adamdar cıyulat,
Kümüş katsañ — cakındarıñ suyulat. Gümüş saçsan, iyi adanlar toplanır,
Gümüş saklasan, yakınların uzaklaşır.
- 3041 Sarañ bek bar baylığın katat tereñ,
A baatır baylık tabat kılıç menen. Cimri bey tüm servetini saklar derin,
Ki bahadır servet bulur kılıç ile.
- 3042 Caralgandan bul düynö koygon matap:
Sarañga — kargış dagı, martka — atak!” Yaratılabı dünya olmuş hüküm:
Cimriye beddua (var) ve cömerte nam!”
- 3043 Sözün bütüp Akdilmiş kulduk urdu,
Cerdi ööp, kudayına duba kıldı. Sözün bitirip Ögdülmüş baş eğdi,
Yer öpüp Allah’ına dua etti.

Eliktin Akdilmişe bergen coobu**Melik’in Ögdülmüş’e verdiği cevabı**

- 3044 Suroogo algan coobun caktırdı Elik,
Kudayga duba kıldı kol kötörüp: Soruya aldığı cevabını onadı Melik,
Allah’a dua etti el açarak:
- 3045 “O, kuday, çaşoo otun çaçıp turgan,
Başım iyip, dilimdi saga burgam. “Ey Allah, yaşam ateşini saçıp duran,
Başımı eğip gönlümü sana çevirdim.
- 3046 Cölök cok, bir özüñdön başka mende,
Kubançım, ümütüm da — calgız sende. Yardım yok, tek özünden başka bana,
Sevincim, ümidim de yalnız sende.
- 3047 Cakşılığın kaldıdı men körbögön,
Arzuu — tilek kaldıdı sen berbegen?! İyiliğın kaldı mı benim görmediğim,
Arzu-dilek kaldı mı senin vermediğın?!
- 3048 Sıyında aytarga alkış söz ep,
Muñsuz deybiz — bir özüñ, mende — muñ köp. Sığınanda söyleyecek dua sözü çok,
Dertsiz deriz bir özün, bende dert çok.
- 3049 Koldoy cürgün — suraymın bir özüñdön,
Col körsöt, cölök bolup tayıp ketsem. Muhafazayı, isterim tek özünden,
Yol göster, destek olup, kayıp gitsem.
- 3050 Ar kaday meerimiñdin tük çegi cok,
Akdilmişim canımda, köñülüm tok. Her yerdeki rahmetinin asla sınırı yok,
Ögdülmüş’im yanımda, gönlüm tok.
- 3051 Bergeniñe bul sıydı kıyıp maga,
Miñ mertebe özümñdön alkış saga! Verdiğine bu takdiri kıyıp bana,
Bin mertebe özümñden dua sana!
- 3052 Men için taştap işteyt canın-dilin,
Arttırdı alkış sözün kalıñ eldin. Benim için koyup çalışır canın-gönlün,
Arttırdı dua sözünü bütün halkın.

3053 Anısın ötögöngö maga küç ber,
Ağarsın menden köönü, süyüntö kör!”

* * *

3054 Ulanıttı Elik sözün: “İlimdüü kalk,
Akdilmiş, atıñdı atap maktanışat.

3055 İlimdüü adam dese, ilimdüüsün,
Bütökörüp, tak atkarıp bardık işti,

3056 İşenimdüü, adilet, kayrattuusuñ,
Biyliğinde ak coldo bolgonuñ çım.

3057 Ak kızmatıñ akıñdan aşıp tüstü,
Bütökörüp, tak atkargın bardık işti,

3058 Emi men karızımdan kutulayın,
Tileğni ayt, atkarıp tınsın canım,

3059 Kubantkan, oydoguday kızmatkersiñ,
Kudayım saga dağı, kubanç bersin!”

* * *

3060 Sözün bütüp ordunan Elik turdu,
Çögölöp kızmatçısı toop kıldı.

3061 Kubançı cüzün çayıp çıgıp ketti,
Atka minip üyünö daroo cetti.

3062 Kün-tünü kızmat kıldı başın sayıp,
Üyünö döölöt kirdi kuçak çayıp,

3063 Bilimi artıp, akılı tereñdedi,
Kolu uzarıp, biyliği bekemdeldi.

3064 Döölöttüü bir adamdın aytkanın uk,
Döölötünön taralgan dañkı çıgıp:

3065 “Caraşsa kimge döölöt bolup cölök,
Andaydın töbölörü kökkö cetet.

3066 Döölöt kirse üyünö, baylık kiret,
Cüzü carkıp, köñülü kötörülöt”.

3067 Karı adam bağıştap aytkan saga,
Baatır adam toktolup sözdü tıñda:

3068 “Kim döölöttüü, oşolor colduu kelet,
Teskerisi oñ bolup, sözü cölök.

3069 Kolunda çok akılman baykuş bolor,
Tilin tişteyt, barkı çok sözdön bölök!”

Bunu ödemeye bana güç ver,
Ağarsın benden gönlü, sevindir!”

* * *

Ekledi Melik sözüne: “İlimli halk,
Ögdülmiş, adını söyleyip övünürler.

İlimli adam dese, ilimlisin,
Bitirip, doğru yapıp her işi,

Güvenilir, adil, gayretlisin,
Beyliğinde ak yolda olduğun doğru.

Ak hizmetin birden hakkından geldi,
Bitirip doğru yaptı her işi,

Şimdi ben borcumdan kurtulayım,
Dileğini söyle, yapıp rahatlasın canım,

Sevindiren, akıldaki gibi hizmetkârsın,
Allah’ım sana da sevinç versin!”

* * *

Söz bitirip yerinden Melik kalktı,
Diz çöküp hizmetçisi etek öptü.

Sevinci yüzünü yıkadı, çıktı,
Derhal ata binip evine vardı.

Gece-gündüz hizmet etti can başla,
Kucak açıp “devlet” girdievine,

Bilimi artıp, akılı derinleşti,
Eli uzayıp, beyliği sağlamaştı.

Sözün dinledevletli bir adamın,
Devletindennamı çıkıp yayılan:

“Yaraşsa kime kut, olup destek,
Öylenin saadeti göğe yeter.

Kut girse evine, zenginlik girer,
Yüzü parlayıp, gönlü rahatlar.”

Yaşlı adam lutfedip dedi sana,
Yiğit adam, durup bu sözü dinle:

Kim ‘kut’luysa, onlar talihli olur,
Ters işidüzelip, sözü dinlenir.

Durumu kötü (parasız) bilge,garip olur,
Dilini dişler, sözü değersiz olur!”

- 3070 Uşunday teñsiz düynö bereketi,
Baylıkka başın iyet dañktın özü.   Böyle eşsiz dünya bereketi,
Zenginliğe başın eğer şanın özü.
- 3071 Baylık bolso naadanda — barktuu oşol,
Kiçineler bayısa — çoñgo koşor.   Zenginlik olsa cahilde, değerli o,
Küçükler zenginleşse, âmire emreder.
- 3072 Döölöt kelse biröögö kolun sozup,
İçi-tışı tüzölöt büt okşoşup!   Devlet gelse el uzatıp birine,
İçi-dışı düzelir bütünüyle (tam tamına)!
- 3073 Oomat kelse — kol cetet tilegine,
Taş carat atak-dañkı büt düynögö.   Zaman gelse, erişir arzusuna,
Yayılr şan-şöhreti tüm dünyaya.
- 3074 A ketse — baarı kalbay koşo ketet,
Biyikten kara cerge kulap tüşöt,   Ki gitse hepsi de beraber gider,
Yüksekten kara yere devrilir düşer.
- 3075 Oy toktot akılduum, tüşünö cür,
Aldanıp küñümdükkö, kılba kesir!   Düşünüp yürüakıllım, kıl fikir,
Aldanıp geçiciye, kılma kibir!
- 3076 Keregi emne karañğı, sokur tündün?
Aldıga, keleşekke bettep cürgün!   Gereği ne karanlık, kör gecenin?
İleri, geleceğe yönel yürü!
- 3077 Bul düynö — küñümdük cay kızıkpa aga,
Çoñ maksat, oydu bettep alga kara.   Bu dünya, geçici yer heveslenme ona,
Büyük maksat, fikri çevirip ona bak.
- 3078 Sözüñ uk akılduunun, ak — cürögüm,
Arnagan adiletke oy-tilegin: Sözüñ dinle akıllımın, temiz yüreğim,
Tahsis etti adalete fikir-dileğin:
- 3079 “O, adam, keleşekti oylop işte,
Oşondo çeksiz bakıt bolot kütsö   “Ey, insan geleceği düşünüp işle,
O kadar çok baht bulur beklese.
- 3080 Bugünkünü közdöbö, erteñdi oylo,
Keçirbeyt kemçilikti — türköy bolbo.   Bugünkünü gözetme, yarımı düşün,
Affetmez noksanlığı, cahil olma.
- 3081 Bul turmuş köz karama, işenbe sen,
Baş iyet andan özüñ aşır tüşöñ.   Bu hayat göz boyama, inanma sen,
Baş eğer onu özün terk edersen.
- 3082 Baş urup azgırılba küñümdükkö,
Adaşpa tüz coluñdan, körgö tüşpö.   Baş vurup kandırılma geçiciye,
Şaşırma doğru yolundan, kabre düşme.
- 3083 Bir tüşkön sormo sazga, çıkpayt kayra,
Cırgaldan koldu cuup, çögüp kalba.   Bir düşen bataklık saza, çıkmaz geri,
Refahtan mahrum olup, çöküp kalma.
- 3084 Öydölö, karañğının körünön kaç,
Tobo kıl, kудaydı estep oñ colgo bas.   Yukarı çık, karanlığın kabrinden kaç,
Tövbe et, Hakk’ı anıp sağ (doğru) yola bas.
- 3085 Ak colgo tüş, tilegiñ kabıl bolot,
Sözüñdü oñdo, tübölük bakıt konot!”   Ak yola yönel, dileğin kabul olur,
Sözünü düzelt, ebedî baht konar!”
- * * *
- 3086 Emi Elik adildikti koluna alıp,
Eline berdi cakşı zañ çıkarıp.   Sonra Melik adilliği eline alıp,
Halkına verdi iyi kanun çıkarıp.
- 3087 El beypil, işi oñolup, semirdi — arık,
Baarı işenip, düşmanı kaldı azayıp.   Halk refah, işi düzelip, semirdi zayıf,
Hepsi inanıp, düşmanı kaldı azalıp.

3088 Baktıluu çaşay berdi kubanıçta,
Cayıldı atak-dañkı tört tarapka.

Bahtlı yaşayıverdi mutlulukta,
Yayıldı şan-şöhreti dört tarafa.

3089 Beypilde kündör küngö almaşılıp,
Bir cürdü börü-kozu teñ cayılıp.

Huzurla günler günü kovalayıp,
Bir dolaştı kurt-kuzuyla yayılıp.

Eликтin Akdilmişe bergen surosu

3090 Elik bir kün Akdilmişti sındadı,
Ötkön künün kılğan işin suradı:

Melik bir gün Ögdülmiş'i sındadı,
Geçen gününü, yaptığı işi sordu:

3091 “Kündör kanday, Akdilmiş, aytçı kepti,
Kedey köppü, bolboso baylar köppü?”

“Günler nasıl, Ögdülmiş, söyle sözü,
Fakir çok mu, yoksa zenginler çok mu?”

3092 Kara özgöylör bar beken, beri kelçi,
Çaşırbay eldin cayın aytıp berçi.

Dedikoducular var mı, beri gel,
Saklamadan halkın halin deyiver.

3093 El içinde ayılğan kanday söz bar,—
Uşakpı, maktoo sözbü — kanday alar?

Halk içinde söylenen ne kadar söz var,
İftira mı, övgü sözü mü nasıl onlar?

3094 Camandaybı özümdü, ce maktaybı?
Aytıp ber, oylop turup iş casaylı!”

Kötüler mi beni, yoksa över mi?
Söyleyiver, düşünüp iş yapalım!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

3095 “Elik,—dedi Akdilmiş,—bu calganbı,
Tileğın kabil boldu, kol uzardı!”

“Melik, dedi Ögdülmiş bu yalan mı,
Dileğın kabul oldu, el uzadı!”

3096 Gülzar boldu cergebiz döölötüñdön,
Kırsık az, curt kark boldu bakıtka keñ.

Gülzâr oldu yerimiz devletinden,
Bela az, yurt boğuldu bahta engin.

3097 El bayıp, cokçuluktan alıs boldu,
Cürök ergip, şaarlar gülgö orondu.

Halk zenginleşip, yokluktan uzak oldu,
Yürek sevinçle çarpıp, şehirler güle büründü.

3098 Cırgalda bardık eldin ötöt künü,
Bakıtka tolup turat ar bir tünü.

Refahta bütün halkın geçer günü,
Bahtla dolup durur her bir gecesi.

3099 Bardıgı atıñdı atap maktap kiret,
Kudaydan amandıgıñ tilep cüröt.

Hepsi adımı deyip övüp girer,
Allah'tan sıhhatini hep dilerler.

3100 Adilettik — suu sımal, calın — zulum,
Suu kuysañ oñoy ele öçöt munuñ.

Adillik su gibi, zalimlik ateş,
Su dökseñ hemen söner bunun ateş(i).

3101 Zañdı tüzöp, aymaktı bekemedediñ,
Zombuluktı ölködön eç körbödüm.

Kanun düzüp, ülkeyi sağlamaştırdın,
Zalimliğı ülkede hiç görmedim.

3102 Zulumduktu caratkan üç balaa bar,
Anın biri — calkooluk bolot zalal.

Zalimliğı yaratan üç belâ var,
Onun biri tembellik, olur zarar,

3103 Ekinçisi — kesel bek, alsız canı,
Üçünçüsü — aç közdük, cetpeyt baarı.

İkincisi hasta bey, güçsüz canı,
Üçüncüsü açgözlülük, yetmez hiçbiri.

3104 Sende cok bul üçöönün biri dağı,
Kaydan bolsun zombuluk, kırsık kaarı?

Sende yok bu üçünden biri dahi,
Nasıl olsun zulüm, felaket gazabı.

- 3105 Sen— beksiñ adilettüü abiyiri bar,
Akıl, bilim kudayım bergen katar.
- 3106 Ak coldo baratasıñ kuday koldop,
Eliñdin kiyimi bütün, kursağı tok.
- 3107 Kuday dep tobo kılğın caratkanga,
Bolosuñ ar baleeden alıs anda!
- 3108 A çetten böödö kırsık çıgıp kalsa,
Men barım, senin kuluñ, işen maga!”

* * *

- 3109 Topuk kılıp Elik abdan kubandı,
Kolun cayıp, alkoo sözü ulandı:
- 3110 “Uluusuñ, o caratkan, men — alsızımın,
Alsızdı erkiñ menen uluk kıldıñ;
- 3111 Sen maga kayırımıñdı töktüñ arbın,
Moynuma büt karızıñdı cüktöp aldım.
- 3112 Meerimdi sen tökkön aktaar bekem?
Suranam özüñ coobun tapsañ eken!”

Eликтin Akdilmişe bergen suroosu

- 3113 Ulanttı Elik sözün: “Akdilmişim,
Kuday bergen özümö adil kişim.
- 3114 Cakşı işterdin barının sebebi sen,
Zombuluktı cogotup, teñdik bergen.
- 3115 Kuday maga köp kömök bergeni çın,
On ese kımbat olco — senin özüñ.
- 3116 Kañçalık bekter küçün üröbösün,
Kuldar kömök kılbasa cılbayt işiñ!
- 3117 Bek başkarat içtegi işti özü,
Kızmatkeri iç-tısta közü-sözü.
- 3118 Közüm da, tilim da, kolum da sen,
Dañkım çıktı tüptönüp seni menen...
- 3119 Ugup al aytkan sözün küçtüü hakan,
Köp eldi köp ölkönü bağındırgan:
- 3120 “Eger bek cakşı kuldu tapsa baçım.
Aldına altın, kümüş çaçıp salsın.
- 3121 Egerde işenimdüü adam tapsañ,
Baktılıusuñ özüñdön kırsık kaçkan.

- Sen beysin adaletli ve ahlâklı,
Akıl, bilim Allah’ım verdi haylı.
- Ak yolda yürürsün, Allah koruyup,
Halkının giysisi bütün, karnı tok.
- Allah diyerek tövbe et Yaradan’a,
Olursun her beladan uzak o zamanda.
- Daşardangereksiz(beklenmeyen) bela çıkarsa,
Ben varım, senin kulun, güven bana!”

* * *

- Şükredip Melik büsbütün sevindi,
El kaldırıp, duasını ekledi:
- “Yücesin, ey Yaradan ben güçsüzüm,
Güçsüzü iradenle ulu kıldın;
- Çokçamerhamet eyledinsen bana,
Bütün borcunu yükledimboynuma.
- Gösterdiğin şefkati(lütfu) ödeyemem!
İsterim ki senkarşılıkverona!”

Melik’in Ögdülmüş’e sorduğu soru

- Sürdüdü Melik sözün: “Ögdülmüş’im,
Tanrı’nın lütfettiği adil kişim.
- İyi işlerin hepsinin sebebi sen,
Zalimliği yok edip, denklik veren.
- Allah’ın bana çok destek verdiği doğru,
On kat değerli mükafat, senin kendin.
- Esirgemese de beyler gücünü,
Kullar yardım etmezse olmaz işin!
- Bey idare eder içteki işi kendi,
Hizmetkârı içte-dışta gözü-sözü.
- Gözüm de dilim de elim de sen,
Namım çıktı yükselip seninle...
- Dinle dediği sözün güçlü hakanın,
Çok halka çok ülkeye boyun eğdiren:
- “Eğer bey iyi kulu bulursa çabuk,
Önüme altın-gümüş saçıversin.
- Eğer güvenilir adam bulursan,
Senden felaket kaçırbahtlısın.

- 3122 Berilgen işenimdüü adam cakşı
Andaydı kaydan izdep, kantip taptı?
Sadık, güvenilir adam makbuldür,
Onu nerde arayıp, nasıl bulur?
- 3123 Bolboso işenimdüü kızmatçılar,
Kişiliktüü adamdı kantip tabar?"
Yoksa güvenilir hizmetçiler,
Terbiyeli adamı nasıl bulur?"
- 3124 Men keyiyim Akdilmişim, küyüp, sezim,
Atañdan maga kalgan calgız özüñ.
Ben üzülürüm Ögdülmiş'im, acır içim,
Babandan bana kalan yalnız kendin.
- 3125 Dağı bir senden başka adam bolso,
Artıñdan senin kalbay cürmök koşo.
Senden başka bir adam daha olsa,
Ardından kalmaz yürürdü o yolda.
- 3126 Bir sensiñ dili taza, asıl adam,
Ayrılısam başka candı kantip tabam?
Tek sensin gönlü temiz, asil adam,
Ayrılısam başka canı nasıl bulurum?
- 3127 Calgızdıñ oylosom bolom cüdöö,
Bolsoçu saga cölök dağı biröö!
Yalnızlığını düşünsem olurum dermansız,
Olsaydı sana destek birisi daha!
- 3128 Bolboyt ele özüñö artık tüşük,
Dep oylop men, oturam oygo tüşüp.
Olmazdı özünde fazla kaygı,
Diye düşünürüm, otururum düşünceye dalıp.
- 3129 Kana aytçı, cardam berer dosuñ barbı,
Tüşügüñdü teñ körüp bölüp alçu!
Haydi söyle, yardım edecek dostun var mı?
Kaygını denk görüp paylaşıp alacak!

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 3130 "Kutman Elik,— Akdilmiş ayttı coobun,—
Kul işteyt, bek ömürü uzun bolsun!
3131 Elik köönü ömürdön kubanç tapsın,
Tilegi tügöl kelip, beypil catsın!
3132 Elik köönü men üçün buydalbasın,
Oor dep tüşügümdü kıynalbasın!
3133 Ceñil emes — emgegim, tınuu kemdir,
Cırgal — meenet cürüşöt canaşa bir.
3134 A eger kişi izdeseñ paydası bar,
Ölkönün tüşügünö çıdaar, caraar,
3135 Ugup al akılmandın aytkan sözün,
Akıl beret biyликтin berekesin:
3136 "Bekterdin cardamçısı bolso küçtüü,
Ölkö güldöp, ceñildeyt bek tüşügü.
3137 Köp bolso keregi bar, estüü adam,
Bekke tiyer paydası işi üzürü!"
3138 Cok emes, bilimi artık — işke caraar.
Tuugandardın içinde bir kişi bar.
3139 Akılduu, köptü bilgen, oyluu, bışık,
Közün tapkan köp iştin tuura bışıp.

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

- "Kutlu Melik, Ögdülmiş dedi cevabımı,
Kul çalışır, bey ömrü uzun olsun!
Melik gönlü ömürden sevinç bulsun,
Dileği tamamen olup, refah yatsın!
Melik gönlü benim için afallamasın,
Ağır diye uğraşım, azap çekmesin!
Hafif değil emeğim, dinlenmek kusurdur,
Refah-mihnet yürürler yan yana bir.
Ki eğer kişi ararsan faydası olan,
Ülkenin uğraşına katlanan, yarayan,
Dinle o bilgenin dediği sözden,
Akıl verir beylik başarısından:
"Beylerin yardımcısı olursa güçlü,
Ülke çiçeklenip, hafifler bey kaygısı.
Çok olsa gerekli, akıllı adam,
Beye değer faydası, işi, zevki!"
Yok değil, bilimi fazla, işe yarar.
Doğanların içinde bir kişi var.
Akıllı, çok bilen, düşünceli, çevik,
Sırrını bulan çok işin doğru belirleyip.

3140 Ötkürmüş anın atı. Çınçıl, açık,
Köp iştin közün tapkan, colun açıp.

Odgurmuş onun adı. Dürüst, doğru,
Çok işin sırrını buldu açıp yolunu.

3141 Birok al bul düynödön cüzün burup,
Sıyınıp, ketken ele toogo çıgıp.

Fakat o bu dünyadan yüzünü çevirip,
Sıyınıp, gitmiş idi dağa çıkıp.

3142 Toop kılıp kodayga kulduk urup,
Künöösün cuup catat duba kılıp.

İbadet edipHakk'a, kulluk edip,
Günahını temizler dua edip.

3143 Al menden artık bolçu cüz esege,
El içinen eñ kıyını oşol ele.

O benden artıktır yüz kere,
Halk içinden en cesûru o idi.

3144 Al agam meni menen bolso birge!
Akıl menen baş bolmok bardık işte!

O abim benimle olsa birlikte!
Akıl ile baş olur her işte!

3145 Al kelse sen da beypil çaşayt eleñ,
İmerip büt düynönü kubanç menen!

O gelse sen de refah yaşardın,
Çeviriptüm dünyayı sevinç ile!

Eликтin Akdilmişe bergen coobu

3146 “Kaaladım, — dedi Elik, — azır ele,
Tapsañar, köñülgö em bolot bele.

“Hoşuma gitti, dedi Melik, şimdi,
Bulsan, gönüle ilaç olur mu ki.

3147 Tilegime tilek koşup, şerik bol,
Körüşüügö özüñ izdep tapkın col!

Dileğime dilek ekleyip ortak ol,
Görüşmeye kendin arayıp bul yol!

3148 Kanday kılsam, çulgap turat oy meni,
Çabarmanga ciberemin kimdi emi?

Nasıl yapsam, kuşatıyor fikir beni,
Ulaklığa gönderirim şimdi kimi?

3149 At çaptırıp, kat cazsambı özüñ çeç,
Ubakıt az, şaşılğımñ, bolgun tez!”

At koşturup, mektup yazsam mı özün çöz,
Vakit az, acele et, ol tez!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

3150 Coop ayttı Akdilmiş: “Suroogo özüñ,
Kutman Elik, ayttırbay coop berdiñ.

Cevap verdi Ögdülmiş: “Soruya sen,
Kutlu Melik, hemen cevap verdin sen.

3151 Çaşırbay öz agamdı ayttım saga,
Keleri ce kelbesi — belgisiz da.

Gizlemeden abimi dedim sana,
Gelip gelmeyeceği belirsiz daha.

3152 Çakırığıñ baalasa, anda kelet,
Buyruktu ukpay koyso emne delet?

Emriniönemserse, o an gelir,
Buyruğunuışitmezse ne denir?

3153 Albas beken, Eligim, köñülünö,
Bolbos beken kelbese maga künöö!”

Almaz mı ki, Melik'im gönlüne hiç,
Gelmezse olmaz mı acep bana suç?

Eликтin Akdilmişe aytkan coobu

3154 Elik ayttı: “Men özümün suragan,
Coop berdiñ oyuñdu aytp inagan.

“Ben kendimim isteyen, dedi Melik;
Onayan cevap verdin fikrini deyip.

3155 Çakır, kelsin, a kokus kelbey koyso,
Kimde künöö?— Ubada söz cok bolso.

Çağır gelsin, ki ansızın gelmezse,
Kimde günah? Vaad sözü yok ise.

Melik'in Ögdülmiş'e verdiği cevabı

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı

3156 Maktadıñ cakşı cagın saymedirep,
Cakşı adam oyluu, toktoo maga kerek.

3157 Anı sen estüü, bilgir degen üçün,
Kelse dep arzip kaldım emi özüm.

3158 Adamdın artık ceri — akıl, bilim,
Cok bolso anday sapat — mal dep bilgin.

3159 İşti bilet — bilimdüü, ilimdüülör,
Bilimdüü, estüü adam cöndü biler.

3160 İlayıktuu uşuga bir misal bar,
Anı ugup, ardaktuum, tüşünüp al:

3161 “Bilim — türlü tüyüngö açkıç delet,
Baarın bilip, tüşünüp — okuu kerek.

3162 Bilimdi ordu menen paydalanıp,
Bolboso aralaşpay, cürgönüñ ep!”

3163 Paydası calgız ele maga beken,
Agañdın payda-soobu — saga da teñ.

3164 Tuugan bolso anı menen tuugandaş,
Al bolboso, dostu taap — bol sırdaş.

3165 Cakşı aytıptır bir sözdü ökümdar bek,
Tuuganı köp adamdın küçü da köp:

3166 “Tuugan barbı — kadırıñ, dañkıñ artar,
Dosuñ barbı — dañk dagı, atak da bar.

3167 Tuugan cokto taap algın er coldoş,
Cakşı coldoş bir tuugandan kem bolbos!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

3168 “Ayttı Akdilmiş:— O, Elik, baktıyarım,
Atkaram aytkanıñdın toluk baarın.

3169 Buyrusañ, tartınbaymın, baram özüm,
Çakırıp, açık aytıp, köndüröyün.

3170 Tüşündürüp miñ türlü iştin cayın,
Akıl menen aylantıp sözgö alayın.

3171 A Elik cazıp berse oyuñ katka,
Elik oyun okusa iş da başka.

3172 Anda okup, işenmek, menden körböy,
Kattı okusa, al kantip koysun könböy!

3173 Men aytsam — anday sözdün barkı kança,
Elik cazgan buyruktun küçü başka!

Methettin iyi yönünü işleyip,
İyi adam düşünceli, ciddi bana gerek.

Onu sen akıllı bilgic dediğin için,
Gelse diye arzu ettim şimdi kendim.

İnsanın üstün yeri, bilim,akıl,
Yoksa böyle vasıf, hayvan diye bil.

İşi bilir bilgili, ilimliler,
Bilgili, akıllı adam yönü bilir.

Münasip olan buna bir mesel var,
Onu dinleyip, hürmetlim, anla:

“Bilim türlü düğüme anahtar denir,
Hepsini bilip, anlayıp okumak gerekir.

Bilimden yerli yerinde faydalan,
Olmazsa gitmen uygun karışmadan!”

Faydası yalnızca acep bana mı,
Abinin sana da erer faydası.

Hısım olsa onunla soydaş,
O olmazsa dostu bulup, ol sırdaş.

İyi söylemişükümdar bir sözü,
Hısmı çok adamın çok olur gücü:

“Hısım var mı, kıymetin, namın artar,
Dostun var mı, şan da şöhrat de var.

Hısım yoksa kendin için bul er yoldaş,
İyi yoldaş bir hısımdan eksik olmaz!”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

“Dedi Ögdülmiş: Ey Melik, bahtıyarım,
Dediğinin hepsini tamamen yaparım.

Buyurursan çekinmem varırım kendim,
Çakırıp, açık söyleyip, uzlaştırırım.

İzah edip işin bin türlü yönünü,
Akıl ile kuşatıp söz alayım.

Ki Melik yazıp verse fikrini mektuba,
Melik fikrini okusa iş de başka.

O zaman okuyup inanır beni görmeden,
Mektubu okusa o nasıl koysun aldırmadan!

Ben desem öyle sözün değeri ne kadar,
Melik’in yazdığı buyruğun gücü başkadır!

3174 Kutmanım, akılmandın sözü uşu:
“Köñüldün kirin cuuyt bek buyruğu!”

3175 Barkı zor bilimdüülör aytkan özü:
“Kapaluu köñüldü açat bektin sözü!”

3176 Beginin cıлуу sözü kulga kubat,
Kul anı ömür boyu estep turat.

3177 A bektin cıлуу, cumşak bolso özü,
El koldop, süyüp ugar uluu — kiçüü!”

Eликтin Akdilmişke aytkan coobu

3178 “Boluptur,— dedi Elik,— kerek bolso,
Kat cazayın,— algınıñ anı koşo!

3179 Dayardan, barçu cakka şaşa cönö,
Kat cazuuga kirişem azır ele”.

Efendim, akıllının sözü bu:
“Gönlün kirini yıkar bey buyruğu!”

Değeri büyük bilgililer dedi kendi:
“Kapalı gönlü açar beyin sözü!”

Beyinin tatlı sözü kula kuvvet,
Kul onu ömür boyu hatırlayıp durur.

Ki beyin tatlı, yumşak olsa özü,
Halk kollar, sevip dinler büyük-küçük!

Melik’in Ögdülmiş’e dediği cevabı

“Olur dedi Melik, gerek ise,
Mektup yazayım al onu beraberinde!

Hazırlan, tez yönel gidecek yöne,
Girişeyim şimdi mektup yazmaya.”

39

**KÜNTUUDU ELİK ÖTKÜRMÜŞKÖ
KAT CAZIP, ANI KANTİP
CÖNÖTKÖNÜ TUURASINDA AYTILAT**

- 3180 Aldırıp toktolboston kagaz, kalam,
Kat cazuuga kirişti daroo anan.
- 3181 Arnadı algaç sözün caratkanga,
Bir özü ömür bergen, çaşatkan da:
- 3182 “Başladım men katımdı kodayım dep,
Ar türlü kırısk bolso cardamı köp.
- 3183 Alkış aytam teñirge miñ mertebe,
Kuldugum kodayıma tübölük de.
- 3184 Bul aalamda, carattı baarın özü,
Çaşoo üçün tamagın berdi çeçü.
- 3185 Caratkan bir özüñö kulduk etem,
Baarın casap, baarına kubat bergen.
- 3186 Çaşıl köktü carattıñ Kün, Ay meneñ
Karañgı tün, carık kün, kezekteşken.
- 3187 Aalamdı tegerengen tüzdü bolcop,
Kudureti kodaydın — tagdır bolmok.
- 3188 Eñ algaç küçtü koyduñ tagdır attuu —
Tagdırğa moyun sunuu adam parzı!
- 3189 Kodayım kaalaganın kabıl kıldı,
Oydogusun orundap, casap turdu.
- 3190 Eñ obol salamımdı aytam sagan,
Cürüşüñdü tileymin esen-aman.
- 3191 Deniñiz soo, çaşooñuz bolup bütün,
Cürösüzbü kötörüp turmuş cügün?
- 3192 Ukkanmın, sen tuuraluu cakşı söz köp,
Akıl-oyu adamga teñdeşiz dep.
- 3193 Kodayım saga ayabay bergen eken,
Akıl estı ayırıqça, çenebegen.
- 3194 Sen tuuraluu köp ugup maktoo kepti,
Ak cüzüñdü eñsedim, körgüm keldi.
- 3195 Bul kabardı Akdilmiş barat alıp,
Ayta turgan — sözümdü uk kulak salıp!

39

**KÜN-TOĞDIMELİK ODGURMIŞ'A
MEKTUP YAZIP, ONU NASIL
GÖNDERECEĞİ HAKKINDA SÖYLENİR**

- Aldırıp durmadan kağıt, kalem,
Mektup yazmaya başladıhemem.
- Bağışladı ilk sözünü yaradana,
Tek kendisi ömür veren, yaşatan da:
- Başladım ben mektubuma Allah'ım diye,
Her türlü bela olsa yardımını çok.
- Dua ederim Tanrı'ya bin kere,
Kulluğum Allah'ıma ebedî de.
- Bu alemde, yarattı hepsini kendi,
Yaşam için yiyecek yemeğini verdi.
- Yaradan bir kendine kulluk ederim,
Hepsini yapıp, hepsine kuvvet veren.
- Yeşil göğü yarattın Güneş, Ay ile,
Karanlıkgece, aydın gün, sırasıyla.
- Dönen alemidüzdü tayin edip,
Kudreti Allah'ım, kader olacak.
- İlk önce gücü koydun kader adıyla,
Kadere baş eğmek adam farzı!
- Allah'ım, istediğini kabul etti,
Düşündüğünü yerine getirip, yapıyor.
- İlk önce selamımı söylerim sana,
Yürümeni dilerim sağ-salim.
- Sağlıklı, hayatınız olup bütün,
Yaşıyormusunuz kaldırıp hayat yükünü?
- Dinledim senin hakkında iyi söz çok,
Aklı –düşüncesi adama eşsiz diye.
- Allahım sana esirgemenen vermiş,
Aklı-fikri ayrıca, hesapsız çok.
- Senin hakkında çok duyup övgü sözü,
Ak yüzünü arzu ettim, görmek istedim.
- Bu haberi Ögdülmüş götürecek,
Söyleyecek – sözümdü dinle dikkatle!

- 3196 Men uksam, tuugan-doston alistapsıñ,
Coloboy elge, cerge nege kaçtıñ?
Benduydum , akraba–dosttan uzaklaşp,
Yanaşmadanhalka, yurdaniye kaçtın?
- 3197 Ketipsiñ too içine calgız özüñ,
Soopçuluk işinin colu uzun.
Gitmişsin dağ içine tek başına,
Sevap alma işinin yolu uzun.
- 3198 Emne kıldı özüñö tuugandarıñ,
Tuugandan ak cüzüñdü nege burduñ?
Ne yaptı özüne hısımların,
Hısmından yüzünü niye çevirdin?
- 3199 Tiydibi zulumdugu, caman sözü,
Maga kelip sebebin aytıp berçi.
Değdi mi zalimliği, kötü sözü,
Bana gelip sebebini söyleyiver.
- 3200 Men saga akıykat da, küç da berem,
Çaşay ber el içinde kubanç menen.
Ben sana hakikat de ,güç de vererim,
Yaşayıver halkiçindesevinç ile.
- 3201 Tuuganga payda tiyer tuuganınan,
Payda cakşı baarıga iyip turgan,
Hısımlarahısmıdanfaydadağer,
Hepsine ulaşan fayda iyidir,
- 3202 Tuugan menen bir bolgun kirip-çığıp,
Dostor menen ımala bolsun ıyık.
Akraba ile bir ol girip- çıkıp,
Dostlar ilehoşluk olsun kaynaşp.
- 3203 El içinde ıntımak bolso dayım,
İşengin, cırgal, şattık bolot cayıñ.
Halk içinde birlik olsa her zaman,
İnan, huzur, şenlik olur yerin.
- 3204 Cakşı ırdan cardı köñül topuk tabat,
Ekinin ıñtımağı birdi tabat:
İyi şi’irden dostu gönül kazanır,
İkinin birliği biri bulur:
- 3205 “Suu berse kara cerge cakşılup bir,
Ortodon caynap çıgat miñdegen gül.
“Su verse kara toprağa iyicene tek,
Ortadan çok çıkacak binlerce gül.
- 3206 İntımtuu boluşsa tuugan, dostor,
Uzak cıldar birigip süröt ömür!”
Birlikte olsalar akraba, dostlar,
Çok yıllar birlikte sürer ömür!”
- 3207 Eger özüñ soopçuluk izdeseñ,
Eñ birinçi — el kızmattın işte sen.
Eğer kendin sevap işi arasan,
İlk olarak – halk hizmetinde çalış sen.
- 3208 Şaardan, ayıldan da soop tabat,
Baarın taştoo — cakşı emes, kalpıs adat.
Şehirden, köyden de sevap bulur,
Hepsini bırakmak iyi değil, çarpık adet.
- 3209 Sıyınuu üçün dağı bilim kerek,
Bilimsiz sıyınanıñ — beker emgek.
İbadet için dahi bilim gerek,
Bilimsiz ibadetin boş emek.
- 3210 Eki türlü adamdı — deybiz adam:
Özü okup ce başkanı özü okutkan.
İki türlü adamaderiz adam:
Kendisi okuyup ya da başkasını okutan.
- 3211 Ekiden başkaları cılkı sanı,
Tandagın ce munusun, ce bir “anı!”
İkisinden başkaları hayvan say,
Seç ya bunu, ya da tek “onu”!

Eliktin Ötkürmüşkö aytkan nasaatı

- 3212 Eki coldun tandaysıñ kaysı birin,
Açık ayt, tandabagın üçünçüsün.
3213 Üyrönsöñ ilim colun bilim menen,
Paydalan bilgeniñdi emgekten sen.

Melik’in Odgurmuş’a söylediği öğüdü

- İki yolun seçeceksin hangi birini,
Doğru söyle, seçme üçünçüsünü.
Öğrensen ilim yolunu bilim ile,
Kullan bildiğini çalış sen.

- 3214 A bolboso bilimiñ — okup üyrön,
Kızmatka dayardangın emiteden.
Ki yoksa bilimin okuyup öğren,
Hizmete hazırlan şimdiden.
- 3215 Bilim berçü emne deyt ugup algın,
Bilim menen iş ötüö kızmatı anın:
Bilim veren ne der dinle kendin için,
Bilim ile iş yapmak hizmeti onun:
- 3216 “Kuday dep sıyındıñbı — algın bilim,
İlim açat düynönün eşikterin.
Allah diye ibadet ettin mi, al bilim,
İlim açar dünyanın kapılarını.
- 3217 Bilim menen iştesen payda berer,
Bilimsizdin emgegi — tüşük beker.
Bilim ile çalışsan fayda verir,
Bilimsizin çalışması boşuna uğraş.
- 3218 Naadandar cügünsö da bolboyt topuk,
Akılduu tüşündö da kelet uluk!”
Cahil, diz çökse de olmaz ibadet,
Akıllı uyusa da olur büyük!”
- 3219 Şaarda da kudayga sıyınan köp,
Oşon üçünçöl kesken bolobu ep?
Şehirde de Hakk’akulluk eden çok,
Onun içinçöl geçmek olur mu hiç?
- 3220 Anda kılğan bir işiñ namaz okuu,
Dagı biri orozo karmoo — uşu!
O zaman yaptığın bir işin namaz kılmak,
Daha biri oruç tutmak – işte bu!
- 3221 Mından başka al cerde ne kılasiñ,
Tüşündürçü, özümö aytıp baçım!
Bundan başka o yerde ne yaparsın,
İzah et , özümö söyleyip hızlıca!
- 3222 Ziyaratçı atadıñ — özünü özün,
Kur ubara karmandıñ munun nesin?
Sofu, zahitdedin, kendi kendine,
Boş yere zahmet çektin,bunca niye?
- 3223 Aldanıp özünü özün cürösün sen,
Bul işiñ — kur ubara bolor beken,
Aldanıp kendi kendine yaşıyorsun sen,
Bu işin – boş zahmet olacakmydı,
- 3224 Senin kılğan işiñdi el körbödü,
Sen kaçalık köp işte — az deyt emi!
Senin yaptığın işihalk görmedi,
Ne kadar çok çalış; az derler şimdi!
- 3225 Cakşı kişi ziyarat kılçu bolso,
Caşirat el közünön, anı oşonço.
İyi kişi sofulukeder olsa,
Gizlerhalk gözünden, onu olduğunca.
- 3226 Bul tuuraluu ugup al, cakşı söz bar,
Esiñe tut, maanisin siñirip al:
Bunun hakkında dinle, iyi söz var,
Aklında tut, manasını benimse:
- 3227 “Cakşı adam içki sırn katıp cüröt,
Cüz cıl kılsa ziyarat az dep bilet.
İyi adam içteki sırnın gizler,
Yüz yıl etsesofulukona az gelir.
- 3228 Tabımıp cürgönüñdü bilbesin el,
Ayılğan akıl sözüm — çındık kelet!”
İbadet ettiğini bilmesin halk,
Söylendi öğüt sözüm;bu doğrudur!
- 3229 Kelginiñ, ziyaratı şaardan kıl,
Açılrat kubanıçtıñ eşigi uşul.
Gel, sofuluğu şehirde yap,
Açılırmutluluğun kapısı bu.
- 3230 Elge payda tiygizgin, carkıp körüş,
Tuuganga cakın bolup, muñun bölüş.
Halkyardımda bulun, parlayıp görüş,
Akrabaya yakın olup, sıkıntısını paylaş
- 3231 Kayrıla cür cetimge, cesirlerge,
Sokurga, çoloktorgo, beçelderge.
Yardım et yetimlere, dul kadınlara,
Köre, çolaklara, kötürümlere.

- 3232 Namazga köptör menen birge cıgıl,
Cuma namaz üzböy cür, mildet uşul.
Namaza herkesle birlikte otur,
Cuma namazını bırakma, görev bu.
- 3233 Tapkanıñdı taratkın kedeylerge,
Booruker bol, alsızdı tayap cölö.
Kazandığını dağıt yoksullara,
Merhametli ol, güçsüze destek ol.
- 3234 Munun baarı özünö soop bolot,
Rahatta can cırgap, köñül tolot.
Bunun hepsi kendine sevap olur,
Rahatta can ferahlayıp,gönül dolar.
- 3235 Toodo tentip çaşaysıñ calgız özün,
Calañ namaz, orozo bilgen işiñ.
Dağda boş gezip yaşarsın tek başına,
Sadece namaz, oruç bildiğin iş.
- 3236 Namaz menen orozo özün üçün,
Calgız başıñ közdösöñ, meerimsizsiñ!
Namaz ile oruç kendin için,
Yalnız başına beklersen, sevgisizsin!
- 3237 Cakşı aytıptır bir sözdü tektüü adam,
Booruker, özgö canın ayabagan:
İyi söylemiş bir sözü asil adam,
Merhametli, başkasından canını esirgeyen:
- 3238 “Öz paydasın oyloboyt asıl adam,
El kızmatın atkaruu adat agan.
“Kendi faydasını düşünmez asil adam,
Halk hizmetini yapmak adet onda.
- 3239 Ak dil menen, adamga booru oorusa,
Eç bölbö adamdardı cakşı-caman!”
Ak gönül ile, adama canı acısa,
Hiç ayırma adamları iyi – kötü!”
- 3240 Keltirgin elge payda — kuban körüp,
Paydasız ötkön ömür — cansız ölü!
Getir halkafayda, neşe görerek,
Faydasız geçen ömür – cansız ölü!
- 3241 Cakşı adamdar curtuna payda beret,
Tokçuluk, cırgal turmuş alıp kelet.
İyi adamlar yurduna fayda sağlar,
Ferahlık, huzurlu yaşam alıp gelir.
- 3242 Kul özü ziyaret dep calgız kalgan,
Adaşkan, kuday colun taba albagan.
Bir kul sofuluk için yalnız kaldı,
Yanıldı, Hak yolunu bulamadı.
- 3243 Tileseñ kудayımdın kubanıçın,
Musulmandın müdösün orundatkın.
Dilesen Allah’ımın kıvancını,
Müslüman’ın arzusunu gerçekleştir.
- 3244 Kulduguna kудayım muktac emes,
Ak dil menen kulduk ur, sıyınıp tez.
Kulluğuna allahım muktaç değil
Ak dil ile kulluk yap, ibadat et hızlı
- 3245 Kuldun işi,— kıñk etpey kulduk uruu ,
Pendelikti bek saktap köñül buruu.
Kulun işi ses çıkarmadan kulluk yapmak,
Kulluğu sağlam koruyup dikkat çekmek.
- 3246 Sıyınuu — pende parzı, işte tınbay,
Ulantkın ak coluñdu dayım çıñday.
İbadat etmek insan farzı, işle durmadan,
Ekle ak yolunu daim tahkim edip.
- 3247 Köptü bilgen adamga kulak salçı,—
Sözün ugup ak oyun esiñe alçı:
Çok bilen adamı dikkatle dinle,
Sözünü dinleyip ak düşüncesini al:
- 3248 “Ak öto kızmatıñdı, kesirden kayt,
Kuday de, kuday degen kuru kalbayt.
Ak yap hizmetini, kusurdan geri dön,
Allah de , Allah diyen boş kalmaz.
- 3249 Kuday deseñ al senin kulduk parsiñ,
Tabındım dep esirbe, akıl tanbayt!”
“Allah” derseni,o senin kulluk farzın,
Tapındım diye kudurma, aklını oynatma!

- 3250 Ötkürmüş, aytkanıma kulak türgün,
Öz paydamdı közdöböym, anı bilgin.
- 3251 Mında kelseñ özüñö payda — artı,
Kelbeseñ — zarıldığı maga kaysı.
- 3252 Çakırganım — el köyün közdögönüm,
Talkalap el ümütün çettebegin.
- 3253 Men aytkan sözdörümdü — oylop bakkın,
Çın deseñ, toktop turbay kelgin baçım.
- 3254 Birge tur, maga kömök bolgun işte,
Bey-beçara baykuştun kamın közdö!
- 3255 Saga — sıylık, maga — atak, dañkı kalsın,
Eki düynö kудayım coluñdu açsın,
- 3256 Ak colgo meni coldo, kömökçü bol,
Cakşının şarapatı — al baskan col.
- 3257 Ülgü bol cakşı işterdi casay turgan,
Irayım saga tiysin kудayımdan.
- 3258 Akılduu tacik aytkan tıñşa sözdü,
Tacikterdin akılı cetkiliktüü:
- 3259 “Bek — elge cakşı bolso bardık caktan,
Anda eli — cırgal kündö, bakıt tapkan,
- 3260 Öz paydañdı oylobo, bekti közdö,
Bek— cakşıbı, cakşılık bolot — elde,
- 3261 Kul cakşıbı — paydası özü için,
Bek cakşıbı — kut tabat calpı curtuñ!”
- 3262 Kişi deşet — kimdi dep surap kalsa,
Kim köp payda keltirse adamzatka.
- 3263 Cakşılıktı caktırat bardık adam,
Çın maanisi anın da cagat magan.
- 3264 Elge payda bergendin baarı cakşı,
A payda — ar adamda cürgön arzu.
- 3265 Cakşı adam calpı curtka kamkor kelet,
Kamkor adam eline — cakşı demek.
- 3266 Munun baarın men saga katkı cazdım,
Kalamımdı toktotup kattı captım.
- 3267 Albette bardık sözdü ayta albadım,
Tuuganıñ aytp berer kalgandarın!
- Odgurmuş, dediğimekulak ver,
Kendi faydamıgözlemiyorum, onu bil.
- Buraya gelsen kendine fayda – artı,
Gelmezsen – zarureti bana hani.
- Çağurdım – halk seçkinini bekledim,
Parçalayıphalkümidiniuzaklaşma.
- Ben dedim sözlerimi – düşünüp bak,
Doğru desen, hiç durmadan gel çabuk.
- Birlikte dur, bana destek ol işte,
Fakir-fukara, miskinın gamını gözet!
- Sana ikramiye, bana şan-şöhret kalsın,
İki dünyada Allah’ım yolunu açsın,
- Ak yola beni yönelt, yardımcı ol,
İyinin asaleti o, bastığı yol.
- Örnek ol iyi işleri yapıp duran,
Merhamet sana değsin Allah’ımdan.
- Akıllı Tacik’in sözünü dinle,
Taciklerin akılı,yerli yerinde:
- “Bey halka iyi olsa heryönden,
O zaman halk ferah günde, baht bulur.
- Kendi faydanı düşünme, beyi gözle,
Bey iyi mi, iyilik olur halkta,
- Kul iyi mi, faydası kendisi için,
Bey iyi mi talih bulur tüm yurdun!”
- Adam derler – kimi diye sorarsa,
Kim çok fayda getirirse insanlara.
- İyiliği tasvip eder tüm insanlar,
Gerçek manası onun da bana hoş gelir.
- Halka fayda verenin hepsi iyi,
Ki fayda her adamda istenenarzu.
- İyi insan tüm yurda destek gelir,
Destekçi adam halkına – iyi kısaca.
- Bunun hepsini ben sana mektuba yazdım,
Kalemimi durdurup mektubu kapattım.
- Evet ,tüm sözümü söyleyemedim,
Hısımların söyleyiverir kalanlarını!

- 3268 Kattı bütüp çetine möörün bastı,
Tapşırıp Akdilmişke, anı uzattı,
Mektupı bitirip kıyısınamührünü bastı,
Vererek Ögdülmiş'e onu uzattı,
- 3269 “Cönö,— dedi,— ak peyil akılmanım,
Özüñ aytıp tolukta kemçil cagın.
‘Götür, dedi, ak tabiatlı akıllım,
Kendin söyleyip tamamla eksik yerini.
- 3270 Col bolup, anı mında eerçitip kel,
Kuru kelçü bolbogun daanışman er!
Yol olarak, anı buraya getir,
Boş gelen olma danişmend er!
- 3271 Akılmandın eske alar nakıl sözü:
“Sözdün barkın ketirbeyt, estüü elçi!”
Akıllımın hafızaya alınacak sözü:
“Sözün değerini kaçırmaz, akıllı elçi !”
- 3272 Ayta turgan aşık söz mende barbı?
Akılmanım bardık söz, sende kaldı!
Söyleyecek gereksiz söz bende varmı?
Efendim her söz, sende kaldı!
- 3273 Kerektüü sözdü taap özüñ aytkın,
İştin cönün oñdooçu cagday tapkın!”
Gerekli sözü bulup kendin söyle,
İşin yönünü düzeltecek durumu bul !
- * * *
- 3274 “Carayt” — dedi Akdilmiş cönöy berip,
Öskön neme tarbiya, taalim körüp,
“Tamam” – dedi Ögdülmişyönelerek,
Hasterbiye-talim görmüş olarak
- 3275 Atın minip cönödü üyün karay,
Üygö kelip çeçindi, es aldı cay.
Atına binip gitti eve dogru,
Eve gelipsoyunarak, uzandı.
- 3276 Kün batıp, cazdıgına koydu başın,
Carık düynö camındı tün pardasın.
Güneş batıp, yastığına koydu başını,
Parlak dünya örttü gece perdesini.
- 3277 Asman cüzün aylantıp bulut bastı,
Köşögösün tüşürüp cerdi captı.
Gökyüzünü dönerek bulut bastı,
Perdesini düşürerek yeri örttü.
- 3278 Daarat alıp, okudu kuptan namaz,
Töşök salıp, uykuga cattı bir az.
Abdest alıp, okudu yatsı namazını,
Yatağını hazırlayıp, uyudu biraz.
- 3279 Çoçup ketip, oygonup baş kötördü,
Türülüptür kara tün köşögösü.
Ürküp uyanıp başını kaldırdı,
Dürülmüştü kara gece perdesi.
- 3280 Daarat alıp okudu bağımdattı,
Tespesin tarta berip, küttü tañdı.
Abdest alıpkıldı sabah namazını,
Tesbihçekerek bekledi sabahı.
- 3281 Köşögösün kötördü tañkı asman,
Cadırap carık düynö közün açkan.
Perdesini kaldırdı sabahki gök,
Lezzetlenip parlak dünya gözünü açtı.

40

**AKDİLMİŞTİN ÖTKÜRMÜŞKÖ
ATTANGANI TUURASINDA AYTIAT**

- 3282 Attanıp, çıgıp ketti al üyünön,
Bet alıp agasına toodo cürgön.
- 3283 Alıskı toogo cetipal çaşagan,
Attan tüşüp, tüz ele bardı agan.
- 3284 Ceter menen akırın eşik kaktı,
Tura kalıp Ötkürmüş eşik açtı.
- 3285 Bet keldi açar menen tuuganına,
Öbüşüp, bekem kıstı kuçagina.
- 3286 Koldon alıp törünö olturguzdu,
Katarlaşa canına tize büktü,
- 3287 Cüzün körüp bölöndü kubanıçka,
Tobo kıldı, şügür dep caratkanga.
- 3288 Körö elek boordoşun köptön beri,
Çoñ kubanç aman-esen körüşkönü.
- 3289 Tuugandar alıs bolup, körböy köp kün,
Kayradan tabışkanga emne cetsin!
- 3290 Cakşı körgön tuuganga tursa kelip,
Kuçaktaşıp cüz körüşsö dene erip!
- 3291 Birtuuganga, cınında kubanıç da,
Çın köñüldön kuçagin cayıp tursa.
- 3292 Tuugançıl adam aytkan sözdü ukkun,
Tuuganıñdın köñülün cakın tutkun:
- 3293 “Bölüngöndör tabışsa kayra baştan,
Bakit taap, kubançın uzartışkan.
- 3294 Kanday sonun, acırap kapısıman,
Sak-salamat kayradan kol alışkan!”

Ötkürmüştün Akdilmişke bergen suroosu

- 3295 “Tuugandar esen-soobu!” — dedi Ötkürmüş,
“Esen-soo” coop ayttı aga Akdilmiş,
- 3296 Ötkürmüş kayra surayt: “Kanday keldiñ,
Sapar-coluñ şır beken, açık köñüñ?”
- 3297 Ukkan elem birge dep elik menen,
Adil-emgek ötoýt dep eline sen.

40

**ÖGDÜLMİŞ’İN ODGURMIŞ’A
GİTMESİ HAKKINDA SÖYLENİR**

- Atlanıp, çıkıp gitti o evinden,
Yönelip abisine dağda yaşayan.
- Yaşadığıuzaktaki dağa yetip,
Doğruca gitti onaattan inip.
- Gelince yavaşça kapıyı çaldı,
Kalkarak Odgurmuş kapıyı açtı.
- Karşılaştıaçınca hısımla,
Öpüşüp, sarmaladı kucağına.
- Elinden tutup başköşeye oturttu,
Sıraya dizilerek yanına oturdu,
- Yüzün görerek çok fazla neşelendi,
Tövbe etti, şükürdiye Yaradan’a.
- Görmediydi akrabasını çoktan beri,
Büyük sevinçle sağ salim görüştü.
- Hısımlar uzak olup, görmeden kaç kün,
Yeniden buluşana ne yeter ki (ne güzel olur)!
- Sevenakrabayıziyaret edip,
Kucaklaşıp görüşse tene erip!
- Kardeşe, gerçek bir sevinçinde,
Gönülden kucağını açıp dursa.
- akrabayadüşkünün dinle sözün,
Akrabanıngönlünüyakın tutan:
- “Bölünenler buluşsa yeni baştan,
Baht bulup, sevincini uzatırlar.
- Ne kadar iyi, bölünüp bir anda,
Sağ-selamet yeniden kavuşanlar!

Odgurmuş’un Ögdülmüş’e sorduğu soru

- “Akrabalar sağlıklı mı !” – dedi Odgurmuş,
“Sağlıklı” cevap verdi ona Ögdülmüş,
- Odgurmuş yeniden sorar: ‘Nasıl geldin,
Sefer yolun doğru muydu, açık gönlüm?’
- Duymuştum beraber diye Melik ile,
Adil iş yapıyor diye halkına senin.

3298 Taştadıñ kızımatıñdı, eldi kantip,
Kızımat cügün cürörsüñ iyniñe artıp!”

Yaptın hizmetini, halkı nasıl,
Hizmet yükünü omzuna yükletiyorsun!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmiş’in Ogdurmuş’a dediği cevabı

3299 “Bir senin — dep Akdilmiş coop berdi,—
Cakından ak cüzüñdö körgüm keldi!

“Bir senin – diye Ögdülmiş cevap verdi,
Yakından ak yüzünü görmek istedim!.

3300 Toktolboston özüñö cetsem dedim,
Kaygının tüyündörün çeçsem dedim.

Durmadan özüne yetsem dedim,
Kaygının düğümlerini çözsem dedim.

3301 Eñseçümün körsöm dep köptön beri,
Mümkündük cürgöm kütüp, emi keldi.

İstiyordum görsem diye çoktan beri,
İmkân bekliyordum, şimdi geldi.

3302 Köp cıl boldu körbödüm seni eñsep,
Oy cetse da kol cetpey cürdük köksöp.

Çok yıl oldu görmedim seni istesem de,
Niyet yetse de elim yetmedi istesem de.

3303 Eñsep cürgön maksatımışke aştı,
Ayabaymın kudayga miñ alkıştı.

İstediğim amacım gerçekleşti,
Esigemem Allah’a bin duayı.

3304 Altın başı soo bolso — adam degen,
Tilegen müdöösünö cetet eken!

Altın başı sağ olsa – adam diyen
İstediği amacına ulaşacakmış!

3305 Maksatına umtulgan adamdı uk,
Mezgildin öydö-ıldıyın bilgen anık:

Amacına ulaşan adamı dinle,
Mananın altını üstüne bilen şüphesiz:

3306 “Tirüü adam tilegin işke aşırat,
Esen cürsö eñsegen köñül tınat.

“Yaşayandileğini gerçekleştirir,
Sağlıklıysa gönül,muradın bulur.

3307 Tirüüdö — kaalaganga koluñ cetet,
Eger bolsoñ bettegen maksatka bek.

Diriliğinde istediğine elin yeter,
Eğer yönelirsen amaca sağlam.

3308 Tilekti emes — ömürdü tilöö kerek,
Tilegiñe cetüügö ömür cölök”.

Dileği değil – ömrü dilemek gerek,
Dileğineermeye ömür destek.”

3309 Tilegimdi kudayım berdi maga,
Cüz körüştüñ esen-soo mına saga!

Dileğimi Allah’ım verdi bana,
Yüz yüze görüştümsağ-salımışte seninle!

3310 Sözüm bar, mından başka saga degen,
Men aytsam, kulak töşöp, ugar beleñ?”

Sözüm var, bundan başka sana diyecek,
Ben söylesem, kulak verip,dinler misin?”

41

**ÖTKÜRMÜŞ MENEN AKDİLMİŞTİN
MAEGİ TUURASINDA BAYANDALAT**

- 3311 “Senin,— dedi ötkürmüş,— sözündü uktum.
Tüşündüm, emi menin coobumdu ukkun
- 3312 Kelgen üçün unutupay, tuugandıktı,
Miñ ese tiysin kuday ırayımı!
- 3313 Sen maga dağı bir söz aytçudaysıñ,
Caşırbay, azır ele aytkın baçım”.

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 3314 Coop berdi Akdilmiş: “Sözüm menin,
Karaşıñdan calındap candı senin!
- 3315 Adam özü öz colun tandap alsa,
Azap çekpeyt al coldo cürsö kañça.
- 3316 Bul tuuraluu sınçı adam köptü körgön,
Aytıptır, cakşıláp, uk akıl menen:
- 3317 “Bir işti bütürüügö kılsañ tilek,
Baştap koysoñ, bat ele kelet kömök.
- 3318 Cakşı tilek ıraaktı cakın kılát,
Cakın üçün cakşı adam canın beret!”
- 3319 Ayttı Akdilmiş: küyünüp özüñ üçün,
Aytaar sözdü üzö albaym anı tüşün.
- 3320 Ayıl-kıştak, tuugandan keçip kettiñ,
Alistasıñ, köz körgüs — calgız özüñ.
- 3321 Kanday oor, bul cügüñ kötörö algıs,
Cılañaçsıñ, açkasıñ, capa-calgız!
- 3322 Booru açışat özüñö tuugan-uruk,
Kantip çıdayt uşunu körüp turup!
- 3323 Calgızdık — adamdarga oor kelet,
Ar kanday kırsık-tüyşük basa beret!
- 3324 Bul kaygı menin üygö catkırbadı,
Kusa menen sagınıç kurçap aldı!
- 3325 Tozoktu teñir saga caratıppı,
Senin gana ençiñbi azap uşu?
- 3326 Açık aytçı türöyün kulagımdı
Süylöçü, baamdayın çın sıñıñdı?”

41

**ODGURMIŞ İLE ÖGDÜLMİŞ’İN
KONUŞMASI HAKKINDA ANLATILIR**

- “Senin, dedi Odgurmuş, sözünü dinledim.
Anladım, şimdi benim cevabımı dinle.
- Geldiğin için unutmadan akrabalığı,
Bin kere değsin Allah’ımın merhameti!
- Sen bana daha söz diyecek gibisin,
Saklamadan, şimdi söyle hızlıca.”

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

- Cevap verdi Ögdülmiş : “Sözüm benim,
Bakışından parlayarak yandı senin.
- Adam kendisi kendi yolun seçse,
Zorluk çekmez o yolda ne kadar yürüse.
- Bunun hakkında âlim adam çok gören.
Söylemiş, iyice dinle akıl ile:
- Bir işi bitirmeye tutsan dilek,
Baştalıversen, hızlı gelir destek.
- İyi dilek uzağı yakın kılar,
Yakın için iyi adam canını verir!”
- Söyledi Ögdülmiş: Üzülüpözün için
Söyleyecek sözü ayıramam bunu anla.
- Oba-köyden, akrabadan vazgeçtin,
Uzaktasın, göz(kimse) görmez; yalnızsın.
- Ne kadarağır, bu yükü kaldıramaz,
Çıplaksın, açsın ,yapa yalnız!
- Canı acır özüne hısım-akraba,
Nasıl dayanır bunu görüp durup!
- Yalnızlık – adamlara ağır gelir,
Her türlü bela-felekat basıverir!
- Bu kaygı benim evime yaklaşmadı,
Hasret ile özlem kendi için kuşattı!
- Tuzağı Allah sana yarattımı,
Bu azap yalnız senin payın mı?
- Doğrusöyle kabartayım kulağımı,
Söyle, anlayayım gerçek sırrını?”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

- 3327 Ötkürmüş coop kılıp ayttı sözün:
“Seni uktum, coobumdu ukkun özüñ!”
- 3328 Cakşı sözüñ, cıluu cüzüñ — al özü,
Tuugandıktın, cakındıktın belgisi,
- 3329 Tuuganı tuuganına kaygırbasa,
Bölöktün biröö menen işi kaçça!
- 3330 Emmelikten dos-tuugandan alıstap,
Bilsem deersıñ cürgön cerim alıs cak?—
- 3331 Baykagam işenimim az ekenin,
Oylogom uşul cerde bekemdeymin.
- 3332 Oşon üçün kelgemin een cerge,
Calgız çaşap kudayga dit bermekke.
- 3333 El içinde baylanıp cürgön kişi,
Kuday colun tutuşka kelbeyt kücü.
- 3334 Elder üçün eşigin cappas adam,
Sıynganı kudayga — anın caalgan.
- 3335 Napsiñ menen köönüñdü katuu karmap,
Turmuşun cırgalınan keçkeniñ ak!
- 3336 Durus aytkan öz sözün oyluu kişi,
Arıluu azgırıktan — dindin işi:
- 3337 “Senin bar eki kasıñ — köñül, napsi,
Cakşı adam da çalınat bilbey köptü.
- 3338 Köñüldü erçip ketseñ — baylap tınat,
Napsiñ aşsa, özüñdü tutkun kılát.
- 3339 Köñül menen peyliñdi kesüü kerek,
Akıl menen napsisin tıygan ceñet!”
- 3340 Künümdüktün köyünön keçip koyup,
Tüyşügümdü kelatam tartkan bolup,
- 3341 Alısta, bardıgınan çette kalıp,
Koydum sözdün künöösün unutarıp.
- 3342 Sen menin abalımdı calgız dediñ,
Kudayımdın ısımı — kubat, demim.
- 3343 Tuugandardan azır men alıstamın,
Aç-togumdun tüyşügün tarttırbadım.
- 3344 El köñülü eñ nazık, tabış kıyın,
Köñül kalsa, bir kuday tabar sıırın.

Odgurmuş’un Ögdülmüş’e dediği cevabı

- Odgurmuş cevap verip söyledi sözünü:
“Seni dinledim, cevabımı dinle kendin!”
- İyi sözün, tatlı yüzün, o kendisi,
Akrabalığın, yakınlığın işareti,
- Akraba akrabasına üzülme,
Başkasının başkası ile işi ne!
- Niçin dost- akrabadan uzaklaşıp,
Anlasam diyorsun yaşadığım yer uzak yer?
- Anlamıştım inancımın az olduğunu,
Düşünmüştüm bu yerde tamamlarım diye.
- Bunun için geldim boş yere,
Yalnız yaşayıp Allah’a dikkat vermeye.
- Halk içindebağlanıp yaşayankişi,
Allah yolunu tutmayayetmez gücü.
- Halk için kapısını kapatmayan adam,
İbadeti Allah’a, onun yalan.
- Nefsin ile gönlünü katı tutup,
Yaşamın keyfinden geçmen ak!
- Doğru söylediöz sözünü mantıklı kişi,
Uzaklaşmak aldaticıdan dinin işi:
- “Senin var iki düşmanın – gönül, nefis,
İyi adam da takılır bilmeden çoğu.
- Gönlü takip etsen,bağlayıptutar,
Nefsinaşsa, özüñütutsak yapar.
- Gönülle hevesini kesmengerek
Akılla nefsinin durdurana,galip!”
- Fanıdünyadan vaz geçip koyup,
Zahmetekatlendimmünzevi olup.
- Uzakta hepsinden uzaklaşıp,
Sözün günahını unuttum.
- Sen benim hâlime yalnız dedin,
Allah’ımın ismi – güç, kuvvetim.
- Akrabalardan ben şimdi uzaktayım,
Aç-tokluğumunkaygısınıçektirmedim.
- Halk gönlü en nazık, bulmak zor,
Heves sönse, tek Allah bulur sıırın.

- 3345 Bolboso bul işimden elge payda,
Menden da eç zıyan cok bir da kayra!
Olmasa bu işimden halka fayda,
Benden de hiç zıyan yok yine de!
- 3346 Payda-zıyan, cakşu-caman boluu özü,
Bir gana caratkandın küçtüü erki!
Fayda-zıyan, iyi-kötü olmak özü,
Yalnızca Yaradan 'ın güçlü iradesi!
- 3347 Köktön tartıp, tereñ suu tüpkürünön
Bardık nerse kudaydın erki menen.
Gökten derin suyun en dibine kadar,
Tüm şeyler Allah'ın iradesi ile.
- 3348 Eldin baarı, aalamda kaçça bolso,
Cakşılık, camandık da dal oşonço.
Halkın hepsi, alemde ne kadar olsa,
İyilik, kötülük detam o kadar.
- 3349 Sen suradıñ — sıyınuuñ kimge payda?
Kuday degen çıgat da beyiş cayga!
Sen sordun – ibadetin kime fayda?
Allah diyen çıkar cennet tarafına !
- 3350 Kudayımdın kulubuz, kul deyt bizdi,
Künü-tünü mildet da ötöo işti.
Allah'ımın kuluyuz, kul diyor bize,
Gündüz-gecegeörevin de yapmak işi.
- 3351 Caratsa, caratpasa kuday bilet,
Men “minttim, tigintim” dep aytpoo kerek.
Yaratsa, yaratmasa Allah bilir,
Ben “böyle-şöyle yaptım” dememek gerek.
- 3352 Calgızdıktan zıyandı tapkanım cok,
Pendeliktin köyünön kaldım boşop.
Yalnızlıktan zarar bulmadım
Kulluğun köyünden gevşedim.
- 3353 Bul ırdın ne degenin ugup körçü.
Sırtına emes, maanige köñül bölçü:
Bu şiir nesöyler, dinle de gör.
Şekledeğil , manasınadikkat et:
- 3354 “Calgız üygö çaşınıp başıñ katkım,
Boy bolup, öz sözüñdön baar tapkım.
“Eve kapanıpyalınız, münzevi ol,
Yalnız olup, öz sözünden dostluk bul.
- 3355 Sıyınuuunu özüñçö calgız casa,
Calgız adam künöögö kantip batsın!”
İbadet etmeyi kendince yalnız yap,
Yalnız adam günaha nasıl batsın!”
- 3356 El meñen bir boluunu maktadıñ sen,
Bir çaşap, dostoşuuga kantip cetem!
Halk ile bir olmayı methettin sen,
Tek yaşayıpdost olmaya nasıl yeterim!
- 3357 Akırı meni taap mında keldiñ,
Cayma-cay sıyınuudan kaldım bugün.
Sonunda beni bulup buraya geldin,
Rahat, ibadet etmekten kaldım bugün.
- 3358 Bir gana özüñ menen süylöşüüdön,
Kañçalık zıyan taptım, tüşünçü sen.
Yalnız tek senin ile konuşmaktan,
Ne kadar zarar aldım, anla sen.
- 3359 A kokus el-curt menen aralaşsam,
Oyloçu, nege ülgürüp, kayda batam!”
Anidenhalk-yurt ile kaynaşsam,
Düşün, neye yetişip, neresiğarım.

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmiş'inOdgurmuş'a söylediği cevap

- 3360 “Seni uktum,— deyt Akdilmiş,— açuulanba,
Dağı bir suroom bar, ayıçtı maga.
“ Seni dinledim, dedi Ögdülmiş, kızma,
Daha bir sorum var, söyle bana.
- 3361 Tıñşap tursam sözüñdö cüyöö barday,
Çındığında bul şıltoo, kaluu barbay.
Dinlesem sözünde doğruluk var gibi,
Aslında bu bahane, kalmaya gitmeden.
- 3362 Eliñe payda keltir tirüülüktö,
Kötöröt atak-dañkın Elik kökkö.
Halkına fayda getir dirilikte ,
Kaldırırşan-şöhretiniMelik göğe.

- 3363 Aytçı sen, adamdıktın paydası emne,
Natıycasın ömürdö el körböso?
- 3364 Üylönüp, östürgünüñ uul-kızdı,
Kuu baş dep el caktırbayt balasızdı.
- 3365 Sözün uk, kulak töşöp, adam momun,
Üylönüp, ulant degen ömür colun:
- 3366 “Balasız adam ölsö aytat anı:
Artında calgız tuyak kaltırbadı!”
- 3367 Uul kalsa atadan ömür ulayt,
Ata ısmı ömürdö unutulbayt!
- 3368 Balasız özü ölsö, tukum ölot,
Artında ataarı cok — atı da öçöt!”

Ötkürmüşün Akdilmişke aygkan coobu

- 3369 “Tuura söz, — deyt Ötkürmüş coop kıla,—
Başkaça mından dağı bolot tura.
- 3370 Uul-kız cakşı çıksa toktoo, sılık,
Sen aytkanday baarısı bolot toluk.
- 3371 A kokus uul-kızıñ naçar çıksa,
Ölüör zamat atasın unutat da,
- 3372 Çır-çatagı alardın kılrat uyat,
Catiñ körüp artıñdan şıldıñ kılrat,
- 3373 Uul-kızıñ coo bolor — keregi emne?
Duşmansız caşoo cakşı andan körö!
- 3374 Coolaşuu bizge kanday payda beret?
“Coolaşuu”“coo” eköo teñ ündöş kelet!
- 3375 Makalda maani catat eñ bir tereñ;
“Ata atı ulanat uulu menen”.
- 3376 Bul tuuraluu nasıykak sözdü tında,
Ak cürök adam açık aytkan tura:
- 3377 “Bala dep san tüşökkö tüşösün sen,
Uul-kızıñ emgegiñ baalar beken!?”
- 3378 Cıyıp-tergen dünüyöñ artta kalat,
Sen ötösün — paydası alarga eken!”
- 3379 Ayal algan, kemege tüşkön sımal,
Aylanada kök deñiz çalkıp turar.
- 3380 Uul-kızıñ törölsö keme sınat,
Keme sınsa, suudan kim tirüü çıgat!

Söyle sen, adamlığın faydası ne,
Sonucunu ömürde halk görmese?

Evlenip, büyüüt oğul- kıızı
Yalnız baş diye halk yanaştırmaz çocuksuzu.

Sözünü dinle, kulak verip, sofu adam,
Evlenip, sürdür diyen ömür yolunu:

“Çocuksuz adam ölse söyler onu:
Ardında yalnız nesil bırakmadı!”

Oğul kalsa babadan ömür ekler,
Baba isimi hayatta unutulmaz!

Çocuksuz kendisi ölse, soy ölü,
Ardında adlayacak yok- adı da silinir!”

Odgurmuş'ın Ögdülmüş'e söylediği cevap

- “Doğru söz, der Odgurmuş cevap vererek,
Başka türlü olurbundan da.
- Oğul-kız iyi çıksa mütevazi, nazik,
Senin söylediğin gibi hepsi olurtamamen.
- Ki aniden oğul-kızın kötü olsa,
Öleceği zaman babasını unuttur da.
- Kavgaları onların rezileder,
Yabancı, görüp ardından alay eder.
- Oğul-kızın düşman olacak gereği ne?
Düşmansız yaşamak bundan daha iyi
- Düşman olmak bize ne fayda verecek?
“Düşman olmak”, “düşman” ikisi denk olur!
- Meselde mana yatar en çok derin,
“Baba adı eklenir oğlu ile”.
- Bunun hakkında nasihat sözü dinle,
Ak yürekli adam doğru söylemiş:
- “Oğul diye çok kaygıya düşersin sen,
Oğul-kızın emeğini takdir eder mi!?”
- Yığıp-derdiğin mülkün geride kalır,
Sen geçersin, faydası onlara kalır!”
- Eş alan, gemiye binen gibi,
Çevrende gök deniz yayılıp durur.
- Oğul-kızın doğsa gemikırılır,
Gemi kırılrsa ,sudan kim sağ çıkar!

- 3381 Uul-kızı ataga ırakat go,
Ata üçün ırahat da, tüyşük da oşo.
- 3382 Uul kızdın camanı, bilbey barkın,
Ata-enenin unutar ölsö atın!
- 3383 Atka tete uul-kız bolor beken?
O, kaydan — oposuz iş, tüyşük eken!
- 3384 Uul-kızga atalık — maşakat iş,
Pil bolup turmuş cügün süyröp cürüş!
- 3385 Coro-coldoş köböytüp kütkün dediñ,
A meyli! Birok kaysı paydam menin?
- 3386 Akılman sözün oylop aytsa kerek,
Köñül nazik — eñ kıyın ardaktoo dep:
- 3387 “Köñülü adamdardın şişe buyum,
Sınbasın, abaylagın oylo uulum.
- 3388 Nazigine köñüldün bergin esep.
Isıkka erip, suukka toñup ketet.
- 3389 Köñülü dostun sinsa — kaska tete,
Duşmanıñ bir taarınsa — kas cüz ese.
- 3390 Duşman kılsa kastığın — çaşoo kıyın,
Küçtüü bolso duşmanıñ — ömür tıyın,
- 3391 Duşmanıñ kança naçar, alsız bolso,
Baatırım, zor dep bilgin anı oşonço!
- 3392 Çirkey da bir cabıssa küçtüü kelet,
Çakkanda pildi dagı bir sekirtet!”
- 3393 Kastıktı cakşı bilgen cooker sözü,
Ömürün çabıştarga bergen özü.
- 3394 “Duşmanım kiçine dep boy kötörbö,
Korkpoym dep, söz azabın tartıp cürbö.
- 3395 Osol bolboy kasıña sak bol dayıma
Duşmanga duşman bolup dos bol, dosko!”
- Oğul-kızı babaya rahat ya,
Baba için rahat da, kaygı da bu.
- Oğul-kızın kötüsü, bilmeden değerini
Anne-babanın unuttur ölse ismin!
- Ada denk oğul-kız olur muydu?
Ki nereden sebatsız iş, kaygı idi!
- Oğul-kıza babalık, zor iş,
Fil olup hayat yükün sürüp yürüyüş!
- Dost-yoldaş çoğaltıp bekle dedin,
Tamam! Ama hani benim faydam?
- Akıllı sözünü düşünüp söylemeli,
Gönül nazik, en zorhürmet etme diye:
- “Sırça nesnedir gönlü insanların,
Kırılmasın, dikkat et düşün oğlum.
- Nazikliğine gönlün ver hesap,
Sıcakta eriyip, soğukta donuverir.
- Gönlü dostun kırılrsa, düşmana denk,
Düşmanın bir küsse, düşman yüz kere.
- Düşman yapsa düşmanlığını, hayat zor,
Güçlü olsa düşmanın, ömür pul (bozuk para).
- Düşmanın ne kadar kötü, güçsüz olsa,
Yiğidim, büyük diye bil onu o kadar!
- Sinek de bir yapıssa güçlü gelir,
Isırdığında fili dahi bir sektirir!”
- Düşmanlığı iyi bilen asker sözü,
Ömrünü savaşlarda verdi özü.
- “Düşmanım küçücük diye kibirlenme,
Korkmam deyip, söz azabını çekme.
- Gafil olmadan düşmanına uyanık ol daima,
Düşmana düşman olup, dost ol dostal!”

Akdilmişin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 3396 Akdilmiş coop kılıp ayttı agan:
“Kulak sal, köñülgö alıp emi magan.
- 3397 Bul düynönü kodayım töp carattı,
Cep, içer tamagıñdı adaldattı.
- 3398 Cakın bolso eger kim cakşı menen,
Andaydın işi, colu mıktı eken.

Ögdülmüş'in Ogdurmuş'a söylediği cevabı

- Ögdülmüş cevap verip söyledi ona:
“ Kulak ver, gönüle alıp şimdi bana.
- Bu dünyayı Allah'ım doğru yarattı,
Yiyip, içecek yemeğini helal yaptı.
- Yakın olsa eğer kim iyi ile,
Öylenin işi, yolu sağlamdır.

- 3399 Adamga paydası bar canga dos bol,
Emgek kılsa eline mıktı oşol.
- 3400 Baktısız, merez bolot calgız kıpçak,
Ömürün tekke cumşap özün kıynayt.
- 3401 El üçün iştebegen — ölük adam,
Ölük bolboy, küç barda işte abdan.
- 3402 Cakşı adamdın köp bolot dos-tuuganı,
Taralat el içine atak-dañkı.
- 3403 Ömürdö kaalaganga kolu cetet,
A düynö kılğan işi soop deşet.
- 3404 Kırıkka sen çalınsañ — başıñ sayat,
Sen cetseñ urmat-sıyga — bakıt tabat...
- 3405 Cakşılığın arttırıp cayat elge,
Camandıgıñ çaşırıp turat cerde.
- 3406 Adamdın düşman gana tınçın alat,
Cakşılık, camandıgıñ cayıp turat.
- 3407 Düşmanı ulup-culup turbasa köp,
Cakşılarga atak-dañk kaydan kelmek?
- 3408 Adamdın kaçça bolso atak-dañkı,
Oşonço artıp turat kas-düşmanı.
- 3409 Kim bolso adilettüü, çınçıl aşkan,
İçi tarlar köböyöt bardık caktan.
- 3410 Cakşı adamdın düşmanı miñ-san bolot,
Naadandar ölük sımal, düşmanı cok.
- 3411 Bilip al: caman körsö kimdi düşman,
Al anda — cakşı adam mıktı çıkkan.
- 3412 Düşman menen çabışkan atak tabat,
Kası cöktor akırı unut kalat!
- 3413 Sözün uk, aytkan eken baatır adam.
Erdik menen maksatın kabıldagan:
- 3414 “Miñdegen düşmanınan eçen-eçen,
Miñ kargış ukpagan er erkek beken?”
- 3415 Kayrılıp koet beken kökcal börü,
Miñ döböt çuu kötörüp ürgön menen?”
- 3416 Sen ayttıñ, çettedim dep elden calgız,
Çaşaym dep uşak-ayıñ sözdön alıs.
- İnsana fayadası olana dost ol,
Çalışsahalkı için,iyisi o.
- Yalnız-yabani bahtsız, faydasızdır,
Ömrünü boşa harcar,(kendine) işkence eder.
- Halk için çalışmayan, ölü adam,
Ölmeden, gücün varkençalış tamamen.
- İyi adamın çok olur dost-akrabası,
Dağılırhalkiçineşan-şöhreti.
- Ömürde istediğine eli erişir,
Ki dünyada yaptığı işi sevap derler.
- Belaya sen takılırsan – başını oyar,
Sen yetsen izzet-hürmete, baht bulur...
- İyiliğiniarttırıpyay halka,
Kötülüğünü gizleyipdurur yerde.
- Adamın yalnızdüşmanı rahatsız eder,
İyiliğini,kötülüğünü yayıp durur.
- Düşmanıçekiştirip durmasa çok,
İyilere şan-şöhret nereden gelecek?
- Adamın ne kadar ise şan-şöhreti,
O kadar çoğalır hasmı-düşmanı.
- Kim olsa adaletli, dürüstçok,
Kıskançlar çoğalır her taraftan.
- İyi adamın düşmanı binlerce olur,
Cahiller ölü gibi, düşmanı yok.
- Ögren: Kötü görse kimi düşman,
O o zaman – iyi adam sağlam çıkan.
- Düşman ile savaşan nam alır,
Hasmı olmayanlar sonunda unutulur!
- Sözünü dinle, söylemiş bahadır adam,
Erlık ile maksadını kuvvetlendiren:
- “Binlerce düşmanındançok çok,
Bin bedduaişitmeyen er erkek midir?”
- Dönüp bırakır mı boz yeledi kurt,
Bin erkek kurt uluyuphavlamakla beraber?”
- Sen dedin, uzaklaştım halktan yalnız diye,
Yaşarım diye dedikodu sözlerden uzak.

- 3417 Aytasıñ aşık körüp kaysı candı,
Calgızısıñ, aylanada adam barbı?
Söylersin fazlagörüp hangi canı,
Yalnızsın, çevrende adam varmı?
- 3418 Adam menen bolot da adam degen,
Urmat-sıyga cetesiñ sözüñ menen.
Adam ile olur da adam denen,
İzzet-hürmeteerersin sözün ile.
- 3419 Oroybu saga biröö — bolgun sılık,
Caman sözgö — cakşı söz aytkın burup.
Kaba mı sana biri – olsa nazık,
Kötü söze – iyi söz söyle çevirip.
- 3420 Öz cügüñdü özüñ tart kömök körsöt,
Adam bol, camandıktı ceñgin tepsep!
Öz yükünü kendin çek destek göster,
Adam ol, kötülügü yen ezerek!
- 3421 Cürögüñdön aydap çık kekti, öçtü,
Açık aytıp, tuu tutkun asıl sözdü.
Yüreğinden sil küsmeyi, intikamı,
Açık söyleyip, yüksek tut doğru sözü,
- 3422 Adilet adam aytkan ukkun kepti,
Anga üçün atak-dañkka oşol cetti:
Adaletli adamı dediğidinle cümleyi:
Onun için şan-şöhrete o erişti:
- 3423 “Taarınıçtın bir sözün oozuña alba,
Taarınıç eç ketpegen azap canga.
“Dargınlığıntek sözünü ağzına alma,
Dargınlık hiç gitmeyenazapcana.
- 3424 Maktağın eger biröö seni söksö,
Cakşı atak saga kalat, aga cektöö.
Öv eğer sana biri küfür ederse,
İyi nam sana kalır, ona nefret etme.
- 3425 Camandıkka cakşılık kılau mildet,
Cakşılık — adam işi, caman — ildet!
Kötülüğe iyilik kılmak görev,
İyilik, adam işi, kötülük illet!
- 3426 Çettep ketse özüñdön tuugan-uruk,
Cakındaş, colun tapkın özüñ çıgıp.
Uzaklaşsa özünden hısım-akraba,
Yakınlaş, yolunu bulkendin çıkıp.
- 3427 Taarıntsa, kek sanabay unutkunuñ,
Keçirgin, ıyık coluñ bolot uzun.
Küstürse, küsmeden unut,
Affet, uğurlu yolun olur uzun.
- 3428 Küñ-kuldardın küñöösün keçirip koy,
Keçirdiñbi — sıylay bil dal oşondoy.
Tüm kulların günahın affet
Affettin mi – hürmet et o kadar
- 3429 Öz cügün özü tartısın er azamat,
Çıdam menen küñündü ötkör çaşap!”
Kendi yükünü kendi çeksin yiğit er,
Sabır ile gününü geçir yaşayıp!”
- 3430 Bul cerde küñ körösüñ calgız-calañ,
Kütköndö mından kaysı alar paydañ?
Bu yerde gün geçiriyorsun yalnızca,
Beklediğinde bundan alacaksın ne fayda?
- 3431 Körböysüñ cırgalın da, paydasın da,
Altın-kümüş albaysıñ akısına.
Görmezsin refahımı da, faydasımı da,
Altın-gümüş almazsın hissene.
- 3432 Cer eelep, saray-üydü kurganıñ cok,
Baylık cok, baylık tügül, baldarıñ cok!
Yer alarak, saray-evi kurmadın,
Malın yok, malın tamam, çocukların yok!
- 3433 Bilbeysiñ biylik küçün, el başkaraar,
Tüşüngün, biylik bolso atak alaar!
Bilmezsin beylik gücünü, halk yönetir,
Anla, beylik olsa nam alırsın!
- 3434 Cogottuñ tapkanıñdı cıldap, eñ köp,
Ataşat elden bezgen kalender dep,
Kaybettin bulduğunu yıllardır, en çok
Adlandırırılar halktan bezenderviş diye,

3435 Az nersege almaşsa aşkan köptü,
Elden bezip tentiröö andayga ençi!

3436 Bul ençi — kıyındıktan kaçkandığı,
Bar işi — ıylap-sıktap tapkandığı.

3437 Kaalaganga kol sermep cetken mıktı,
Köñül koş olco-sıyga bolgon cakşı.

3438 Bey-beçara kedeyge cep, içirse,
Kudaydı kökürökkö bekem tüysö.

3439 Baylık kelse cürögü carılbasa,
Baylık ketse ıy-muñga malınbasa.

3440 Oydogusun orundap, bekem tutsa,
Köñül, tilin dağı da çınçıl kılsa.

3441 Buga ılayık aytılğan cakşı söz bar,
Köñül bur, negizdüü söz, tüşünüp al:

3442 “Kanday tüyşük bolso da kötörgöñ er,
Kubattuu, kücü taşıp tursa ceñer.

3443 Eñ mıktısı özünö kataal keler,
Miñ tilegi töp bolup tursa da eger!”

Ötkörmüşün Akdilmişke aytkan coobu

3444 “Çın aytçı, Akdilmişim, ugayın men,
Cürökkö kanday tilek katkan eleñ?

3445 Ne desem da sözümdü böldüñ kesip,
Coobuñdu kataal kılıp, temseletip.

3446 Oyuñda emne söz bar aytçı maga,
Köñüldögü sıırñdı çeççi, kana!”

Akdilmiştin Ötkörmüşkö aytkan coobu

3447 “Aytayın,— dedi Akdilmiş,— meni tñnda,
Buyruktun kücü aydap keldim mında.

3448 Küntuudu Elik köp ugup maktoo kepti,
Çakırıp kel seni dep tez cönöttü.

3449 Körüügö seni katuu eñsep kaldı,
Çaptırdı, mende mildet alıp baruu.

3450 Kañçalık kıyılşañ da baruu kerek!
Elikke bir körünüp kelüü sebep!

3451 Elik — bul ökümdar da, mıktı sultan,
Büt eldin işençine cetip çikkan!

Az şeye değışse çokfazlayı,
Halktanbezipbaşı boş gezmek böyleye hak.

Bu pay zorluktan kaçmayı,
Olan işi, ağlayarak bulmayı.

İstediğine el uzatıp ulaştıgüçlü,
İyi kalpli ganimet-saygıya oldu iyi.

Yoksullara, fakirlere yedirse, içirse,
Allahı göğse sağlam düğümlese.

Zenginlik gelse yüreği yarılmasa,
Zenginlik gitse keder-ağlamaya batmasa.

Aklındakini gerçekleştirip, sağlam tutsa,
Gönlünü, dilini dahidoğrukılsa.

Buna layık söylenen iyi söz var ,
Dikkat et, esaslı söz, anla kendin için:

“Ne kadarkaygı olsa da kaldırdier,
Kuvvetli, gücü taşıyorsa yener.

En güçlüsü kendine katı olur,
Bin dileği gerçek olsa da eger!”

Odgurmuş’ın Ögdülmüş’e verdiği cevap

“Doğru söyle, Ögdülmüş’im dinleyeyim ben,
Yürekte nasıl dilek tutmuş idin?

Ne desem de sözümü böldün kesip,
Cevabını katı kılıp, uzatıp.

Aklında hangi söz var söyle bana,
Gönlündeki sıırını çöz, bakalım!”

Ögdülmüş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

“Söyleyeyim, dedi Ögdülmüş, beni dinle,
Buyruğun gücünü getirdim buraya.

Kün-Toğdı Melik çok dinleyip övgü sözü,
Çağırıp gel seni diye çabuk gönderdi.

Görmeyi seni çok arzu etti,
Koşturdu, bana vazife alıp varmak.

Ne kadar dirensen de varmak gerek!
Melik’e bir görünüp gelmek gerek!

Melik; bu hükümdar da, güçlü sultan,
Tüm halkıngüvenine yetipçikan!

- 3452 Elik cüzün körgöndör bakıt tabat,
Eki düynö töründö beyiş canat.
- 3453 Eldi, cerdi biylegen adam aytkan,
Akıl menen biyликтin daamin tatkan:
- 3454 “Adilet, çınçıl bekter kuttuu kelet,
Kutun tögüp eline bakıt beret.
- 3455 Kuttuu bektin kay cerden atın ukşañ,
Bakitka bölönösüñ, turba attan!
- 3456 Andaydın tuusu kalıs, adilettik,
Adiletten tayısa, kulayt türkük!
- 3457 Egerde bek turbasa tartip saktap,
Kudayım, ceti kabat cerdi buzmak.
- 3458 Bektin cüzün körgöngö bakıt konot,
İşi cürüp, künöödön alıs bolot!”
- 3459 Bilesiñ — men da mına adam boldum,
Sebepečisi Elik da, cölöör kolum.
- 3460 Kuday maga akıl-es, bilim berdi,
Köp cakşılık iş ötöö — koldon keldi.
- 3461 İştęi iygilik da, kuday erki,
El üçün erinbesten cük kötörüü.
- 3462 Elik seni kelsin deyt kalbay bugün,
Çoguu bolup çeçsek deyt iştin tüynün.
- 3463 Çakırgın dep ciberdi meni saga,
Cönötpö meni calgız, baatır aba.
- 3464 Kat cazdı Elik saga öz kolunan,
Okup kör, maanisine kangın abdan!”

* * *

* * *

- 3465 Çıgarıp Ötkörmüşkö kattı berdi,
Al açıp, közün albay okup kirdi.

- Çıkarıp Odgurmuş’a mektubu verdi,
O açıp, gözün almadan okuyuverdi.

Ötkörmüşün Akdilmişke bergen suroosu

Odgurmuş’ın Ögdülmüş’e sorduğu soru

- 3466 Kattı okup, uzak oylop baş katıra;
“Elik — deyt — cakşı kabar berdi maga.
- 3467 “Kelgin”— dep Elik meni çakırıptır,
Cakşı sözdör katta köp aytılıptır.
- 3468 Çoñ işenim men üçün munun baarı,
Ne kılısam, keñesiñdi berçi dagı!”

- Mektubu okuyup, uzunduşünüp baş kaldırıp,;
“Melik, dedi, iyi haber verdi bana.
- “Gel” diye Melik beni çağırmış,
İyi sözler mektupta çok söylenmiş.
- Büyük güven benim için bunun hepsi,
Ne yapsam, nasihatini ver daha!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 3469 Akdilmiş aytat: “Elik saga cazgan,
Emi sen kattı coopsuz kaltırbasañ.
- 3470 Katta özüñdü ataptır, al da — urmat,
Kaalaptır bir özüñdü, kütüp catat.
- 3471 Arzısa köñül kimge, bolso cakın,
Oozunan tüşürböyt da anın atın.
- 3472 Okup al, aşık candın aytkanı bar,
Arzıgandın ak cüzü — canga kumar:
- 3473 ”Süyğönüñdün elesi közdön uçar,
Kañçalık karasañ da kanbas kumar.
- 3474 Arzuu tilek köñüldü eelep tursa,
Ooz açsañ sözdörüñ özü çıgar!”

Ötkürmüşün Akdilmişke aytkan coobu

- 3475 Emne kılsam, berseñçi keñeşiñdi!
“Aytçı,— dedi Ötkürmüş,— emi özüñdü,
- 3476 Sen maga — cakın tuugan, cölögümsüñ,
Akıl koş,— al tuugandık öz mildetiñ.
- 3477 Suranam, cardam bergin keñeş aytp,
Bul işte senin gana oyuñ artık!
- 3478 Sen — tuugansıñ, emi sen dosum bolgun,
Dos — tuugandın bir kılıp koşkon colun.
- 3479 Cakınsıñ, bar ditimdi koydum saga,
İşenem, ne kılayın, aytçı maga?”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 3480 Akdilmiş coop ayttı: “Emne üçün,
Suroogo maga coop berdiresiñ?
- 3481 Men saga kabarçımın Elik caktan,
Keñeştin keregi emne menden ukkan?
- 3482 “Cönöylü” — bir gana söz aytam sözsüz,
“Kalgınıñ” dep aytkanım maga cönsüz!
- 3483 Maga cakşı seni menen birge cürsöm,
Cölök bolup, oyumdun baarın bilseñ!
- 3484 Bilimdüü çigil¹ aytkan sözdü tıñşa,
Bilimsiz, boy kötörüp çekten çıkpa;

Ögdülmüş’in Ogdurmuş’a verdiği cevabı

- Ögdülmüş söyler : “Melik sana yazdı,
Şimdi sen mektubu cevapsız bırakmasan.
- Mektupta seni şanlandırmış, o da hürmet,
İstemiş tek özüñü beklidyormuş.
- Arzu etse gönül kimi, olsa yakın,
Ağzından bırakmaz da onun adın.
- Oku, aşıkcanın söylediği var,
Arzu ettiğinin ak yüzü cana vurgun:
- “Sevdiğinin silüeti gözden uçar,
Ne kadar baksan da kanmaz arzun.
- Arzu dilek gönüle sahip oluyorsa,
Ağzını açsan sözlerin kendi çıkar!”

Ogdurmuş’ın Ögdülmüş’e söylediği cevabı

- Ne yapsam, verseydin nasihatini!
“Söyle, dedi Ogdurmuş, şimdi kendini,
- Sen bana yakın akraba, desteğimsin,
Akıl ver, o akrabalık öz vazifen.
- Yalvarırım, yardım et öğüt verip,
Bu işte yalnız senin aklın yeter!
- Sen – akrabasın, şimdi dostum ol
Dost- akrabasının bir yapıp birleştir yol,
- Yakınsın, olan fikrimi koydum sana,
Güvenirim, ne yapayım, söyle bana?”

Ögdülmüş’in Ogdurmuş’a söylediği cevabı

- Ögdülmüş cevap söyledi: “ Ne için,
Soruya bana cevap verdirirsin?
- Ben sana haberciyim Melik taraftan,
Öğüdün gereği ne benden duyacağın?
- “ Gidelim” tek bir söz söylerim sözsüz,
“Kal” diye söylemek bana yakışmaz!
- Bana iyi seninle birlikte yürüsem,
Destek olup, fikrimin hepsini bilsen!
- BilgeÇiğil’in dediği sözü dinle,
Bilgisiz, baş kaldırıphaddi aşma:

¹ Oşol çaktağı küçtüü türk uruularının biri. (O devirdeki güçlü Türk boylarından biri)

- 3485 “Özümcüldön suraba akıl-keñeş,
Aytkanı anın saga payda beret,
3486 Keñeşeñ, akıldeşkin tuğan menen,
Öz paydasın eç kaçan közdöböğön.
3487 Özümcül, öz maksatın közdöp turar,
Al keñeş tüz coluñdan adaştırar.
3488 Oydogu işti çayırbay — elge salgın,
Ar işti cürök menen tandap alğın.
3489 İşengin calgız gana özüñö özüñ,
Çıkpasın başkalarga, aşık sözüñ!”
3490 Özüñö özüñ gana keñeşçisiñ,
Keregi emne men aytar kep-keñeştin?
3491 Alıstan keldim alıp keteyin dep,
“Kamdangın uzak-colgo” — men aytar kep!
3492 El içinen tabılçu cırgalçılık,
Bul cerden taba albaysıñ, bilgin ugup.
3493 Cırgal tabar şaarlar, kıştak kança,
Saga ayttım, kaalaganıñ özüñ tanda.
3494 Bilesiñ, calganı cok, bul sözümdün,
Cakşılık kaalaganım saga menin.
3495 Emnege cerip kettiñ el-ceriñdi?
Elge bar, elge körsöt emgegiñdi!
3496 Cardamdaş, işin öto musulmandın,
Kuday saga beyişin bereri çin.
3497 Peyil, tildi kudayga tüzdöy bilgin,
Kayda cürsöñ cakşılık iştey cürgün.
3498 Calgız cürböy, el için kılğın ordo,
Eldin aybın körböstön, özüñdü oñdo!
3499 Bul tuuraluu ayılğan ırda cakşı,
Maanisin eske tutup, okup alçı:
3500 “Kayda cürsöñ, cakşılık bolsun tilek,
Daraca emes, peyliñdi cürgün tüzöp.
3501 Estüü kişi, öz işin teskey cüröt,
Adaşpay ak colunan dooron süröt”.
3502 Peyli ak kögörüör bolso kayda,
Miñ kubanıç bir keleer dayım aga.
- “Kibirlidenakil-öğütisteme,
Söylediği onun sana ne fayda?
Konuş, akıl danış akraban ile,
Öz faydasını hiçbir zaman düşünmeyen.
Bencil, kendi maksadını gözleyip durur,
O konuşma doğru yolundan şaşırır.
Aklındaki işi saklamadan halka sal,
Her işi yürek ile seç kendin için.
Güvenyalnız yine kendine kendin,
Çıkmasın başkalarına, fazla sözün!”
Kendine yine kendin danışmansın,
Gereği ne benim söyleyeceğim söz-öğüdün?
Uzaktan geldim götüreyim diye,
“Hazırlan uzak yola” diyecek sözüm!
Halk içinde bulunacakhuzur,
Bu yrden bulamazsın, bil dinleyip.
Huzur bulur şehirler ,köyler ne kadar,
Sana söyledim istediğini kendin seç.
Bilirsin, yanlışı yok bu sözümün,
İyilik istediğim sana benim.
Niçin yadırgayıp gittin halk yerini?
Halkavar, halka göster emeğini!
Yardımlaş,işini yap Müslüman’ın,
Allah sana cennetini vereceği gerçek.
Ahlakı, dili Allah’a doğrultabil,
Nerede yürsen iyilik işlehep.
Yalnız yaşamadan, halk içindeol,
Halkayıbıngörmeden, kendini düzelt!
Bunun hakkında söylenenşiirde iyi,
Manasınakılta tutup, oku kendin için:
“Nerde yaşasan, iyilik olsun dilek,
Derece değil, ahlakını düzelt hep.
Akıllı kişi, kendi işini düzenler,
Şaşırmadanak yolundanhüküm sürer.”
Ahlakı ak fizlizlenecek olsa nerde,
Bin kıvanç bir gelir daim ona.

3503 Cakşı iş — bardık cerde cakşı bolot,
Cakşılıktı casasañ bakıt konot.

3504 Cakşılık kıl, eç kimge kılba zıyan,
Kayda barsañ, çoçubay şilte kadam!”

İyi iş – her yerde iyi olur,
İyiliği yapsanbahtkonar.

İyilik yap, hiçkimseye kılma ziyan,
Nereye gitsen, korkmadan at adım!”

42

**ÖTKÜRMÜŞ AKDİLMİŞKE BUL
DÜYNÖNÜN KÖYÜN AYTAT**

- 3505 “Coop berdi Ötkürmüş:— Ayttıñız siz,—
Kulak sal söz kezegin aytalı biz.
- 3506 Bul düynö señi çırmay alğan eken,
Cakşı deysiñ, kemçilik çetin körsöñ.
- 3507 Tañ kalba, makal söz bar calğan debe:
“Süygönüñdün ayıbı — uyat emes!”
- 3508 Bul düynögö sen katuu çalınıpsıñ,
Kemçiligi saga ak bolooru çın.
- 3509 Aşıktardın mindayça aytkanın uk:
“Süygönüñdö eç kaçan bolboyt kıntık”.
- 3510 Süygöndüktün belgisi, caman işin,
Süygönüñdü osol dep tüşünböysüñ.
- 3511 Bul düynönü canıñday körösüñ sen,
Andıktan tozogu da — beyişke teñ.
- 3512 Eger sen bul düynönü tuu kötörsöñ,
Men anın miñ ayıbın aytıp berem.
- 3513 Kudayım küñöösü üçün adamdarga,
Bul düynönü aylantkan tünök cayga.
- 3514 Tünöktön emne izdep tapmak eleñ!
Beyişte tabar ençiñ, tilegen sen!
- 3515 Kudayım koldoym dese momun kulun,
Dünüyö emes, ondogon basar colun.
- 3516 Kör dünüyö kut emes, koldun kiri,
Kuday de,— bekem tutup işenimdi.
- 3517 Kalk bayısa — arılat kaada-saltı,
Kedeylikte köñüldün taza barkı.
- 3518 Küñümdüktü közdögön cakşı bolboyt,
İşenimdi ketirip, ildet coldoyt.
- 3519 Men kudaymın degeñdi kuday körgön,
Büt düynönü alam dep, itçe ölgön!
- 3520 Bay adam kekireyme osol kelet,
A kedey — canı, dilin işke beret.

42

**ODGURMIŞ ÖGDÜLMİŞ'E BU
DÜNYANIN KUSURUN SÖYLER**

- “Cevap verdi Odgurmuş: Söylediniz siz,
Kulak ver söz sırasını söyleyelim biz.
- Bu dünya seni sarıp almış,
İyi diyorsun, noksanlık ucunu görsen.
- Şaşakalma, atasözü var yanlış deme:
“Sevdiğinin ayıbı, ayıp değil!”
- Bu dünyaya sen katı sarılmışsın,
Noksanlığı sana ak olacağı gerçek.
- Aşıkların bunun gibi dediğini dinle:
“Sevdiğinde hiçbir zaman olmaz kusur”
- Sevdiğinin işareti, kötü işin,
Sevdiğini kaba diye düşünmezsin.
- Bu dünyayı canın gibi görüyorsun sen,
Onun için cehennem de cennetedenk.
- Eğer sen bu dünyayı yüceltirsən,
Ben onun bin ayıbın söyleyeyim.
- Allah’ım günahı için adamlara,
Bu dünyayı çevirdi gece tarafına.
- Gecedenne arayıp bulacaksın!
Cennette bulacağın payın, dilediğin!
- Allah’ım kollarım dese sofu kulunu,
Dünya değil, düzeltti basacağı yolunu.
- Açak dünya mutluluk değil, elin kiri,
Allah de, sağlam tutarak inancını.
- Halk zenginleşse – temizler kural-kaideyi,
Yoksullukta gönlün temiz değeri.
- Geçiciyi gözleyen iyi olmaz,
İnancı kaçırıp, illet yöneltir.
- Ben Allah’ım diyeni Allah gördü,
Tüm dünyayı alırım diye, it gibi öldü!
- Zengin adam kibirlenme kötü olur,
Kifakir, canı, gönlünü işe verir.

- 3521 Cılañaç törölgönsüñ, cılañaç sen,
Ölösüñ düynö cıynoo beker eken.
- 3522 Emne üçün kalgansıysıñ bolup türkük?
Sen — konok, bu çaşoodo eki kündük!
- 3523 Bilesin, törölgöngö ölüm da bar,
Kezeğın acal kütüp turat dayar!
- 3524 Baş baksañ bir eşikten dağı eşik,
Açılats, ölüm baarın ketet tizip!
- 3525 Eki kündük beybana ömür üçün,
Küydürbö ömürüñdü bekerge özüñ!
- 3526 Bul ömür özgörölmö, cırgalı cat,
Bergenin oşol zamats kayra alat.
- 3527 Ölüm üçün bek da bir, kedey da bir,
Cakşını, camandı da bölböyt eç bir.
- 3528 Birine çaşoo berip, kayra anın,
Orduna kamdayt küñdö başkaların.
- 3529 Oylosoñ kölöködöy ömür özü,
Kuusañ — kaçats, a kaçsañ — eerçiyt seni.
- 3530 Bul tuuraluu cakşıs söz aytılıptır,
Anı ugup, maanisine sen topuk kıl:
- 3531 “Bu düynö kuusañ kaçats sırtın salıp,
Sen kaçsañ, kayra cönöyt eerçip alıp.
- 3532 Oylogun, bul cırgaldın artı zıyan,
Bul düynönün duşmanı dinde anık!”
- 3533 Bul düynö — selki sımal kup casangan;
Körör zamats cüröktün tınçın alğan.
- 3534 Köñül tüşüp kalğan soñ — cüzükara,
Cakaña çap carmaşıp, minet saga!
- 3535 Kılığı, kılğan işi anın caman,
Begi menen üç ay da turalbagan!
- 3536 A kokus köñülüñdü berip koysoñ,
Ömürüñ tozokto ötür oşol boydon!
- 3537 Adamga çaşoodogu ömür kımbat,
Paydasız işke berbey, ötkör kıldat.
- 3538 Ömür-çaşoo, cemişi cakşılıktan,
Ömürüñdü ketirbe tekke, kutman!
- Çıplak doğdun, çıplaksın sen,
Öleceksin mal toplamak boşuna.
- Niçin kalacak gibisin olupdestek?
Sen konuksun, bu hayat iki günlük!
- Bilirsın doğana ölüm de var,
Sıranı ecel bekliyor hazır!
- Bir baksan bir kapıdan yine kapı
Açılır, ölüm hepsini dizip gider!
- İki günlük beyhude ömür için,
Heder etme ömürünü boşuna sen!
- Bu ömür değışken, refahı yad,
Verdiğini o zaman geri alır.
- Ölüm için bey de bir , yoksul da bir,
İyi, kötüyü deayırmas hiç.
- Birine hayat verip, yeniden onun,
Yerine koyar her gün başkalarını.
- Düşünsen gölge gibi ömür kendisi,
Kovsan kaçars ki kaçsan kovalars seni.
- Bunun hakkında iyi söz söylenmiş,
Onu dinleyip, manasinasenitaat et:
- “Bu dünya kovalasan kaçars küsüp,
Sen kaçsan, geri yönelirkovalayıp.
- Düşün bu refahınarkasızıyan,
Bu dünyanın düşmanı dinde şüphesiz!”
- Bu dünya güzel kız gibi süslenmiş,
Görünce yüreğın sakinliğini alan.
- Gönüllü olduktan sonra,hain,
Kıyına atlayarak, bıners sana!
- Ahlakı, yaptığı işi onun kötü,
Sağlamca üç ay bile duramayan!
- Ki aniden gönlünü veriversen,
Ömrün cehennemde geçer buyüzden!
- Kişiye hayatta, ömür değıerli,
Faydasız işyapmadan geçirs iyi.
- Ömür-yaşam, iyilik sermayesi,
Ömrünü harcama boşas, efendi!

- 3539 Bu düynönün köyündö üç nerse bar:
Aram, adal, üçüncüsü orto zaar.
- 3540 Adalga sıy, aramga — caza,— delet,
Orto zaardı salmaktap körüü kerek.
- 3541 Bul düynö bir azgırıp, taştap ketet,
Oynoyt da — cüzün burup kıygap ötot.
- 3542 Erkeletip semirtet, birde candı,
Birde azgırıp, kaygıga kömöt candı.
- 3543 Kubanıçtın akırı kaygı bolot.
Cakşılıktın ayagı azap-tozok.
- 3544 Döölöttün ayagında meenet kelet,
Başında azap tartkan, bakıt köröt:
- 3545 Bilip al akılmandın aytkan kebin:
“Azgırıkka aldanba — şoruñ senin!”
- 3546 Bögünkü sende baylık— kedeyligiñ,
Kembagaldı azırkı — bay dep bilgin.
- 3547 Saga kim til tiygizse, bolbo aksım,
Kara cerge kirgende öç alasıñ,
- 3548 Kurganıñdın bardığı urap kalar,
Çogultkanıñ akırı büt çaçılar.
- 3549 Bu düynö uzak emes, ketet ötüp,
Aldıda keleşegiñ çin tübölük.
- 3550 Bardığı bul ömürdö çaşap ötot,
Saga da, kaçā albaysız, kezek cetet.
- 3551 Estüü can kör düynögö azgırılбайt,
Akılman keleşekti bögün karmayt!
- 3552 Ölümün unutupagan, şaşuu bilbeyt,
Ölörün oyloy cürgön, kekireybeyt.
- 3553 Colooçu tüşüktönböyt tam kuram dep,
Köçmөndün aşık cüksüz bolgonu ep.
- 3554 Colooçusuñ, bul ömür — ayaldama,
Ümüt kılıp col karap köpkö turba!
- 3555 Baylıkka umtulgandık böödö kırsık.
Özgörtöt kulk-münөzdü takır buzup.
- 3556 Kalenderler baylıkka kolun sunbayt,
Şakirterri cırgalga azgırılбайt.
- Bu dünyanın kabrinde üç şey var:
Haram, helal, üçüncüsü ortada.
- Helala saygı, harama ceza, denilir,
Orta kararı oranlayıp görmek gerek.
- Bu dünya bir aldatıp, bırakıp gider,
Oynar; yüzünü çevirip yandangeçer.
- Nazlandırıp büyütür kâh canı,
Kâh kandırıp kaygıya gömer canı.
- Sevincin sonunda üzüntü olur.
Her sevincin sonu azap-cehennem.
- Servetin sonunda mihnet gelir,
Baştan azap çeken, baht görür:
- Anla akıllının söylediği sözünü:
“Aldatıcıya aldanma felâketin senin!”
- Bugünkü sende zenginlik – yoksulluğun,
Şimdiki yoksulu, zengin diye bil.
- Sana kim dil uzatsa, cevap verme,
Öç alırsınkara yere girince.
- Kurduğunun hepsi yıkılıp kalır,
Topladığın sonundatamamen dağılır.
- Bu dünya uzun değil, geçip gider,
Önünde geleceğin hakikiebedi.
- Herkes bu ömürde yaşayıp geçer,
Sana da, kaçamazsın, sıra gelir.
- Akıllı can alçak dünyaya aldanmaz,
Akıllı geleceği bugün tutar!
- Ölümünü unutmayan, şaşırmaz,
Öleceğini düşünen, kibirlenmez.
- Yolcu kaygılanmaz ev kuracağım diye,
Göçmenin fazla yüksüz olması akıllıca.
- Yolcusun, bu ömür – konaklama,
Ümitlenip yolbakıp çok durma!
- Zenginliğeheves boşuna felaket,
Değiştirir ahlak-tabiatını tamamen bozup.
- Dervişler mela-mülke elini uzatmaz,
Sahabelerirefaha aldanmaz.

- 3557 Turmuş saga tuzakçı körünbögön,
Kadam sayın tuzagın kamdap cürgön.
- 3558 Alañgazar adamdın közü toyboyt,
Torgo tüşüp catsa da calkıp koyboyt.
- 3559 Sözdü bakkan bir akın aytkan eken,
Akıl menen büt baarın seze cürgön:
- 3560 “Cem körünöt, körünböyt tuzakçısı,
Közdü alat koluktunun casalgası.
- 3561 Açközdör, erki da çok alañgazar,
İlinseñ kapkan bolup çabar katuu!”
- 3562 Misalı, el çogultkan baylık-düynö,
Miñ cıldap ömürüñö cetet müldö.
- 3563 Payda kañça, baarı bir barar ceriñ,
Karañğı kördün tübü, bir böz kepin,
- 3564 Öz ömürüñ özüñö ençi kelet,
Emne berseñ ömürgö, kayra beret.
- 3565 Ökünböğün, bul çaşoonu oyun kılba,
Kızmatıña cıl, Ay, Kün kübö tura!
- 3566 Ömürdö topuk kılar üç nerse bar,
Üçöönön teñ adamzat cırgal tabar.
- 3567 Birinçi — içken tamak, cegen aşıñ,
Ekinçi — ömür koşkon ayal zatiñ.
- 3568 Üçünçüsü den sooluk, tirligiñ,
Bul üçöönün saktoo kerek birdigin.
- 3569 Bul üç nerse — ömürgö kubanç berer,
Üç zıyan bar — sen andan alıstay kör!
- 3570 İçken-cegen — çaşoogo zarıl, kerek,
Akdan da keede adamga zıyan kelet.
- 3571 Üç mancadan tamaktı cegin çenep,
Aşığı aşkazanga küç keltiret!
- 3572 Siñirbese tamaktı — iç buzulat,
İç buzulsa — sırkoogo col açıl!
- 3573 Sırkooluk — al acaldıñ çabarmanı,
Ölüm camañ, kutmanım, kuugun anı!
- 3574 Da bir cırgal — koşulgan ayal zatiñ,
Muzdak suuga çaykañıp çıkkandaysıñ!
- Hayat sana tuzakçı göstermeyen,
Adım sayısı tuzağın hazırlıyor.
- Hafif adamın gözü doymaz,
Tuzağa düşse de hevesini kaybetmez.
- Sözü besleyen bir ozan söylemiş,
Akıl ile tüm hepsini sezermiş:
- “Yem görünür, görünmez tuzakçısı,
Gözü alır nişanlı kızın süsü.
- Açgözlüler, iradesiz aptallar,
Yakalanırsan kapan olup vurur sert!”
- Mesala, halk biriktirdi mal-mülk,
Bin yıllık ömrüne yeter mülk.
- Fayda ne kadar, hepsi birvaracak yerin,
Karanlık kabrin dibi, bir bez giysin,
- Kendi ömrün kendine hisse olur,
Ne versen ömre, geri verir.
- Pişman olma, bu yaşamı oyun yapma,
Hizmetine yıl, ay, gün şahit ya!
- Hayatta itaat edecek üç şey var,
Üçünden denk adamlar refah bulur.
- Birinci; içtiğin, yediğin aşın,
İkinci; ömür birleştirdiğin eşin.
- Üçüncüsü sağlığın, diriliğin,
Bu üçünün korumak gerek birliğin.
- Bu üç şey ömre mutluluk verir,
Üç zarar var; sen ondan uzaklaş da gör!
- İçmek-yemek, hayattagerekli, mecbur,
“Ak”tan da bazen adama gelir zarar.
- Üç avuç miktarı yemek ölçüp ye,
Fazlası midene getirir derdi!
- Sindirmese yemeği, mide bozulur,
Mide bozulsa, hastalığa yol açılır!
- Hastalık, o ecelin yardımcısı,
Ölüm kötü, efendim, kov onu!
- Yine bir refah, birleştigiñeşin,
Soğuk suyla yıkanıp çıkmış gibisin!

- 3575 Andan kiyin törölöt bala-çaka,
Östürüü uul-kızdı — tüyşük taza.
- 3576 Ugup al bul cönündö cakşı ırdı,
Ayılğan ayal, bala, sen tuuraluu:
- 3577 “Eñ cırgal — cakın boluu ayalıña,
Zıyanı — muzdak suusun çaçkanı da.
- 3578 Zıyanı cok cırgaldar bolor beken?
Cırgaldan tapkañ paydañ açuu tura!”
- 3579 Samaybız biz ömürdön dayım cırgal,
Bul coldun buytkası köp, kütöt kuural.
- 3580 Kançalık tattuu bolso ömür sürgön,
Oşonçoluk kataal da ölüm degen!
- 3581 Ömürüñdün duşmanı — üçöö delet,
Ak peyilim, coobun ukkun, demek!
- 3582 Bir duşmanıñ — kumarıñ, dağı — deneñ,
Eki duşman birikse çırmayt bekem.
- 3583 Azezil, şaytan — bolot üçünçüsü,
Saktasın bul kırsıktan, kудay özü!
- 3584 Öz deneñ — caman işke türtkü berer,
Kırsıkka, kesepetke baştap cürör.
- 3585 Kудay deseñ, kaçat da azeziliñ,
Kumarıñdı, tıya alsañ — tiyet künüñ.
- 3586 Öz deneñdi özüñdön bölö albaysıñ,
Acal cetse acırap kaları çın!
- 3587 Akıl cügün kötörgön adam aytkan,
Akılduu keñeşti ugup, oylon, saktan:
- 3588 “Öz denem — kayra özümdü kıynap tındı
Birde külkü, a birde beret — ıydı.
- 3589 Büt düynönü imer dep kısat, şıkıp,
Birde açka, birde tok tarttım azap.
- 3590 Birge cetsem, da biri sunat koldu,
Oyloymun uşuga ele cetsem boldu.
- 3591 Bul baleeden kutular küç tappadım,
Arılta kör azaptan, bir kудayım!”
- 3592 Al tuura, deneñ — duşman, ulam tilep,
Semirip keteerligin gana bilet!
- Ondan sonra doğar çoluk-çocuk,
Büyütmek oğul-kızı, temiz kayğı.
- Dinle bunun hakkında iyi şiiri,
Söylenmiş eş, çocuk, senin hakkında:
- “En refah, yakın olmak eşine,
Zararı, soğuk suyunusaçması da.
- Zararsız keyifler olurmu hiç?
Keyiften bulduğun fayyda acı ya!”
- İsteriz biz ömürdendaimbolluk,
Bu yoluncefası çok, bekler hastalık.
- Ne kadar tatlı olsa yaşamdığın,
O kadar katıda ölüm denen!
- Ömrünüñduşmanı, üçü denilir,
Ak niyetlim ,cevabını dinledin, yani!
- Bir duşmanın ihtirasınve de bedenin,
İki duşmantoplansa sarar sağlam.
- İblis, şeytan – olur üçüncüsü,
Korusun bu belâdan, Allah ’inözü!
- Öz bedenin, kötü işe sürükler,
Belaya, felakete yöneltir.
- Allah desen kaçır da iblisin,
Hevesinitutabilsen, değer günün.
- Öz bedenini kendinden ayıramazsın,
Ecel yetse ayıracağı gerçek!
- Akıl yükünü kaldıran adam söylemiş,
Akıllı sözü dinleyip, düşün, korun:
- “Öz bedenim yine özümü zorladı,
Kâh güldürür, kâh verir gözyaşı.
- Tüm dünyayı döndür diye sıkıştırır sıkıp,
Kâh aç, kâh tok çektim azap.
- Birlikte erişsem de biri uzatır elini,
Düşünürüm yalnız ona yetsem oldu.
- Bu beladan kurtulacak güç bulamadım,
Temizlesen azaptan, bir Allah ’ım!”
- O doğru, bedeninhasım,daim dileyip,
Semirip gitmesini ancak bilir!

- 3593 Ötö semiz baytaliñ azoo kelet,
Çabandesti cıgat da, kaçıp ketet!
Çok semiz kırsrağın vahşiolur,
Cesaretliyi yıkar da kaçır gider!
- 3594 Ötö semiz taygan da uuga cürböyt,
Añ uuloonun amalın takır bilbeyt.
Çok şişman tazı da ava gitmez,
Av avlamanın işini hiç bilmez.
- 3595 Kardı toyso — unutat çurkagandı,
Kep emes öz eesinin kıykırganı.
Karnı doyarsa unuttur koşmayı,
Laf değil öz sahibinin bağırması.
- 3596 Dene da kiçinekey keremettey,
Toydubu, kerek cakka bezip ketmey.
Beden de küçücük keramet gibi,
Doydu mu, gerekli yere bezip gitmez.
- 3597 Toygon soñ, turalbaysıñ, umtulsañ da,
Denenin köp talabın kabul kılba!
Doyduktan sonra, kalkamazsın, çabalasan da,
Bedenin hertalebini kabul etme!
- 3598 Tirүүлüktün mañızı üç gana kün,
Kalğanı — körgön tüş da, karañğı tün.
Diriliğın mahiyeti yalnız üç gün,
Sonrası, gördüğün düş de karanlıkgece.
- 3599 Keçeekei kün, da biri tün aldağı,
Erteñdi — eldin baarı körö alabı?
Dünkü gün ve de biri gece ilerideki,
Yarını halkın hepsi görebilirmi?
- 3600 Andan ötsö sanaba tirүүлük dep,
Estebe çaşoogo dep, bolbogon kep.
Ondan sonra geçse sayma dirilik diye,
Hatırlama hayat diye, boş söz.
- 3601 Ayal menen katnaşuu — zamattık iş,
Denedegi erkektik ottu öçürüş.
Eş ilebirleşmek çabuk iş,
Tendeki erkeklik ateşini söndürüş.
- 3602 Öçürösüñ tez ele kumar otun,
Meyli suluu, a meyli körksüz bolsun.
Söndürürsün çabucak aşkateşini,
İster güzel, ister çirkin olsun,
- 3603 Kekirtektin aylası karın kamı,
Kardı toygon közdöböyt köp paydanı,
Boğazın amacı karın kaygısı,
Karnı doyan gözlemez çok faydayı.
- 3604 Karın toyso halva da, arpa da bir,
Kalğanı arbin kalat — berbeyt üzür!
Karın doysa helva da arpa da bir,
Kalanı çok kalır vermez zevk.
- 3605 Cegeniñ şeker bele, halva bele,
Turasıñ açka boydon erteñ ele.
Yediğın şeker miydi, helva mıydı,
Kalkacaksın aç tamamen yarın.
- 3606 Sözdü uk bir akılduu kedey aytkan,
Cürögü ak, körögöç kelgen abdan:
Sözü dinle akıllı bir fakir demiş,
Yüreği ak, görmüş geçirmiş tamamen:
- 3607 “Sen cediñ şirin tamak, kazı-calın,
Men cedim — calañ kebek, içek-karın,
“Sen yedin tatlı yemek, sıcak kazı,
Ben yedim sadece kepek, karın, bağırsak,
- 3608 Bir toyup eköobüz teñ uktap kaldık,
Uşintip öttü ömürlör, tañ kalbagın!”
Yalnız doyup ikimiz de uyuyup kaldık,
Böylece geçti ömürler,şaşakalma!”
- 3609 Cıyasıñ, düynö-mülktü — kalsañ ölüp,
Eki kez kenin menen koet kömüp!
Toplarsın malı-mülkü ölüversen,
İki kere malın ile gömecekler.
- 3610 Baysıñbı, kedeyysiñbi — acal bilbey,
Caşırat, kör içine — mansap birdey.
Zenginsin ya fakirsinecel bilmeden,
Saklar, mezar içine vazife aynı.

- 3611 Bolgonu eki kündük ömürüñö,
Cantalaşıp arziysiñ mınça nege?
Olacağı iki günlük ömrüne,
Çabalayıp arzu edersenbunca niye?
- 3612 Baylıktı, dünyönü deysiñ cıysam,
A acal seni añdıyt cıldırbastan,
Zenginliği, malı diyorsun toplasam,
Ama ecel seni takip eder usanmadan,
- 3613 Kezeğiñde ömürüñ senden kaçaar,
Şum acal tamırıñdı kıyıp salaar.
Sırasında ömrün senden kaçacak,
Kurnaz ecel kökünü kesip atacak.
- 3614 Törölgön son, ölösüñ, argañ barbı?
Kaysı künü ölörün bilgen barbı?
Doğduktan sonra öleceksin, çarenvarmı?
Hangi gün öleceğini bilen varmı?
- 3615 Caş kezekte samaybiz sakal-murut,
Sakal çıksa — eñseybiz ilgeri ümüt.
Çocuklukta isteriz sakal-bıyık,
Sakal çıksa arzu ederizevvelkini.
- 3616 Agarsa sakal-murut — ölüm kelet,
Ölümgö dabaa bolor küç çok demek!
Ağarsa sakal-bıyık ölüm gelir,
Ölüme deva olacak güç yok yani!
- 3617 Baylık dep otko salba ömürüñdü,
Oorutpa zordop, küçtöp köñülüñdü!
Zenginlik diye ateşesalmaömrünü,
Ağrıtmazorbalık edip, zorlayıp gönlünü!
- 3618 Baylık degen oylosoñ şor suu kelet,
Kança içseñ, da kanbagan suusun demek!
Dünya malıbir düşün,acı sudemek,
Nice içsen,kanılmazbir sudemek!
- 3619 Adamdar açköz, okşop çöldö kumga,
Dayranı kuysañ dagı, kalbayt nım da!
Açgözlü adamlar, benzer çöldeki kuma,
Nehri döksendahi kalmaz nem de!
- 3620 Tirüülüktün tüşüğü zakımga okşoş,
Cakındaşañ alıstap, eç colotpos!
Diriliğin uğraşı serâba benzer,
Yakınlaşsan uzaklaşır, hiç yaklaştırmaz!
- 3621 Al zakım körör zamat közdön uçat,
Artınan tüşüp kuusañ, alıs sızat.
O serâp gördüğün zaman gözden uçar,
Ardına düşüp kovalasan, uzağa sıvışıır.
- 3622 Bekem karmap kim özün —kılşa kızmat,
Bul ooru carmaşa albayt, alıs turat.
Sağlam tutarak kim özünü, hizmet etse,
Bu hastalık yakınlaşamaz, uzak durur.
- 3623 Azgırılıp şaytanga sunba moyun,
Kumar— anın maksatı, tileği — oyun.
Aldanarak şeytana eğme boyun,
Şehvet onun amacı, dileği – oyun
- 3624 Ötkön ömür toktolboy ketet arı,
Eç kim bilbeyt kaçası kaldı dagı.
Geçti hayat durmadan gider öteye,
Hiç kimse bilmez ne kadar kaldı daha.
- 3625 Bulgaba ömürüñdü taza turgun,
Ölümgö moyun sunup, duba kılğın.
Kirlletme ömrünü temiz dur,
Ölüme boyun eğip, dua et.
- 3626 Ugup al ak peyil er aytkan sözün,
Ar kırsıktan tazartıp tutkan özün:
Dinle ak niyetli erin dediği sözünü
Her beladan temizleyip tuttuözünü:
- 3627 “Ötkördün kuyunday bul tünüñdü,
Ötkörösün oşondoy erteñiñdi.
“Geçirdin koyun gibi bu geceni,
Geçirirsin bunun gibi yarımını.
- 3628 Ömürdö könösüñbü, könböysüñbü,
Tınıguu az, kıynaba sen özüñdü!”
Ömürdebaşarısın yabaşarmazsın,
Dinlenmek az,zorlama sen kendini!”

- 3629 Köp boldu mında keldim, kırsık bilbeym,
Kündör ötüp, napsimdi tıygamın men.
- 3630 Sen meni şaar, elge çakırasıñ,
Napsi ketse — kantkende kutulamın?
- 3631 Napsi duşman taragan bardık elge,
Tuzagın cayıp koygon bardık cerge.
- 3632 Aldanba, tıya cürgün anı özüñ,
Akıl menen iş kılsañ sen ceñesiñ,
- 3633 Erki bek tüşünüktüü minday aytkan,
Sözün uk, peylin tüzöp özün tutkan:
- 3634 “Öz deneñdin tutkunu bolo körbö,
Tutkun bolsoñ, oşogo kurmanmın de.
- 3635 Aldangandar azgırık kumarına,
Akılsız alsız candar bolot tura.
- 3636 Napsige egerde kim berse sıyın,
Andaydı akılduu dep aytuu kıyın.
- 3637 Akılsız dep aytabız adamdardı,
Karınının kamında kalgandarı!” .
- 3638 Bilimi cok kişiler — cansız ölük,
Kursak toyso oşonu cırgal körüp.
- 3639 Bul duynönün kemptigi mına uşunday,
Tüşüngün, aytıp berdim eç çaşırbay!”
- Çok oldu buraya geleli, belâbilmem,
Günler geçirip, nefsimi ben tuttum.
- Sen beni şehire, halka çağırırısın,
Heves gelse, nasıl kurtulurum?
- Nefisdüşmanyayıldı tüm halka,
Tuzağınıkuruymuş tüm yere.
- Aldanma, tut her zaman onu kendin,
Akıl ile iş yapsan sen yeneceksin.
- İradesi sağlam anlayışlı böyle söylemiş,
Sözünü dinle, ahlakını düzeltip kendini tutmuş:
- “Kendi bedeninin esiri sakın olma,
Esirolsan, ona kurbanım de.
- Aldananlar aldaticı arzusuna,
Akılsız,güçsüz canlar olur ya.
- Nefse eğer kim gösterse hürmetini,
Öyleyi akıllı diye söylemek güç.
- Akılsız diye söyleriz adamları,
Karnının amacında kalanları!”
- Bilgisiz adamlar cansız ölüdür,
Karın doysa bunu refah görüp.
- Bu dünyanın kusuruışte böyle,
Anla, söyleyiverdim hiç saklamadan.

43

**AKDİLMİŞ ÖTKÖRMÜŞKÖ
BÜGÜN KIZMAT ÖTÖÖ MENEN
ERTEŃKİGE EE BOLUU
COLUN AYTAT**

- 3640 Ayttı Akdilmiş: “Urmattuu, kutman adam!
Köñül koyup tıñşadım coobuñdu aytkan.
- 3641 Ugup al bul sözümdü aytam açık,
Akıl menen bilime boloor azık.
- 3642 Bul düynödö cogotuu, açuu kelse,
Anı nege küçtöysüñ sen cüz ese?
- 3643 Keñ düynönü ançalık kılbağın tar,
Kuluna kудayımdan ırayım bar.
- 3644 Azabına caraşa cırgalı bar,
Künökörlör alardan soop tabar.
- 3645 Azaptan kork, ümüttön rahım de,
Sen sıyınsañ soobu — bir özüñö.
- 3646 Ayıl, şaardan adamdar kelip kalsa,
Oor cügün kötörüp toogo barsa,
- 3647 Büt düynö alar üçün bolmok, ölük,
Ulanbay el urugu, ösüp-önüp.
- 3648 Kудayım kuldarına caydı koştóp,
Kuruptur, biri —beyiş, biri — tozok.
- 3649 Adamzat — tüşük tartat күнүмдүkkö,
Kүн ötöt almaşılıp күндөн күнгö.
- 3650 Tozokko — түşöt candar kудay debes,
Beyiş dele açık go, cabık emes!
- 3651 Köz, kulaktı caratkan eki kılıp,
Tursun dep eki düynö körüp, ugup.
- 3652 Adamga eki koldu bergen eptüü,
Karmaganga бүгүндү, akıretti.
- 3653 Adamga eki buttu bergen tura,
Eki düynö takalbay basarına.
- 3654 Aşkan estüü kemenger adam aytkan,
Anı ukkandar çaşoodo atak tapkan:
- 3655 “Akılı bar adamdar silerge aytam,
Sak bolgula, abaylap ar kırsıktan!”

43

**ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ’A
BUGÜN HİZMET YAPMAKLA
YARINI KAZANMANIN
YOLUNU SÖYLER**

- Söyledi Ögdülmüş: “Hürmetli, kutlu adam!
Gönül verip dinledim verdiğın cevabı.
- Dinle bu sözümü söyleyeceğım açık,
Akıl ile bilime olacak rızık.
- Bu dünyada kaybetmek, acıysa,
Onu niye zorluyorsun sen yüzkere.
- Geniş dünyayı o kadar yapma dar,
Kuluna Allah’ımdan merhamet var.
- Azabına göre mutluluğu var,
Günahkarlar onlardan sevap bulur.
- Azaptan kork, ümitten merhamet de,
Sen sığınsan sevabı yalnız kendine.
- Köyden, şehirden adamlar gelse,
Ağır yükünü kaldırarak dağa gitse.
- Tüm dünya onlar için olurdu ölü,
Eklenmeden halk soyu, büyüyüp.
- Allah’ım kullarına yeri birlikte,
Kurmuş, biri cennet, biri cehennem.
- Adamlar azap çeker geçici için,
Gün geçer değışerek gündен güne.
- Cehenneme düşerAllah demeyen canlar,
Cennet de açık ya, kapalı değıl!
- Göz, kulağı yarattı ikişer tane,
İki dünyayı görüp, duyup dursun diye.
- Adama iki el verdi becerikli,
Tutmaya bugünü, ahireti.
- Adama iki ayağı verdi ya,
İki dünyada takılmadan basmaya.
- Çok akıllı dâhi adam söylemiş,
Onu dinleyenler hayatta şöhet bulmuş:
- “Akıllı adamları size söyleyeceğım,
Uyanık ol, sakınıp herbelâdan!”

- 3656 Eki düynö kудayım tüzüp koydu,
Keldiñ bugün, erteñge tartkın coldu!
- 3657 Caratkan caratıptır adamdı da,
Kumar menen napsige toybos kıla.
- 3658 Karınga — aş, kiyüügö — kiyim kerek,
Tüyşük menen emgekte ömür süröt.
- 3659 Tirüünün kör ookatsız künü bolboyt,
Kiyim kiyip, kursağı toyboy koyboyt!
- 3660 A eger tapkan bolsoñ adal düynö,
Kedeyge ençisin böl, alsın kündö.
- 3661 Mol bolboso içerge tamak-aşıñ.
Kıynalaar azap tartıp kayran başıñ.
- 3662 Kudaydan kork, a birok kuday degin,
Ümütüñ meeriminen üzülbösun.
- 3663 Uşul eki oy — mildetiñ, unutpagın,
Kuday dep ak coluñdan adaşpagın.
- 3664 Akılduu adam sözün ukkun taktap,
Naadanga uşul sözdör akıl-nasaat:
- 3665 “Korkuu, ümüt — üzülbö ekikanat,
Karmagan bul eköönü — bakıt tabat.
- 3666 Kudaydın buyrugun uk, künöökör kul,
Azaptan mına uşul alıp çıgat!”
- 3667 Ümüt, korkuu — uçuga eki kanat,
Ar adamdı asmanga alıp barat.
- 3668 Ümüt kıl, korkpo ötkön künöön için,
Kudayıma ditiñdi bergin bütün.
- 3669 Kul ömürün arnasın kızmatına
Kul bolgon soñ kulduktan tanbasın da,
- 3670 Sözdü ugup, oşogo moyun sunsa,
Osol bolboy oy-işin tuura kılsa.
- 3671 Kedeysiñ, tobo kılğın karap turbay.
Tüşüngün, kedey degen künöögö bay.
- 3672 El içinde, түşüngün, alsız sensiñ,
Bardık elge iş-sözdö ak dil bersin!
- 3673 Mınakey, bilgenimdin baarın aytım,
Keñeşti ugup, ak sözdön baar tapkın.
- İki dünyayı Allah’ım yarattı,
Geldin bugün yarınki yola hazırlan!
- Yaradan yaratmış adamı da,
Arzu ile nefse doymazkılarak.
- Karına aş, giymeye- giysigerek,
Kaygı ile çalışmada ömür sürer.
- Dirinin gör yiyeceksiz günü olmaz,
Giysi giyip, karnı doymadan olmaz.
- Ki eğer bulmuşsan helal dünya,
Fakire yarısını böl, alsın her gün.
- Çok yoksa yemeye yemek-aşın,
Kaygılanırazap çekipzavallı başın.
- Allah’tan kork; ama, Allah de,
Merhametinden ümidin kesilmesin.
- Bu iki fikir vazifen unutma,
Allah diyerek ak yolundan şaşırma.
- Akıllı adamın sözünü dinle hesaplayıp,
Cahile bu sözler akıl-nasihat:
- “Korku, ümit kesilmeden iki kanat,
Tutan bu ikisini mutluluk bulur.
- Allah’ın emrini dinle, günahkar kul,
Azaptan işte bu alıp çıkarır!”
- Ümit, korku uçmaya iki kanat,
Her adamı gökyüzüne götürür.
- Ümit et, korkma geçmiş günahın için,
Allah’ımafikrini ver tamamen.
- Kul ömrünü tahsis etsin hizmetine,
Kul olduktan sonra kulluktan utanmasın da,
- Sözü dinleyip, ona boyun eğse,
Gafil olmadan fikir-işini doğru yapsa.
- Fakirsin, tövbe et bakıp durmadan,
Anla, fakir dediğin günaha zengin.
- Halk içinde, anla, güçsüz sensin,
Tüm halka işte-sözde ak gönül versin.
- İşte, bildiğimin hepsini söyledim,
Öğüdü dinleyip, ak sözden hepsini bul.

3674 Albasañ eger kabil — aytkanımdı,
Tüşündür, men ugayın, bar sıñıñdı?

3675 Uzun sözdön payda çok aytkan menen,
Mañız sözdün maanisi bolboyt eken!”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

3676 Başın mıççıp Ötkürmüş köpkö turup,
Kayradan konoguna cüzün burup:

3677 “O, boorum,— dep baştağı ,— maga kıyın,
Çınığı ayttıñ sözün tuugandıktın.

3678 Cakşılık maga tilep aytıp öttüñ,
Teñirim tilegiñdi kabul etsin!

3679 Baykap körüp bul işten, tappay turam,
Payda cagın, baatırım emne kılam?

3680 Köñülü çappagandan adam — kaçat,
Köñülsüz bütkön işiñ kayra — azap.

3681 Akıl menen iş kılğan adam aytkan,
El süyüp, elge cakşı sezim tartkañ:

3682 “Kanday işke kelse eger kirişkin,
Eñ obolu köñül menen keñeşkin.

3683 Adamdarga aytıp berip akıldaş,
Köñül çalsa, mına oşondo cakındaş.

3684 Baarınan özüñö özüñ eñ cakınıñ,
Köñül çappas iş bolso urunbagın!

3685 Köñülsüz bütkön işten çıkpıyıt maynap,
Payda emes, zıyan çıgat anda caynap!”

3686 Mınday işke cürögüm çappay turat,
Bul sözdön anan kantıp maynap çıgat.

3687 Keçirip koy özümdü, suraym emi,
Öz cayıma koysoñçu tiybey, meni!

3688 Men Elikke eç payda bere albaymın,
Cayıma koy, eç kayda bara albaymın.

3689 Elden kaçıp çaşagam — uşul çöldö,
Kayra kantıp artıma,baram elge?

3690 Kudayga dep ömürdü kasam içkem,
Emi kaytuu artıma,bolboyt, işen

3691 Cön koy meni, sıyınıp teñirime,
Sen üçün da duba okuymun, emi küñdö.

Kabul etmezsen eğer söylediğimi,
Anlat, ben dinleyeyim, tüm sırrını.

Uzun sözden fayda yok söylesem de,
Boş sözün anlamı olmaz imiş!”

Odgurmuş'ın Ögdülmüş'e söylediği cevabı

Başını sıkıp Odgurmuş biraz durup,
Yenidenkonuğunayüzünü çevirip:

“Ey merhametlim, diye başladı, bana zor,
Aslımı söyledin sözün akrabalığıñ.

İyilik bana dileyip söyleyip geçtin,
Tanrı'm dileğini kabul etsin!

Dikkat edip bakıp bu işten bulamadım,
Fayda yanını,yiğidim ne yapayım?

Gönlü istemeyenden adam kaçar,
Gönülsüz bitirdiğin işin yine azap.

Akıl ile iş yapan adam söylemiş,
Halk sevip, halka iyi hissürmüş:

“Nasıl işe ise eğer giriştiğin,
En önemlisi gönül ile danıştığın.

Adamlara söyleyip verip akıllı,
Gönül isterse, işte o zaman yakınlaş.

Hepsinden kendine kendin en yakınının,
Gönül istemeyen iş iseştirak etme.

Gönülsüz biten işten çıkmaz hayır,
Fayda değil, ziyan çıkaro zaman çok!”

Böyle işi yüreğim istemiyor,
Bu sözden sonra nasıl makul olur.

Affediverözümü, isterim şimdi,
Kendiyerime bırak dokunmadan, beni!

Ben Melik'e hiç faydaveremem,
Yerime bırak,hiçbir yere gidemem.

Halktan kaçıp yaşadım bu çölde,
Geri nasıl ardıma, giderim halka?

Allah'a deyipömrü söz verdim,
Şimdi dönmek geriye,olmaz,inan.

Yalnız bırak beni, sığınıp Tanrı'ma,
Senin için de dua ederim, şimdi her gün.

3692 A kokus meni dağı körgüñ kelse,
Men barayın özüñö, izdep kelbe.

3693 Men kuurayın, sen güldöp, bürdöp öngün,
Elikke kızmat ötöp, ubay körgün.

3694 Meerman adam aytkan sözdü tıñşa,
Cakşılık kılğan cakşı cakımına:

3695 “El üçün köñülü oorur açık adam,
İške aşat tilek-oyu — ardaktağan!

3696 Ak peyilden col cürüp, cetem degen,
Öz tilegin çarçabay tabat eken.

3697 Adamdı biylep alsa asıl maksat,
Çarçabayt, ak tilegin akır tabat!”

3698 Aytıptır elge cakkan adam cakşı,
Çınçıldıktan al tapkan atak-dañkti:

3699 “Köñül çapsa ıraak cer cakin bolot,
Cakşılık köñülüñö bolsun konok.

3700 Bir karış Batış, Çığış aralığı,
İşenim koştıoy cürsö seni coldop!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

3701 Coop berdi Akdilmiş:— “Aytkan sözüñ,
Eşittim,ugup turgun emi özüñ.

3702 Özüñ bil, cete bergin tilegiñe,
Zordoboyın, kir saktaba cürögünö.

3703 Söz büttü, çaşay bergin aman-esen,
Uyat kılbat kat cazgın, ala ketem!

3704 Elik saga kat cazgan öz kolunan,
Barbaysıñbı, kat cazgın, ala baram!

3705 Anda men coobuñdu ala ketem,
On tolgonup oyuñdu cazañ eken.

3706 Toluk cazgın kaltırbay, unutupagın,
Men cönöyün Elikke, tetik canım!”

Ki aniden beni daha görmek istersen,
Ben varayımözüne, izleyip gelme.

Ben kuruyayım,sen yeşillenip büyü,
Melik’e hizmet edip, iyilik gör.

Merhametli adamıñdediđi sözü dinle,
İyilik yapan iyi yakınına:

“Halk için gönül ağrıyandoğru adamın,
Gerçekleşir dileği-fikritakdir edilen!

Ak niyetle yol yürüyüp, yeterim diyen,
Kendi dileğiniyorulmadan bulurmuş.

Adamı idare etmek asıl amaç,
Yorulmaz, ak dileğini sonunda bulur!”

Söylemiş halka yakın adamiyi,
Dürüstlükten o bulmuş şan-şöhreti:

Gönül istese uzak yer yakın olur,
İyilik yüreğinde olsun misafir.

Bir karış Batı, Doğu aralığı,
İnanç hoş görse seni yöneltip!”

Ögdülmiş’in Oğgurmuş’a söylediği cevabı

Cevap verdi Ögdülmiş: “Dediğın sözün,
İşittim, dinle şimdi sen kendin.

Kendin bil, erişiver dileğine,
Zorlamam, kir saklama yüreğinde.

Söz bitti, yaşayıver sağ-salim,
Utanmadan mektup yaz, götürüyüm.

Melik sana mektup yazdı kendi eliyle,
Gitmeyeceksen mektup yaz, götürüyüm

O zaman cevabını götürüyüm,
On çevirip düşünceyaz bir sen,

Tamamen yaz bırakmadan, unutma,
Ben yöneleyimMelik’e, çevik canım!”

44

**ÖTKÜRMÜŞ COOP CAZİP
CÖNÖTKÖNDÜĞÜ
TUURASINDA AYTILAT**

- 3707 Coop berdi Ötkürmüş: “Tetik adam,
Kerek deseñ kat cazıp berem sagan”
- 3708 Surap alıp kagazdı, sıya, kalam,
Elikke kattı cazdı baştap anan,
- 3709 Kudaydı atap tobo kılıp demdendi,
Caratkanım keçireersiñ pendeñdi.
- 3710 “Men kudayga tobo kılam dilimden,
Miñ mertebe irazımın bugün men.
- 3711 Al casadı” asman-cer, Aydı-Kündü,—
Kün carıgın cana da köödöy tündü.
- 3712 Can canıbar carattı miñ-san kılıp,
Tiriligin ulanttı aş-cem sunup,
- 3713 Özü calgız carattı eki düynö,
Söz menen aytuu kıyın, bolot künö.
- 3714 Al calgız, bardık cerde, körünböğön,
Kezdeşken oyuña menen, köñül menen.
- 3715 Al calgız , küçtüü cana biyik turat,
Kadırlap aalam eli toop kılrat,
- 3716 Kol aldında turgandın — baarın tüzdü,
Meerim menen böpölöp tegiz küttü.
- 3717 Tün ele uşul düynö kapkarañğı,
Erki menen teñirim Kün carattı.
- 3718 Üstübüzgö carattı kök asmandı,
Koşo tüzdü Kün, Aydı, cıldızdardı.
- 3719 Kara cerdin üstünön suu agızdı,
Salkın celdi cürgüzüp ot tamızdı.
- 3720 Cerdi, suunu, ısıq menen aptaptı,
Baarın tüzdü, bardığına cay taptı.
- 3721 Bardığı anın erki: kızmat — sıymık,
Casalma sıynganga naalat kıldık.
- 3722 Al kaalap “Bol” degeni bolup turat,
Aytkanı oşol zamat orundalat.

44

**ODGURMIŞ’IN CEVAP YAZIP
GÖNDERDİĞİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Cevap verdi Odgurmış: “Çevik adam
Gerek dersen mektup yazıp veririm sana.”
- İsteyip kağıdı, mürekkep, kalem,
Melik’e mektubu yazmaya başladı.
- Allah deyiptövbe edip güç topladı,
Yaradan’ım affedersin kulunu.
- “ Ben Allah’a tövbe ederimgönlümden,
Bin mertebe razıyım bugün ben.
- O yarattı gök-yeri, Ay- Güneş’i,
Gün ışığınvekaranlık geceyi.
- Mahlukatı yarattı binlerce kılıp,
Diriliğini sürdürdü aş-yem sunup,
- Yalnız oyarattı iki dünyayı,
Söz ile söylemek zor, olur günah.
- Görünmeyen yalnız odurher yerde,
Bulursun aklın ile, gönül ile.
- Yalnız o, güçlü ve de büyüktür,
Tazimledünya halkı kulluk eder,
- Göz önünde duranın hepsiniyarattı,
Merhametle çağırıp da bekledi.
- Gece ki bu dünya kapkaranlık,
İradesi ile Tanrı’m Güneş’i yarattı.
- Üstümüze yarattı gökyüzünü,
Birlikte yarattı Güneş,Ay,yıldızları.
- Kara yerin üstünden su akıttı,
Serin yeli yürütüp ateş tutuşturdu.
- Yeri, suyu, sığağıyla Güneş’i,
Hepsini yarattı, hepsine yer buldu.
- Hepsi onun iradesi: Hizmet gurur,
Gösterme ibadet edene lanet ettik.
- O isteyip “Ol” dediği oluyor,
Söylediği o zaman gerçekleşir.

- 3723 Miñ alkış kудayımdın elçisine¹
Col körsötkön dayıma pendesine. Bin duaAllah'ımın elçisine,
Yol gösterdidaimaümmetine.
- 3724 Elikke duba kayırıp, coop cazdım,
Deni sak cektire kör, özüñ baçım. Melik'e dua ederek cevap yazdım,
Sağ-salim yetiştir,kendin çabucak.
- 3725 Elik maga kat cazıp, urmat kıldı,
Anı okup, köz açılıp, köñül tındı. Melik bana mektup yazıp, saygı gösterdi,
Onu okuyarak,göz açılıp, gönül dinlendi.
- 3726 Kubanam akıl-nasaat sözdörünö,
Ak sözü baaluu sıylık bir özümö. Sevirim akıl-nasihât sözlerine,
Ak sözü değerli hediye tek kendime.
- 3727 Ökümdardın öto zor ubadası,
Kursak tok, kiyim bütün, sıyıñ cakşı. Hükümdarın çok büyük vaadi,
Karın tok, giysi bütün, hediyen iyi.
- 3728 Munday sıy-urmattardı körgön adam,
Tartınbayt aalamdı altı aylangandan. Böyle saygı-hürmetleri gören adam,
Çekinmezalemi altı kere dönenden.
- 3729 Sıy körsöm ötoöstön kızmatıñdı,
Kıyın boloor baalaşım cakşılıktı. Saygı görsem yapmadan hizmetini,
Zor olacak hesaba katmam iyiliği.
- 3730 Birok munun zıyan çağın karagın,
Barsam saga kiyin tiyeer zalalım. Ama bunun kötü tarafına bak,
Gelsem sana sonra değer zararım.
- 3731 Birinçiden — bilbeymin iştin cayın,
Kızmatım kıyın boloor elge dayım. Birinci; bilmiyorum işin yönünü,
Hizmetim zor olur halka her zaman.
- 3732 İş kılunun bilbeyin col-cobosun,
Bilbeseñ ürup-adattı naçar kulısuñ. İş yapmanın bilmiyorum yol-yöntemini,
Bilmiyorsanörf-adeti kötü kulısun.
- 3733 Ekinçiden, bul düynö kataal eken,
Çağımınan künöögö bataar bekem? İkinci; bu dünya katı imiş,
İftirasındangünaha batarmıyım?
- 3734 Bir kудayga işenip, sıyınamın,
Kудayım ıyanımdı saktayt dayım! TekAllah'ainanıp, sığınırım,
Allah'ım imanımı korur daim!
- 3735 İçer tamak, kiyerge kiyim demek,
A maga mindan bölök emne kerek! Yemeye yemek, giymeye giysiyani,
Ki bana bundan başka ne gerek!
- 3736 Cakam bütün, içeerge tamagım bar,
Buyrugamı kудaydın bolor dayar. Yakam bütün,yemeye yemeğim var,
Emrettiği Allah'ın olmak hazır.
- 3737 Teñirim ömür berdi, saktap keldi,
Dagı da bir kудayım cölöör emi. Tanrı'mömür verdi, koruyup geldi,
Daha da tek Allah'ım yardım eder şimdi.
- 3738 Ençiñdi bergen eken kудay saga,
Emnege merez bolsun anan maga. Hisseni vermiş Allahsana,
Neye maraz olsun sonra bana.
- 3739 Kүүлü bolsom, kedeyligim,baylığım,
Bir kудaydan, kubanıç ce kaygı, muñ. Düzgün olsam, fakirliğim,zenginliğim,
Tek Allah'tan, mutluluk ya dakaygı-tasa.
- 3740 Tobo kılıp, baktım kудay eşigin,
Eñ akırkı barar cerim, çeçimim! Tövbe edip, gördüm Hak kapısını,
En âhir varacak yerim, kararım!

¹ Kurandagı Muhammet paygamber tuurasında aytıp catat. (Kuran'daki Muhammet peygamber hakkındadır.)

- 3741 Meyli barıp bosogoñdo tünöyün,
Caşoo üçün anda emne tileyin?
İstervarıp kapında geceleyim,
Yaşam için o vakt ne dileyeyim?
- 3742 Eköobüz teñ bir kудaydın kulubuz,
Aldında anın birdey tagdır, kunubuz.
İkimiz de bir Allah'ın kuluyuz,
Önüdeaynıtakdir, değerdeyiz.
- 3743 Kulga kuldun böypöñdöşü bolobu,
Kulga kayra kul bolgondor oñobu!
Kula kulun yaranması olurmu,
Kula yine kul olanlar başarır mı!
- 3744 Adamdın namıs-arı küçtüü bolso,
Kудayga kulduk ursun al oşonço.
Adamın ar-namusu güçlü ise,
Allah'a kulluk etsin o o kadar.
- 3745 Dili taza bir adam cakşı aytıptır,
Kulak alıp uşuga, köñüldü bur:
Gönlü temiz bir adamiyi söylemiş,
Kulak verip buna dikkat et:
- 3746 “Açka-tokko sıynıba, tekke turat,
Al işiñden akırı emne çıgat?
“Aça- toka sığınma, boşa olur,
O işinden sonunda ne çıkar?
- 3747 Bir kудayga sıynuu bolsun adat,
Künü-tünü sıyınan baar tabat!”
Tek Allah'a sığınmak olsun adet,
Gece-gündüz sığınan hepsini bulur!”
- 3748 Tört ötünüç aytayın ukkun, Elik,
Duba kılam özüñö köñül bölüp;
Dört istek söyleyeyim dinle, Melik,
Dua ederim özüneitibar edip.
- 3749 Tübölük ömür berip, ölbös kılgın,
Caşayın cigit boydon, karıtpagın.
Sonsuzömür verip, ölmezki,
Yaşayayım yiğit gibi, yaşlandırma.
- 3750 Den soolugum çıñ kılgın, ooru berbey,
Bay kılgın, kedeylikti ötsöm körböy.
Sağlığımı sağlam kıl, hastalık vermeden,
Zengin yap, fakirliği geçsem görmeden.
- 3751 Atkarsañ dört tilekti kulmun dayın,
Ömürümdü özüñö sarp kılayın.
Yaparsan dört dileği kulum belli,
Ömrümüözüne harcayayım.
- 3752 Ötünçümdü kabıldap uksañ eger,
Kuluñmun, ömür boyu kızmat ötöör.
İsteğimi kabul edip dinlersen eğer,
Kulunum , hayatım boyu hizmet eder.
- 3753 Munu iştöögö: kelbese, alı-küçüñ,
Ayırmañ ne özümdön, aytçı özüñ!?
Bunu yapmaya yetmezse hâlim-gücün,
Farkın ne özümden, söyle kendin!?
- İçeerim, kiyerim da — mende dayar,
3754 Cana da keregimdi kудay tabaar.
Yiyecek, giyeceğim de bende hazır,
Yine de ihtiyacımı Allah bulur.
- 3755 Kудayımdan cakşı atak, caman ülüş,
Erki anın uzak ömür, ölüm beriş.
Hak'tandır iyi nam, kötü hisse,
Takdiridir uzun ömür, ölüm de.
- 3756 Tüşünüp kabul tutkan — estüü, biyik,
Başkaça colu barbı, aytçı Elik?
Anlayıp kabul eden akıllı, büyük,
Bakşa yolu var mı, söyleMelik?
- 3757 Bir kудayım özüñö tayanıç-cölök,
Bul cüktü özüñö alıp emne kerek?!
Tek Allah'ım özümedayaçnak-destek,
Bu yükü kendine almaya ne gerek?!
- 3758 Saga ötsöm, özüñ seni korgoom kerek,
Bul cerde kудay maga korgonç — kömök!
Sana geçsen, kendim seni korumam gerek,
Bu yerde Allah bana koruma-destek!

- 3759 Sen toybosoñ, tamak cok maga dagı,
A kuday özü cebeyt, mende kamı.
- 3760 Köñül çöksö kıynalbaym aytamın dep,
Ayttırbay oydogunu özü bilet.
- 3761 Küzötçüsüz çaşaymın, çoçuu bolboyt,
Bardıgınan bir kuday özü korgoyt.
- 3762 Caza bassam bir colu keçirbeysiñ,
Miñ künömdü kudayım keçet bütün.
- 3763 Künöölünün sözün uk taamay aytkan,
Köñül sırın apaçık daana tapkan:
- 3764 “O, kudayım, meermanım, teñirim,
Biylik kılat, senin adil amiriñ!
- 3765 Köñülsüzdün sensiñ-süyök-öbögü,
Cardıların sensiñ arka-cölögü .
- 3766 Sırkoogo — şıbaa özüñ, muñga — dabaa,
Kırsıkta — kömökçüsüñ, dos — calgızga.
- 3767 Kubançım, süyünçüm da mende bolgon,
Caratkan, bir özüñdön — algan olcom.
- 3768 Teñirimdin aldıñda künööm arbyn ,
A senin meerimiñe cetpey kalsın!
- 3769 Keçir meni, saga oñoy, küç özüñdö,
Kıynaganda ne payda? Kıynay körbö!
- 3770 Künöökörmün, a artık sende meerim,
Baykuştardın keçirgin künöölörün!
- 3771 Cazabı — tatıktuumun,— cızalagın!
A keçseñ ? — sen kenensiñ, keçir baarın!
- 3772 Bilesiñ uşul cerde men calgızımın,
Bilemin alıs cerde sen calgızısıñ,
- 3773 Künöökörmün, kıyñalam kaygı tartıp,
Sen — booruker, cakşılık sende artık.
- 3774 Dilim ak — amanatka canım dayar,
Tappadık başka amanat saga carar!”
- 3775 Bul düynö köz ırmemdey kıska, Elik,
Baştalat da, tez ele ketet ötüp!
- 3776 Kur kıyalga aldanıp emne kerek,
Künümdükkö baş uruu emne beret?
- Sen doymasan, yemek yok bana dahi,
Ki Allah kendi yemez, bende gamı.
- Gönül çökseazap çekmem söylerim diye,
Söyletmeden aklındakini kendisi bilir.
- Bekçisiz yaşarım korku olmaz,
Hepsinden tek Allah kendisi korur.
- Ceza alsam bir kere affetmezsin,
Bin günahımı Allah’ım geçer tamamen.
- Günahkârın sözünü dinle doğru söylemiş,
Gönül sırrımıapaçık akıllı bulmuş:
- “Ey Allah’immerhametlim, Tanrı’m,
Hüküm sürer senin adaletli amirin!
- Dikkatsizin sensin destek-direği,
Fakirlerin sensin arkası-desteği.
- Hastalığa şifa sensin, sıkıntıya deva,
Belada yardımcısın, dostsun yalnızca.
- Kıvancım, sevincim de bende olan,
Yaradan tek özünden aldım ganimet.
- Allah’ımın önünde günahım çok,
Ki senin merhametine yetmez!
- Affet beni, sana kolay, güç özünde,
Eziyet etmekte ne fayda? Eziyet etme!
- Günahkarım ki artıksende merhamet,
Miskinlerin affet günahlarını!
- Ceza ise hak ettim, cezalandır!
Ki geçersen? Sen kâfisin, affet hepsini!
- Biliyorsun bu yerde ben yalnızım,
Biliyorum uzak yerde sen yalnızsın,
- Günahkârım, azap çekerimkaygılanıp,
Sen merhametli,iyilik sende çok.
- Gönlüm ak emanete canım hazır,
Bulamadık başka aemanet sana yarar!”
- Bu hayat göz kırmak kadar kısa,Melik,
Başlar daçabucakgeçipgider!
- Boş hayale aldanmaya ne gerek,
Geçiciyeboyun eğmek ne verir?

- 3777 Karasañ: atañ, iniñ baarı ötöt,
Eneñ da, uul, bülön baarı ketet!
- 3778 Acal cetken ölot da, kalgan tirüü,—
Kara cerdi caminat bütsö künü.
- 3779 Boşoñ bolbo, çeçkindüü bolgun Elik,
Ömürüñdö cakşı atıñ bolsun biyik.
- 3780 A eger ötkön ömür ketse tekke,
Keleçekki künüñdö bulgap ötpö.
- 3781 Algıñıñ ötkön kündün cakşıların,
Erteñkige kam körüp dayar bargın.
- 3782 Men bolsom, akıl tolgop, tapkan ak söz,
Bul cerden saga baruu zarıl emes!
- 3783 Cürögümdön ceridim bul ömürdü,
İşengenim kodayım, cok bölünü.
- 3784 Cayıma koy, özümçö ömür süröyün,
Mında saga duba okup cüröyün.
- 3785 Barganımdan paydam kanday sen için,
Özüñdö özüñ koldoy bilgin, keñeşim,
- 3786 Maga okşop alıs bolgun adamdardan,
Maga da, saga da cok payda andan.
- 3787 Uşul cerde ötkörüp kalgan kündü,
Caratkanga ötyün mildetimdi.
- 3788 Cetiştüü maga baarı — kalganı boş,
Bul ömür negizi cok, köñdöygö okşoş.
- 3789 Ömür ötöt toktolboy boroon bolup,
Bu düynödön tüñüldüm, emi toluk.
- 3790 Karınım — tok, kiyim — bütün turuşum,
Paydası cok cıygan baylık kurusun!
- 3791 Kiyimi bütün, kardı tok kişi aytkan:
“Kolunda bar kişi ele özünçö han!”
- 3792 Iraazi kişi aytıptır tagdırına,
Erkindikti baylıktan tapkan tura:
- 3793 “Bergenine tagdırdın karınım tok,
Kiyimim — üstümdögü, başkası cok.
- 3794 Tirüü bolsom tabaarımın ıriskımdı,
Kudayımdan ırayım kalbas toktop!”
- Bakarsan: Baban, kardeşin hepsi ölü,
Anan da oğul, ailen hepsi gider!
- Ecel erişen ölü de kalan diri,
Kara yere gömülür bitince günü.
- Gevşek olma, azimli ol Melik,
Ömründe iyi adın olsun büyük.
- Ki eğer geçen ömür gitse boşuna,
Gelecekteki gününü kirleterek geçirme.
- Al geçen günün iyilerini,
Yarına gam görerek hazır var.
- Ben olsam, akıl çevirip, bulduğum ak söz:
Bu yerden sana varmak gerekli değil!
- Yüreğimden yadırgadım bu ömrü,
İnanmışım Allah’ım, yok bölünme.
- Yerimde bırak, kendimce hayat süreyim,
Burada sana dua ederek yaşayayım.
- Varmamdan faydam ne senin için,
Kendini kendin koruyabil, öğüdüm,
- Bana benzeyen uzak ol adamlardan,
Bana da sana da yok fayda ondan.
- Bu yerde geçirip kalan günü,
Yaradan’a yapayım görevimi.
- Kâfi bana hepsi kalanı boş,
Bu ömür esası yok, boşluğa benzer.
- Ömür geçer durmadan kasırğa olup,
Bu dünyadan vazgeçtim, şimdi tamamen.
- Karınım tok, giysi bütün duruşum,
Faydası yok toplayan mal kurusun!
- Giysi bütün, karnı tok adam söylemiş:
“Elinde olan kişi kendince handır!”
- Kaderine razı kişi söylemiş,
Hürriyeti zenginlikten bulmuş:
- “Verdiğiyle kaderin karnım tok,
Giysim üstümdeki, başkası yok.
- Diri isem bulurum rızkımdı,
Allah’ımdan merhamet durmaz!”

3795 Kızmat kıl dep çakırsa Elik meni,
Mende cok, akıl menen bilim cönü.

3796 El işine carayt dep cürsö eger,
Açık aytam, mende cok anday önör!

3797 İş tuuraluu söz bolso — naçar canmın,
Miñ kişi için iş kılat bir tuuganım.

3798 Meni maktap, o Elik, kelse aytkıñ,
Özüñdü cakşı tutup, özdön tapkıñ.

3799 Miñ cakşılık kılam dep culkunbagın,
Ak coluña bet burup cakındagın.

3800 Miñdegen mıktılardı toptop köptön,
Kızmatına özünün Elik çekken.

3801 Elikke menden kaday cardam bolot?
Paydası cok işiñdin — maynabı cok.

3802 Suranam kıynay körbö meni beker,
Cayıma koy, kıynalbay, künüm ötür.

3803 Köp nerseni aytkanga kuştar elem,
Kalganın bir tuuganın aytaar kenen!”

* * *

3804 Sözüñ bütüp, büktödü kattı bekem,
İnisine karmattı ümüt menen,

* * *

3805 “Baarı uşu,— dedi al,— caşırbadım,
Bilesiñ katka emne cazılğanın.

3806 Tüşünsün Elik sözgö, ayt dağı da,
Cön koysun meni mında, öz cayıma.

3807 Elçiler coop kabar alıp barat,
Sen dağı uşul işke koygun carap.

3808 Üç-Ordoñun hanı aytkan, cakşı tüşün,
Büt elge nasaat kılıp aytkan sözüñ:

3809 “Elçi degen sözdü tak aytıp barat,
Sözdün çının cetkizip abiyir tabat”.

3810 Türk hanının sözüda abdan cüyöö;
“Elçi çınçıl — ak sözüñ bölböğöl!”

3811 Ak süylögön elçige ölüm bolboyt,
Sözü, tili dayıma anı koldoyt.

Hizmet et diye çağırsa Melik beni,
Bende yok akıl ile bilim yolu.

Halk işine yarar diyorsa eğer,
Açık söylerim bende yok öyle hüner!

İş hakkında söz olsa kötü canım,
Bin kişi için iş yapar bir akrabam.

Beni övüp , ey Melik, demek isterse,
Kendini iyi tutarak, kendinden bul.

Bin iyilik yaparım diye çırpınma,
Ak yoluna yüz çevirip yakınlaş.

Binlerce sağlamları toplayıp çoktan,
Hizmetine kendinin Melik çekti.

Melik’e benden nasıl yardım olur?
Faydasız işinin deyararı yok.

İsterimeziyet etme bana boşuna,
Yerimde bırak, azap çekmeden, günüm geçer.

Çok şeyi söylemeye müptelâ idim,
Kalanını bir akrabam söyler bol!”

* * *

Sözüñ bitirip, kapattı mektubu sağlam,
Kardeşine tutturdu ümit ile.

* * *

“Hepsi bu, dedi o, saklamadım,
Biliyorsun mektuba ne yazıldığını.

Anlasın Melik sözde, söyle daha da,
Bıraksın beni burada, kendi halime.

Elçiler cevap haberi götürür,
Sen dahi bu işe yara.

Uç-Ordunun hanı söylemiş, iyi anla,
Tüm halka nasihat edip söylediği sözüñ:

“Elçi denen sözü doğru söyleyerek varır,
Sözüñ doğrusunuyetiştirip nam alır.”

Türk hanının sözü de tamamendoğru:
“Doğru elçinin ak sözüñ bölme!”

Ak söyleyen elçiye ölüm olmaz,
Sözü, dili her zaman onu korur.

3812 Elçide söz cetkirüü mildeti bar,
Ak aytsa — acal degen andan kaçaar!

3813 Elçi bolso adil sözdün ustası,
Aga sıy ber,uşul sözdün kıskası!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

3814 Coop berdi Akdilmiş:— “Ayttıñ sözdü,
Tıñşadım inanımduu eptüü kepti.

3815 Coop kılıp katına — kattı cazdıñ,
Beri ber al katıñdı, tapşırayın.

3816 Birok da eskerteyin sözdü tıñda,
Ökümdar cön kaltırbayt seni mında,

3817 Cönötöt kayra meni alıp kel dep,
Maksatı — ordosunan orun bermek!

3818 Kayradan dağı meni colgo salat,
Barbasañ — kapa bolot, açuulanat!”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

3819 Bul sözgö Ötkürmüştün aytkan coobu:
“Cüröktördü sızdatpay cön koyolu!

3820 İşengin, kete albaymın uşul caydan,
Ekinçi kayra kelüü — kur ubarañ.

3821 Baş tartkan soñ asıлуу — katuu azap,
Kalsa sözüñ coopsuz — öto uyat!

3822 Sözüñ uk akılı artık bir adamdın,
Körüptür cakşılıktı, korduktu arbyn:

3823 “Berbegendi suraba zorduk menen,
Tabalbastı izdebe korduk menen!

3824 Alıs colgo kamınsañ cöo çıkpagın,
Çıktıñbı — öz cügüñdü oor debeñ!”

3825 Cönö — dedi Ötkürmüş,— coluñ alıs,
Kayra kelip ubara bolbo, namıs!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

3826 Ordunan turup ayttı Akdilmiş “Men,
Söz kalbadı, koşkunuñ, emi ketem!”

* * *

3827 Agası Akdilmiştin uzattı da,
Bardığın baştan ayak ayttı aga.

Elçide söz yetiştirmekgörevi var
Aksöylerse ecel denen ondan kaçar!

Elçi olsa adil sözüñ ustası,
Onahediye ver, bu sözüñ kıskası!”

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

Cevap verdi Ögdülmiş: “Söyledin sözü,
Dinledim inanılır uygun sözü.

Cevap veripmektubuna mektup yazdın,
Buraya ver o mektubunu, götüreyim.

Fakat hatırlatayım sözü dinle,
Hükümdar boş bırakmaz seni burada.

Gönderecek yine beni getir diye,
Maksadıülkesinden yer vermek!

Tekrardan yine beni yola salar,
Gitmezsen darılır, öfkelenir!”

Odgurmuş’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

Bu söze Ogdurmuş’in söylediği cevabı:
“Yürekleri sızlatmadan sade birakalım!

İnan gidemem bu yerden,
İkinci;yine gelmek boşa zahmetin.

Baş uzattıktan sonra asılmak büyük azap,
Kalırsa sözüñ cevapsız büyük ayıp!

Sözüñü dinle akılı fazla bir adamın,
Görmüş iyiliği, horluğutamamen:

“Vermeyeni isteme zorbalık ile,
Bulunmazı arama küçümseme ile!

Uzak yola hazırlansanyaya çıkma,
Çıktın mı kendi yükünü ağır deme!”

Git, dedi Ogdurmuş, yolun uzaktır,
Yine gelip zahmet etme, mert yiğit!”

Ögdülmiş’in Ogdurmuş’a söylediği cevabı

Yerinden kalkıp söyledi Ögdülmiş “Ben,
Söz kalmadı, emrettin, ben gidiyorum!”

* * *

Abisi Ögdülmiş’igeçirdi de,
Hepsini baştan sona dedi ona.

- 3828 Atka minip Akdilmiş ketti kaytıp,
Üyünö kelip tüştü, eşik açıp,
- 3829 Kün kızarıp çaşırdı cerge cüzün,
Kara kündüz camındı asman bütün.
- 3830 Kömürdöy düynö kara çöktü tüngö,
Köz cumulup — uykuda çöyrö müldö.
- 3831 Akdilmiş cattı salgan töşögünö,
Memirep uktagan soñ, turgan ele.
- 3832 Çığıştan calın oynop, boyoldu bel,
Kelindey cüzün açıp oygondu cer.
- 3833 Kündün külgön çarası çıga keldi,
Aalam caynayt açılğan bermet öñdüü.
- 3834 Üydön kelip, Ordogo erteñ menen;
Kabil al dep ötündü al Elikten.

Elikin Akdilmişke bergen suroosu

- 3835 “Ötkürmüş kanday catat?— dedi Elik, —
Bayandaçı suroomo coop berip.
- 3836 Emne deyt, oñ boldubu bargan işiñ,
Kelebi, köröbüzbü anın cüzün?”
- 3837 Akdilmiş kattı berdi, sözdü saktap,
Kattı açıp, Elik anı okudu bat.
- 3838 Bir kızarıp, kabagı kayra açılıp,
Üşkürüp turup kaldı oygo batıp.
- 3839 Dedi:—”Agañ suuk sözdön teriptir,
Cibek bersem, tiken tüyüp beriptir.
- 3840 Birok da çındık sözdör küñö delbeyt,
Sözü ak, çındık dayım tattuu kelbeyt!
- 3841 Kattan başka, maga aytaar bolso sözüñ,
Tük kaltırbay aytıp ber emi özüñ!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 3842 Kabardı sözü menen toluktadı,
Çındıktı çaşırgan cok, ayttı anı.
- 3843 “Biz — dedi köpkö çeyin maekteştik,
Birde al, birde özüm kezekteştik.
- 3844 Süylösöm özüm köpkö, coop kısa,
Kıstasam — cerdi karap turdu kayta.

- Ata binerek Ögdülmüşgeri döndü,
Evine gelince indi, kapıyı açtı.
- Güneş yaklaşıpsakladı yere yüzünü,
Kara gündüz sakladı tüm gökyüzünü.
- Kömür gibi dünya kara çöktü geceye,
Göz yumulup uykuda çevretamamiyle.
- Ögdülmüş yattı serdiğiyatağına,
Rahatlayıp uyudu, kalktısonra.
- Doğudanyelesip bağladı kuşak,
Gelin gibi yüz açtı uyandı yer.
- Günün gülen çehresi çıkageldi,
Alem güzelleşip açıldı inci misali.
- Evden gelip, sarayaertesı sabah,
Kabul et diye yalvardı o Melik’e.

Melik’in Ögdülmüş’e sorduğu soru

- “Odgurmuş nasıl?” dedi Melik,
“Anlat soruma cevap vererek.
- Ne dedi, doğru oldu mu gittiğın işın,
Gelecekmi görececek miyiz onun yüzün?”
- Ögdülmüşmektubu verdi sözü kollayıp,
Mektubu açıp, Melik onu okudu çabucak.
- Bir sinirlenip, yeniden yüzü gülüp,
İç çekip duruverdi düşünceye dalıp.
- Dedi : “Abın soğuk sözlerden dermiş,
İpek versem , diken örüp vermiş.
- Fakatdoğru sözlere günah denmez,
Sözü ak, doğru her zaman tatlı gelmez!
- Mektuptan başka bana diyecek sözün varsa,
Hiç bırakmadan söyleyiver şimdi sen!”

Ögdülmüş’in Melik’e söylediği cevabı

- Haberi sözü ile tamamladı,
Gerçeği saklamadı, söyledi onu.
- “Biz, dedi uzun zaman sohbet ettik,
Bir o bir ben sohbette nöbetleştik.
- Konuşsamuzun zaman, cevap kısa,
Zorlasam yere bakıp durdu yine.

3845 Kaday ayla kılsam da — eç bolbodu,
Toktosom, murunkuday bar bolcolu.

3846 Aytkan sözün top-toluk uktuñ Elik,
Oyu tereñ, akılı andan cetik.

3847 Ooba, çın, kokus cürök kalsa muzdap,
Adamdı anda kırsık kalat kıstap.

3848 Cakşı aytıptır tartınbas baatır adam:
“Cürögü muzdagan can — erksiz abdan!”

3849 Büt deneñe bir gana cürök başçı,
Başçı artınan kalğanı cönöyt calpı.

3850 Cetem deseñ oyuña — tapta cürök,
Bolboso cürök baykuş kalat cürök!”

Eликтin Akdilmişe aytkan coobu

3851 “Ooba,—dep Akdilmişe ayttı Elik,—
Adamdığı agañdın abdan biyik.

3852 Sözün ugup, sezbesem oyun tereñ,
Ukpasam zor bilimin bolmok eken.

3853 Sözün uktum — köñlümdön ötközdüm,
Kantseñ dağı tilegime cetkizgin.

3854 Öz elimde menin sözüm ötpösö,
Barkım kayda, çakırğanda kelbese!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

3855 Coop kıldı Akdilmiş: “Kutman Elik,
El içinde bir özüñde zor biylik!

3856 Aytkamın süylöşüñün akırında,
Elik kayra ciberet — kelem mında.

3857 Kaltırbayt arasında seni toonun,
Degemin, ıgı menen aytkam oyum.

3858 “Kelbegin — degen bolçu al ötüñö,
Küçtöbö meni kıynap!” — degen ele!”

Eликтin Akdilmişe aytkan coobu

3859 Elik ayttı: — Sözüñö tüşüñgönümün,
Birok bul cañılışuu — cakpayt kebiñ.

3860 Bir nerse baştap koysoñ, oşol zamat,
İške aşpasa maksatıñ coldo kalat!

Ne ettimse de hiç çare olmadı,
Dursam, öncekinden olmazdı farkı.

Dediği sözünütas-tamam dinledin Melik,
Fikri derin akılı ondan da fazla.

Evet, gerçek, aniden yürek kalsa soğuyup
Adamı o zaman bela kalır zorlayıp.

İyi söylemiş çekinmedenbahadır adam:
“Yüreği soğuyan can, hür değil katiyen!”

Tüm bedenine yine yalnız yürek amir,
Amir ardından bütün kalanı gider.

Yeterim dersen fikrine, hazırla yürek,
Yoksa yürek miskin kalır yürek!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

“Evet, derÖgdülmiş’e söyler Melik,
İnsanlığı abinin hepten büyük.

Sözün dinleyip, sezmesemderin fikrini,
Olacaktı anlamasamçokilmini.

Sözünü dinledim gönlümden geçirdim,
Ne yapsan da dileğimeyettiştir.

Kendi halkımda benim sözüm geçmezse,
Değerim nerde, çağırduğımda gelmezse!”

Ögdülmiş’in Melik’e söylediği cevabı

Cevap verdiÖgdülmiş: “KutluMelik,
Halk içinde bir sana büyük beylik!

Söylemiştim konuşmanın sonunda,
Melik yine gönderirgelirimbura.

Bırakmaz seni dağ arasında,
Dedim, sırasıyla söyledim düşüncemi.

“Gelme,” demişti o yalvararak,
“Zorlama beni eziyet ederek!” demişti!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

Melik söyledi: “Sözüne anladım,
Ama bu yanlış; hoş a gitmez sözün.

Bir şeye başlayıp bıraksan, o zaman,
Gerçekleşmezse maksadın orda kalır!

- 3861 Ökümdarga oňoybu boluu — küçtüü,
Atkarılıp otursa carlık erki!
Hükümdara kolay mı olmak güçlü,
Yapılmıyorsa ferman hükmü!
- 3862 Ökümdardıñ uluuluk bir belgisi —
Atkarılıp turganda aytkan kebi.
Hükümdarın ululuk bir nişanı,
Yapılıp durduğunda dediği sözleri.
- 3863 Köñüldö turgan işiñ, cılbay tursa,
Andayda sobol biröo — bütür, tınba,
Gönülde olan işin, durmaz ise,
O zaman sual başka; bitir, durma.
- 3864 Bul tilegim — özümdün kesel sımal,
Tabılbasa darısı — calmap tınar!
Bu arzum, benim hastalığım olur,
Bulunmazsa ilaç,yok edipdurur!
- 3865 Ugup ırdı mına bul cattap algıp,
Oydogu maksattı bil, sen ardagım:
Dinleişbu şi'ri,ezberleyip al,
Akıldaki maksadı bil, hürmetlim:
- 3866 “Bolso da ar keselge dabaa, darı,
Ceñil kolduu emçiden tabuu anı.
“Olsa da her hastalığa deva,ilaç,
Eli hafif tabipten bulmak onu.
- 3867 Köñül arızıp, ceťpeseñ maksatıña,
İzdep, tapsañ sakayat adam canı!”
Gönül isteyip,yetmezsen maksadına,
Arayıp, bulsan iyileşir adam canı!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 3868 Akdilmiş ayttı dağı: “Elik kutman!
Ayıkpas kesel bolboyt çekten çıkkan.
3869 Elik bolsun deni sak, uzak çaşaar,
Kurmandığıñ boluuga kuluñ dayar!
3870 Süylödüm ubadamdı buzbay toluk,
Kaygıruuga sebep cok kutman uluk.
3871 Bul tuuraluu sözü bar akılmandın:
“Ayılğan sözdü cerde kaltırbağın!
3872 A birok unçukpoo da keede payda,
Tilimden kıyla kırsık taptım kayra.
3873 Süylöbösoñ kul bolor, sözüñ saga,
Süylöp koysoñ kul kılar seni kayra.
3874 Oylop süylö, şaşılba aytar sözdü,
Orunsuz söz ayagı ökünüçtüü!”
3875 Oylobogom, estüü can Ötkürmüştü,
Çakırsañız kelbeyt dep, ukpay sözdü.
3876 Elik kütöt, a men go cüz miñ ese.
Cardamın kütkön elem közüm teşe.
3877 Oylogom biriktirsek araketti,
Elik için casaym dep dağı köptü.
3878 Birok da men kançalık aytkan menen,
Karşıgıp turup aldı öto bekem.

Ögdülmiş'in Melik'e söylediği cevabı

- Ögdülmiş söyledi daha: “Kutlu Melik!
İyileşmeden hastalık olmaz sınırdan çıkan.
Melik olsun sağlıklı, uzun yaşayan,
Kurbanın olmaya kulun hazır!
Söyledim sözümü bozmadantamamen,
Kaygılanmaya sebep yok muhterem büyük.
Bunun hakkında sözü var akıllının:
“Söylenen sözü yerde bırakma!
Ama ses çıkarmamak da bazen fayda,
Dilimden hayli belâ buldum yine.
Söylemezsan kul olur, sözün sana,
Söyleyiversen kul yapar seni yine.
Düşünüp söyle, acele etme diyecek sözü,
Yersiz söz sonundapışmanlık!”
Düşünmemiştim, akıllı can Ogdurmuş'ı,
Çağırısanız gelmez diye, dinlemeden sözü.
Melik bekliyor, ki ben de yüz bin kere,
Yardımlımı beklemiştim intizar ederek.
Düşünmüştüm birleştirsek çalışmayı,
Melik için yaparım diye daha çoğu.
Ama benim ne kadar söylememe rağmen,
Karşı çıkıp durdu çok sağlam.

3879 Kerek bolso — kayradan baram dagı!
Aytayın, köndürörmün balkim anı!

3880 Elik aga cañı kat cazıp bersin,
Al okup, çın inanıp maga könsün!

Eliktin Akdilmişke bergen coobu

3881 Elik ayttı: “Kat cazıp koysom koldu,
Anın coobu köz caştan açuu boldu.

3882 Cañı kattı cazganda emne kılam?
Kat orduna ötöörüm sen dep turam!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

3883 Ayttı Akdilmiş: “Sözüm uk, kutman Elik,
Körsöñ bolo dagı bir kat ciberip.

3884 Elçi sözü adilet, tüz bolso da,
Kat çok bolso, kuru söz bolot anda.

3885 Kat degen — taanışıña köñül, salam,
Dalil bolso, kuulukka col kalbagan!”

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

3886 “Boluptur, — dedi Elik, — kerek deseñ,
Kat cazam — öz oyumdu aytıp berem.

3887 Kat — kagaz, kattan maynap kütpöö kerek,
İygilik calañ kattan kelbeyt, demek!

3888 Kerek sözdü aga sen özüñ aytkın,
Çakırıp, keltirüünün colun tapkın!”

Gerek ise yeniden giderim de,
Söyleyeyim, onaylatırımbelki ona.

Melik ona yeni mektup yazıversin,
O okuyup, gerçek inanıpbenionaylasın.

Melik’in Ögdülmiş’e verdiği cevabı

Melik söyledi: “Mektup yazıp bassam mühür,
Onun cevabı gözyaşıylaöfke oldu.

Yeni mektubu yazdığımda ne yapacağım?
Mektup yerine geçiririm seni diyorum!”

Ögdülmiş’in Melik’e söylediği cevabı

Söyledi Ögdülmiş: “Sözümünle, kutlu Melik,
Denesen daha bir mektup göndererek.

Elçi sözü adaletli, doğru olsa da,
Mektup yok ise, boş söz olur orada.

Mektupdenen tanıdığına gönül, selam,
Delil olsa, kurnazlığa yol bırakmayan!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

“Tamam, dedi Melik, gerekdiyorsa,
Mektup yazayım öz fikrimi söyleyeyim.

Mektup, kağıt, mektuptan esas beklememeli,
Hayır işyalnızmektuptan gelmez, yani!

Gerekli sözü sen ona kendin söyle,
Çağırıp, getirmenin yolun bul!”

45

**KÜNTUUDU ELİK ÖTKÜRMÜŞKÖ
EKİNÇİ KATTI CÖNÖTKÖNDÜĞÜ
TUURASINDA AYTILAT**

- 3889 Aldırıp alözünö kagaz-kalam,
Kat cazuuga kirişti Elik anan.
- 3890 Başladı kудay atın tüyüp eske,
Caratkan, keçirimdüü bir özü de!
- 3891 “Miñ-san alkış kubattuu teñirime,
Meeriminen kün köröm uşul kündö.
- 3892 Teñir taza, adilet kündöy ottuu,
Caratat çokton bardı, bardan çoktu.
- 3893 Akıl menen köñüldü birge karmap,
Başındı iy caratkanga ditiñdi arnap.
- 3894 Al daroo kaalaganın işke aşırat,
“Bol!” degeni aldına caralat bat.
- 3895 Caralgandın baarına tirilik berdi.
Aga tete carattı ölümdördü.
- 3896 Kadırluu, kadırsızdı bir carattı,
Kiçine, çoñgo dağı özü başçı.
- 3897 Bir da dan teñir sözün ukpayt özü,
Anın erkin toktotuu bolboyt deçi.
- 3898 Miñ ese paygambardın dañkı artsın,
Kudayım ak coluna meni tartсын!
- 3899 Maktalsın işenimdüü dostoru da,
Kudayım oşolordon meni ayırba!
- 3900 Obolu cüz miñ alkış aytam saga,
Ak dilden aytaarım köp saga gana.
- 3901 Çın ditimden cazamın bul katımdı,
Bildirçi, akılmanım abalıñdı!
- 3902 Cibergemin kabardı iniñ menen,
Oyumda çoquu bolsok degen elem.
- 3903 Çakırsam kaalabadiñ, bir kelbediñ,
Kol alışıp, cüzümdü bir körbödüñ,
- 3904 Kattı berip, oyuñdu ayttı- iniñ,
Kaltırbay aytp berdi baarın bugün.

45

**KÜN-TOĞDI MELİK'İNODGURMIŞ'A
İKİNCİ MEKTUBU GÖNDERMESİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Aldırıp o kendine kağıt-kalem,
Mektup yazmaya başladı Melik sonra.
- Başladı Allah adını düğümleyip akla,
Yaradan, affedici tek kendisi de!
- “Binlerce dua kuvvetli Tanrı’ma,
Merhametinden gün görürüm bu günde.
- Tanrı temiz, adaleli güneş gibiyakıcı,
Yaratır yoktan varı, vardan yoku.
- Akılla gönü birlikte tutarak,
Başımı eğ Yaradan’a kalbinisunarak
- O hızlıca istediğini gerçekleştirir,
“Ol!” dediği önüne yaratılır hızlıca.
- Yaratılanın hepsine dirilik verdi.
Onun denk yarattı ölümleri.
- İzzetli,izzetsizi birlikte yarattı,
Küçüğe, büyüğe dehâkim kendi.
- Bir de Tanrı sözün dinlemez kendi,
Onun iradesini durdurmak olmaz de.
- Bin kere peygamberin namı artsın,
Allah’ım ak yoluna beni çeksın!
- Övülsün inançlı dostları da,
Allah’ım onlardan beni ayırma!
- Önce yüz bin dua edeceğim sana,
Ak gönülden diyeceğim çok yalnız sana.
- Gerçek arzomla yazarım bu mektubu,
Bildir, akıllım durumunu!
- Gönderdim haberi kardeşin ile,
Aklımda birlikte olsak diyordum.
- Çağırсам istemedin, bir gelmedin,
Selamlaşıp, yüzümü bir görmedin,
- Mektubu verip, fikrini söyledi kardeşin,
Bırakmadan deyiverdi hepsini bugün.

- 3905 Katıñdı okup tüşündüm sözdörüñö,
Dagı kayra çakıramın kel özümö.
Mektubunu okuyup anladım sözlerini,
Ve yine çağırırım gel özüme.
- 3906 Baldan şirin sözdördü aytsam saga,
Uudan açuu coobuñdu berdiñ maga.
Baldan tatlı sözleri söylesem sana,
Zehirden acı cevabını verdin bana.
- 3907 Emi dagı oylonup, sözümdü ukkun,
Tüşünügö umtulup taldap çıkkın.
Şimdi yine düşünüp, sözümlü dinle,
Anlamaya çalışarak tahlil et.
- 3908 İşenimdi eerçidiñ too içinde,
Ak col kuugan adamsıñ uşul kündö.
İnancı takip ettin dağ içinde,
Ak yol kovan adamsın bu günde.
- 3909 Cürgönüñ — elden bezip, ak col ulap,
Dañktalıp el içinde köp aytilat.
Yaşadın halktan bezip, ak yol sürüp,
Namlanıp halk içinde çok söylenir.
- 3910 Özüñ için işteysiñ bul işiñdi,
Özüñö zıyan kılıp cürböysüñbü!?
Kendin için işleyeceksin bu işini,
Kendine zıyan edipyaşamıyor musun!?
- 3911 El közünö körsötüp ötögön iş,
Biyik baasin cogotup koet imiş.
Halk gözüne göstererek yaptığın iş,
Büyük değerini kaybediverirmiş.
- 3912 Kudayga sıynganıñ ıyık kelet,
Calpıga carıyaloo — uyat delet!
Allaha ibadet ettiği büyük olur,
Herkes söylemek ayıp denir!
- 3913 Kaalagan kulun saktayt kuday özü,
Alardın işin baaloo elge çeki.
İsteyen kulunukollar Allah kendisi,
Onların işini takdir etmek halka kötü.
- 3914 Kuday kulu bilbeyt da öz keregin,
Kim bilet — kudayımdın tüşöör emin?
Allah kulu bilmez kendi işini,
Kim bilir, Allah'ımın ineceği zamanı?
- 3915 Elge kelip çaşagın arasında,
Bilinbey köp içinde turasıñ da. ,
Halka gelerek yaşa arasında,
Bilinmedenhepiçinde durursun da.
- 3916 Adal mal tap özüñdü özüñ süyündür,
Açtı toyguz, toskondordu kiyindir.
Helal mal bul kendini kendin sevindir,
Açı doydu,eskiyenleri giydir.
- 3917 Er adam booruker da, cakşı cürgön,
Eki düynö kem bolboyt eç nerseden.
Er adam merhametli de iyi yaşayan,
İki dünyada eksik olmaz hiçbir şeyden.
- 3918 Kelgendi kaalabagan adamdı ukkun,
Akılduu adam aytkan sözdü tutkun:
Geleni istemeyen adamı dinle,
Akıllı adamın söylediği sözü tut:
- 3919 “Boorukerdik iş menen cakşı at tapkan,
Eki düynö kem bolboyt bardık caktan.
“İyi kalpli iş ile iyi ad bulan,
İki dünyada eksik olmaz tüm yönden.
- 3920 Künümdük ookatıñdan aşık nerse,
Özüñö oor cük da basıp catkan!”
Günlük rızkımdan fazlaşey,
Kendine ağır yük de basan!”
- 3921 Adamdarga kızmat kıl, akılmanım,
El kızmatı — milderi cakşı adamdın!
Adamlara hizmet et, akıllım,
Halk hizmeti, vazifesi iyi adamın!
- 3922 Sen mende musulmanga kızmat kılğın,
Oluyam, çakıramın birge turgun!
Sen bende Müslüman'a hizmet et,
Azizim,çağırıyorum birlikte ol!

- 3923 Sen elge cölök bolgun köñül bölüp,
El kızmatañ kılbağan — tirüü ölük!
- 3924 Adam emes — calañ özüm degender,
Çınığı adam — eldin kamın cegender.
- 3925 Baylık, düynö çoğultuu caysız önök,
Cakın üçün canıñdı berüü kerek.
- 3926 Özünçö tınç çaşagan — cakşı emes,
El menen, birge bolup, birge keñeş.
- 3927 Booruker dep kimdi aytat, aytçı maga?
Coobuñuz, o akılman, bolsun daana!
- 3928 Baarı aytat cakşı adamdı booruker dep,
Kutkargan kaygı-muñdan adamdı köp.
- 3929 Akılduu, bilgir adam ıkka könüp,
Aytkañ sözgö nazar sal, köñül bölüp.
- 3930 Sözdörümö inansañ, karap turba,
Kuru cooptu koygun da, kelgin mında!
- 3931 Uzun söz ukkan candı zeriktirer.
Akılduu söz az boloor, daana tiyer.
- 3932 Aşık sözdü ulanpa, boldu emi,
Akıl-oydu arkaloo iştin cönü!
- 3933 Söz kalsa dağı katta ayılbağan,
Öz iniñ aytıp barar baarın sagan!”
- * * *
- 3934 Kattı bütüp, kalamın taza cuudu,
Kurgatıp sıyasınan, büktöp-buudu.
- 3935 Al katkı möör basıp, tıncıp kaldı,
Akdilmiş sungan kattı koluna aldı.
- 3936 Elik ayttı: “Cetkirgin kattı dağın,
Akdilmiş, ayta bargın iştin cayın.
- 3937 Koldonup bilgeniñçe amalıñdı,
El içine keltirgin sen agañdı,
- 3938 Ne tilese, aytsınçı, men bileyin,
Al kelgen soñ atkaram bar tilegin!”
- * * *
- 3939 “Meyli” — dedi Akdilmiş, cürüp berdi,
Oşol zamat üyünö kirip keldi.
- Sen halka destek olgönül vererek,
Halk hizmetini yapmayan, diri ölü!
- Adam değil yalnız kendim diyenler,
Hakiki adam, halk için tasa edenler.
- Mal-mülk, dünyaçoğaltmak yersiz âdet,
Yakın için canını vermek gerek.
- Kendince rahat yaşayaniyi değil,
Halk ile bir olup, birlikte danış.
- Merhametli diye kimiderler, söyle bana?
Cevabınız, ey akıllı, olsun açık!
- Hepsi söyler iyi adamı merhametli diye,
Kurtarmış kaygı-tasadan adamı çok.
- Akıllı, bilgiç adam rahata alışıp,
Söylenen söze dikkat et, gönül verip.
- Sözlerime inansan , bakıp durma,
Kuru cevabı bırak da, gel buraya!
- Uzun söz, dinleyeni usandırır,
Akıllı söz az olur, bilge söyler.
- Fazla sözü ekletme, oldu artık,
Akıl-fikri sırtlamak için gereği!
- Söz kalsa dahimektupta söylenmeyen,
Öz kardeşin söyleyip varırhepsinisana!”
- * * *
- Mektubu bitirip, kalemimi temiz yıkadı,
Kurutup mürekkebinden sarıp bağladı.
- O mektupta mühür basıp, dinlendi,
Ögdülmüş verilen mektubu eline aldı.
- Melik söyledi: “Yetiştirmektubuda,
Ögdülmüş ,söyleyerek var için aslını.
- Kullanıp bildiğince işini,
Halk içine getir sen abini,
- Ne diliyorsa, söylesin, ben bileyim,
O geldikten sonra yaparım tüm dileğin!”
- * * *
- “Tamam” dedi Ögdülmüş ve yürüdü.
İşte ovakt evine girip geldi.

- 3940 Üygö kirip, oturup, içip-cedi,
Kıyşayıp cambaştadı, alıp serüü.
Eve girip, oturarak içip yedi.
Oturup uzandı, dinlebiwerdi
- 3941 Rum kızı çaşırdı cüzün cerge,
Düynö cüzü camındı kara körpö.
Rumî kızgizledi yüzünü yere,
Dünya yüzü örtündü kara perde (yorgan).
- 3942 Asman betin çulğadı kara bürküt,
Büt düynögö çaçıldı pırları büt.
Gökyüzünü bürüdü karakartal,
Tüm dünyaya yayıldı tüyleri hep.
- 3943 Töşögünö kıyşaydı oygo batıp,
Agasına süylöörün neni aytıp.
Döşeğine uzandı düşünceye dalıp,
Abisini ne söyleyeceğini deyip.
- 3944 Uktap ketip, oygonso özü bilbey,
Közgö saysa körüngüs tün kömürdöy.
Uyuyuverip, uyansa kendi bilmeden,
Gözü çıksa da görünmez gece kömür gibi.
- 3945 Uyku kaçıp al turdu töşögünön,
Karañğı tün öñürün türgön eken.
Uyku kaçıp o kalktıdöşeğinden,
Karanlık gece sırmasını kaldırdı.
- 3946 Kün çıgıp altın cüzü çaçıraptır,
Bermet nuru düynönü büt kaptaptır.
Güneş çıkarak altın yüzünü parlatmış,
İnci nuru tüm dünyayı tamamen kaplamış.
- 3947 Al turup, bağımdattı okuy saldı,
Namazdan soñ, kudayga duba kıldı.
O kalkıp, sabah namazını kıldı,
Namazdan sonra Allah'a dua etti.
- 3948 Karmattı atın daroo bir balaga,
Tokunup, cürüp ketti ümüt cana,
Tutturdu atını çabucak bir çocuğa,
Eğerleyip, yürüyüp gitti ümit cana.
- 3949 Üygö cetpey alıstan attan tüştü
Cöö bastı duba okup ulam küçtüü.
Eve gelmeden uzaktan attan indi,
Yürüdü dua ederek sürekli, güçlü.
- 3950 Cakın kelip akırın eşik kaktı,
Oşol zamat agası eşik açtı,
Yakın gelerek sonunda kapıyı çaldı,
O zamanda abisi kapıyı açtı.
- 3951 Kapkanı açıp, tuura ele bosogodon,
Körüştü, kuçaktaşıp oşol boydon.
Kapkanı açıp, doğruca kapıdan,
Görüştü, kucaklaşarak o taraftan.
- 3952 Ötkürmüş kuçaktaşıp kirip keldi,
Öbüşüp, aga tördön orun berdi.
Odgurmuş kucaklaşarak girdi içeri,
Öpüşerek ona baş köşeden yer verdi.

Ötkürmüştün Akdilmişke bergen suroosu

- 3953 Al suradı: “Nege sen tüyşük tarttıñ,
Artaña emnelikten kayra kayttın?
3954 Cooptu özüm aytkan ukkan eleñ,
Kıynaysıñ nege özüñdü, meni da sen!
3955 Köptü bilgen, adamdın sözün ukkun,
Camandık,cakşılıktı bilgeni çin:
3956 “Akılduunu bilesiñ bir körgöndö,
Çeçendigin baalaysıñ söz kelgende.
3957 Altın menen kolonun ayırması,
Bilinet kayrak taşka bir sürgöndö!”

Odgurmuş'ın Ögdülmüş'e sorduğu soru

- O sordu : “Niye sen azap çektin,
Ardına niye yine geri döndün?
Cevabı kendim söyledim dinlemiştin,
Zorluyorsun niye kendini, beni de sen!
Çok bilen adamın sözünü dinle,
Kötülüğü, iyiliği bildiği gerçek:
“Akıllımı bilirsin bir gördüğünde,
Akıllılığımı takdir edersin söz geldiğinde.
Altın ile direğin ayrımı,
Bilinir bileği taşka bir sürdüğünde!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 3958 “Saga,— dedi Akdilmiş — ooruyt boorum,
Açuulanıp sen maga, dok koybogun!
- 3959 Buyruguna eesinin kul kubañat,
Aytkanın oşol zamat tak atkarat.
- 3960 Aytkanıñdı cetkirdim ökümdarga,
Maanisin buzbay ayttım özüm aga.
- 3961 Al saga kat ciberdi kayra dağı,
Mınakey,— kattı sundu,— alğın an!”

Ötkürmüştün Akdilmişke bergen suroosu

- 3962 Ötkürmüş kattı alıp, daroo açtı,
Okudu, anan tereñ oygo battı.
- 3963 Özünçö küngüröndü: “Sebep barbı,
Kaysınıma, ökümdar, kaarına aldı?”

Ögdülmiş’in Odgurmış’a söylediği cevabı

- “Sana, dedi Ögdülmişacı canım,
Öfkelenip sen bana, koyma sitem!
- Buyruğuna sahibinin kul sevinir,
Söylediğini o zaman doğru gerçekleştir.
- Söylediğini götürdüm hükümdara,
Manasını bozmadan söyledim kendim ona.
- O sana mektup gönderdi geri yine,
İşte mektubu verdi, al bunu!”

Odgurmış’ın Ögdülmiş’e sorduğu soru

- Odgurmışmektubu alıp, hemen açtı,
Okudu, sonra derin düşünceye daldı.
- Kendince söylendi: “Sebep varmı,
Neyime, hükümdar hiddetlendi?”

46

**AKDİLMİŞ MENEN ÖTKÜRMÜŞTÜN
EKİNÇİMAELİ TUURASINDA
AYTILAT**

- 3964 Coop kılıp Akdilmiş ayttı aga:
“Ey, boorum, kulak salın ukçu maga!
- 3965 Cakşılık saga Eliktin tilegeni,
Cakşının cakşılıktı tilöö cönü.
- 3966 Bul cerde baş urasıñ işenimge,
Cakşılık candap cürsün tüböläkkö!
- 3967 Cakşı iştin — eñ cakşısı elde boluu,
Özüñö aytkan elem men oşonu!
- 3968 Düynö kutu — camandık emes, ança,
Anı tapkan baktıлуу, alda kança.
- 3969 Oluyasıñ, o düynö közdöp cürgön.
Bul coluñ — cakşılıktuu, anı bilem.
- 3970 Bul çaşoonu ögöylöp calgan debe,
Özüñ al, carpın cazıp bergin elge!
- 3971 Coomart adam aytıptır cakşı sözdü,
Anı okup, köñülgö tüy, estüü kişi:
- 3972 “Baylık degen — cakşı işke bolot kömök,
Köp kırsıktı, oorumu oşol ceñet.
- 3973 Kolunda bar — bilimdüü, akılduu da,
Köp cakşılık kol sunsa kelet aga.
- 3974 Bay adamdın tilegi işke aşat,
Kötörülöt biyikke, bolboyt takat.
- 3975 Zıyarat kılam deseñ — dünüyö tap,
Askerdik atakka da cetkiret bat.
- 3976 Alış-beriş düynösü bolboy tursa,
Andaydın ar bir işte kolu kıska!”
- 3977 Sen nege bul çındıktı unutasıñ,
Cakşı sözdü, keñeşti, kor tutasıñ?
- 3978 Barkı çok zıyaratka kim işenet,
Cok bolso içer tamak, kiyim-keçek!
- 3979 Kuday colun tababı sıyınuudan?
Sıyıngandın colu tar, ıyık abdan!

46

**ÖGDÜLMİŞ İLE ODGURMIŞ’IN
İKİNCİ KONUŞMASI HAKKINDA
SÖYLENİR**

- Cevab verip Ögdülmüş söyledi ona:
“Ey iyi kalplim, kulak ver bana, dinle!
- İyilik sana Melik’in dilediği,
İyinin iyiliği dilemesi sade.
- Bu yerde boyun eğersin inanca,
İyilik takip etsin sonsuza!
- İyi işin en iyisi halkla olmak,
Özüne söylemişim ben bunu!
- Dünya uğru kötülük değil, o kadar,
Onu bulan bahtlı, ileride o kadar.
- Azızsız, ey dünyayı gözetleyen.
Bu yolun iyilik için ,onu bilirim.
- Bu hayatı uygun görmeyip yalan deme,
Kendin alneşe ver hep halka!
- Cömert adam söylemiş iyi sözü,
Onu okup, gönülde sakla, akıllı kişi:
- “Mülk denen iyi işe destek olur,
Çok belâyı, hastalığı o yener.
- Zengin, bilgili, akıllı da,
Çok iyilik el uzatsa gelir ona.
- Zengin adamın dileği gerçekleşir,
Yükselir yüksekliğe, olmadan sabır.
- Ziyaret ederim desen mal bul,
Askeri hizmet nam kazandırır hızlıca.
- Alış-veriş dünyası olmadan durursa,
Onun gibinin her bir işte eli kısa!”
- Sen niye bu gerçeği unutursun,
İyi sözü, nasihatı, küçümsersin?
- Değersiz ziyarete kim inanır,
Yok iseyiyecek yemek, giysiler!
- Allah yolunu bulur mu ibadetten,
İbadet edenin yoluzor, kutsal tamamen!

- 3980 Miñdegen, “ziyaratım bek” degender,
Aldastap acal kelse şaşıp keter!
- 3981 Miñdegen sıyınbagan künöölülör,
Acal cetse, şaşılбай colduu kirer.
- 3982 Bilemin, bir kудayga cagar işiñ,
Calıngın keçirgin dep künööm üçün!
- 3983 Bilip bolboyt sıyınuu colun anık
Anday bolso ne kerek kur kıynalıp!
- 3984 Sıyınuu kerek bolso, anday cerde,
Aytar sözüm — kaltırбай baarın ötö.
- 3985 Aytkanımdı oylonup taldap körgün,
Tarazalap bardıgın, coop bergin.
- 3986 Sözdörümdü aytilgan tuura körsöñ,
Köñül túsüm, tüşünüp uksañ eken!
- 3987 Kur kıyalga kul bolbo, köñül tüzdö,
Aralaşıp el menen, cürgün bizde”.

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

- 3988 Ötkürmüş coop berdi: “Esiñe algın,
Kaygırtıp tamagıma uunu saldıñ.
- 3989 Meyli emi sözdörüñö inanayın,
Kızmat kılıp Elikke men barayın.
- 3990 Kızmat üyün — ürp-adat bilüü kerek,
Oşondo işiñ — sözüñ tuura kelet,
- 3991 Kirip, çıgıp, oturup — turuu cayın,
Bilbegenge maşakat bolot dayım.
- 3992 Kızmat işti bilgendin ukkun sözün,
Köptü körgön, kızmatın tapkan közün:
- 3993 “Bekter üçüñ kızmatı otöym deseñ,
Dil, köñül-söz dayıma tutkun bekem.
- 3994 Kızmatın col cobosun üyrönüp al,
Bilgen iştin üzürü bolot bekem!”
- 3995 Köp boldu, men çaşaymın elden alıs,
İşti, sözdü bilbeymin, aytam kalıs.
- 3996 Anan men bekke kantıp kızmat kılam,
Men üçün eşik cabık bilip turam!
- 3997 Emne üçün küçkö salıp meni kıynayt,
Bul sözdü birin koyboy Elikke ayt!”

- Binlerce “ziyaretim sağlam” diyenler,
Aniden ecel gelse şaşırıp gider!
- Binlerce kulluk etmeyen günahkâr,
Ecel gelseşaşırmaz yola girer.
- Bilirim tek Allah’a hoşa gidecek işin,
Yalvar affet diye günahım için!
- Bilmiyoruz ibadetin yolunuşüphesiz,
Öyle isene gerek boşa azap çekmeye!
- İbadet etmek gerek ise öyle yerde,
Söyleycek sözüm bırakmadan hepsini yap.
- Söylediğimi düşünüptahlil et de gör,
Terazileyip hepsini,cevap ver.
- Sözlerimi söylenen doğru görsen,
Gönül rengimi, anlayıp dinlesen!
- Boş hayale kul olma, gönlü düzelt,
Karışarak halk ile, yaşa bizle”

Odgurmuş’ın Ögdülmiş’e söylediği cevabı

- Odgurmuş cevap verdi: “Aklında tut,
Endişe edip yemeğime zehir koydun.
- Tamam şimdi sözlerine inanayım,
Hizmet edip ben Melik’evarayım.
- Hizmet eviniörf-adeti bilmek gerek,
O zaman işin sözün doğru olur.
- Girip, çıkıp, oturup, durmak tarafı,
Bilmeyene meşaket olur her zaman.
- Hizmet işi bilenin dinle sözünü,
Çok gören, hizmetin bulansırırını:
- Beyler için hizmeti yaparım dersen,
Dil, gönül-söz daima tut sağlam.
- Hizmetin yol-yordamını öğren,
Bildiğin işin zevki olur sağlam!”
- Çok oldu ben yaşıyorum halktan uzak,
İşi, sözü bilmiyorum söylerim gerçek.
- Sonra ben beye nasıl hizmet ederim,
Benim için kapı kapalı biliyorum!
- Ne içinzorlayıp beni, eziyet eder,
Bu sözün birini bırakmadan Melik’e söyle!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 3998 “Coobuñ,— dedi Akdilmiş,— coop emes,
Akılmanım, sözüñdü çındık debes.
- 3999 Elik anday işterge keçirimdü:
Otursañ, tursañ erkin, bil özüñdü!..”

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

- Cevabın, dedi Ögdülmiş, cevap değil,
Akıllım, sözünü gerçek demez.
- Elik böyle işlere affedici:
Otursan, dursan rahat bil kendini!..”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

- 4000 “Cok, bolboyt,— dedi Ötkürmüş,— uşul sözüñ,
Urmattuum, bilip turam ep kelbesin!
- 4001 Saga da maga dağı caraşabı,
Col-cobosuz tuş keldi beker kañguu?
- 4002 Biylikti karmap turuu, eldin içi,
Tartip saktoo ölködö bekter işi.
- 4003 Biylikterdi cürgüzüü — ökümdarda,
Adamdar baş iyişip köngön zañga.
- 4004 Ökümdarga, biylikke küç berilgen,
Başkar dep öz eliñdi akıl menen!
- 4005 El başkargan ökümdar cakşı aytkan,
Akılı, işi menen elge cakkan:
- 4006 “Biylik kılçu adamga akıl kerek,
El başkarçu bolgonu oñ — baatır cürök.
- 4007 Anan da kızmatçısı ak dil cürsün,
Col-cobosun işiñin cakşı bilsin.
- 4008 Oşondo ökümdardın artat küçü,
Coosun cançıp, kasınan kaytat öçü!
- 4009 Egerde tartip, zañdı urmat kılsañ,
Caraşabı aga but tosup tursan!”

Odgurmuş’ın Ögdülmiş’e söylediği cevabı

- “ Yok,olmaz, dedi Ogdurmuş, bu sözüñ,
Hürmetlim, bilirimakılıca gelmesin!
- Sana da bana dahiyakışır mı,
Yol-yöntemsiz rastgeldi yersiz ima?
- Hakimiyeti tutmak, halkın içi,
Tertip tutmak ülkede beyler işi.
- Hakimiyeti yürütmek hükümdarda,
Adamlar baş eğip muvafakat etti kanuna.
- Hükümdara, hakimiyete güç verilmiş,
Yönet diye kendi halkınıakıl ile!
- Halk yöneten hükümdar iyi söylemiş,
Akılı, işi ile halka yaklaşmış:
- “Hüküm sürecek adama akıl gerek,
Halk yönetecek olanı iyi-bahadır yürek
- Sonra da hizmetçisi temiz kalpliolsun,
Yol-yöntemini işinin iyi bilsin.
- O zaman hükümdarın artar gücü,
Hasmını ezip, hasmından geri alıröçü!
- Eğer tertip, kanunahürmet etsen,
Yakışır mı ona ayak koysan!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 4010 “O, boorum,— dedi Akdilmiş — ne degen söz?
Arakettüü adamga — kıyın emes!
- 4011 Tartip, zañdı, işengin cakşı bilem,
Oylonup aytkalıma kulak sal sen.
- 4012 Bilbegendi üyronüp alsa bolot,
Bilip alsañ koluña bakıt konot!
- 4013 Bul tuuraluu bilerman adam aytkan,
Akılsız — anın sözüñ bek tutpagan:

Ögdülmiş’in Ogdurmuş’a söylediği cevabı

- “Ey merhametli, dedi Ögdülmiş nasıl söz?
Haraketli adama zor değil!
- Tertip, kanunu, inan iyi bilirim,
Düşünerek dediğime kulak ver sen.
- Bilmediğini öğrense kendi için olur,
Öğrensen eline mutluluk konar!
- Bunun hakkında bilgili adam söylemiş,
Akılsız onun sözüñ sağlam tutmayan:

4014 “Akıldu boydon adam törölbögön,
Akıl, sözü aytilaar kiyin kelgen .

“Akıllı olarak adam doğmadı,
Akıl sözü söyleyecek ondan sonra.

4015 İşti üyrönsöñ — bilerman atalasñ,
İştin cügün tarta alat bilim menen!”

İşi öğrensen bilgili diye adlanırsın,
İşin yükünü çekebilir bilim ile!”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

Odgurmuş'ın Ögdülmiş'e söylediği cevabı

4016 “Bul oyuñ, — dedi Ötkürmüş, — tüşünüksüz,
Saga cagaar, a maga cakpagan iş!

“Bu fikrin, dedi Odgurmuş anlamsız,
Sana hoştur, bana hoş gelmeyen iş!

4017 Sen meni işke kıynap çakırasñ,
Aytıp berçi işiñdi kanday anın?

Sen beni işe zorla çağırırsın,
Söyleyiver işiñi nasıl işin?

4018 Tüşünömbü ce cokpu ugayınçı,
Sözünün maanisine tunayınçı.

Anlar mıyım anlamaz mı, dinleyim,
Sözünün manasına bir kanayım.

4019 Col-cobosun zañıñdın aytıp berçi,
Tartibiñdi taldayın sanap körçü!”

Yol-yordamını kanununun söyleyiver,
Tertibini tahlil edeyim say da gör!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmiş'in Odgurmuş'a söylediği cevabı

4020 Coop berdi Akdilmiş açık süylöp;
“Senin coobuñ eñ tuura, akıykat kep!

Cevab verdi Ögdülmiş açık söyleyip:
“Senin cevabın en doğru, hakiki söz

4021 Akıldan alıs ele baskan coluñ,
Adiletke emi sen sunduñ koluñ.

Akıldan uzaktır bastığın yolun,
Adalette şimdi sen uzat elini.

4022 Baarın aytam, sözümö tösö kulak,
Tüşüngün aytkanıma akıl ulap.

Hepsin söylerim, sözüme verkulak,
Anla, söylediklerime akıl yorup.

4023 Egerde aytkan sözdü bilem deseñ,
Aşık aytpay, sözümdü uksañ eken!”

Eğer dediğin sözü öğrenirim dersin,
Çok söylemeden, sözümü dinle sen!”

47

**AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞKÖ
BEKTERGE KIZMATKILUUNUN
COL-COBOSUN AYTAT**

- 4024 Kızmatkerdin boluşat eki türü,
Kötörgön tüyşük cügün künü-tünü.
- 4025 Biri bolso çaşınan işke kiret,
Ekinçisi köptön soñ bilek türöt.
- 4026 Bul eköönün taldasa birin tartıp ,
Caştayınan kızmatka kirgeni artık.
- 4027 Men aytayın sözümdü, baştap emi,
Caşınan kızmat kılıu keptin cönü.
- 4028 Orto coldop söz çıksa — artı kısa,
Bolboso bir bütündük — kalpıs iş da.
- 4029 Toktoo bolsoñ, sözüñ da bolsun daana,
İşiñ tüzbü, diliñdi tuura karma!
- 4030 Kim kızmatın eşigin açam dese,
Kötörsün kızmat cügün bala kezde.
- 4031 Al bilsin kızmat iştin col-cobosun,
Kirip-çıgıp cürgönü tuura bolsun.
- 4032 Kızmatka kündö tañda erte çıksa,
Dilin, sözün ar dayım sılık tutsa.
- 4033 İşinde bolsun dayım çapçañ-dilgir,
Kulağı sak, közü da bolsun ötkür.
- 4034 Kızmat kılssa egerde uluularga,
Tilin tiştep, sözgö sak bolsun anda.
- 4035 Egerde tak atkarsa bala işin,
Kerektüü adam bolor begi üçün.
- 4036 Begine alar turat kirip-çıgıp,
Oyun aytıp, biröönün arzın ugup,
- 4037 Martabası biyiktep anan anın,
Ökümdarı eske alat kızmat cagın.
- 4038 Öz işin tak atkargan al kızmatker,
Arız-muñun kelgendin taktap biler.
- 4039 Mergen bolso dayındaar ok atarga,
Baatır bolso turguzar tüz katarga.

47

**ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A
BEYLERE HİZMET ETMENİN
YOL-YORDAMINI SÖYLER**

- Hizmetkârların olur iki türü,
Gece-gündüzkaldırırkaygı yükü.
- Diğeri küçüklükten işe girer,
İkincisi çok sonra işe başlar.
- Bu ikisininseçse birini seçip,
Küçüklüğünden hizmete gireni artık.
- Ben söyleyeyim sözümlü, başlayıp şimdi,
Küçükken hizmet etmek sözün kısası.
- Orta yönelip söz çıksa, arkası kısa,
Olmazsa bir bütünlük yamuk iş de.
- Dimdik olsan, sözün de olsun açık,
İşin düzgün ise, gönünü doğru tut.
- Kim hizmetin kapısını açarım dese,
Kaldırsın hizmet yükünü çocukken.
- O öğrensın hizmet yol-yöntemini,
Girip-çıkip yürüdüğü doğru olsun.
- Hizmete hergün şafaktan sonra çıksa,
Gönünü, sözünü her daim doğru tutsa.
- İşinde olsun her zaman çevik arzu,
Kulağı uyanık, gözü de olsun iyi.
- Hizmet etse eğer ululara,
Dilini tutup, söze uyanık olsun o zaman.
- Eğer doğru yaparsa çocuk işini,
Gerekli adam olur beyi için.
- Beyine onlar ayakta durur girip-çıkip,
Fikrini söyleyip,başkanıntasasınıdinleyip.
- Mertebesi yükselip sonra onun,
Hükümdar hatırlar hizmetini onun.
- Kendi işini tam yapan o hizmetkâr,
Gam-kederini geleninhesaplayabilir.
- Avcı ise hazırlanırokatmaya,
Bahadır isedikerdoğru sıraya.

- 4040 Köñülü tüz, a cüzü bolso carık,
Suusun katçu idişçi kılaarı anık.
Gönlü temiz ki yüzü ise parlak,
Suyunu katacak kapçı yapacağı gerçek.
- 4041 Esep bilgen adamga kazna karmat,
Bilimdüü — cazma işke kelet karak.
Hesap bilen adama hazine tuttur,
Bilgili yaz işine gelir göz nurum.
- 4042 Kızmatkerdin çak bolso tüyşüktörü,
Korkuşpay, tak atkarar işin cöndüü.
Hizmetçinin tam olsa zorlukları,
Korkmadan tam yapar işini muntazam.
- 4043 Sözüñ uk, kızmatkerdin-işin bilgen,
Tilegin ak kızmatdan taap cürgön:
Sözüñ dinle, iş bilen hizmetçiden,
Dileğini ak hizmetten bulandan:
- 4044 “Bek aldında özüñdü taza karma,
İymenip can-cagıñdan közüñdü alba.
“Bey önünde dikkatli tutkendini,
Utanıp çevrenden, salmagözünü.
- 4045 Toktoo, sak cana dağı bolgun tıkan,
Ak cürüp mañız sözgö astı barba!”
Sakin, uyanık ve de oledepli,
Doğru ol, boş sözüñ altına gitme!”
- 4046 Ak iş menen ar kaday cumuş bütöt,
A kızmatker adilet oydu tüzöt.
Ak iş ile her türlü hizmet biter,
Ki hizmetkâr adaletli fikridüzer.
- 4047 Kaalaysıñbı cakşılık — kılğın kızmat,
Kızmat kılsañ — maanayñ açık turat.
İstiyorsan iyilik; eyle hizmet,
Hizmet etsendurumun açık olur.
- 4048 Bek aldında işetkin kulak, közdü,
Cerdi karap, tak ukkun ar bir sözdü.
Bey önünde çalıştır kulak, gözü,
Yere bakıp, tam dinle her bir sözü.
- 4049 Buttu birge, koldordu koygun töşkö,
Sol koluñdu oñ kolgo koyuunu este.
Ayakla birlikte, elleri koy döşe,
Sol eli sağ ele koymayı unutma.
- 4050 Bosogonu oñ buttap attap ötkün,
Maanisin taktap tüşün aytkan sözdün,
Girişi sağ ayakla adımlayıp geç,
Manasınıtam anla denen sözüñ,
- 4051 Arız menen kirdiñbi — tez çök tüşkün,
Eki koldu kuuşurup, taalim kütkün.
Arz için girdin mi, diz çökhızlıca,
İki eli kavuşturup, emir bekle.
- 4052 Oñgo da, solgo dağı karabağın,
İyman kütüp, söz uçun bilgin dayın,
Sağa dahi sola dahibakınma,
Edepli dur, söz ucunubil, bekle.
- 4053 Süylö dese — çındıktı açık süylö,
Tak casa aytkandardı toluk küñdö.
Söyle dese gerçeği açık söyle,
Tam yap söyleneni tamamen, güñde.
- 4054 Şarap içpe, boş cürbö, cürgün kalıs,
Caman iştin baarınanbolgun alıs.
Şarap içme, boş gezme, yaşa doğru,
Kötü işin hepsinden ol uzak.
- 4055 Ukpagan bol, sözdördü ugup turgan,
Körbögön bol işterdi körüp turgan.
Dinlememiş ol sözleri duyduğun,
Görmemiş ol işleri gördüğün.
- 4056 Közüñ tapkan işinin — işmer adam,
Kutu artıp, zor bakıt ketpeyt andan.
Gözünü bulmuş işinin, becerikli adam,
Kutu artıp, büyük baht gitmez ondan.
- 4057 Anın biri kol baştap coogo kirer,
Ekinçisi el baştap atka miner.
Onun biri ordu yönetip düşmanagider,
İkincisi halk yönetip ata biner.

- 4058 Askerbaşı da biri, biri hacib,
Okumuştuu ayrımı boloru anık. Komutan da biri, biri hacip,
Bilimlinin farkı olacağı şüphesiz.
- 4059 İşi menen urmatka cetken adam,
Oy-tilegi, dañktı da tabat andan. İşi ile hürmeteerişenadam,
Fikir-dileği namı da bulur ondan.
- 4060 Biri tabat iygilik bilgirlikten,
Da biri atı çıgat işi menen. Biri bulur hayorlı işalimlikten,
Yine biri nam alır işi ile.
- 4061 Biri — coldoş, keñeşçi ökümdarga,
Biri baatır — atak dañk bolot anda. Biri yoldaş, danışman hükümdara,
Biri yiğit, şan-şöhret olur onda.
- 4062 Keesi yabgu, yugruş, elbek bolot,¹
Andaylarga dañk kelip, bakıt konot. Kimi"yabgu", "yugruş", "elbeyi" olur,
Böylelere şöhret gelip, baht konar.
- 4063 A eger kızımatkeriñ atak tapsa,
Andan aşkan zor sıylık bolboyt anda. Ki eğer hizmetkârın şöhret bulsa,
Ondan büyük derece olmaz orda.
- 4064 Eger bek kızımatkerin kılssa urmat,
Aga andan kayırmıcısı kaytıp turat. Eğer bey hizmetçisineetsehürmet,
Ona ondan hürmeti geri dönüp durur.
- 4065 Barktuu bolso kızımatçı paydası anık,
Bekke da iygilikter kelet agıp. Değerli olsa hizmetçi faydası gerçek,
Beye de iyilikler gelir akarak.
- 4066 Egerde atak alsa caman adam,
Ar türdüü kırsıktardı kütkün andan. Eğer nam alırsa kötü adam,
Her türlü kötülüğü bekle ondan.
- 4067 Akılduu adam aytkan sözdörü çın:
“Camandin kötörbögün martabasın!” Akıllı adamıdediği sözleri gerçek:
“Kötünün arttırma mertebesini!”
- 4068 Akıl eken tıñdasa sözdün cönün:
“Ey begim, bilimsizge kol berbegin!” Akıldır dinlese sözün aslını:
“Ey beyim, bilgisize el uzatma!”
- 4069 Akılsızga bilim da berbeyt payda,
Akılsızdar curt ırkın buzat kayra. Akılsıza bilim bile vermez fayda,
Akılsızlar yurt halkını bozar yine.
- 4070 Eger bek cakın bolso şıluundarga,
Negizgisi kemçilik özündö anda. Bey yakınsa parazit adamlara,
Esasınoksanlıkunun o zaman.
- 4071 Tiyip kalsa naadanga biylik eger,
Eñ birinçi eesinin başı keter. Düşerse cahillere beylik eğer,
İlk önce sahibinin başı gider.
- 4072 A bekter köñül bölsün, kuldarına,
İş bersin çaktap turup akılına. Ki beyler gönül versin kullarına,
İş versin sürekli ölçerek akılıyla.
- 4073 Kızımatçıñdı tandagın, münözün bil.
Bilimine caraşa ardaktay cür. Hizmetçini seç, tabiatını bil,
Bilgisine göre takdir et.
- 4074 Kızımatçı öz begine dili ak bolsun,
Oşondo anın kolu sıyga tolsun. Hizmetçiöz beyine gönlü temiz olsun,
O zaman onun eli hediyeyle dolsun.
- 4075 Ukkunuñ bektin sözün, biylik kılğan,
Col-cobonu tak saktap, bekem turgan: Dinle beyin sözünü, hüküm süren,
Yol-yöntemini tam kollaıyıp, sağlam dur:

¹ Kızımat daracaları. (Hizmet dereceleri.)

- 4076 “Kul delet, zor bolso da kuldun atı,
Öz begine kızmattın kılğan cakşısı.
- 4077 Bek atı bek bolso da, kaçça kiçik,
Moyun sunat bardık el çökö tüşüp!
- 4078 O, siler, dañk algandar bek kolunan,
Ömür boyu urmatta anı abdan.
- 4079 Bek menen öçöşpögün ör talaşpa,
Süylösöñ, ar bir sözüñ oylo, takta!
- 4080 Alar kuttuu, düynödö baktısı çon,
Alar — ot, örttöp ketet sak bolbosöñ!
- 4081 Alar — çın öz erkesi zamanının,
Kul kubansın küçünö dayım anın!”
- 4082 Köptü körgön sınçı adam aytkan cakşısı,
Al özü ak kızmattan bakıt taptı:
- 4083 “Maktanba, bekter saga cılmayganda,
Sak bolup aldanbagın artın bayka.
- 4084 Kızmatıña kubanıp boy kötörbö,
Bektin közü buzulsa, öldüñ anda!”
- 4085 Kiçiñebi ce çoñbu, artık dañkı,
Kızmatçı kızmattında turgan cakşısı.
- 4086 Bekke kızmat ötöödö taktık kerek,
Taktığıñ kızmatıña bolot cölök.
- 4087 Bekter seni cakın körsö kaççalık,
Sen özüñdü cürgün dayım tüz alıp.
- 4088 Bek saga meerim töksö, korkup turgun,
İşenbe, özüñdü oylop sak bolgunuñ.
- 4089 Anın sözü birde ot, birde suu da,
Bir küldürüp, kayra ele salat ıyga.
- 4090 Üç nerse korkunuçtuu, bolbo cakın:
Ot menen suu — bul eköo çın duşmanıñ.
- 4091 Anan da bek kıyalı arstan sımal,
Erkeletip sılasañ cibektey al.
- 4092 Ereğişseñ anda ele işiñ bütöt,
Öltürüp, cıluu boydon kaniñdı içet.
- 4093 Kaarı kelgen begiden — alıs bolgun,
A kokus cakındasañ — kurman bolduñ.
- “Kul denilir, büyük olsa da kulun adı,
Kendi beyine hizmetini yapan iyi.
- Bey adı bey olsa da ne kadar küçük
Boyun eğer tüm halk diz çökerek!
- Ey sizler, nam alanlar bey elinden,
Ömür boyu hürmet et onatamamen.
- Bey ile kinleşme, eyleme kavga,
Söylersen her sözünü düşün hesapla!
- Onlar kutlu, dünyda bahtı büyük,
Onlar ateş, yakiveriruyanık olmazsan!
- Onlar, gerçek"nazlı"sızamanenin,
Kul sevinsin gücüne daim onun!”
- Çok gören sınamış adam söylemiş iyi,
O kendisi ak hizmetten baht buldu:
- Övünme, beyler sana gülümsediğinde,
Uyanık olup aldanma ardını gözle.
- Hizmetine sevinerek kibirlenme,
Beyin gözü dönse, öldün o zamanda!”
- Küçükmü ya da büyük mü, çok namı,
Hizmetçinin hizmetinde durması iyi.
- Beye hizmet etmekte dürüstlük gerek,
Dürüstlüğün hizmetine olurdestek.
- Beyler seni yakın görürse ne kadar,
Sen kendini yaşa daim doğru tutup.
- Bey sana sevgi gösterirse, korkarak yaşa,
İnanma, kendini düşünüp uyanık ol.
- Onun sözü kâhateş, kâh su da,
Bir güldürüp, yeniden ağlatır da.
- Üç şey var ki korkunçtur, olma yakın:
Ateşle su, bu ikisi gerçek hasmın.
- Sonra, bey tabiatı aslan gibi
Nazlandırıp okşasan, ipek gibi
- Rekabet edersen o zamanışın biter,
Öldürüp, sıcak halde kanını içet.
- Öfkelenen beyden uzak ol,
Ki aniden yakınlaşsan kurban oldun.

- 4094 Suraganda süylögün, çakırşa kir,
Aralıktı tak saktap, salamat cür.
Sorduğunda söyle, çağırırşa gir,
Aralığı tam koruyup, sağ yürü.
- 4095 Ukkanıñdı aytpagın duduk bolup,
Körgönüñdü aytpagın — aziz bolup.
Dinlediğini söyleme dilsiz olup,
Gördüğünü söyleme kör olup.
- 4096 Sak adamdın ugup al aytkan kebin,
Kirip-çıguu adeptin bilgen cönün:
Uyanık adamın dinle dediği sözünü,
Girip-çıkmaq edebinin bilen yönünü:
- 4097 “Kir dese — anda saga sıymık, urmat,
Çık dese — kaar seni kütüp turat.
“Gir derse o zaman sana talih, hürmet,
Çık derse öfke seni bekleyip durur.
- 4098 Sak bolup özüñdü özüñ karmay bilgin,
Kim toktoo, ayar bolso — biyik çıgat!”
Uyanık olup kendini kendin tutabil,
Kim ciddi, ileri görüşlü olsa büyük çıkar!”
- 4099 Üç nerseden alıs bol daana bilip,
Birinçisi alardın al — öcörlük.
Üç şeyden uzak ol iyi öğrenip,
Birincisi onların o; inatçılık.
- 4100 Biri — aç köz, da biri — calgan aytuu,
Üçöönün akırı ölüm, bolboyt — kaytuu.
Biri açgözlülükve biri yalan söylemek,
Üçünün sonu ölüm, olmaz dönüş.
- 4101 Uşaktaba, kılbağın camanattı,
Eç nerseni çaşırbas tüzduk cakşı.
İftira atma, yapma kötülük,
Hiçbir şeyi saklamadandoğruluk iyi.
- 4102 Adilet bol, işiñdi ak casagın,
Ökümdar özü çinçil, çagat anıñ.
Adaletli ol işini temiz yap,
Hükümdar kendisi doğru, sever onu.
- 4103 Ordogo kirip kalsañ, baykay-bilgin,
Özüñdü sıylagandı sıylay cürgün.
Saraya girecek olsan dikkat et,
Sana hürmet edene sen de hürmet et.
- 4104 Kekireybe, öto ele calpañdaba,
Abayla, kokus birin türtüp alba.
Kibirlenme, çok laubali hareket eme,
Dikkat et, aniden birini dürtme.
- 4105 Orduñdu taap oltur cay bergende,
Biröönün namısına tiye körbö!
Yerini bulup otur yer verdiğiñde,
Birisinin namusuna sakın değme!
- 4106 Kakırımba, tükürbö, şalpıldaba,
Eñ camanı adattın uşular da!
Boğazını temizleme, tükürme, sallanma,
En kötüsü alışkanlığın bunlar da!
- 4107 Bürüşpöy kenen otur, alba catıp,
Katkırbağın, katkıruu bolot aşık!
Büzülmeden güzel otur, yatma,
Kahkaha atma, kahkaha olurfazla!
- 4108 Tırmağıñdı kemirbe, tize açpa,
Andaylar urmat-sıydan ketet taza.
Tırnağını kemirme, dizini açma,
Böylelerizzet-hürmettentemiz olur.
- 4109 Süylöp kalsa özüñdön uluu adam,
Sözdü koyup kulak sal özüñ agan.
Söyleyiversesendenulu adam,
Sözü bırakıp kulak verözün onu.
- 4110 Tuura sözdü süylösöñ cüzüñ carık,
Teñiñ menen maek küt tandap alıp.
Doğru sözü söylersen yüzün parlak,
Dengin ilesohbeti bekle seçip.
- 4111 İçip alıp ordogo kirçü bolbo,
İçkilik alıp barbayt cakşı colgo.
İçerek saraya girme,
İçki götürmez iyi yola.

- 4112 Üç nerseni dayıma bekem karma!
Bolboso başıñ ketet — sözsüz anda!
- 4113 Birinçi — öz begiñdin sözün ukkun,
Öz canıñday aytkanın bekem tutkun,
- 4114 Ekinçi — adillikke özüñdü arna,
Ak bolgun, dürbölöñdö esten tanba.
- 4115 Üçüncüsü — işiñdi tak atkargın,
Ar kaday caman işten alistagin.
- 4116 Buzduñbu üçtün birin, oşol cetet,
Bolsoñ da özüñ uluk, başıñ ketet!
- 4117 Kutmanım adırañdap şaşılbağın,
Közünö ubaktısız katılbağın,
- 4118 Egerde kalgan bolsoñ törgö oturup,
Kişi kelse orduñdu bergin turup.
- 4119 Bek surasa bir sözdü — adep sakta,
Aytar sözdü ardaktuum köp uzartpa!
- 4120 Suraybı, coop bergin toktoboy bat,
Toktoso sözdü sen da kıskartıp ayt.
- 4121 Egerde bek çakırssa tamak-aşka,
Adep saktap tartıptı buzbay, başta.
- 4122 Tamaktı oñ kol menen baştap algın,
Eñ algaç kuday ismin atoo parzıñ.
- 4123 Koluñ sozbo biröönün tamagina,
Öz aldında aşıñdı alğan tuura!
- 4124 Bıçak alıp ustukandı kemirbe,
Çalpıdatıp işçü aştı cey körbö.
- 4125 Ayaldarday bolbogun şaşılbay al,
Ayaldık kılıktardı ırgıtıp sal.
- 4126 Tok bolsoñ da bek aşın tartınbay iç,
Konok boluu beğinde sıymıktuu iş.
- 4127 Kança türlü işiñdi baştasañ da,
Çın berilip işteseñ çıgat payda.
- 4128 Akılmandım eñ cakşı aytkan sözü,
Altınga tete tura tüşünsö özü:
- 4129 “Bek menen basaar coluñ koşulğan soñ,
Bar işti akıl menen kılğanıñ oñ.
- Üç şeyi her zaman sağlam tut,
Yoksa başın gidersözsüz o zaman.
- Birinci; kendi beyinin sözünü dinle,
Kendi canın gibi söylediğini sağlam tut.
- İkinci adilligeözünütahsis et,
Ak ol,harekete geç akıldan utanma.
- Üçüncüsü işini tam yap,
Her türlü kötü işten uzaklaş.
- Bozdunmu üçünden birini, o yeter,
Olsan da kendinulu, başın gider!
- Hürmetli cesaret taslayıp acele etme,
Huzuruna zamansız çıkma.
- Eğer kalmışsan başköşede oturup,
Adam gelirse yerini ver kalkıp.
- Bey sorarsa bir sözü, edebikoru,
Söyleyecek sözü sevdiğim çok uzatma.
- Sorar ise cevap ver durmadan çabuk,
Keserse sözü sen desöyle kısaltarak.
- Eğer bey çağırssa yemeğe-aşa,
Edebi koruyarak tertibi bozmadan başla.
- Yemeğe sağ elle başla kendin için,
İlk önce Allah ismini söylemekfarzın.
- Elini uzatma başkasının yemeğine,
Kendi önündeki yemeğini alan doğru!
- Bıçak alıp, kemiği kemirme,
Şapırdatarak yemeği sakın yeme.
- Bayanlar gibi olma acele etmeden al,
Bayanlık hareketleri bırakıp sal.
- Tok olsan da bey aşınutanmadan ye,
Konuk olmak beyinde talihli iş.
- Ne kadar çeşit işini yapsan da,
Gerçekten teslim olsanolfayda.
- Akıllımın en iyi söylediği sözü,
Altına denktir anlasa özü:
- “Bey ile gidecek yolun birleştikten sonra,
Bütün işi akıl ile yapman doğru.

- 4130 A eger martabañız bolso biyik,
Ak dilden kızmat öto başındı iyip.
Ki eğer mertebeniz yüksek ise,
Ak gönülden hizmet et başını eğerek.
- 4131 Biyligiñ meyli bolsun asker başı,
Bar uçurda diliñ ak bolgon cakşı!
Beyliğin meyli olsun asker başı,
Her vakitte gönlünün ak olması iyi!
- 4132 Eger sen köp aymaktı alsañ basıp,
Cakşılık kıl curtuña aşıp-taşıp.
Eğer sen çok memleketalsan basıp,
İyilik yap yurduna aşıp taşıp.
- 4133 Egerde uvazirlik biylik tiyse,
Ak iştep, adilettik casa kündö.
Eğer vezirlik ve iktidar değse,
Temiz çalış, adillik yarat her gün.
- 4134 Keñeşçi bolup kalsañ, estüü bolgun,
Cañılsa ökümdarıñ — oñdoy koygun.
Danışman oluverirsen, akıllı ol,
Yanılrısa hükümdarın, düzeltiver.
- 4135 Inak bolsoñ diliñdi taza karma,
Bakitka oronosuñ özüñ anda.
Doğru isengönlünü temiz tut,
Bahta bürünürsün kendin o zaman.
- 4136 Kol baştasañ askerdik katar saktap,
Kulaktı, közüñdü da karmagiñ sak!
Ordu yönetirsen askeri düzenikoruyup,
Kulağı, gözünüde tut uyanık!
- 4137 A eger hacib bolsoñ — alba para,
Cetim, cesir, baykuşka cakşı kara.
Ki eğer hacip olsan alma para,
Yetim, dul, miskine iyi bak.
- 4138 A özüñ kazınaga bolsoñ başçı,
Bilbegin çinçıldıktan başka caktı.
Ki kendin hazineye olsan âmir,
Bilme doğruluktan başka bir şey.
- 4139 A kokus katçı bolsoñ özüñ anda,
Bekem bolup eç kimge sır çigarba!”
Ki birdenkâtip olsan kendin o zaman,
Sağlam olup hiç kimseye sır söyleme!”
- 4140 Kızmat kılçu mansaptar mına uşular,
İş kılçunun dağı da kañçası bar!
Hizmet edecek vazifeler işte bunlar,
İş yapmanın daha da ne kadarı var!
- 4141 İşçi köp caraar ordo keregine,
Töşökçü, kuşçu, aşpoz degeniñe.
İşçi çok yarar saray ihtiyacına,
Yatakçı, kuşçu, yemekçi dediğine.
- 4142 Bulardın baarisinan bolsoñ alıs,
Emgegiñ cokko çigar, ketip namıs.
Bunların hepsinden olsan uzak,
Emeğin yok olur, gider namus.
- 4143 Eger sen urmat menen biyleym desen,
Adamdardı ar dayım baala bekem.
Eğer sen hürmet ile yönetirim desen,
Adamları her daimtakdir etmek gerek.
- 4144 Uluuların urmattap kadırlağın,
Özüñö döölöt konup, aşat baktıñ.
Büyüklerine hürmet edipkadirle,
Sanamutluluk konup, aşarbahtın.
- 4145 Abışkanın aytkanın baamda bat,
Karı sözün kapka sal, köz açılats.
Yaşlıların dediğini anla tez,
Ulu sözünü tut, açılın göz:
- 4146 “Uluunu urmat kılıu adat, adep,
Uluu kelse urmattoo cakşı mildet,
“Büyüğe hürmet etmekadet, edep,
Büyük gelirse hürmet etmek iyi vazife,
- 4147 Uluuga sıy körsötüü caşka taandık,
Uluuda caştı sıyloo koşo cürmök!”
Büyüğe saygı göstermek küçüğe ait,
Büyük de küçüğü sayıp birlikte yürüyecek!”

- 4148 Akdilmiş sözün bütüp ayttı: “Este,
Uşunday kızmat kılıu mildet bizge.
- 4149 Men ayttım, sen tüşündüñ, toluk emi,
Kandayça kızmat ötöö sende cönü.
- 4150 Kızmat cayı uşunday, oñoy debeym,
Emgek menen tabasıñ bakıttı sen!
- 4151 Bilip al kızmat cönü dal uşunday,
Tüşünsöñ — kızmat ötö karap turbay!”

Ötkürmüşün Akdilmişke bergen suroosu

- 4152 “Uktum,— dedi Ötkürmüş, coop kılıp
Aytkanıñdı, urmattuum, aldım bilip.
- 4153 Dagı bir sobolum bar suraar senden,
Suroomo açık, daana coop berseñ.
- 4154 Eликтin eger barsam kızmatına,
El közünö körünüp cüröm anda.
- 4155 Bilüü — maga mildet da ürp-adatın,
O boorum, anda çaşoo tabışmak cın.
- 4156 Boloormun köp adamdın arasında,
Kandayça, kantip cüröm özüm anda?
- 4157 Sen maga anın baarın aytıp bergin,
Tüşünöyün, kaltırbay süylö cönün!”

Ögdülmüş sözünü bitirip dedi: “Hatırla,
Bunun gibi hizmet etmek görev bize.

Ben söyledim, sen anladın, tamamen şimdi,
Nasıl sende hizmet etme yolu.

Hizmet yeri böyle, kolay demiyorum,
Çalışmakla bulursun bahtı sen!

Öğren hizmet yolu tam böyle,
Anlarsan, hizmet etbakıp durmadan!”

Odgurmuş’ın Ögdülmüş’e sorduğu soru

“Dinledim, dedi Odgurmuş, cevap verip,
Söylediğini, hürmetlim, aldım öğrenip.

Daha bir سوالim var isteyecek senden,
Soruma açık, anlaşılır cevap versen.

Melik’in eğer varsam hizmetine,
Halk gözüne görünerek yaşarım orada.

Öğrenmek bana görev de örf-adetini,
Ey sevdiğim, orda hayat buluşacağı gerçek.

Olacağım çok adamın arasında,
Nasıl, ne suretle yaşarımözüm orda.

Sen bana onun hepsini söyleyiver,
Anlayayım, bırakmadan söyle hepsin!”

48

**AKDİLMİŞ ORDO KIZMATÇILARINA
KANDAY MAMİLE KILUU
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4158 Akdilmiş coop berdi: “Boorum, menin,
Bardığın aytıp berüü menin cönüm.
- 4159 Sabaktı saga aytam bekem karma,
Col-cobosun üyrönüp, bilsen, payda.
- 4160 El menen birge çaşap, tilin tapkın,
Tuugan kıl, dağı birin dostoy bakkın.
- 4161 Kanday adam bolso da ordo içinde,
Süylöşüp, aralaşp kir içine.
- 4162 Taba albasañ alardın köñül colun,
Anda özüñ calgızısñ cana korsuñ.
- 4163 İşti bilgen adamdın aytkan sözün,
Ugup al, oşol tapkan iştin közün:
- 4164 “Kimdin bekke ak bolso oy-tilegi,
Cakın bolsun el menen kündö emi.
- 4165 Uluulukka kol sunup cetem degen,
Cakın bolsun kızımatçı, işçi menen.
- 4166 Bekter seni kañçalık cakın körsö,
Adilettüü baarına bol oşonço!”
- 4167 Ordodo kızımatkerdin üç türü bar,
Cakşılap iştin közün tabat alar,
- 4168 Biri alardın — özüñdön cogorkular,
Kızımat kılğan alarga — bakıt tabar.
- 4169 Urmat körsöt, atkargın aytkandarın,
Daracañ kötörülüp turat dayım!
- 4170 Bilimdüü, estüü adam cakşı aytkan,
Estüü sözün payda alat bekem tutkan:
- 4171 “Kiçüülör uluulardın sıyın köröt,
Uluuga kızımat kılsañ bakıt kelet.
- 4172 Uluulardı urmatta akılın uk,
Uluunun sözün uksañ — kutuñ önöt!”
- 4173 Cakşılıktın bardığı uluulardan,
Bakıtka cetem deseñ — işte abdan.

48

**AKDİLMİŞ SARAY HİZMETÇİLERİNE
NASIL MUAMELE YAPMAK
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Ögdülmiş cevap verdi: “Kardeşim benim,
Cümlesinisöylemek benim işim.
- Dersi sana söyleyeceğim sağlam tut,
Yol-yordamınıöğrenip, bilsen fayda.
- Halk ile birlikte yaşayıp dilini bul,
Akraba yap, daha birinidost gibi yap.
- Nasıl adam olsa da saray içinde,
Konuşarak, karışıp gir içine.
- Bulamazsan onların gönül yolunu,
O zaman özün yalnızsın ve de horsun.
- İşi bilen adamın söylediği sözünü,
Dinle, o buldu işin gözünü:
- “Kimin beye temiz olsa fikir-dileği,
Yakın olsun halk ile her gün şimdi.
- Ululuğa el uzatarak erişirim diyen,
Yakın olsun hizmetçi, işçi ile.
- Beyler seni ne kadar yakın görse,
Adaletli hepsine ol o kadar!”
- Sarayda hizmetçinin üç türü var,
İyice işin gözün bulur onlar.
- Biri onların sendenyüksektekiler,
Hizmet eden onlara baht bulur.
- Saygı göster, yap söylediklerini,
Derecenyükseltip durur daima!
- Bilgili, akıllı adam iyi söylemiş,
Akıllı sözünü fayda alırsağlam tutan:
- “Küçükler büyüklerin saygısın görür,
Büyüğe hizmet etsen mutluluk gelir.
- Büyüklere hürmet et aklını dinle,
Büyüğün sözünü dinlesen, bahtın büyür!”
- İyiliğin hepsi büyüklerden,
Bahtaerişirim dersen çalış tamamen.

- 4174 Ekinçisi — özüñö teñdüü candar,
Bötöngö — cat, cakinga — tuugan alar.
- 4175 Alar senin katarıñ dooron sürmöy,
Salamdaşıp, baarına bolgun birdey.
- 4176 Üçüncüsü özüñdön kiçüü kelet,
Akıl aytıp, cemelep coldoo kerek.
- 4177 Basındırıp oyuna salba bülgün,
Teñtuş bolbo, aşık cöz aytpay cürgün.
- 4178 Künöölübü — cazala, keede makta,
Carım saat boş koyup çalçaktatpa.
- 4179 Aylanañda köönü ak dosuñ bolsun,
Köp bolso dos-tuuganıñ, özüñ zorsuñ.
- 4180 Elge senin bolbosun caman oyuñ,
Kası köptün, kubançı bolot solgun.
- 4181 Kiçinekey kastın da zıyanı köp,
Ayta albaym arazdaşuu paydaluu dep!
- 4182 Duşmandan azap çekken adam sözün,
Ukkan soñ, küyütünö işenesiñ:
- 4183 “Duşmanıñ biröo bolso, zalalı miñ,
Dostoruñ miñ bolso da azday körgün!
- 4184 Duşmandan eç kim payda körgön emes,
Körsö da — ceñgenden soñ, anı bilgin!”
- 4185 Dostoruñ saga kubanç bersin deseñ.
Cakşılıktı dostorgo kılgin özüñ!
- 4186 Kurbularga ar dayım sıyluu bolgun,
Katarıñan kaltrba ordo tolsun.
- 4187 Naadandardan alıs bol, cakındaşpa,
Naadandar ak coluñdan burat başka.
- 4188 A eger öz barkımdı cayam deseñ,
Naadandan — catıñdı artık körsöñ eken.
- 4189 Tobun buzbayt ar candık — uşul çındık,
Adamdar, aybanattar, koñuz, çımçık!
- 4190 Ne degenin ugup al beldüü kişi,
Camandık, cakşıldıktı körgön özü:
- 4191 “Çıyırçıktı mem kördüm uçup ötkön,
Özü da, tobu menen kap-kara eken.
- İkincisi kendinedenk canlar,
Yabancıya yad, yakına akraba onlar.
- Onlar senin sıran hüküm sürmeden,
Selamlaşarak hepsine ol aynen.
- Üçüncüsü senden küçük olur,
Akıl verip, paylayıp yöneltmek gerek.
- Küçümseyip fikrini olma kavgalı,
Denk olma, boş söz söylemeden yürü.
- Suçlu ise cezalandır, bazen öv,
Yarım saat boş bırakıp oynatma.
- Etrafında gönlü temizdostun olsun,
Çok isedost-akraban sen büyüksün.
- Halka senin olmasın kötü fikrin,
Düşmanı çoğun, sevinci olur solgun.
- Küçücük düşmanın dazıyanı çok,
Söyleyemem tartışmak faydalı diye!
- Düşmandanazap çeken adam sözünü,
Dinledikten sonra, kederine inanacaksın:
- Düşmanın bir olsa, zararı bin,
Dostların bin olsa da az gibigör!
- Düşmandan hiç kimse fayda görmemiş,
Görse de, yendikten sonra, onu bil!”
- Dostların sana sevinç versin dersen,
İyiliği arkadaşlara yap kendin!
- Yakınına her daim saygılı ol,
Akranını bırakma, saray dolsun.
- Cahillerden uzak ol, yakınlaşma,
Cahiller ak yolundan çevirir başka.
- Ki eğer özdeğerimiyayayım desen,
Cahilden hafızanı fazla gör sen.
- Kümesini bozmaz her canlı, bu gerçek,
Adamlar, hayvanlar, böcek, kuş,
- Ne dediğini dinle kuvvetli kişinin,
Kötülük iyiliği görmüş kendisi.
- “Sığırcığı ben gördüm uçup geçti,
Kendi de, hemcinsi gibi kapkara idi.

- 4192 Akkuuların içinde kara bolboyt,
Ak, karalar ar başka colu bötön!”
Akkuğuların içinde kara olmaz,
Ak, karalar her türlü yolu başka!”
- 4193 Uçkan kuş da öz tobun taba bilet,
Adamsıñ, öz teñiñdi tandoo kerek.
Uçan kuş da kendi hemcinsini bulabilir,
İnsansın, kendi dengini seçmelisin.
- 4194 Cakındıktı bolot deyt eki türü,
Dal oşondoy dostuk da eki türlüü.
Yakınlığın olur derler iki türü,
Tam onun gibi dostluk da iki türlü.
- 4195 Dostuk bar acıragıs kuday süygön,
Ömür boyu kıyşaybay tuura cürgön.
Dostluk var ayrılmayacak Allah seven,
Ömür boyu eğilmeden doğru yürüyen.
- 4196 Dağı biröö dos kütöt paydası üçün,
Anday dostuk bek emes, üzöt özün.
Daha biri dost bekler faydası için,
Öyle dostluksağlam değil, üzer özünü.
- 4197 Eger sen teñir koşkon bolsoñ doston,
Dos tüşügün teñ kötör, kozgolboston.
Eğer sen Hak rızasıyla dost olsan,
Dostderdiniderdin bil, sızlanmadan.
- 4198 Payda kütpö dosuñdan daroo ele,
Kudaydan tiyer payda o düynödö.
Fayda bekleme dostundan hemen,
Allah’tan gelir fayda o dünyada.
- 4199 A kokus dosuñ bolso saran, aç köz,
Cakındabay alısta, aytpa eç söz.
Ki birden dostun olsa cimri, açgözlü,
Yakınlaşmadan uzaklaş, söyleme tek söz.
- 4200 Dostuktu cakşı bilgen adam sözü,
Bir paydasın dostuktun bilgen özü:
Dostluğu iyi bilen adam sözü,
Bir faydasını dostluğun bilen özü:
- 4201 “Dosuñdu ar kıl şartta sınap körgün,
Sından ötkön dosuña koldu bergin.
“Arkadaşını her tür şartta sına da gör,
Sınavdan geçen dostuna elini ver.
- 4202 Dostun köönün daanalap bilem deseñ,
Sınagın caman kılık, sözüñ menen,
Dostun gönlünü açıkça bileyimdesen,
Sına kötü ahlâkı, sözün ile,
- 4203 Bilgiñ kelse, dosuñdun çın köñülün,
Cakşı körgön buyumun surap körgün.
Bilmek istersen dostun gerçek gönlünü,
İyi gördüğü eşyasını sor da gör.
- 4204 Kim oşondo kabagın bürköböso,
Dal oşol anık dosuñ tübölükkö!”
Kim o zaman kaşlarını çatmazsa,
Tam bu gerçek dostun sonsuza dek!”
- 4205 Uşakçıdan alıs bol, cakındaba,
Uşak sözü ört bolot — küybö aga.
Dedikoducudan uzak ol, yakınlaşma,
Dedikodu sözü yangın olur yanma onda.
- 4206 Bulagı uşak bolot çır-çataktın,
Koldon kelse uşakçının başın alğın!
Kaynağı dedikodu olur hır-gürün,
Elden gelirse dedikoducunun başını al!
- 4207 Alıs bol tilemçiden, sarañdardan,
Aç közdüktün ayagı saga düşman!
Uzak ol dilenciden, cimrilerden,
Açgözlüğün sonu sana düşman!
- 4208 Aç közdör bir özünö bolso kerek,
“Bir tuuganım”, “dosum” dep ayta beret.
Açgözlülerin tek kendilerine olmalı,
“Kardeşim”, “dostum” diye söyleyiverir.
- 4209 Suraganın berbeseñ — düşmansıñ sen,
Mından murun bilbegen, eç körbögön.
Sorduğunu vermezsen düşmansın sen,
Bundan önce bilmeyen, hiç görmeyen.

- 4210 Dos izde öz paydasın közdöböğön,
Anı tapsañ — baktıluu bolosuñ sen.
Dost ara kendi faydasını gözlemeyen,
Onu bulursan bahtlı olursun sen.
- 4211 Dos degen — cakşılıkta, camandıkta,
Cölök bolup ar dayım dayar tursa.
Dost dediğın iyilikte, kötülükte,
Destek olup her daim hazır olur.
- 4212 Al dostoruñ süysün deseñ özüñdö,
Dastorkon cay, carık karma cüzüñdö.
O dostların sevsin desen özüñü,
Sofra ser, parlak tut yüzünü.
- 4213 Bul eköönü tutkandın — cürögü ak;
Camandıkka, cakşığa tike turat.
Bu ikisini tutanın yüreği ak,
Kötülüğe, iyiliğe dik durur.
- 4214 Bul tuuraluu aytıptır estüü kişi,
Kutmanım, bekem tutkun nakıl sözdü:
Bunun hakkında söylemiş akıllı kişi,
Hürmetlim, sağlam tut hikaye sözü:
- 4215 “Eldi sıyla, kenen kıl tamak-aştı,
Cakşı süylöp, açık tut kabak-kaştı.
“Halka hürmet et, bol yap yemeği-aşı,
İyi söyleyip, açık tut yüzü-kaşı.
- 4216 Uşul eki sapatıñ adam kılçu,
Başka col cok, a bolso özüñ tapçı!”
Bu iki vasfin adam yapacak,
Başka yol yok, ki varsa kendin bul!”
- 4217 Duşmandın da bolot go eki türü,
Cayışkan kaska torun kıyın bilüü.
Duşmanın da olur ya iki türü,
Bilmek zor duşmana atılan ağı.
- 4218 Biri — bolso teñirdin colun buzgan,
Al kapırlar — túbündö diniy duşman.
Biri olur Tanrı yolunu bozan,
O kâfirler aslında dine duşman.
- 4219 Dağı bir karşılaşñ körö albastık,
Anı tutkan başkı küç öçöş, kastık.
Yine bir duşmanın, görememezlik,
Onu tutan temel güç kin, duşmanlık.
- 4220 Çınığı katuu kasiñ kapır bolot,
Katılsa karsıldaşıp kıyrat, cogot.
Hakikikatı duşmanın kafir olur,
Saldırsa pataklayıp kır, yok et.
- 4221 Öç aluuga umtulgan adamdardı,
Öçüktürböy, caraşıp keçir anı.
Öç almaya çalışan adamları,
Kin besletmeden, barışıp affet onu.
- 4222 Duşmanıñdı cumşartsañ cakin bolot,
Kastık ketip — cakşılık, ırıs konot.
Duşmanını yumuşatsan yakın olur,
Duşmanlıkgidip iyilik talihkonar.
- 4223 Kasiñdı dos kılıunun tilin tapkın,
Sak bolup kırsıktardan alıs kaçkın.
Duşmanın dost yapmanın yolunu bul,
Uyanık olarak belalardan uzak ol.
- 4224 Arazdaşuu paydasız tüşün, bilgin,
Tüyüktüü bolbos işten alıs cürgün.
Tartışmak faydasız anla, öğren,
Kaygısız-gamsız işten uzak yürü.
- 4225 Dostoruñdu köböytüp, azayt kastı,
Duşmandıktın ayagı bolboyt cakşı.
Dostlarını çoğaltıp, azalt hasmı,
Duşmanlığın sonu olmaz iyi.
- 4226 Tatıktuu, cakşılardı dos kılıgınıñ,
Bolboso azap bolot körgön küñüñ!
Layık olan iyileri arkadaş yap,
Yoksa azap olur gördüğün günün!
- 4227 Tatıktuuga dossuñbu — tüygün eske:
Eki türlü dosu bar cetet köpkö.
Layık olan dost musun; tut aklında:
İki türlü arkadaş olan yetecek çoğa.

- 4228 Alardın biri — akılduu, asıl adam.
Cakın bolup, dostuktu arttır agan. Onların biri akıllı, asil adam,
Yakın olup, dostluğu arttır onunla.
- 4229 Ekinçi momun adam kудay degen,
Al çaşayt adamdık zor sapat menen. İkincisi sofu adam Allah diyen,
O yaşarinsanlığınbüyükvasfiyla.
- 4230 Eköönü teñ dos kılıp cakın karma,
Cakşılardan cakşılık ençi saga. İkisini de dost yaparak yakın tut,
İyilerden iyilik hisse sana.
- 4231 Caman attı adamdan alıs bolgun,
Andaydın dili kara, alba kolun. Kötü adlı adamdan uzak ol,
Öyleningönlü kara, tutmaelini.
- 4232 Cakşı adam aramdardan alısta bat,
Ak nersege ar kıl kir cugup kalat. İyi adam haramdan uzakta hemen,
Ak şeye her türlü kiryapışıp kalır.
- 4233 Köptü bilgen bir adam aytkan keñeş,
Al akıldı eske tüy caman emes: Çok bilen bir adam söylemiş geniş,
O akılı aklında tut kötü değil:
- 4234 “Camandan alıs bolgun, kutman kişi,
Camandın dayım tiyet kesepeti. “Kötüden uzak ol, kutlu kişi,
Kötünün daimdeğerfelaketi.
- 4235 Cakşı adam — camandardan alıstap öt,
Caman attı, uşak söz saga da ötöt. İyi adam kötülerden uzaklaşıp geç,
Kötü sözü, dedikodusu sana da geçer.
- 4236 Körüp kalsañ naadandı — ötkün çettep,
Caman attı özünü kılrat tepsep. Görüversen cahili geç dolanarak,
Özünü kötü adlı yapar çiğneyerek.
- 4237 Köp körgöm ömürümdö cakşılardı,
Naadanga cakındaşıp, öspöy kaldı. Çok gördüm ömrümde iyileri,
Cahile yakınlaşıp, büymeden kaldı.
- 4238 Naadanga dos bolgon bilem köptü,
Ayrılıp kayratınan kaygıda öttü!” Bilirim çok kişi, cahilledosttu, ,
İyilikten ayrılıp dertten öldü!”
- 4239 Bek turgan cer — ak saray, ordo kelet,
Uşak-ayıñ, karşılık tapkan tünök. Bey'in durduğu yer; ak saray olur,
Dedikodu, hasımlık mekân bulur.¹
- 4240 Köp bolot ordo içinde çır-çataktar,
Çır-çataktın ayagı uruş, cañcal. Çok olur saray içinde tartışmalar,
Tartışmanın sonu kavga, dövüştür.
- 4241 Mansabı senden çoñdor — seni tepseyt,
Otko türtöt, artınan attıñ ay deyt. Makamı senden büyükler seni ezer,
Ateşeiter, ardından yazık ya der.
- 4242 Körö alışpayt mansabı teñder dagı,
Cakşı işiñdi camandap turat baarı. Göremezler makamı aynılar dahi,
İyi işini kötüler durur hepsi.
- 4243 Kızganişat özünüñden kiçüülör da,
Iraa körböyt cakşılık alar saga. Kıskanırlar kendinden küçükler de,
Denk görmez iyiliği onlar sana.
- 4244 Köp bolso kızmatçılar, düşman da köp,
Karşılaşıp kay birin kurutat cep! Çok olsa hizmetçiler düşman da çok,
Pataklayıphangi biriniyok eder yiyip!

¹ KB'nin orijinalinde "**karşı**" kelimeleriyle söz / anlam sanatları yapılmışken Kırgızca çeviride bu özellik kaybolmuştur: *Bu begler evi atı karşı turur / Bu karşı içindeki karşı turur*: "Bu beyler evine saray [karşı] derler; bu saray içindekiler hep birbirlerine karşı gelirler".

- 4245 K z artpagın e kimge, k n ld ş m,
Adamga adilet da, ak bol özün!
- 4246  z k yd l k — ayıkpas dartka tete,
Cay tappaysıñ canıñdı mıcıp cese.
- 4247 Cakşılık, camandık da teñir erki,
Buza albas anın erkin   g ş  !
- 4248  z tardıktan degi kim payda alat?
 zi tarlar ölümün özü tabat!
- 4249 Ak işke ömür boyu taşta kadam,
Cakşılıkka cakşılık kılat adam.
- 4250 Kubangandın koştogun kubanıçın,
Kim kaygırsa, b l şk n kaygı-muñun.
- 4251 Atıñ ıkısa, atak-dañk özü kelet,
Baarı saga dostoşup kolun beret!
- 4252 O boorum, kas duşmandı. sen k b ytp ,
Dos, kurdaştı arttırgın bardık cerde!
- 4253 A birok, duşman saga torun caysa,
Sen dağı aga karşı karma nayza!
- 4254 Sözün uk baatır, erdin coosun ceñgen,
Kas duşmanın c g nd p aydap k ng n:
- 4255 “ettep  t duřmanıñdı, azgır aldap,—
Bildirbey bukturmañdı koygun kamdap.
- 4256 Duřmanıñdı k c t   da, kuu dep bilgin,
Karşına temir tosma kamda taktap!”
- 4257 Dosuñdun c g n k t r, k n l n al,
Aytkan s z d  unutupay, esiñe sal.
- 4258 Cakın dosuñ kas bolso — oor boloor,
Mal-m lk ñd  aluuga kolun sozoor.
- 4259  zki-tışkı sırdıñdın baarın bilet,
Baylıđıñdı sapırıp aıp kiret!
- 4260 Kaalasa — mal m lk ñd  aıp salat,
Kaalasa — ısık canıñ suurop alat!
- 4261  z ñd  ayap, özüñ saktap k z ts ñ,
Tak oşondoy dostoruñdu k z t sen!
- 4262 Dostu tabış oñoy iş, saktoo — kıyın,
Baştoo oñoy atakti, toktoo — kıyın.
- G z dikme hiç kimseye, g n ldeşim,
Adama adaletli de ak da ol kendin!
- Garez-kin; iyileşmezderdedenk,
Yer bulamazsın canını ezip yese.
-  yilik kötülük deTanrıradesi,
Bozamaz onun iradesini hırslanma!
- Kıskançlıktan de kim fayda alır?
Kıskançlar ölümünü kendi bulur!
- Ak işe ömür boyu adım at,
 yiliğe iyilik yapar adam.
- Sevinenin paylaş sevincini,
Kimkaygılansa bölüş kaygı-tasasını.
- İsmin ıkısa, şan-şöhret kendi gelir,
Hepsi sana dost olup elini verir!
- Ey merhametlim,hasmını sen oğaltma,
Dost, akranıarttırher yerde!
- Ama duşman sana tuzağınıkursu,
Sen de ona karşı tut süngü!
- Sözünü dinle bahadır erin duşmanını yenen,
Hasım-duşmanınızaptetip kovmaya alışan:
- “Kuşatıp geç duşmanını kandır aldatıp,
Bildirmeden pusunu koy hazırlayıp.
- Duşmanını g c l  ve de kurnaz diye bil,
Karşına demir set hazırla hesaplayıp!”
- Dostunun yükünü kaldır, gönlünü al,
Söylenen sözü unutmadañ aklında tut.
- Yakın dostun hasım olsa ağır olur,
Mal-mülkünü almaya elini uzatır.
-  zteki dıştaki sırdının hepsini bilir,
Mal-m lk n savurup saçıp gider!
- İstese; mal-mülkünü saıpsalar,
İstese; sıcak canını çekip çıkarır!
- Kendini esirgeyip, kendini koruyup g zetsen,
Tam o kadardostlarınıg zet sen!
- Dostu bulmak kolay iş, korumak zor,
Başlamak kolay kavkaya, durmak zor.

- 4263 Duşmanıñ bolso eger — saktana cür,
Duşmandan kutulgan az — oşonu bil!
- 4264 Eki türlüü kişiden alıs bolgun,
Cakındaşañ azapta kor bolosuñ.
- 4265 Alardın biri — uşakçı, çağımçılar,
Da biri — eki cüzdüü akmak candar.
- 4266 Cana da içkiç menen dos bolbogun,
Cadında buzukuluk bar oşonun,
- 4267 Cakındaşpa özümçül adam menen,
Anday doston eñ cakşı alıs cürgön!
- 4268 Dostugum bolsun deseñ bekem, uzak,
Suraba eç nerseni, napsiñ tuşap.
- 4269 Cakşılıkta dayıma, caşaym deseñ
Adamdı kemsintpegin, tepsebe sen.
- 4270 Bötöndün köñülün al — söz, aş menen,
Sakalınan baylaysıñ baarısın sen!
- 4271 Cakınıñdan kutulguñ kelse anda,
Suraganın berbe da, kagıp tašta!
- 4272 Ömürüm uzak bolsun deseñ özüñ,
Dastorkonuñ dayıma kemibesin.
- 4273 El oozuna, kelse eger alingıñ,
Til taba bil, cumşak süylöp tabıngın.
- 4274 Körgüñ kelse eliñden urmat, sıydı,
Özüñ dağı el menen bolgun sıyluu.
- 4275 Bolom deseñ özüñ bay — kılgın topuk,
Iraazı bol baarına, baysıñ toluk.
- 4276 Eñsep elden maktoonu alam deseñ,
İşiñdi, cüzüñdü da carık tut sen!
- 4277 Kişinin eñ mıktısı asıl adam,
Adamdıktı eç kaçan unutupagan.
- 4278 Kişi asılın kelesi, bilgiñ anda,
Sözün tıñşap, köñüldü açık karma.
- 4279 Cakşı ırdı okup çıgıp oylop körgün,
Akıl menen sözünö maani bergin:
- 4280 “Sen kimdin — kim ekenin kelse bilgiñ,
Sözü menen işterin baalap körgün.
- Düşmanın olursa eğer korunarak yaşa,
Düşmandan kurtulan az bunu bil!
- İki türlü kişiden uzak ol,
Yakınlaşsan azapta horolursun.
- Onların biri; dedikoducu, arabozanlar,
Birisi de iki yüzlü ahmak canlar.
- Başka da ayyaş ile arkadaş olma,
Kanında bozukluk var onun,
- Yakınlaşma bencil adam ile,
Öyle dosttan en iyisi uzak olmak!
- Dostluğum olsun dersen sağlam, uzun,
Sorma hiçbir şeyi, nefsinı tutup.
- İyilikte daima yaşayacağım dersen,
Adamı küçümseme, ezme sen.
- Hepsinin gönlünü al; söz, aş ile,
Sakalından bağlarsın hepsini sen!
- Yakınından kurtul gelse o zaman,
İstedigini verme devurup dışarı at!
- Ömrümüzün olsun dersen kendin,
Sofran hiçbir zaman eksilmesin.
- Halk ağzına gelirse eğer alın,
Yol bulabil, yumuşak söyleyerek bulun.
- Görmekistersenhalkından hürmet, saygı,
Kendin de halka karşı ol saygılı.
- Olurum dersen kendin zengin, itaat et,
Razı ol hepsine zenginsin tamamen.
- İstersen halktan övgüyü alırım dersen,
İşini, yüzünü de parlak tut sen!
- Kişinin en sağlamiasıl adam,
İnsanlığı hiçbir zaman unutmayan.
- Kişi aslınbilmek istersen, o zaman,
Sözünü dinle, gönlü açık tut anla.
- İyi şiiriokuyup düşünüp de gör,
Akıl ile sözüne gönül ver:
- “Sen kimin kim olduğunu bilmek istersen,
Sözü ile işlerinitakdir edip degör.

- 4281 Cakşı adamdar ak niyet, çınçıl kelet,
Adamdıktı taanıtuuçu uşul belgiñ!”
- 4282 O, kutmanım, naadanga cakındaba,
Çırğa bolot cüzüñö, ıymanıña!
- 4283 Uk sözün, adep colun cakşı bilgen,
Adamdın, akmaktardan alıs cürgön:
- 4284 “Akmak menen kutmanım, dostospogun,
Çır-çatak, ıykı-tıykı tabar coluñ.
- 4285 Anan da açköz menen cakındaşpa,
İç tardıktan al satat kerek çakta!”
- 4286 Sırıñdı, oyuñdu açpa sen eç kimge,
Açtıñbı — künöo koygun sen özüñö!
- 4287 İntımakta el menen bolom deseñ,
Öz paydañdı eç kaçan közdöbö sen.
- 4288 Bolsun deseñ köñülüm dayım açık,
Adilet bol, kırsıktar ketet kaçıp.
- 4289 Kaalasañ atak-dañkıñ biyikteşin,
Cönököy bol — beypildik taptıñ özüñ.
- 4290 Egerde bolsun deseñ cüzüm carık,
Calgan aytpa eç kaçan, uyat anık,
- 4291 Kötörsö döölöt başın kaysı cerde,
Cölök bolup cetkiniñ oşol cerge!
- 4292 Biröönün döölötünö köz artpağın,
Bolboso uuga aylanat içken aşıñ.
- 4293 Ayılğan ar sözüñdö bolsun salmak,
Ar coobundañ nak çındık tursun caynap!
- 4294 Uşak aytpa, söz kılba, kişi cokto,
Oorutup; köñüldördü sözgö koşpo!
- 4295 Söz — boroon, katuu sokso köñül kalat,
Köñülü kalgan adam öçün alat.
- 4296 Özüñdön uluularga boy kötörbö,
Coop kılıp oroy söz ayta körbö.
- 4297 Uluularga urmat-sıy körsötö cür,
Özüñ da kut tabasıñ, oşonu bil.
- 4298 Dostor menen bolgunuñ eriş-arkak,
Katişkın, alış-beriş mamile tap.
- İyi adamlar temiz niyetli, dürüstolur,
Adamlığı tanıtıcı işte bu işaretin!”
- Ey uğurlum, cahile yakınlaşma,
Tuzak yemi olur yüzüne, imanına!
- Dinle sözünü, edep yolunu iyi bilen,
Adamın, ahmaklardan uzak yürüyen:
- “Ahmak ile efendim arkadaş olma,
Hır-gür, kavga-kargaşa bulur yolun.
- Bir de açgözlü ile yakınlaşma,
Kıskançlıktan o satar,lazım zamanda!”
- Sırrını, fikrini açma sen hiç kimseye,
Açtın mı günah koy sen kendine!
- Birlikte halk ile olurum dersin,
Öz faydanı hiçbir zaman gözetleme sen.
- Olsun dersin gönlüm her zaman açık,
Adaletli ol belalar kaçıp gider.
- İstersen şan-şöhretinin artmasını,
Sıradan ol, ferahlık buldun kendin.
- Eğer olsun dersin yüzümparlık,
Yalan söyleme hiçbir zaman, ayıpşüpheşiz.
- Kaldırса servet başını hangi yerde,
Direk olarak eriş o yere!
- Birisinin servetine göz dikme,
Yoksa zehre döneryediğinaşın.
- Söylenenher sözünde olsun ölçü,
Her cevabından tam gerçek dökülsün hep!
- Dedikodu etme, lafıyapma, adam yokken,
Ağrıtarak gönülleri söze katma!
- Söz kasırğa, güçlü soksa gönül küser,
Gönlü küsen adam öcünü alır.
- Kendinden büyükleregururlanma,
Cevap vererekkaba söz hiç söyleme.
- Büyüklere saygı göster her zaman,
Kendin de mutluluk bulursun o zaman.
- Arkadaşlar ile ol çok çok yakın,
Birleş, alışveriş durumunda bulun.

4299 Kadırlasa özüñdü — kadırla sen,
A cek körsö, cektegin oşogo teñ.

Takdir etsesenitakdir et sen,
Ki nefret etsenefret et ona denk.

4300 Özüñö kanday kılsa, oşondoy kıl,
Erkeletse, şattuu söz süylösün til.

Sana ne yaparsa, onun gibi yap,
Nazlandırca, iyi söz söylesindil.

4301 Cakşılıkka kıla bil cakşılıktı,
Naadanga dal özündöy bolgon cakşı.

İyiliğe yapabil iyiliği,
Cahile tam onun gibi olan iyi.

4302 Cakşı aytıptır adattı bilgen adam,
Elin barktap, sıyloodon cañılbagan:

İyi söylemiş adeti bilen adam,
Halkına değer veripsaygıdan yanılmamış:

4303 “Siz” dese seni biröö, sen da “siz” de,
A tügöl andan cakşı sılık süylö.

“Siz” derse sana biri, sen de “siz” de,
Ki hatta ondan iyi, zarif söyle.

4304 Bilip al ünü bolup cañırıktın,
“Sen” deybi, aga tete coop cöñdö!”

Öğren, sesi olupyankılananın,
“Sen” diyor mu onadenk cevap yönelt!”

4305 El içinde ep keler mamile uşul,
Kaalaysıñbı çaşoonu, uşunday kıl!

Halk içinde akıllıca olacak davranış bu,
İstiyor isenyaşamayı, böyle yap!

4306 Bilgenimdi süylödüm, uktuñ kepti,
Köñülüñö tüyüp al, sozbo sözdü!

Bildiğimi söyledim, dinledin sözü,
Gönlüne bağla,uzatma sözü!

Ötkürmüştün Akdilmişke bergen suroosu

Odgurmuş'ın Ögdülmüş'e sorduğu soru

4307 Coop berdi Ötkürmüş: “Sözünü uktum,
Ak peyilim, kebiñdi tüşündüm çın.

Cevap verdi Odgurmuş: “Sözünü dinledim,
Temiz niyetlim, sözünü anladım gerçek.

4308 Bilsem degen başkanı tilegim bar,
Kutmanım, emi oşonu maga ayta sal.

Bilsem dediği başkadileğim var,
Azizim, şimdi onu bana söyleyiver.

4309 Eger men eliçine kalsam barıp,
El menen karım-katnaş bolooru anık.

Eğer ben halk içine varıp kalsam,
Halk ile yakınlaşacağımşüphesiz.

4310 Alar menen mamile kantip kılam,
Közümdü açıp, oşonu aytçı magan?”

Onlara muamele nasıl yapacağım,
Gözümü açarak onu söyle bana?”

AkdilmiştinÖtkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmüş'in Odgurmuş'a söylediği cevabı

4311 “Ooba,— dep coop berdi anda Akdilmiş,
Çın aytasıñ, alar da bilüüçü iş.

“Evet, diye cevap verdi Ögdülmüş,
Doğru söylüyorsun onlar da bilenecek iş.

4312 Kerek bolçu sözüñdü suragan soñ.
Ugup al, tüşündürüp aytkanım oñ”.

Lazım olacak sözünü sorduktan sonra,
Dinle, izah edip söylediğim doğru”

49

**AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞKÖ
KARALAMAN ELGE KILÇU
MAMİLENİ AYTAT**

- 4313 Karalaman elderdin kulk-münözü,
Tarbiya, bilimine tete deçi.
- 4314 Karalaman kedeyde taalim bolboyt,
Kaada-salttı kadırlap oylop koyboyt.
- 4315 Alarsız birook bütpöyt eç bir işiñ,
Sılık bolup, teñelbey cürgün özüñ!
- 4316 Karalaman curtuñdun işi kara,
Kir kılbağın özüñdü, koşulba aga!
- 4317 Alardın kulk-münözü caysız delet,
Özüñö kılğan işi şaykeş kelet,
- 4318 Bar cırgalı toyguzuu karındarın,
Kursaktan başka tüyşük bilbeyt anıñ.
- 4319 Köptü körgön bir adam aytkan eken,
Adam barkın daanalap minday degen:
- 4320 “Kedeydin bar tüyşüğü — karın kamı,
Kursağı üçün kam köröt anın baarı,
- 4321 Kañça candı kuruttu kuu kekirtek,
O düynödö ot kütüp turat anı!”
- 4322 Kardı toyso tiline cetpeyt alı,
Til boşonso eç bolboyt teske saluu.
- 4323 A birook, alar menen süylöşö bil,
İçir-cegiz, dayıma til taba cür.
- 4324 Sılık süylöp, ayaba suraganın,
Özüñ berseñ alardan köp alarıñ.
- 4325 Köp süylöböy, dayıma az süylögün,
Suusu köp bilip algın mañız sözdün!
- 4326 Mına uk toktoo candın ıyık sözü,
Akıl menen ar sözüñ aytkan özü:
- 4327 “Tilim bar dep oy keldi süylöy berbe,
Aytkıñıñ aytar sözdün ordu kelse.
- 4328 Akılmandar az süylöyt,— bilem anı,
Aşık söz alıp kelet ökünüçkö!”

49

**ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A
AVAM HALKA YAPACAĞI
MUAMELEYİ SÖYLER**

- Uşak takımının huy-tabiatı,
Terbiyesi,bilgisine denk gibi.
- Fakir uşaklarda eğitim olmaz,
Kuralları takdir edip düşünmez.
- Onlarsız ama bitmez hiçbir işin,
Saygılı ol, boy ölçüşmeden yürü kendin
- Uşak takımı yurdunun işi kara,
Pis yapma kendini, katılma ona!
- Onların ahlak-tabiatıyersizderler,
Kendine yaptığı işi uygun gelir.
- Tüm mutluluğu karnını doyurmak,
Kursaktan başka kaygı bilmez onlar.
- Çok bilen bir adam söylemiş,
Adam değerini açıkça böyle demiş:
- “Fakirin tümkaygısı karıntasası,
Kursağı için kaygılanıronun hepsi.
- Ne kadar canı kuruttu kurnaz gırtlak,
Diğer dünyada ateş bekliyor onu !”
- Karnı doysa diline yetmez hali,
Dil boş kalsa hiç olmaz tanzim etmek.
- Ama onlar ile konuşabil,
İçir yedir,her zaman dil bulabil.
- Nazik söyleyip, esirgeme istediğini,
Kendin versen onlardan çok alacağın.
- Çok konuşma her zaman az konuş,
Suyunu çok bil manalı sözün!
- İşte dinle mütevazi canın kutsal sözü,
Akıl ile her sözünü söyleyen özü:
- “Dilim var diye gelen fikri söyleyiverme,
Söyle söyleyecek sözünü yeri gelirse.
- Akıllılar az söyler,bilirim onu,
Fazla söz götürür pişmanlığa!”

50

**TEGİ MİKTI ADAMDARGA
KANDAYMAMİLEKILUU
KEREKTİĞİN AYTILAT**

- 4329 İçinde bekke kızmat kılğandardın,
Candar bar, sıymık aga taanışkanıñ.
- 4330 Cakındar bar içinde paygambarga,
Kadırlagan alardı baktıluu da.
- 4331 Alardı çın köñüldön kadırlagın.
Cönötkün belek-beçkek, olco dagın.
- 4332 Alar cakın paygambar ümmötünö,
Urmatta kудay üçün bolboyt күnöö.
- 4333 Sıylagın, tüpkü tegin suraştırba,
Caman sözdü aytsa da karşı turba!

50

**SOYUSAĞLAM ADAMLARA
NASIL DAVRANMAK
GEREKTİĞİ SÖYLENİR**

- İçinde beye hizmet edenlerin,
Canlar var, talih onunla tanışman.
- Yakınlar var içinde peygambere,
Hürmet eden onlarabahtlı da.
- Onlara gerçek gönülden hürmet et,
Gönder hediye-atiye ve de ganimet
- Onlar yakın peygamber ümmetine,
Hürmet et Allah için olmaz günah.
- Saygı göster, aslını soruşturma,
Kötü sözü söylese de karşı durma!

51

**DAANIŞMAN, İLİMDÜÜ
ADAMDARGAKANDAYMAMİLE
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4334 Dağı bir adamdar bar bilimi mol,
Bilimi calpı curtka körsötöt col.
- 4335 Kadırlap, sıyluu bolgun alar menen,
Azby-köppü bilimin algınıñ sen.
- 4336 Caman menen cakşını bilet alar,
Ak coldu acıratıp baarın tabar.
- 4337 Bilimin alış üçün araket kıl,
Aşık aytpay, belegiñ cönötüp tur.
- 4338 Alar türkük colunda akıykattın,
Biliminen küç alat şariat çın!¹
- 4339 Bolboso kokus bular bu düynödö,
Cerde cemiş mol bolup önböyt ele!
- 4340 Bilimi daanışmandın elge carık,—
Carık bolso tündö da coluñ anık.
- 4341 Belek berip, alardı urmat kılğın,
Aş berip, açık cüzdön külüp turgun.
- 4342 İymenip aşık sözdü ayta körbö,
Uu bolot artıkaş söz anday cerde.
- 4343 Sıy körsöt dastorkonuñ bolsun açık,
Kadır tutup alardı sıyla çaçıp.
- 4344 İlimine işenip, aytkanın kıl,
Sözün buzup işine salbagın çır.
- 4345 İlimi andaylardın saga kerek,
Ak coluñdu adaşpas aytıp beret.
- 4346 Alar çını otordo — erkeç sımal,
Baştasa koydu colgo alıp çıgar.
- 4347 Bular menen cakşı bol, intımak tap,
Eki düynö tabasıñ ketpegen bak.

51

**DANIŞMAN, BİLGİLİ
ADAMLARLA NASIL İLİŞKİ
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Ve bazı adamlar var bilgisi bol,
Bilimi bütün yurda gösterir yol.
- Takdir et, saygılı ol onlara,
Az ya da çok bilgisini al sen.
- Kötü ile iyiyi bilir onlar,
Ak yolu ayırıp hepsini bulur.
- Bilimini almak için çabala biraz,
Çok söylemeden hediyeni gönder.
- Onlar destek yolunda hakikâtin,
Bilimden güç alır şariat gerçekten!
- Olmazsa aniden bunlar bu dünyada,
Yerde yemiş bol olupbüyümezdi!
- Bilimi danışmanın halka ışık,
Işık olsa gece de yolunaydın.
- Hediye vererek onlara hürmet et,
Aş vererek , açık yüzle gülüpdür.
- Çekinip, fazla sözü sakın söyleme,
Zehir olur fazla söz öyle yerde.
- Saygı göster sofran olsun açık,
Değerli tutup onları ağırla saçıp.
- İlimine inanarak, söylediğini yap,
Sözünü bozup işine katma kavga.
- İlimiöylelerin sana gerek,
Ak yolunu şaşırmadan söyleyiverir.
- Onlar aslındaotlakta, teke gibi,
Yönetsekoyunu yolagötürür.
- Bunlar ile iyi ol, ittifak bul,
İki dünya bulursun gitmeyen baht.

¹Din colu degen maanide. (Din yolu manasında.)

52

**DARIGERLERGE KANDAY
MAMİLE KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4348 Adamdın türlörü bar, dagı kança,
İşteri, mansabı da başka-başka!
- 4349 Taanıp al arasınan darıgerdi,
Ayıktırat keselden alar eldi.
- 4350 Oylosoñ bular saka kerektüülör,
Bularsız coluñ bolboyt basıp cürör.
- 4351 Sopsoo turup keede adam oorup kalat,
A darıger keselge dabaa tabat.
- 4352 Ooru coldoş ölümgö, colun tutkan,
Ölüm bolso — ömürgö çeksiz duşman.
- 4353 Darıgerdi sıylagın, dostoşo cür,
Elge kerek, aytkanın atkara bil.

52

**TABİPLERLE NASIL
İLİŞKİ GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Adamların türleri var, daha ne kadar,
İşleri, makamı da başka-başka!
- Tanı arasından tabipleri,
İyileştirir hastalıktan onlar halkı.
- Düşünürsen bunlar sana gerekliler,
Bunlarsız yolun olmaz basıp yürüyecek.
- Sapsağ durup bazen adam hasta olur,
Ki tabip hastalığa deva bulur.
- Hastalık yoldaş ölüme, yolunu tutan,
Ölüm ise ömüresınırsızduşman.
- Tabibehürmet et, dost olarak yaşa,
Halka gerek, söylediğini yapabil.

53

**EMÇİLERGE KANDAY MAMİLE
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4354 Dağı bar emçi candar — sıykırı bar,
Cel tiygendi tuuralap emdeyt alar.
- 4355 Bular menen oñdogun mamileni,
Cin ooruga çakırgın kelse cönü.
- 4356 Alğıñ kelse emçilerdin kömögün,
Cakşı sıyla, kaalasa ber keregin.
- 4357 Darıgerler emçiğe işenişpeyt,
Emçider darıgerdi kişi deşpeyt.
- 4358 Birösü kesel canga darı beret,
Da biri cin oorunu emdep köröt.

53

**EFSUNCULARLA NASIL İLİŞKİ
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Daha var efsuncu canlar, sihri var,
Yel değeni doğrultup "em"ler onlar.
- Onlarla yoluna koy ilişkiyi,
Cin çarpmasına çağır gelse vakti.
- Almak istersen efsuncu yardımın,
Hürmet et, isterse ver ihtiyacın.
- Tabipler efsuncuya inanmazlar,
Efsunculartabibe adam demezler.
- Birisi hasta cana ilaç verir,
Diğeri cin çarpmasınıyer eder.

54

**TÜŞ CORUUÇULARGA KANDAY
MAMİLE KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4359 Dağı bir bilgirler bar — tüş coruuçu,
Körgön tüştü tak corup aytat uşu.
- 4360 Tüş köröt uktaganda, körgön tüşüñ,
Tüş kelet, tak süylösö coruur kişiñ.
- 4361 Tüş coruçu corusa cakşılıkka,
Coluñ bolup, kubanıç kelet saga.
- 4362 Egerde körgön tüşüñ bolso caman,
Irımdap dünyö çaç — soop sagan.
- 4363 Tüşün dağı colu bar, kудay tapkan,
Kur koyboy kuldarına kıl at ayan.
- 4364 Cakşı bolso körgön tüş — çoñ kubanıç,
Caman bolso — kудay dep turuu parız.
- 4365 Kembagalga taratkın kümüz teñge,
Kудay oñdop işiñdi salat cöngö.
- 4366 Tüş coruuçu sözdü tak bilsin deseñ,
Körgön tüştü durustap aytkanıñ cön!
- 4367 Tüştü corup baalaşat uşul candar
Cakşılıktı kaalaşat sagan bular
- 4368 O boorum, marttıgıña tatıyt emi,
Tuugan kıl, dos bolgunuñ kelse cönü.

54

**DÜŞ YORUMCULARLA NASIL
İLİŞKİ GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Daha bir alimler var, düş yorumcusu,
Gördüğün düşü tam yorup söylerbu.
- Düş görür dinlediğinde, gördüğün düşün,
Düş gelir, tam söylese yoracakkişin.
- Düş yorumcusu yorarsa iyiliğe,
Yolun açılıp, sevinç gelir sana.
- Eğer gördüğün düşün kötü ise,
Alamete inanıp mal saç, sevap sana.
- Düşün de yolu var, Allah bulan,
Boş bırakmadan kullarına kılar ayan.
- İyi ise gördüğün düş büyüksevinç,
Kötü ise Allah diye durmak farz.
- Fakirlere dağıt gümüş sikke,
Allah düzeltip işini koyaryola.
- Düş yorumcusu sözü tam bilsin dersen,
Gördüğün düşü iyice söylemen uygun!
- Düşü yoruptabir eder bu canlar,
İyiliği isterler sana bunlar.
- Ey sevdiğim, mertliğin etat ver şimdi,
Kardeşkil, arkadaş ol gelse vakti.

55

**CILDIZ SANOOÇULARGA
KANDAY MAMİLE
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4369 Mından başka dağı bar cıldız sanar,
Tak esepke, sanakka mıktı alar.
- 4370 Cıl, ay, kündün esebin alar bilet,
Mınday esep eñ zarıl, baaloo kerek.
- 4371 Bilgiñ kelse üyröngün, tataal esep,
Bilim colu tak esep cerden ötot.
- 4372 Köböytüünü, bölüünü, bölçöktü bil,
Tataal coldu baspasañ kelbeyt üzür.
- 4373 Cakşı bilgin katmardın erecesin,
Sanaktan tamır çıgar bilip özüñ!
- 4374 Ayantın ölçömdörün tak çıgargın,
Ceti katar asmandı, cerdey aytkın!
- 4375 Algebra coldoron daana tapkın,
Evliddin kapkasın katuu kakkın.
- 4376 Bilip al azır dağı, keleşekte,
Bagıngan akıl-oyuñ büt esepke.
- 4377 Kutmanım, esebiñden kata ketse,
Eç kaçan iş ilgeri bolboyt işte!
- 4378 İş baştasañ — eñ algaç suroo abzel,
Cakşıbı, caman kezbi oydon ötkör.
- 4379 Türlüü Aydın kündörü — cakşı, caman,
Cakşı kündü tak bilip başta anan.
- 4380 Karı aytkan iştin közün cakşı bilgen:
“İş baştasañ, akıldeş estüü menen!”
- 4381 Ar işiñdi koştoso ilim-esep,
Maksatıña oydogu koluñ cetet.
- 4382 Bardık iştin başında ilim colu,
Bilimsizdin maksatka cetpeyt kolu.
- 4383 Sura köptön, işenbe sen baarına,
Bir gana işeneeriñ teñir tura.
- 4384 Bular menen cakşılap ımala kıl,
Aşık sözgö albastan sıy bolup tur!

55

**MÜNECCİMLERLE
NASIL İLİŞKİ
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Bundan başka da var müneccimler,
Tam hesaba, sayıma sağlam onlar.
- Yıl, ay, gününhesabını onlar bilir,
Böyle hesap en zaruri, takdir etmeli.
- Bilmek isteren öğren, güç hesap,
Bilim yolu tam hesaplı yerden geçer.
- Çarpmayı, bölmeyi, kesiri bil,
Güç yolda yürümezsen gelmezzevk.
- İyi öğren çarpmanınkuralını,
Öğren hesaptankök çıkarmayı!
- Çevrenin ölçülerini tam bul,
Yedi kat gökyüzünü, yer gibi söyle!
- Cebir yollarını tam, iyi bul,
Öklid’in kapsamınıkatı öğren.
- Bil bunu şimdi de gelecekte de,
Boyun eğdi akıl-fikrin tüm hesaba.
- Sevdiğim, hesabında yanlış olsa,
Hiçbir zaman iş ilerlemez işte!
- İşe başlasan ilk önce sormak lazım,
İyi mi kötü zaman mı akıldan geçir.
- Türlü ayın günleri iyi, kötü,
İyi günü tam bilerek başla sonra.
- Yaşlı söylemiş işin sırrını iyi bilen:
“İşe başlasan, fikirdeş akıllı ile!”
- Her işini birleştirse bilim-hesapla,
Maksadına aklındaki elin erişir.
- Her işin başında ilim yolu,
Bilgisizin maksadaerişmez eli.
- Sor herkese , inanma sen hepsine,
Tek yalnız inanacağın Allah ya.
- Bunlar ile iyice anlaş,
Çok söze almadan saygılı olupdur!

56

**AKINDARGA KANDAY MAMİLE
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4385 Akındar bar kızmatı alardın söz,
Adamdı maktayt, söğöt tartınbay eç.
- 4386 Alardın tili kılıç — mizdüü ötkür,
Alardın oyu içke, çaçtay ciptir.
- 4387 Ukkuñ kelse uçkul söz, oydu körköm,
Bulardın sözün ugup, köñül bölsöñ.
- 4388 Alardın akıl-oyu deñiz sımal,
Söz bermeti, gauharı önüp çıgar.
- 4389 Maktasa alar kimdi — alat atak,
Camandasa kimdi alar — uyat, azap.
- 4390 Dostoşup alar menen cakındagin,
Tiline ilinbegin akındardın!
- 4391 Maktoogo tatıym deseñ, akılmanım,
Alar menen sıyluu bol, özüñ dayım!
- 4392 Suraybı — ayabastan körsöt sıydı,
Saktap kal uuluu sözdön sıymıgıñdı!

56

**OZANLARLA NASIL İLİŞKİ
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Ozanlar var hizmeti onların söz,
Adamı över, söver çekinmeden hiç.
- Onların dili kılıç, çok keskin,
Onların içteki fikri, saç gibi incedir
- Dinlemek istersen hızlı söz, fikri güzel,
Bunların sözünü dinleyip, itibar et.
- Onların akıl-fikri deniz gibi,
Söz incisi, güheri büyütüp çıkarır.
- Övse onlar kimi nam alır,
Kötülese kimi onlar – utanç, azap..
- Arkadaş olup onlarla yakınlaş,
Diline sakın düşme ozanların!
- Övgü isterim dersen, akıllım,
Onlara saygılı ol, kendin daim!
- İsterse esirgmeden göster saygıyı,
Koruzehirli sözden saygını!

57

DIYKANDARGA KANDAY MAMİLE KEREKTİĞİN AYTAT

- 4393 Emi aytamın diykandar tuurasında,
Eñ kerektüü adamdar, işen buga.
- 4394 Aralaş, mamile tüz — uşul keñeş,
Sen bolosuñ kardiñ tok, kırsıksız eç.
- 4395 Alardan adam köröt sıy-ırahat,
İçer suusun, ceer aş andan alat.
- 4396 Tirüülördü toyguzat içken tamak,
Koldu karoo oozantar tirüügö adat.
- 4397 Sıyınan diykandardın çette emessiñ,
Emgeginen alardın içip, ceysiñ.
- 4398 Dos bolgun alar menen — tazarasın,
Cetiştüü dayım bolot aldıñda aşñ.
- 4399 Ugup al kadir-barktuu adam sözün,
Köp nerseni akılga tüygün özüñ:
- 4400 “Ak col menen cürömün degen kişi,
Alkımın adal tutsun oşol özü.
- 4401 A eger kılam degen takıba özün,
Bardı kiyip, bolgondu tanbay cesin.
- 4402 Degender kedey bolboy bay boloyun,
Buzbastan taza tutsun işin, oyun.
- 4403 Cakşı attuu boloyun özüm deseñ,
Caman işke koşulbay cürgünüñsen!”
- 4404 Buzuktuk bardık işti bulgap salat,
Buzuktarga oñ baspoo bolgon adat.
- 4405 Buzuktar kelgen kuttu kuuyt tura,
May kuyup camandıktın çıragına.
- 4406 Cüzü carık tüz kişi cakşı aytkan,
Bilim menen işinin közün tapkan:
- 4407 “Buzuktan oolaktağan cakşı bolot,
Buzuktar seni koşo bulgap koet.
- 4408 Buzuktardan döölöt-bak kaçıp turat,
Kelse da, bir tünöörük ketçü konok!”
- 4409 Dıykanda kolu açtktk, coomart sapat,
Teñir bergen kenendik bütkön adat.

57

ÇİFTÇİLERLE NASIL İLİŞKİ GEREKTİĞİNİ SÖYLER

- Şimdi söyleyeceğim çiftçiler hakkında,
En gerekli adamlar inan buna.
- Temas et, ilişki kur; bu nasihat,
Sen olursun karnın tok, belasız hiç.
- Onlardan adam görür saygı, rahatlık,
İçecek suyu, yiyecek aş ondan bulur.
- Dirileri doyurur yediği yemek,
Kolu korumak derler diriye adet.
- Sığınan çiftçilerden dışarıda değilsin,
Emeğinden onların içip, yersin.
- Arkadaş ol onlarla temizlenirsin,
Yeterli olur daim önünde aşın.
- Dinle kadir-kıymetli adam sözünü,
Çok şeyi aklında tut kendin:
- “Ak yol ile yürürüm diyen kişi,
Boğazını helal tutsun o kendisi.
- Eğer olayımtakvasahibi diyen,
Varı giyip, olanı seçmeden yesin.
- Diyenler fakir olmadan zengin olayım,
Bozmadan temiz tutsun işini, fikrini.
- İyi adlı olayım kendim diyorsan,
Kötü işe katılmadan yaşa sen!”
- Bozukluk her işi bozup salar,
Buzuklara sağ basmamak olan adet.
- Bozuklar gelen bahtı kovarlar ya,
Yağ dökerek kötülüğün kandiline.
- Yüzü parlak dürist kişi iyi söylemiş,
Bilim ile işinin sırrını bulmuş:
- “Bozuktan uzaklaşan iyi olur,
Bozuklar seni de bozup koyar.
- Bozuklardan mutluluk-baht kaçıp durur,
Gelse de bir gecelik gidecek konuk!”
- Çiftçide eli açıklık, cömertlik sıfat,
Tanrı'nın verdiğini bollukla bitirmek adet.

4410 Kibir etken cerdegi tirüü canga,
Elge — tamak, kuşka — dan, baarı anda.

4411 Bular menen baarlaş, koşula cür,
Açık süylöp, ak dilden mamile kıl.

Yavaş hareket eden yerdeki diri cana,
Halka yemek, kuşa yem, hepsi orada.

Bunlarla sohbet et, birlikte yaşa,
Açık söyleyerek, ak gönülden davran.

58

**SOODAGERLERGE KANDAY
MAMİLEKEREKTİĞİN AYTAT**

- 4412 Dağı bar soodagerler, küñü-tünü,
Maksatı öz paydasın közdöp cürüü.
- 4413 Kireşe üçün tınbastan düynö kezet,
Bir kudayga işenip ömürü ötöt.
- 4414 Mamile tüz alarga, keliş-bariş,
Surasa ber, bolgunuñ alış-beriş.
- 4415 Kerektüülör arzıgan anda delet,
El izdegen asıldı alar beret.
- 4416 Çığış menen Batıştı ötöt basıp,
Kerektüünü cetkiret saga taşıp.
- 4417 Türlü-tümöntabilbas buyumdardı,
Tabasıñ soodagerden sen alardı.
- 4418 Soodagerler bolboso aalam kezgen,
Kara keşten tonuñdu kiyet beleñ?
- 4419 Kelbese Kıtay caktan baaluu kerben,
Şayı, mata sen kaydan alat eleñ?
- 4420 Cürböso soodagerler düynö kezip,
Kimder körmök bermetti koygon tizip!
- 4421 Sanay berse baarısın cetbes esep,
Tiliñ katıp, sanagiñ kelbey ketet!
- 4422 Soodagerler tabışat suragandı,
Dostoşup, açık karma darbazañdı.
- 4423 Açık bolup, kabil al alar kelse,
Cakşı atagiñ taralat alıs cerge!
- 4424 Aalamga at çıgarar mına uşular,
Caman, cakşı atıñdı cayat bular.
- 4425 Azbı-köppü buyumun kılşa tartuu,
Candırmagın kubantar kılğan cakşı!
- 4426 Payda-zalal kay cerde — alar bilet,
Aralaşsañ paydasın arttırıu ep.
- 4427 Köptü körgön adamdın aytkanın uk,
Aalamdı aralagan cer kızırap:

58

**TÜCCARLARLA NASIL
İLİŞKİ GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Daha var tüccarlar, gece-gündüz,
Maksadı hep öz faydasını gözlemek.
- Kazanç için durmadan dünyayı gezer,
Tek Allah'a inanarak ömrü geçer.
- Doğru muamele onlara, gidiş-geliş,
İsterse ver, yap alış-veriş.
- Gerekliler istenen onda denilir,
Halkın aradığı aslı onlar verir.
- Doğu ile batıyı geçer basıp,
Gerekeni yetiştirir sana taşıyıp.
- Her türlü bulunmaz eşyaları,
Bulursun tüccardan sen onları.
- Tüccarlar olmasa alem gezen,
Kara kuşaktan kürkünü giyer miydin?
- Gelmese Hitay taraftan zengin kervan,
Pamuk-ipek kumaşları nereden alırdın?
- Yürümesetüccarlar dünya gezerek,
Kimler görecek inciye dizilen!
- Sayıverse hepsini yetmez hesap,
Dilini tutup, saydıngelmeden gider!
- Tüccarlar bulurlar istediğini,
Dost olup, açık tut kapımı.
- Güler yüzlü olup, kabul et onlar gelse,
İyi namın yayılır uzak yerlere!
- Aleme namını çıkaracak işte bunlar,
Kötü, iyi adını yayacak bunlar.
- Az ya da çok malından etse hediye,
Geri çevirme; karşılık vermek iyi!
- Fayda-zarar nerede onlar bilir,
Karışsan faydasını arttırmak lazım.
- Çok gören adamın söylediğini dinle,
Alem içinde gezmiş yer keşfederek:

4428 “Cayam deseñ aalamga cakşı atıñdı,
Sıylagın colooçunu, musapırdı!

4429 Adilettüü atıñdı cayam deseñ,
Soodagerge açık kol bolsoñ eken!

4430 Atak algıñ kelebi, bilgin anda,
Musapır, kerben kelse — sıyıñ kamda!”

4431 Soodagerge tüzdösöñ mamileni,
Atak-dañkıñ aralayt büt düynönü!

“Yayayım diyorsan âleme iyi adını,
Takdir et ağırla yolcuı, misafiri!

Adaletli adını yayayım diyorsan,
Tüccaracömert olkesinlikle sen!

Nam almak istiyorsan,bil o zaman,
Misafir kervan gelse,ikramını hazırla!”

Tüccaradüzeltsen davranışını,
Şan-şöhretin gezer tüm dünyayı!

59

MALÇILARGA KANDAY MAMİLE KEREKTİĞİN AYTAT

- 4432 Mından başka dağı bar malçı adamdar,
Mal-candikka közömöl, başçı alar.
- 4433 Bular — ak dil, takıba elden bolot,
Eç adamga tiygizer zalalı cok.
- 4434 Kiyim, tamak, at-unaa — oşolordon.
Şamal sinduu külük at uşul koldon.
- 4435 Kımız, süt da, may, cuurat cana kurut,
Şalça, kiyiz, at tokum — alardan büt.
- 4436 Malçılardın bardığı — asıl kelet!
İşenimin alardın aktoo kerek!
- 4437 İçir, cegiz, alarga cakın bolgun,
Adiletke sen anda dos bolosuñ.
- 4438 Suraganın ber dağı, keregiñ al,
Calgan aytuu degendi bilbeyt alar.
- 4439 Bulardan tartip-bilim talap kılba,
Birok kenen münözü, adadı da.
- 4440 Aralaşañ bularga saktana cür,
Kaada, sıpaa bilişpeyt, oşonu bil.
- 4441 Calgan aytpa, açılba, dos eken dep,
Bilim bolboyt Çigilde, türköyü köp.
- 4442 Tartip körgön bir adam keñeş beret,
El taanıgan aralap neçen iret:
- 4443 “Bilimsizdi öto ele cakın kılba,
Cakındatsañ caman iş kılbat anda!”
- 4444 Akılman can eñ cakşı aytkan eken,
Bardık işti başta dep akıl menen:
- 4445 “Bilimsizge colobo, alıs tursun,
Toktoo bolsoñ dayıma baktılıusuñ.
- 4446 Bilimsizden ar dayım bolgun iraaq,
Kulk-münözü alardın naçarıraak!”
- 4447 Malçılardın cön-cayı mına uşunday,
Keñeşti uk, aralaşañ, çeki kılbay.
- 4448 Baarın saga çaşırbay aytıp berdim,
Ne işteerdi sen özüñ oylop körgün.

59

HAYVAN YETİŞTİRENLERLE NASIL İLİŞKİ GEREKTİĞİNİ SÖYLER

- Bundan başka da var hayvan yetiştirenler,
Hayvan sürülerine bekçi, âmir onlar.
- Bunlar ak gönül, sofı halktan olurlar,
Hiçbir adama değdirecek zararı yok.
- Giysi, yemek, at-araba onlardan,
Rüzgar gibi koşu atı bu ellerden.
- Kımız,süt de, yağ,yoğurt ve de peynir,
Halı, keçe, yaygı onlardandırhep.
- Hayvancılardan hepsi asilolur!
Güvenini onların aklamak gerek!
- İçir, yedir onlara yakın ol,
Adaletke sen o zaman dostolursun.
- İstedigini ver degerekeni al,
Yalan söylemeyi bilmez onlar.
- Bunlardan tertip-bilim talep etme,
Fakatgeniştabiatı, adadı de.
- Karışsan bunlara korunarakyürü,
Kaide terbiyebilmezler, bunu bil.
- Yalan deme, açılma dosttur diye,
Bilim olmaz Çigil’de, cahili çok.
- Tertip gören bir adam öğüt verir,
Halk tanıyandolaşır kaç defa:
- “Bilgisizi sakın çok yakın tutma,
Yaklaştırsan kötü iş yapar orada!”
- Akıllı can en iyi söylemiş,
Her işe başla diye akıl ile:
- “Bilgisize yakınlaşma uzak dursun,
Ciddi olsan her zaman bahtlısın.
- Bilgisizden her zaman ol uzak,
Ahlak-tabiatı onların daha kötü!”
- Hayvancılardan yer-yönü işte böyle,
Öğüdü dinle, karışsın, yanlış yapma.
- Hepsini sana saklamadan söyledim,
Neşleyeceğinikendin düşünüp de gör.

60

USTALARGA KANDAY MAMİLE KEREKTİĞİN AYTAT

- 4449 Dağı bar önörü artık usta candar,
Alardı önörgö maş kolu bagar.
- 4450 Bular dağı kerektüü candar saga,
Özüñ üçün alardı cakın kara.
- 4451 Temirçiler, ötükçü, bıçmaçılar,
Boyokçusu, cebeçi, caaçısı bar.
- 4452 Aalamda kooz buyum uşulardan,
Tañ kalarlık casalga ustalardan.
- 4453 Sanay berse uzartıp sozom kepti,
Maanisin özüñ ula, büttüm sözdü.
- 4454 Bular menen bolgunuñ karım-katnaş,
Kubandırsañ alardı kubanç kaçpas.
- 4455 Kızmatı üçün akısın kılğın belen,
İçir, cegiz, kazanıñ bolsun kenen.
- 4456 Oşondo saga aytilbayt uşak-ayıñ,
Atak-dañkiñ böksörböy turat dayım,
- 4457 Cakşı aytıptır bir adam köptü bilgen,
Ak cürök, adamdardı cakşı körgön:
- 4458 “Cakşı çaşoo közdöböy,—atak közdö,
Cakşı atagıñ artık go tirüülüktö.
- 4459 Özün ölsöñ artıñda atıñ çıgıp,
Cakşı bolso atagıñ, çaşoo kızık.
- 4460 A kokus öz atıñdı bulgap alsañ,
Anda artık bul çaşoogo tuulbagan!
- 4461 Ömür emes, atıñdı ıyık sakta,
Tübölüktüü dañk bolboyt mından başka!”

60

USTALARLA NASIL İLİŞKİ GEREKTİĞİNİ SÖYLER

- Daha var hünere fazla usta canlar,
Onları hünere mahir elimeşgul eder.
- Bunlar da gerekli canlar sana,
Kendin için onları yakın tut.
- Demirciler,kunduracılar, terziler,
Boyacısı, okçu, yaycısı var.
- Alemde güzel şeyler bunlardan,
Hayret edileceksüs ustalardan.
- Sayıverse uzatıp çekerim sözü,
Manasını kendin ekle, bitirdim sözü.
- Bunlarla olursan münasebette
Sevindirsen onları sevinç kaçmaz.
- Hizmeti için hakkını ver hazır,
İçir, yedir sofran olsun bol.
- O zaman sana söylenmez dedikodu,
Namin eksilmeden durur daim.
- İyi söylemiş bir adam çok bilen,
Ak yürekli adamları seven:
- “İyi yaşamgözlemeden, nam gözle,
İyi namın daha iyi dirilikte.
- Kendin ölsem ardında adın çıkıp,
İyi olsa namın yaşameğlenceli.
- Ki aniden kendi adınıkirltelsen,
O zaman artık bu hayata doğma!
- Ömür değil adınıiyikolla,
Ebedî nam olmaz bundan başka!”

61

**KEDEY-KEMBAGALDARGA KANDAY
MAMİLE KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4462 Mından başka kedeyler bolot tegiz,
Köñül bölüp kiyim ber, içir-cegiz.
- 4463 Alar senin atña duba kılar,
Eñ sonun iş — dubanın paydası bar!
- 4464 Marttığındın suraba kayırmıcısın,
Beyışten kудay caydı bereri çın!
- 4465 El maanisi uşular taanıp alaar.
Sen anda, alar sende muktacı bar.
- 4466 İşi tüşsö bütürgün oşol zamat,
Baarı cakın, mildettüü bolup kalat.
- 4467 Özüñ payda tabasıñ eki düynö,
Atak-dañkıñ cayılat elge müldö.

61

**FAKİR-YOKSULLARA NASIL
MUAMELE GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Bundan başka fakirlere sıra gelir,
Dikkat edipgiysi ver, içir-yedir.
- Onlar senin adına dua ederler,
En âlâ iş, duanın faydası var.
- Mertliğinin istemez merhametini,
Cennetten Allah'ın yeri vereceği gerçek!
- Halk mefhûmları bunlar tanıyacağın.
Senin onda, onların sende ihtiyacı var.
- İşi düşse bitir,o zaman,
Mecburen hepsi yakın oluverir.
- Kendin fayda bulursun iki dünyada,
Şan-şöhretin yayılır halka tamamıyla.

62

**ÖZÜNÖ AYALDI KANTİP
TANDOO KEREKTİĞİ
TUURASINDA AYTILAT**

- 4468 Ayal aluu kaalasañ eger özüñ,
Cakşı tanda, ötü ötkür bolsun közüñ.
- 4469 Tegi durus, abiyirdüü, bolsun ak kız,
Uyattuu, taza, estüü cana ayıpsız...
- 4470 Al bolsun senden başka can körbögön,
Körsö körsün bir seni erkeklerden.
- 4471 Özüñö çın berilip, tak da bolsun,
Künö kıl bay, ar dayım ak da bolsun,
- 4472 Ata-tegi özüñden bolsun tömön!
Ataktuuga küç küyöö bolosuñ sen!
- 4473 Ne degenin ugup al sınçı kişi,
Sınçının dayım bışik kılğan işi:
- 4474 “Ayal alsañ, algınıñ tegi tömön,
Ömür ötü tüşüksüz, cırgal menen.
- 4475 Cüzü emes, köñülü suluu bolsun,
Seni dağı tazartat peyli kenen!”
- 4476 Özüñ teñdüü cerdin da alba kızın,
Kaçıra kör ayaldın akılduusun.
- 4477 Cüzü emes, köñülü bolsun suluu,
Ak bolso ayal peyli — artık sın!
- 4478 Suluunu eñsegender, şaşılbağın,
Kızıl cüzü sargayat akır anın!
- 4479 Alasıñbı ayaldı, bilgin anda,
Tört türün eske tutup, anan karma.
- 4480 Biri cüröt bay kızga üylönsöm dep,
Da birinin — suluudan közü ötü!
- 4481 Üçüncüsü tektüünü samap kelet,
Kekireyme adatu bolup sebep!
- 4482 Törtüncüsü estüünü izdep cüröt,
Taptı — tübölökkö koşot tilek.
- 4483 Bulardın kimisi artık — keñeş berem,
Alasıñbı ayaldı — ukkunuñ sen.

62

**KENDİNE EŞİ NASIL
SEÇMEK GEREKTİĞİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Eş almak istersen eğer ki kendin,
İyi seç ve çok keskin olsun gözün.
- Aslı dürüst, namuslu, olsun ak kız,
Ahlaklı, temiz, akıllı ve de ayıpsız...
- O olsun senden başka can görmeyen,
Görse de görsün tek seni erkeklerden.
- Sanatamteslim olup, doğru da olsun,
Hata yapmadan her daim ak da olsun.
- Soyu-sopu olsun düşüncesenden!
Ad-sanlı yazordamat olursun sen!
- Ne dediğini dinle uzman kişi,
Uzmanın daimsağlam yaptığı işi:
- “Eş alsan, al soyu-sopu başında,
Hayat geçer kaygısız, refah ile.
- Yüzü değil, gönlü güzel olsun,
Seni de temizler tabiatı güzel!”
- Kendinedenk yerin de alma kızını,
Kaçır da gör bayanın akıllısını.
- Yüzü değil, gönlü olsun güzel,
Ak olsa eş tabiatı fazlakarakteri!
- Güzeli isteyenler, acele etmeyin,
Onun kızıl yüzünü sarartır sonunda!
- Alacakmısın eş, öğren o zaman,
Dört türünü aklında tutup sonra tut.
- Biri yürür zengin kızla evlensem diye,
Başka birisinin güzelden gözü geçer!
- Üçüncüsü asaletliyarzu eder,
Kibirlenme adeti olur sebep!
- Dördüncüsü akıllıyı arayıp durur,
Buldu mu ebediyen dilek söyler.
- Bunların kimifazla öğüt vereceğim,
Alacak mısın eş dinle sen.

- 4484 Kulak sal, bay ayaldı köksögönüm,
Kul bolup baylık-mülkkö kalba özün!
- 4485 Andaylar aç köz bolot, alkımı açık,
Toyguzuu kıyın bolor baylık taşıp!
- 4486 A siler, azgırılğan suluularga,
Elge külkü, şakaba bolup kalba!
- 4487 Suluularga tüşöt da köptün közü,
Kuday koldop napsisin tıysa deçi!
- 4488 Tektüü kızdı samagan kekirey mem,
Tek astına tepselip kalbagın sen!
- 4489 Tektüü cerdin kızının tili uzun,
Katınıña kul bolup kalba özün.
- 4490 Akılduu kızdı tapsañ karap turba,
Tört sapattın bardığı bolot anda!
- 4491 Taptıñbı akılduunu — şaşıl daroo,
Üylönüp al, tabılgıs bakıt ošo.
- 4492 Tileğın baylık bolso, ayal cıyat,
Baylık artıp, bakıtka üyün tunat.
- 4493 Abiyirdüübü ayalıñ — suluu ošo,
Ayal suluu köñülü izgi bolso.
- 4494 Akılduu, taza beken — demek asıl,
Üç sapattı çoğultup bakkan uşul.
- 4495 Ayaldın akılduusun tapsañ eger,
Tört tarabı sapattın bolot tügöl!
- 4496 A eger akılduunun tapsañ birin,
Eç toktolboy, kutmanım, üylöngünüñ!
- Kulak ver, zengin eşi isteyenim,
Kul oluverme mala-mülke kendin!
- Öyleler açgözlü olur, boğazı açık,
Doyurmak zor olur mal taşıyarak!
- Ki sizler aldanan güzellere,
Halka alay, şamata oluverme!
- Güzellere düşer de çoğun gözü,
Allah koruyup nefsinı tutsa de!
- Asil kızı isteyen arzu edenim,
Asalet altında çiğnenip kalma sen!
- Asil yerin kızınındili uzun,
Kadınına kul olarak kalma kendin.
- Akıllı kızı bulsan bakıp durma,
Dört sıfatın hepsi olur onda!
- Buldunvmu akılıyı acele et çabuk,
Evlen kendin için, bulunmazbaht o.
- Dileğın mal-mülk olsa, eş toplar,
Zenginlik artarak, bahta evin dolar.
- Namuslumu hanımın, güzellik o,
Kadın güzeldir gönlü temizolsa.
- Akıllı, temiz ise demektirasil,
Üç sıfatı toplayarak bakano.
- Eşin akıllısını bulursan eğer,
Dört tarafı vasfın olur tamamen!
- Ki eğer akıllının birini bulsan,
Hiç durmadan bahtlım evlen!

63

**UUL MENEN KIZDARDI KANDAY
TARBİYALOO KEREKTİĞİ
AYTILAT**

- 4497 Uul, kızduu bolup kalsañ sen eger,
Üyüñdö östür, caysız bolot bötön cer.
- 4498 Tarbiyaçı adam tap, peyli kenen,
Uul-kızın deni sak ösöt eken.
- 4499 Bilim berip, adilet tarbiyala,
Eki düynö baktıluu bolot anda.
- 4500 Kız çıkarıp, kelin al kuda kütüp,
Kaygı-kapa bilbegen baylık bütüp.
- 4501 Uuldarga üyrötkün cakşı sapat,
Cakşı işten bakıt da, baylık tabat.
- 4502 Teskep tur, uul işsiz — boş kalbasın,
Boş bolso, tekke keter ömürü çın.
- 4503 Törüñdö kartaytpagin kızdı karmap,
Keselsiz çögüp keter, küyüt arbap.
- 4504 Sözümdü uk, o kutmañım, açık aytam,
Kızı çok bolgon cakşı, degi baştan!
- 4505 A törölsö kız bala — bolsun deyli,
Közü ötüp, kör aldında catsa meyli!
- 4506 Ayaldı üydö karma, bolup kataal,
Alardın maani, keypi okşoş tataal.
- 4507 Bötöndü üygö koybo, çıkarba ayal,
Bötöngö buzuluuga ayal dayar!
- 4508 Köz körböso — köñüldö arzu bolboyt,
Körgöndön soñ köñülüñ tıncıp koyboyt.
- 4509 Karabasañ cürögüñ kozgolobu,
Kozgolboso cürögüñ toz bolobu!
- 4510 Ayalga erkek menen berbe tamak,
Birge bolso aramdık colgo barat!
- 4511 Ayaldardı çıkarba üydön alıs,
Üydön çıksa op-oñoy buzup salış.
- 4512 Ayal degen — çiyki et, sakta özüñ,
A buzulsa paydasız araketiñ!

63

**OĞUL İLE KIZLARI NASIL
TERBİYE ETMEK GEREKTİĞİ
SÖYLENİR**

- Ogul kızlı oluversen sen eğer,
Evinde büyüt, yersiz olur başka yer.
- Terbiye edecek adam bul, niyeti temiz,
Oğul-kızın sağ-salim büyür kesin.
- Bilgi vererek adaletli terbiye et,
İki dünyada mutlu olur o zaman.
- Kız çıkarıp, gelin al dünür bekleyip,
Kaygı-tasa bilmeyen zenginlik belirip.
- Oğullara öğretiyi vasıf,
İyi işten bahtzenginlik de bulur.
- Dikkat et hep, oğul işsiz boş kalmasın,
Boş olsa, boşa gider hayatı hakikaten.
- Başköşende yaşlandırma kızı tutup,
Hastalısız çöküp gider, yanar efendi.
- Sözümü dinle, ey bahtlım, açık diyeceğim,
Kızı yok olan iyi tamamen baştan!
- Ki doğsa kızçocuk olsun diyelim,
Ölümazar altında yatsa daha iyi!
- Eşini evde tut, olarak katı,
Onların manası, keyfigüç aynı.
- Yabancıyı eve koyma, çıkarma eşini,
Yabancıya bozulmaya kadın hazır!
- Göz görmezse gönülde arzu olmaz,
Gördükten sonra gönlü durduramaz.
- Görmesen yüreğin kımlıdar mı,
Görmese yüreğin toz olur mu!
- Kadına erkek ile verme yemek,
Birlikte olsa haram yola varır!
- Kadınları çıkartma evden uzak,
Evden çıksa çok kolay bozupsalar.
- Kadın dediğin çiğ et, koru kendin,
Ki bozulsa faydasız hareketin!

- 4513 Ayalıñdı kadırla, aytkanın tap,
A eşikti bötöndön cılçıksız cap.
Eşine saygı göster, dediğini bul,
Ki kapıyı yabancıyatamamen kapat.
- 4514 Ayaldarga ilgerten işenim çok,
Köñülü dayım cüröt közün koştóp.
Kadınlaraeskiden itimad yok,
Gönlü daim gözüne refakat eder.
- 4515 Küç menen östürülgön, koşmo darak,
Mömö berbes, berse da aram tamak!
Güçlükle büyütülen, süren ağaç,
Meyve vermez, verse de haram yemek!
- 4516 Neçen miñ közgö tolgon berenderdi,
Ayaldın tekeberi aldap, ceñdi.
Kaç bin göze dolan kahramanları,
Kadıninkurumu aldatarak yendi.
- 4517 Neçen er, cüzü carık, abiyir algan,
Ayaldarga aldırıp, cer karagan.
Niceer, yüzü parlak, iyi namlı,
Kadınlaraaldanıptoprak oldu.
- 4518 Neçen bir azamattar atagı aşkan,
Tirүүлöy cerge kirgen ayaldardan.
Ne kadar delikanlılar namıaşan,
Diri iken yere girdi kadınlardan.
- 4519 Alardı kantip buzbay saktoo kerek?
Teñirim, bolo körgün özüñ cölök!
Onları nasıl bozmadan korumalı?
Allah'ım olacak kendin ol destek!

64

**KOL ASTINDAGILARDI KANDAYÇA
TATIKTUU KARMOO
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 4520 Kol astında elderdi cakşı karma,
Tamak-aşın, kiyimin belen kamda.
- 4521 Cük bergin çenep turup kubatına,
Bir kuday alar üçün kalıs saga.
- 4522 Artık cumuş casatıp küç keltirbe,
Kuday kaarı tiybesin bir özüñö.
- 4523 Alar dağı kudaydın kulu bolot,
Kıynay berip, özüñö kılba tozok!
- 4524 Sen uluksuñ, a baarı senden kiçüü,
Kiçüüsün ayap karoo çoñdun işi.
- 4525 Uluk bolsoñ kiçik tut sen özüñdü,
Uluksuñbu sılık kıl münözüñdü.
- 4526 Köñül bur akılmandın aytkanına,
Keñeşin tuura tutup, işiñdi ula.
- 4527 “Eger sen el başkargan uluk bolsoñ,
Köñül, sözdü eñ sılık tutkanıñ oñ.
- 4528 Sak bolgunuñ, cañılba tuura coldon,
Kut tabasıñ ters colgo baspay koyson!”
- 4529 Üy-cayıñdı tap-taza, cakşı karma,
Döölöt kirer üyüñö, toktop anda.
- 4530 Kenen bolsun üyüñdö tamak-aşıñ,
Kut, döölöt özü kelip konoor baçım.
- 4531 Kireşege caraşa çıgaşa kıl,
Çıgaşañdı esep, tak kılıp tur.
- 4532 Alış-beriş işinde tak bolgunuñ,
Tak bolsoñ dayım taza basar coluñ.
- 4533 A kokus kıyındık iş tüşsö başka,
Cügüñdü özüñ kötör, biröögö artpa.
- 4534 Mındayda cakın dos da cardam berbeyt,
A catıñ, şıldıñ kılıp külüp süylöyt.
- 4535 Senden dos, tuugan dağı çettep kalat,
Cürögüñ, kaygı-muñdan alat carat.

64

**HİZMETÇİLERİ NASIL
YARARLI TUTMAK
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- El altındaki halkıyı tut,
Yemek-aşımı, giysisini hazır tut.
- Yük ver ölçerekkuvvetine göre,
Tek Allah onlar için tarafsız sana.
- Fazla iş yaptırarak eziyet etme,
Allah gazabı değmesin teközüne.
- Onlar da Allah’ın kulu olur,
Eziyet edip, kendine kılma cehennem!
- Sen büyüksünki hepsi senden küçük,
Küçüğünü esirgeyip bakmak büyüğün işi.
- Büyük isen küçük tut sen kendini,
Büyük isenzarif yap tabiatını.
- Dikkat et akıllımın söylediklerine,
Öğüdünü doğru tutarak işini yap.
- “Eğer sen halk yöneten büyük isen,
Gönül, sözü en zarif tutman uygun.
- Uyanık ol, şaşırma doğru yoldan,
Baht bulursun yanlışı yolabasmazsan!”
- Ev-yerini tertemiz tut, iyi bak,
Mutluluk girer evine, durup o zaman.
- Kâfi olsun evinde yemeğin-aşın,
Baht-mutluluk kendi gelip konar hemen.
- Gelirine uygun giderini yap,
Giderinihesaplayıpdoğru yap.
- Alışveriş işinde dürüst olun,
Dürüstisendaim temiz basacak yolun.
- Ki anidengüç iş düşse başa,
Yükünü kendin kaldır, başkasına yükletme.
- Böylede yakın dost da yardım etmez,
Ki yadın alaya alıp gülüp söyler.
- Senden dost, akraba da uzaklaşırır,
Yüreğin kaygı-tasadan yarılıverir..

- 4536 Aralaş cakın bolgun cakşılarga,
Araket kıl teñelgin sen alarga.
- 4537 Payda kütpö, baylıktı közdöböğün,
Ökünüçtö ömürdü ötkörösün.
- 4538 Üyüñdü kaşka colgo cakın kurba,
Cendiresiñ özüñdü tüşük, muñga.
- 4539 Tam kurba car başına, bay canına,
Çepten alıs turgunuñ cen dayıma.
- 4540 Cakındoo bul üçöönö cakşı emes,
Kırsıktan kutuluğa çamañ kelbes!
- 4541 Koşunañdı surağın tam salarda,
Suusu bar cerdi izde cer alaarda.
- 4542 Naadanga imalaşpay, cürgünüñ sak,
Adiletke tik karap, dañgır col tap.
- 4543 Kaniyet kıl barına — özüñ beksiñ,
Ömürüñ eç kaygısız, cırgap ötsün!
- 4544 Unutpa ölümüñdü, azgırılba,
Kuday de, akıl-esti açık karma.
- 4545 Sözüñdü oylop süylö, kırsık kelbeyt,
Boş ötkörbö ömürdü — ökünç ceñbeyt.
- 4546 Kekireybe, bolosuñ cek köründü,
Sarañ bolsoñ san kargış tabat seni.
- 4547 Cönököy adam sözün cakşılup uk,
Adamdıktı ak körgün ıyık tutup:
- 4548 “Atım çıksın cakşıraak deseñ anda,
Coomart bolup, diliñim taza karma.
- 4549 Alam deseñ kul kılıp bardık candı,
Belek menen baylap al algaç anı.
- 4550 Cetsiñ deseñ señ eger töböm kökkö,
İşiñdi ilim, oygo baylap işte.
- 4551 Oylosoñ düynögö atım cayılsın dep,
Konok küt — atıñ kökkö çaap cetet.
- 4552 Cırgal menen çaşaymın deseñ köpkö,
Naadandıktı taştığın, kağıp çetke.
- 4553 Eger sen kuday colun tutam deseñ,
Caba kör oy, eşikti, coldu bekem.
- İlişki kur, yakın ol iyilere,
Haraket etdenk ol sen onlarla.
- Fayda bekleme, zenginliğı gözleme,
Pişmanlıkta ömrü geçirirsin.
- Evini kestirme yola yakın kurma,
Yendirirsin kendini kaygı-sıkıntıya.
- Ev kurmanehir başına, zengin yanına,
Sınırdan uzak dur sen daima.
- Yakınlaşmak bu üçüne iyi değil,
Beladan kurtulmaya gücün yetmez!
- Komşunu sor ev kurmadan önce,
Suyu olan yeri ara yer alacağında.
- Kötüye katılmadan yürüsağ-salim,
Adalette dik bakarak sağlam yol bul.
- Şükür et hepsine kendin beysin,
Ömrün hiç kaygısız keyifli geçsin.
- Unutma ölümünü, aldanma,
Allah de, akıl-fikri açık tut.
- Sözünü düşünüp söyle, belâ gelmez,
Boş geçirme ömrü pişmanlık yenmez.
- Gururlanma, olursunnefret edilen,
Cimri olsan çok beddua bulur seni.
- Mütevazi adamın sözünü iyice dinle,
Adamlığı ak gör kutsal tutarak:
- “Namım çıksın daha iyi dersen o zaman,
Cömert olup, gönlünü temiz tut.
- Alayım dersen kul yapıp tüm canı,
Hediye ile bağla ilk önce onu.
- Erişsindersen sen eğer tövbem göğe,
İşini ilim-akla bağlayarak işle.
- Düşünsen dünyayaadım yayılsın diye,
Konuk bekle adın göğe koşarak yeter.
- Keyif ile yaşarım diyorsan çok,
Kötülüğü dışarı itip sımra at.
- Eğer sen Allah yolunu tutarım dersen,
Kapat fikri, kapıyı, yolu sağlam.

4554 Baktıluu bolom deseñ bardık cerde,
Toktoo bol, bolbos işti baştay körbö!”

4555 Akılduu adam aytkan baaluu söz bar,
Tüşünüp, oyuña tüy, paydasın al:

4556 “Napsiñdin talabıka aldırbağın,
Aldırsañ — ketet denden başıñ, canıñ!

4557 Kesirlik aşkan cerde — akıl kaçat,
Sezbeysiñ altın başıñ, alınganın!”

* * *

4558 “Uşunday, dedi Akdilmiş, kutman dosum,
Kızmatçıñdın cön-cayı este bolsun.

4559 Men aytım, sen tıñşadıñ, baarın kozgop,
Tüşünsöñ, anda aytar başka söz cok!”

Ötkürmüştün Akdilmişke bergen suroosu

4560 “Oluyam,— dedi Ötkörmüş,— uktum sözdü,
Aytkanıñ oşol boydon oygo cetti.

4561 Dağı bir suroom bar aytçı maga,
Tüşündürüp çındıktı aççı cana.

4562 El menen aralaşıp cürsöm demek,
Barış-keliş mamile kılıum kerek.

4563 Konokko çakırışıp kalar meni,
Men dağı çakıruuga keler cönü.

4564 Konokko kantip barıp, kantip turam,
Çakırganga kandayça coop kılam.

4565 Suranam, aytıp berçi, bilgeniñdi,
Men ugup, tüşünöyün cön-cönüñdü!”

Bahtlı olayım dersenher yerde,
Ciddi ol, olmayacak işe başlama!”

Akıllı adamın dediği değerli söz var,
Anlayıp aklında tut, faydasını al:

“Nefsinin talebinealdanma,
Aldanırsan giderbedenden başın,canın!

Kibirlik çok olan yerde akıl kaçır,
Sezmezsın altın başının alındığını!”

* * *

“Böyle, dedi Ögdülmüş, kutludostum,
Hizmetçinin yer-yönü aklında olsun.

Ben söyledim, sen dinledin, hepsini açıp,
Anlasan, o zaman söyleyecek başka söz yok!”

Odgurmuş'ın Ögdülmüş'e sorduğu soru

“Azizim, dedi Odgurmuş, dinledim sözü,
Söylediğin bu yönden aklıma girdi.

Daha bir sorum var söyle bana,
İzah edip gerçeği açyine.

Halk ile karışarak yaşasam demek,
Varış-geliş ilişki kurmamgerek.

Misafirliğe çağırırlar beni,
Bana da çağırmaya gelir sıra.

Konukluğa nasıl varıp,nasıl dururum,
Çağırana nasıl cevap veririm.

İsterim söyleyiver bildiğini,
Ben dinleyip anlayayımyol-yordamını!”

65

**AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞKÖ
KONOKKO BARUUNUN
COL-COBOSUN AYTAT**

- 4566 “Al tuuraluu aytuuga — dedi Akdilmiş,—
Dayarmin, anı baarı bilüü tiyiş.
- 4567 Çakırılğan adamdar bolot türdüü,
Oşondoy türlüü bolot konok kütüü.
- 4568 Üylönüü toy, ce başka bolot kacet,
Sünnöt toy, ce törölgön uul sebep.
- 4569 Teñtuşuñ, ce kurdaşñ çakırışar,
Uluu, kiçüü, aga-iniñ sıylap turar.
- 4570 Çakırar ölgöndörgö, aş bolgondo,
Bolboso naristegge at koygondo.
- 4571 Çakırssa eger seni cep içkenge,
Özüñ çeç kerektigin baruu kimge.
- 4572 Tuugan-dostor çakırıp kalsa seni,
Daamın tatıp kelginiñ kelse cönü.
- 4573 A kokus bötön adam çakırğanda,
Azı, köppü tuz — daamın tatkın anda.
- 4574 Çakırssa cakın dosuñ, ce koşunañ,
Buyrugan aş dep bilgin teñir sagan.
- 4575 Alarga da bargınıñ, al — köñülün,
Kubantkın sen alardı, özüñ süyün!
- 4576 Eger sıy — bolso senin urmatıña,
Sen barıp, içip-cegin kubançına.
- 4577 A kokus — sıylar bolso mından bölök,
Köñülüñ oorup kalar, barboo kerek!
- 4578 İç tüyülüp, bolboso ötöt cana,
Carmaşıp ketpey kalat kesel saga,
- 4579 İçkilik bolgon cerde — aksım bolor,
Siñbese çiyki tamak — sırkoo konor.
- 4580 Bir çımçım aş, bir tamçı suusun üçün,
Kordobo sen özüñdü, zordop özüñ.
- 4581 Kaniyettüü adamdın aytkanın uk,
Erki menen napsisin koygon tıyıp:

65

**ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ’A
KONUĞLUĞA GİTMENİN
YOL-YORDAMINI SÖYLER**

- “Onun hakkında söylemeye dedi Ögdülmüş,
Hazırım, onun hepsini bilmen lazım.
- Çağırılan adamlar olur türlü,
Konukağırlamak da olur türlü.
- Düğün şöleni yada başka bir hacet,
Sünnet şöleni ya da doğan oğul sebep.
- Dengin ya da çocukluk arkadaşın çağırır,
Büyük küçük, abi –kardeşinağırlar.
- Çağırır ölenlere, aş olduğunda,
Olmasa çocuğa adkoyduğunda.
- Çağırırssa eğer seni yiyip-içmeye,
Kendin seç kime varmak gerektiğini.
- Akraba-dostlar çağırırssa seni,
Tadına bakıp gel gelse vakti.
- Ki aniden yabancı adam çağırduğunda,
Az mı çok mu tuz tadına bak orada.
- Çağırssa yakın dostun ya da komşun,
Buyurmuş aş sana Allah’ın diye bil.
- Onlara da giderek al gönlünü,
Sevindir sen onları, kendin sevin!
- Eğerdavet olsa senin hürmetine,
Sen gidip, içip-ye sevincine.
- Eğer davetler olsa bundan başka,
Gönlün kırılıverir, gitmemek evla!
- Mide bulanarak, olmasa geçer yine,
Sarılıp gitmeden kalır hastalık sana
- İçki olduğu yerdeterslik olur,
Sinmese çiğ yemek hastalık konar.
- Bir tutam aş, bir damla su için,
Düşürme sen kendini, zorlayıp kendin.
- Şükür eden adamın dediğini dinle,
İradesi ile nefsinin tutup koyan:

- 4582 “Nasiñdi tıy, baspagın caman colgo,
Napsi üçün kör ookattın kulu bolbo!
- 4583 Köp körgöm dalay dañktuu azamattı,
Bardıǵı kekirtektin aybın tarttı.
- 4584 Körgömün tektüülördü işin bilgen,
Napsisinin ayman cerge kirgen.
- 4585 Kördüm baydı, toybogon kekirtegi,
Köktön kulap kedeylik ençi emi.
- 4586 Kulkunuña kul bolbo, coluñdan kayt,
Napsige tutkun bolgon, kutula albayt!”
- 4587 Konokko çakırbasın seni kimder,
Adep kütüp, tamaktı daamday kör.
- 4588 Adep, tartip saktabas naadan adam,
Adeptüünü körgöndö bolot caman.
- 4589 Uлуу bolso özüñdön — ezelki adat,
Aşka koldu kiçüülör kiyin salat.
- 4590 Kundaydı atap, sungunuñ oñ koluñdu,
Baylıǵıñ baştan aşaar, bolup uluu.
- 4591 Biröönün aldındaǵı tamaktı alba,
Öz caktan al, özüñdü bekem karma.
- 4592 Mülçübö bıçak menen, albagın söök,
Şaşılbä — ozup ketpe elden bölök!
- 4593 Ayabay toysoñ daǵı kol sala tur,
Seni karap çeşet da, sıpaalık kıl.
- 4594 Oozuña salganiñdi şaşpay çayna,
Isık aştı üylöbö — caman anda.
- 4595 Dastorkondon tamaktı süyröp ketpe,
Sıpatıñdı buzbağın bardık cerde,
- 4596 Al bolot kaadasızdık, kaada kütkün,
Kaadasızdar kor bolot, süyböyt eç kim!—
- 4597 Sıpatuu adam keñeş bizge aytkan:
“Tatıktuu urmat-sıyga sıpaa adam”.
- 4598 Tartip-taalim bar bolso kol uzarıp,
Sıpaa candın dayıma cüzü carık.
- 4599 Cön bilbegen, adepsiz naadan menen,
İş bütürüü eç kaçan bolboyt degen!
- “Nefsini tut, basma kötü yollara,
Nefsin için kör yemeğın kulu olma!
- Çok gördüm pek çok namlı yiğidi,
Hepsi boğazın günahını çekti.
- Gördüm asilleri işini bilen,
Nefsinin yüzünden yere giren.
- Gördüm zengini doymayan boğazı,
Gökten düşüp fakirlik payı şimdi.
- Boğazına kul olma yolundan döner,
Nefsine esir olan kurtulamaz!”
- Konukluğa çağırsa seni kimler,
Edep ile otur, yemeği tat gör.
- Edep, tertip korumazcahil adam,
Edepliği gördüğünde olurkötü.
- Büyük olsa senden önceki adet,
Yemeğe küçükler sonra başlar.
- Allah’ı anarak, uzat sağ kolunu,
Mal-mülkün başından aşacak, olup ulu.
- Başkasının önündeki yemeği alma,
Kendi yerinden al kendini sağlam tut.
- Kemirme bıçak ile, alma kemik,
Acele etme öne geçip halktan ayrık!
- Esirgemedem doysan da el uzatıp dur,
Seni görerek yiyecekler de incelik yap.
- Ağzına aldığını acele etmeden çiğne,
Sıcak çorbaya üfleme kötü orada.
- Sofradan yemeği sürükleyip gitme,
Vasfını bozma hiçbir yerde.
- O olur edepsizlik, edepli bekle,
Edepsizler küçük düşer, sevmez kimse!
- Vasıflı adam nasihat bize söylemiş:
“Layıkizzet-hürmete zarif adam.”
- Tertip-düzen var olsa el uzatıp,
Zarifcanındaima yüzü parlak.
- Yol bilmeyen edepsiz cahil ile,
İş bitirmek hiçbir zaman olmaz demiş!

- 4600 Tamaktı cegen sayın maktap algın,
Üy eesinde kubanıç, süyünç kalsın.
Yemeği yediğin zaman öv kendin için,
Ev sahibinde kıvanç sevinç kalsın.
- 4601 Sen üçün dalbas urup casadı aş,
Meenettin, dayar daamın kılbağın taş.
Sen için zahmet edip yaptı aş,
Çabasını, hazır tadını yapma taş.
- 4602 Cakşı adam söz aytıptır cürögünön,
Anın oyu, oylosom, çındık eken:
İyi adam söz söylemiş yüreğinden,
Onun düşüncesi düşünsem gerçekmiş:
- 4603 “Adam köönü — eñ nazik aynek idiş,
Abayla, zirek karmap, sındırbay iç.
“Adam gönlü en naziksırçacâm,
Dikkat eyle, sıkı tut,iç kırmadan.
- 4604 Köñül sinsa — kayradan tolboyt mınday,
Dostuk da, kubanıç da ketet turbay.
Gönül kırılrsa yeniden dolmazöyle,
Dostluk da, sevinç de gider durmadan.
- 4605 Çın dosuñdun köñülün ıyık sakta,
Dostuk bolboyt —bir colu köñül kalsa!”
Gerçek dostunun gönlünü kutsal kolla,
Dostluk olmaz bir kere gönül kalsa!”
- 4606 Şaşılba, lapıldata aşık cebe,
Uşintip akılduu can aytkan ele:
Acele etme, şapırdatarak çok yeme,
Bunun gibi akıllı can söylemiş işte:
- 4607 “Aşka sorgok adamga kırsık önök,
Sorgoktu kesel özü çırmay beret!
“Aşa doymaz adama bela gelir,
Oburuhastalık kendisi sarıverir.
- 4608 Kekirtegiñ tıya cür — kelet kesel,
İçken, cegeñ aşındı azayta kör!
Boğazını her tut, gelir hastalık,
İçtiğin, yediğin aşımı kesin azalt.
- 4609 Dem sooluktu bul adat buza beret,
Emdebeseñ artınan — ölüm kelet!”
Sağlığı bu alışkanlık bozuverir,
Tedavi etmezsen ardından ölüm gelir!”
- 4610 Darıger bir akılman aytkan cakşı,
Anın sözü tak kelip, ordun taptı:
Tabip bir akıllı söylemiş iyi,
Onun sözü tam gelipbuldu yerini:
- 4611 “Kesel degen — ölümdün kabarçısı,
Oorunun ölüm bolot koştooçusu.
“Hasta dediğin ölümün habercisi,
Ağrının ölüm olur takip edeni.
- 4612 Ooru — azap, ölümdün çabarmanı,
Ölümdö önüü barbı, cırgal kaysı?”
Hastalık- dert, ölümün habercisi,
Ölümdede kazanmak var mı, rahat hani?”
- 4613 Adam degen atakka tatuu üçün,
Isık menen suuktu çenep içiñ.
Adına adam denen!Tatmak için,
Sıcakla soğuğu ölçerek için.
- 4614 Tabitiñe caraşa tamak tanda,
Sak bolgun, caraksızın alıp taştta!
Yaratılışına göreyemek seç,
Dikkatli ol, yararsızın al at!
- 4615 Aştııbı, ısıktığıñ suuktap iç,
Suuktasañ — kayradan ısıkkı tüş.
Aştıysa sıcaklığın, soğutup iç,
Soğuttuysan yeniden sığağa düş.
- 4616 Caştık çağıñ ömürdün ısıktı tuşu,
Muzdağın ce — ansız da kaniñ kızuu.
Gençlik çağın hayatın sıcak zamanı,
Buz kes ya onsuz da kanın sıcak.
- 4617 Kırktan aşsañ — ömürdün küzü salkın,
Aşkazandı ısıktap taptap algın.
Kırkı geçsen ömrünün güzü serin,
Mideni ısıt, hazırla kendin için.

- 4618 Altımıştın çildesin kalsañ basıp,
Muzdaktı unut, ısıktı algın şaşıp!
- 4619 Muzdak, kurgak bar cerge — ısık suuluu;
Kerek da bir-birine koştopy turuu.
- 4620 Muzdak menen suuluuga — cokpu köñül,
Kurgak menen ısıktı — koldono bil.
- 4621 Den üşüsö cılıtkın ısık menen,
Isıdıbı muzdakka ötkünüñ sen.
- 4622 A sende aralaşpı ısık-suuk,
Koşup içkin eköönü teñdep turup.
- 4623 Egerde öz deneñdi saktap cürsöñ,
Den sooluguñ temirdey bolot bekem.
- 4624 Eñ mıktı darıkerdin aytkanın uk,
Keñeşin kabil alıp tüşüktü unut:
- 4625 “Men senin negiziñdi aytıp berem,
Kızıl-sarı, kara-ak senin deneñ.
- 4626 Bular kas bir birine — eldeşpegen,
Bötöndü eç batırbayt bötön degen.
- 4627 Akılduu öz denesin saktay cüröt,
Cagaar tamak denege daba beret.
- 4628 Adamdın aybandardan ayırması,
Tamagın taap içet, bolgonu uşu!”
- 4629 Ak çaçtuu karı aytkan tıñşa sözdü,
Ey, uul, bilip algın aytkan kepti:
- 4630 “Kırk çaşında bir özün bilbegen can,
Ayırması cok bolot anın maldan.
- 4631 İlim colun taanıbas çorkok canbı,
Adam dep atabağın dosum — anı.
- 4632 Köp çaşap, birook cöndü bilbegendi,
Andaydı cılkı dese bolot cöndüü.
- 4633 Kim ötkörsö ömürün köödök boydon,
Andaydı adam debey,— mal degen oñ!
- 4634 İlgeri emçi aytkan, cañı emes:
“Tamaktı tartıp cegen, keseldebes”.
- 4635 Egerde kesel menden kaçsın deseñ,
Taanış bol “çakta” degen darı menen.
- Altımıştın zamanınıadımlasan,
Soğuşu unut, sıcağı al acele edip!
- Soğuk, kuruyerde sıcak ve sulu,
Gerekir birbirine olmak karşı.
- Soğuk ile sulanana yok mu gönül,
Kuru ile sıcağı kullanabil.
- Beden soğusa ısıt sıcak ile,
Isındı mı soğuşa geç sen.
- Ki sende karışık mı sıcak-soğuk,
Birleştirip iç ikisini denkleştirip.
- Eğerde kendi bedenini hep korusan,
Sağlığın demir gibi olur sağlam.
- En sağlamtabibin söylediğini dinle,
Öğüdünü kabul ederek kaygıyı unut:
- “ Ben senin esasını söyleyivereyim,
Kızıl-sarı,kara-ak senin bedenin.
- Bunlar hasım birbirineanlaşmayan,
Başkasını hiç sokmayan yabancı diyen.
- Akıllı kendi bedenini hepkorur,
Sevdiği yemek bedene şifa verir.
- Adamın hayvanlardan farkı,
Yemeğini bularak yer, sadece bu!”
- Ak saçlı yaşlı söylemiş dinle sözü,
Ey oğul öğren söylediği sözü:
- “Kırk yaşında tek kendini bilmeyen can,
Farkı olmaz onun hayvandan.
- İlim yolunu tanımayan beceriksiz canmı,
Adam diye adlandırmayındostum onu.
- Çok yaşayıp,hiç bir şey bilmeyene,
Öyleye olur haklı, yılmı dense.
- Kim geçirse ömrünü zevzek olarak,
Öyleye adam demeden mal demek uygun
- Eskideneşuncu söylemiş yeni değil,
“Yemeği tartarak yiyen hastalanmaz.”
- Eğer hastalık benden kaçsın dersin,
Tanış ol “ölçü” denilen ilaç ile.

4636 Egerde canım cayluu bolsun deseñ,
Etti ce, el kadırlap “til”¹ dep cürgön.

Eğer canım hoşça olsun der isen,
“Dil” denen eti ye, halkı kadirle.

---

¹Tamaktın siñimdüüsün iç degen maanide aytılıp catat. (Yemeğin sindirilmesi manasında söylenmiştir.)

66

**AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞKÖ
KONOKKO ÇAKIRUUNUN
COL-COBOSUN AYTAT**

- 4637 Meymandı çakırsam dep kalsañ özüñ.
Dayındap, közdögünün iştin tezin.
- 4638 İdiş — ayak, üy-cayıñ bolsun dayar,
Tamak-aş, töşök bolsun cerge salaar.
- 4639 Daamduu bolsun aşıñ, içkiligiñ,
Konoguñ eç kaltırbay baarın içsin.
- 4640 Bolso naçar, meyli ele — calgız içseñ,
Daamsız aş cüz canga bolboyt berseñ!
- 4641 Baykagın, bergen aşıñ bolsun tattuu,
Konoguñ içip-cese saga cakşı.
- 4642 Alıs-cakın dos-tuugan baarın çakır,
Bölbögün cakşı-caman eldi takır.
- 4643 Kelgen kelsin, kelbesin kaalabagan,
Baarına ayttıñ — taarınıç bolboyt sagan.
- 4644 Taarınıç çıksa tamak, kekirtekten,
Ölgönçö öçögüşüü kalbayt eken!
- 4645 Baykagın baarı içsin, toyo çeşsin,
Keçikken da tamakka toyup ketsin.
- 4646 Tamak cese, içimdik dayar kılgın,
İçıştibi,— dağı ber aşıp kalsın.
- 4647 Aş köp cerde, köp kerek içimdik da,
Cep, içüünü teñ kılıu — mildet saga.
- 4648 Aş cegen son, bolboso içimdigi,
Tamaktın anda cegen bolboyt cönü.
- 4649 Kaalaganga açkıl ber, şireni ber,
Şerbet dese şerbetti, bal bere kör.
- 4650 Berüünü içimdikten dağı kanday,
Men emes, bilgenderden suragın cay.
- 4651 Aksakaldar toydubu tamak-aşka,
Kiçüülördü tamakka sıylap başta.
- 4652 Köz salgın, tamak-aşıñ toluk cetsin,
Toyguzgun baarın tegiz, aç ketpesin.

66

**ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A
KONUK ÇAĞIRMANIN
YOL-YÖNTEMİNİ SÖYLER**

- Misafir çağırayım dersenkendin,
Hazırlanıp, işini çabuk yap.
- Sofran, evin hazır olsun,
Yemeğin, yatağın yapılmış olsun.
- Lezzetli olsun yemeğin, içkilerin,
Konuğun hiç bırakmadan hepsini yesin.
- Kötü olsa bir şey olmaz, yalnız içsen,
Tatsız aş yüz kişiye olmaz versen!
- Bak, verdiğin aşın olsun tatlı,
Misafirin yiyip içse senin için iyi.
- Uzak-yakın dost-hısım hepsini çağır,
Ayrırma iyi-kötü diye halkı asla.
- Gelen gelsin, gelmesinistemeyen,
Hepsine dedin, dargınlık olmaz sana.
- Dargınlık çıkarsa yemek, boğazdan,
Ölene dekkincilik kalmaz imiş!
- Bak, hepsi içsin, doyana kadar yesinler,
Geç kalan da yemeğe doyup gitsin.
- Yemek yese, içeceği hazır et,
İçtiyse, yine ver, fazla kalsın
- Yemek çok yerde, çok gerek içki de,
Yiyecek içeceği denk tutmak, görev sana.
- Yemekten sonra, olmazsa içeceği,
Kalmaz o zaman yemeğin değeri.
- İsteyene ekşi ver, tatlıyı ver,
Şerbet dese şerbeti, balı da ver.
- Daha hangi içeceği vermeyi,
Bana değil, bilenlere iyice sor.
- Aksakallar doyduysa yemeğe-aşa,
Küçüklereyemeği ikram etmeye başla.
- Takip et, yemek-aşın tamamen yetsin,
Hepsini doyur kimse aç gitmesin.

- 4653 Toyuštubu tamakka, konokko ber,
Kurgagan, cañı cemiş, tattuu şeker.
- 4654 Koldon kelse, matadan tarat belek,
Baarına birdey kılıp bölüü kerek.
- 4655 Boldubu konoktoruñ içip-ceşip,
Eşikti aç, konoktoruñ kalsın ketip.
- 4656 Konokko çakırgandın tört türü bar,
Konoktun da tört türü bolot katar.
- 4657 Biri bar çakırganga daroo kelet,
Bergeniñdi içip-cep kete beret.
- 4658 Biröo bar el çakırbayt, bolot kamsız,
Tamagın baş kötörböy içet calgız.
- 4659 Üçüñçüsü konokko kelet şaşıp,
Kezeginde çakırat daamin çaçıp.
- 4660 Törtünçüsü çakırgan cerge baspas,
Üyündö da eşigin bütöngö açpas.
- 4661 Andaylar ölü delet, tirüü debe,
Dostoşom dep kıynalba bekerge ele.
- 4662 Biröölör bar bargandı turbayt samap,
Konok kelse bar malın soyup salat.
- 4663 Mındaylardın artık da akıl-esi,
Maktay turgan adam da munun özü.
- 4664 Barasıñbı konokko, barbaysıñbı,
Soo bolosuñ çaktap iç tamagıñdı.
- 4665 Toybos, sorgok — ooruluu, kesel kelet,
Öñü kupkuu, sorgoktuk bir sölököt.
- 4666 Bir darıger aytıptır buga misal;
Den sooluktun sırların tak bilgen al:
- 4667 “Tamak menen alasıñ darttı baarın,
Dart kartaytat, kıskartat ömür sabın.
- 4668 Kekirtekti tıya alsañ — oorubaysıñ,
Kızıl öñüñ kubartaar aşkazanıñ!”
- 4669 Adep uşul aşka da, içimdikke,
Konokko barasıñbı, kelebi üygö”.
- * * *
- 4670 Baarın ayttım, sözümdü uktuñ özüñ,
Cetet dep bil uşunu, büttü sözü.
- Doydularsa yemeğe, konuğa ver,
Kuru-yeni yemiş ve tatlı şeker.
- Elinden gelse, pamuklu kumaş dağıt hediye,
Hepsine aynı şeyden vermek gerek.
- Oldu ise konukların yiyip-içip,
Kapıyı aç, konuklarınvarsın gidip..
- Misafirliğe çağırmanın dört türü var,
Konuğun da dört türü sıra olur.
- Biri var çağırıldığında hemen gelir,
Verdiğini yiyip-içip hemen gider.
- Biri var halk çağırılmaz, olur gamsız,
Yemeğini baş kaldırmadan yer yalnız.
- Üçüncüsü konukluğa gelir acele edip,
Sırasında çağırır ikramınısaçıp.
- Dördüncüsü çağırıldığı yere gelmez,
Evinde de kapıyı yabancıya açmaz.
- Öylelere ölü denir, diri deme,
Dost olayım diye boşa azap çekme.
- Birisi var, konuk gitmekistemez,
Konuk gelse hayvanınesirgemez.
- Böylelerin fazladır akıl-fikri,
Övülen adam da bunun ta kendi.
- Varsan da konukluğa varmasan da,
Sağlıklı olursun yemeğini ölçüp ye,
- Doyumsuz, obur, ağrılı hasta gelir,
Yüzü kupkuru, oburluk bir şekildir.
- Bir tabipsöylemiş buna bir misal;
Sağlığın sırlarını tam bilen o:
- “Yemek ile alırsın dertlerin hepsini,
Dert yaşlandırır, kısaltır ömür süresini.
- Boğazını tutabilirsen – hastalanmazsın,
Kırmızı yüzün sarartır mideni!”
- Edep bu yemekte, içmekte,
Misafir olursan, gelir de eve.”
- * * *
- Hepsini söyledim, sözümdinledin sen,
Yeter diye bil bunu, bitti sözü.

4671 Col-cosunu düynönün mına uşunday,
Estey cür el içinde unutkanbay.

4672 O, oluyam, şoolası akıykattın,
Söz maanisin oylonup özüñ tapkın!

Yolu-düzenidünyanışte böyle,
Hatırla her zaman halk içinde unutma.

Ey azizim, nuru hakikatin,
Sözün manasınıdüşünüp kendin bul!

67

**ÖTKÜRMÜŞ AKDİLMİŞKE BUL
DÜYNÖNÜN KÖYÜN UNUTUP,
BOLGONGO KANİYET
KILUUNU AYTAT**

- 4673 Coopberdi Ötkürmüş: “Uktum seni,
Aytayın coop berip, tıñşa meni.
- 4674 Sözüñdün maanisine cetken adam,
Tilegeni dayıma kelet agan.
- 4675 Tirilikti el menen kılam degen,
Tüşünüp, köp nerseni bilgeni cön.
- 4676 Çogultsa adam düynö tüyşük menen,
Körbösö köpkö üzürün, kerek negen?
- 4677 Berilse künümdükkö adam özü,
Kudayımdın coluna zıyan deçi.
- 4678 Sen mına alıs cerden keldiñ magan,
Sıyınunun coluna kıldıñ zıyan.
- 4679 Bir kişiden uşunça zalal taptım,
Köpkö meni koşul dep kıynabağın!
- 4680 Ayılga, şaarlarga kirsem özüm,
Kişi menen bolot da işim, sözüm,
- 4681 Anan kaçan sıyınam? Anda maga,
Darbazası beyiştin cabilat da!
- 4682 Caş emesmin, kün sayın karıp baram,
Kudayga kulduk uruu — maksat magan.
- 4683 Maksatsız tüyşüktörgö kayra kaytuu,
Caraşabı özümö boorum aytçı?
- 4684 Bilimi dayra adam aytkan akıl,
Kutmanım, tereñ oylop bolgun makul:
- 4685 “Karılıktı oyloy cür caş ubakta,
Karılarda küç az da, mezigil kıska.
- 4686 Kuday de caş çağıñdan, kütpöyt mezgil,
Paydası karıganda, oşonu bil.
- 4687 Caşıñdan zıyarat kıl, kayra canat,
Karıgan soñ kayratıñ ketip kalat.
- 4688 Cigittik kez calındap küyüp turat,
Calpı curtuñ can-dilden urmat kıl!

67

**ODGURMIŞ ÖGDÜLMİŞ'E BU
DÜNYAYI UNUTUP,
VAR OLANA KANAAT
ETMEYİ SÖYLER**

- Cevap verdi Odgurmış: “Duydum seni,
Söyleyeyim cevap verip, dinle beni.
- Sözünün manasına yetenadam,
Dilediği daima gelir ona.
- Hayatımı halk ile geçireceğim diyen,
Anlayıp, çok şeyi bilmesi uygun.
- Toplasa insan malı zorluk ile,
Görmese çok zevkinigerek niye?
- Teslim etse faniliğe adam kendini,
Allah'ımın yoluna zarar de.
- Sen işte uzak yerden geldin bana,
Verdin zarar ibadetin yoluna.
- Bir kişiden bu kadar zarar gördüm,
Çoğunluğa katıl diye beni zorlama!
- Köylere, şehirlere gitsem kendim,
İnsan ile olur işim ve sözüm,
- Sonra nasıl ibadet ederim? O zaman bana,
Kapası cennetin kapanır da!
- Genç değilim, her gün yaşlanmaktayım,
Allah'a kulluk etmek, maksat bana.
- Maksatsız uğraşlarına geri dönme,
Yakışır mı özümö canım söyle?
- Bilgisi derya gibi adam söylemiş akıl,
Uğurlum, derin düşünüpol makul:
- “Yaşlılığı hep düşün gençlik zamanında,
İhtiyarlarda güç az ve müddet kıska.
- Allah de küçüklüğünden, beklemez vade,
Faydası yaşlandığında bunu bil.
- Gençken ziyaret et, yine parlar,
Yaşlandıktan sonra kuvvetin gidiverir.
- Yiğitlik zamanı alevlenip, yanıp durur,
Tüm yurdun can-ı gönülden hürmet eder!

- 4689 Baykuş bolup karıgan adam köp go,
Can ömürün ötkörgön beker, tekke!”
Zavallı olup yaşlanan adam çoktur,
Can ömrünügeçirmiş beyhude, boşuna!”
- 4690 Tiriliğin cırgalı ömür için,
Ömür bütsö — keregi taşka tiysin.
Diriliğinrefahı ömür için,
Ömür biterse hiç gereği kalmaz.
- 4691 Çogultasıñ baylıktı, tüyşük menen,
Kaltırasıñ kimge anı, özüñ ölsöñ?
Çoğaltırsın malı, zorluk çekerek,
Bırakacaksın kimeonu, kendin ölsen?
- 4692 Sen aytkanday Elikke kirdim deyli;
Dostu kütüp, el cayın bildim deyli.
Dediğin gibi, “Melik’egeldim diyelim;
Dostu bekleyip, halkın yerini bildim diyelim
- 4693 Payda kaysı? Acal da tabar olcoñ,
Eki kulaç böz ençiñ kokus ölsöñ!
Faydası ne? Ecelbulurmalını,
İki kulaç bez hissen,birden ölsen!
- 4694 Mınçalık küyüp-bışıp emne kerek,
Maksat eköo — cok müdöo andan bölök.
Bu kadar yanıp pişmeye ne gerek,
Maksatiki:Yok ondan başkamaksat.
- 4695 Anın biri— baylığıñ arbin bolso,
Ekiniçisibiylkte, sıyda çaşoo.
Onun biri, malın-mülkün çok olsa,
İkincisi hakimiyette pürüzsüz yaşamak.
- 4696 Ölbös bolso adamdar tübölüktüü,
Bul eköo anda adamga kerek deçi!
Ölümsüz olsa adamlar ebedî,
Bu ikisi o zaman adamgerek de!
- 4697 A birok bul eköönü aldı ölüm,
Aytçı boorum, keregi ne bul düynönün?
Fakat bu ikisini de aldı ölüm,
Söyle canım, gereği ne bu dünyanın?
- 4698 Kuttuu candın çırayı carkıp turat,
Baylığı artıp, ırayı balkıp turat.
Mutlu canın mumu yanıp durur,
Serveti artıpyüzü yumuşak olur,
- 4699 A eger bolso adamdın kutsuz colu,
Karıganda artılar arman-şoru.
Eğer kutsuz olsaadamın yolu,
Yaşlanıncaartarderdı belası.
- 4700 Ötö cakşı aytıptır bir daanışman,
O, cigitim, paydaluu anı ukşañ:
Çok iyi söylemiş bir danışment,
Ey yiğidim,faydalı onu dinlesen:
- 4701 Adamdın eñ asılı — karıgança
Camandıksız, cakşılık dayım kalsa.
İnsanın en asili yaşlandığında,
Kötülüksüz iyilik daim yapsa.
- 4702 Adamdın baktısız — karısa da,
Napsisinin artınan kuup tursa!”
İnsanın bahtsız yaşlansa da,
Nefsinin artından kovalayıp dursa!”
- 4703 Kanakey büt aalamdı ceñgen küçtüü,
Temir kapka sepildi kurgan kişi¹
Nerede tüm alemiyenengüçlü,
Demir kapılı kaleyi inşa eden kişi
- 4704 Kayda döböt aalamdı kezip çıkan,
Alp kara kuş at kılıp kökkö uçkan?²
Nerede tüm âlemi gezipçıkan,
Alp kara kuşu at yapıp göğe uçan?
- 4705 Kayda emi “Kudaymın!” dep cürgön neme,
Teñir anı çögörgön kök deñizge.³
Nerede şimdi “Allah’ım!” diye yürüyen,
Tanrı onu batırdı mavi denize.

¹ İrandın şahı Şagdat cönündö aytilip catat. (İran’ın şahı Şahdat hakkında söylenmiştir.)

² Miftik padişahı Namrud cönündö aytiluuda. (Miftik padişahı Nemrud hakkında söylenmiştir.)

³ Faraon (Firaun) kuranda özün Kuday dep esepseven karman. (Kuran’da kendine Allah diyen Firavun hakkında söylenmiştir.)

- 4706 Cer caynagan baylıkka toyboy kayra,
Cer sorgon Karınbayıñ azır kayda?
Yer kaynayan servete doymayıpda,
Yer emdiği Karınbay şimdi nerede?
- 4707 Çığış menen Batıştı baskan kayda,
Biyliğin keñ taratkan bardık cayga?¹
Doğu ile Batı'yı fetheden nerede
Hakimiyetinigeniş dağıtan her yere?
- 4708 Cılan tildüü karmagan tayagınan,
Deñizdi teñ carıltkan kayda adam?²
Yılan dilli sopasından tutan,
Denizi ikiye ayıran adam nerede?
- 4709 Büt aybañat, it-kuştu, kurt-kumurska,
Bağıntıp uluk bolgon adam kayda?³
Tüm hayvanat, it-kuşu, solucan-karınca,
Boyun eğdirmiş uluadam nerede?
- 4710 Kanakey ölgöngö can bergen kişi,
Ölümgö tutkun boldu akırı özü?⁴
Nerede ölenecan veren kişi,
Ölüme esir oldu sonunda kendisi?
- 4711 Kayda azır kuday süygön paygambarı?
Bul düynö ansız emi tul kaldı!
Nerede şimdi Allah'ın sevdiği resûlü?
Bu dünyaonsuz artık dul kaldı!
- 4712 Uşulardın baarisın ölüm aldı,
Sen emne, ölbös bolup kalğıñ barbı?!
Bunların hepsini ölüm aldı,
Senin birden ölümsüz olacak mısın?!
- 4713 Uşunday çaşoo zañı, tüzöp bolboyt,
Cagabı ce caknaybı surap koyboyt!
Böyle hayatın kanunu, değiştiremez,
Beğenip beğenmediğini senden sormaz!
- 4714 Uşunça sansız candar kirgen eken,
Kara cerdin karını toydu beken?
Bu kadar sayısız can girmiş yere,
Kara yerin karnı doydu mu acaba?
- 4715 Kara cerdin katmarın körsö açıp,
Kañça asıl candardı algan katıp!
Kara yerin tabakasın açıp bir baksan,
Ne kadar asıl canı katmış kendine!
- 4716 Kañça bekter çatışat turpak bolup,
Kañça bilgir cogoldu tüpsüz soolup.
Ne kadarbeyler yatarlar toprak olup,
Ne kadarâlim kayboldu, köksüz kuruyup.
- 4717 Bilip bolboyt beki, ce kul ekenin,
Kedey-baybı — ölümgö bir esebiñ.
Bilinmezbey mi kul mu olduğu,
Fakir mi zengin mi ölüme bir hesabın.
- 4718 Boy kötörmö, neçender oorubagan,
Cer aldında kıymılsız catıp kalgan.
Gururlanma, niceler hastalanmayan,
Yer altında yatıp kalmış, kıpırdamadan.
- 4719 Kañça can kaça albay cer töşöndü!
Tübölük tirüü kalçu biz bekenbi?
Ne kadar can kaçamadan yer serildi!
Ebediyen diri kalacak biz miyiz?
- 4720 Adam degen — colooçu, bağıtı alıs,
Uluu coldo üy kuruu bolboyt kalıs!
İnsan denen, yolcu, yönü uzaktır,
Büyük yolda ev kurmak anlamsızdır!
- 4721 Mende cok teñirime arzuu, tilek,
Meni koy, bir kudayım bolsun cölök!
Bende yok Tanrı'ma arzu, dilek,
Beni bırak, tekAllah'ım olsun destek!

¹ Aleksandr Makedonskiy (İskender) cönündö söz bolup catat. (Büyük İskender hakkında söylenmiştir.)

² Söz Musa paygambar cönündö bolup catat. (Söz Musa peygamber hakkında söylenmiştir.)

³ Kurandagı can-canbarlardın tilin bilgen Sulayman (Solomon) cönündö bolup catat. (Tüm mahlukların dilini bilen Kuran'daki Süleyman peygamber hakkında söylenmiştir.)

⁴ Bul kurandagı İsa (İsis) Paygambar cönündö. (Bu Kuran'daki İsa peygamber hakkında söylenmiştir.)

- 4722 Kul kılat adamdardı sarañdıgı,
Cetişet maga baarı, ukpaym anı.
- 4723 Aytkan sözün ugup al, cetik abdan,
Bul düynögö köñülü toygon adam:
- 4724 “Kaalaganım turmuştan toluk aldım,
Açközdük, kurmandıktın keçkem baarın.
- 4725 Irgıttım küñümdüktün azgırığın,
Tilek büttü, sözüm cok, beypil canım!”
- 4726 Bul düynö — açık talaa, bilgin cana,
Emne ekseñ, oşol ıgıgat caynap aga.
- 4727 Uruguñ cakşı bolso, önüm cakşı,
Demek sen, aşka toksuñ, kiyim cañı.
- 4728 Caman ekseñ — tüşümü bolot ñaçar,
Oor tüşük ertesı seni basar.
- 4729 Bögün sen kumarıñdı tiya albasañ,
Cakşılıktı körböysüñ sen eç kaçan!
- 4730 Bul düynönün tüşügün taşta, unut,
Kalsınçı tuybagan soñ esten ıgıp.
- 4731 Irgıtpasañ sen özüñ, al ırgıtat,
Carmaşsañ özüñ aga — çettep turat.
- 4732 Birgesiñbi? Emnege? Emne beret?
Al seni bulgagança alıs cönöt!
- 4733 Munu taştap, erteñki küñüñdü oylon,
Tabasıñ, beypil tınçtıq oşol coldon.
- 4734 Andan da cogorusun kılsañ maksat,
Eköönü teñ oydoboy, koygun taştap!
- 4735 Eki düynö ee bolgon canga cügün,
Oşondo birigişken erteñ, bögün.
- 4736 Al tüzgöndün baarısın sen alasıñ,
Caralgandı oşondon taba alasıñ.
- 4737 Caralgandan korkpogun, taştoo kerek,
Caratkandan korkkunuñ, saga cölök.
- 4738 Caratkanga calınbay, unutup sen,
Caralganga kayırılıu bolot beken?
- 4739 Sıyınıunun ak colu eköö gana:
Kim sıyınsa dilinen, urmat aga.
- Kul yapar insanları cimriliği,
Yetişir bana hepsi, dinlemem onu.
- Dediği sözünü dinle, olgun tamamen,
Bu dünyaya gönlü doymuş adamın:
- “İstedigimi hayattan tamamen aldım,
Açgözlülük, kurbanlık hepsini geçtim.
- Attımgeçiciliğinkandırmasımı,
Dilek bitti, sözüm yok, huzurlu canım!”
- Bil ki bu dünya açık tarla,
Ne ekersen, o çıkar kaynayıp yine.
- Tohumun iyiyseverim de iyi olur,
Yani sen toksun, giysin de yeni olur
- Kötü ekersen hasadın da kötü olur
Büyük kaygı sonra seni ezer.
- Bugün sen tutkunu tutamazsan,
İyiliği görmezsin sen hiçbir zaman!
- Bu dünyanın kaygısını bırak, unut,
Duymadıktan sonra akıldan çıkıp kalsın.
- Atmazsan sen kendin, o atar,
Yapışırsan kendin ona uzaklaşır.
- Beraber misin? Niye? Ne verir?
O seni kirletene kadar uzağa gönder!
- Bunu bırakıp, yarınki gününü düşün,
Bulursun huzur sukûnet bu yoldan.
- Bundan da yükseğini amaçlarsan,
İkisini de hiç düşünmeden bırak.
- İki dünyaya sahip olan canın yükünü,
O zaman birleşmiş yarımı, bugünü.
- O düzenlediğinin hepsini sen alırsın
Yaratılanı oradan bulabilirsin
- Yaratılandan korkma, bırakmak gerek,
Yaratıcıdan kork, sana O destek.
- Yaratana yalvarmadan, unutup sen,
Yaratılana yardım etmek olur mu?
- Kulluğınhak yolu ikidir sade:
Kim kulluk etse candan, hürmet ona.

- 4740 Carabasa casagan araketi,
Ömürü tekke ketip, erksiz deçi.
Yaptığı işleri hoşla gitmezse,
Ömrü boşla geçmiş, bir zavallı de.
- 4741 Cakşı işiñdi ökümdar özü köröt,
Caman bolsoñ uyattan cüdüyt, demek.
İyi işini hükümdar kendisi görür,
Kötüysen utançtan zayıflar,yani.
- 4742 Açsıñbı ce toksuñbu, tınba çıdap,
Bek — catat, a kuldarı — emgek kılat.
Açsın ya da toksun, dinlenme katlanıp,
Bey yatar, kulları ise çalışır
- 4743 Çıkpasa payda, maynap emgegiñden,
Anda ömürüñ bapasız ötöt eken.
Faydası olmazsa, makul emeğinden,
O zaman anlamsız geçmiştirömrün.
- 4744 Kızmatçıga bul işten payda kaysı,
Kanakey al kızmatın ırahatı?
Hizmetçiye bu işten fayda ne,
Nerede o hizmetin zevki?
- 4745 İlalık bir adamdın aytkanın uk,
İş kılunun maanisin bilgen toluk:
İlalı bir adamın sözünü dinle,
Çalışmanın manasın bilen tamamıyla:
- 4746 “Bek kızmatın atkaruu kıyın cumuş,
Köp kılsañ da, az bolot alkoos alış.
“Bey hizmetiniyapmak zor iş,
Çok yapsan da, az olur dua alış.
- 4747 Çağıp kılsañ — tutkunsuñ çıgalbagan,
Cakpaysıñbı — cek körüü ençi sagan.
Hoşla gidersen esirsin bırakılmayan,
Hoşla gitmezsen nefret hisse sana.
- 4748 Kızmatıña kubanba, bilip algın,
İşiñ için akırı ketet başıñ!
Bil ki hizmetine sevinme,
İşin için başın gider sonunda.
- 4749 Kubanat go deseñ sen — söğüp turat,
Koldoyt desen, — kayradan cüzün burat.
Sevinir ya desen sen, azarlar,
Kollardesen, yine yüzünü çevirir.
- 4750 Bilip bolboyt eç kaçan kılıktarın,
Alıp bütpöyt oydogu iştin baarın!”
Bilemezsin hiçbir zaman davranışlarını,
Alıp bitirmez aklındaki işin hepsini!”
- 4751 O uulum bul ömürüñ şamal belem,
Kölökö go, eç kaçan cay bilbegen.
Ey oğlum bu ömrün rüzgârdır,
Gölgedir, hiçbir zaman yer bilmeyen.
- 4752 Al zakım: bir körünüp, oyun kurgan,
Karmaym deseñ coloboy kaçıp turgan!
O seraptır: Bir görünüp, oyun kuran,
Tutarım desen yaklaşımdan kaçıp duran!
- 4753 Döölöt ketet körünüp, keler zamat,
Al şaşma, işenimsiz, eskiret bat!
Mutlulukgörünüverir, geleceği zaman,
O aceleci, güvensiz, yaşlanır hemen!
- 4754 Gereksiz bul dünyönün köyü maga,
Paydası çok men için döölötü da!
Gereksiz bu dünyanın uğraşı bana,
Faydasız benim için mutluluğu da!
- 4755 Teñirimdin atı ele — maga kubat,
Anın colu kubanıç berip turat.
Tanrı'mın adıdırbana kuvvet,
Onun yolu sevinç verir hep.
- 4756 Teñir süysün, kalgandan payda kaysı?
Şaytan-duşman teñirge, maga dağı!
Tanrı sevsin, başkasından fayda ne?
Şeytan düşmandır Tanrı'ya, bana da!
- 4757 Çaşoodo kubanıç da, ümüt oşo,
Kalka bolor tayanıç, süyünüç oşo!
Hayatta sevinç de, ümit de O,
Halkaolacak dayanak, sevinçO!

- 4758 Kiygenim — koy terisi, arpa-aşım,
Cetet uşu, unutkam men başkasın.
Giydiğim koyun derisi, arpa-aşım,
Yeter bu, unuttum ben başkasını.
- 4759 Kuday degen bir adam aytkan sözü;
Kalenderçe çaşaptır toodo özü:
Allah diyen bir adamın dediği sözü;
Derviş gibi yaşamış dağda kendisi:
- 4760 “Iraazımın, cetişet maga deçi,
Aşım — kebek, kiygenim — koy terisi.
“Razıyım ben, yeter benim için de,
Aşım kepek, giydiğim koyun derisi.
- 4761 Baldan tattuu men için içe-karın,
Şayıdan artık çepken üstümdögü!”
Baldan tatlı benim'çin yediklerim,
İpekten iyi çepken, üstümdeki!”
- 4762 Tamak cetet içe ber carılğança,
Bir maga toyuş için cetet arpa!
Yemek yeter, patlayana kadar ye,
Tek bana doymak için yeter arpa!
- 4763 Bışkan nan ce, köcö iç — ömür ulap,
Baarın aymaar maldıktan bolgun iraaik.
Pişmiş ekmek ye, süt iç ömür ekleyip,
Hepsini yiyip bitiren mallıktan uzak ol.
- 4764 Kızıkpa tartuu, sıyga — açuu berer,
Tattuu için tabaariñ — kazılğan kör!
Heveslenmesafa, ikramaacı verir,
Safa için bulacağınkazılan mezar!
- 4765 Tattuu tamak — kekirtek, aşkazanga,
Aşkazanga aldırsañ — malsıñ anda.
Tatlı yemek boğaza, mideye,
Mideye düşkünsen malsın o zaman.
- 4766 Adam süyöt kımkap ton kiyingendi,
Kutmanım, capsañ boldu uyat cerdi!
İnsan sever ipekli giysi giyeni,
Yiğidim, kapatsan yeter ayıp yeri!
- 4767 Karındı bir toyguzsañ — eki kün da,
Bir ton kiyseñ, cetişet — eki cılga.
Karnı bir doyursan iki gün de,
Bir giysi giyersen, yeter iki yıla.
- 4768 Eköö için özümdü kulday kılıp,
Kızmat kılsam caraybı bilip turup.
İkisi için kendimi kul gibi yapıp,
Hizmet etsem hoşça gider mi bilerek.
- 4769 Biyik toodon, tömönkü tüzgö çeyin,
Tirtüü candar azapta karmayt özün.
Yüksek dağdan, aşağıdaki ovaya kadar,
Diri canlar kendilerini azapta tutar.
- 4770 Muñ bilbegen bir gana kuday özü,
Muñduularga kayrılar cölök deçi.
Dert bilmeyen sadece Hakk'ın kendi,
Dertlilereyönelen destek,kendi.
- 4771 Bağıştadım oyumdu bir kudayga,
Tilegim, oyum dağı menin anda.
İthaf ettim düşüncelerimi tek Allah'a,
Dileğim, düşüncem de benim onda.
- 4772 Birimdigi kudaydın maga maalim,
Köñülümdön işenem aga dayım.
Allah'ınbirliği bana malûm,
Gönlümden inanırım ona daim.
- 4773 Uyku körböy tileymin cakşılığın,
Kaydan tabam, begisiz maga anım!
Uyku görmeden dilerim iyiliğini,
Nerede bulurum, belirsiz bana bu!
- 4774 Tilegim teñirimde köz irmebey,
İşin köröm, cürömün özün körböy,
DileğimTanrı'ndangöz kırpmadan,
Yaptıklarını görürümkendisini görmeden,
- 4775 İzdegen can uktabayt, közdöyt dayım,
Tappay kalsañ tagdırga taarınbağın.
Arayan can uyumaz, gözler daim,
Bulamazsan, kadere darılma.

- 4776 İzde tınbay — col uzak, coldon kalba,
Cetpeymın dep kozgolboy catıp alba.
- 4777 Tilegender es alıp catıp bolboyt,
Catkandarga canaşıp bakıt konboyt.
- 4778 Dalbas urgan tilekke kantip cetpeyt?
Daldayıp catıp algan neni köksöyt!
- 4779 Eñ algaç özü maga köñül böldü,
Emi men aga arnadım ömürümdü.
- 4780 Abalı özü meni kelse degen,
Emi men calgız anı eñsep kelem.
- 4781 Teñirimdi uşunday kantip süyböym,
Tınçtıgımdı cogotup dayım izdeym?
- 4782 Kaygı, kırsık kelgende teñir cölök,
Künümdüktön kutkarıp korgop kelet.
- 4783 Abalı özü taptı, körgözdü col,
Emi aga ak dilimden sunamın kol.
- 4784 Al carattı özümdü, tanbaym anı,
Östürdü, tarbiyalap colgo saldı.
- 4785 Eldi taştap oşogo boydu kattım,
Ar balaadan asırıp saktaarı çın!
- 4786 Calgızımın, biroq özü köküröktö,
Teñir atı cüröktö, күndüz, tündö.
- 4787 Teñir maga işeniç, cölök, kalkañç,
Maga tamak kee күndö bolgondo aç,
- 4788 Kuday degen adamdın uk aytkanım,
Kır cukpagan taptaza dili anın:
- 4789 “Köñüldögü sıyrımdı açam saga,
Kıyalımda bir sen dep uçam saga.
- 4790 Kuday menin kubañçım tayanıçım,
Kalganınan kaçamın, bezip saga!”
- 4791 O düynö üçün algansıñ bu düynönü,
Taştabasañ munusun — kütpöyt tigi!
- 4792 Bul düynödön cüzüñdü burup ketkin,
O düynögö oşondo koluñ cetsin.
- 4793 Bugünkünü oyuñdan çıgarbasañ,
Erteñkini tabasıñ kantip anan!
- Ara durmadan yol uzun, yoldan kalma,
Yetişemem diye hareketsiz yatma.
- Dileyenler dinlenip yatmazlar,
Yatanlara yanaşıp baht konmaz.
- Hep çalışan dileğe nasıl ermez?
Serilip yatan nedileğe erer!
- İlk önce kendisi bana itibar etti,
Artık ben ona adadım ömrümü.
- Önce kendisi bana gelse demiş,
Artık yalnız ben onu arzu ederim.
- Tanrı'mı bu kadar nasıl sevmem,
Huzurumu kaybedipdaimararım?
- Kaygı, bela geldiğinde Tanrı destek,
Geçicilikten kurtarıp korur hep.
- Önce kendisi buldu, gösterdi yol,
Şimdi ona ak gönlümden uzatırım el.
- Beni o yarattı, inkar etmem onu,
Yetiştirdi, terbiye edip yola koydu.
- Halkı terk ederek ona sığındım,
Her beladanesirgerkorurçerçek!
- Yalnızım, ama kendisi göğsümde,
Tanrı adı yürekte, gündüz-gece.
- Tanrı banagüven, destek, kalkandır,
Aç kaldığım günlerde bana yemektir.
- Allah diyen adamın dinle dediğini,
Kirlenmeyen tertemizdir onun dili:
- “Gönlümdeki sırrımı açarım sana,
Hayalimde bir sen diye uçarım sana.
- Allah benim sevincim, desteğim,
Başkasından bezip sana kaçarım!”
- Öbür dünya için alansın bu dünyayı,
Bırakmazsan bu dünyayı beklemez diğeri!
- Bu dünyadan yüzünü çeviriver,
Öbür dünyaya o zaman elin yetsin.
- Bugünkünü aklından çıkarmazsan,
Sonra yarınkini nasıl bulacaksınız!

- 4794 Bul düynö korkunuçtuu, tamçısı — uu,
Tazalık, tunuktuktu izdeseñçi!
- 4795 Künümdüktün tüyşügün unut baçım,
Ak coluñdu erteñden tabarıñ çın.
- 4796 Akdilmiş büt çındıktı bilip algın,
Bilgenimdi aytayın, kulak salgın!
- 4797 Tört toskooldu talkalap taştabasañ,
Tört işiñdi bütöpöysüñ sen eç kaçan.
- 4798 Kumardıktın düynösün unutupasañ,
O düynönün eşiği bekem sagan.
- 4799 Ketpeseñ eldi taştap özüñ alıs,
Oylobo kudayıma boldum kalıs!
- 4800 Kumardıktın arkasın sındırbasañ,
Ak coluñdu tappaysıñ kança bassañ.
- 4801 Kumardıktı oyundan alıp taşta,
Oşondo kuday colun bolot tapsa.
- 4802 Düynö cay — musulmanga tünöp ötür,
Cırgaldı tünök caydan kütüü beker!
- 4803 Ñapsiñdi tıy, dayıma alıp kolgo,
Mına oşondo çıgasıñ tuura colgo.
- 4804 Tek ötkörbö künüñdü celdey sızgan,
Bilip koy kayra kelbeyt koldon çıkkın.
- 4805 Ömürüñ tekke ketse — kütöt tozok,
Bir ömür koldon çıksa — başkası cok!
- 4806 Akılman aytkan sözü, oyu deñiz,
Oyu biyik, a özü cönököy, tüz:
- 4807 “Bir curttañ başka curtka köçsöñ anda,
Köççü coldu tandagın aldın ala.
- 4808 Colduu bolot, köçköñdö dayar adam,
Aldın ala kam körsö özü agan.
- 4809 Şaşsañ da, şaşpasañ da köçüü abzel,
Köçüñdün barar ceri — karañgı kör!
- 4810 Beksıñbi ce kulsuñbu — tüşün özüñ,
Tübölüktüü emessiñ, kütöt ölüm.
- 4811 Çaşaysıñbı miñ çaştı, ce on segiz,
Sen ölösüñ — artıñda kaltırgın iz!
- Bu dünya korkunç, damlası zehirdir,
Temizlik, duruluğu ararsan!
- Bu dünyanın kaygısını unut çabuk,
Ak yolunu yarından bulacağın gerçek.
- Ögdülmüş, bütün gerçeği öğren,
Bildiğimi söyleyim, kulak ver!
- Dört engeli parçalayıp atmazsan,
Dört işinhalletmezsinhiçbir zaman.
- Tutkunluğun dünyasını unutmazsan,
Öbür dünyanın kapısı sağlam sana.
- Gitmezsen halkı bırakıp kendin uzağa,
Allah’ıma göre oldum diye düşünme!
- Tutkunluğun arkasını kırmazsan,
Ne kadar bassan da ak yolunu bulamazsın.
- Tutkunluğu aklından alıp at,
O zaman Allah yolunu bulabilirsin.
- Dünya Müslüman’ageceleyip geçecek yer,
Huzurugeceleme yerinden beklemek boşuna!
- Nefsini tut, daima alıp ele,
İşte o zaman çıkarsın doğru yola.
- Boş geçirmegününüyel gibi giden,
Bil ki geri gelmez elinden çıkan.
- Ömrün boşuna geçse beklercehennem,
Bir ömrün elden çıksa başkası yok!
- Akıllımın dediği sözü, fikri deniz,
Fikri büyük, kendisi ise mütevazi, dürüst:
- Bir yurttan başka yurda göçmek o zaman,
Göç yolunu seçmen lazım ondan önce.
- Talihli olur göçtüğünde hazır adam,
Ondan önce ilgilenirse kendi onunla.
- Acele etsen de etmesen de göçmek iyi,
Göçünün varacağı yer karanlık mezar!
- Beysinya da kulsun, anla kendin,
Ebedî değilsin, bekler ölüm.
- Bin yıl mı yaşayacaksın veya on sekiz,
Sen öleceksin ardında bırak iz!

4812 Baysıñbı, kedeyıñbı, turbayt ılgap,
Ötkön kün, cıl çok kılbat baarın aymap.

4813 Cetse da atak-dañkıñ töböñ kökkö,
Kirip catar orunuñ kara cerde.

4814 Kim ötkörsö ömürün paydası çok,
Özün örttöyt, mal okşop aylası çok!”

4815 Denesi çıñ, a bolso oyu aram,
Oposuz anday çaşoo, köz artpa agan!

4816 O, boorum, sen men için azap çekpe,
Özüñö ıyla, sen emi özüñdü este.

4817 Künümdüktün akırı tartkan tuzak,
Azgırılba sen aga — bekem tutat.

4818 Bugün senin döölötüñ aşır-taşsa,
İşenbe, erteñ anın colu başka.

4819 Ölümüñdü unutpa, acalga alat,
Bukturmadan çıkkanday tosüp kalat.

4820 Dalay erdi kaltırbay ölüm cedi,
Dalay baylık çaçıldı kalbay izi!

4821 Körögöç biröo aytıp eskertken söz,
Ölüm-balee, anısın unutpa eç:

4822 “Köp adamga kör oozun ölüm açtı,
Ölümdü oylogoñdo tögöm çaştı,

4823 Ökümdarlar çok boldu menmensingen,
Askeri, kuralı bar, attuu-baştu!”

4824 Ömür ötöt irmemde unutpagın,
Ötkön küñdü kayruuga kelbeyt alıñ!

4825 Beypil küngö aldanba, uçup ötöt,
Baktıña işenbe ötüp ketet!

4826 Baatırın degendi da acal eñdi,
Ulukmun degendi da acal ceñdi.

4827 Ölüm buzdu şaardı, kıştaktardı,
Ölüm, buzdu ordonu, saraylardı.

4828 Cer aldında miñdegen ölüc catat,
Tirüülördü çakırıp kütüp atat.

4829 Közüñdü açıp alarga nazar salçı,
Catkandın begi kaysı, kulu kaysı?

Zengin veya fakir misin, fark etmez,
Geçen gün, yıl hepsini yiyip yok eder.

Erişse de şan-şöhretin başın göğe,
Girip yatacağın yerin kara yerde.

Kim geçirirse ömrünü faydası yok,
Kendini yakar, mal gibi çaresi yok!”

Bedeni sağlam, ki düşündüğü haramsa,
Faydasız öyle hayat, bakma bile ona!

Ey canım, sen benim için azap çekme,
Kendine ağla, şimdiden kendini hatırla.

Geçicinin sonunda çeken tuzak,
Aldanma sen ona sağlam tutar.

Bugün senin servetin aşır-taşsa,
İnanma, yarın onun yolu başka.

Ölümünü unutma, ecel gelir,
Pusudan çıkmış gibi karşılar.

Birçok eri bırakmadan ölüm yedi,
Birçokmalsaçıldı kalmadan izi!

İyi gören biri söyleyip hatırlatan sözü,
Ölüm- belâ, hiç unutma bunu:

“Çok insana mezar ağzınıölüm açtı,
Ölümü düşündüğünde dökerim yaşı,

Övünen hükümdarlar yok oldu,
Askeri, silahı olan, seçkinleri!”

Ömür geçer çabucak unutmayın,
Geçmiş günü döndürmeyeyetmez gücün!

Huzurlu güne aldanma, uçup gider,
Mutluluğuna inanma, geçip gider!

Kahramanım diyeni de ecelkaptı,
Uluyum diyeni de ecel yendi.

Ölümyıktı şehirleri, köyleri,
Ölüm yıktı ülkeyi, sarayları.

Yer altında binlerceölü yatıyor,
Dirileri çağırıp bekliyor.

Gözlerini açıp da onlara bak,
Yatanların hangisi bey, hangisi kul?

- 4830 Karabayt ölüm senin daracaña,
Ölümdü ceñgen barbı aytçı kana?!
- 4831 Paygambardı kaltırbay ölüm alğan,
Bul baleeden kutular barbı argañ!
- 4832 Bul düynö işenişsiz, azap canga,
Aldamçı, kataal cana azgırılma!
- 4833 Almaşılıp, ulam çubap kündör ötöt,
Cakşı-caman, tuurası ötöt-ketet.
- 4834 Togu da, açı dağı aman kalbayt,
Bek, bayı, kedeyi da kutula albayt.
- 4835 Cırgalıñ, kuuralıñ da ötöt, demek,
Bolbosko çırıldatıp emne kerek?
- 4836 Aytayın aytkan sözün akılmandım,
Köñül-sözü töp bolgon dayım anın:
- 4837 “Maktançaak az işterge kagat töşün,
Kökkö teñep kötöröt anday özün.
- 4838 Acal kelse andaylar mögdüröşüp,
Köksösün ölüm basaar, caap közün!”
- 4839 Ilımsırap söz aytım men özüñö,
Kutmanım köñül bölüp, kulak töşö!
- 4840 Bul çındıktı kim taanıp, baalay bilse,
Calğan düynö al üçün bolbos nerse,
- 4841 Cıgittik kezim öttü, çaş emesmin,
Kara çaçım agardı başka sezim.
- 4842 Acaldı oylonuuga mezgil cetti,
Kutmanım ölüm cakın, çaştık öttü.
- 4843 Acal cakın, kubanıç alıs kaldı,
Ölgöndön soñ başka da cumuş barbı!
- 4844 Baleeni özüm sezip turup, anan,
Eliktin kızmatına kantıp baram?
- 4845 Elikke menden takır cokko cardam,
İşenseñ aytkan sözgö, uşul paydam.
- 4846 Al oyloyt meni tirüü çaşayt go dep,
Men ketkem bul düynödön — oyloşu ep.
- 4847 Caratkanda kudayım adamdı uşul,
Eki tüyşük — eki işke caratıptır.
- Bakmaz ölüm senin derecene,
Ölümü yenen var mı söyle bakalım?!
- Peygamberi bırakmadan ölüm aldı,
Bu beladan kurtaracak çaren var mı!
- Bu dünya güvenilmez azap cana,
Aldatıcı, zalim ve de kandırıcı!
- Değiştirilip boyuna sıralanıp günler geçer,
İyi-kötü, doğrusu geçer-gider.
- Toku da açı da mesut kalmaz,
Bey, zengin, fakiri de kurtulamaz.
- Huzurun, acıların da geçer, kısaca,
Olmazayaygara etmeye ne gerek?
- Söyleyeyim dediği sözünüakıllının,
Gönül-sözü doğru daim onun:
- “Övüngenaz işleretutar göğsünü,
Göge denk getirip kaldırır öyle özünü.
- Ecel gelse öyleler çok yorulup,
Arzusunu ölüm basar, gözünü kapatıp!”
- Yakın görüp söz söyledim ben sana,
Azizim, itibar edip beni dinle!
- Bu gerçeği kim tanıyıp değer bilirse,
Yalan dünya onun için değerli olmaz,
- Yiğitlik çağım geçti, genç değilim,
Kara saçım agardı, başka hislerim.
- Eceli düşünmeye vaktim geldi,
Azizim ölüm yakın, gençlik geçti.
- Ölüm yakın, sevinç uzak kaldı,
Öldükten sonra başka iş var mı!
- Belayı kendim sezip durup, sonra,
Melik’in hizmetine nasıl giderim?
- Melik benden hiç görmedi yardım,
İnanıсандediğim söze, bu faydam.
- O düşünür beni diri, yaşıyor diye,
Olur, bu dünyadan gittim düşünse.
- Yarattığında Allah’ım insanı bu,
İki kaygı iki iş için yaratmıştır.

- 4848 Birine — beyiş, birine — tozok bergen,
Birin tepsep, kötöröt birin cerden.
Birine cennet, birine cehennem vermiş,
Birisi çigneyip, kaldırır birini yerden.
- 4849 Beyişti tilegenge col körsöttü,
Tozok colun caşırbay ayta ketti.
Cenneti dileyene yol gösterdi,
Cehennem yolunu gizlemeden söyledi.
- 4850 Ötöym degen kuluna turat dayım,
Kudayım kömök kılıp köröt kamın!
Yaparım diyen kuluna durur daim,
Allah'ımdestek olup, görür gamını!
- 4851 Kudayım bir al kulum dese boldu,
Açık bolot ar dayım anın colu.
Allah'ımtek al kulum dese yeter,
Onun yolu her daim açık olur.
- 4852 Al sıyınsa künu-tünü ditin açıp,
Miñ türkün cakşılıktın eşiği açık.
O sığınsagece-gündüz arzusunu açıp,
Bin türlü iyiliğin kapısı açık.
- 4853 Bilgenimdi kaltırbay bul turmuştan,
Kutman dosum, caşırbay aytım sagan.
Bildiğimi bırakmadan bu hayattan,
Sevgili dostum, gizlemeden söyledimsana.
- 4854 Akıl boloor asıl söz saga kerek,
Mına bular, çınında ötkürürök:
Akıl olacak asıl söz sana gerek,
İşte bunlar, aslında daha keskin:
- 4855 “Akıretti izdeseñ — tüz col mına,
A baylıktın coldoru — dayım saga.
“Ahireti arıyorsan düz yoliște,
Zengiliğin yolu isebelli sana.
- 4856 Tagdırdı colduu bolsoñ, bakıt ulap,
Tilegeniñ baarısı kelet daana
Kaderde şanlı isen, bahtekleyip,
Dilediğinin hepsi gelir tek tek.
- 4857 Başkanı kantip anan tiley alam,
Tileğim cardam berüü dayım sagan!
Sonra başkasını nasıl dileyebilirim,
Dileğimyardım etmekdaim sana!
- 4858 Tapşırsın Elik meni teñirime
Duba okuyun atına anın kündö.
Teslim etsinMelik beni Tanrı'ma,
Dua edeyim her gün onun adına.
- 4859 Tüşündüñ bilgenimdin baarın aytım,
Büt uktuñ, kaltırbastan ayta bargın.
Anladın, bildiğimin hepsini söyledim,
Hepsini dinledin, atlamadan hepsini söyle.
- 4860 Tüşün maga, a eger tüşünbösoñ,
Erte-keçpi çındıktı tüşünörsüñ.
Anla beni kieğer anlamazsan,
Sabah ya da akşam gerçeği anlarsın.
- 4861 Akılı — deñiz adam, aytkan eken,
Tıñsagın, cüzüñ carık bolosuñ sen:
Akılı deniz olan adam söylemiş,
Dinle, yüzün parlak olursun sen:
- 4862 “Aytkan sözüm bugün saga tüş bolor,
Akıl tutsañ adilettüü iş bolor.
“Söylediklerim bugün sana düş olur,
Aklında tutarsan adaletli iş olur.
- 4863 Aytkandı ugup, ar sözü este kalsın,
Ukpagandar — bir baleege tuş bolor!”
Deneni dinleyip her sözü aklında kalsın,
Dinlemeyenler bir belayla karşılaşır!”
- 4864 Keçirsın bar künömdü Elik menin,
Taarımıçın cazuunu oylon özüñ.
Affetsin tüm suçumuMelik benim,
Dargınlığı nasıl gider,düşün kendin.
- 4865 Mařakattuu emgeđiñ, coluñ alıs,
Kudayım özü bolsun saga kalıs.
Meşakatli işin, yolun uzak,
Allah'ım kendi olsun sana destek.

4866 O, boorum oorutpaçı köñülümdü,
Üzö körbö dostuktı, soz koluñdu!”

Ey canım acıtma gönlümü,
Bozma dostluğu, uzat elini!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmiş'in Ogdurmuş'a dediği cevabı

4867 Coop kılıp Akdilmiş ayttı: “İşen,
Ak coluñdu tüşündüm aytıp bergen.

Cevap verdi Ögdülmiş dedi: “İnan,
Ak yolunu anladım söyleyiverdiğin.

4868 Kulak töşöp tıñdadım aytkanıñdı,
Süylöböym, ak sözüñdön köñül tıñdı.

Kulak verip dinledim dediğini,
Söylemem, ak sözüñdengönül dinlendi.

4869 Çındık bar, adilet bar aytkanıñda,
Kalgandarı bütündöy calgan tura.

Söylediğinde gerçek var, adalet var,
Diğerleritamamen yalandır.

4870 Tuura aytasıñ, bul işim okşoyt oyun,
Moyun sundum, çındıkka kul boloyun.

Doğru söylersin, bu işim benzer oyuna,
Boyun eğdim, gerçeğe kul olayım.

4871 Men kettim, turgun emi aman-esen,
E, adam, eki düynö köyünö ötkön!

Ben gittim, kal sen şimdisağ-salim,
Ey iki dünya bahtına geçen adam!

O, boorum, kuday saga kubat bersin,
4872 Dubañda bizdi unutupay eskerersin.

Ey canım, Allah sana kuvvet versin,
Duanda bizi unutmadañ hatırlarsın.

4873 Men üçün da kudaydan kılğın tilek,
Ak coluna çıkarıp bolsun cölök!”

Benim için de Allah'tan dilek,
Ak yoluna çıkarıp, olsun destek!”

* * *

* * *

4874 Sözüñ bütüp, ordunan turdu dağı,
Koştoştı — üyün közdöy bağıt aldı.

Sözüñü bitirip, yerinen kalktı ve,
Vedalaştı evine doğru yön aldı.

4875 Atka minip üyünö kirip keldi,
Üygö kirip, cambaştap aldı örgüü.

Ata binip evine girip geldi,
Eve girip dinlenmeye yattı.

4876 Tamak içip, caylanıp oygo battı,
Ukkandarın oyunda taktap cattı.

Yemek yiyip sükûnetle düşünceye daldı,
Duyduklarını aklında düzenliyordu.

4877 Kün cüzünö camındı kara parda,
Düynö cüzü orondı karañğıga.

Güneşin yüzü kapandı kara perdeyle,
Dünya yüzü büründü karanlığa.

4878 Rum kızıbaykatpay cüzün captı,
Kara çaçı kaptadı tuş-tuş caktı¹.

Rum kızı dikkat çekmeden yüzünü örttü,
Kara saçı kapladı her tarafı.

4879 Büt aalam kara kuldun önün kiydi,
Kuş uçpay, baskan kadam colun tıydı.

Bütün alem kara kulun şeklini aldı,
Kuş uçmadan, yürüyen yolunu bıraktı.

4880 Daarat alıp, namazın okup büttü,
Saldırıp, töşögünö cata ketti.

Abdest alıp, namazını kılıp bitirdi,
Serip, döşeğine yatıverdi.

4881 Bir az uktap, oygonup baş kötörsö,
Kıyşayıptır Mars cıldız karap körsö.

Biraz uyuyup, kalkıp başını kaldırdığında,
Mars yıldızı yerini değiştirmiş baktığında.

¹ Tün tüştü degen maanide. (Gece düşü manasında.)

4882 Karasa Ürkör oop ketkeñ eken,
Çığışka Çayan tuup ötkön eken.

4883

Köpkö cattı köz irmep uktay albay,
Kaltırap bezgek bolgon kesel canday.

4884 Köpkö çeyin uykusuz cattı oylop,
Supa salat çığış cak tündü kozgop.

4885 Asman ali köö sımal karañğı ele,
Carık nuru taraldı bolup cebe.

4886 Kün çıkkanda karañğı tarap ketti,
Altın tüstüü bayragın kökölöttü.

4887 Akdilmiş cuungan soñ turup baçım,
Bilgeninçe okudu bagımdatın.

4888 Kötörülüp Kün şaşke bolgon çende,
Akdilmiş han sarayga kelip kirdi.

4889 Kirsin-dedi ukkan soñ Elik anı,
Kol kuuşurup booruna, kirip bardı.

4890 Elik anda otur dep berdi caydı,
Adep saktap oturdu al sıpayı.

Eликтin Akdilmişke bergen suroosu

4891 Azdan soñ Elik özü söz başadı:
“Coop berçi kutmanım, suraym dağı

4892 Tuuganıñ emne dedi? İşiñ kaday?
Emne keldiñ? Canıña koşup albay?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

4893 Coop kılıp Akdilmiş ayttı kepti,
Bolgon sözdü, kaltırbay süylöp öttü.

4894 Eköönün ortosunda süylöşüünü,
Coop kılıp Elikke ayttı cöndüü.

4895 Elik turdu oygo batıp kamıgıp,
Közdön çaşı şorgolodu agılıp.

Eликтin Akdilmişke aytkan coobu

4896 “Senin booruñ,— dedi al, açık ayttı,
Anın sözü adilet, çındık cakşı.

4897 Zordoduk özübüzdü biz özübüz,
Zorduk menen aga da keltirdik küç.

Baktığında Ülker bir tarafa yatmış,
Doğu’da ise Akrep doğup geçmiş.

Çok yattıgözünü yumup uyuyamadı,
Titreyip sıtma olan hasta can gibi.

Uzun süre uykusuz yattı düşünüp,
Şafak söküyordudoğudageceyatıp.

Gök hala kömür gibi karanlıktı,
Parlak nuruok olup dağıldı.

Güneş çıktığında karanlık dağıldı,
Altın renkli bayrağını yükseltti.

Ögdülmüş yandıktan sonra çabuk kalktı,
Bildiği kadar sabah namazını kıldı.

Yükselirken Güneş kuşluk vaktinde,
Ögdülmüş, han sarayına gelip girdi.

Girsin dedi duyduktan sonra Melik onu,
Kollarını birleştirip bağrında girip geldi.

Melik ona otur diye verdi yeri,
Edep kollayarak oturdu o soylu.

Melik’in Ögdülmüş’e sorduğu soru

Az sonra Elik kendisöze başladı,
Cevap ver bahtlım, soracağım.

Kardeşin ne dedi? İşin nasıl?
Niye geldin? Yanına katıp almadan”

Ögdülmüş’in Melik’e dediği cevabı

Cevap verip Ögdülmüş söyledi sözü,
Duyduğunu hiç atlamadan söyledi.

İkisinin arasındaki muhabbeti,
Cevap verip Melik’emuntazam söyledi.

Melik kalktı düşünceye daldı küsüp,
Gözden yaşsı sicim gibi akitıp.

Melik’in Ögdülmüş’e dediği cevabı

“Senin kardeşin, dedi o, açık söylemiş,
Onun sözü adil, gerçek, iyi.

Zorladık kendimizi biz kendimiz,
Zorlayarak onu da ezdik.

- 4898 Bul ömür ötüp ketet, kalbayt izi,
Kelgeni da toktoboy, ketet deçi.
- 4899 Tübölüktüü kündörün kiyin kelet,
Cakşı, caman toktoboyt, öto beret.
- 4900 Tübülüktüü düynögö cetken cakşı,
Demek al, köp cakşılık, sıymık taptı.
- 4901 Tuura aytat bir booruñ, köptü bilet,
Çakıruu bizge anı — önbös tilek.
- 4902 Baarıbız tutkunubuz napsibizdin,
Beker tura tüyşügü küñümdüktün!
- 4903 Aytkanın uk, peyli keñ ayköl adam,
Akıl sözü andaydın sabak sagan:
- 4904 “Napsiñdi tıya albasan kumar ceñet,
Azabiña eki ese özün sebep,
- 4905 Napsi ceñse köñülün ölüp kalıp,
Köñül ölsö, işenim öçörü anık.
- 4906 Köñülübüz ölükpü, tutkunbuz biz,
Kumar bağı çoñoyup coonoyot cüz”.
- 4907 Uluktuk, biyiktik da, döölöttüü kez,
Kutmanım, túbülüktüü dayım emes!
- 4908 Turmuştun cırgalı az, kuuralı köp,
Sırkoo, kargış carmaşat canıñdı cep.
- 4909 Eñ akıldu adamdın cakşı sözü,
Köp körüp bul turmuştı bilgen özü:
- 4910 “Uluk bolsoñ kubanba mansabiña,
Uluktardın tüyşügü arbın tura.
- 4911 Kubanıçtın kaygı cüröt soñunda,
Irakat, meenet koştóp kelet saga!”

Bu ömür geçip gider, kalmaz izi,
Geleni de durmadan gider.

Ebedi günlerin sonra gelir,
İyisi, kötüsü durmaz, hep geçer.

Ebedi dünyaya ulaşmak iyi,
Yani o çok iyilik, saadet buldu.

Doğru söylüyor kardeşin, çoğubilir,
Onun bize gelmesi gerçekleşmez dilek.

Hepimiz esiriyiz nefsimizin,
Boşunadır kaygısı faniliğin.

Dediğini dinle, cömert yiğit adamın,
Akıllı sözü öylenin ders senin için:

“Nefsini tutamazsan ihtiras yener,
Azabına iki kat kendin sebep.

Nefsin yenerse gönlün ölüverir,
Gönül ölürse, inancınısilineceği bellidir.

Gönlümüz ölü ise, esiriz biz,
Tutku bağı büyür,kalınlaşır yüz”

Ululuk, büyüklük de zengin an,
Umudum ebedi daim değil!

Hayatınhuzuru az, sıkıntısı çoktur,
Hastalık, lanet yapışır canını yer.

En akıllı insanın iyi sözü,
Çok görüp bu hayatı bilen özü:

“Ulu olsan güvenme makamına,
Ulularınkaygısıpek çoktur.

Sevincin kaygı gelir sonunda,
Rahatlık sıkıntı birlikte gelir sana”

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 4912 Elik ayttı kayradan: “Akdilmişim!
Çakırgan seabimdi bilgin özüñ.
- 4913 Eger andan paydanı köröm desem,
Mınçalık san tüyşökkö tüşpöyt elem!
- 4914 Katuu turdu, kelüügö inabadı,
Tuugan, dostun koyunu tartpadı anı.
- 4915 Aşık ketpey aytıptır çındık sözdü,
Küçkö salıp macburloo bolboyt emi.

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

Melik dedi yine: “Ögdülmiş'im!
Çağırma seabimdi öğren kendin.

Eğer ondan fayda görmek isteseydim,
Bu kadar çok zorluk çekmezdim!

Sert durdu, gelmeye razı olmadı,
Kardeş, dostun kucağı onu çekmedi.

Fazlası olmadan söylemiş doğru sözü,
Zorlayıp mecbur etmek olmaz artık.

4916 Emgegiñden çıkpadı eç bir maynap,
Col azabın, köp tarttıñ candı kıynap.

4917 Kutmanım şaşılbaylı, kütölüçü,
Kanday bolup ayaktayt anın işi.

4918 Keleçek kün belgisiz, karañgıda,
Nurları carık kılar kün çıkkanda!

4919 Mezglil özü — tartılğan caaga tete,
Cırgal, kırsık cebesin atar neçe.

4920 Büt işiñdi kudaydın erki dep bil,
Cokton bariñ caralat — cetse mezglil.

4921 Çıkpasa işteriñdin irahatı,
Kutmanım, kütö turçu şaşılbaçı.

4922 Turmuş degen uşunday kuusañ kaçat,
Taştap koysoñ, çakırıp coluñdu açat.

4923 Sabırkılıp bir azga sınavlıçı,
Kolubuzga bir konor bakıt kuşu!

4924 Tek koygun, özü eñsep izdep keler,
Dalay colu tolgonup, oylop körör!”

* * *

4925 Elik sözün uşintip ayaktadı,
Akdilmiş sılık turup, kaltırdı anı,

4926 Mezglil uçup, kün öttü kün artınan,
Elik batat san oygo ulam-ulam.

Emeğinden çıkmadı hiçbir anlam,
Yol azabını çok çektin canı zorlayıp.

Bahtlım acele etmeyelim bekleyelim,
Nasıl olup sona erecek onun işi.

Gelecek gün belirsiz, karanlıkta,
Nurları aydınlattır güneş çıktığında!

Zaman kendisiçekilmiş yay gibidir,
Nice mutluluk, dert oklarını atar.

Tüm işiniHakk'ın iradesi bil,
Yoktan var yaratılır, vakti gelince.

Çıkmazsa işlerinin rahatlığı,
Kutlum, bekleyedur acele etme.

Hayat denen böyle; kovalarsan kaçır,
Bırakıversen, çağırıp yolunu açar.

Sabredip biraz deneyelim,
Elimize belki konarbaht kuşu!

Yalnız bırak, kendi hatırlayıp arar,
Birçok kez çevrilip, düşünüp de görür!”

* * *

Melik sözünü böyle bitirdi,
Ögdülmüşnazik kalkıp, onu bıraktı,

Zaman uçup, gün geçti gün arkasından,
Melik dalar sayısız düşünceye zaman zaman.

68

**KÜNTUUDU ELİK ÖTKÜRMÜŞTÜ
ÜÇÜNCÜ COLU ÇAKIRTKANI
TUURASINDA AYTILAT**

- 4927 Elik dağı çakırıp Akdilmişti:
“Tapşırımın özüñö uşul işti.
- 4928 Çakırıkka kelbedi bir tuuganıñ,
Tilegimdi oylogon men tappadım.
- 4929 Taştadım unutkanıp ak tilekti,
Tüşüktöntüp başka oy kıynayt meni.
- 4930 Oyumda başka maksat catat menin,
Betteşip, bir booruñdu körsöm deymen.
- 4931 Men barambı, bolboso al kelebi,
Bir süylöşüp kalalı kelse cönü.
- 4932 Meyli, kelip keñeşin berip ketsin,
Kayra barıp öz işin kıla bersin,
- 4933 Maga payda, a aga zalal emes,
Tazarıp, kümön işter kalbasın oç!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 4934 Coop ayttı Akdilmiş: “Kutman Elik,
Bul sözüñdön çıdıktı turam körüp!
- 4935 Elik aytsa — columa kamdanayın,
Cüyösün keltirüünün men tabayın.
- 4936 Özüm barıp sözüñdü bildireyin,
Elik barbayt, men anı keltireyin.
- 4937 Cana dağı bir kattı cazsın Elik,
Şek sanabay işensin kattı körüp

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

- 4938 Elik ayttı: “Kagazdın keregi emne?
Kattan körö işenet al özüñö!
- 4939 Çabarmanga işenbes kattı beret,
Senden artık işenim emne delet?
- 4940 Yagma¹ begi aytkanın ugup algın,
Akıl eken sözdörü bütün anın:

68

**KÜN-TOĞDI MELİK’İN ODGURMIŞ’I
ÜÇÜNCÜ DEFA ÇAĞIRTMASI
HAKKINDA ANLATILIR**

- Melik yine çağırıp Ögdülmiş’i:
“Teslim ederim kendine bu işi.
- Davetime gelmedi kardeşin,
Düşündüm ama dileğimi bulamadım.
- Bıraktım, unutup ak dileğimi,
Kaygılandırıp başka düşünce zorluyor beni.
- Aklımda başka maksat yatar benim,
Yüzleşerek kardeşini görmek isterim.
- Ben mi gideceğim yoksa o mu gelecek,
Bir konuşuverelim gelirse zaman.
- Tamam, gelip öğüdünü verip gitsin,
Geri dönüp kendi işini yapıversin.
- Bana fayda ki ona zarar değil,
Temizlenip şüpheli işler bitsin!”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- Cevap verdi Ögdülmiş: “Değerli Melik,
Bu sözünden gerçeği görüp dururum!
- Melik söyledi, yoluma hazırlanayım,
Yolunu getirmenin ben bulayım.
- Kendim gidip sözünü bldireyim,
Melik gitmez, ben onu getireyim.
- Yine de Melik bir mektup yazsın,
Mektubu görüp şüphe etmeden inansın.

Melik’in Ögdülmiş’e dediği cevabı

- Melik dedi: “Kâğıdın gereğine?
Mektuptan daha çok inanır sana!
- Haberciye inanmaz mektubu verir,
Senden daha çok kime inanır?
- Yagma beyinin dediğini dinle,
Akıl idi sözleri tamamen onun:

¹ Oşol kezdegi türk urusu. (O devirdeki Türk boyu.)

- 4941 “İşenimdüü elçiğe, katıñ aşık,
İşendiñbi, kaytpağın kayra şaşıp.
- 4942 Sözüñdüy ayt, ukkunuñ aytkandarın,
Paydası emne kagazga koysoñ cazıp!”
- 4943 Bul mildetiñ sen üçün tataal emes
Çoçuganday mınçalık kataal emes!
- 4944 Aytar sözgö kattın çok koşumçası,
Kat — özüñ da urmattuum asılbaçı.
- 4945 Maga kelse, tez ele kayra ketet,
Zordoboymun, erkine kılbaym böğöt.
- 4946 Koşumça saga aytar menin oyum,
Cön çakır, eç ubakta zordobogun.
- 4947 Egerde özü kaalap kelbeyt eken,
Özüm barıp körüşüp, kayra kelem!”

- “Güvenilir elçiye mektubun fazla,
İnandıysan, dönme yine acele edip.
- Sözünü söyle, dinle söylediklerini,
Faydası ne kağıda yazıp bıraksan!”
- Bu vazifen senin için zor değil,
Korktuğun kadar zor değil!
- Denen söze mektubunyok katkısı,
Güvendiğim mektup sensin, ey zeki.
- Bana gelirse, hemen geri gider,
Zorlamam, iradesine engel olmam.
- Dediklerime ekleyecek sözüm var,
Sadece çağır ama hiç zorlama.
- Eğer kendisi gelmeyi istemezse,
Kendim giderim görüşüp geri gelirim!”

Akdilmiştin Elikkeaytkan coobu

- 4948 “Kup bolot, deyt Akdilmiş, bardık tilek,
Töp bolot bir kudayım, bolso cölök.
- 4949 Kızmatıñdı talbastan kılga berem,
Arzıgan tilegiñdi ötöp kelem.
- 4950 Tursañ boldu sen özüñ aman-esen,
Tilegiñdi kudayım berse eken!”

* * *

- 4951 Tıška çıgıp, attanıp üygö keldi,
Attan tüşüp, çeçinip tonun ildi.
- 4952 Kızıl küñdün acarı, sarı boldu,
Büt düynönü altınga orop koydu.
- 4953 Küñdün beti boyoldu sarı küröñ,
Asman köpkök camındı şeyşep menen.
- 4954 Kabak bürköp kök beti küügümdöndü,
Aalam cüzü çümköndü kara öñdü.
- 4955 Tamak içip, namazın okup büttü,
Kıyşayıp töşögünö uktap ketti.
- 4956 Bulbul sayrap cañırttı terebeldi,
Oygonup, kayra uykusu eç kelbedi.
- 4957 Uykusuz köpkö catıp, kulak saldı,
Kayrığına bulbuldun kumar kandı,

Öğdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- İyi olur, dedi Öğdülmiş tüm dilek,
Gerçekleşir tek Allah’ım olsa destek.
- Hizmetini yorulmadan yapıveririm,
Arzu ettiğin dileğini yapıp gelirim.
- Yeter ki sen kendin ol sağ-salim,
Dilediğini Allah’ım versin!”

* * *

- Dışarı çıkıp, ata binip eve geldi,
Attan inip, soyunup giysisini astı.
- Kızıl güneşin yüzü sarı oldu,
Tüm dünyayı altına bürüdü.
- Güneşin yüzü boyandı kahvarengiye,
Masmavi gök kaplandı çarşaf ile.
- Surat asıp gökyüzü karanlıkbastı,
Âlemin yüzüörtündü kara çehreyi.
- Yemek yiyip namazını kılıp bitirdi,
Büzülüp yatağında uyuyuverdi.
- Bülbül ötüp yankılattı etrafı,
Uyandı, tekrar uykusu gelmedi.
- Uykusuz çok yatarken kulak verdi,
Şarkısına bülbülün heveskandı,

4958 Tün uzardı, a uyku kelbeyt takır,
Tañ supası kubanttı anı azır.

4959 Asman açtı cakasın kara tündün,
Çaçıldı biyik toodon nuru kündün.

4960 Kız ırayı cılmayıp külüp iydi,
Nuru menen aalamdı meerim süydü.

4961 Caynap turdu asmandan kündün közü,
Carıkka tolup çıktı aalam beti.

4962 Turup anan cuunup, kiyim kiyip,
Namaz okup, oylondu ilgeri ümüt.

4963 Tokutup mingen atın colgo çıktı,
Bir booruna bet alıp, oyu sızdı.

4964 Cetip anın cayına een sayda,
Attan tüşüp cakındap bastı kayra.

4965 Eşik kaktı, canına toktop turup,
Çıga keldi tuğanı, ündü ugup.

Ötkürmüştün Akdilmişke bergen suroosu

4966 Akdilmişti körgön soñ kabak tüyüp:
“Çaalıkpaysıñ sen nege sapar cürüp?”

4967 Nege özüñdü mınçalık şorgo saldıñ,
Emne üçün ulam-ulam tınçımdı aldıñ?

4968 Kireliçi üygö emi, ayt kebiñdi,
Kayradan maga kelgen iş-cönüñdü?”

4969 Eköo kirdi. Kalender uygu-tuygu,
Taarıñım kabagı aytp turdu.

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

4970 “O, boorum, dep süylödü kelgen kişi,—
Bürköböy kabagıñdı ukçu meni.

4971 Kaltırbay toluk boydon aytkandardı,
Elikke aytp bergem cön-cayıñdı.

4972 Kulak salıp bardığın uktu Elik,
Ar sözüñö atayın maani berip.

4973 Zordoboyt Elik seni, işeñip koy,
Birok anda tuuldu başka bir oy.

4974 Ciberdi meni saga bir söz menen,
Kar caadırıp kabaktan karaba sen.

Gece uzadı, ama uykugelmedi hiç,
Şafak sevindirdionu şimdi.

Gök açtı yakasın kara gecenin,
Dağıldı yüksek dağdan nuru güneşin.

Kızın yüzü tebessüm edip güldü,
Nuru ile bütün âlemi sevindirdi.

Dökülüyordu gökyüzünden Güneş’in gözü,
Aydınlanıp çıktıdünya yüzü.

Kalkıp sonra yıkanıp, libas giyip,
Namaz kılıp düşündü gelecek ümidi.

Hazırlatıp atını, yola çıktı,
Kardeşineyön alıp, fikr eyledi.

Yetip onun evine ıssız nehiryatağında,
Attan inip yaklaşıp, yürüdü yine.

Kapıya vurdu, yanında durup,
Çıkıp geldi kardeşi, sesi duyup.

Odgurmuş’ın Ögdülmüş’e sorduğu soru

Ögdülmüş’i görünce yüzünü çevirip:
“Yorulmazsın sen niye sefer edip?”

Niye kendini bu kadar belaya saldın,
Ne için boyuna rahatımı aldın?

Girelim eve şimdi, söyle sözünü,
Yine bana geldiğin iş-yönünü?”

İkisi girdi. Derviş kargaşalı idi,
Küstüğünükaşları söyleyip durdu.

Ögdülmüş’in Odgurmuş’a dediği cevabı

“Ey canım, diye söyledi gelen adam,
Çatmadan kaşlarını dinlebeni.

Atlamadan hiç söylediklerini,
Melik’e söyleyiverdim yön-yerini.

Kulak verip hepsini dinledi Melik,
Her sözüne mahsusmana verip.

Zorlamaz Melik seni, inan,
Ama o zaman doğdu başka bir fikir.

Gönderdi beni sana bir söz ile,
Kaş çatarak öyle kötü bakma sen.

- 4975 Ar bir iştin öz çegi, çenemi bar,
Öz işiñdi kıyratıp kılba zalal!
- 4976 Akılduu sözdü aytkan adamdı uk,
Ar nersege keregi kalat çıgıp:
- 4977 “Uzartpagın, ar iştin buzba çegin,
A buzulsa — al işti öldü degin!
- 4978 Baarının öz çenemi, ordu bolot,
Ordu menen bütkön iş bolboyt tögün!”
- 4979 Elik kayttı murdağı talabıman,
Bir körüşüp alsam deyt özü sagan.
- 4980 Barasıñbı sen aga, ce al saga,
Seni körüp süylöşüü muktac aga.
- 4981 Munun saga, o boorum, zalalı çok,
Kabak açıp, kaytarçı omoktuu coop.
- 4982 Elik ötü ak peyil, akılduu bek,
Kedeylege körsötkön meerimi köp!”

ÖtkürmüştünAkdilmişke aytkan coobu

- 4983 Coop berdi Ötkürmüş: “Cılıyt çekem,
Murunkuñdan bul sözüñ cöndüü eken!
- 4984 Musulmanga musulman adam menen,
Körüşüp sırdaşıssa bolot degen!
- 4985 Kabıl alam dilimden çakırığın,
Bugün ele baruuga men dayarımın.
- 4986 Bilesiñbi alige barbagandı,
Maksatı anın ele cardam aluu!
- 4987 Emi al tuura coldu tandap aldı,
Adilet col maga da kımbat, baaluu.
- 4988 Kelbesin Elik mında, men barayñ,
Col tüşügün al emes — men alayın.
- 4989 Elik degen elge baş bolot, demek,
Al üçün urmat dağı, dank da kerek.
- 4990 Al baarın iş, söz menen, oñgo salat,
Camandıktı çettetip, colun tabat.
- 4991 Akılı tereñ deñiz adam sözü,
Cönököy, akılduu da, açık özü:
- 4992 “Sen kulsuñ, saga zakon bektin sözü,
Baş iyet aga baarı — uluu kiçüü.

Her bir işin kendi sınırı, ölçüsü var,
Kendi işini tahrip edip verme zarar!

Akıllı sözü söyleyen adamı dinle,
Her şeye gereği olur bir gün:

“Uzatma, her işin sınırını bozma,
Ki bozulursa o işi öldü de!

Hepsinin kendi ölçüsü,yeri vardır,
Yerinde biten iş olmazyalan!”

Önceki talebinden Melik vazgeçti,
Tek görüşsem der kendisi seninle.

Sen mi ona gideceksin, o mu sana,
Seni görüp konuşmak ihtiyaç ona.

Bunun sana, ey canım, zararı yoktur,
Küsmeden anlamlı cevap geri gönder.

Melik çok temiz niyetli, akıllı beydir,
Fakirlere gösterdiği sevgisi çoktur!”

Odgurmuş’ın Ögdülmüş’e dediği cevabı

- Cevap verdi Odgurmuş: “Memnun eder,
Öncekinden bu sözün makul gider!
- Bir Müslüman,Müslüman adam ile,
Görüşüp sohbet etse olur dedi.
- Kabul ederim gönülden davetini,
Bugün halkada gitmeye hazırım.
- Bilir misin henüz gelmediğimi,
Maksadınun halka yardım almak!
- Artık o doğru yolu seçebildi,
Adil yol benim için de değerli.
- Gelmesin Melik buraya ben gideyim,
Yol uğraşımı o değil, ben çekeyim.
- Melik denen halkabaş olur demek,
Onun için hürmet de nam da gerek.
- O hepsini iş ile söz ile düzeltir,
Kötülüğü uzaklaştırıpyolunu bulur.
- Aklı derin deniz adamın sözü,
Mütevazi, akıllı, açık özü:
- “Sen kulsun, sana kanun beyinsözü,
Boyun eğer ona herkes, büyük, küçük.

4993 Bekti sıylap, buyrugun eki kılba,
Kul bolso da satılıp kelgen özü!”

Beyihürmetle, emrin iki etme,
Parayla satılmışkul olsa bile!”

4994 Carlığı Eligimdin maga ıyık,
Özüm baram men aga, taasim kılıp.

Emri Melik’imin benim içinkutsal,
Kendim giderim ben ona boyun eğip.

4995 Emi kaytıp Elikke, ayt sözümdü,
Kelatat de, urmattap bir özüñdü.

Şimdi dönüpMelik’e, söyle sözümü,
Gelecek de, hürmet edip tek sana.

4996 Çıgamın kün kirgende uyasına,
Baramın cay dayarlap koygun maga

Çıkarım güneş girdiğindeyuvasına,
Gelirim yer hazırlayıver bana.

4997 Kündüz çıksam — adamdar meni köröt,
Söz kılışıp, ar türlü coruy beret.

Gündüz çıkarsam insanlar beni görür,
Laf ederler, her türlü yoruverirler.

4998 Üyüñö bar kütünüñ, özüm anan,
Uktabağın, bat ele cetip baram.

Evine git, bekle, kendim sonra,
Uyuma, çabuk erişip gelirim.

4999 Men barayın, eköbüz çoğu bolup,
Emne kılıp, kantişti oylonoluk!”

Ben geleyim, ikimiz beraber olup,
Ne yapıp edeceğimizi düşünelim!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a dediği cevabı

5000 Akdilmiş çın kubanıç coop ayttı:
“Adiletsiñ, mına emi sözüñ cakşı!

Ögdülmiş gerçekten sevinip cevap verdi:
“Adaletlisin, işte şimdi sözün iyi!

5001 Barayın men Elikke, ceter zamat,
Keleriñdi aytayın, al kubanat.

Gideyim ben Melik’e, zaman gelir,
Geleceğini söyleyeyim,o sevinir.

5002 Sözüñö bekem bolup, artımdan kel,
Makuldaşkan mezgilde tak kele kör!”

Sözünü tutup, arkamdan gel,
Anlaştığımız zamanda tam gel!”

5003 Ubadanı bekemdep çığıştı alar,
Köñüldör cay, caydari kabak-kaştar.

Va'di sağlamaştırıp çıktı onlar,
Gönülleri sakın, yüzleri güleç,

5004 “O boorum,— dedi konok eske salıp,—
Sözgö bek bol, keleriñ bolsun anık!

“Canım, dedi konuk hatırlatıp,
Sözünü tut, geleceğin olsun şüphesiz!

5005 Kün köşülüp uyasına catkanda,
Düynö cüzü kömür tuskö batkanda.

Güneş dinlenip yuvasına yattığında,
Dünya yüzü kömür renebattığında.

5006 Kelgin üygö kütömün,— dedi, — seni,
Kamımdı şay kılaysın, körüp emi!”

Gel eve bekliyorum dedi, seni,
Gamım neşeyedönsün, görüp şimdi!”

5007 Atka minip Elikke cetip keldi,
Kirüügö uruksattı surap kördü.

Ata binip Melik’e erişip geldi,
Girmeye müsa’de istedi.

5008 Baarın ayttı kaltırbay ukkan sözdü,
Süyünüp Elik,cüzü cark dey tüştü.

Hepsini söyledi atlamadan duyduğu sözü,
SevinipMelik, yüzü birden parladı.

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

Melik’in Ögdülmiş’e sorduğu soru

5009 “Eñ sonun,— dedi Elik,cakşı kabar,
Sözüñör da silerdin birdey çıgar.

“Nihayet, dedi Melik, iyi haber,
Sözünüz de sizlerin aynı çıkar.

5010 Kaçan kelet, aytçı emi akılmanım,
Kaysı cerden körö alam anı baçım?"

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

5011 Coop kılıp Akdilmiş uzattı söz:
"Karañğı tüşör menen al kelet tez.
5012 Kelmek boldu al algaç — bizdikine,
Kaçan deseñ kelebiz sizdikine!"

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

5013 Elik ayttı: "Kıynalıp köp cügürdüñ,
Kayırımın kaytarar zor teñirim!
5014 Birdartımdın davasın taap berdiñ,
Kökölödü kaçankı pas köñülüm.
5015 Üydö kütkün, kabarla keler menen,
Çurkatamın, çakırar can ciberem.
5016 Koşo kelgin sen dagı namdan ıldam,
Közün körüp, süylöşüp, toop kılam.
5017 Bul tuuraluu akıldıu söz ayılğan,
Mañızın taanyı bilgin ugup andan:
5018 "Kişi köönü eñsese cakşılıktı,
Kamçılanıp ümütün kütöt cakşı.
5019 Orundalsa oydoguñ cürök ergip,
Al tuuraluu toktolot sözdü aytuu!"

* * *

5020 "Albette" — dep Akdilmiş ayttı dagı,—
Üygö ketti, konokko kaminganı.
5021 Kün çaşındı körünböy too artına,
Cer orondu kara tün tumanına,
5022 Közgö saysa körüngüs tün da kirdi,
Düynö cüzü cesirdin kiymın kiydi,
5023 Can-canıbar tınçıdı, ketti uykuga,
Cım-cırttı, ızı-çuu cok, baarı uykuda.

Ne zaman gelecek, söyle şimdi akıllım,
Hangi yerde görebilirim onu çabuk?"

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

Cevap verip Ögdülmiş söyledi söz:
"Karanlık düştüğünde o gelir tez.
Gelecek o önce bizim evimize,
Ne zaman dersin geliriz sizinkine!"

Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı

Melik dedi: "Azap çekip çok koşun,
İyiliğini geri döndürür büyük Tanrı'm!
Bir derdimin devasını buluverdin,
Göklere uçtu eski zavallı gönüm.
Evde bekle, gelir gelmez haber ver,
Koştururum, çağırarak birini gönderirim.
Beraber rüzgardan daha hızlı geliniz,
Gözün görüp, konuşup, saygı gösteririm.
Bunun hakkında akıllı söz söylenmiş,
Manasını öğren dinleyip ondan:
"Kişi gönlü arzu etse iyiliği,
Kamçılanıp ümidini bekler iyi.
Gerçekleşse düşündüğün, yürek sevinçle çarpar,
Onun hakkında durdurur söz söylemeyi!"

* * *

"Elbette" diye Ögdülmiş söyledi daha,
Eve gitti konuğa hazırlanmaya.
Güneş gizlendi görünmez dağ arkasına,
Yer büründü karagece dumanına,
Hiçbir şey görünmez gece de oldu,
Dünya yüzü dulun giysisini giydi,
Tüm mahluklardanlendi, gitti uykuya,
Tam sessizlik, gürültü yok, hepsi uykuda.

69

**ÖTKÜRMÜŞTÜN AKDİLMİŞKE KELİŞİ
TUURASINDA AYTILAT**

- 5024 Belgilengen mezigilde keldi Ötkürmüş,
Kuçak cayıp, sıy menen tostu Akdilmiş.
- 5025 Salamdaştı, konoktu koldon alıp,
Eköo teñ üygö kirdi katar basıp.
- 5026 Sıy körsöttü, tamak-aş, daam keldi,
Keldi dep Eligine kabar berdi.
- 5027 Elik ugup, kayradan oşol zamat,
Çakırdı kelişsin dep, küttü samap.

69

**ODGURMIŞ'IN ÖGDÜLMİŞ'E GELMESİ
HAKKINDA ANLATILIR**

- Belirlenezamanda geldi Odgurmuş,
Kucak açıp, saygı ile karşıladı Ögdülmüş.
- Selamlaştı, konuğa elini verip,
İkisi bir eve girdi adım atıp.
- Saygı gösterdi, yemek-aş, yiyecek geldi,
Geldi diye Melik'ine haber verdi.
- Elik duyup yine o zaman,
Çağırdı gelsinlerdiye, bekledi arzu edip.

70

**KÜNTUUDU ELİKTİN ÖTKÜRMÜŞ
MENEN COLUKKANI
TUURASINDA AYTIAT**

- 5028 Toktolboy ekö birdey cönöp kaldı,
Körüp Elik urmattap tosüp aldı.
- 5029 İyilip Elik özü salam berdi,
Kalenderdi birinçi törgö ötkördü.
- 5030 Kalenderden amandık cay suraşıp,
Kabil aldı alardı köñülü açık.
- 5031 Özünün katarına oturguzdu,
Ar taraptan körgözdü ızaat-sıydı.
- 5032 “Ötkürmüş, coluñ alıs, tataal boldu,
Sen mında,— tüşük tartıp cöo keldiñbi?”

Ötkürmüştün Elikke aytkan coobu

- 5033 Ayttı Ötkürmüş: “O, menin açık közüm,
Seni kördüm — çok boldu tüşüktörüm!”
- 5034 Özüm kaalap keldim go aldıñızga,
Kanday tüşük bolmokçu Elik maga?
- 5035 Maksatın bettep çıkkın adam için,
Tüşük çok — anday adam sezbeyt cügün.
- 5036 Akılduu, zobololuu adam aytkan,
Akıl menen al çeksiz bakıt tapkan:
- 5037 “Alıs cer da eñsesen bolot cakın,
Tilegiñe cetesiñ anda baçım.
- 5038 Köñül menen maksatka arımdagan,
Köp küttürböy iyilik kelet agan.
- 5039 A kokus colgo çıksañ zorduk kıynap,
Köñülsüzgö cakın cer bolot irak!”
- 5040 Cöo adamga albette, col tüşüktüü,
Köñül cayda — sezbeysiñ sen tüşüktü.
- 5041 Eligim, oydu saga bağıştagam,
Col tüşügü sezilsin kaydan magan!
- 5042 Egerde köñül kimdi samap kalsa,
Alıs col da capcakın bolot aga!”

70

**KÜN-TOĞDI MELİK’İN ODGURMIŞ
İLE GÖRÜŞMESİ
HAKKINDA ANLATILIR**

- Beklemeden ikisi bir yola çıktı,
Görüp Melik hürmet edip karşıladı.
- Eğilip Melik kendisi selam verdi,
İlk önce dervişi başköşeye geçirdi.
- Dervişin esenliğini soruşturup,
Kabul ettionları gönül açıp.
- Kendisinin yanına oturttu,
Her taraftan gösterdi izzet-hürmeti.
- “Odgurmuş, yolun uzak, zor oldu,
Sen buraya zahmet çekip yaya mı geldin?”

Odgurmuş’ın Melik’e dediği cevabı

- Dedi Odgurmuş: “Ey benim açık gözüm,
Seni gördüm yok olduzahmetlerim!”
- Kendim arzu edip geldim önünüze,
Nasıl zahmet olsun Melik bana?
- Maksadına yönelip çıkan adam için,
Zahmet değil, öyle adam hissetmezyükün.
- Akıllı, itibarlı adam söylemiş,
Akıl ile o sınırsız bahtbulmuş:
- “Uzak yer de arzu edersen olur yakın,
Dileğine o zaman çabuk ulaşırsın.
- Gönül ilemaksadına yürüyen,
Çok bekletmeden iyilik gelir ona.
- Ki birdenyola çıksan zorla azap çekip,
Gönülsüze yakın yer olur uzak.
- Yaya adama albette yol zahmetli,
Gönül sakinse sezmezsiz zahmeti.
- Melik’im, düşüncelerimi sana adadım,
Yol yükünü öyleyse nasıl hissedeyim!
- Eğer gönülkimi arzu ederse,
Uzak yol bile yapyakın olur ona!”

Eliktin Ötkürmüşkö bergen suroosu

- 5043 “Köp suroonun içinen,—dedi Elik,—
Kaytarçı algaçkığa coop berip.
- 5044 Sen ayttıñ, ak diliñden özüm keldim.
Anday bolso bir sobol, coop bergin.
- 5045 Bilesiñ: salamdaşuu sıymık, urmat,
Salamdaşsan, birinçi col açilat.
- 5046 Meni körüp, berbediñ salamıñdı,
Bul sıyıñdan men kuru kalamınbı?”

Ötkürmüştün Elikke aytkan coobu

- 5047 Ayttı Ötkürmüş: “Adatım, ayıp körböñ,
Men birinçi biröögö salam berbeym.
- 5048 Salam aytuu — den sooluk tilek sözü,
Salamdaşıp den sooluk kaalayt deçi.
- 5049 Salamdaşuu — al kaaloo amandıktı,
Kaalagan soñ — den sooluk anda cakşı.
- 5050 Bul tuuraluu aytilgan taamay söz bar,
Anı ugup o, kutmanım paydasın al:
- 5051 “Amandıktı tileybiz salam menen,
Alik algan cakşılık tabat eken.
- 5052 Cakşı kaaloo — kırsıktan korgoyt degen,
Alik algan — deni çıñ, bolot bekem!”
- 5053 Uluuktar kiçüülörgö salam beret,
Baştalışı oñ bolso cemiş kelet.
- 5054 Kiçüülör uluların tursa sıylap,
Akıl uksa ömürü ötöt cırgap.
- 5055 Uluktardın kaarınan bolsoñ alıs”
Cakşılıktı cakından bolot tabış.
- 5056 Elikke menden zalal bolmok bele,
Kiçinemin, kiçüüdö kaysı künöö?
- 5057 Elge başçı, Elikte biylik küçtüü,
Kaarı kelse aytkanı daroo bütçü!
- 5058 Bekke şaşıp, cön adam berbeyt salam,
Sebebin,akılmanım murun aytkam.
- 5059 Eñ algaç çakırgansıñ kızımatıña.
Payda kılıp tursun dep dayım saga.

Melik’in Oğgurmış’a sorduğu soru

- “Çok sorunun içinden, dedi Melik,
Geri dön ilk öncekine cevap verip.
- Sen dedin, ak gönümünden kendim geldim,
Öyleyse bir sorum var, cevap ver.
- Biliyorsun: Selamlaşmak itibar, hürmet,
Selamlaşırsan birinci yol açılır.
- Beni görüp, vermedinselamını,
Bu hürmetinden ben boş mu kalacağım”

Oğgurmış’ın Melik’e dediği cevabı

- Dedi Oğgurmış: “Adetim, ayıp görme,
Ben ilk olarak kimseye selam vermem.
- Selam verme sağlık dilek sözü,
Selamlaşıp sağlık diler demek.
- Selamlaşma,o dilemekesenliği,
Diledikten sonra sağlıklı o zaman iyi.
- Bunun hakkında söylenmiş doğru söz var,
Onu dinleyip, ey azizim faydasını gör:
- “Esenliği dileriz selam ile,
Selamı alan iyilik bulurmuş.
- İyi dilekfelaketten korur der,
Selamı alan sağlıklı olur sağlam!”
- Büyükler küçüklere selam verir,
Başlangıçhayr olursa meyve gelir.
- Küçükler büyüklere saygı gösterirse,
Akıl dinlesre ömrü geçer refahta.
- Büyüklerin gazabından olsun uzak,
İyiliği yakından bulursun o zaman.
- Melik’e benden zarar olabilir mi,
Küçücüğüm, küçüğün günahı olur mu?
- Halka âmir, Melik’in beyliği güçlü,
Sinirlenirse söylediği hemen bitecek!
- Beye acele edip basit adamvermez selam,
Sebebini, efendim, önceden söyledim.
- İlk önceçağırdın hizmetine,
Faydaversindiyerek daim sana.

5060 Men bolbodum, sözüñö köngönüm cok,
Bul düynö irayımsız, işenim cok.

5061 Anı koyup çakırdıñ ziyaratka,
Sözüñdü ugup aldıña keldim mına.

5062 Aldıñda sıpaa kütüp, çoçuy turgam,
Kubat aldım açık cüz, salamıñdan.

5063 Sürdönttün, biylep aldı korkuu meni,
Oylogom — ötkön sözdü kozgoyt emi!

5064 Emi gana işendim toluk saga,
Körüp turam, peyliñ ak senin maga!”

Aldırmadım, sözüne inanmadım,
Bu dünya sadakatsiz, güvenmedim.

Bundan vazgeçip çağırınziyarete,
Sözüntutup önüne geldim işte.

Önünde nezaket umup, korkardım,
Kuvvet aldımğüler yüz, selamından.

Utandırdım, kapladı korku beni,
Sanmıştım,eski sözü söylerşimdi.

Şimdi yineinandımtamamen sana,
Görüyorum niyetin temiz senin bana!”

Eliktin Ötkürmüşkö aytkan coobu

5065 Elik ayttı coobun: “Eñ bir caman,
Bek bolso aytkan sözün karmabagan!

5066 Ulukka biylik, dañktın cok paydası,
Atkarılбай kalsa eger ubadası.

5067 Calgan süylöp, kıyalı çapçañ kişi,
Kaydan elge ökümdar bolsun uşu.

5068 Başkarat anan kantip eldi oşol,
Kalpıcı, biyliği cok, bolso osol.

5069 Bul tuuraluu aytilgan cakşı söz bar,
“Kalpıcıdan coloboy bakıt kaçır”

5070 Kalpıcılar adamdın eñ camanı.
Andan caman ubada buzgandarı.

5071 Çınçıl adam çarıbay tüz süylögön,
Çınçıl alkış kudaydan alat eken:

5072 “Aldamçını erkek dep aytalbaymın,
Bek bolsun adilettüüçınçıl dayım.

5073 Erkek buzbayt eç kaçan ubadasın,
Uşak sözgö aldangan — bolot katın!”

Ötkürmüştün Elikke aytkan coobu

5074 Coop berdi Ötkürmüş: “Kutman Elik,
Tatıktuu bolduñ uşul sıyga biyik.

5075 Kuday senin arttırsın aybatıñdı,
Küç koşup, arbyn kılınsın kayratıñdı!

5076 Bektin baarı — kalkına kadırı bar,
İşi ülgü, sözünön akıl çıgar!

Melik’in Odgurmuş’a dediği cevabı

Melik dedi cevabını: “En kötü,
Bey ise dediği sözünü tutmayan!

Uluyahakimiyetin, namın yok faydası,
Yapılmadan kalsa eğer vaadi.

Yalan söyleyip, hayali hızlı kişi,
Nasıl halkahükümdar olsun bu.

Halkı sonra nasıl yönetir o,
Yalancı,güçsüz, kaba ise.

Bu hakkında söylenmiş iyi söz var,
“Yalancıdan yaklaşımadan baht kaçır”

Yalancı insanın en kötüsüdür,
Sözünü tutmayan ondan da kötüdür.

Dürüst adam, gizlemeden doğrusöyleyen,
Gerçekhayır duaAllah’tan alır imiş:

“Hilekâra erkek bile diyemem,
Beyolsunadaletli, dürüst daim.

Erkek bozmaz hiçbir zaman sözünü,
Dedikoduya aldanan olur kadın!”

Odgurmuş’ın Melik’e dediği cevabı

Cevap verdi Ogdurmuş: “Değerli Melik,
Layık oldun bu büyük saygıya.

Allah senin arttırsın heybetini,
Gücünü arttırıp, çoğaltsın gayretini.

Halk için beyin hepideğerli,
İşi örnek, sözü akıl denizi!

5077 Akılman aytıp kelgen ilgerteden:
“Cakşı bektin curtu da tüptüü eken!”

5078 Kişi sözün ugup al çaçı appak,
Köp çaşagan, köp körgön düynö taptap:

5079 “Peyiliñdi ak tutkun, elge başçı,
Bakit — ooma, bir kelip, birde kaççu.

5080 Atıñ kalsın artıña dañkıñ uşu,
Birde — bar, birde — cok da bakıt kuşu!”

5081 Camandıkka barbagın ökümdarım,
Cakşılık kıl işte da, sözdö dağın.

5082 Uluktuk, bektik dağı kelet-ketet,
Urmatum, cakşılık iş köpkö cetet.

5083 El üçün cakşılık kıl, izde payda,
Kayımcısı miñ ese kaytat kayra.

5084 Kündörü ömürüñdün sokkon şamal,
İşenimsiz bakıt da, ketip kalar!”

Eliktin Ötkürmüşkö aytkan coobu

5085 “Akılmanım,— dedi Elik,— tileğim bar,
Dayıma bir özüñdön akıl alar.

5086 Men özüm öto ıyık oydu kuugam,
Körsöm degem özüñdü katarımdan.

5087 Dayım maga kep-keñeş berse degem,
Cakşılıkka col salıp, açık-kenen.

5088 Mında bar — koşomatçı, coypu, aram,
Arasınan çinçıldı tappay kalam.

5089 Bekter mında talapka çapçañ kelet,
Köñülgö arasınan tappaym cölök.

5090 Sarayda köp, iştep catat dalay baş,
Arasınan kamçı saptık tabılbas!

5091 Bul tuuraluu cakşı ır aytılıptır,
Bilip algın oluyam, payda uşul:

5092 “Kişimin” degen adam tolup cüröt,
Paydası cok karasañ dalay iret,

5093 Bir adam miñ adamga tatıp ketet,
Bir kol keede miñ koldun küçün beret!”

5094 Tüşünüp al, Ötkürmüş,— dedi Elik,—
Kuday saga koyuptur meerim tögüp.

Bir akıllı önceden söylemiş:
“İyi beyinyurdu daderinmiş!”

Saçı apak adamın sözünü dinle,
Çok yaşamış, çok görmüş dünya üzerine:

“Niyetini temiz tut, halka âmir,
Baht kararsız; bir gelirp bir kaçar.

Adın kalsın ardındanamınbu,
Bazen var bazen yok baht kuşu.

Kötülüğe varma hükümdarım,
İyilik yap işte de sözde de.

Ululuk beylik dahi gelir-gider,
Hürmetlim, iyi iş çoğa yeter.

Halk için iyilik yap, fayda ara,
Bin kat iyisi geri döner sana.

Günleri ömrünün rüzgar gibi geçer,
Güvenilmez baht da gidiverir!”

Melik'in Odgurmuş'a dediği cevabı

“Akıllım, dedi Melik, dileğim var,
Daimatek kendindenakil alayım.

Kendim çok kutsalfikrikovaladım,
Yanımda kendini görmek istedim.

Daim bana akıl-nasihat verse dedim,
İyilik yoluna yöneltsin, açık-geniş.

Burada var yalaka, iki yüzlü, haram,
Arasından doğruyu bulamıyorum.

Beyler burada talebe çabuk gelir,
Gönüle arasından bulamam destek.

Sarayda çok,çalışır birçok kişi,
Arasından"baltaya sap"bulunmaz!

Bunun hakkında güzel şiir söylenmiş,
Öğren kendin için azizim, fayda bu:

“İnsanım” diyen adamdolup durur,
Faydası yok bakarsan çok defadır,

Bir adambazen bin adam gibidir,
Bir kol bazen bin kolun gücün verir!”

Anla ki Ogdurmuş, dedi Melik,
Allah sana muhabbet göstermiş.

5095 Senin işiñ atıña töp kelet çın,
Cakşılığın kudayım ayabasin!

Senin işin adına doğru gelir gerçek,
İyiliğini Allah'ım esirgemesin!

5096 Kuday bergen ençiñden bölüşüp koy,
Napsim ölüp, agarsın mendegi oy!”

Allah'ın verdiği payından bölüşüver,
Nefsim ölüp, ağarsın bendeki fikir!”

Ötkürmüştün Elikke aytkan coobu

Odgurmuş'ın Melik'e dediği cevabı

5097 “O, begim,— dedi Ötkürmüş coop kılıp,
Bir gana sırtkı keypim sıylarçılık.

“Ey beyim, derOdgurmuş cevap verip,
Sadece dış görünüşümtakdirlik.

5098 A eger bilgen bolsoñ içki düynöm,
Sögüp-sagıp canıñdan kubaar eleñ.

Ki eğer bilseydin içteki dünyamı,
Sövüp-sayıp yanından kovardın.

5099 Sözdör bar meni oluya imiş degen,
Birok al — zıyaratka zıyan eken.

Sözler var beni aziz imiş diyen,
Ama o sözler ziyareteziyandır.

5100 Oyloçu uşul sözdör tüpkö cetet,
Kekireyüü kün sanap ösüp, önöt!

Düşün, bu sözler derineerişirler,
Kibirlenme gittikçe büyüyüpgelişir!

5101 Men kepemdi körsötmö kılıp koydum,
Soodaga mından payda kaydan bolsun?

Ben kulübemi göstermelikyaptım,
Ticarete bundan fayda nerden olsun?

5102 Adamdardın baalaba körünüşün,
Tereñ kara, aıtargın anın için.

Adamların takdir etme görünüşünü,
Derin bak, incele onun için.

5103 Koondun sırtı suluu, kooz bolot,
Körünüşü cıtına köñül tolot.

Kavunun dışı güzel, nefis olur,
Görünüşü, kokusu gönle dolar.

5104 A daamı bolso naçar — oozgo algıs,
Ey, bugu, ırgıt anı candan alıs!

Ki tadı olursa kötü, ağza alınmaz,
Ey maral, fırlat onu candan uzak!

5105 Akılmandın körögöç sözün tıñşa,
“Cüzüñ emes, içiñiz bolsun taza!”

Akıllının iyi gören sözünü dinle,
“Yüzün değil, içiniz olsun temiz!”

5106 Bardık nerse baaluusu içindedir,
İçi boşpu — andaydın körkü kömür!”

Tüm şeylerin değeri içindedir,
İçi boşsa onun görkü kömürdür!”

Eliktin Ötkürmüşköaytkan coobu

Melik'in Odgurmuş'a dediği cevabı

5107 Coop berdi anda Elik;“Kutman, sılık,
Turat sırtıñ içiñe tete çıgıp!

Cevap verdi o vakt Melik: “Hürmetlim,
İçinle bir geliyorsenin dışın!

5108 Bul düynödön arıldıñ keçip cüktön,
Men arıp düynö cügün artıp cüröm.

Bu dünyadan uzaklaştın geçip yükten,
Ben yorulup dünya yükünü taşıyorum.

5109 Bul düynönün müşkülü basıp aldı,
Kudayga sıyına albaym ayla barbı!

Bu dünyanın sıkıntıları ezdi beni,
Allah'asığınmam çare var mı!

5110 Men tutunar berginiñ keñeşiñdi,
Bakit alıp, tazalaym cürögümdü!”

Ben tutacağım verdiğin öğüdünü,
Baht alıp, temizlerim yüreğimi!”

Ötkürmüştün Elikke aytkan cobu

- 5111 Ötkürmüş coop berip, ayttı — “Begim,
İygilik cakşılıgın alıp kelsin.
- 5112 Bilimi tereñ deñiz, ukkun adam:
Kudaydın kuldarınan — men eñ caman!
- 5113 İzdep kalsan pendeden, eñ camanın.
Camandardın camanı menmiñ çinim.
- 5114 Sözdörümdün kañçalık paydası bar,
Keñeşimden bolobu maynap çıgaar?
- 5115 Üzö elekmin kudaydan ümütümdü,
Keçirer calgız özü büt künöömdü.
- 5116 Künöögödalay batkan adam sözü,
Keçirgin dep calıngan kayra özü:
- 5117 “Künöölüü kuluñ bolom, buzuk, caman,
Büt ömürüm künöölüü, cürgön-turgan.
- 5118 O kuday; sen tireksiñ tayap-cölöör,
Alkulom dep künöödön kutkar ıldam!”

Eliktin Ötkürmüškö aytkan coobu

- 5119 “O, kutmanım,— dep ayttı Elik coobun,—
Tatıktuu cakşılıktuu sen bolosuñ!
- 5120 Özündü elden tömön tutkan üçün,
El içinde sıy tabar senin özüñ.
- 5121 Senin taza köñülüñ, sözüñ işiñ,
Keñeş berer, nasaatçı bolgun kişim.
- 5122 Oluyasıñ, cakşılık — kılğandarıñ,
Keñeş bergin, kubansın alsız canım.
- 5123 Kuday akıl beriptir muyubagan,
Kutmanım, ak columdu aççı mağan?
- 5124 Coomartım, keñeş aytıp, berçi cardam,
Teñirim beyişiñdi bersin sagan!”

Odgurmuş’ın Melik’e dediği cevabı

- Odgurmuş cevap verdi, dedi — “Beyim,
Hayırlı iş iyiliğini getirsin.
- Bilgisi derin deniz adamı dinle:
Allah’ın kullarından en kötüsü benim!
- Ararsan kulların en kötüsünü,
Gerçekten, kötülerin kötüsü benim.
- Sözlerimin ne kadar faydası var,
Öğüdümünden çıkacak anlamı olur?
- Henüz kesmedim Hak’tan umudumu,
Affeder yalnız o, tüm günahımı.
- Birçok günaha battı adamın sözü,
Affet diye yalvardı yine özü:
- “Günahkâr kulunum, bozuk, kötü,
Ne yaptıysam, bütün ömrüm günahkâr.
- Ey Allah; sen desteksin, dayanacak,
'O kulum'de günah tankurtar çabuk!”

Melik’in Odgurmuş’a dediği cevabı

- “Azizim, der söyler, Melik cevabın,
Liyakatli, iyi insan sen olursun!
- Kendini halktan aşağı tuttuğun için,
Halk içinde saygı bulacak özüñ.
- Senin temiz gönlün, sözün, işin,
Tavsiye verir, nasihatçi ol azizim.
- Azizsin, iyiliktir yaptıkların,
Tavsiye ver, sevinsin güçsüz canım.
- Allah akıl vermişsana kanmayan,
Devletlim, ak yolumu aç sen bana?
- Cömertim, nasihat verir, yardım et,
Tanrım cennetini versin sana!”

71

**ÖTKÖRMÜŞTÜN KÜNTUUDU
ELİKKE AYTKAN AKIL-KEÑEŞİ
TUURASINDA AYTILAT**

- 5125 Coop kıldı Ötkürmüş; “Kutman Elik,
Kuday bersin cardamdı, kolun berip.
- 5126 Bul düynö özgörlümö, dayıma aç,
Karıttı kañçalardı özü capçaş. Yaşlandırdı niceleri kendi gepgenç.
- 5127 Sendeydin baarın “süyüp” colgo uzattı,
Emi saga kol sozup cakındaştı.
- 5128 Ançalık cakındaşpa, köñül berbe,
Ümüt üz, bapasızga coloy körbö!
- 5129 Sen nege menden keñeş kütüp kaldıñ?
Zamandın öz colunan sabak alğın.
- 5130 Murun da handar-bekter biylik etken,
Kayda alar, dañkı, küçü kayda ketken?
- 5131 Alar ketken col kayda, oylon özüñ?
Artınan alıs emes keter keziñ!
- 5132 Mına emi saga tiydi bektin kuru,
Ömür kıska, oyloy cür erteñkiñi!
- 5133 Aga dep köp kıldıñbı cakşılıktı?
Emi casa — erteñiñ bolot mıktı!
- 5134 Ölüm kelse ökünüç koşo kelet,—
Cakşılıkka sen dayım bolgun sebep.
- 5135 Köptü bilgen bir kişi keñeş beret,
Akılduu söz — baası artık, cakut, bermet:
- 5136 “Ölöt baarı, turbaysıñ tirüü boydon,
Özüñdü taza karmap, ölümdu oylon.
- 5137 Acal cetet tübüñö taarıp kalğın,
Ötöt ömür, özüñdön ülgü kalsın.
- 5138 O, kaparsız çaşagan kuday kulu,
Unutpa, seni tosot ölüm colu!
- 5139 Ötkörgön kündörüñdü tarazala,
Ömür — tüş, ötöt-ketet, turbayt saga!
- 5140 Eger sen cakşılıktı casaysıñbı,
Kaltırasıñ tübölük cakşı atıñdı!

71

**ODGURMIŞ'IN KÜN-TOĞDI
MELİK'E SÖYLEĞİĞİ AKIL-ÖĞÜDÜ
HAKKINDA ANLATILIR**

- Cevap verdi Odgurmış: “Değerli Melik,
Allah yardım etsin, elini uzatıp.
- Bu dünya değışken, daima aç,
Şimdi sana elini uzatıpyakınlaştı.
- Senin gibi hepsini “sevip” yola koydu,
Şimdi sana elini uzatıpyakınlaştı.
- O kadar yakınlaşma, gönül verme,
Ümidin kes, vefasızayönelme!
- Sen niye benden öğüt bekliyorsun?
Zaman kendi yolundan ders al.
- Önce de hanlar-beyler hüküm sürmüş,
Nerede onlar, şanı, gücü nereye gitmiş?
- Onların gittiği yol nerde, düşünkendin?
Ardından uzak değil gideceğin vaktin!
- İşte şimdi sana değıdi beyliğin kuşağı,
Ömür kıska, düşünerek yürü yarınıni!
- Onun için çok iyilik yaptın mı?
Artık yap – geleceğin olsun sağlam!
- Ölüm gelse pişmanlık beraber gelir,
İyiliğe sen daim ol sebep.
- Çok bilen bir kişi öğüt verir,
Akıllı söz; değıeri çok, yakut, incidir:
- “Ölür herkes, durmazsın diri olarak,
Kendini temiz tutupölümü düşün.
- Ecel erişirdibine tanıyıver,
Geçer ömür, özüñden iz kalsın.
- Eyhabersiz yaşayan Allah kulu,
Unutma, seni bekler ölüm yolu!
- Geçirdiğin günlerini hesapla,
Ömür bir rüya, geçer gider, kalmaz sana.
- Eğer sen iyilik yaparsan,
Bırakırsın ebedi iyi adını!

- 5141 A eger ömür ötsö paydası cok,
Iylagin küñü-tünü muñdap-bozdop.
Ki eğer ömür geçerse faydasız,
Ağla gece-gündüz kederlenip-bağırıp.
- 5142 Albaysıñ ömüründü surap özüñ,
Aylanıp kayra kelbeyt çaştık keziñ!
Ömrünü kendin isteyip almazsın,
Dönüp geri gelmezgençlik çağın!
- 5143 Ömürüñdü ötkörbö bolbos işke,
Ölümüñdü aldıda keleer este!”
Ömrünü geçirme olmaz işlerle,
Ölümünün önünde geleceğinihatırla!
- 5144 Oylo Elik, dalay cıldap saga çeyin,
Başkargan senin atañ uşul elin.
Düşün Melik, birçok yıllar sana kadar,
İdare etti senin baban bu halkı.
- 5145 Ee bolgon kazınaga, asker,elge,
Cıl sanap eli, ceri artkan ele.
Sahip oldu hazineye, askere, halka ,
Yıllarca halkı, yeri artıyordu.
- 5146 Akırı acal cetti, ölüm aldı,
Atak-dañkı paydasız artta kaldı.
Sonunda ecel yetti, ölüm aldı,
Şanı-şöhreti faydasız kaldı.
- 5147 Ölöründö atañız nasaat bergen,
Ata sözü ar-namıs bolot degen.
Ölürken babanız nasihat vermiş,
Baba sözü ar-namus olur demiş.
- 5148 Bul tuuraluu aytilgan sözdü tıñşa,
Paydası köp, köz boloor körör saga.
Bunun hakkında söylenmiş sözü dinle,
Faydası çok, göz olur görecek sana.
- 5149 Acal kıstap kelgende ata aytat,
“Künümdökkö küybö uulum, tartip saktap.
Ecel kıstırıp geldiğinde baba söyler,
“Faniliğe yanma oğlum, tertip koruyup,
- 5150 Ölüm meni karmadı seni da alat,
Cakşı bolgun, artıñda atıñ kalat!”
Ölüm beni tuttu, seni de alır,
İyi ol, ardında adın kalır!”
- 5151 Ölörüñdö dayıma ata-enesi,
Baldarına akıl-söz aytat deçi,
Ölürken daima anne-babası,
Çocuklarına akıl-nasihahat verir yani.
- 5152 Körüp al, ölüm bizdi kaltırbadı,
Kezeginde tuzaktayt seni dagı!
Gör ki ölüm bizi bırakmadı,
Sırasında tutar seni dahi!
- 5153 Bul düynö alar üçün azap boldu,
A saga ciberebi dañgır coldu!
Bu dünya onlar için azap oldu,
Osana gönderir mi sağlam yolu!
- 5154 Baalagin tirüülüktü, elge arna,
Büt ömürdü kıpınday özüñ alba.
Taktir et diriliği, halka ada,
Tüm ömrü küçücük kendin alma!
- 5155 Kerektüünü iştegin, küñdör bütpöyt,
Atkargın mildetiñdi, ömür kütpöyt.
Gerekeni yap, günler bitmez,
Yap vazifeni, ömür beklemez.
- 5156 Conuña öz eliñdin cügün artkın,
Sak cana oyluu bolup, alga baskın.
Sırtına öz halkının yükünü al,
Sağlıklı ve düşünceli adım at.
- 5157 Seni közdöy boy urat aç bürülör,
Ökümdar, koyloruña sak bolo kör!
Seni gözleyipsaldırıraç kurtlar,
Hükümdar, koyunlarını kolla gör!
- 5158 El içinen aç kalsa biri gana,
Közüñ aç, coopkersiñ özüñ aga!
Halk içinden birisi aç kalırsa,
Gözünü aç, sorumlusun sen ona!

- 5159 Sen bugün kün sıyaktuu carık çaçtıñ,
Carığıñ başkalarga, tüşsün başçım!
- 5160 Ömür-künüñ çegine cetken kezde,
Alar beken bir adam seni eske?
- 5161 Künümdükkö çabılıp, örttönböğün,
Isık çaçar calınıñ tek ketpesin!
- 5162 Uluktuk, biylik cana atak-urmat,
Şum ölüm oozun açsa, baarı kalat.
- 5163 Adilettüü, ak iştep, çındık deseñ,
Biyliğıñ kozgolboston turat bekem.
- 5164 Cakşı aytkan bilimi mol uluu adam,
Sözün estep, coluna koygun kadam:
- 5165 “Biylikti çıñaym deseñ sen ar dayım,
Adilettüü başkarıp, turgun dayın.
- 5166 A eger büt aalamdı alam deseñ,
Anda dele aytaarım çınçıl bol sen!
- 5167 Bekmin dep, küçtüümün dep — boy kötörbö,
Turuksuz, bul döölötüñ urat cerge!
- 5168 İşenbe bul düynönün baktısına,
Kırsık bolup, kayra ele kelet saga!”
- 5169 Ey Elik, uşul ordoñ, salt-sarayıñ,
Künümdük tınım alar, konok cayıñ.
- 5170 Bul cerdi senden murun cay kılğandar,
Ötüştü bul düynödön kañça adamdar.
- 5171 Bul ordo, salt-saraylar bugün — sende,
Oylongun, özüñ ötsöñ tiyet kimge?
- 5172 Bilip al ordo, saray kurba özüñ,
Kün ötöt, anda bolboyt ayoo sezim!
- 5173 Catar cayıñ tübölük, turat kütüp,
Mına oşonun kamın kör, saya tüşüp!
- 5174 “Bul ordo — meniki!” — dep mançırkaba,
Adiletbi, uşunuñ, aytçı maga.
- 5175 Ugup alğın ayılğan adilet söz,
Kutmanım, çındık sözdö künöö cok eç:
- 5176 “Meniki, bul meniki”, deysiñ demep,
Oyloçu, minday sözüñ kimge kerek?
- Sen bugün güneş gibi ışık saçtın,
Işığın başkalarına insinönderim!
- Ömür günün sınırına yettiği zaman,
Hatırlar mıydı seni bir adam?
- Faniliğe teslim olup pişman olmayın,
Isı saçan alevin boşuna gitmesin!
- Ululuk, beylik ve nam-hürmet,
Kurnaz ölüm ağzını açsa hepsi kalır.
- Adaletli, ak işleyip, doğru desen,
Beyliğinkımıldamadan durur sağlam.
- İyi söylemiş bilgisi boluluadam,
Sözünü hatırlayıp, yoluna bas adım:
- “Beyliği sağlamaştırayım dersen her daim,
Adaletli yönetip, ol hazır her daim.
- Ki eğer tüm âlemialayımdersen,
Onda da söyleyeceğim dürüst ol sen!
- Beyim diye, güçlüyüm diye kibirlenme,
Sebatsız, bu mufluluğun düşeryere!
- İnanma bu dünyanın bahtına,
Bela olup yeniden gelir sana!”
- Ey Melik, bu ülken, şa’şaalı sarayın,
Geçici dinleneceğin, konukyerin.
- Bu yeri senden önce yer yapanlar,
Geçtiler bu dünyadan sayısız adamlar.
- Bu ülke, güzel saraylar bugün sende,
Düşün, kendin ölürsen değer kime?
- Bil anla kendin ülke, saray kurma,
Gün geçer, o zaman olmaz acıma!
- Ebediyatacak yerin bekliyor,
İşte buna kaygılan,düşmüş gölge!
- “Bu ülke benimdir!” diye kibirlenme,
Adil mi dediğin söyle bana.
- Dinle, söylenenadaletli sözü,
Umudum, gerçek sözde günah yok hiç:
- “Benimdir, bu benimdir” dersin ekleyip,
Bir düşün, böyle sözün kime gerek?

- 5177 Muraskoruñ kelet da —”çık” deyt seni,
Anın da “meniki” deer belen sözü!”
- 5178 O, kutman! Bul dünüyö bilgin, zından,
Tappaysıñ kaygı-muñdan başka mından!
- 5179 Zındanda kaydan bolsun külkü, cırgal,
Bir gana beyişte deyt anday kırdaal.
- 5180 Köz irmemdik cırgalıñ topuk bele,
Ötüp keter kubanıçtı kubanç debe!
- 5181 Toktobogon döölötüñ turbayt, kaçat,
Cırgan-tergen ookatıñ tügöl çaçat.
- 5182 Ömürüñ ötür senin başka cayda,
Bul düynönü unutup, bargın anda!
- 5183 Künümdökkö aldanba, tübölük de,
Col tataal bara turgan tübölökkö.
- 5184 Kudayımdın meerimi asıl kelet,
Dalay sonun cakşılık özü beret!
- 5185 El üstünön koluñdu uzun kıldı,
Tilegiñdi, coluñdu oñdop turdu.
- 5186 Saga tete, özüñdöy adamdardın,
Etegiñe cıgılttı, körçü baarın.
- 5187 Sen dağı adamdarga cakşılık kıl,
Ençiñe kuday bergen şügür dep tur.
- 5188 Adilet dep teñirim seni koydu,
Adiletke, çındıkka burgun oydu!
- 5189 Bar işiñdi bütürgün akıl menen,
Napsini emes, cüröktü ukkunuñ sen.
- 5190 Bardık elge teñ kara, ırayım kıl,
Çoñ kiçine baarına adilet tur!
- 5191 A eger körüp kalsañ camandıktı,
Toktotup, bergin aga caza katuu.
- 5192 Akılı deñiz adam aytkan taanıp,
Akıl menen iştesen — cüzüñ carık:
- 5193 “Bardık cerde cakşılık önsün deseñ,
Eñ algaç özüñ taza bolsoñ eken!
- 5194 Tartipsizdik bolbosun elde deseñ,
Ülgü bolup el kamın dayım ceseñ.
- Mirasçın gelir de “çık” der sana,
Onun da “benimdir” diyecek sözü hazır!”
- Ey kutlu! Bu dünya bil ki zından,
Bulamazsın dert-tasadan başkasını buradan!
- Zındanda nasıl olsun gülüş, huzur,
Bir tek cennette var öyle anlar.
- Saniyelik huzura"sağlam" deme,
Geçip giden sevince sevinç deme!
- Durmadı mutluluğun durmaz, kaçar,
Yığıp derdiğin rızkınıtamamen saçar.
- Ömrün geçer senin başka yerde,
Bu dünyayı unutupgit oraya!
- Geçiciye aldanma, ebedî de,
Yol zor gideduran ebediye.
- Allah’ımın sevgisi asıl olur,
Birçok âlâiyiliği kendi verir!
- Halk üstüne elini uzun kıldı,
Dileğini, yolunu düzeltip durdu.
- Sana denk senin gibi insanların,
Sana boyun eğdirdi, gör hepsini.
- Sen de insanlara iyilik yap,
Allah’ın payına verdiğine hep şükret.
- Adalet diye Tanrı’m seni koydu,
Adalet, dürüstlüğe çevir aklımı!
- Her işini bitir akıl ile,
Nefsini değil, sen kalbini dinle.
- Tüm halkı eşit gör, kibar ol,
Büyük-küçük, hepsine adil ol!
- Eğer görürsen kötülüğü,
Durdurupver ona ceza katı.
- Aklı deniz adamın dediğini bilip,
Akıl ile çalışırsan yüzün aydın:
- “Her yerde iyilik büyüsün dersin,
İlk önce kendin temiz ol sen!
- Terbiyesizlik olmasın halkta dersin,
Örnek olupdaim halkiçin kaygılan sen.

- 5195 Bekter — başçı, kalgan el kayda bolso,
Bek artınan eerçişip cüröt koşo.
- 5196 El buzulsa — bek teskep colgo salaar,
Bek buzulsa, dabaasın kimder tabaar?
- 5197 Öz işiñdi, peyliñdi cürgün tüzdöp,
El oñolot — biyliğiñ bolot eñ bek!
- 5198 Casaym deseñ dayıma cakşılıktı,
Camandıktan alıs bol, sözüm uşu!
- 5199 Naadan bolbo, alıs kaç buzuktardan,
Bul eköoteñ adamdı uyatkargan.
- 5200 Camandıktan çettöönü kaalaysıñbı,
Barbagın camandıkkı sözdün çını!
- 5201 Şarap içpe, berilbe kumarıña,
Eköo birdey sormo saz, çıkpas kayra.
- 5202 Adam bol oyu, işi birdey asıl,
Keñeşçiñ — bilim bolsun, coldoş — akıl.
- 5203 Peyliñdi, diliñdi taza karma,
Orunduubu ar sözüñ — zorsuñ anda.
- 5204 Kekireybe, çirenbe mansabiña,
Askerim arbyn go dep — mançırkaba.
- 5205 Karaçı kança baatır, dañktuulardı,
Cer cutup, ayap koyboy ölüm aldı!”
- 5206 Cakşı aytıptır akılı artık adam,
Aytkanın uk akıl söz alar sagan:
- 5207 “Boy kötörbö arbyn dep kazınañdı,
Mançırkaba koldo dep asker dağı!
- 5208 Küçtüümün dep maktangan dalayları,
Andaydın cetken emes çımına alı!”
- 5209 Apırılba, özüñdü karmay bilgin,
Açuuñ kelse toktotup, sabır cürgün.
- 5210 Şaşılba, şaşkan şaytan işi deptir,
Şaşkan işten eç kaçan bolboyt üzür.
- 5211 Sıylaym deseñ tezinen sıyla anı,
Cazalasañ şaşılba, kütkün dağı.
- 5212 İşte da, sözdö dağı şaşılbağın,
Sabırduuluk eñ baaluu — çıda dağın!
- Beylerönder, kalan halk nerde ise,
Beyardından takip edip yürür birlikte.
- Halk bozulursa düzeltip yola koyar,
Bey bozulursa, devasını kimler bulur?
- Öz işini, tabiatını hep düzelt,
Halk düzelir, beyliğin olur en sağlam!
- Yapmak istersen daima iyiliği,
Kötülükten uzak ol, sözüm bu!
- Cahil olma, uzak kaç bozuklardan,
Bu ikisi denk adamı ahlaksızlaştırın.
- Kötülükten uzaklaşmayı ister isen,
Varma kötülüğe sözün doğrusu!
- Şarap içme, teslim olma ihtirasına,
İkisi aynı bataklık saz, çıkmaz yine.
- Adam ol fikri, işi aynı asıl,
Danışmanın bilim olsun, yoldaşın akıl.
- Niyetini, gönlünü temiz tut,
Yerinde ise her sözün ulusun o zaman.
- Kibirlenme, kurulma makamına,
Askerim pek çok ki diye kibirlenme.
- Bak ne kadar bahadır, şanlıları,
Yer yutup, acıyıp koymadan ölüm aldı!”
- İyi söylemiş akılı fazla bir adam,
Dediğini dinle akıl söz onlar sana:
- “Gururlanma çok diye hazineni,
Kibirlenme orduda diye asker dahi!
- Güçlüyüm diye övündü çokları,
Öylenin yetmedi sineğe kuvveti!”
- Övünme, kendini tutabil,
Öfkelenen durdurup, sabret.
- Acele etme, acele şeytan işi demiş,
Acele işten hiçbir zaman olmaz zevk.
- Hürmet ederim desen hemen hürmet et ona,
Cezalandırırsan acele etme, bekle daha.
- İşte de sözde dahi acele etme,
Sabırlılık en değerli, dayan daha!

- 5213 Bereşen bol eliñe, tarat belek,
Bek sarañbı — caman söz tarap ketet.
- 5214 Toktoo bolup, oroy söz oozgo alba,
Oroyluktan köñüldör muzdayt kayra.
- 5215 El menen süylöşköndö cumşak süylö,
Cüzüñdü açık tutup, eç tünörbö.
- 5216 El içinen bir özüñ tatıktusuñ,
İşñ özüñ, münözüñ açık bolsun.
- 5217 Cakşı bolso öz eliñ tüşün anı,
Cakşılıgı özü üçün, boloor dağı.
- 5218 Cakşı bolso bekterdin kulk-münözü,
Elgebolor min türkün kubanıç ençi.
- 5219 Eger bektin münözü bolso naçar,
Camançılık küç alıp, kırsık basar.
- 5220 Naadan bolbo, bekerge camanattı,
Esi coktu tizgindep, toskon cakşı!
- 5221 Kemçildik — uuga okşoyt, içpeyt uunu,
Uu içkender ömürdön kolun cuudu.
- 5222 Bilimdüünü özüñö cakındatkın,
Akılın uk, bekem tut sözün anın.
- 5223 Adilettüü adamdı, atagı altın,
Çakırıp öz cayıña işke salgın.
- 5224 Eki cüzdüü bu düynö ketet aldap,
Osol bolboy sak bolgun, colu taygak.
- 5225 Casanıp, oroy berip köñüldü alat.
Köñül berseñ,— cüz üyrüp ketip kalat.
- 5226 Ölümüñdü unutpa oylon, tınba,
Kokusunan bastırba acal şumga!
- 5227 Uktay berbe kaparsız, uyku — düşman,
Biyliğıne mas bolbo, Elik kutman!
- 5228 Bүgүnkү cırgalıña bagınbagın,
Erteñkiñe kam körgün, aga sabın.
- 5229 O düynödö cırgaldı uzak beret,
Uzak üçün baası da kımbat kelet!
- 5230 Kaalaysıñbı cakşılık — adam bolgun,
Tübölük cırgalıña cetet koluñ.
- Cömert ol halkına, dağıt hediye,
Bey cimri ise kötü söz yayılır gider.
- Ciddi olup, kaba söz ağza alma,
Kabalıktan gönüller donar yine.
- Halk ile konuştuğunda yumuşak söyle,
Yüzünü açık tutup, hiç karartma.
- Halk içinden yalnız sen layıksın,
İşin, özün, ahlakın açık olsun.
- İyi olursa öz halkın anla onu,
İyiliğı kendi için de olacak.
- İyi olursa beylerin hulk-tabiatı,
Halka olur bin türlü sevinç payı.
- Eğer beyin tabiatı olursa kötü,
Kötülük güçlenip, belâ basar.
- Cahil olma, boşakötünamalma,
Akılsızıdurdurup tutman evla!
- Kusur zehire benzer, içme zehri,
Zehir içenler ömürden mahrum oldu.
- Bilgiliyi özüne yakınlaştır,
Aklını dinle, sağlam tut sözünü onun.
- Adaletli adamı, namı altın,
Çakırıp kendi yanına işe sal.
- İki yüzlü bu dünya hep aldatıyor,
Gafil olmadan uyanık ol, yolu kaygan.
- Süslenip, yüz verip gönlü alır,
Gönül versen, yüz çevirip gidiverir.
- Ölümü unutma düşün, gafil olma,
Anidenyenilmekurnaz ecele!
- Uyuyuverme habersiz, uyku düşman,
Beyliğine mest olma, kutlu Melik!
- Bugünkü refahına boyun eğme,
Yarınkine kaygılan, ona dövün.
- O dünyada refahı uzun zaman verir,
Uzun zaman için pahası da değerli olur!
- İster isen iyilik, adam ol,
Ebedî refahına yeter elin.

- 5231 Köptü bilgen akılman aytkanın uk,
Bilimi üçün atagı bolgon uluk: Çok bilen akıllının dediğini dinle,
Bilimi için şöhreti olan ulu:
- 5232 “Alkaym dese kedayım, çegi bolboyt,
Ömür boyu ırahat berip koldoyt, “Takdis ederim dese Allah’ım, haddi olmaz,
Ömür boyu rahat verip kollar,
- 5233 Cüzün burca tozoktun otu oynoyt,
Azabınan kutular takat koyboyt!” Yüzünü çevirse cehennemın ateşi oynar,
Azabından kurtulacak takat bırakmaz!”
- 5234 Elik sen, el köyünö darıgersiñ,
Aldıña ümüt kılıp kelet eliñ. Melik sen halkınderdine tabipsin,
Önüne ümit edip gelir halkın.
- 5235 Birleri küç-kubattan ayrılışkan,
Kee birin kedeyliktintoru tutkan. Kimileri güç-kuvvetten ayrıldı,
Kimini fakirlik tuzağı tuttu.
- 5236 Biri açka, dagı biri nak cılañaç,
Ayrımı kaygı basıp agızat çaş. Biri aç ve de biri tamamen çıplak,
Bazısını kaygı basıp akıtır yaş.
- 5237 Mildetiñ uşularga bergin darı,
Emçi bol, cakşılıktı kütöt baarı. Vazifen bunlara ver ilaç,
Hekim ol, iyiliği bekler hepsi.
- 5238 Eliñdi arıltpasañ kırsıktardan,
El küyütü bolosuñ özüñ caman... Halkını arıltmazsan belalardan,
Halk kederi olursun kendin kötü... .
- 5239 Kıyamatta kedayım senden surayt,
Coobuñdu kiyin berer — azır kamdat. Kıyamette Allah’ım senden sorar,
Cevabını sonra verir, şimdi hazırlat.
- 5240 Ömür ötöt, artıñda bektik kalat,
Cakşı atıñdı kaltırğın, tartpay azap. Ömür geçer, ardında beylik kalır,
İyi adını yükselt, çekmeden azap.
- 5241 Bul ömür — cañı aydagan egin talaa,
Emne ekseñ, oşonu beret saga. Bu ömür yeni sürülen ekin sahra,
Ne ekersen onu verir sana.
- 5242 Ege kör, bul talaaga — cakşılıktı,
Ömür boyu alarıñ bolot mıktı. Ek de gör bu sahraya iyiliği,
Ömür boyu alacağıñ olur sağlam.
- 5243 Uk sözün el biylegen cakşı bektin,
İşin bilgen, köñülün tapkan köptün: Dinle sözünü halk yöneten iyi beyin,
İşini bilen, gönlünü bulan çoğun:
- 5244 “Bek bolom, elge başçı degen candar!
Cönököylük, açkıttık üyrönüp al. “Bey olurum, halka önder diyen canlar,
Sadelik, açıklık öğren kendin için.
- 5245 Ökümdarlık, biylikte eñsese kim!
İşi menen ilimdi biriktirsın. Hükümdarlık, beyliği arzu etse kim,
İşi ile ilimi biriktirsın.
- 5246 İlim menen birdikte işi başkar,
Bilim bolso, ar işten maynap çıgaar! İlim ile birlikte işi idare et,
Bilgi olursa her işten çayır çıkacak!
- 5247 Künümdük ötör-keter ömür ıldam,
Cakşılıgıñ arttırğın, ölböy turgan. Günlük geçer-gider ömür çabuk,
İyiliğini arttır, ölmeden duran.
- 5248 Törölgöngö ölüm bar — çaşoo kalat,
Camandık, cakşılıktı aytuu adat. Yarattılana ölüm var, yaşamak kalır,
Kötülük iyiliği söylemek adet.

- 5249 Camanga cakındaşpa, zalalı köp,
Cakşı iş menen atıñdı kaltırıp ket!”
Kötüye yakınlaşma, zararı çok,
İyi iş ile adını her zaman yükselt!”
- 5250 Toktoo bolgun, ey Elik sak da bolgun,
Azap tosot ar dayım añkoo colun.
Mütevazi ol Ey Melik uyanık da ol,
Azap bekler her daim saf yolunu.
- 5251 Toktooluk, saktık — negiz biyliğine,
Uşulardan tübölük maynap izde.
Tevazu, uyanıklık; esastır beyliğine,
Bunlardan ebedî manalar ara.
- 5252 Osol bolbo, biyliğin uçup ketet ,
Osol candar ar dayım azapta ötöt.
Kaba olma, beyliğin uçup gider,
Kaba canlar her daim azap çeker.
- 5253 Özüñö coo izdebe, kanın tökpö,
Künöñ artat eki ese, ölüm kelse!
Kendine düşman arama, kanını dökme,
Günahın artar iki kat, ölüm gelse!
- 5254 Aram tamakaş bolboyt, içpe anı,
Aram içken — tozokto küyöt canı.
Haram yemek aş olmaz, yeme onu,
Haram yiyen, cehennemde yakar canı.
- 5255 Bardık elge cakşılık, payda tile,
Camandıktı közdöbö — al iş künö.
Bütün halka iyilik, fayda dile,
Kötülüğü gözetleme, o iş günah.
- 5256 Şarap içpe, buzuktuk işke barba,
Bul eköo büt ordoñdu buzat anda.
Şarap içme, kötü işe varma,
Bu ikisi tüm ülkeni bozar o zaman.
- 5257 Tuulgan soñ ölobüz, can cok ölbös,
Atıñ kalsın artıñda mezigil ceñbes.
Doğduktan sonra ölürüz, can yok ölümsüz,
Adın kalsın ardında zaman yenmez.
- 5258 Ömür —koçuş kum simal, turbayt agat
Camanbı, ce cakşıbı atıñ kalat.
Ömür avuç dolusu kum gibi, durmaz akar,
Kötü ya da iyi adın kalır.
- 5259 Ömür seni azgırıp, termey beret,
Köz irmebey uykunu kuuş kerek!
Ömür seni oyalar kandırarak,
Göz kırpmadan uykuyu kovmak gerek!
- 5260 Şalaakılık uykuga alıp kelet,
Uktap kalgan işine berbeyt esep.
Avarelik uykuya götürür,
Uyuyup kalan işine vermez hesap.
- 5261 Bolboso eldin baarı mınday añkoo,
Periştedey boluşmak ömür coldo!
Olmazsa halkın hepsi böyle saf,
Melek gibi olurlar ömür yolunda!
- 5262 Akılduu adam aytkan nakıl sözdü,
Oku da, esiñe tüy, cakşı kişi:
Akıllı adam söylemiş nakil sözü,
Oku da aklında tut, iyi kişi:
- 5263 “Oyun-zookko şalaki bolot cakın,
Andaylar cutup alat oñ sapatın.
“Oyuna-zevke avare olur yakın,
Öyleler yutarlar on vasfı.
- 5264 Baykagın öto aşıkça uktabagın,
O, kuday, künöösün keç cañılgandıñ!”
Dikkat et çok fazla uyuma,
Ey Allah, günahını affet yanılanın!”
- 5265 Sak cürgün, dayım bolsun közüñ ötkür,
Arka bolup eliñe meerimdüü cür.
Uyanık yürü, daim olsun gözün keskin,
Destek olup halkına merhametli yürü.
- 5266 Bardığı için özüñdön alat esep,
Esebi künöo kılsañ, tozok deşet!
Hepsi için özünden alır hesap,
Hesabı günah kılсан, cehennem derler!

- 5267 Eske tut akılduu can aytkan sözün,
Akıl menen töp kelsin bardık işiñ:
Akılda tut akıllı canın söylediği sözünü,
Akıl ile uygun olsun her işin:
- 5268 “Ey beybaş, boy kötörmö baykuş adam!
Surak bolot, kamdangın azırtadan.
Ey asi, kibirlenme sefil adam,
Sorgu olacak, hazırlan şimdiden.
- 5269 Köñül colun eerçigen adam köödök!
Saga da coop berçü kelet kezek.
Nefs yolunu takip eden saf adam!
Sana da cevap vermeye gelir sıra.
- 5270 A sorgok! Kekirtektin kulu bolgon,
Kamdangın, kutulbaysıñ uşul boydon.
Ki obur! Boğazının kulu olan,
Hazırlan, kurtulmazsın bundan.
- 5271 Baarı üçün coop berçü kelet uçur,
Caşınçu cayñı barbı, kaçıp kutul!”
Hepsi için cevap vermeye gelir zaman,
Gizlenecek yerin varsa kaçıp kurtul!”
- 5272 Ey, Elik, koluñda bar kılıç, kamçı,
Naadandardı cazalap, şiltep kalçu.
Ey Melik elinde var kılıç, kamçı,
Cahilleri cezalandırıp sallayıver.
- 5273 Essizder naadandığın taştabasa,
Kamçımı başka oynotup bergin caza!
Akılsızlar cahilliğini bırakmazsa,
Kamçıyı başında oynat, ver ceza!
- 5274 Naadanga caza taasir bolboy kalsa,
Alıs tur alar baskan coldon anda!
Cahile ceza tesir etmezse,
Uzak dur onların bastığı yoldan o zaman!
- 5275 Elik bolso buzuku — elge azap,
Coldooçusu bolboso — al adaşat.
Melik kötü ise, halka azap,
Rehberi olmazsa o yolu şaşırır.
- 5276 Cakşıldardı urmattap, sıy körsötkün,
Booruker bolup çigat bütün eliñ.
İyileri hürmet edip, saygı göster,
Merhametli olup çıkar bütün halkın.
- 5277 Alıs bolguñ oyundan uşul çakta,
Cırgalıña aldanba ömür kıska.
Uzak ol fikrinden bu zamanın,
Refahına aldanma ömür kıska.
- 5278 Adilet bol, tartipti bekem tutup,
Bekem bolso tartibiñ, biylik bışik.
Adaletli ol, tertibi sağlam tutup,
Sağlam olursa tertibin, beylik sağlam.
- 5279 Cetkençe küç-kubatıñ kıl araket,
Caza bassañ — calıngın keçirgin dep.
Yettiğince güç-kuvvetin iş eyle,
Suç işlesen, yalvar sen affet diye.
- 5280 Adamdın aytkanın uk, el başkargan,
Adilettüü işinen atak tapkan:
Adamın dediğini dinle halk yöneten,
Adaletli işinden nam bulan:
- 5281 “ O, begim, ayanbay kıl araketti,
Ak işiñ alga süröp ketsin köptü!
“Ey beyim kendine acımadan iş yap,
Ak işin ileri götürsün herkesi!
- 5282 Caza bassañ keçirim suray körgün,
Sıyımp, tobo kılğın — kuday degin!”
Suç işlersen affını talep eyle,
Kulluk edip, tövbe edip, Allah de!”
- 5283 Altın, kümüş kaznaga çaşırbağın,
Ne çoğultsañ elge ber, çaçkın baarın!
Altın, gümüş hazinede saklama,
Ne toplatsan halka ver, saç hepsini!
- 5284 Özüñ ölsöñ baylıktan payda kañça?
Uul-kızıñ tügötör baarın çaça!
Kendin ölsen mal-mülkten fayda ne?
Oğul-kızın tüketir hepsini saçar!

- 5285 Közün barda baylıktı akın kenen,
Eseptebe,  z n  kılba belen!
- 5286 El başkargan ökümdar cakşı aytıptır,
Uluu adamdın kıntıksız oyu da şır:
- 5287 “Ey,  k mdar! Kımbatpı kazna saga,
Beker iş, sen  lg n soñ kalat a da!
- 5288 K n  t r — keler mezgil esepteşer,
Eniņe tuş kelbesin kırsık beker!
- 5289 O, adam bayuu cagın közdöp c rg n,
akının baylıgıñdı ceter menen!
- 5290 Bapasız bul düynögö könül b lb ,
İşenbe — ketet bir k n tepsep cerge.
- 5291 Ey, adam, kubat-k   biylik bergen,
Biyliđiņe korsoyboy oylon bekem,
- 5292  z m l ak z d kk  k ng n adam,
 ls n kalar maldı a azırtan!
- 5293 Acal kelse — baylıktı karmoou cok,
Kalat malıñ artıñda — paydası cok!”
- 5294 Tamagıñdı aktap i, tobo kılgın,
Az süylöp, k pt  üyrönüp ugup turgun,
- 5295 Kamkor bol cetim-cesir, kedeylerge,
Cakřılıgıñ cayılıp cetsin elge.
- 5296 Uşakçını  z n  cakındatpa,
Kalpıı, kıtmırlardı alıs karma.
- 5297 Mınday candar zıyanduu baarisınan,
Zıyanduular t b nd  saga duşman!
- 5298 A k zd rg  aldanıp el başkartpa,
G ld   caydı çöl kılıp tınat anda!
- 5299 Cakşılık kıl, k n d n bolgun alıs,
Kudayım bir  z n  bolot kalıs!
- 5300 B g nk n cana dagı keleegiņ,
T n n dagı cemişt   bolsun senin!
- 5301 Bilimdüü, kalıs kişi aytkan durus,
Sen   n cakşılıktı ber  cumuş:
- 5302 “Bugünkü   n coobu—erteņ senden,
Erteņdi oydop, kalıs bol özün pendem.
- Hayattayken mal-mülkü dağıt bolca,
Hesaplama kendine hazırlama!
- Halk yöneten hükümdar iyi söylemiş,
Ulu adamın eksiksiz fikri de doğru:
- “Ey hükümdar! Değerli ise hazine sana,
Beyhude iş sen öldükten sonra kalır o da!
- Gün geçer, gelir hesap zamanı,
Payına düşmesin bela boşuna!
- Ey, insan hep zengin olmayı gözleyen,
Sa mal-mülkünü yeter yetmez!
- Anlamsız bu dünyaya gönül verme,
İnanma gider bir gün ezilip yere.
- Ey insan! Beyliğine beylik veren,
g -kuvvetealdanma, düşün muhkem.
- Bencil ag z l l ge alışan adam,
 lsen kalacak malı dağıt şimdiden!
- Ecel gelse mal-mülkü tutacak yok,
Kalır malın ardında faydası yok!”
- Yemeğini ölçüp ye tövbe et,
Az söyleyip çok öğrenip dinleyip dur.
- Hâmi ol yetim, dul, fakirlere,
İyiliğin yayılıp yetsin halka.
- Dedikoducuyı kendine yaklaştırma,
Yalancı, hilek rları uzak tut.
- Böyle kişiler zararlı hepsinden,
Zararlılar aslında sana düşman!
- Ag z l ye aldanıp halk yönetme,
G listanı  l edip durur orda!
- İyilik yap, günahtan ol sen uzak,
Allah’ım yalnız sana olur destek!
- Bugünün ve ayrıca geleceğin,
D n nden bereketli olsun senin!
- Bilgili, tarafsız kişi söylemiş dürüst,
Senin için iyilik verecek iş:
- “Bugünkü için cevabı yarın senden,
Yarını düşünüp tarafsız ol kendin kulum.

- 5303 Toktoo bolup, sak bolup uktabağın,
Ürgülöbö, unutkun başkasın sen!”
- 5304 Caşoo, diniñ dayıma turat karşı,
Colu başka, eki ayrı tutkan cakşı.
- 5305 Din, caşoonu koşom dep tüyşük tartpa,
Birikpeyt bilip koygun colu başka.
- 5306 Birin tutsañ, alıstap biri kaçat,
Birge karmoo eköönü kuru azap.
- 5307 Bul düynö cortup cürgön boroon, şamal.
Bir kaptapbuy tüşürüp, ketip kalar.
- 5308 Bakıt keler, baş bağıp darbazaña,
Köñül bursañ, cüz burat al başkaga.
- 5309 Bayıym deseñ — a seni kedey kılat,
Atak deseñ — aylantıp cerge urat.
- 5310 Açkaçılık canında tokçuluktun,
Döölötüñdün canında meenet, ukkun.
- 5311 Öz napsiñdi tıya bil, kutman Elik,
Kumarıña col berbe, karmay bilip,
- 5312 Alar — duşman, başkaça mamilesi,
Cakındaşañ — cat bolup kaçat özü.
- 5313 Cakşılıktı cazasañ — kırsık kılat,
Açuulansañ — aldıña moyun sunat.
- 5314 Özüñdü oylon, napsiñdi çındap tıysañ,
Begiñ bolor — bilimiñ, ilimiñ — han.
- 5315 Bu düynö senin — kasiñ, kumar — duşman,
Tuzagı bar eköönün saga tutkan.
- 5316 Bakıtıña kubanıp dardaybağın,
İşenbe bul düynögö, calgan anıñ.
- 5317 Bektigiñ, uluktuguñ kelet-ketet.
Döölöt otu bir küyüp, birde öçöt.
- 5318 Kutmanım, cakşı sözgö kulak salçı,
Cakşı sözdü bel tutuu bolot cakşı:
- 5319 “Bekmin dep çakçılırıp maktanbağın,
Maktanbasañ özüñdü saktaganıñ.
- 5320 Bul düynönün köyünön alıstap,
Kudayım bersin saga cakşılığın!”
- Ciddi olup, uyanık olup uyumayın,
Uyuklama, unut başkasını sen!”
- Yaşam, dinin daima durur karşı,
Yolu başka, ikisini ayrı tutan iyi.
- Din yaşamı birleştireyim diye azam çekme,
Birleşmez bil ki yolu başka.
- Birisini tutsan, uzaklaşıp biri kaçır,
Birlikte tutmak ikisini kuru azap.
- Bu dünya esip duranbora, rüzgâr,
Bir kaplayıp bezdirip, gidiverir.
- Baht gelir baş çıkararak sokak kapına,
Dikkat edersen yüz çevirir o başkasına.
- Zenginleşeyim dersen ki seni fakir yapar,
Nam istesen çevirip yere vurur.
- Açlık-kıtlık yanında tokluğun,
Mutluluğun yanında keder, işit.
- Kendi nefsinin tutabil kutlu Melik,
İhtirasına yol verme tutabilip.
- Onlar duşman başka türlü ilişkisi,
Yakınlaşsan, çabucak kaçır kendisi.
- İyiliği yapsan bela yapar,
Öfkelenen önüne boyun sunar.
- Kendini düşün, nefsinin durdurup tutsan,
Beyin olur bilimin, ilimin han.
- Bu dünya senin hasmın, ihtiras duşman,
Tuzağı var ikisinin seni tutan.
- Bahtına sevinip kabarmayın,
İnanma bu dünyaya, yalan o dünyan.
- Beyliğin ululuğun gelir geçer,
Saadet ateşi bazen yanıp bazen söner.
- Efendim, iyi söze kulak ver,
İyi sözü sağlam tutmak olur iyi:
- “Beyim diye şakırdayıp övünme,
Övünmezsen, kendini korumuş de (bil).
- Bu dünyanın hevesinden uzaklaşın,
Allah’ım versin sana iyiliğin!”

- 5321 İş için üç tür adam tandoo kerek,
Üçöönö teñ — üç mansap bergin demek.
- 5322 Alardın biri kadiy¹. Eliñ için,
Eñ kalıs adam bolsun uşul kişiñ.
- 5323 Ekinçisi, el için adilettüü,
Iyık can, eñ takıva — halif² deçi.
- 5324 Üçünçüsü uvazir³ kerek kişi,
Uşuga camı curtun tüşöt işi.
- 5325 Üçöö teñ adilettüü bolso eger,
El güldöp, beypildikte ösüp-önöör.
- 5326 Ölkö güldöp, el bayıp, kol uzarat,
Özüñdü atap teñirge duba kılat,
- 5327 A kokus uşul üçöö bolso naçar,
Tınçtıq ketip eliñdi kırsık basar.
- 5328 Buga misal bir makal keltireyin,
Ugup tur anı aytıp men bereyin:
- 5329 “Uvazir begi için coldu tabat,
Al eldi, bekti dağı teskep turat.
- 5330 Uvazir baştap ketse başka colgo,
Bilip koy: bardık işiñ tetir kılat!”
- 5331 Bul düynö dastorkondo dayar tamak,
Ar kimder kezeginde kelip alat.
- 5332 Bizge çeyin kalgender tamaktanıp,
Kirişti cer aldına, toyup alıp,
- 5333 Uлуу toygo bizdi da kütüp abdan,
Çakırıшат — cönöybüz biz artınan.
- 5334 Dağı bar kursaktarda catkan candar,
Bizden kiyin tamakka kelet alar.
- 5335 Birleri kütöt bizdi ketse ekeñ dep,
Başkası kütöt körgö tüşsö eken dep.
- 5336 Bugün biz dastorkondo oturabız,
Tagdır bergen tamağın kaçça alabız?
- 5337 Çakırat bizdi kördö catkan cañdar,
“Ketkin” dep şaşırat içten baldar.
- İş için üç tür adam seçmek gerek,
Üçüne denk üç makam vermek gerek.
- Onlardan biri yargıç, halkın için,
En tarafsız adam olsun bu "kişi"n.
- İkincisi halk için adaletli,
Kutsal can, muttaki halife yani.
- Üçüncüsü vezir gerekli kişi,
Buna bütün yurdun düşer işi.
- Üçü denk adaletli olursa eğer,
Halk çiçek açıp, refahta büyür gelişir.
- Ülke çiçeklenip, halk zenginleşip, el açar,
Özünü söyleyerek Tanrı'ya dua eder,
- Ki birden bu üçü olursa kötü,
Sükûnet gidip halkını bela basar.
- Buna misal bir atasözü söyleyey,m,
Dinle dur onu söyleyip ben vereyim:
- “Vezir beyi için yolu bulur,
O halkı beyi de hep düzenler.
- Vezir yönelirse başka yola,
Bil ki: Her işini tersine yapar.
- Bu dünya sofranda hazır yemek,
Herkes zamanında gelir alır.
- Bize kadar gelenler karın doyurup,
Girdiler yer altına karın doyurup.
- Büyük ziyafete bizi de bekleyip tamamen,
Çağırdılar, yöneliriz biz ardından.
- Daha var karınlarda yatan canlar,
Bzden sonra yemeğe gelir onlar.
- Birileri bekler bizi gitseler diye,
Başkaları bekler mezara girse diye.
- Bugün biz de sofrada otururuz,
Kaderin verdiği yemeği nasıl alırız?
- Çağırır bizi mezarda yatan canlar,
“Git” diye acele ettirir içten çocuklar.

¹ Sot tergöçü degen manide. (Mahkemede hakim manasında.)

² Biylik eesi. (Beylik sahibi, hükümdarın halifesi.)

³ Handın keñeşçisi, cardamçısı, iş başkaruuçusu. (Hanın danışmanı, yardımcısı, iş yöneticisi.)

- 5338 Biri “kel”, dağı biri “ket” dep turat,
Tınçtıık çok! Eki caktan kısım kılat!
- 5339 Tüyşük çok dep kubanba, kutman Elik,
Eske tüy, ömür kıska köz irmemdik.
- 5340 Aram işten alıs bol, saktan Elik,
Peyliñdi karartat cuga berip.
- 5341 Koldon kelse kamkor bol, adam asıl,
Adal tamak içüünü buzba takır.
- 5342 Ar dayım adal tamak içip köngön,
Kişi aytkan, adiletke kamkor kelgen:
- 5343 “Adal içken — künöögö batpay cüröt,
Adal tamak — keleşek kündü beret!”
- 5344 Kim tamagın, denesin taza tutsa,
Künöö bolboyt andayda eç kımınça,
- 5345 Tazalıktı izdeseñ — tamak takta,
Taza bolso tamagıñ, payda — dayra.
- 5346 Özüñö emes, paydamı elge kılgın,
Eliñ körsö paydañdı cırğap turduñ.
- 5347 Bir şaardın aytıptır ökümdarı,
Ar kıl işte zor eken akıl-arı:
- 5348 “Bek baktılıu — eline berse bakıt,
Kardı tokto kalkı da catat çalkıp.
- 5349 Bek degen — bermeti köp deñiz sımal,
Ceekte çaşagandın baylığı artık!”
- 5350 Bek too da altın menen kümüş berer,
Kañçalık tereñ kazsa bay bolot el.
- 5351 Bek bolsun keñ dastorkon, kolu açık,
Bütün eli bay bolot, ırısı aşıp,
- 5352 Carık çaçkan kündöy bol, kutman Elik,
El alsın daam-ırıs saga kelip.
- 5353 Amanat — kuday kattı, korotpogun,
Beresiñ kezegiñde anın coobun!
- 5354 Ey Elik, karap körçü sen özüñdü,
Bir özüm dep çoğulta beresiñbi?
- 5355 Gauharı deñizderdin tütpös çığar,
Tübündöğü bermeti azdıık kılar.
- Biri “gel” ve de biri “git” der durur,
Dinlenme yok! İki yandan baskı yapar!
- Kayđı yok diye sevinme, kutlu Melik,
Akılda tut, ömür kıska göz kırpmalık.
- Haram işten uzak ol, korun Melik,
Niyetini karartır sirayet ediverir.
- Elden gelse hâmi ol, asil adam,
Helal yemek yemeyi bozma asla.
- Her daim helal yemek yiyip alışan,
Kişi söylemiş, adalete hâmi olan:
- “Helal yiyen, günaha batmadan yaşar,
Helal yemek, gelecek günü verir!”
- Kim yemeğini, bedenini temiz tutsa,
Günah olmaz öylede küçücük de.
- Temizliği ararsan, yemek hesapla,
Temiz olursa yemeğin büyük fayda.
- Kendine değil faydayı halka yap,
Halkın görse faydanı refah içinde yaşarsın.
- Bir şehrin söylemiştir hükümdarı,
Her tür işte büyük akıl efkârı:
- “Bahtlı bey halkına verse baht,
Karnı tok olunca halkı da yatar yayılıp.
- Bey denen incisi çok deniz misal,
Kenarda yaşayanın zenginliği çok!”
- Bey dağ da altın ile gümüş verir,
Ne kadar derin kazarsa zengin olur halk.
- Bey olsun sofrası bol, cömert,
Bütün halkı zengin olur, rızkı aşıp.
- Işık saçan güneş gibi ol, kutlu Melik,
Halk alsın yiyecek-erzak sana gelip.
- Emanet,Hak fermanı, israf etme,
Verirsin cevabın sıran gelirse!
- Ey Melik, bak da gör sen kendini,
Tek kendim diye toplayabilir misin?
- Denizlerin bitmez, çıkarcevheri,
Az görsen de dibindeki inciıı.

- 5356 A sen go kendi kazıp tereñdeysiñ,
Altın-kümüş alsañ da az go deysiñ!
- 5357 Cer astında katılankauhar taşın,
Baarının bir sen üçün kaydan tapsın!
- 5358 Cer üstündö öngöndü — dandın baarın,
Tımbastan kazıñaña cıyıp aldıñ.
- 5359 Uçkan kuş, cerde añdar, suuda balık,
Kutulbası toruñdan boldu anık!
- 5360 Kerbenderiñ, cürüşöt düynö kezip,
Şayı, kunduz, keşterdi kelet terip!
- 5361 Rumdun köz, taygıltkan kımkahtarın,
Büt berse da kazıñan tolboyt carım!
- 5362 Türkün külük argımagın araptın,
Az körünüp akırıña baylattıñ!
- 5363 Talaada, akırıñda cılkı sansız,
Töyölörüñ, kaçırılariñ, corgoñ da cış.
- 5364 Cayıtıñda sansız koy, badalarıñ,
Özüñ menen kızmatçı, köp kuldariñ.
- 5365 Too içinde topozuñ sanap bolboyt,
Tüzdö uyuñ, ögüz, bukañ caynap ottoyt.
- 5366 Bugu, maral, bököndör too kiyigi,
Cey albaysıñ tügötüp baarın emi!
- 5367 Kulandardı, capayı eçki-teke,
Cetkiret saga karmap baatır ake!
- 5368 Tülkü, börü, arıstan, ayuu, doñuz,
Añga çıksañ kutulbayt senden tegiz.
- 5369 Turnabı, bir kazanbı, çulduk, ak kuu,
Izgıyt cana uçkan kuş dağı türlüü.
- 5370 A tügül köktö uçkan bürküt dağı,
Kök cal börü, özüñdön kutulbadı!
- 5371 Algır kuşuñ kanattuunu uçurbayt,
Cügürgöndör tayganiñdan kutulbayt.
- 5372 Ataluunu atasız kıldıñ özüñ,
Enelüünü casaysıñ baykuş, cetim.
- 5373 Kañçalık kırısañ dağı can-canıbar,
Tügönböyt, kayra önüp tolup turar!
- Sen de maden kazıp zenginleşirsın,
Altın-gümüş alsan da "az ki" dersin!
- Yer altında oluşan cevher taşın,
Hepsini tek senin'çin nerden bulsun!
- Yer üstünde bitenbaşağın hepsin,
Durmadañ hazinene yığıp derdin.
- Uçan kuş, yerde yabani hayvanlar, suda balık,
Kurtulmayacağı tuzağındañ oldu şüphesiz!
- Kervanların yürürler dünya gezip,
İpek, samur kuşakları gelir derip!
- Rum'un göz kamaştırın ipek kumaşlarını,
Tamamen verse de hazinen dolmaz yarım!
- Türlü asil-koşu atı Arap'ın,
Az görünüp ahırına bağlattın!
- Bozkırda, ahırında at sayısız,
Deve, katır, yorga atın da sonsuz.
- Meranda sayısız koyun, sığırın,
Seninledir hizmetçi, çok kulların.
- Dağdaki Çin mandanı saymasak olmaz,
Ovada inek, öküz, boğan yayılıp otlar.
- Geyik, maral, karacalar, dağ geyiği,
Yiyemezsin tüketip hepsini şimdi!
- Yabani eşek, yabani keçi-teke,
Yetiştirir sana tutup bahadır baba!
- Tilki, kurt, arslan, ayı, domuz,
Ava çıksan kurtulamaz senden hiçbiri.
- Turna ya da saka kuşu, çulluk, ak kuğu,
Kız kuşu ve de uçan kuş her türlü.
- Ki tamamen gökte uçan kara kuş da,
Boz yeledi kurt, senden kurtulamadı!
- İyi avlayan kuşun kanatlıyı uçurmaz,
Koşanlar av köpeğinden kurtulamaz.
- Babalıyı babasız kıldın kendin,
Analıyı yaparsın miskin, yetim.
- Ne kadar yok etsen de bütün varlıklar,
Tükenmez, yine büyüyüp dolup durur.

- 5374 Sen kırdıñ bir kekirtek, kardiñ üçün,
Ölüm kelse kalat da baarı bütün!
- 5375 Üzüp-culkup baylıktı cıydıñ nege,
Özüñ ölsöñ — üzülot tamır dele!
- 5376 Aç köz adam tüşüktüü dayım cakır,
Ömüründö toybogon — toyboyt takır!
- 5377 Tokpeyil adam aytkan sözdü ukkun,
Tokpeyildin peyili — baylığı çin:
- 5378 “Kim aalamdı başkarıp alam dese,
Bolbogon söz! Andaydı baysıñ debe!
- 5379 Kedey dep atayt beken kembagaldı?
Aç köz bay — nakil kedey, ce calganbı!
- 5380 Aç közgö baylıktın da paydası cok,
O coomart, sarañdardı koyçu oñdop!
- 5381 Aç közgö sansız baylık azdık kılat,
Barga kanaat kılğandar bakıt tabat.
- 5382 Sarañdar bay bolso da, dayım açka,
Bir toyoru topurak ölgön çakta!”
- 5383 Körgön, bilgen nersemdi aytım, Elik,
Ukkanımdı sayradım toluk tögüp.
- 5384 Aytkanımdı kaltırbay uktuñ özüñ,
Açılar nak tüşünsöñ köñül, közün.
- 5385 Kabil alsañ sözümdü anda payda,
Albaysıñbı — cügüñ oor bolot kayra.
- 5386 Bilimdüü adam aytkan tıñşa sözdü,
Kabil alsan, paydası tiyet deçi:
- 5387 “Adamdar muktac kelet nasaat sözgö,
Nasaat ukkan ulantıp cetet köpkö:
- 5388 A kokus ukkan adam tüşünböso,
Cön koygun, küyöm dese küysün örtkö!”
- Sen yok ettin yalnız boğazın, karnın için,
Ölüm gelse kalır da hepsi bütün!
- Kesip yolup mal-mülkü yıgđın niye,
Kendin ölsen, kesilir kökü yine
- Açgözlü adam kederli daim züğürt,
Ömründe doymadı, doymaz hiç!
- Tokgözlü adamın dediğı sözü dinle,
Tokgözlünün niyeti, zenginliğı doğru:
- “Kim âlemi yönetip almak istese,
Olmayacak söz! Öyleye zengin deme!
- Fakir der adlandırmazlar mıgaribi?
Açgöz zengin,aslen fakir, yalan mı!
- Açgözlüye zenginliğın de faydası yok,
Ki cömert cimrileri düzeltiverir!
- Açgözlüye sonsuz zenginlik az gelir,
Vara kana’at edenler baht bulur.
- Cimriler zengin olsa da daim aç,
Tek doyacağı toprak öldüğü zaman!”
- Gördüğümü, bildiğimi söyledim Melik,
Duyduğumu söyledim tamamen döküp.
- Dediğimi atlamadan dinledin kendin,
Açılır tamamen anlarsan gönlün, gözün.
- Kabul edersen sözümdü o zaman fayda,
Etmezsen, yükün ağır olur yine.
- Bilgili adamın sözünü dinle,
Kabul edersen, faydası değer de:
- “Adamlar muhtaç olur nasihate,
Nasihat dinleyen ulaşır çoğa:
- Eğer dinleyen adam anlamazsa,
Koy, yanmak isterse yansın ateşte!”

Eliktin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 5389 “O, kutman,— dedi Elik közüñ çaştap,
Aytkan sözüñ kacetsiz, çındık appak.
- 5390 Közüñ açık, sen baskan taza coluñ,
Bek bolsom da men azır, kıynoodomun.
- 5391 Köz açıldı, tüşündüm baarisına.
Otko salıp özümdü koygom tura.

Melik’in Odgurmuş’a dediğı cevabı

- “Ey bahtlı, dedi Melik gözyaşı döküp,
Dediğın sözün yanlışsız, doğruluk apak.
- Gözün açık, senin bastığın yolun temiz,
Bey olsam da ben şimdi felaketтейim.
- Göz açıldı, hepsini anladım.
Ateşe salım kendimi atmışım.

5392 Calgan coldo adaşıp cürgön ekem,
Daana colgo çıgardıñ özümdü sen.

5393 Duba kılçı emi Ötkürmüş men için,
Bir kudayım bersin dağı cemişin!”

Ötkürmüştün Elikke aytkan coobu

- 5394 Coop kılıp Ötkürmüş ayttı:“O, bek,
Kuday berip cardamdı, tilekke cet!
- 5395 Akıl menen açuunu basa bilgin,
Aldırat açuusuna alsız kişiñ.
- 5396 Seni azgırgan kumarıñ, napsiñ bolot,
Anday bolsoñ cügöndöyt, seni torop.
- 5397 Karı düynö çırmagan kumarına,
Dalay bekti örtünö salgan tura!
- 5398 Karıttı sen öñdöngön dalaylardı,
Tübölük seni koybos, ayla barbı.
- 5399 Alar ketip, azır sen taktıdasıñ,
Keregiñe kam körgün, kütpöy baçım!
- 5400 Ölümüñdü unutpa, oylon Elik,
Şaştırar artta küñüñ kirip kelip.
- 5401 Kim ekeniñ unutpa, Elik kutman,
Unutsañ oy cügürtkün kayra baştan.
- 5402 Bul eköönü unutup koygon adam,
Ak colunan adaşıp bolot caman.
- 5403 Özün bilgen akılman cakşı aytkan,
Akıl menen napsisin bekem tutkan:
- 5404 “Ölümüñdü unutpa, acal kütöt,
Sen özüñdü unutpa, barkıñ ketet.
- 5405 Caralgansıñ, uruktan, çakçırılba,
Kökürögüñ kötörbö — toktot, cetet!”
- 5406 Bukturmada körünböy ölüm tosot,
Çıkkın soñ ugup koyboyt tursañ bozdop!
- 5407 Tirüüdö bolboso da ketpes öçüñ,
Oyloo özü ölümdü — oor sezim.
- 5408 Cetişet ölüm cüzün eske saluu,
Çirikti, cansız tarptı kepke aluu!
- 5409 Dağı kaçça salmaktuu tüyşük bolot.
Ölüm kelse aylantıp seni torop!

Yanlış yolda şaşırıp yürüyormuşum,
Doğru yola çıkardın özümü sen.

Dua et şimdi Odgurmuş benim'çin,
Bir Allah'ım versin semeresini!”

Odgurmuş'ın Melik'e dediği cevabı

- Cevap verip Odgurmuş söyledi: “Ey bey,
Allah yardım edip de eriş dileğine!
- Akıl ile öfkeyi bastırabil,
Aldırır öfkesine güçsüz kişi.
- Seni aldatan hevesin, nefsendir,
Öyle isen zapteder seni alıkoyup.
- Koca dünya sardı ihtirasına,
Birçok beyi ateşine attı ya!
- Kocattı senden önce gelen birçoklarımı,
Seni ebediyen bırakmaz, çare var mı?
- Onlar gitmiş, şimdi sen tahttasın,
Beklemeden hemen gereğine kaygılan!
- Ölümünü unutma düşün Melik,
Acele ettirir arkadan günün gelip.
- Kim olduğunu unutma, bahtlı Melik,
Unutursan fikir yürüt yine baştan.
- Bu ikisini unutuveren adam,
Ak yolundan şaşırıp olur kötü.
- Kendini bilen akıllı iyi söylemiş,
Akıl ile nefsinin sağlam tutmuş:
- “Ölümünü unutma, ecel bekler,
Sen özünü unutma, değerini gider.
- Yaratıldın "tohum"dan, böbürlenme,
Kibirlenme, kendini durdur, yeter!”
- Görünmeden ölüm beklerpusuda,
Bir çıkarsa dinlemez bağırırsan da!
- Hayattbitmeyendert olmasa da,
Düşünmek ölümünü, ağır cafa.
- Yetişir ölüm yüzün hatırlamak,
Çürüğü, cansız leşi söze almak!
- Daha ne kadar ağır kaygı olur,
Ölüm gelse çevirip seni alıkoyar!

- 5410 Mına uşunu oylogon estüü adam,
Tamak içip, tınc alıp uktayt kaydan.
- 5411 Akılduu bir adamdın sözü sabak,
Bilimi, toktoolugu biyik adat:
- 5412 “Köñülün ak, maksatın kımbat deseñ,
Künümdüktön tüñülüp, colobo sen.
- 5413 Bul düynö cılanı köp, tüpsüz zından.
Anı taştap, adilet cayga kamdan!
- 5414 Akırı köz cumulsa catar ceriñ,
Kara cerdin aldıdır, ak peyilim,
- 5415 Bul düynö — tereñ, zından, tüpsüz kuduk,
Kaygı, tüyşük, baleeler algan tolup.
- 5416 Zındandan kaday topuk tabat deysiñ,
Kaday tilek, kayırım küttün özüñ?
- 5417 Bir çımçım topuraktı — çaç kaltırbay,
Tübölük, uluu nerse izde takay!
- 5418 Bul tütün, koyuu çañdan cogoru bol,
Tübölökkö köz artıp, izdegin col.”
- 5419 Sen kaçça çaşasañ da — meyli miñ cıl,
Acal tabat akırı, çındık uşul!
- 5420 Ömürün senin kaçça uzun bolso,
Carat arbıp, azabın köp oşonço.
- 5421 Çaşasañ da ömürdö miñ-san cıldar,
Orundalbas tilegiñ baarı katar!
- 5422 Uk kutman adam aytkan sözü tereñ,
Caralangan tagdırdın ogu menen:
- 5423 “Miñ cıldap tilek menen çaşasañ da,
Tilekke toluk cetüü cok adamda.
- 5424 Köptü köksöo kıyalın — eerçigender,
Cetpes oydu kubalap ölot anda!”
- 5425 Söz asılı emes da köptügündö,
Paydası cok unçukpay uga berse.
- 5426 Çoñ paydası tüşünüp aytkan sözgö,
Akılınan nak payda tabat bilse!
- 5427 Men ayttım, aytkanımdı uktuñ özüñ,
Cakşı işke bağıştap üyrönörsüñ.
- İşte bunu düşünen akıllı adam,
Yemek yiyip, dinlenip uyur nerden:
- Akıllı bir adamın sözü ders,
Bilgisi, mütevaziliği büyük adet:
- “Gönlün ak, maksadın değerli dersin,
Fanilikten vazgeçip, yaklaşma sen.
- Bu dünya yılanı çok, dipsiz zından,
Onu bırakıp, adaletli yere hazırlan!
- Sonunda göz kapansa yatacak yerin,
Kara yerin altıdır, temiz niyetlim
- Bu dünya derin, zından, dipsiz kuyu,
Kaygı, keder, belalar hep dopdolu.
- Zındanda nasıl huzurulur dersin,
Nasıl dilek, merhamet bekledin sen?
- Bir tutam toprağı saç bırakmadan,
Ebedî, ulu nesne ara yanaştırıp!
- Bu duman, yoğun tozdan yukarı ol,
Sozsuzluğa göz dikip ara yol.”
- Sen ne kadar yaşasan da, ister bin yıl,
Ecel bulur sonunda, hakikat bu!
- Ömrün senin ne kadar uzun olsa,
Yaraartar, azabın çok o kadar.
- Yaşasan da ömründe binlerce yıl,
Gerçekleşmez dileğinin hepsi sırayla!
- Dinle bahtlı adamın dediği derin sözü,
Yaralanmış kaderin oku ile:
- “Bin yıl dilek ile yaşasan da,
Dileğe tamamen yetmek yok insanda.
- Çoğu arzu etmek hayalini takip edenler,
Yetmeden fikri kovalayıp ölür o zaman!”
- Sözün asaleti değil çokluğunda,
Faydası yok ses çıkarmadan dinlese.
- Büyük faydası anlayıp denen söze,
Akıldan tamamen fayda bulur bilse!
- Söyledim, dediğimi dinledin kendin,
İyi işe adayıp kendini öğrenirsin.

5428 Tilim turbay, sayradı, tınbay canı,
Söz tügönböy, tügöndü aytaar maani.

5429 Kuday senden cardamın ayabasın,
Cakşılıktı izdeseñ tapkın baçım!

5430 Teñir bersin tilegen tilegiñdi,
Duba kılğın unutupay Elik meni!”

* * *

5431 Sözüñ bütüp turuuga umtulganda,
“Otur” dep karmap kaldı Elik kayra.

5432 Dastorkongo caynattı, türkün tamak,
Daam tat deyt men içken aşka karap!

5433 Ötkürmüş aldında aşka kolun sundu,
Köp cebey, ooz tiyip topuk kıldı.

5434 Dastorkondon kol tartıp başka albadı,
Kudaydın atın atap, bata arnadı.

5435 Ötkürmüş attanuuga betin burdu,
Elik özü uzatıp urmat kıldı.

5436 Ötkürmüş tışka çıktı, koştöp anı,
Uzatıp birge çıktı Elik dağı.

5437 Tışka çıgıp ekö teñ koştosuştı,
Elik kirip, kaygırıpçıten sızdı.

5438 Konok emi attandı öz cayına,
Kolun öptü inisi, katarında.

5439 İnisin kala ber dep ayttı Ötkürmüş,
Koştosuşup üygö keldi kayra Akdilmiş.

5440 Kayra kelip, köñülü tıñçıy albay,
Kaygırdı, kaygırganda uyku kayda?

5441 Çıgıştan kün akırın şıkaaladı,
Düynö agarıp, akkuunun tüsün aldı.

5442 Kün tuudu, kenen cazıp kökürögün,
Büt aalam carkıradı açıp öñün.

5443 Düynö carık cüzündöy periştenin,
Asman çaçtı acayıp atır celin.

5444 Akdilmiş turup, suuga cüzün çaydı,
Cıynalıp, duba kılıp kolun çaydı.

5445 Tonun kiyip atına minip alıp,
Ordogo bagıt aldı, üyü kalıp.

Dilim durmaz, çok söyledi, dinlenmeden canı,
Söz tükenmeden tükendi diyecek mana.

Allah senden yardımını esirgemesin,
İyiliği ararsan bul çabucak!

Tanrı versin istediğin dileğini,
Dua et unutmadan Melik beni!”

* * *

Sözünü bitirip kalkmaya yeltendiğinde,
“Otur” diye tutuverdi Melik yine.

Sofraya bolca koydu, türlü yemek,
Taam tat der yediğim aş a bakıp!

Odgurmuş önünde aş a el sundu,
Çok yemeden, ağız değdirip kaldı.

Sofradan el çekip başka almadı,
Allah'ın adını söyleyip Fatiha ithaf eyledi.

Ogdurmuş yola çıkmaya yüzünü çevirdi,
Melik kendisi geçirip hürmet etti.

Odgurmuş dışarı çıktı, refakat edip ona,
Geçirip birlikte çıktı Melik de.

Dışarı çıkıp ikisi vedalaştı,
Melik girip, kaygılanıp dertlendi.

Konuk artık yola çıktı kendi yerine,
Elini öptü kardeşi sırasında.

Kardeşine kaliver dedi Odgurmuş,
Vedalaşıp eve geldi yeniden Ögdülmiş.

Yine gelip, gönlü rahatlamadan,
Kederlendi, kederlenende uyku nerde?

Doğudan güneş sonunda gizlice baktı,
Dünya ağıyıp, ak kuğunun tüyünü aldı.

Güneş doğdu, geniş açıp göğsünü,
Tüm âlem aydınlandı açıp yüzünü.

Dünya parlak yüzü gibi ferishtahın,
Gökyüzü saçtı acayıp iyi kokulu yelini.

Ögdülmiş kalkıp suyla yüzünü yıkadı,
Toplanıp dua edip elin açtı.

Kıyafetini giyip atına biniverip,
Saraya yöneldi, evi kalıp.

5446 Ordogo daroo cetti, oşol zamat,
Elik anı çakırtıp canına alat.

Saraya çabuk yetti, o zaman,
Melik onu çağırıp yanına aldı.

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

5447 Ötkürmüştü anan al suroogo öttü:
“Kaçan turdu, çoñ konok kaçan ketti?”

Odgurmuş'isonra o sorguya geçti,
“Nasıl durdu, büyük konuk nasıl gitti?”

5448 Akdilmişim,— dedi al buyurbasın,
Emi büt uu boldu go içken aşım.

Ögdülmiş'im, dedi o buyurmasın,
Şimdi tamamen zehir oldu yediğim aşım.

5449 Ne kılam mından arı, kantem emi,
İyilgen bel kayradan tüzölöbü?

Ne yapayım bundan sonra ne edeyim şimdi,
Bükülen bel yeniden düzelir mi?

5450 Bektik emne! Maga oor salmagı anın,
Köñül kalıp, kaygırıp kıynalamın!

Beylik ne! Bana ağır ölçüsü onun,
Gönlüm soğuyup, kederlenip azap çekiyorum!

5451 Askeri çok bolboyt da el başkaruu,
Bir bek için eñ kıyın tak atkaruu.

Askersiz olmaz da halk idare etmek,
Bir bey için en zor doğru yapmak.

5452 Asker için, albette, baylık kerek,
Baylıksız asker toptoy alat belek!”

Asker için elbette, zenginlik gerek,
Mal-mülksüz asker toplayamazdık!”

5453 Asker baştap köngön er akıl aytkan;
Biylikti da kolunda cakşı tutkan:

Asker yönetip alışan er akıl vermiş,
Hakimiyeti de elinde iyi tutmuş:

5454 “Bektin kücü — kazına, asker kelet,
Eki tirek bek bolso biylik da bek.

“Beyin gücü hazine, asker olur,
İki direk sağlam olsa beylik de sağlam olur.

5455 Bul eki küç bar bolso, bek dağı bar,
Cok bolso uşul eköo taacı ketet!”

Bu iki güç var ise, bey de var,
Yok ise bu ikisi taçı gider!”

5456 Asker baksañ kireşe arbyn kerek,
Mal, dünyö küç menen özü kelet.

Asker bakarsan pek çok kazanç gerek,
Mal mülk ise zorla kendisi gelir.

5457 Mende biröo — iyin dağı, moyun dağı,
Oorgo mınça cügün eldin aluu?

Bende bir omuz ve bir boyun varken,
Bunca ağır yükünü halkın almak neden?

5458 Albette, musapır da künün köröt,
Ölüm dağı baarıga birdey kelet!”

Elbette fakir de gününü görür,
Ölüm dahi hepsine aynı gelir!”

72

**AKDİLMİŞ ELİKKE EL
BAŞKARUUNUN
COL-COBOSUN AYTAT**

- 5459 Coop kıldı Akdilmiş: “Kut, bak konup,
Bardık işiñ oñolsun coluñ bolup!
- 5460 Caman sözdü ezeli oozuña alba,
Akılmanım camandık bolot anda.
- 5461 Bektigiñdi sen surap algan coksuña,
Teñir buyrup bergen soñ, colduu bolsun
- 5462 Kadırlap bir özüñö bektik berdi,
Şügür degin uşuga, kutman bilgi.
- 5463 Köñülüñdü ak tutup, kuday degin,
Eliñe adilettüü çaşoo bergin.
- 5464 Açuu kelse karmagın akıl menen,
Napsiñ kelse arbagın bilim menen.
- 5465 Tarbiyaçı adamdın akılın uk,
Napsisin bilim menen cürgön tıyp,
- 5466 “Tüzsüñbü — sındır kumar kır arkasın,
Coluñ tüz, eç ubakta buzulbaysıñ.
- 5467 Bek bolup, kör napsige aldırbağın,
Bolboso işenimden kur kalasıñ!”
- 5468 O, Elik, mınça nege alsırayıñ,
Ak col üçün alp toodoy kubatıñıñ!
- 5469 Mınçalık kaygı muñga nege battıñ,
Emne üçün bul döölöttön kelet kaçkıñ?
- 5470 Asker küçtüü koluñda, kazıñañ mol,
Akıl menen bilimiñ öbölğö zor!
- 5471 Askeriñe kaznadan dünüyö böl,
Andan soñ oydoguñdu bütörö ber!
- 5472 Aytıptır duşmanına kaarduu can,
Altına karşı turbayt eç bir duşman:
- 5473 “Soguşta ceñiş koldo bolsun deseñ,
Askeriñdi marıtıp, maktay bil sen.
- 5474 Baarın ber da, buyruktu koşo bergin,
Tilegeniñ töp bolot, anı bilseñ!”

72

**ÖGDÜLMİŞ MELİK’E HALK
YÖNETMENİN
YOL-YÖNTEMİNİ SÖYLER**

- Cevap verdi Ögdülmüş: “Uğur, baht konup,
Tüm işin düzelsin yolun olup.
- Kötü kelimeyi hiç ağzına alma,
Efendim kötülük olur o zaman.
- Beyliğini sen isteyip almadın,
Allah buyurup verdikten son, baht olsun.
- Sayıp sadece kendine beylik verdi,
Şükür et buna, uğurlu bil.
- Gönlünü temiz tutup,Allah de,
Halkına adaletli hayat ver.
- Öfkelensen kendini tut akıl ile,
Nefsin gelse döndür ilim ile.
- Üstad adamın fikrini dinle,
Nefsini ilimle durdurabilen.
- “Doğrumusun, kumarlara son ver,
Yolun düz,hiçbir zaman bozulmasın.
- Bey olup kör nefesine kanma,
Yoksa inancını kaybedersin!”
- Ey Melik, niye bu kadar halsizsin,
Ak yol için, dağ gibigücünvarken!
- Bu kadar kaygı sıkıntıya neden battın,
Ne için bu devletten kaçmak istiyorsun?
- Güçlü asker elinde,hazinen bol,
Akıl ile bilimin büyük hediye!
- Askerine hazineden zenginlik ayır,
Ondan sonra aklındakini bitiriver.
- Demiş ki duşmanına güçlü kişi,
Altına karşı gelmez hiç bir duşman:
- “Savaşta zafer sende olsun desen,
Askerini tatmin edip,övebil sen.
- Hepsini ver emir ile birlikte ver,
Dilediğintam olur, onu bilseñ!”

- 5475 Asker köp küt, baarina bergin belek,
Kerek kezde askeriñ canın beret.
- 5476 Asker menen düşmandı talkalağın,
Kudaydan kubat tile — oşol kamañ.
- 5477 Kapır üçün askerdi dayar karma,
Kapır ölsö, bat elin çıgat kayra.
- 5478 Cayın buzup, buddasın koşo sındır,
Camaat tüzüp, cana da meçit kurdur.
- 5479 Kızın küñ, uuldarın kul kılğınıñ.
Baylıga kaznañdı tolturgunuñ.
- 5480 Musulman kıl, şariat colun açkıñ,
Atıñ çıgıp, urmat-dank aşıp-taşsın.
- 5481 Musulmanga koluñdu kötörbögün,
Mındaydı cakşı körböyt Kök teñirim.
- 5482 Musulmanga musulman tuugan kelet,
Tuugan menen çırdaşpay cardam beret.
- 5483 Kalıñ elge kamkor bol, cardam kılğın,
Atıñdı atap ar dayım duba kılsın.
- 5484 Kubançıñdı kur koyboy kuday berer,
Eki düynö eşigi açık keler!”

Elikin Akdilmişge aytkan coobu

- 5485 “Eñ cakşı, — dedi Elik — uşul sabak,
Koldon kolso uşunday kılam talap!
- 5486 Cetüünün buga kaçça coldoru bar,
Cardam berçi, körkötçü kanday alar?
- 5487 Eldi teskep, ölkönü başkaruu ep,
İçki-tışkı işterdi cöndöş kerek,
- 5488 İşenimdüü adamdı baalap, sıylap,
İşenimsiz can bolso cazaloo bat.
- 5489 Çıñdoo kerek ölkönü eñ birinçi,
A degende cogotup içkilikti.
- 5490 Kalkka berüü eñ cakşı, bekem zañdı,
Tazalap el içinen, kalp, calgandı.
- 5491 Başkaruunun oñ colun bilbeym özüm,
İşke işter ulanıp, cumbaym közüm!”

Asker çok olsun, hepsine ver hediye,
Gerektiğinde askerin canını verir.

Asker ile düşmanı yok edin,
Allah'tan kuvvet dile o hazırlığın.

Kafir için askerini hazır tut,
Kafir ölse, hemen halkını çıkar yine.

Yeriniyıkıp, "Buda"sınıdahi kır,
Cemaat oluşturup cami yaptır.

Kızınıcariye, oğlunukul yap,
Zenginlikle hazineni doldur.

Müslüman yap, şariat yolunu aç,
Adınıükselip, şan-şöhret aşıp-taşsın.

Müslümana elini kaldırma,
Böyleyi iyi görmez Gök Tanrı'm.

Müslüman'a Müslüman kardeş olur,
Kardeşler tartışmazdan yardım eder.

Çok halkına hâmi ol, yardım et,
Adını söyleyerek her daim dua etsin.

Sevincini boş bırakmadan Allah verir,
İki dünya kapısı açık gelir!”

Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı

“Çok iyi, dedi Melik bu ders,
Elimden gelirse böyle talep ederim!

Yetmenin bunane kadar yolu var,
Yardım et, göster bana nasıl onlar?

Halkı tanzim edip, ülkeyi ustacayönetmek,
İçteki dıştaki işleritanzim etmek gerek.

Güvenilir adama değer ver,saygı göster,
Güvenilmez insani ise hemen cezalandır.

Düzeltilmek gerek ülkeyi en birinci,
Ki en baştayok edip içkiyi.

En iyisi halka vermeksaglam kanunu,
Temizleyip halk içinden yalan, yanlış.

Yönetmenin uygun yolunu kendimbilmem,
İşe işlereklenip,gözümü kapatmam!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 5492 “Karap turba, o begim,— dedi Akdilmiş,
Aytkanıñdı atkarıp casagın iş.
- 5493 Kılar işti emnege sozuu kerek?
Keçiktirseñ — mezgiliñ ötüp ketet!
- 5494 Bugün kalsa bir işiñ, erteñge küç,
İş köböysö üyülöt, kıyın bütüş!
- 5495 Erteñkige kaltırbay bugün cogot,
Erteñ işti bütürüü kıyın bolot.
- 5496 Bardık işti dit menen anık atkar,
Erteñ seni öz elin alkaar, maktaar.
- 5497 Baarı menen cakşı bol, camanga kas,
Koluñdu taza karmap, künöo kalbas.
- 5498 Çınçıl, tüz, adilettin colun coldo,
Kıyşık, calgan alparbayt cakşı colgo.
- 5499 Öcör gana öz işin bilbey cüröt,
Buzup alıp, artınan oñdop kiret.
- 5500 Naadandarga colobo — buzup tınat,
Çınçıl menen bir bolsoñ, tüzöp turat.
- 5501 Tıñşa sözün ak peyil, çınçıl candın,
Köñülü tüz, tili açık bolgon anın:
- 5502 “Camanga cakındaba, çınçıl, tüz bol,
Calgançıga bardıñbı — calgançı oşol.
- 5503 Caman adat kırsıktı alıp kelet,
Çınçıldarga cakındap, adilet bol!”
- 5504 Bolboso koldo askeriñ, tıñtıkt bolboyt,
Asker señi kalkalap coodon korgoyt.
- 5505 Asker küçtöp, alarga olco tarat.
Baylık bergin kedeyge, açka — tamak.
- 5506 Kızmatçılar cügürüşöt ümüt menen,
Ketip kalat çığıssa işenimden.
- 5507 Aldıñda kızmatçılar türlüü kelet,
Ar birine ar başka karoo kerek.
- 5508 Cakşı köröt — biri anın, sıylagandı,
Sıy körsötüp, kubantkın anda anı.
- 5509 Dağı biri olconu cakşı köröt,
Ayaba baylık andan canın beret!

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- “Bakıp durma, ey beyim, dedi Ögdülmiş,
Dediğini yerine getirip yap iş.
- Yapacak işini niye uzatıyorsun?
Geçiktirirsen vaktin geçip gider!
- Bugün kalırsa bir işin,yarına güç,
İş çoğalırsa birikir, bitirmek güç!
- Yarına bırakmadan bugün bitir,
Yarın o işi bitirmek zor olur.
- Tüm işleri dikkat ile tam yap,
Yarın seni kendi halkın alkışlar, över.
- Hepsi ile iyi ol, kötüye düşman,
Elini temiz tutup, günah yapma.
- Doğru,düzgün,adaletin yoluna yönel,
Yamuk, yalan götürmez iyi yola.
- Sadece tembel kendi işini bilmeden yaşar,
Bozuverip, ardından düzeltmeye çalışır.
- Cahillere yanaşma, bozuprahatlar,
Dürüst ile beraber olsanhep düzeltir.
- Sözünü dinle ak niyetli, dürüst canın,
Gönlü düzgün, dili açık olan onun:
- “Kötüye yaklaşma, doğru, dürüst ol,
Yalancıya gider isen yalancı o.
- Kötü alışkanlık belayı alıp gelir,
Dürüslere yaklaşıp, adaletli ol!”
- Olmazsa elinde askerin, huzur olmaz,
Asker seni örtüp düşmandan korur.
- Askeri güçlendirip,onlara ganimet dağıt,
Mal-mülk ver fakire, açlara yemek.
- Hizmetçiler iş yapar ümit ile,
Gider eğer çıkarsa güvenden.
- Önüme hizmetçiler farklı gelir,
Her birine farklı bakmak gerekir.
- Sever bazısı onun saygı göstermesini,
Saygı gösterip, sevindir o zamanonu.
- Başka biri ganimeti sever,
Esirgeme mal-mülkondan canını verir.

- 5510 Üçüncüdü olco da, dañk da tilek,
Andaydı at-ton berip, maktoo kerek.
- 5511 A eger baadır bolso, kümüş bergin,
Kılıç alıp cooñdu ceñip bersin.
- 5512 Bilimi, ilimi bar akılmandı,
Coomart bolup sıy tartıp kadırlaçaı.
- 5513 Caman zulüm, köödöktü kötörbögün,
Col berbegin çoñ kırsık tabat eliñ.
- 5514 Maktançaakka başkaday olco berbe,
Andaylardan azap-şor kelet elge!
- 5515 Bilip alğın maanisin asıl sözdün:
“Bayıp ketse zor köröt caman özün”.
- 5516 O kutman, esi cöktü bayıtpağın,
Bayıgan soñ, peyilin buzat anıñ.
- 5517 Cakşının eger bolso kolu kıska;
İyiler anın belimuktadıkka.
- 5518 Cakşını eger kokus kaygı bassa,
Caman bolot aylasız, cakşı adam da.
- 5519 Camandardı cazalap, oñ colgo sal,
Cakşılardı kötörgün — oñolot al.
- 5520 İşenimdüü, izgini işke çekkin,
Abiyirsizdi colotpo, alıs ketsin.
- 5521 Kimden payda, kimderdin cök paydası,
Ayrıy bilgin akılman adam kaysı?
- 5522 Bilip al kimder cakşı, caman köröt,
Cakşıga — öz, kaska — ört boluu kerek.
- 5523 Özüñdön bölüngöndü cinin kağıp,
Cakındaıpa işiñe, kaarıña alıp.
- 5524 Çın, calgandı koşposton taanıp bilgin,
Caraktuu, caraksızdı ayırıp cürgün.
- 5525 Bir işti tapşırbağın eki canga,
Tapşırdıñbı, al işiñ cılbayt alga.
- 5526 Atkara alçu adamga tapşır işti,
İşti bilbes adamda şıltoo küçtüü.
- 5527 Koşomatçı şaşmaga iş berbegin,
Tandap bergin adamdın cöndömdörün.
- Üçüncüsüganimet de nam dadiler,
Öylelere at-giysi verip övmek gerek.
- Ki eğer bahadır ise gümüş ver,
Kılıç alıp düşmanını yeniversin.
- Bilimi,ilimi olanakılıya,
Cömert olup saygı gösterip, kıymetini bil.
- Kötü zulüm, zevzeği taşımayın,
Yol ver büyük bela bulur halkın.
- Övüngen başkaları gibi ganimet verme,
Öylelerden azap-felâket gelir halka!
- Bil kendin içınmanasını asıl sözün:
“Zenginleşse büyük görür kötü kendini.”
- Ey kutlum, akılsız zenginleştirme,
Zenginleştikten sonra, niyetini bozar o.
- Eğer iyinin imkanları kısıtlı ise,
Eğilir onun beli muhtaçlığa.
- İyiye eğer aniden kaygı bassa,
Kötü olur çaresiz, iyi insan da.
- Kötüleri cezalandırıp, düz yola koy,
İyileri kaldır, çevirdüzelir o.
- Güvenilir işçiyi işe çek,
Ahlaksızı yaklaştırma, uzağa gitsin.
- Kimin faydası var, kimin yokfaydası,
Ayrabil akıllıadam hangisi?
- Bil seni kimler sever, kimler sevmez,
İyiye can, hasma "od" olmak gerek.
- Sendenayrılanın"cinini dövüp",
Yaklaştırma işine, ona kahredip.
- Doğruyla yalanı karıştıрма, tanıyabil,
Yararlı, yararsız ayırabil.
- Bir işi teslim etme iki insana,
Teslim ettiysen, o işingitmez ileriye.
- Yapabilecek adamateslim et işi,
İşi bimez adamdabahane güçlü.
- Sabırsız yalakaya iş verme,
Seçebil adamın beceriklisini.

- 5528 Özüñö, eliñe da kamkor bolup,
Biröödön cardam kütpö, aniñ korduk.
Kendini de, halkını da hâmi olup,
Gayriden yardım bekleme, o zorluk.
- 5529 Talap kılba özüñö elden baylık,
Adat alıp ketesiñ özün aynıp!
Talep etme kendine halktan zenginlik,
Alışıp gidersin, kendin cayıp!
- 5530 Cakşılık saga kılşa — kaytar toluk,
Paydasızdı colotpo — kataal bolup.
İyilik yaparsa sana geri ver tamamen,
Faydasızı yaklaştırma katı olup.
- 5531 Akırettüü adamdı baalay bilgin.
Ar dayım iş tapşırıp karmay cürgün.
Çaba gösteren adamıtkdir edebil,
Her daim işteslim edip tutabil.
- 5532 Sen atkarar kızmattar mına uşular,
Atkarsañ ölköñ bütün güldöp turar.
Sen yapacak hizmetlerin işte bunlar,
Yaparsan ülken hep çiçeklenip durur.
- 5533 Bakıt tapkıñ özüñdün dañkıñ artat.
Urmat kılıp artıñdan atıñdı aytat.
Saadet bul özününnamı artar,
Hürmet edip arkandanadını söyler.
- 5534 El bayıp biylik bekiyt mindan dağı,
Kark kılıp toltura ber kazınañdı.
Halk zenginleşip beylikpekişir bundan daha,
Bolluk kılıp dolduruver hazineni.
- 5535 Ataktuu adam aytkan tıñşa sözdü,
Dañkı, sözü töp kelgen dayım cakşı:
Ünlü adamın dediği sözü dinle,
Nası, sözü uygundur daim iyi:
- 5536 “Kaysı cerde bek bolso adilettüü,
Al eldin baylığı mol, açık küñü.
“Hangi yerde bey olursa adaletli,
O halkın mal-mülkü çok, açık günü.
- 5537 El baylığı bekke da baylık bolot,
Eköönö teñ kerek kamkor boluu!”
Halkrefahıbeve de refaholur,
İkisine de hâmi olmak gerekir!”
- 5538 Kıştak, şaardı arıltkın uurulardan,
Kerben colun korgogun bekem abdan.
Köy, şehritemizlet hırsızlardan,
Kervan yolunukoru sağlam tamamen.
- 5539 Ölkö içinen cogotkun kozgoloñdu,
Tonoo, taloo tazarsın tıştan bolçu.
Ülke içinde yok et ayaklanmayı,
Yağma talan temizlensin dıştan olacak.
- 5540 Caza berip tüzögün camandardı,
Kıntık işke katuu küç bolot darı.
Cezalandırıp, düzelt kötülerini,
Noksan işin çok güç olur ilacı.
- 5541 Zındanga sal buzuktu, akılsızdı,
Oñdoy turgan alardı coluñ uşu.
Zindana koy bozuğu, akılsızı,
Düzeltilip duracakonları yolun bu.
- 5542 El içinde adamdar türlü kelet,
Ayrıp taanı — oşondo payda beret.
Halk içinde adamlartürlü olur,
Ayrıp tanı o zaman fayda verir.
- 5543 Arasında ilimdüü, dañışman bar,
İlimdüülük — bakıttın colun tabar.
Arasında ilimli, danışman var,
İlimli olmak mutluluğa yol açar.
- 5544 Sen alardı ardaktap, sözün atkar,
Şariattın colun tut, köñülgö al.
Sen onlara saygı göster, dediğini yap,
Şeriattın yolunu tut, gönlüne al.
- 5545 Alarga akı tölöp, tamak-aş ber,
Tüyşük bilbey çaşasın, kamkorduk kör.
Onlara hakkını verip, yemek-aş ver,
Kaygı bilmeden yaşasın, himâyeye ol.

- 5546 Alar kündö arttırıp ulam küçün,
Naadandardı oñ colgo üyrötüşsün.
Onlar her gün arttırıp boyuna gücünü,
Kötülere doğru yolu öğretsinler.
- 5547 Bulardan başka dağı muhtasib¹ bar,
Kubattuu, küçtüü kolduu bolsun alar.
Bunlardan başka da muhtesip var,
Kuvvetli, güçlü kollu olsun onlar.
- 5548 Alar — buzuk, beybaştı colgo salat,
Calpı curt, meçitterdi küzötkö alat,
Onlar; bozuk, şımarıkları yola koyar,
Bütün halk, mescitleri eline alır.
- 5549 Aldıñda dağı da bar kızmatçılar,
Teskebeseñ — ters colgo kaçıp turar.
Önünde daha da var hizmetçiler,
Kontrol etmezsen ters yola gidip durur.
- 5550 Cük kötörbös alarıñ, alar cügü,
Moynuña bir özünñün büt ilinüü.
Yük kaldırmaz onlar, onların yükünü,
Boynuna tek senintamamenası.
- 5551 Bulardan başka dağı calpı curt bar,
Adilet, tartıp tüzüp, koluña al.
Bunlardan başka daha tüm halk var,
Adalet, tertip düzeltip, eline al.
- 5552 Calpı curtun, bilip koy üç türü bar,
Bardığın koşup koysoñ çatak çıgaar.
Tüm yurdun, bil ki üç türü var,
Hepsini birleştirirsen şavas çıkar.
- 5553 Biri — baylar kolunda baylığı bar,
El içinde — kubattuu kelet alar.
Biri zenginler elinde zenginliği var,
Halk içinde kuvvetli olur onlar.
- 5554 Dağı biri boluşat orto çarba,
Teñtayılaşuu bay menen bolsun kayda.
Daha biri oluyor orta karar,
Geri kalmayıp zenginlerle olsun nasıl.
- 5555 Bulardan soñ boluşat kembagaldar,
Bardığınan bulardı kamkorgo al.
Bunlardan sonra oluyor zügürtler,
Hepsinden bunları himâyeye al.
- 5556 Orto adamga baylardın cügün artpa,
Buzulup, bolor işti tartat artka.
Orta insana zenginlik yükünü asma,
Bozulup, olacak işi çeker sırta.
- 5557 Orto cügün kötörtpö kembagalga,
Alı cetpey, cıgılıp ölot anda.
Orta yükünü kaldırtmaz üğürte,
Güçü yetmez, yığılıp ölü orada.
- 5558 Kembagaldı kötörsöñ — orto bolor,
Ortolorgo — kadimki baylık konor.
Fakirleriyükseltirsen orta olur,
Ortalara bildiğin zenginlik konar.
- 5559 Orto bolgon kedeydeñ kireşe bar,
Bayıp ketse Elik de baylık tabar.
Orta olan fakirden kazanç var,
Zenginleşse Melik de zenginlik bulur.
- 5560 El baktıluu, ölkö bay ömür süröör,
Kalıñ el bir özünñö ömür tileer.
Halkbahtlı, ülke zengin ömür sürer,
Bütün halk teksana ömür diler.
- 5561 Üç-Ordonun hanının aytkanın uk,
Cakşı atıñdı kaltıruu bolsun ıyık:
Üç-Ordu'nun hanının dediğini dinle,
İyi adını bırakmak olsun kutsal:
- 5562 “Artıñda kim kaltırsa cakşı atak,
Kalıñ el dayım cüröt atın atap!
“Ardında kim bırakırsa iyi nam,
Bütün halk daim yaşaradını söyleyip.
- 5563 El kimdi, ölsö dağı estep cürsö,
Al üçün bir ömürü miñge tete.
Halk kimi, ölse bile hatırlıyorsa,
Onun için bir ömrü bine denk.

¹ Ölködö tartıptı, zañdı közömöldööçü adam. (Ülkede tertibi, kanunu düzenleyen, bakan adam.)

- 5564 Sen cerde tirüüsünbü, ölü kördö.
Cakşı atıñ çaşap kalsın dayım elde.
- 5565 Sen ölösün, artıñda atıñ kalsıñ,
Kalgan atıñ tübölük ömür tapsın.
- 5566 Bilip al, el aldında üç parzıñ bar,
Karmoo bolboyt küç menen, atkarıp kal.
- 5567 Birinçisi — eñ taza bolsun kümüş;
Kazganda tazalıktan bolot bul iş.
- 5568 Ekinçisi — zañ bergin elge adilet.
Biri-birin ezbesin el tebelep.
- 5569 Üçünçüsü — coldordu koopsuz kıl,
Karakçı, taloonçunu tek tıyıp tur.
- 5570 Mına oşondo ötöysün mildetiñdi,
Anan kiyin suray ber calpı eliñdi.
- 5571 Biylik bergin özündö üç ukuk bar,
Ne surardı eliñden tüşünüp al.
- 5572 Eliñdin bir mildeti — carlıgıñdı,
Iyık tutup ar biriñ tak atkaruu.
- 5573 Ekinçisi — tak tölö kazına akı,
Uçurunan ötközböy tursa cakşı.
- 5574 Üçünçüsü; cek körüp düşmanıñdı,
Cakşılap urmat kılıu dostoruñdu.
- 5575 Eger sen öz mildetiñ tak atkarsañ,
Anda bolot eliñden talap kılsañ.
- 5576 Çıkpas bolsun bek özü uşul coldon,
Kol aldında eli da coldu bolgon.
- 5577 El körsö öz beginin cakşılıgın,
Çıgarat bir oozdon atak-dañkın.
- 5578 O, Elik, ençi bolso, mınday bakıt,
Eki düynö özüñö cırgal açık!
- 5579 Mından başka dağı bar ilimdүүлör,
Elge türlü, ar kanday bilim berer.
- 5580 Dağı da muktacib bar. El aralap,
Camandıktan el için taza kılát.
- 5581 Soodagerler közdösün amanatın,
Uzdar bolso kooz buyum kep cazasın.
- Sen yerde diri isenölü mezarda,
İyi adın yaşasın daim halkta.
- Sen öleceksin, ardında adın kalsın,
Kalan adın ebedi ömür bulsun.
- Bil ki halkınönünde üç farzın var,
Tutmak olmaz zorla, yerine getir.
- Birincisi en temiz olsun gümüş,
Kazanırken temizse olur bu iş.
- İkincisi adaletli kanun ver halkına.
Birbirini ezmesin halk tepeleyip.
- Üçünçüsü yolları tehlikesiz yap,
Hırsızları, yağmacıları tutup tur.
- İşte o zaman yaparsın görevini,
Ondan sonra sorabilirsin tüm halkını.
- Hüküm süren özünde üç hukuk var,
Ne isterdi halkından anla sen.
- Halkının bir görevi fermanını,
Kutsal tutup her birini tam yapmak.
- İkincisi tam ödeme hazine hakkı,
Vaktini geçirmeden kalksa iyi.
- Üçünçüsü nefret edip düşmanından,
İyice saygi göstermek dostlarına.
- Eğer sen kendi vazifeni tam yaparsan,
O zaman halkından talep edebilirsiniz.
- Çıkmaz olsun bey kendi bu yoldan,
Kol altında halkı da talihli olan.
- Halk görürse kendi beyinin iyiliğini,
Arttırır hep bir ağızdanşan-şöhretini.
- EyMelik, nasip olursa böyle baht,
İki dünya sana ferahlık açık!
- Bundan başka daha var bilgililer,
Halka farklı, het türlü bilgi verir.
- Ve bir de muhtesip var. Ülke gezer,
Kötülükten halk için temizler.
- Tüccarlar gözlesinler emanetini,
Ustalar ise güzel eşyalar yapınlar.

- 5582 Dıykandar ceri menen alek bolsun,
Malçının mal-salına cayıt tolsun.
- 5583 Saga kızmat kılıuçu askeriñ bar.
Mildeti — duşmanıñdı talkan kılar.
- 5584 Taratıp askerge olco, ardaktay cür,
Başka işke cumşabastan sak karmay bil.
- 5585 Erdigine caraşa ençi koşkun,
Ar cookeriñ küçtüü da, bay da bolsun.
- 5586 Kas duşmanga tap bolsun kural-carak,
Kaska — ölüm, dostorgo bolsun kanat.
- 5587 Bardık cagiñ oşondo güldöp turar,
Bardık işiñ teptegiz orundalar!
- 5588 Eki düynö özüñö kubanç beret,
Eç tüşüksüz, kuday dep çaşoo kerek!
- 5589 Mına uşu sopuluk-takıva bol,
Kaalaganga cetkirer uşul ak col.
- 5590 Tuura cürsöñ teñirim meerim salat,
Elge kılba, kıyanat tike karap.
- 5591 Peyli cakşım ayılğan uk keñeşti.
Bul misal çın dalildik özü emespi:
- 5592 “Kozgolbos çındık sımal köktö asman,
Özgörböyt cemiş, çöptör cerde bışkan.
- 5593 Sen dagı adilet bol kıyşaybastan,
Çınçıl adam adilet colun tapkan!”
- 5594 Bilgenimdi men saga aytım Elik,
Cabıktı, açıktı da aytım bölüp.
- 5595 Eki düynö teñ tatiyt aytkan sözdör,
Al tuuralu ayıldı dalay kepter.
- 5596 Cakşı atpı, ce çaşoonun cırgalıbı,
Tanda özüñ bugünü ce erteñdibi!
- 5597 Kançalık çoğultsañ da baylık ketet!
Cakşı atıñdı oylogun — ömür ötöt!
- 5598 Bul tuuraluu ayılğan cakşı söz bar,
Maanisi ündöş kelgen sözgö top al:
- 5599 “Özüm ölsöm, artımda atım kalsın,
Tirүүлügüm kalsa eger cakşı atım.
- Çiftçiler tarla ile uğraş olsun,
Çobanın haynanına otlak dolsun.
- Sana hizmet edecek askerin var,
Görevi duşmanımı parça parça eder.
- Dağıtıp askere ganimet, saygı göster,
Başka işe göndermedensağlam tutabil.
- Cesaretine göre ödül ekle,
Her askerin güçlü ve zengin olsun.
- Hısım duşmana doğru olsun silah-techizat,
Duşmana ölüm, dostlara olsun kanat.
- Her tarafın o zaman çiçek açıp durur,
Tüm işlerinşüphesiz gerçekleşir!
- İki dünyada kendine huzur verir,
Hiç kaygısız, Allah diye yaşamak gerek!
- İşte bu sofuluk-takva ol,
İsteğine erdirir bu temiz yol.
- Düzgün yaşasan Tanrı'm merhamet eder,
Halka etme ihanet, dik bakarak.
- Hak niyetlim, dinle denen öğüdü,
Bu misal gerçek delilden değil mi?
- “Doğruluktan durur gökte asuman,
Değişmez yemiş, otlar arz dabilen.
- Sen de adaletli ol eğilmeden,
Dürüstadam adalet yolunu bulan!
- Bildiğimi ben sana söyledim Melik,
Kapalıyı, açığı da söyledim ayırarak.
- İki dünya denk değer söylenen sözler,
Onun hakkında söylendi birçok sözler.
- İyi ad mı ya da hayatın lezzeti mi,
Seç kendin bugünü yada yarını mı!
- Ne kadar biriktirsen de zenginlik gider!
İyi ismini düşün sen ömür geçer!
- Bu konuda söylenen söz variyi,
Söze manası benzeyen sözkümesi:
- Kendim ölsem, ardımda adım kalsın,
Diriliğim kalırsa eğer iyi adım.

5600 Cakşılık kıl, kaltırgın cakşı atak,
Caşap turat túbölük atak-dañkım!”

* * *

5601 Ukkan coopko kubandı Elik abdan,
Cüzü carkıp, köñüldön şattık tapkan.

Eликтin Akdilmişke aytkan coobu

5602 Akdilmişti alkadı köp söz menen:
“Bilgeniñdi eñ cakşı aytıp berdiñ.

5603 Buyursa köktö Teñir mınday arı,
Sen aytkan akıl menen iş kılalı.

5604 Özüñdöy cardamçını bergen kудay,
Tilegimdi berer deym da bir kудay.

5605 Keregiñdi kудayım saga bergen,
Cardamiñdı maga da köp berdiñ sen.

5606 Mından arı çımıgı köñülüñdön,
Kömögündü ayabay berseñ eken!

5607 Men saga işenemin, özüm öñdüü,
Caşırba emi menden keñeşiñdi.

5608 Uşul kün maga küñdöy carık berdi,
Cakşılıktı cürögüm senden kördü.

5609 Köñülü tüz adamdın uk aytkanın,
Sözü, işi töp çıkkın dayım anın:

5610 “İşenimdüü adamıñ — küzgu sımal,
Kim karasa — öz cüzün körüp turar.

5611 Cakşı adam — küzgu da körgöndörgö,
Añı karap peyliñdi oñdo, tüzdö!

5612 Kimdin köönü özüñö cakın bolso,
İşen dagı, cakında aga oşonço,

5613 Keñeş sura, kerekte işengenden,
Aytkanına caraşa işte da sen!”

* * *

5614 Coop kılıp Akdilmiş “Makul” dedi,
Nur çaçıp caynap turdu anın öñü.

5615 Oşondo Elik tıncıp, sözünbüttü,
Akdilmiş tez kozgolup colgo tuştü.

İyilik yap, bırak iyi şöhet-nam,
Yaşar durur ebedîşan-şöhretim!”

* * *

Duyduğu cevaba Melik çok sevindi,
Yüzü parlayıp, gönlünden neşelendi.

Melik’in Ögdülmiş’e dediği cevabı

Ögdülmiş’iövdü çok söz ile:
“Bildiğini en iyi şekilde söyledin.

Buyursagökte Tanrı bundan sonra,
Sen söylediginakıl ile iş yapalım.

Senin gibi yardımcıyı veren Allah,
Dilediğimi de verir derimbir defa.

Gerekli olanı Allah’ım sana verdi,
Yardıma bana da çok ettin sen.

Bundan sonra hakikati gönlünden,
Destegiñi esirgemedem versen.

Ben sana inanıyorum,kendim gibi,
Saklama benden tavsiyeni.

Bu gün bana güneş gibi ışık verdi,
İyiliği yüreğim senden gördü.

Gönlü düzgün insanın dediğini dinle,
Sözü, işi uygunolandaim onun:

“Güvenilir adamın, ayna gibi,
Kim bakarsakendi yüzünü görür.

İyi adam, ayna da görenlere,
Ona bakarak niyetini düzelt!

Kimin gönlü kendine yakın olursa,
Güven daha, yaklaş o kadar ona.

Tavsiye iste, gerektiğinde güvendiğinden,
Söylediğine göre işle de sen!

* * *

Cevap verip Ögdülmiş“Makul” dedi.
Nur saçıpgülümsedi onun yüzü.

O zaman Melik sakinleşip, sözünü bitirdi,
Ögdülmişhemen hareket edip yola düştü.

- 5616 Tınçlık bilbey iştedi anan Elik,
Öz elinin, cerinin kamın körüp.
Ara vermeden çalıştı sonra Melik,
Kendi halkı, ülkesi için kaygılanarak.
- 5617 Naadandı alıstatıp, cakşılardı,
Kötörüp, naam berip canına aldı.
Cahilleri uzaklaştırıp, iyileri,
Yükseltip, unvan verip yanına aldı.
- 5618 Ölkö güldöp, el-curtu cırgap kaldı,
Almaştı Kün, Ay, cıldar ulam cañı,
Ülke çiçek açıp, halk-yurdurefahladı,
Değiştı gün,ay, yıllar boyuna yeni.
- 5619 El baktına önüktü ömür güldöp,
Kubaniçka çulgandı cer menen kök.
Halk bahtıbüyüdü ömrü çiçeklenip,
Mutluluğa büründü yer ile gök.
- 5620 Ayabadı olconu Akdilmişten,
İşenimdi körsöttü bardık işten.
Esirgemediganimetri Ögdülmüş'ten,
İnancını gösterdi tüm işten.
- 5621 Akdilmiş kün ötkördü kıyla, neçen,
Süyrödü mezigil cügün, tüyşük menen,
Ögdülmüşgün geçirdi nice nice,
Sürdüdü zaman yükünü, kaygı ile.
- 5622 Artın karap kördü kılğan işterin,
Öçkön ottoy cigittik çak ketkenin.
Ardına bakıp gördü yaptığı işlerini,
Sönmüş ateş gibi yiğitlik çağının gittiğini.
- 5623 Köñülü kuykalanıp, cüröktü ezgen,
Arılıunu eñsedi oor cüktön.
Gönlü yakıp, kalbiezen,
Temizlenmeyi istedi ağır yükten.

73

**AKDİLMİŞTİN ÖTKÖN ÖMÜRGÖ
KEYİP, TOBO KILIŞI
TUURASINDA AYTIAT**

- 5624 “Çaşaptırın,— dedi al,— maksatı çok,
Ötüptür kayran ömür şamalga okşop!
- 5625 Küç da kaytıp, alı çok kolum menen,
Özümö tayak menen cardam berem!”
- 5626 Al keyidi: “Toktolboy kündör ötöt,
Ömür bütüp, aldıda acal kütöt!
- 5627 Ömürümdü ceptirmin mal katarı,
Malday çaşap — bilbepmin maksat tabuu.
- 5628 Ötkörüpün ömürdü oynop-külüp,
Boluptur bar bilgenim bekerçilik!
- 5629 Cigittigim ötüptür talaa menen,
Ökünöm çaştık kezim boşko ketken.
- 5630 Törümdön körüm cakın, ölüm mına,
Acalga dabaa barbi, ayla kança!
- 5631 Boz ala boldu çaçım şumkar sımal,
Kuuragan çöpkö okşodu baykuş sakal.
- 5632 Otuz eki tişim da çirip emi,
Bermet tizgen cip turat üzülgönü.
- 5633 Körör ele közdörüm kündük cerdi,
Karaylap, karış cerim küügümdöndü.
- 5634 Alıs cerdi ukçu ele sak kulagım,
Bugün men dülöy bolup cañsap kaldım.
- 5635 Kuzgunday kara ele kayran başım,
Akkuu konup töbömö, öttü çaşım.
- 5636 Ölüm cakın, kудayga calınayın,
Künööm için keçirim men surayın.
- 5637 Artka ketçü arımım ıldam kötör,
O kудay, күnööm bolso keçire kör.
- 5638 Caraksız kıyalımdı taştadım men,
Köñülümdö kıntıktı kuusañ eken!”
- 5639 Suroogo keçirimdi dayar ele —
Kудaydan eger özü kılsa күnöö.

73

**ÖGDÜLMİŞ'İN GEÇEN ÖMRE
ÜZÜLÜP, TÖVBE EDİŞİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- “Yaşamışım dedi o, maksatsız,
Geçmiş zavallı ömür rüzgar gibi!
- Güç de dönüp, halsiz elim ile,
Kendime asa ile yardım ederim!
- O üzüldü: “Durmadan günler geçer,
Ömür bitip ilerde ölüm bekler!
- Ömrüm yedimhayvan sürüsü gibi,
Mal gibi yaşayıp bilmemişim hedefi.
- Geçirmişim ömrü oynayıp-gülüp,
Olmuş tüm bildiklerim boşluk!
- Yiğitliğim boş heves ilegeçmiş,
Pişmanım, gençlik çağım boşa gitmiş.
- Başköşemden mezar yakın, ölüm işte,
Ölüme deva var mı, çare ne!
- Kır renk oldu saçlarım sungur-misal,
Kurumuş ota döndügarip sakal,
- Otuz iki dişim şimdi çürüdü,
İnci dizilmiş ip kopmaya durdu.
- Görüyordu gözlerim günlük yeri,
Elle görüp, her yerimekaranlık çöktü.
- Uzak yerden duyardı sağlam kulağım,
Bugün sağır olup elleanlaştım.
- Kuzgun gibi kara idi zavallı başım,
Ak kuğu konup tepeme, geçti gençliğim.
- Ölüm yakın Allah’a yalvarayım,
Günahlarım için ben af dileyeyim.
- Geri gidecek adımımçabuk kaldır,
Ey Allah, günahım varsa affediver.
- Yararsız hayalimi bıraktım ben,
Gönlümde kusurukovsıydın!”
- İstemeye affi hazır idi,
Allah’tan eğer kendisi yapsa günahı.

- 5640 “Cok bolboyt,— dep oyloçu, şaşpoo kerek,
Şaşkan — şaytan, al cañı künö beret.
- 5641 Eñ algaç bul tuuraluu keñeşeyin,
Künöödön arılıunun colun, cönün.
- 5642 Ar bir işti keñeşip baştoo kerek,
Keñeşti ukpaganga kırsık kelet.
- 5643 Sözü taamay adamdan ayılğan kep:
“Bardık işke kep-keñeş — darı kelet”.
- 5644 Keñeşeñ — keñeşe kör cakınıña,
Bardık iş keñeş menen bütöt tura.
- 5645 Keñeş menen ar adam colun tüzöyt,
Keñeşpegen adamda kırsık küçöyt.
- 5646 Barayın tuuganıma körüşköñü,
Eñ kerek maga anın keñeş sözü.
- 5647 Caktırabı — atkaram oydogunu,
Caktırbaybı keñeşin bilsem boldu.
- 5648 Adam bilbeyt maanisiñ öz işinin,
Süylöşüp, keñeşin uk cat kişinin.
- 5649 Keñeşkenden keñeyet akıl-oyuñ.
Keñeşke bilim koşso andan sonun!
- 5650 Ugup al keñeşçinin aytkan sözün,
Keñeş uksañ, algalayt senin işiñ:
- 5651 “İşiñ barbı — keñeşkin iş cönündö,
Söz ukpagan adamdı dosum debe.
- 5652 Keñeş alıp, işiñdi anan başta,
Tilekke cetüü üçün alga cönö!”
- 5653 Keçte catıp, tañında erte turdu,
Attın başın ordonu karay burdu.
- 5654 Col surap, körüşüünü samap kaldı.
Urmat kılıp, Elik tez kabıl aldı.
- “Yok olmaz, diye düşündü, acele etmemeli,
Acele eden şeytan, o yeni günah verir.
- İlk önce bunun hakkında danışayım,
Günahtan temizlenmenin yolunu,yönünü.
- Her bir işe danışarak başlamak gerek,
Tavsiyeyi dinlemeyene bela gelir.
- Sözü doğruadamdan söylenen söz:
“Tüm işlere öğüt-tavsiye ilaç olur.
- Danışırsan danış da gör yakınına,
Tüm işler tavsiye ile biter ya.
- Tavsiye ile her insan yolunu düzeltir,
Danışmayan insandabelâ güçlenir.
- Gideyim akrabama görüşmeye,
Çok lazım bana onun tavsiye sözü.
- Beğenirse yaparım aklımdakini,
Beğenmezse tavsiyesini öğrensem.
- İnsan bilmez manasını kendi işinin,
Konuşup,tavsiyesini dinle başka kişinin.
- Danışarak genişler akıl-düşüncen,
Tavsiyeye bilgi eklense ondan âlâ.
- Dinle danışmanın dediği sözünü,
Tavsiyeyi dinlersen ilerler senin işin:
- İşin varsa danış iş hakkında,
Söz dinlemeyen adamadostum deme.
- Tavsiye alıp, işine sonra başla,
Amaca ulaşmak için ileri yönel!
- Gece yatıp, şafakta erken kalktı,
Atın başınısaraya doğru çevirdi.
- Yol isteyip, görüşmeyi arzu etti,
Saygı ile, Melik hemen kabul etti.

Akdilmiştin Elikke bergen suroosu

- 5655 Kayrıldı ökümdarga suroo menen:
“Oyum bar tuuganımdı körsöm degen.
- 5656 Barayın özünüzdön bolso uruksat,
Süylöşüp bütör zamat, kaytamın bat!”

Ögdülmiş’in Melik’e sorduğu soru

- Yöneldi hükümdara soru ile:
“Fikrim var akrabamı görsem diye.
- Gideyim kendinizden olursa izin,
Konuşup biter bitmez, gelirim hemen!

Eliktin Akdilmişike aytkan coobu

- 5657 “Barsañ bar — dedi Elik,— akılmanım,
Menden salam özünö ayta bargın.
- 5658 Unutpay maga arnap duba kılsın,
Bir kудayga sıynıp dayım tursun,
- 5659 Teñirimden kubattı surap alsın,
Caratkan bar künööldü keçip salsın!”

* * *

- 5660 “Boluptur!” dep Akdilmiş turup ketti,
Üygö cetip, keñ caydı köküröktü.
- 5661 Bütün düynö altındın öñün aldı,
Kün beti kızıl cakut caltıldadı.
- 5662 Asman tüyüp kabagın, küügümdöndü,
Adamdardı az-azdan uyku ceñdi.
- 5663 Namaz okup, al cattı töşögünö,
Közün cumup, çömlüdü oy kölünö.
- 5664 Köz ilinip, oygondu çoçup kayra,
Oylodu kün çıktı go alda kayda.
- 5665 Töşök salıp uktadı eç kıymılsız,
Çoçup ketip oygonso,— aylana tınç.
- 5666 Oşol boydon coloboy uyku kaçtı,
Oygo batıp kıymılsız tıptınç cattı.
- 5667 Kara kuş¹ körsö çıgıp Çıgış caktan,
Calınday kanat menen köktü capkan.
- 5668 Taygandın top cıldızı cılt-cult sonun,
Taraza cıldız köktö çiydi colun.
- 5669 Kırgool kuş kötöröldü ulam biyik,
Can algıç carıldadı otsuz küyüp²
- 5670 Çıgıştan kün baş baktı kötörülüp,
Kara cerge ak nurun çaçıp iyin.
- 5671 Büt aalamga al carık nurun çaçtı,
Asman beti calından kızgılt tarttı.
- 5672 Büt düynö cılmaygansıp caynay tüştü,
Kaygı kaçıp, kubanıç boldu küçtüü.

Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı

- “Gideceksen git, dedi Melik, akıllım,
Benden selam kendisine söyleyerek var.
- Unutmadan benim için dua etsin,
Tek Allah'a hepsıgınıp dursun,
- Tanrı'mdan kuvvet istesin kendi için,
Yaradan tüm günahımı affediversin!

* * *

- “Tamamdır!” diye Ögdülmişkalktı gitti,
Eve gelip, derin bir nefes aldı.
- Bütün dünya altın rengini aldı,
Güneş yüzü kırmızı yakut gibiparladı.
- Gökyüzü suratını asıp, güneş battı,
İnsanları yavaş-yavaş uyku yendi.
- Namaz kılıp,o yattı döşeğine,
Gözünü kapatıp, daldı düşünce gölüne.
- Göz kapanıp, uyandı korkup yine,
Düşündü Güneş çıktı ileride nerde.
- Yatak yaptı uyudu hiç haraketsiz,
Korkarak uyansa etraf sessiz.
- Ondan dolayı yaklaşmadan uyku kaçtı,
Düşünceye dalıp,haraketsiz sakince yattı.
- Jüpiterçıkarkendoğu taraftan,
Ateş gibi kanatla göğü örten.
- TazıTakımYıldızı parlar mükemmel,
Terazi Yıldızı, gökte çizdiyol.
- Sülün kuşu yükseldi hep yukarı,
Can alıcı öttü, ateşsiz yanıp.
- Doğudan güneş göründü yükselerek,
Kara yere beyaz nurunusaçarak.
- Tüm aleme o aydın nurunusaçtı,
Gökyüzü ateşten kırmızı oldu.
- Tüm dünya gülümsemiş gibi güzelleşti,
Üzüntü kaçıp, sevinç oldu güçlü.

¹ Yupiter cıldızı.(Jüpiter yıldızı.)² Erten menenki asmandın tösün salıştırıp catat. (Sabahki gök yüzünün rengine benzetiliyor)

5673 Kayra turup cuundu, namaz ötöp,
Atın tokup, cönödü too etektep.

5674 Çaaþ kelip, akırın eþik kaktı,
Tuuganı turup kelip eþik açtı.

5675 Salam ayttı iyilip Akdilmiş da,
Alik aldı eñ sıpaa Ötkürmüş da.

5676 Kol karmaşıp eköbü üygö kirdi,
Sözgö sözdör ulanıþ süylöşüldü.

Ötkürmüşün Akdilmişke bergen suroosu

5677 “O, boorum,— dep suradı,— aytçı maga,
Körüşkönbüz, öttü go bir ay gana.

5678 Körüp turam, köñülüñ kaygı baskan,
Kızıl cüzüñ sargayıp öñüñ azgan?

5679 Kanday kaygı içiñdi ezip turat,
Açılıp, bar sırıñdi aytsañçı bat!”

Akdilmişin Ötkürmüşkö aytkan coobu

5680 Coop berdi Akdilmiş: “Kutman boorum,
Tagdırdın ogu menen ooru boldum.

5681 Cakşı tagdır coldoso ügüt, nasaat,
Ölgön cürök tirilet kayra çaşap!

5682 Uykuda elem eñ katuu kozgolbogon,
Tagdır meni oygotup, ügüttögön.

5683 Cürök sezip, kulagım ugup kaldı,
Adaşıp cürgön canım oñgo saldı.

5684 Ömür ötüp, salmaktuu algan cügüm,
Ar künödön arılsam deymın bugün.

5685 El için sarıptadım ömürümdü
Kudayıma burbapmın köñülümdü!

5686 Künümdük tirilik dep ömür sürdüm,
Ömür ötsö — kalat da, tirçiliğñ.

5687 Ömür için aalamdı alsam, dedim,
Ömür öttü, talaaga ketti emgegim!

5688 Mınakey, bugünkü kün ötöt-ketet,
Aldıda kelçü tündö emne kütöt?

5689 Kuuragan kök çöp boldu başta çaçım,
Şumkarday bopboz boldu sakal, başım.

Yine aldı abdesti,namaz kılıp,
Gitti dağ eteğince at eyerleyip.

Koşturarak geldi, sonunda kapıyı çaldı,
Akrabası kalkıp geldi,kapıyı açtı.

Selam verdi eğilipÖgdülmüşde,
Selam aldı çok zarifOdgurmuş da.

El tutuşarak ikisi eve girdi,
Söze sözlereklerek konuşuldu.

Odgurmuş’ın Ögdülmüş’e sorduğu soru

“Ey kardeşim diye sordu, söyle bana,
Görüşeli geçti ya sadece bir ay.

Görüyorum, gönlünü kaygı basmış,
Kırmızı yüzün sararıp rengin kaçmış?

Nasıl üzüntü içini ezip duruyor,
Açılıp, tüm sırrını söyle hemen!

Ögdülmüş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

Cevap verdi Ögdülmüş: “Kutlu kardeşim,
Kaderin oku ile hasta oldum.

İyi kader yollasaögüt, nasihat,
Ölen yürekdirilir yine yaşayarak!

Uyuyordum çok katı kıpırdamadan,
Kader beni uyandırıp öğütledi.

Yürek hissedip kulağım duyuverdi,
Yolu şaşırın canımı düzene saldı.

Ömür geçip, ağır aldığım yüküm,
Her günahıtan temizlensem derim bugün.

Halk için tükettim ömrümü,
Allah’ıma çevirmemişim gönlümü!

Fani dirilik diyeömür sürdüm,
Ömür geçerse kalır dahayatın.

Ömür için alemi alsam,dedim,
Ömür geçti, boşa gitti emeğim!

İşte, bugünkü gün geçer-gider,
İleride gelecek gecede ne bekler?

Kurumuş yeşil ot oldu başta saçım,
Kartalgibi gri oldu sakal, başım.

- 5690 Erteñimdi oylonuu maga kacet,
Erteñ üçün kıynaldım azaptı cep!
- 5691 Aytmaqçı, bul tuuraluu cakşı söz bar,
Akılduum men aytayın köñülgö al:
- 5692 “Ömür öttü, ökünöm ötkön küngö,
A dağı kança ömür kaldı mende?”
- 5693 Cigittik kündör öttü kelbey küügö,
Kalğan kündü arnaymın ak cürüügö!”
- 5694 Aldıñda keler kündü oylo degen,
Akılmandın ak sözün ukkan elem.
- 5695 Bügün men bir kadayga moyun sunam,
Soobu, bir kün tiyer kütüp turam.
- 5696 Maksatsız çaşaptırımın, kör tamak dep,
Açkaçılık karındı karmaşı ep!
- 5697 Semiripmin cey berip ar nerseni,
Ariktoonun kezegi keldi emi.
- 5698 Cırgalda, tokçulukta uktay bergem,
Oygondum, turçu kezek kelgen eken.
- 5699 Karşılaşıp taapmın köp duşmandı,
Cardam berip kubantam emi alardı.
- 5700 El-curtka işte, sözdö kataal ekem,
Dayarmın keçirimdi suroogo men.
- O, kutman elge beker kısım kıldım,
5701 Bolbogon mançırkoonu coyup, tındım.
- 5702 Men baykuş — kadayınan kaçıp kündö,
Künöögö, ıpılaska battım müldö.
- 5703 Kayrılayın men emi kelme kılıp,
Keçirimdi surayın moyun sunup.
- 5704 Ölgönümçö buzbaymın ubadamdı,
Ölgöndön soñ baarı bir bilbeym anı!
- 5705 Bilimdüü adam aytkan sözdü tıñşa,
Ey taş boor, akıl bolot baarı saga:
- 5706 “Tirüü kezde sıyınğan, zorlop candı,
Ölgöndön soñ — baarısı artta kaldı.
- 5707 Sıyınğın mümkün bolso tirüü kezde,
Cakañdan bek muuntar ölüm kelse!
- Yarınımı düşünmek bana lazım,
Yarın için zorlandım, azap çektim.
- Söyleyecek, bunun hakkında iyi söz var,
Efendim, ben söyleyeyim gönlüne al:
- “Ömür geçti, pişmanım geçen güne,
Ki daha ne kadar ömür kaldı bende?”
- Yiğitlik günler geçti canlanmaz,
Kalan günü adarım temiz yaşamaya!
- Önünde gelecek günü düşün diyen,
Akılının temiz sözünü duymuştum.
- Bugün ben tek Allah’a boyun eğirim,
Sevabı, bir gün değer, bekliyorum.
- Maksatsız yaşamışım, sırfiyemek diye,
Mideyi tutmalıartıkaçlıkla!
- Semirmişim yiyiverip her şeyi,
Zayıflamanın zamanı geldi şimdi.
- Refahta, toklukta uyuyuvermişim,
Uyandım, kalkacak vakit gelmiş.
- Karşılaşarak bulmuşum çok düşmanı,
Yardım ederek sevindirdim şimdi onları.
- Halka-yurdaişte, sözde gaddar idim,
Hazırım affımı istemeye ben.
- Kutlu halka boşa eziyet ettim,
Olmayan kibirlenmeyi attım,duruldu.
- “Ben zavallı Allah’ından kaçıp her gün,
Günaha, pislige battım büsbütün.
- Dönüyüm ben şimdi şahadet edip,
Affımı istiyeyim boyun eğip.
- Ölene kadar bozmam ben sözümü,
Öldükten sonra hepsi bir bilmem onu!
- Bilgili adamın dediği sözü dinle,
Ey taş kalpli, akıl olur hepsi sana:
- “Hayattayken ibadet et, zorlayıp canı,
Öldükten sonra hepsi arkada kalır.
- İbadet et mümkün ise dirilikte,
Yakandan sağlam tutar ölüm gelse!

5708 Moyun sun küç-kubattuu caş keziñde,
Karıgan soñ karuu-küç kalbayt sende!

5709 Tirүүлüktü baalagın, kудay degin!
Ölörüñdü unutupoo parzıñ senin.

5710 Oylongun — acal seni arbagança,
Acal kelse, alışsañ payda kaçañ!”

5711 Uşul oylor cay berbey saga keldim,
Caşırбай cакşı oylonup keñeş bergin.

5712 Karaan tutup kelip turam men saga,
Boordoşum, emne kılam ayt maga!

Boyun eğ güçlü-kuvvetli genç zamanında,
Yaşlandıktan sonra güç-kuvvet kalmaz sende!

Diriliğitakdir et, Allah de!
Öleceğini unutmamak farzın senin.

Düşün ecel seni sarana kadar,
Ecel gelse, uğraşsan da ne fayda!

Bu duygularhuzur vermedi, sana geldim,
Saklamadan iyi düşün, öğüt ver.

Hayalin görüñdü, geliyorum sana,
Kardeşim ne yapayım söyle bana!

74

**ÖTKÜRMÜŞTÜN AKDİLMİŞKE
BERGEN KEÑİŞİ TUURASINDA
AYTILAT**

- 5713 “O boorum,— dedi Ötkürmüş coop kılıp,—
Ayta turgan keñeşti algın ugup.
- 5714 Oy-tilegiñ közdögön öto biyik,
Kudayım cölök bolsun köñülü iyip!
- 5715 Bir gana tüşüngönüñ azdık kılrat,
Köp nerse bilüü, işöö başkı talap.
- 5716 Eñ algaçkı belgini oygo salgın,
Ar bir işti tak bilip, kolgo algın!
- 5717 Azır saga ordodo boluu abzel,
A maga ılayıktuu mına uşul cer.
- 5718 Senden curtuñ cakşılık, payda köröt,
Payda ketse, çır-çatak, uruş kelet.
- 5719 Elik berdi saga küç el başkarar,
İşiñ arbın, eliñden alkoo alar.
- 5720 El bayıp, ölkö küçü aşır-taştı,
El içinde atagiñ orun taptı.
- 5721 Ugup al aytkan sözün coomart adam,
Cakşılık — cakşı sapat adam sagan:
- 5722 “İşengin, oşol gana adam delet,
Kim elge baylık cana bakıt beret!
- 5723 El üçün paydası cok adam koru,
Elge kızmat kılğandan — ırıs kelet!”
- 5724 Çın köñülüñdön niyeti bolso cakşı,
Al anda oylogonun toluk taptı.
- 5725 Niyeti cakşı adamdan cakşılık bar,
İşke aşpagan oyu da este kalar!
- 5726 Tartip bolso, el bolot cayçılıkta,
Elik da, eliñ dagı süyöt anda.
- 5727 Cakşı zañ, katuu tartip bolso elde,
Buzuku, kuytu, caman bolboyt ele.
- 5728 Buların baarın taştap ketseñ andan,
Ökünösüñ, bardığı bolot caman!

74

**ODGURMIŞ'IN ÖGDÜLMİŞ'E
VERDİĞİ ÖĞÜDÜ HAKKINDA
SÖYLENİR**

- “Kardeşim, dedi Odgurmuş cevap verip,
Söyleyeceğim tavsiyeyi dinle.
- Fikir-dileğin gözleyen çok yüksek,
Allah'ım destek olsun gönlü eğip!
- Sadece anladığın kâfi değildir,
Çok şey bilmek, çalışmak baş talep.
- En birinci işareti aklına al,
Her bir işi tam bilerek, eline al!
- Şimdi sana sarayda olmak gerek,
Ki bana layık olan işte bu yer.
- Senden halkın iyilik, fayda görür,
Fayda giderse, hır-gür, kavga olur.
- Melik verdi sana güç halk yönetecek,
İşin çok, halkından hayır dua alacak.
- Halk zenginleşip, ülke gücü aşır-taştı,
Halk içinde namın yerini buldu.
- Dinle dediği sözü cömert adamın,
İyilik, iyi vasıflıadamın sana:
- “İnan,'adam' denirsadece ona,
Kim halka zenginlik ve baht verirse!
- Halkı faydasız adamdan koru,
Halka hizmet edenden kismet gelir!”
- Gerçek gönlünden niyetin olsa iyi,
O zaman aklındakini tamamen buldu.
- Niyeti iyi insandan iyilik var,
Gerçekleşmeyen fikri bile akılda kalır!
- Düzen olursa, halk olur rahatlıkta,
Melik de, halkın da sever o zamanda.
- İyi kanun, sert tertip olsa halkta,
Bozuk, kurnaz, kötü olmazdı.
- Bunların hepsini bırakıp gitsen ondan,
Pişman olursun, hepsi olur kötü!

- 5729 Tartip menen taalimdi buzup koysoñ,
Ölkö kıyrap, anda ele bolot oyron.
- 5730 Orduña naçar candı alıp keler,
Azabın, artık şorun eliñ körör,
- 5731 Essiz adam ters colgo eldi burat,
Caman iş ıntımaktı buzup tınat.
- 5732 Munu senden kadayım erteñ surayt,
Künöñdön atagın da kutkaralbayt.
- 5733 Caman cürbö, buzuku işke barba,
Camandardı kökütüp buzup alba.
- 5734 Ugup al köñülü tüz adam sözün,
Cakşı keñeş cemişin saga bersin:
- 5735 “Camandarga koşulba, tartip össün,
Buzuk menen kırsıktın colun keskin.
- 5736 Cakşı iş kılıp, çıñdagın tartip çeğin,
Eki düynö açılrat coluñ senin!”
- 5737 Kuday saga işiñde bolsun cölök,
Ak coluñ cakşılıkka alıp kelet.
- 5738 Cakşı işiñdi buzasıñ emne üçün,
Calaasına kalarsıñ beker özüñ.
- 5739 Elge zıyan, küç kelse saga zıyan,
Kanday payda tabam dep keldiñ magan?
- 5740 Andan körö kutmanım aytam sözdü,
Ulam-ulam kaytalap aytkan kepti.
- 5741 Ömürümdö kütpödüm baylık, döölöt,
İzdebedim çaşoodon eç bir söölöt.
- 5742 El menen baylanış cok katışpadım,
Bekterge cügüngön cok baykuş başım.
- 5743 Körgönüm cok düynönün baylıktarın,
Adamdın ce cakşısın, ce camanın.
- 5744 Özüm kaalap kelgemin uşul cakka,
Taştaşım bul işimdi bolboyt maga!
- 5745 Adamga altın-kümüş karmabagan,
Aralaşa buzulup bolot caman.
- 5746 Kıtaydan kele catkan sarttar¹ başı,
Aytkanın uk, aalamdı körgön cakşı:
- Düzen ile eğitimi bozup koyarsan,
Ülke yıkılıp o zaman ki olur virân.
- Yerine kötü canı alıp gelir,
Azabını, çok belasını halkın görür.
- Akılsız insan yanlış yola halkı çevirir,
Kötü iş beraberliği bozar durur.
- Bunu senden Allah’ım yarın sorar,
Günahından adın da kurtulamaz.
- Kötülük yapma, kötü işe varma,
Kötüleri yaklaştırmayarak bozulma.
- Dinle gönlü düzgün insanın sözünü,
İyi tavsiye yemişini sana versin:
- “Kötülerle birleşme, terbiye büyüsün,
Kötülük ile belanın yolunu kes.
- İyi iş yapıp güçlendir terbiye sınırını,
İki dünyada açılır yolun senin!
- Allah sana işinde olsun destek,
Ak yolun iyiliğe seni götürür.
- İyi işini bozarsın ne için,
İftiraya kalırsın boşa kendin.
- Halka ziyan, güç gelse sana ziyan,
Nasıl fayda bulurum diye geldin bana?
- Onun için kutlum, söyleyim sözü,
Yine tekrarlayıp söyledimsözü.
- Ömrümde beklemedim mal-mülk, devlet,
Aramadım hayatta hiç teşrifat.
- Halk ile iletişim yok karışmadım,
Beylere eğilmedi zavallı başım.
- Görmedim dünyanın zenginliğini,
İnsanın iyisini yada kötüsünü.
- Kendim isteyerek geldim bu tarafa,
Bıaktım bu işimi olmaz bana!
- Altın-gümüşü görmemişbir insan,
Bulsa bunu bozulup olur yaman.
- Çin’den gelip durankervanlar başı,
Çok âlemi gören,ne demiş dinle,.

¹ Soodagerler başı, kerben başı dep catat. (Tüccarlar başı, kervan başı manasında.)

- 5747 “Ömür boyu carıbas kedey adam,
Bayıp ketse kıyalı bolot caman.
- 5748 Bayısa kedey kişi kırsık basat,
Ötkön künün unutup aksımdanat.
- 5749 Baktısızdın koluna tiyse bakıt,
Buzulat, eldi kalat kargış basıp.
- 5750 A kokus camandarga tiyse biylik,
Öz elin erksiz kuurup, bolot şümşük!”
- 5751 Sen kördüñ baylıktı da, biylikti da,
A birok boy kötörüü çooçun saga.
- 5752 Közüñ toyup, köñülün buzulbadı,
Elik menen eñ mıktı dossuñ dağı.
- 5753 Munun baarın özüñö kaday berdi,
Çakşı çaşoo, çarkıgan köñöldördü!”
- “Ömür boyu memnun olmaz fakir adam,
Zenginleşirse arzusu olur kötü.
- Zenginleşirse fakir, belâ basar,
Geçen günlerini unutupazar.
- Bahtsızın eline değse baht,
Bozultur, halkı beddua basar.
- Ki aniden kötülere değsebeylik,
Öz halkınperişan edip olur namussuz!”
- Sen gördün zenginliği de beyliği de,
Fakat kibirlenmek yakışmaz sana.
- Gözün doyup, gönlün bozulmadı,
Melik ile en yakın arkadaşsın da.
- Bunun hepsinisana Allah verdi,
İyi yaşam,parladı gönülleri!

75

**ADİLETK—ADİLETTİK
ADAMGERÇİLİKKE—ADAMGERÇİLİK
KILUU TUURASINDA AYTILAT**

- 5754 “Bul bolso,— çaşoobuzdun bir tarabı,
Açayın ekinçisin, ukkun anı.
- 5755 Közün körböy, buzduñbu peyiliñdi,
Kanday parda çaşrat bul işiñdi?
- 5756 Bilersiñ, alat tura miñ-san maktoo,
Adam üçün ar işi adal bolso.
- 5757 Bul düynönü başkarat — bilebiz zañ,
Al özü adamgerdik, karap tursañ.
- 5758 Cakşılıkka cakşılık kılucu kerek,
Bir iş kılсан, — on ese kayırıp beret.
- 5759 Azamat uulu bolso kim atanın,
Bardık kamı el üçün bolot anın.
- 5760 A eger enesi anın bolso buzuk,
Tapkan uulu elge cut, carıp-buzup.
- 5761 Sen Eликтin cakşılığın unutpa,
Dayıma körüp cüröt kamın saga.
- 5762 Akılduusuñ, bilgirsiñ, köpkö cettiñ,
Elik saga eşigin açtı köptün.
- 5763 Seni sıylap, kötördü atağınđı,
Coomarttığın özünüñdü dañktuu kıldı.
- 5764 Unuttuñbu, cakşılığın sen emi,
Tatıktuu coop berer keziñ keldi.
- 5765 O, boorum, sözdü kese ayttım belem,
Cürögüñdü kaygıga çulgaba sen!
- 5766 Adilet söz, köbünçö açuu kelet,
Aga çıdap tüşünsöñ, payda beret.
- 5767 Tuura söz saga aytsa, taarınbagın,
Açık sözdük özögü çındık dayım.
- 5768 Bul tuuraluu mınday söz aytkım kelet,
Kulak tüşö, kutmanım akıl beret:
- 5769 “Çındık açuu bolso da çıdoo kerek,
Çındık sözdön özüñö payda kelet.

75

**ADİLE-ADİLLİK
İNSANLIĞA-İNSANLIK
YAPMAK HAKKINDA SÖYLENİR**

- “Bu ise yaşamımızınbir tarafı,
Açayım ikincisini, dinle onu.
- Gözün görmeden bozdun mu niyetini,
Nasıl fayda saklar bu işini?
- Biliyorsun, alırmış binlerceövgü,
İnsanlık için her işi adil olsa.
- Bu dünyayı yönetir, biliyoruz kanun,
O kendisi insanlık, bakarsan.
- İyiliğe iyilik yapmak gerek,
Bir iş yapsan on katıyla geri verir.
- Yiğit oğlu olsa hangi babanın,
Tüm kaygısıhalk için olur onun.
- Eğer annesi onun olursa kötü,
Bulduğu oğul halka felaket, yarıp-bozar.
- Sen Melik’in iyiliğini unutma,
Daima kaygını görüyor senin.
- Akıllısın, bilgilisin, çok eriştin,
Melik sana kapısını açtı çoğu şeyin.
- Sana saygı gösteripyükselti namını,
Cömertliğin kendini şanlı yaptı.
- Unuttun mu iyiliğini sen şimdi,
Liyakatlı cevap vereceksiran geldi.
- Kardeşim,sözü kat’î söylediysem,
Yüreğininikaygıya kaptırma sen!
- Adaletli söz en ziyade acı gelir,
Ona dayanıp anlarsan, fayda verir.
- Doğru söz sana söylerse,darılma,
Açık sözlülüğünözü gerçek daima.
- Bunun hakkında böyle söz diyesim gelir,
Kulak ver, kutlum akıl verir:
- “Gerçek acı olsa da dayanmak gerek
Gerçek sözden kendine fayda gelir.

- 5770 Betke aytilgan sözdördö zaar bolboyt,
Andan aşkan asıl söz kaysı delet?"
- 5771 Köz cumganda öz atañ, kiçine eleñ,
Çoñoyboduñ bir bolup atañ menen.
- 5772 Elik seni kolgo alıp bapestedi,
Maalim boldu uşundan adam cönü.
- 5773 Kul-küñüñ da, keñ talaa üyür cılkı,
Eliktin erki menen saga tiydi.
- 5774 Cetiştiñ san baylıkka, bak-döölötkö,
Cayıldı atak-dañkıñ, uzak, köpkö.
- 5775 Oyloçu, emi saga caraşabı,
Duşman bolup özünö, anı tanuu?
- 5776 Tiyerde aga paydañ — ketin kaluu,
Tete emespi sızdatıp ketkenge anı.
- 5777 Eliktin sıyı saga çeksiz ele,
Kezeği go, aga tete akı tölö!
- 5778 Bardık elder özüñdü alkap cüröt,
El içinde atıñdı zor dep bilet.
- 5779 Cakşı adamdın oozunan aytilgan kep,
Çınıgı adam dayıma booruker dep:
- 5780 “O, kutman, bolo körgün kişiliktüü,
Kişi bolçu adamdın colu uşu!
- 5781 Adam üçün dayıma adamdık kıl,
Adam degen atagñ bolot küçtüü!"
- 5782 Elik saga mart ele miñ eselep,
Andan artık emgegin kayruu kerek!
- 5783 Cakşı adamdar booruker, colduu bolor,
El kişisi, atalar adam oşol!
- 5784 Tüşüñböğön, bilbegen kiçine eleñ,
Cölöp-tayap bakıttı Elik bergen.
- 5785 Aga sen ayabagın can-diliñdi,
Tınım albay, kızmat kıl künü-tünü.
- 5786 Cakşılıkka kaytargın cakşılıktı,
Kuday saga kur koyboy berer kuttu!
- 5787 Uk sözdü, çın köñüldön oyun aytkan,
Adamdıktı cogoru koygon adam:
- Yüze söylenen sözlerde zarar olmaz,
Ondan aşan asıl söze ne denilir?
- Vefat ettiğinde öz baban, küçücük idin
Baban ile birlikte büyümedin.
- Melik seni eline alıp büyüttü,
Malûm oldu bundan insan yönü.
- Kul- cariyen de, bol tarla at sürüsü,
Melik'in iradesi ile sana değdi.
- Ulaştınçok zenginliğe, mutluluğa,
Yayıldı şan-şöhretin, uzağa, çoğa.
- Düşünsene, sana hiç yakışır mı,
Düşman olup kendine ondan vazgeçmek?
- Degeceğinde ona faydan bırakıp gitmek,
Hiç olur mu, onu üzüp gitmek.
- Melik'in sana hediyesinırsızdı,
Ona denk hak ödemeninzamanı.
- Tüm halklar özüne hayır dua ediyor,
Halk içinde adını büyük diye biliyor.
- İyi adamın ağzından söylenen söz,
Aslındaadamdaimamerhametli diye:
- “Ey bahtlım, ol da gör kişilikli,
Kişi olacak adamın yolu bu!
- İnsan için her zaman insanlık yap,
'İnsan'denennamın güçlenir çünkü!
- Melik sana mert idi bin kat,
Ondan fazla emeğingeri vermek gerek
- İyi insanlar merhametli, bahtlı olur,
Halk insanı denilecek insan odur!
- Anlamayan, bilmeyen küçücük idin,
Destek olup kollayıpbahtı Melik verdi.
- Ondan sen esirgemecan-ı gönlünü,
Dinlenmeden hizmet yap gece-gündüz.
- İyiliğe geri çevir iyiliği,
Allah seni boş bırakmadan verir bahtı!
- Dinle sözü, içten düşüncesini söyleyen,
İnsanlığı yukarı kaldıran insan:

- 5788 “Tuzun tatkan adamdın kılğın işin,
Cakşılığı artılıp tiyeri çın.
- 5789 Akılduu aktayt dayım cegen nanın,
Ayabayt kerek bolso calgız başın!”
- 5790 Tilegeniñ işke aşsa, coluñ taza,
Cakşılıkka cakşılık işti caza!
- 5791 Kiygeniñ köz taygılkan parça, deçi,
Körö albastın toktoybu uşak sözü.
- 5792 Emi sen Eligimdin atın çıgar,
Duşman körüp moyunun sunup turar.
- 5793 Miñdegen mansap olco eñilediñ,
Bukaday coon tarttı moynuñ senin!
- 5794 Elik üçün cumşağın küç-kubattı,
Eliñ tileer kudaydan uzak caştı.
- 5795 Sen baysıñ, türkün düynö turat koldo,
Aldıña tokup mindiñ arap corgo.
- 5796 Bul baylıktı iştetip, Elikke arna,
Oyu orundap, açılısın cüzü anda.
- 5797 Otursun Elik takta köñülü cay,
Duşmanı başın iysin tik karabay!
- 5798 Elik saga zor biylik, sözdü berdi,
Caksa da, cakpasa da el baş iydi.
- 5799 Uşun uçun aga sen ömür tile,
Döölötkö ee bolosuñ özüñ köpkö.
- 5800 Adamdın asıldarı cakşılıktuu,
Tübölük atak-dañktı alçu uşu.
- 5801 Arapta tak ayılğan cakşı söz bar,
Cakşı adamdı taanuunu sen bilip al:
- 5802 “Adamdı baaloo kerek işi menen,
Adam işi özünö caraşa eken.
- 5803 İşti cakşı adamdın özü cakşı,
İşti buzuk adamdı buzuk degen”
- 5804 Peyli Eliktin buzulsa özüñ oñdo,
Caman işten kalkalap, dayım koldo.
- 5805 Cakşılıktın baarına — Elik başçı,
Çette kalbay canaşa turgan cakşı!
- “İkramını tattığınadamın yap işini,
İyiliğinin artıp döneceği gerçek.
- Akıllı hakkını verir daim yediği ekmeğin,
Esirgemez gerekirse yalnız başı!
- Dilediğin gerçekleşirse, yolun temiz,
İyiliğe iyilik işi yap!
- Giydiğin göz kamaştırakumaş, bak,
Görmeyenindirur mu gıybet sözü.
- Şimdi sen Melik’imin namını çıkar,
Duşman görüp, boynunu eğip durur.
- Binlerce makam ganimetpay aldın,
Boğa gibi kalın oldu boynun senin!
- Melik için harca güç-kuvvetini,
Halkın diler Allah’tan uzun ömür.
- Sen zenginsin, türlü mal elinde var,
Önüme eğerleyip bindin Arap atına.
- Bu zenginliği işletip Melik’e ada,
Fikri gerçekleşip, gülsün yüzü orada.
- Otursun Melik tahtında gönlürahat,
Duşmanı başını eğsin dik bakmadan!
- Melik sana büyük beylik, sözü verdi,
Sevse de sevmese de halk baş eği.
- Bunun için ona sen ömür dile,
Servete sahip olursun kendin çoğa.
- İnsanın asilleriiyilik ihtiva eden,
Ebedi şan-şöhreti alacak onlar.
- Araplarda doğru söylenen iyi söz var,
İyi insanı tanımayı sen öğren:
- “İnsanı takdir etmek gerek işi ile,
İnsanın işi kendine göre olurmuş.
- İşi iyi insanın kendisi iyi,
İşi bozuk insana bozuk demiş.”
- Niyeti Melik’in bozulsa kendin düzelt,
Kötü işten koruyup, daim kolla.
- İyiliğin hepsine Melik âmir,
Kenarda kalmadan yanında duran iyi!

5806 Maga işenip, keñeşti surap keldiň,
Bilgenimdin baarisin aytıp berdim.

5807 Bilgeniňdi aytkanga salıştırgın,
Keregiňdey işiňdi ulaştırgın!”

Akdilmişin Ötkürmüşkö aytkan coobu

5808 “O, boorum,— dedi Akdilmiş köñülünön,
Aytkanıňday baarisin ulay berem.

5809 Sözdörüňdün bardığın tuura ayttıň,
Çeçilbes tütünümün uçun taptım.

5810 Bul sözdör men tüşünbös tuman ele,
Ürtügün anın açtıň, sen özümö.

5811 Kaltırdım bolgon arzuu, tilegimdi,
Kudayım cölök kılam bir özüňdü.

5812 Teñirim köñülümdü açık kılsın,
Köönümden camandıktı kuup tursun.

5813 Cardam kılıp, bataňdı bergin maga,
Estey cür, işengenim özüň gana!”

* * *

5814 Al turup, sözün bütüp, koş aytıştı,
Atın tokup, alıskı colgo çıktı.

5815 Üyünö kelip tüştü, maldaş urdu,
Tamak cep, suusun içip, tınım kıldı.

5816 Asman bürköp kabagın, caap kaldı,
Üstünö cesir ayal kiymın saldı.

5817 Caygansıdı altın kün çaçın, körgün,
Düynö cüzü kunduzdun aldı öñün.

5818 Saldırdı da töşögün, cattı es alıp,
Tattı uykuga çömüldü uktap kalıp.

5819 Oygonup, oşol zamat közün açtı,
Kız külküsün keñ asman tögüp cattı.

5820 Kün kötörüp kabagın, nurun çaçtı,
Büt düynö akkuu bolup kanat kaktı.

5821 Akdilmiş turup keldi, orununan,
Cuunup, namaz okup, tamaktangan.

5822 Atın minip ordogo kayra bardı,
Törkü caydan Elikti taap aldı.

Bana güvenerek, tavsiye sormaya geldin,
Bildiğimin hepsini söyleyiverdim.

Bildiğini söylediğimle karşılaştı,
Sana gerektiği gibi işine bağla!

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a dediği cevabı

“Kardeşim, dedi Ögdülmişgönlünden,
Söylediğin gibi hepsini eklerim.

Sözlerinin hepsini doğru söyledin,
Çözülmez düğümümün ucunu buldum.

Bu sözler anlamadığım duman idi,
Örtüsünü onun açtın, sen özümö.

Bıraktım tüm arzu, dilediğimi,
Allah’ım destek kılarımtek kendini.

Tanrı’m gönlümü açıl etsin,
Gönlümden kötülüğü kovalasın.

Yardım edip hayırlı dua et bana,
Hatırla, güvendiğim sensin sadece!”

* * *

O kalkıp, sözünü bitirip, vedalaştı,
Atını eğerleyip, uzaktaki yola çıktı.

Evine gelip indi, bağdaş kurdu,
Yemek yedi, suyun içti, dinlendi.

Gökyüzü karardı, yağmur yağdı,
Üstüne dul kadın gıysisini aldı.

Yaydı sanki altın Güneş saçını, bak,
Dünya yüzü kunduzun aldı rengini.

Yaptırdı da döşegini, yattı dinlenip,
Tatlı uykuya gömüldü uyuyakalıp.

Uyanıp o zaman gözünü açtı,
Kız gülüşünügenişasman dağıttı.

Güneş kaldırdı kaşlarını, nurunusaçtı,
Tüm dünya akkuğu olup kanat çırpıtı.

Ögdülmişkalkıp geldi, yerinden,
Yıkayıp, namaz kılıp, yemek yedi.

Atına binip saraya yine geldi,
BaşköşedeMelik’i buldu.

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 5823 Elik surayt: “ Ötkürmüş kanday eken,
Deni çıñ, calgız canı esen beken?
- 5824 Duba kılıp al meni alabı eske,
Kılğan duba kırsıktan saktayt köpkö,
- 5825 Sıyınuudan adamzat soop alat,
Sıyıngan can beyıştin colun tabat!
- 5826 Bolboso cakşı duba bul aalamda,
Camandıktar küç alıp, ketmek anda!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 5827 “Tuura aytasıñ,— dep ayttı anda Akdilmiş,
Eñ tuura, eñ akılduu casaldı iş.
- 5828 Boorum, emi elette özü calgız,
Biz üçün duba kılát, muñda alsız.
- 5829 Bizden aşkan künöölüü adam barbı?
Biz künöölüü, tüyşügün tigil aldı!
- 5830 Elik üçün tınbastan duba kılát!
Et cürögü bütündöy aktan turat!
- 5831 Mından aşkan adilet adam kayda?
Özüñ taştap, biz üçün izdeyt payda!
- 5832 Eligim, bizden aşkan osol kim deer,
Tekke ketken ömürdü beret kimder!
- 5833 Cırgal küngö semirip cürö berdik,
Köz açılıbay oyundan kün ötkördük.
- 5834 Denebizdi cem kılar kurt-kumurska,
Ökünüçtön başka cok canıñ çıksa!
- 5835 Ugup al akılduunun aytkan sözün,
İşiñe uşul keñeş, negiz degin:
- 5836 “Cılan, kurtun cemisiñ — semirbe köp,
Erteñ keter konoksuñ elirbe köp.
- 5837 Ömürüñ tüş sıyaktuu, ötöt-ketet,
Aga dalil — çuurgan kündör esep!”

Eliktin Akdilmişe aytkan coobu

- 5838 “Akılman, dedi Elik,— tüşündürçü,
Kantip özün ar dayım karmayt kişi?

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- Melik sorar: “Odgurmuş nasılmış,
Sağlığı iyi, yalnız caniesen miymiş.
- Dua edip o beni hatırlıyor mu,
Edilen dua beladan korur uzun.
- İbadet etmekten insan sevap alır,
Dua eden can cennetin yolunu bulur!
- Olmasa iyi dua bu alemde,
Kötülükler güçlenip gider o zaman!”

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

- “Doğru dersindedi o vakt Ögdülmiş,
En doğru, en akıllı yapıldı iş.
- Kardeşim, şimdi köyde kendi yalnız,
Bizim'çin dua eder, dertten halsiz.
- Bizden dahagünahkar insan var mı?
Biz günahkar, kaygısını öteki çekti!
- Melik için durmadan dua eder!
Yüreğibüsbütünaklanır!
- Bundan daha adaletli insan nerde?
Kendini bırakıp, bizim için arar fayda!
- Melik'im, bizden dahakaba kim der,
Boşa giden ömrü kimler verir!
- Ferah gündesemirerek yaşadık,
Göz açmadan oyunla gün geçirdik.
- Vücudumuzu yem yapar kurtçuk-karınca,
Pişmanlıktan başkası yok canın çıksa!
- Dinle akıllımın dediği sözünü,
İşine bu tavsiye esas de:
- Yılan-kurtçuğun yemisin, semirme çok,
Yarın gidecek konuksun eğlenme çok.
- Hayatın rüya gibi, geçer-gider,
Ona delil, sıralanan günler hesap!

Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı

- “Akıllı, dedi Melik, anlat bana,
Nasıl kendini her daim tutar insan?

- 5839 Senden artık bedeldüü çok adamım,
Saga işenem, men saga inanamın.
Senden daha bilgili yok adamım,
Sana güvenirim, ben sana inanırım.
- 5840 Men catam ordo içinde, eç kaparsız,
İş degen oydon çıkkan menden alıs.
Ben yatarım saray içinde hiç habersiz,
İş diyen akıldan çıkmış benden uzak.
- 5841 Közüm da, kulagım da — sen özününü,
Cakpay kalsa sen oñdop iştey bergin.
Gözüm de kulağım da sen kendinsin,
Beğenmezsen sen düzelt, çalışabilirsin.
- 5842 Kerek bolso cardamım — kabar kılğın,
İlacısın işiñdin men tabarmın.
Gerekirse yardımım haber et,
İlacımı işinin ben bulurum.
- 5843 A kokus kızmatkerler çatak salsa,
Cayıma koy, sen meñin tınçımdı alba!
Aniden hizmetçiler kavga etse,
Yoluna koy, beni rahatsız etme!
- 5844 Elge zulüm adamlar bolbosun eç,
Caman ölüp, çaşasın ak, akıl, es!
Halka zalim insanlar olmasın hiç,
Kötü ölüp, yaşasın ak, akıl, fikir!
- 5845 El bayıp, ölkö güldöp tursun dayım,
Tirek bolupdañ salıp men turayım!”
Halk zenginleşip, ülke çiçeklensin daim,
Direk olup ben hep neşelenip durayım.

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 5846 Akdilmiş coop kılıp ayttı: “ Begim,
Kuday bolsun cölögün, bir özünün!”
- 5847 Tileğim, oyum dağı mına oşondo,
Teñirim ak columdu açkan bolso!
- 5848 Elik dayım baktıluu çaşay bersin,
Emgek, tüyşük dayıma maga kelsin!
- 5849 Kurman bolsun özünö calgız canım,
Beypildikte ömür sür, ökümdarım!
- 5850 Birok saga bir gana ötünüç bar,
Ak peyilden kubanıp atkarıp sal.
- 5851 Bilesiñ go bek tutsa kimdi cakın,
Uşak kılıp el aytar anın atın.
- 5852 Kañçalık meni cakın, öz kılbağın,
Kabagiñ karış tüşör ukşañ — çağım.
- 5853 Kulak sal ayköl baatır aytkan sözün,
Kabıl alıp keñeşin, tuura deçi:
- 5854 “Et simal,— adam köönü, bat buzulat,
Kutmanım, anı ıyık saktoo maksat.
- 5855 Kulak salbas bolsoñ da çağım sözgö,
İşenesiñ keede sen uşak kepke.
- 5856 Bek kañçalık akılduu bolso dağı,
Uşak ukşa, zalalı basat anı.

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

- Ögdülmişcevap verip söyledi: “Beyim,
Allah olsun desteğinyalnız senin!”
- Dileğim, aklım da işte orada,
Tanrı’m ak yolumu açmış olsa!
- Melik daim mutlulukta yaşasın,
Emek, zorluk daima bana gelsin!
- Kurban olsun kendisine yalnız canım,
Refahlıktaömür sür, hükümdarım!
- Fakat senden sadece bir ricam var,
Ak niyetinden sevinerek gerçekleştir!
- Bilirsin ki bey kimi tutarsa yakın,
Gıybet edip halk söyler onun adın.
- O kadar beni yakın, öz yapma,
Kaşların çatılacak duysan iftira.
- Kulak ver yiğit bahadırın dediği söze,
Kabul et tavsiyesini, doğru de:
- Et gibi, adam gönlü, çabuk bozular,
Bahtlım, onu kutsal saklamak maksat.
- Kulak vermezisen deiftira söze,
İnanırsın bazen sen gıybet söze.
- Bey ne kadar akıllı olsa dahi,
Gıybet duysa, zararı basar onu.

- 5857 Cürök bek da, müçölör — elge tatıyt,
Ara sözgö bir üşüp, birde ısıyt. Yürek beydir,uzuvlar halka benzer,
Söze bazen üşür, bazen ısınır.
- 5858 Kişinin denesinde dört duşman bar¹,
Biri — oynotso, da biri — kapa kılar. İnsanın vücudunda dört düşman var,
Biri güldürürse ki diğeri üzer.
- 5859 Biri — şaşsa, da biri sabır kılat,
Biri — külsö, da biri ıylattırat. Biri acele etse de diğeri sabreder,
Biri gülerse de diğeri ağlatır.
- 5860 Kubanarda — kayradan köñül çögöt,
Kırsık kütsöñ, süyüntüp kubanç kelet!” Sevindiğinde yeniden üzülsün,
Belâ beklesen, sevindirip mutluluk gelir!”
- 5861 Kutman Elik, çınında oyloymun men:
Uşakçılar caman da colbun itten! Kutlu Melik, gerçekten düşünüyorum ben:
Dedikoducularkötüshahipsiz itten!
- 5862 Köñül oorup, teskeri burulasıñ,
Cakpay kalar andayda ak kızmatım. Gönül acıyıp, ters tarafa dönersin,
Hoşa gitmez böylede ak hizmetim.
- 5863 Özüñdön suray turgan bir tileğim;
Uşak aytsa üstümdön suray körgün. Kendinden istediğim bir dileğim;
İftira atarsa üstüme sor da gör.
- 5864 Tübünö cete bilip, tak surağın,
Taktap algın ukkandan anın baarın. Köküneerişebilip, tam soruştur,
Hesapla iyiceduyduğunun hepsini.
- 5865 Çagımçının özün da taktap sura,
Çın, tögünün anıkta abdan tuura. İftiracının kendisini de belirleyip sor,
Doğru, yalanını tespit et tamamen doğru.
- 5866 Köptü körgön tatıktuu adam aytkan:
“Baarın uk, birook bolboyt köñülgö algan!” Çok gören layık insan söylemiş:
“Hepsini dinle, fakat olmaz gönüle almak!”
- 5867 Bul tuuraluu dağı da cakşı söz bar,
Kutmanım, anı işte koldonup al: Bunun hakkında daha da iyi söz var,
Kutlum, onusen işinde kullan:
- 5868 “Baarın ugup, alganıñ kerektüsün,
Özüñdön sürüp taşta kereksizin! “Hepsini dinleyip, al gereklisini,
Kendinden çıkarıp gereksizini!
- 5869 Baarın ugup, acırat calgan, çının,
Çınçıldı al da, kuup sal kalpıçısın. Hepsini dinle ayır yalanı, doğruyu,
Dürüstü al ve kov gönder yalancıyı.
- 5870 Kalpıçılar düynönü buzup tınat,
Ökümdar, çınçıldardı tap, cakındat!” Yalancılar dünyayı bozup durur,
Hükümdar, dürüstleri bul, yaklaştır!

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu**Melik'in Ögdülmiş'e dediği cevabı**

- 5871 Elik ayttı: “O kutman, akıl tapçu,
Keregiñ, tilegiñ da senin cakşı! Melik dedi: “Ey kutlum, akıl bulucu,
Gereğin, dileğin de senin iyi!
- 5872 Saga bergen kadayım cakşı sapat,
Münözüñ, sözüñ, dañkıñ elden aşat. Sana vermiş Allah'ım iyi vasıf,
Huyun, sözün, şöretin halktan aşar.

¹ Bayırkı Çığış meditsinasında adamdın denesine dört türlü suyuqtuk: kızıl-kan, sarı-öt, kara-iriñ, ak-kakırık bar, alardın teñ salmatığı buzulsa adam köñülü çögöt, ooruga çaldıgat deşken. (Eski Doğu medeniyetinde insanın vücudundaki dört türlü tehlike: Kızıl kan, sarı öd, kara irin, ak balgam. Onların vücuttaki düzeni bozulsa insan rahatsızlanır, hasta olur demişlerdir.)

- 5873 Kantip bolsun özüñdö caman coruk,
Adamdın süttön siñgen kaniñ bolup,
Nasıl olsun ki sende kötü amel,
İnsanın süttün sinen, kanın olmuş:
- 5874 Çagım kılğan üstüñön adamdardı,
Duşman dey ber oşonu maga dağı.
İftiraedenüstüne insanları,
Duşman diyebilirsın onu bana dahi.
- 5875 Meyli alar köp ayttıbı, az ayttıbı,
Ugayın kulak salıp kantip anı!
ister onlar çok dedi ister az dedi,
Dinleyeyim kulak verip nasıl onu!
- 5876 Kantip bolsun ölkönün ökümdarı,
Cakşı menen camandı bilbey kaluu?
Nasıl olsun ülkenin hükümdarı,
İyi ile kötüyü bilmeden?
- 5877 Bek bolobu, erkine el baş iygen,
Çındık menen calğandı — tak bilbegen?
Bey olur mu, hükmüne halk baş eğen,
Gerçek ile yalanı tam bilmeyen?
- 5878 Biylikte tura alabı kara zulum,
İşenbese adamga aytçu çının?
Beylikte kalabilir mi kara zalim,
İnanmazsa insana söyleyecek gerçeği?
- 5879 Cetebi maksatına — casagan zañ,
Çındık menen calğandı bilbes adam?
Ulaşır mı amacına yapılan kanun,
Gerçek ile yalanı bilmez insan?
- 5880 Sen beleksiñ, kodayım maga bergen,
Çeçilbes tüyündördü çeçkensiñ sen!
Sen hediyesin, Allah'ımın bana verdiği,
Çözülmez düğümleri çözdün sen!
- 5881 Dayıma kızmattı tak atkarasıñ,
Akıñdı ak ötögön asıl cansıñ.
Daima hizmeti tam yerine getirirsın,
Hakkını temiz ödeyen asil cansın.
- 5882 Men emi ak kızmatıñ kaytarayım,
Nasip buyrup tagdıriñ bolsun carkım!
Ben şimdi ak hizmetini döndüreyim,
Nasip olup kaderin olsun aydın!
- 5883 Cakşı adamdın aytkanın ugup körgün,
Çındığın maktap kelgen sözü eldin:
İyi insanın söylediğini dinle
Gerçeğini överek gelen sözü halkın:
- 5884 “Adamdardın içinen cakşı deybız,
Ak peyil, kişiliktüü candı sözsüz.
“İnsanların içinden iyi diyoruz,
Ak niyetli, terbiyeli canaitirarsız.
- 5885 Coop kaytar adamga adam bolup,
Coomart adam ataktuu, biz bilebiz!”
Cevap verecek insana insan olup,
Cömert adamnamlı, biz biliyoruz!

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 5886 Coop berdi Akdilmiş: “Kutman Elik,
Baktıñ artıp, biyliğiñ bolsun biyik!
5887 Eki düynö cırgalın koday bersin,
Oy-tilegiñ, ümütüñ ösüp-önsün.
5888 Köktö teñir özüñö kömök bolsun,
Tagdır buyrup tilegiñ kabil kelsin!
5889 Ak peyil, ak köñüldüü takıva adam!
Uzak ömür, bak-taalay tileym sagan!
5890 Özüñdön köp cakşılık nasip boldu,
Tamak, kiyim, baylık, dañk, atak konu.

Ögdülmiş'in Melik'e dediği cevabı

- Cevap verdi Ögdülmiş: “Kutlu Melik,
Bahtın artıp, beyliğin olsun yüksek!
İki dünya mutluluğunu Allah versin,
Fikir-dileğin, ümidin büyüyüp-gelişsin.
Gökte Tanrı özüne yardımcı olsun,
Kader buyurup dileğin kabul olsun!
Ak niyetli, ak gönüllü sofu insan!
Uzun ömür, mutluluk dilerim sana!
Senden çok iyilik nasip oldu,
Yemek, giysi, mal-mülk, şan-şöhret konu.

- 5891 Kızmatıña arnadım köñülümdü,
Kudayım aman kılsın ömürüñdü.
- 5892 O, Elik,— deyt Akdilmiş sözün ulap,
Cakşı atıñdı kudayım cayıp turat.
- 5893 Kuday bergen bakıttı sakta ıyık,
Köñülündü taza tut, napsiñ tıyıp!
- 5894 Bektigimdi tübölük saktaym deseñ,
Tört mildetti ötögün bek tutup sen.
- 5895 Birinçi — oydo sözdü taamay aytkın,
Ekinçi — zañdın colun bekem bakkın.
- 5896 Üçünçü — coomart bolgun, işke şaylan,
Elge kamkor, booruker bolgun abdan.
- 5897 Törtünçü — baatır bolgun tartınbagan,
Başın iyip, duşmanıñ kelsin sagan.
- 5898 Eger bek atkarbasa bul tört işti,
Anda ölkö çaçındı, bülük tüştü!
- 5899 Uşular — bek adamdın şam cıldızı,
Uşular — ökümdardın ıyık kutu.
- 5900 Buzulbay, cürö körgün ak col menen,
Col uşul ata-babañ salıp ketken.
- 5901 Burulsañ uşul coldon — işiñ naçar,
Karmap turgan biyliğiñ koldon kaçar.
- 5902 Kadırday cür adamdın üç türlüösün,
Men aytayın baamdap, baala özüñ.
- 5903 Biri — baatır, münözü kelet çapçañ,
Kılıç menen eline payda tapkan.
- 5904 Ekinçisi — keñeşer akılmandar,
Sözün ugup, kerektüü taalimin al.
- 5905 Üçünçüsü — cazgıçtar, esep kılrat,
Kireşe, çıgaşañdı cazıp turat.
- 5906 Bulardı baalay bilip, sıyla dayım,
Intımakta közdöy cür payda cagin.
- 5907 Oşondo bardık işiñ orundalat,
Eliñ arbıp, aymağıñ kanat cayat.
- 5908 Atıñ tarap, alasıñ uluu dañktı,
Ak cüzüñdü körsök deer aalam kalkı!
- Hizmetine tahsis ettim gönlümü,
Allah'ım sağ-salim kılsın ömrünü.
- Ey Melik der Ögdülmiş devam ederek,
İyi adını Allah'ım yayıp durur.
- Allah'ın verdiği bahtı koruksalsın,
Gönlünü temiz tut, nefsin tutup!
- Beyliğimi ebedi korurum diyorsan,
Dört görevi yap sağlam tutup sen.
- Birinci, aklındaki sözü açık söyle,
İkincisi, kanunun yoluna sağlam gör.
- Üçüncü, cömert ol, işe seçil,
Halkahâmi, merhametli ol çok.
- Dörtüncü, bahadır ol korkmayan,
Başını eğip, düşmanın gelsin sana.
- Eğer bey yapmaz ise bu dört işi,
O vakt ülke dağıldı, bozgun çıktı!
- Bunlar, bey olanınakşam yıldızı,
Bunlar, hükümdarın kutsal uğuru.
- Bozulmadan, yürü de gör ak yol ile,
Yol bu ata-baban yapıp gitti.
- Dönersen bu yoldan işin kötü,
Tuttuğun beyliğin elinden kaçar.
- Saygı göster insanın üç türlüösüne,
Ben diyeyim anlayıp, kendin değer biç.
- Biri bahadır, tabiatı olur çevik,
Kılıç ile halkına fayda bulan.
- İkincisi danışacak akıllılar,
Sözünü dinleyip, gerekli eğitimini al.
- Üçüncüsü yazanlar, hesap yapar,
Gelir, giderlerini yazıp dururlar.
- Bunlara değer ver, daim saygı göster,
Birlikte gözle dur fayda tarafını.
- O zaman tüm işlerin gerçekleşir,
Toprağın artar, ülken kanat açar.
- Adın yayılıp alırsın ulunamı,
Ak yüzünü görmek ister alem halkı!

- 5909 Akılman nasaat sözün aytıp ketken:
“Adam ölot, cakşı atı ölböyt eken!”
- 5910 Kaday cakşı kaltırgan cakşı atıñdı,
Özü ölsö da, artıñda kalat atı!
- 5911 Ölbös da tirüü kezde atak algan,
Catsa da cerde çirip alda kaçan.
- 5912 Ömür emes,— özüñö atak sura,
Cakşı at menen caltanbay ömür ula.
- 5913 Karaçı, ömür kaysı, cakşı kaysı,
Aytçı maga alarda maani kaysı?
- 5914 Ömürüñdün maanisi — adal işiñ,
Ömürüñ arnalsınçı — cakşı iş için.
- 5915 Cakşılardın cürögü ömürgö bay,
Naadandar tirüü turup — ölüc canday!
- 5916 Ömür ötot, carabayt, çekti koygon,
Cakşı işter caşay beret, cakşı boydon.
- 5917 Beypay düynö özüñdön bursa cüzün,
Cakşılıktı casay ber, özüñ için!
- 5918 Aldanba küñümdükkö, kutman Elik,
Bapa kılbas başınan munuñ ölüc!
- 5919 Bul düynönün maanisi kıydı, buzuk,
Ayagına baş ursañ, ketet uçup!
- 5920 Oyununa koşulba, alıs turup,
Aralaşsañ çırmayt da çikkıs kılıp.
- 5921 Kitepte cazılıptır eñ cakşı söz,
Akılduum, anı saktap, üyröngün tez:
- 5922 “Bul düynönün kızmatı — oyun, külkü,
Emne çıgat oyundan, alıs cürçü!”
- 5923 Sen kulusuñ, atkar colun teñirimdin,
Bolbosu burup keter — turmuş küçü!”
- 5924 Kutman Elik, mına uşul bilgenderitim,
İç, tışın eç koyboston aytıp berdim.
- 5925 Aytkanga işen, inangın uşul sözgö,
İşenbeseñ, töp keler coluñdu izde!”

Eликтin Akdilmişke aytkan coobu

- 5926 Elik ayttı: “Suranam ak dilimden,
Kuday maga kömögün berse eken.

Akıllı nasihat sözünü söylemiş:
“İnsan ölür, iyi ismi ölmezmiş!”

Ne kadar güzel bırakmak iyi adımı,
Kendisi ölse de ardında kalır adı!

Ölmedendaha diri ikennam alan,
Yatsa da yerde çürüyüp çoktan.

Ömür değil,kendine nam iste,
İyi ad ile korkmadan ömür ekle.

Baksana, ömür hangisi, iyi hangisi,
Söyle bana onlarda mana hangisi?

Hayatının anlamı, adil işin,
Ömrün feda olsun, iyi iş için.

İyilerin yüreği ömüre zengin,
Cahiller diri durup ölü can gibi!

Ömür geçer, yaramaz, sınır koymak,
İyi işler yaşayıverir iyi olarak.

Acılı dünya senden yüz çevirse,
İyiliği yapıver kendin için!

Aldanmafaniliğe,kutlu Melik,
Hazırlık yapmaz başından bu ölü!

Bu dünyanın manasıkurnaz, bozuk,
Sonuna baş vursan, gider uçup!

Oyununa bağlanma, uzak durup,
Karşırsan sarar, çıkmaz kılıp.

Kitapta yazılmış en iyi söz,
Akıllım onu sakla, hemen öğren:

Bu dünyanın hizmeti oyun, gülüş,
Ne çıkar oyundan, uzak yürü!

Sen kulusun, yap yolunuTanrı'mın,
Olmazsa dönüp gider hayat gücü!

Kutlu Melik, işte bu bildiklerim,
İçini-dışını hiç bırakmadan söyledim.

Söylenene güven, inan bu söze,
İnanmazsan, uygun olacak yolunu ara!

Melik'in Ögdülmüş'e dediği cevabı

Melik söyledi: “İsterim ak gönlümden,
Allah bana desteğini versin.

5927 İzdeymin teñirimden işke cölök,
Baarın aytıp, çaşırba menden demek,

5928 Bardık işke köz bolup karap turgun,
Kulak, közdü sak karmap cumuş kılğın.

5929 Al cetkendi mensiz da atkara ber,
Kalgan işke men barın kömök berer!”

* * *

5930 Açık aytıp baarısın, toktodu Elik,
Akdilmiş kötörüdü, boyun kerip.

5931 Atka minip, tez ele keldi üyünö,
Tonun çeçip, kıyşaydı az, kiçine.

5932 Çırm etken soñ, şap etip atka minip,
Ordogo kayra keldi, işke kirip.

5933 Andan arı Akdilmiş köp iştedi,
Tik turup, öz mildetin tak ötödü.

5934 El beypil, ölkö güldöp ösö berdi,
Elik uzak, tüyüksüz biylep keldi.

5935 Ar taraftan alkoolor caap turdu,
Atak-dañkın tübölük öçpös kıldı.

5936 Cakşı oylor, elge cakkan cakşı zañı,
İlgerteden biyликтin paydubalı!

5937 Uşunday kaarman bek biylep tursa,
Kırsıksız eli dagı, ölkösü da.

5938 Eli bolso emgekçil, peyili tüz,
Ökümdarı baktıluu atkarat iş.

5939 Teñirim berdi bekke biylik baktı,
Bek cakşıbı, eli da büt ıraazı!

5940 Eli buzuk bolso eger, begi buzuk,
Eki buzuk birlikse, baarı kıyşık.

5941 El cakşıbı, anda ele bek da cakşı,
Bek cakşıbı — anda ölkö baktı taptı!

* * *

5942 Aradan kündör, aylar, cıdar öttü,
El bayıp, aalam güldöp, cırgal cetti.

5943 Tuman tarap, düynögö carık keldi,
Kıntık iştin baarıs tez tüzöldü,

Ararım Tanrı’mdan işe destek,
Hepsini söyle, saklama benden demek.

Tüm işlere göz olup, sen durbakıp,
Kulak,gözü uyanık tutup iş yap.

Gücün yeteni bensiz de yapıver,
Kalan işe ben varım yardım ederim!

* * *

Açık söyleyip hepsini, durdu Melik,
Ögdülmüş yükseldi, boyun uzatarak.

Ata binip, çabucak geldi evine,
Giysisini çıkarıp, uzandı az-biraz.

Uykusun alınca,tez ata binip,
Saraya geri geldi, içeri girip.

Ondan sonra Ögdülmüş çok çalıştı,
Dik durup, öz görevini tam yaptı.

Halk rahat, ülke gelişmeye devam etti,
Melik uzun, kaygısız hüküm süregeldi.

Her taraftan hayır dualar yağıp durdu
Şan-şöhretini edebi sönmez yaptı.

Hoşfikirler, halka hoş gelen kanun,
Ezelden beri temeli beyliğin!

Böyle kahraman bey hüküm sürse,
Belasız halkı da, ülkesi de.

Halkı olsa çalışkan, niyeti düzgün,
Hükümdarı mutlu yapar iş.

Tanrı’ın verdi beye beylik baht,
Bey iyi ise halkı da tamamen razı!

Halkı bozuk olursa eğer, beyi bozuk,
İki bozuk birleşirse hepsi yamuk.

Halk iyi ise o zaman bey de iyi,
Bey iyi ise o zaman ülkebaht buldu!

* * *

Aradan günler, aylar, yıllar geçti,
Halk zenginleşip, alem çiçeklenip, huzur yetti.

Duman dağılıp, dünya aydınlandı,
Yanlış işin hepsi hemen düzeltildi.

5944 Őgür — dedi anda Elik teñirine,
Duba kıldı, alkoo söz amirine.

Şükür, dedi o vaktMelik, Tanrı'ya,
Dua kıldı, hamdettiTanrı'sına.

76

**ÖTKÜRMÜŞ OORUP KALIP
AKDİLMİŞTİ ÇAKIRTKANI
TUURASINDA AYTI LAT**

- 5945 Kündördün bir tünündö tınçtıık tilep,
Akdilmiş kamındı ele catayın dep.
- 5946 Añgıça darbazadan uu-çuu uktu,
Kızmatçısın cumşadı, bilçi, çıkçı.

Kızmatçısının Akdilmişke aytkan coobu

- 5947 Kızmatçı kayra kelip: “Biröö turat,
Kabar berem, kirgiz dep talap kılát!”

Akdilmiştin kızmatçısına bergen suroosu

- 5948 Dagı ayttı: “Kayra barıp surap kelçi,
Kim eken, kabarı emne, aytıp berçi!”

Kızmatçının çabarmanga bergen suroosu

- 5949 Kızmatçı kayra çıgıp suroo berdi:
“Ne degen kabarıñ bar aytıdı degi?”

Çabarmandın kızmatçıga aytkan coobu

- 5950 Al ayttı: “Azır keldim Ötkürmüştön,
Tuuganına salamn aytıp ketem!”

Kızmatçısının Akdilmişke aytkan coobu

- 5951 Kızmatçı kayra kelip aytıp kirdi,
Tuuganıñan şaşılış kabar keldi.

Akdilmiştin çabarmanga bergen suroosu

- 5952 Al turup, kirsin degen belgi berdi,
İyilip, salam aytıp kirip keldi.
- 5953 “Kaydan keldiñ,— Akdilmiş suradı şar,—
Maga kanday şaşılış kabarıñ bar?”

Çabarmandın Akdilmişke aytkan coobu

- 5954 “Keldim saga,— dedi al,— Ötkürmüştön,
Suranıp, seni ıldam kelsin degen!
- 5955 Al catat töşögündö, katuu kesel,
Kutmanım, cetüü üçün şaşıla kör!”

76

**ODGURMIŞ’IN HASTALANIP
ÖGDÜLMİŞ’İ ÇAĞIRDIĞI
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Günlerin bir gecesinde rahatlık dileyip,
Ögdülmüş hazırlanıyordu yatayım diye.
- O zaman kapıdan sesler duydu,
Hizmetçisini yolladı, öğren, çık.

Hizmetçisinin Ögdülmüş’e dediği cevabı

- Hizmetçi geri gelip: “Birisı duruyor,
Haber vereceğim, geçir diye talep eder!”

Ögdülmüş’in hizmetçisine sorduğu soru

- Daha söyledi: “Yine git, sor gel,
Kimmiş, haberi ne, söyleyiversin!”

Hizmetçinin haberciye sorduğu soru

- Hizmetçi yine çıkıp soru sordu,
“Nasıl bir haberin var söyle?”

Habercinin hizmetçiye dediği cevabı

- O dedi: “Şimdi geldim Odgurmuş’tan,
Kardeşine selamnı söyleyip giderim!”

Hizmetçisinin Ögdülmüş’e dediği cevabı

- Hizmetçi yine geldi, söyledi,
Kardeşinden acele haber geldi.

Ögdülmüş’in haberciye sorduğu soru

- O kalkıp, gelsin diye işaret verdi,
Eğilerek, selam vererek girdi.

- “Nerden geldin, Ögdülmüşsordu hemen,
Bana nasıl acele haberin var?”

Habercinin Ögdülmüş’e dediği cevabı

- “Geldim sana, dedi o, Odgurmuş’tan
Rica etti, seni hemen gelsin diye!”

- O yatıyor döşeğinde, çok hasta,
Kutlum, yetişmek için acele et!

Akdilmiştin çabarmanga aytkan coobu

5956 “Tokto,— dedi Akdilmiş,— kılçı sabır,
Tamak içkin, çıgabız çoou azır.

Çabarmandın Akdilmişke aytkan coobu

5957 “Cok,— dedi,— ötö katuu sırkoo ağaň,
Tez barayın al-cayı eň bir caman.

5958 Azır ele attanam, ubakit cok,
Artımdan kele beriň, turbay toktop”

* * *

5959 Darbazadan buruldu kayra artka,
Akdilmiş aň-taň boldu, minday şartka!

5960 Üygö kirdi kapaluu, muňga batıp,
Kubaniçi çaçıldı, kaygı basıp.

5961 Catıp körsö uykusu kelbey koydu,
Cay albay, calgız tünü cılday boldu.

5962 Uktaş üçün kıynalat közün cumup,
Uyku kelbeyt tap-takır kıçaş kılıp.

5963 Baş kötörüp, olturdu töşögündö,
Taň cakındayt, şoolası kötörülö.

5964 Gülzardan bulbul mukam sayrap iydi,
Köñülünö kooptuk, tüyşük kirdi.

* * *

5965 Atka minip, şaşıldı oyu aydap,
Bir boorum kuçaktadı, öptü aymap.

5966 Karasa bir tuuganı araň catat,
Çepkenin cerge salıp, ceñin castap.

Akdilmiştin Ötkürmüşkö bergen suroosu

5967 Al suradı: “Ne bolgon kutman boorum,
Seni körüp, men ötö kapa boldum!”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

5968 “O boorum,— dep süylödü,— argam barbı,
Men ölüm,— acal meni çırmay aldı.

5969 Ölörümdö cüzüñdü körsöm dedim,
Kokustan körböym go dep kaygı cedim!”

Ögdülmiş’in haberciye dediği cevabı

“Dur, dedi Ögdülmiş, sabret,
Yemek ye, çıkarız beraber şimdi.

Habercinin Ögdülmiş’e dediği cevabı

“Hayır, dedi çok fena hastalanmış,
Hemen gideyim durumu çok kötü.

Şimdi hemen atlanırım, vakit yok,
Arkamdan gelirsin, durmadan”

* * *

Kapıdan çevirdi yine arkaya,
Ögdülmiş şaşırıldı böyle duruma!

Eve girdi kederli, üzülererek,
Sevinci dağıldı, kaygı basarak.

Yattı ama uykusu gelmedi,
Rahat edemedi, tek gece yıl gibi oldu.

Uyumak'çin zorladı gözün yumdu,
Çok istedi hiç uykusu gelmedi.

Başını kaldırıp,oturdu döşeğinde,
Şafak yaklaşıyor, nurları yükselerek.

Gülistandan bülbülâhenkle öttü,
Gönlüne kaygı, üzüntü girdi.

* * *

Gitti fikrinin peşinden at binip,
Kardeşin kucakladı, öptü sarıp.

Baktı kardeşi güç hâl ile yatıyor,
Çepkenini yere serip, koluna yaslandı.

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a sorduğu soru

O sordu:”Ne oldu kutlu kardeşim,
Seni gördüm, ben çok üzuldüm!”

Odgurmuş’ın Ögdülmiş’e dediği cevabı

“Kardeşim, diye söyledi, çarem var mı,
Ben ölürüm, ölüm beni kuşattı.

Ölmeden yüzünü görsem dedim,
Birden görmezsem diye üzuldüm.

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 5970 O boorum,— dedi Akdilmiş coop kılıp,
Tirüü menen bir cüröt ooru, kırsık.
- 5971 Caman sözdü süylöbö, ooruyt köñül,
Ooru, kesel — biz kılğan künöö dep bil.
- 5972 Köptü bilgen bir adam tuura aytkan,
Bilim menen köñülün ulayt adam:
- 5973 “Kesel degen, biz kılğan künöö deçi,
Kördüñ bele künöösüz taza kişi?”
- 5974 Kesel menen — künöölör çıgıp ketet,
Künöö ketse — sakayat adam özü!”
- 5975 Azbı, köpbü, ar adam künöö kılat,
Künöösüz, süttöy taza çanda çıgat!
- 5976 Kesel ketet, sakayıp ayıgasıñ,
Daba bolup — künöödön arılasıñ!
- 5977 Sen nege caman sözdü süylöp kirdiñ,
Ölüm kütüp turganın kaydan bildiñ?”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

- 5978 “Aytayım,— dedi Ötkürmüş, anım cönün
Ayat kıldı teñirim, bir tüş kördüm.
- 5979 Bul çındık uktap catsam tüşkö kirdi,
Çakında ölüp tınam — boldu belgi.
- 5980 Tagdırdada caman cakşı bolo kalsa,
Teñirim tüşündö aytat kuldarına!”

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

- 5981 “Bul sözdü da,— dep ayttı anda Akdilmiş,
Aytp turup çınında, bolbogon iş!
- 5982 Ar keselden adamdar ölüşsö tez,
Tirüü adam arada kalmak emes.
- 5983 Adamdı ooru-sıktoo kıynay beret,
Ooru emes, ölümdü da adam ceñet!
- 5984 Uktaganda tüş körüü könümüş iş,
Çakşılıkka corulat ar körgön tüş”.

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

- “Ey kardeşim, dedi Ögdülmişcevapladı,
Diri ile beraber gezer hastalık, bela.
- Kötü sözü söyleme, acır gönlüm,
Hastalık, işlediğimiz günah diye bil.
- Çok bilen bir insan doğru söylemiş,
Bilim ile gönlünübirleştirir insan:
- “Hastalıkdeneişlediğimiz günah de,
Gördün mü günahsız temiz insan?”
- Hastalık ile günahlar çıkıp gider,
Günah gitse iyileşir insan kendisi!”
- Az ya da çok her insan günah işler,
Günahsız, süt gibi temiz nadiren çıkar.
- Hastalık gider, iyileşip düzelirsin,
Deva olup günahattan temizlenirsin!
- Sen niye kötü sözü söyledin,
Ölüm beklediğini nerden bildin?”

Odgurmuş’in Ögdülmiş’e dediği cevabı

- “Söyleyeyim, dedi Ogdurmuşnedenini,
Ayet kıldı Tanrı’m, bir düş gördüm.
- Bu gerçek uyurken düşüme girdi,
Yakında öleceğim oldu belli.
- Kaderde kötü iyi olarak kalsa,
Tanrı’m düşünde söyler kullarına!

Ögdülmiş’in Ogdurmuş’a dediği cevabı

- Bu sözü de, dedi o zaman Ögdülmiş,
Söylemek aslında olmayacak iş!
- Her hastalıktan insanlar ölürse hemen,
Diri insan aramızda kalmazdı.
- İnsana hastalanmakazap verir,
Hastalık değil, ölümü de insan yener!
- Uyurken rüya görmek olağan iş,
İyiliğe yorumlanır her görüldüş”

77

AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞKÖ TÜŞ CORUU TUURASINDA AYTAT

- 5985 “İlimde köp nerseni bilüü kerek,
Oşondo tüş coruunu daana bilet.
- 5986 İlimde tüş coruunun colu türkün,
Kutmanım baarın baamdap, cakşı bilgin.
- 5987 Tüşüñdü bilimsizge corutpagın,
Keçiktirbey bilgenge aytkın dayım.
- 5988 Keçee körgön tüş bolso — cönü başka,
Azır körgön tüşüñdün — şartı nakta.
- 5989 Körgön tüştün — köp bolot belgileri,
Bilüü için alardı, tüşün emi.
- 5990 Körgön tüştü tuş keldi coruy berbeyt,
Körüngöngö aytuu da — tuura kelbeyt.
- 5991 Kesir kılba, bul tüş dep, aşık süylöp,
Tüştün dağı tüşünör coldoru köp.
- 5992 Coruba özün tüştü, ce cusañ,
İlim menen keltirip takta abdan.
- 5993 Körgön tüşün tuş kelet corugandan,
Corulbagan tüş bolso — anda caman!
- 5994 Akılı deñiz adam aytkan sözü,
Bilip alsañ, paydası tiyet deçi:
- 5995 “Tüştü tüşün, oylonup bardık cagın,
Akıl menen aylantıp anan tapkın!
- 5996 Tüştü kanday cusañ oşol kelet,
Coruba camandıkka, ketet baktıñ!”
- 5997 Körösün tamak-aştı keede tüştö,
Caman bolot aram aş tüşkö kirse,
- 5998 Cıl maalının kirse eger türkün kezi.
Dene-boydo şireler cürgöndüğü.
- 5999 Caş bala cazdı körsö uktaganda,
Ce cerdi güldöp turgan erte cazda,
- 6000 Demek kanı ketken da aşıp-taşıp,
Koygon cakşı kanının colun açıp.

77

ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ'A DÜŞ YORUMLAMAK HAKKINDA SÖYLER

- “Bilimde çok şeyi bilmek gerek,
O zaman düş yorumlamayı tam bilir.
- Bilimde rüya yorumlamanın yolu türlü,
Kutlum hepsinianlayarak iyi bil.
- Rüyanı, bilimsizce yorumlatma,
Bekletme,bilene söyle daima.
- Gece gördüğün düşte, yorumbaşka,
Gündüz gördüğündüşün isebaşka.
- Görülen rüyanın çoktur işaretleri,
Bilmek için onları, anla şimdi.
- Gördüğündüşü rastgele yorumlama,
Doğru olmaz herkese söylemek de.
- Mağrur olma, bu düş diye, söyleyipçok,
Düşün deyorulanacak yolu çok.
- Yorumlama kendin düşü yada yorumlasan,
Bilim ile getirip açıkla tamamen.
- Gördüğündüş,gerçekleşir yorumdan,
Yorulmayan düşvarsa, o vakyaman!
- Aklı deniz olan insanın söylediği sözü,
Öğrenirsen, faydası olur yani:
- “Rüyayı anla, düşünüp her tarafını,
Akıl ile dolaşarak sonra bul!
- Rüyayı nasıl yorumlarsan o gelir,
Yorumlama kötülüğe, gider bahtın!
- Görürsün yemek-aşı bazen düşte,
Kötü olur haram aşdüşe girse.
- Değişir ise yılınmevsimleri,
Vücuttaahlatındağişme vakti¹.
- Genç çocuk baharı görse uykuda,
Ve toprağı,çiçek açmış,ilkyazda.
- Demek ki kanı gitmiş aşıp-taşıp,
Kan vermek iyi kan yolunu açıp.

¹ Mevsimlere göre vücuttaki ahlatın (ahlat-ı erbaa) değiştiği ve düş yorumunun da vücuttaki baskın ahlatı göre değişebileceği anlatılmak isteniyor.

- 6001 Cigit körsö tüşündö saratan cay,
Sargıç-kızgılı boyoktuu cerdi ayabay.
- 6002 Anda ötü köböygön denesinde,
Colun taap, çigariş kerek müldö.
- 6003 Küzdü körsö tüşündö toktoo adam,
Sargaygan cayıttardı een kalgan.
- 6004 Demek, anın kür otu küçöp ketken,
Darı menen azaytuu kerek tezden.
- 6005 A karı tüştö körsö ızgaar kıştı,
Ce kardı, ce kürkünü, köpkök muzduu.
- 6006 Kakırığı kaptagan kökürögün,
Isıkta, darı-darmek koşo bergin.
- 6007 Keede tüşkö — tuş keldi nerse kiret,
Alardı corutpastan taştoo kerek.
- 6008 Catkanda, oygo batıp uktaganda,
Oygonso tüşüñ tüşpöyt eske kayra.
- 6009 Tüştör bar şaytan-özü türtüp turar,
Anı körsöñ — suuga tüş, cuunup al.
- Tüşüñdö özüñ tınbay iştep cürsöñ.
- 6010 Corubağın maksatka çetpeysiñ sen.
- 6011 Acıratıp coruuga tüştü demek,
Mol akıl, cana tereñ bilim kerek.
- 6012 Tüş corugan akılman aytkan eken,
Tüş corugan akılduu bolgonu cön:
- 6013 “Bilbey turup tüşüñdü coruy körbö,
Cakşı coruu, tuş keletdeşet elde.
- 6014 Tüşüñdö kapalansañ, kubanasıñ,
Kubansañ — muñ-kapaga tüştüm men de!”
- 6015 Tüş coruunun köp bolot ayırması,
Kutmanım, baarın toluk bilgen cakşı.
- 6016 Tüşü başka elderdin karapayım,
A bekterdin tüşü da başka dayım.
- 6017 Tüşkö kirse kubanıç, oyun, külkü,
Seni kütöt kaygıruu anı bilçi.
- 6018 Iyladıñbı tüşüñdö, sen bilip al,
Kubanıç kuçağıña batpay kalar.
- Yiğit görürse düşündesıcakyer,
Sarı-kırmızı boyalı yeri çok.
- O vakt"öd"ü artmıştır vücudunda,
Yolun bulup çıkarmalı tamamen.
- Güzü görürse düşünde ciddi insan,
Sararmış tarlaları boş kalan.
- Demek onun kuvvetli ateşi güçlenmiş,
İlaç ile azaltmak gerek hemen.
- Yaşlı insan görürse soğuk kıışı,
Ya karı, ya kar yığını, gömgök buzu.
- Bil, balgamı kaplamıştı göğsünü,
Isıt, ilaçları ver sen yanında.
- Bazen düşe rastgele şeyler girer,
Onları yorumlamadan bırakmak gerek.
- Yattığında düşünerek uyuduğunda,
Uyandığında rüyan aklına gelmez yine.
- Düşler vardır şeytan kendisi dürter,
Onu görürsen suya gir yıkan.
- Rüyanda kendin durmadan çalışıyorsan,
Yorumlama amaca ulaşamazsın sen.
- Ayrıarak yorumlamaya düşü yani,
Bol akıl ve derin bilim gerekir.
- Rüya yorumlayan akıllı demiştir,
Rüya yorumlayan akıllı olduğu doğru:
- “Bilmiyorsan düşünüy yorumlama,
İyi yorum denk gelir derler halkta.
- Rüyanda üzöldüysen, sevinirsin,
Sevindiysen- kaygıyaduştüm ben de!”
- Rüya yorumlamanın olur farkı,
Kutlum, hepsini tam bilmek iyi.
- Düşü başka halkların basit,
Ki beylerin düşübaşkadaima.
- Düşe girersesevinç,oyun, gülüş,
Seni bekler kederlenmek,onu bil.
- Ağladın mı rüyanda, sen bil ki,
Sevincin kucağına sığmaz.

6019 Keede bolot, cakşı tüş sen körösün,
Cakşılıgı — saga emes, biröö için.

6020 Tüşün baarın adamga karap coruyt,
İygilik köp bolgondo, tüş da çuuruyt.

6021 Keede bir tüş biröögö biylik beret,
A başkaga al tüşön kırsık kelet.

6022 O boorum, munun baarın bilüü kerek,
Oşondo corulgan tüş maani beret.

6023 Körgön tüşün sen maga aytıp berseñ,
Bilişimçe coruyun tuuralap men!”

Bazen olur iyi rüya sen görürsün,
İyiliği sana değil, başkası için.

Düşün hepsini adama göre yorumlar,
İyilik çok olunca rüya da çoğalır.

Bazen birdüş birisine beylik verir,
Ama başkasına o düşten kaza gelir.

Kardeşim, bunun hepsini bilmek gerek,
O zaman yorumlanan düş anlam verir.

Gördüğün düşünü sen bana söylersen,
Bildığım kadar yorumlarım düzenleyip ben!”

78

**ÖTKÜRMÜŞ AKDİLMİŞKE KANDAY
TÜŞKÖRGÖNÜN AYTIP BERET**

- 6024 Aytıp kirdi Ötkürmüş taktap sözün:
“Men aytayın — sen anı tuura tüşün.
- 6025 Şatı kördüm, tepkiçi elüü eken,
Biyik bolçu, cañılbaym cazı desem.
- 6026 Kötöröldüm şatıga çıktım tınbay,
Çokusuna bir neçe tepkiç barday.
- 6027 Çokusunan bir atçan suusun sundu,
Baarın içtim, suusunum kanıp turdu.
- 6028 Andan soñ kötörölüp kökkö cettim,
Daynım çıkpay asmanga siñip kettim!”

78

**ODGURMIŞ ÖGDÜLMİŞ'E NASIL
RÜYA GÖRDÜĞÜNÜ ANLATIR**

- Söyledi Odgurmişesaplayıp sözünü:
Ben söyleyim, sen onu doğru anla.
- Merdiven gördüm, basamağı elliymiş,
Yüksek idi, yanılmam geniş desem.
- Yükseldim merdivene çıktım durmadan,
Tepesinde bir kaç basamak var gibi.
- Tepesinden bir atlı suyunu uzattı,
Hepsini içtim, susuzluğum kandı.
- Ondan sonra yükseldim göğe yettim,
Haberim olmadan gökyüzüne sindim!

79

**AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞTÜN TÜŞÜN
KANDAYÇACORUU
KEREKTİĞİN AYTAT**

- 6029 Coop berdi Akdilmiş: “Uşul tüşün,
Eñ sonun, colduu eken özüñ üçün!
- 6030 Kandayça caman oygo ditiñ bardı,
Coruş kerek tüşüñdü kayra cañı!
- 6031 Uçkandığıñ kökölöp — atak delet,
Biyik uçañ, atagiñ biyik kelet.
- 6032 Biyik uçañ — bolosuñ döölötkö bay,
Atak dañkiñ artılat neçen kurday,
- 6033 Şatı biyik — a senin baktıñ biyik,
Aytlar uluuluguñ, eliñ süyüp,
- 6034 Bul tuuraluu aytilgan nak söz uşu,
Tüşün sırnı cakşı aytkan tuş coruçu:
- 6035 “Şatı körsö tüşüñdö — urmat, atak,
Ar tepkiçi urmatka cakındatat!
- 6036 Kañçalık biyik çıksa, abiyiri artıp,
Bakit da, baylık cana urmat tabat!”
- 6037 İdişten kolgo alıp — suunu içseñ,
Ömürüñ senin uzun bolot eken.
- 6038 Kökölöp kökkö siñip uçup ketseñ,
Teñirim bar tilegiñ beret eken!”

79

**ÖGDÜLMİŞ ODGURMIŞ'IN DÜŞÜNÜ
NASIL YORMAK
GEREKTİĞİNİ SÖYLER**

- Cevap verdi Ögdülmüş: “Bu düşün,
Çok güzel, bahtlı imiş kendin için!
- Nasıl kötü düşünceye aklın vardı,
Yorumlamalı düşünü yeniden yeni!
- Uçtuğun yükselip, şöhret denir,
Yüksek uçarsan, şöhretin yüksek olur.
- Yüksek uçarsan olursun bahtı çok,
Şan-şöhretin artar kaç defa,
- Merdiven yüksek ki senin bahtın yüksek,
Söylenir büyüklüğün, halkın severek,
- Bunun hakkında söylenen tam söz bu,
Düşün sırnını iyi söylemiş düş yorumcusu:
- “Merdiven görürsendedüşünde hürmet, nam,
Her basamak hürmete yakınlaştırır!
- Ne kadar yüksek çıkarsa, iyi namı artar,
Mutluluk, zenginlik ve de saygı bulur!”
- Kaptan ele alıp suyu içersen,
Ömrün senin uzun olurmuş.
- Yükselerek göğe sinip uçup gidersen,
Tanrım var olan dileğini verirmiş!

80

**ÖTKÜRMÜŞ OŞOL ELE TÜŞTÜN
BAŞKAÇA CORULUŞUN AYTAT**

- 6039 Aytı Ötkürmüş: — Belgisi bar — Tüşümdün,
Coruluşu anday emes, tüşüngün.
- 6040 Uşunu sen tüşüñdö körgön bolsoñ,
Sen aytkanday bardığı corulmak oñ,
- 6041 Sen közdöysüñ cırgalın bu düynönün,
Bütkül oyuñ, maksatıñ oşol senin.
- 6042 Men bolsom küñümdüktön ketkem müldö,
Mında turam maşakat, kör tüşüktö.
- 6043 Corubadıñ tüşümdü toluk maga,
Ugup al men coruyun emi saga!
- 6044 Biyik kelgen şatını — körgöndüğüm,
Al menin sürüp kelgen ömür-künüm.
- 6045 Çıkkandığım şatının kıl da uçuna,
Ömür-coldun tügönüp, bütjönü da.
- 6046 Eñ başınan colukkan calgız atçan,
Anda alıp sunulğan suunu cutkam.
- 6047 Mına oşol, biyiktegi atçan özü,
Cetim kılar, atasız belgi deçi.
- 6048 Al buzup caralgandı talkan kılat,
Tirüülördün ömürün kıyıp turat!
- 6049 İdiştegi suunu büt içkenimdi,
Ömür dediñ eñ uzun maga kelçü.
- 6050 Sen aytkanday suu degen ömür bolot,
Carımın içip, carımı kalsa tolot.
- 6051 Carımın içken bolsom oşol suunun,
Kalmak deçi aldıda cartı ömürüm.
- 6052 Toluk içtim men suunu idiştegi,
Esen-soo ömür sürgün özüñ emi.
- 6053 Bilimdüü, estüü aytkan sözdü tıñda,
Çındık bar tüşündürör baarın mında:
- 6054 “Sen içseñ idiştegi suunun carımın,
Cartı ömürüñ aldıda kalğanı çın.
- 6055 A eger baarın içseñ — caman anıñ,
Col büttü, kör tüşünö tüşöt canıñ!”

80

**ODGURMIŞ BU DÜŞÜN
FARKLI YORUMLANIŞINI SÖYLER**

- Dedi Oggurmuş: “İşareti var, rüyamın,
Yorumlanması böyle değil,anla.
- Bunu sen düşünde görmüş olsaydın,
Senin dediğin gibi yorumlanmasuygun.
- Sen gözlersinrefahımı bu dünyanın,
Tüm düşüncen, maksadın bu senin.
- Ben ise faniliktegeçtimtamamile,
Burda yaşarımzorluk, kör kaygıyla.
- Yorumlamadın rüyamı tam olarak bana,
Dinle ben yorumlayım şimdi sana!
- Yüksek olan merdiven, gördüğüm,
O benim geçirdiğim ömür-günüm.
- Çıktığım merdivenin baş ucu da,
Ömür yolunun tükenip, bitmesi işte.
- En başında karşılayan yalnız atlı,
Orada aldım uzatılan suyu içtim.
- İşte o, yüksektekiatlı kendisi,
Yetim kılar babasız,işaretyanı.
- O bozup yaratılmışıparçalar,
Dirilerin ömrüne kıyıp durur!
- Kaptaki suyun hepsini içmeme,
En uzun olacakömür dedin bana.
- Dediğin gibi su denen ömür olur,
Yarısını içip, yarısı kalsa dolar.
- Yarısını içmiş olsaydım o suyun,
Kalacak derdim ileride yarı ömrüm.
- Tamamen içtim ben suyu kaptaki,
Sağ-salim ömürsür kendin şimdi.
- Bilgili, akıllının dediği sözü dinle,
Gerçek var izah eder hepsini burda:
- “Sen içersen kaptaki suyun yarısını,
Yarı ömrününönünde kaldığı gerçek.
- Eğer sen hepsini içersen kötü yaptığın,
Yol bitti, mezar dibine düşer canın!”

- 6056 Tüşümdö özüm biyik uçup çıktım,
Dayınsız kök asmanga tüpsüz cittim.
- 6057 Al uçkan can, biyiktep denden ketip,
Kaytıp kelbes cayına ketkeni ötüp.
- 6058 Kuday maga tüşümdö belgi berdi,
Ölümüñö dayar bol, baatır dedi!
- 6059 Körgön tüştün maanisi mına uşunday,
Başkaça emes anı sen coruganday!
- 6060 Cootkotup kötördüñ köñülümdü,
Kuba albaysıñ tuş kelgen ölümümdü!
- 6061 Karap körçü, o kutman, ölüm coypu,
Kańça cerdi döbölöp kazıp koydu!
- 6062 Kańça saray, ordonu şaarlardı,
Ölüm buzup, urandı ordu kaldı.
- 6063 Kańça baatır taymanbas ökümdardı,
Ölüm koyboy, ökürtüp körgö saldı.
- 6064 Kańça baylık, çoğulgan dünüyönü,
Ölüm çaçıp tabılıs cerge kömdü!
- 6065 Tañ kalba, tuulgan soñ — ölüm da bar,
Tirüülördün bardıgın acal alar.
- 6066 Tañ kalgın, anı unutkan adamdarga,
Ölüm debey, caman söz aytkan canga!
- 6067 Ar bir adam tüşünöt ölör maalın,
Çırmagan uykusuna cetpeyt alıñ!
- 6068 Ölüm ak, kutuluuga çama cok da,
Ölgöndön soñ ne bolom — anı aytpa!
- 6069 Bar tilegim, emi uşul oylogonum,
Teñirim, o düynödö sunsun kolun!
- 6070 Bolgongo topuk kılıp kün ötkördüm,
Künüm büttü, aldıda cakın tünüm!
- 6071 Bilbedim iç tardıktı, baylıgım cok,
Col berbedim napsime ayırımga okşop.
- 6072 Öz cügümdü bugünçö tartıp keldim,
Tiledim emi anın ceñildeşin.
- 6073 Ne degenin ugup al nasaatçı adam.
Keñeşin büt berüüden tartınbagan:
- Rüyamda kendim yüksek uçup çıktım,
Belirsiz gökyüzünde köksüzyittim.
- O uçan can, yükselerek bedenden gidip,
Geri dönmeyecek yerine gitti geçip.
- Allah bana rüyamda işaret verdi,
Ölümüne hazır ol, bahadır dedi!
- Gördüğüm düşünmanası işte böyle,
Senin yorumladığın gibi başka değil!
- Avutarak sevindirdin gönlümü,
Kovamazsın tam gelen ölümümü!
- Baksana, ey kutlum, ölüm keskin mi,
Kaç yeri tepe yapıp kazıp koydu!
- Ne kadar sarayı, ülkeyi, şehri,
Ölüm yıkıp, harabe yeryaptı.
- Kaç kahraman korkusuz hükümdarı,
Ölüm bırakmadı, ağlatıp mezara saldı.
- Ne kadar zenginlik, toplanmış malları,
Ölüm dağıttı, bulunmaz yere gömdü!
- Şaşırma, doğduktan sonra ölüm de var,
Dirililerin hepsini ecel alır.
- Şaşır, onu unutan insanlara,
Ölürüm demeden, kötü söz söyleyene!
- Her bir insan anlar ölecek zamanını,
Kuşatan uykusuna yetmez gücün!
- Ölüm hak, kurtulmaya çare yok da,
Öldükten sonra ne olurum; onu deme!
- Var dileğim, şimdi şu düşündüğüm,
Tanrı'm, öbür dünyada uzatsın elini!
- Var olana şükür edip gün geçirdim,
Günüm bitti, önümde yakın gecem!
- Bilmedim cimriliği, zenginliğim yok,
Yol vermedim nepsime başkasına benzeyip.
- Kendi yükümü bugüne kadar çektim,
Diledim şimdi onun hafiflenmesini.
- Ne dediğini dinle nasihatçi insanın,
Öğüdünü tam vermekten çekinmeyen:

6074 “Azaytuunu künöñdü közdöp kün-tün,
Basar coluñ içke kıl, baykap bilgin.

Azaltmayı günahını amaçlayıp gece-gündüz,
Basacak yolun ince kıl, dikkat edebil.

6075 Bükünkünü bütürüp erteñdi oylon,
Künümdüktü közdöböy tuura cürgün!”

Bükünküyü bitirip yarını düşün,
Faniliğigözlemeden doğru yürü!”

6076 Dağı ayttı; ugup al boorum özüñ,
Men ölörmün, artımdan sen kelesiñ.

Daha dedi: Dinle kardeşim kendin,
Ben ölürüm, arkamdan sen gelirsin.

6077 Saga ayttım, kıttay oydu köñüldöğü,
Men ölgön soñ unuıpay cürgün emi!

Sana söyledim, kurşun gibi fikrigönüldeki,
Ben öldükten sonra unutma artık!

6078 Tirüü kezde tayançıñ boldum özüm,
Özüm ölsöm, kalsınçı nasaat sözüm!”

Diri ikendesteğın oldum kendim,
Kendim ölürsem, kalsın nasihat sözüm!”

81

**ÖTKÜRMÜŞTÜN AKDİLMİŞKE
KALTIRGAN KEREZİ
TUURASINDA AYTILAT**

- 6079 “Tuura coldon adaşpa, kutman boorum,
Ömürüñdü bolbosko korotpogun.
- 6080 Tüz bolup, ak coluñdan adaşpagın,
Kuday deseñ maksattı sen tabasıñ.
- 6081 Tirүүлördün baarına booruker bol,
Sözdö, işte ak bolup, tüzögün col.
- 6082 Kıyşaybastan ötöy ber mildetiñdi,
Toktoo bolup, karmay bil sen özüñdü.
- 6083 Ölümdü estep, dayar bol aga özüñ,
A özüñdö töp bolsun toktoo sezim.
- 6084 Aç köz bolup, düynögö közüñdü artpa,
Düynö kalar, ümütüñ tiyip taşka.
- 6085 Öz ençiñdi kötörüp kuday degin,
Kamın körgün ölgönçö tuugan eldin.
- 6086 Tüz süylöp, çınçıl bolgun, meerim çaçıp,
Calgançımı el süyböyt alıstaşıp.
- 6087 Açık cüz, cıлуу sözdüü, meerimdü bol,
Oşondo tagdır berer bakıttı mol!
- 6088 Cönököy bol, peyliñdi kenenkarma,
Aybın açpa biröönün el aldında.
- 6089 Napsiñdi tıya bil da, açuunu bas,
Özüñdü buzuk coldon alıstat, kaç.
- 6090 Özüñ emes, eliñdin kamın körgün,
Biröo emes, sen özüñ iştep köngün.
- 6091 Baylıktı, köp buyumdu cıya berbe,
Kutmanım, kubandırıp bergin elge.
- 6092 Cakşı adam küyümdüü, beldüü kelet,
Biröo üçün ayanbay canın beret.
- 6093 Bul tuuraluu belgilüü adam aytkan,
Bilimi, akılı da toluk abdan:
- 6094 “Elge payda tiygizgen — coomart kişi,
Booruker, calpı elge — uluk özü.

81

**ODGURMIŞ'IN ÖGDÜLMİŞ'E
BIRAKTIĞI NASİHATİ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- “Doğru yoldan şaşırma, kutlu kardeşim,
Ömrünü olmayak şeylere harcama.
- Dürüst olup, ak yolundan şaşırma,
Allah dersen amacımı sen bulursun.
- Dirilerin hepsine merhametli ol,
Sözde, işte ak olup, düzeltyol.
- Eğilmeden yapıvervazifeni,
Mütevazi olup, tutabil sen kendini.
- Ölümü hatırlayıp, hazır ol ona kendin,
Ki kendinde tam olsun müteveziliğın.
- Açgözlü olup, mal-mülke dikdik bakma,
Mal-mülk kalır, ümidin değıp taş.
- Kendi hissene kaldırıp Allah de,
Kaygılan ölene kadar halkına.
- Doğru söyle, dürüst ol, merhamet saçıp,
Yalancıyı halk sevmez uzaklaştırıp.
- Güler yüzlü, tatlı sözlü, merhametli ol,
O zaman kader verir saadeti bol!
- Sade ol, gönlünügeniş tut,
Aybın açma başkasının halk önünde.
- Nefsini tutabil veöfkeyi bastır,
Kendini bozuk yoldan uzak tut, kaç.
- Kendin değıl, halkınıngamnı gör,
Başkası değıl, sen kendin çalışıp başar.
- Malı, çok eşyayıyığıverme,
Kutlum, sevindirip ver halka.
- İyi insan uğraşan, belli olur,
Başkası için esirgemedi canını verir.
- Bunun hakkında meşhur insan demiş,
Bilgisi, akılı da büsbütün çok:
- “Halka fayda getiren, cömert kişi,
Merhametli tüm halka, ulu kendisi.

- 6095 Adamdıkтын belgisi eki nerse:
Boorukerdik, coomarttik — uşul eköö.
- 6096 Bul eköönön çınında akıl artık,
Akıl colu adamga beret bakıt.
- 6097 Coomarttı, el oozunan maktoo algan?
Cakını üçün cardamga dayar turgan!
- 6098 Coomarttik, emes kümüş taratuuda,
Ayaboo kanın-canın marttik mına!
- 6099 Kolu açık, coomart bolso bardık canga,
El dagı sıym kılata aga anda.
- 6100 Eki nerse — ululuk misal alsak,
Biri baylık, a biri alda maksat.
- 6101 Bul eköönü teñ karmap miñ çaşagın,
Ölüm kelse — taştaysıñ anan baarın.
- 6102 Bek biyligi kuralat el işinen,
Bekemdigi tizginden — üzöngüdön!
- 6103 Birok elden bak-döölöt çapda tabat,
Tapkan kezde — bek özü karıp kalat!”
- 6104 Künümdüksüñ, dañkıñ da ubaktıluu,
Acal kelse ayılбай kalat baarı.
- 6105 Köçmön adam özünö ordo kurbayt,
Colooçu aylap, cıdap coldo turbayt.
- 6106 O boorum, sen da bilgin, künüñ bütöt,
Aşık külböy, abaylap cürgönüñ ep.
- 6107 Bu düynö ötüp ketet, colu menen,
Ölörsüñ, a möönötün bilbeysiñ sen.
- 6108 Tırmağın acaldın kim kutulat,
Beypil cürüp, akırı al tutulat.
- 6109 Bul düynö — cegen aşıñ, kol sungandar
Sanap körçü, sanagıñ cetpey kalar!
- 6110 Napsiñdi tıy, berilbe kumarıña,
Alıs bolup uşaktan, söz çıgarba.
- 6111 Cakşı adamdın kaltırğan nasaatın uk
Kabil tutkan ar dayım bilbeyt kırsık:
- 6112 “Eñsegenin eerçigen — cırgal tabat,
Cırgal artı kuuralga alıp barat.
- İnsanlığın işareti iki şey:
Merhamet ,cömertlik bu ikisi.
- Bu ikisinden aslında akıl daha çok,
Akıl yolu insana verir mutluluk.
- Cömert ise halk ağzından övgü alan?
Yakını için yardıma hazır olan!
- Cömertlik değil gümüş dağıtmakta,
Esirgememek kan-canını cömertlik işte!
- Eli açık, cömert olursa herkese,
Halk da saygı gösterir o zaman ona.
- İki şey ululuk misalı alırsak,
Biri zenginlik biri de ileriki amaç.
- Bu ikisini denk tutup bin yaşa,
Ölüm gelirsebırakırsın onun hepsini.
- Bey beyliğı kurulur halk işinden,
Sağlamlığıdizginden-üzengiden!
- Ama halktanbaht-devletizor bulur,
Bulduğunda bey de yaşlanmış olur!
- Geçicisin,şöhretin de geçici,
Ölüm gelirse söylenmeden kalır hepsi.
- Göçmen insan kendine obakurmaz,
Yolcu aylar-yıllarca yolda durmaz.
- Kardeşim,sen de bil, günün bitecek,
Fazla gülmedensakinıp yaşaman doğru.
- Bu dünya geçip gider, bir kere,
Öleceksiz ama vaktini bilmezsin.
- Pençesindenecelin kim kurtulur,
Rahat yürürken sonunda o tutulur.
- Bu dünya,yediğın aş;el sunamı (yiyeni),
Say bakalım, saysan yetmez sayısı!
- Nefsini tut, teslim olma hevesine,
Uzak olup gıybetten, söz çikarma.
- İyi insanın bıraktığı öğüdünü dinle,
Kabul eden her daim bilmez belâ:
- “İstedigini takip eden rahatlık bulur,
Rahatlık arkası felâkete götürür.

- 6113 Şiringe — açuu, balga — uu bolo kelgen
Kötörülgön — cıgılat, uçkan kulayt!”
- 6114 Kız kıyalduu bul düynö turugu cok,
Karmalbagın, kutmanım, tutkun okşop!
- 6115 Sendeylerdin dalayın tuzaktagan,
Dalay bekti bilgizbey calmap tıngan!
- 6116 Artıñdan kolun sozup kalgan çıkar,
Osol bolboy, kutmanım, köñülgö al!
- 6117 Alganıñdı tim koyboy tartıp alat,
Tapkanıñdı kaltırbay çaçıp salat.
- 6118 Kança külsöñ, oşonço salat ıyga,
Emne kursañ talkalap buzat kayra.
- 6119 Buzuk kılık, bir dağı iş kılбайt oñ,
Açık küyböyt, a birok tütünü çoñ!
- 6120 Körkü menen közüñdü aldap alat,
Cakındaşañ — butuña kişen salat,
- 6121 Aseline azgırıp, uu içiret,
Bakit degen aldamaçı cüz miñ iret!
- 6122 Akılduunun asılı aytkan kep bul,
Döölöttüüm, anı tıñşap tıyanak kıl:
- 6123 “Bul düynögö berilip boyuñdu urba,
Karmalasıñ kaarına özüñ anda!”
- 6124 Cakşı aytıptır bul oydu estüü adam,
Köptü bilgen, bilimdüü, akılman can:
- 6125 “Kelçü, ketçü düynögö aldanbagın,
Koşomatçı, oyt berme kılıgı anın.
- 6126 Kölöködöy oylosoñ döölöt, bağıñ,
Tañdan keçke bir cerde turbayt anıñ!”
- 6127 O kutman, bilim, oyu kenen dayra,
Dinge işengin, bugünü köñülgö alba.
- 6128 Cırgalıña işenbe, baylıktan kaç,
Kuday dep, teñirime köönüñdü aç.
- 6129 Bakıt senin başıñdı aylantpasın,
Oygonson, — nöşör bolup agar çaşıñ.
- 6130 Ugup al aytkan oyun öküm bektin,
Ar dayım oylop aytkan ar bir sözün:
- Tatlıya-acı, bala-zehir olagelir,
Yükselen-yıkılır, uçan düşer!”
- Kız huyu gibi bu dünya durağı yok
Tutulma kutlum, esire benzeyip!
- Senin gibi çok insanı tuzakladı,
Çok beyi belli etmeden alıp durdu!
- Artından el uzatarak çıkarır,
Gafil olmadan,kutlum,gönlüne al!
- Aldığını rahat bırakmadan çekip alır,
Bulduğunu hiç bırakmadan dağıtır.
- Ne kadar gülersen, o kadar ağlatır,
Ne yaparsan yine yok eder bozar.
- Bozuk huy, bir işi bile doğru yapmaz,
Açık yanmaz,ama dumanı büyük!
- Güzelliği ile gözünü kandırır,
Yaklaşsanayaklarına köstek vurur.
- Şekerine kandırarak zehir içirir,
Baht denen aldatici yüz bin kere!
- Akıllımın asilinin dediği söz bu,
Devletlim,onu dinleyipdestek yap:
- “Bu dünyaya teslim olup boynunu eğme,
Tutulursun gazabına kendin o zaman!”
- İyi söylemiş bu düşünceyi akıllıcan,
Çok bilen, bilgili,akıllı can:
- “Gelici, gidici dünyaya aldanma,
Yüze gülen, değişken huyu onun.
- Gölge gibi düşünürsen devlet, bahtın,
Sabahtan akşama bir yerde durmaz o!”
- Kutlum,bilim,düşüncesi geniş derya,
Dine inan, bugünü gönlüne alma.
- Rafahına inanma,zenginlikten kaç,
Allah deyip, Tanrım’a gönlünü aç.
- Mutluluk senin başını döndürmesin,
Uyanırsın, sağnak olup akar yaşın.
- Dinle dediği aklıatılğan beyin,
Her daim düşünerek diyen her sözünü:

- 6131 “Döölötünö esirgen maska tete,
Körgö tüşsö köz çaşın tögör neçe.
- 6132 Biyliğine esirip aksımdangan,
Cer aldında azabın tartar abdan.
- 6133 Esirgen baylık, bakıt, çaştığına,
Arakeçten al caman alda kança.
- 6134 İçimdikke mas bolgon catıp alat,
Uktap tursa, mastığı tarap kalat.
- 6135 Döölötünö mas bolgon oñgo baspayt,
Ölgönünçö uykudan közün açpayt!”
- 6136 Sen kulısuñbu — bekterge teñelbegin,
Kulduguñ kıl, kargaşa çakırba özüñ.
- 6137 Tirүүлük körör küñüñ uzak emes,
Uluuluk tübölüktüü mansap emes.
- 6138 Miñ cıdar çaşasañ da ölümün ak,
Ulap cürgön cibiñ da üzülöt bat!
- 6139 İlayıktuu uşuga cakşı söz bar,
Kabak tüyböy, köñülgö bek tüyüp al:
- 6140 “Bardık cırgal, baylıktı alsañ dagın,
Ölböstün mürök suusun tatsañ baarın.
- 6141 Sozgon koluñ asmanga cetse dagı,
Töböñ kökkö tiyse da, cerde cayıñ!”
- 6142 Ak köñüldön ayıldı sözüm saga,
Caşıram senden neni, aytçı maga!
- 6143 Bul düynödö baylıgın kimder süyböyt,
Cırgal, süyüü otuna kimder küyböyt!
- 6144 Birok sen napsiñdi tıy, özümdü aytsam,
Capkamın darbazasın alda kaçan!
- 6145 Şum düynö kудay atın unut kılat,
Calpı eldi cakşı coldon buzup tınat.
- 6146 Oşonduktan estüülör kaçat, bezip,
Cürüşöt turugu cok, düynö kezip.
- 6147 Üñkürdü cay kılışat kañgıraşıp,
Çöp-çar cep, camgır suusun içet taşıp.
- 6148 Kaysı biri çöldördö sandalışat,
Kaygı çekip, kudaylap küyüp-bışat.
- “Devletine kuduran;benzer sarhoşa,
Kabre düşse göz yaşını döker çokça.
- Beyliğine kudurupkibirlenen,
Yer altında azabı çeker hepten.
- Kuduran zenginlik, baht, gençliğine,
Sarhoşlardan o kötü dahada.
- İçkiye sarhoş olan yatar,
Uyuyakalsa, sarhoşluğu dağılır.
- Devletine sarhoş olan doğru basmaz,
Ölene kadar uykudan gözün açmaz!”
- Sen kul isen beylere denk tutma,
Kulluğunu yap, kargaşa çağırma kendin.
- Dirilik gördüğün gününuzun değil,
Ululuk ebedi makam değil.
- Bin yıl yaşasan da ölümünhak,
Ulanan ipin de kopar çabuk!
- Buna layık olan iyi bir söz var,
Surat asmadan gönlüne sağlambağla:
- “Tüm huzur, zenginliği alsan da,
Ölümsüzün âb-ı hayat suyunu tatsan da,
- Uzattığın elin gökyüzüne yetse de,
Tepen göğe değse de,yerin yerde!”
- Ak gönülden söylendi sözüm sana,
Saklarım senden neyi,söyle bana!
- Bu dünyada zenginliği kim sevmez,
Huzur,sevgi ateşine kimler yanmaz!
- Ama sen nefsinı tut, kendimi söylersem,
Kapatmışım kapısınıçoktan!
- Alçak dünya Allah adını unutturur,
Tüm halkı iyi yoldan bozup durur.
- O yüzden akıllılar kaçır, bezip,
Yürürler duraksız, dünya gezip.
- Çukuru yer yaparlar yersiz dolaşıp,
Çer-çöpyiyip, yağmur suyun içer taşıp.
- Bazısı çöllerde avare olur,
Kaygı çekip, Allah diyetutuşur.

- 6149 Da biri şömtüröşüp, büküröyüp,
Cer kezet, kayır surap, çaşın tögüp.
Bazısıda ikibüklüm olarak,
Yer gezer, hayır ister ağlayarak.
- 6150 Kay biri aç bolso da daam tatpayt,
Kay biri — es alışpayt, takır catpayt.
Bazıları aç ise de yemek yemezler,
Bazıları dinlenmezler, hiç yatmazlar.
- 6151 Közü açılğan kişiler mına uşintet,
Biz cüröbüz bey kapar, uyku tepsep.
Gözü açılmış kişiler işte böyle yapar,
Biz geziyoruz habersiz, uyuyarak.
- 6152 O boorum, künümdüktön alıstap cür,
Bul düynö büt — seniki, başı — sen bil!
Ey kardeşim, fanilikten uzaklaş,
Bu dünya tün seninki, başı sen, bil!
- 6153 Napsi menen peyiliñdi tıygın bekem,
Adamdın zor belgisi uşul eken.
Nefs ile hevesinitutsağlam,
İnsanın büyük işareti buymuş.
- 6154 Bul eköo alptı dağı alsız kılát,
Kolgo tüşşöñ, kor kılıp moysop tınat.
Bu ikisi yiğidi de güçsüz yapar,
Ele geçsen, aşığıldövüp durur.
- 6155 Kör oozunda catamın, koluñ berçi,
Barar coluñ uşul da, kamiñ körçü!
Mezar ağzında yatıyorum, elini ver,
Gidecek yolun bu işte, kayılan!
- 6156 Naadandarga colobo, booruker bol,
Eki düynö ezilip cürçü oşol.
Cahillere yaklaşma, merhametli ol,
İki dünyada ezilip gidecek o.
- 6157 Köñülü basmırt candın aytkan sözü,
Ölümgö dayar tutkan özün-özü:
Gönlü olgunlaşmamış can, der sözü,
Ölüme hazırlayan kendisini:
- 6158 “O, baatır, naadandarga kataal bolgun,
Caman bolbo — camandık — uu dep koygun.
“Ey bahadır, cahillerekatı ol,
Kötü olma kötülük zehr diye bil.
- 6159 Ökümdarsıñ, el başçısı, eldin şamı,
Ölüm kelse buzulaar çaşoo tamı!
Hükümdarsın, halk âmiri, halkın mumu,
Ölüm gelirse bozulur yaşam evi!
- 6160 Sen dağı “men-men” degen maktançaagım,
Dayar bol kördü karay uçar canıñ!
Sen dahi “ben-ben” diyen bencilim,
Hazır ol mezara doğru uçacak canın!
- 6161 Ey, aç köz, dünüyögö kul bolgondor,
Oylogun, ölüm turat sundurup kol!”
Ey açgözlü dünyaya kul olanlar,
Düşün, eluzatarak ölüm duruyor!”
- 6162 O boorum, kaygı menen ölüp baram,
Eki nerse cüröktü ezet caman.
Ey kardeşim, dertle ölüp giderim,
İki şey yüreğimi fena ezer.
- 6163 Birinçi kудayımdın kulu ölmök,
Ekinçi — teñir üçün kılbaym emgek.
Birincisi Hakk'a kulluk etmemek,
İkinci, Hak için çekmedim emek.
- 6164 Bugün, erteñ köz cumup kete bersem,
Duba kılıp özümö cürsöñ eken.
Bugün, yarın göz yumup gidiversem,
Dua ederek özümeyaşasan sen.
- 6165 O boorum duba kılsañ meni este,
Art çağımdan kelersıñ coluñ bütsö.
Ey kardeşim, dua edersen beni hatırla,
Arkamda geleceksin yolun biterse.
- 6166 Mınakey kördüñ menin abalımdı,
Bul — sabak, kamday cürgün ılaacıñdı!
İşte bak, gördün benim halimi,
Bu ders, hep hazır tut ilacını!

6167 Acal keldi, kaygıda ötüp baram,
Alıs emes, dayar bol sen da agan.

Ölüm geldi, kaygıda geçip gidiyorum,
Uzak değil, hazır ol sen de ona.

6168 Acırrarımın özüñdön kaygı tünöp,
Körüşöbüz kay cerden, teñir bilet!

Ayrılırim senden kaygılanıp,
Görüşürüz nerede, Tanrı bilir!

6169 Ölöründö bir adam aytkan eken,
Koygulap cerge başın bekem-bekem:
S

Ölecekken bir insan söylemiş,
Vurarak yere başını sert-sert:

6170 “Ölüp baram kaygıda, közüm soolup,
Cırgalım, kuuralım da birdey bolup.

“Ölüp gidiyorum kaygıda,gözüm kuruyup,
Huzurum, felâketim de aynı olup.

6171 Ölgöndön soñ col catat, eki başka,
Kayda alparat, bilalbaym başım oorup?”

Öldükten sonra yol olur iki tür,
Nere götürür, bilemem başım ağrır?”

6172 “O boorum,— dep ayttı al,— ıylabagin,
Men üçün öz canıñdı kıynabagin.

“Kardeşim, diye söyledi o, ağlama,
Benim için öz canınaazap etme.

6173 Bozdoy berbe, çaş tögüp, kaygırba da,
Oydonup, duba kılgin kayra-kayra.

Kederlenme yaş döküp, üzülme de,
Düşünüp, dua et tekrar-tekrar.

6174 Iylay berbe, toktoo bolup esti cıy,
Bul kundaydın kılgin işi, sözdü tıy!

Ağlama, ciddi olup akli toparla,
Bu Allah’ın yaptığı işi, sözü tut!

6175 Kamın emi, kayra aylanıp üygö bar,
Köp kaygırıp, köñülüñdü kılba tar.

Hazırlan şimdi, geri dönüp eve var,
Çok kederlenip, gönlünü kılma dar.

6176 Kerektüü sözdörümdü aytıp berdim,
Köñül tüzüm, unuıpay cürö körgün!

Gerekli sözlerimi söyleverdim,
Gönlü dürüstüm, unutmadanyasha!

6177 Elikke menden salam ayta bargın,
A balkim, akırkısı bolor anım!”

Melik’e benden selam söyle git,
Belki de sonuncusu olur bu selamım!

Akdilmiştin Ötkürmüşkö aytkan coobu

Ögdülmiş’in Odgurmuş’a söylediği cevabı

6178 Akdilmiş booru oorup aytkan eken:
“Seni men kantip calgız taştap ketem?”

Ögdülmişanı acıyarak söylemiş:
“Seni ben nasıl yalnız bırakıp gideyim”

6179 Keseliñ küç, catasıñ özüñ calgız,
Kanday küñdö kalasıñ calgız baykuş?”

Hastalığın güç, yatıyorsun kendin yalnız,
Nasıl her gün kalırsın zavallı yalnız”

Ötkürmüştün Akdilmişke aytkan coobu

Odgurmuş’ın Ögdülmiş’e söylediği cevabı

6180 “Kete bergin — dep ayttı aga Ötkürmüş,—
Men üçün kam cebegin, bolbogon iş?”

“Gidiver, diye söyledi ona Ogdurmuş,
Benim için kaygılanma, olmayacak iş?”

6181 Kundayımdın atı ele — maga coldoş,
Teñirim calgız meni taştap koybos.

Allah’ımın adıdır bana yoldaş,
Tanrı’m beni yalnız bırakmaz.

6182 Kuday kimdi kam körüp, esine alsa,
Kur koyboy, bar cardamın beret aga.

Hak kimi esirgeyiphatırlarsa,
Bırakmaz, tüm yardımı verir ona.

6183 Cakşı aytıptır tüz süylöp köngön adam,
Köptü körüp, köp bilip cañılbagan:

İyi demiş doğrusöylemeye alışan insan,
Görüp geçirmiş, çok bilen yanılmayan:

6184 “Kuday kimden cardamın ayabasa,
Eki düynö bak-taalay beret aga.

6185 Kimge kuday meerimin tögüp koyso,
Eki düynö oñ colduu bolot ošo.

6186 Eger kimden teñirim bursa cüzün,
Aç börü, colbun it da körör künüñ!”

6187 O boorum, toktotolu emi sözdü,
Cönö emi, koštoşolu aarçı közdü!”

* * *

6188 Akdilmiş kuçaktadı Ötkürmüştü,
Öpkülöp, bozdop ıylap, çaşın töktü.

6189 Şoloktop, baş kötörböy çıgıp ketti,
Atın tokup, üyünö burdu betti.

6190 Attan tüşüp üyünö kirdi oyluu,
Kaygı mıkçıp cürögün, tınbay koydu.

6191 Adam degen kançalık muñduu kelet,
Kubançı az, kaygını çeksiz köröt.

6192 Tilegi işke aşsa, oynop-külör,
Kaygı kelse — çıdabay ıylap iyer.

6193 Süygönünö cetkender şayır-şatman,
Acıraşuu tuş bolot kaygı baskan.

6194 Kubantsa anı birde coluguşuu,
Çögörüp, ıyga salat acıraşuu.

6195 Acıraşıp ketkendey azap barbı?
Deñizden tereñ bolot anda kaygı.

6196 Tirүүлör acıraşsa coluguşar,
Kayradan körüşüünün coldoru bar.

6197 Baarınan eñ kataalı — ölüm bolot,
Ölüm alsa, kantkende ordu tolot.

6198 Acıraşuu ce kiska, uzak kelet,
Ölüm bolso — tübölük ayırıp, bölöt!

6199 Okup al bul tuuraluu çıkkan ırdı,
Saptarında maani köp katkan sırdı:

6200 “Şum acal — bölünüünün eñ kataalı,
Acıraşsañ çaşıñdı tökkün dağı.

6201 Tirüü menen bölünsöñ ümüt kalat,
Ölgön menen colukpayt — kütpö anı!”

“Allah kimden yardımını esirgemese,
İki dünyada baht-kısmet verir ona.

Kime Allah merhamet ederse,
İki dünyadatam bahtlı olur o.

Eğer kimden Tanrım çevirirse yüzün,
Aç kurt, sahipsizköpek beraber yaşar!

Ey kardeşim, keselim şimdi sözü,
Git şimdi, vedalaşalım sil gözünü!”

* * *

Ögdülmüşkucakladı Odgurmuş ’ı,
Öptü, bağırıp ağladı, yaşın döktü.

Ağlayarak baş kaldırmadan çıktı gitti,
Atını eğerleyip evine yüzünü çevirdi.

Attan inipevine girdi düşünceli,
Kaygı sıktı yüreğini sakinleşmedi.

İnsan denen ne kadar kederli olur,
Sevinci az, üzüntüyü sonsuz görür.

Dilediği gerçekleşirse, oynar-güler,
Üzüntü gelirse dayanamadan ağlar.

Sevdiğine ulaşanlar şen-şakrak,
Ayrılmak denk olurüzüntüyle.

Sevindirse onu bazen buluşmak,
Çökertir, ağlatır ayrılmak.

Ayrılp gitmek gibi azap var mı?
Denizden derin olur o zaman kaygı.

Diriler ayrılırsa buluşurlar,
Yeniden görüşmenin yolları var.

Hepsinden en zor olan ölüm olur,
Ölüm alırsa, ne yaparsan yeri dolar.

Ayrılık kısa yada uzun olur,
Ölüm ise ebediyirir, bölör!

Oku bunun hakkında olan şi’iri:
Dizelerinde çok mana saklayan sırrı:

“Kurnazecel ayrılığın en zoru,
Ayrılrısın gözyaşını dökdaha.

Diri ile ayrılırsan ümit kalır,
Ölen ile karşılaşmaz, bekleme onu!”

* * *

- 6202 Akdilmiş es algan soñ tamaktanıp,
Namazın okup kirdi tura kalıp.
- 6203 Kün çaşırđı maanayın cer artına,
Küügümdönüp asman da kaldı mına.
- 6204 Töşögünö kıyşaydı. Uyku kelbeyt,
Köz irmelbeyt, sanaanı kaygı termeyt.
- 6205 Burkurap çaşın tögüp çıktı sırtka,
Kapkarañgı, kömürdöy büt aylana.
- 6206 Kayra kirip üyünö cambaştağı,
Tolgonup, kaygı-sanaa bastı anı.
- 6207 Rum kızı çaşırđı appak cüzün,
Karañgıda meltireyt aalam bütün.
- 6208 Uyku kelbey karasañ keñ asmandı,
Ürkör cıldız kaptalga oogoncañı.
- 6209 Köpkö turdu asmanga köz ciberip,
Aylana gün, karañgı, aalam ölük.
- 6210 Kıyşayıp köz irmedi, çoçup kayra,
Köz ciberdi meltirep keñ asmanga.
- 6211 Çığış caktan kara kuş uçup çıgıp,
Örttüü otun biyikten çaçtı turup.
- 6212 Cetigen kötörüptür başın biyik,
Taygan cıldız şılıkıyat moynun iyip.
- 6213 Col töşöptür Egizder cerdi karay,
Kün şoolası çaçıldı cerge taray.
- 6214 Al turup cüzün çaydı. Kiyip baçım,
Namaz okup, ötödü ak kızmatın.
- 6215 Düynö cüzü altındın öñün aldı,
Cerdin beti kızarıp nurga candı.
- 6216 Kiyindi da, atına minip alıp,
Daroo ele ordogo cetti barıp.
- 6217 Al çapkılup ordogo ceter menen,
Çakırıp Elik özü — kirsin degen.
- 6218 Akdilmiş kirer zamat, Elik kördü,
Kaygı basıp, çünçütökön kupkuu öñdüü.

* * *

- Ögdülmüşdinlendi veyemek yiyip,
Namazınkılmaya başladıkalkıp.
- Güneş saklandı Dünya'nın ardına,
Kararıp gökyüzü de kaldı işte.
- Döşeğine uzandı. Uykusu gelmez,
Göz kapanmaz, kaygı kederidermez.
- Acı acı ağlayarak çıktı dışarı,
Karanlık, kömür gibiydi etrafı.
- Geri döndü evine ve uzandı,
Kıvrılıp, kaygı-keder onu bastı.
- Rum kızı sakladı apak yüzünü,
Karanlıkta parlar âlem bütünü.
- Uyku gelmez, baksana gökyüzüne,
Ülkeryıldızı yan tarafa kaymış yeni.
- Uzun zaman durdu gökyüzüne bakarak,
Etrafta gün karanlık, alem ölü.
- Uzanıp göz kapattı, ürküp yine,
Bakış attı aydınlanan gökyüzüne.
- Doğu taraftan Kara-Kuş uçup çıktı,
Ateşli odunuyukarıdansaçtı durup.
- Yedi-Kardeşler kaldırmış başınıyukarı,
Yıldırık yıldıziserilip yatar boyun eğip.
- Yol yapmış İnkizler, Dünya'ya doğru,
Güneş nurusaçıldı yere doğru.
- O kalkıp yüzünü yıkadı. Giyindi çabuk,
Namaz kılıp, yaptı ak hizmetini.
- Dünya yüzü altının rengini aldı,
Yer yüzü kızarıp, nurlandı.
- Giyindi ve atına bindi,
Çabucak saraya gitti.
- O koşarak saraya gelir gelmez,
Çağırđı Melik kendisi, gelsin, dedi.
- Ögdülmüş girer girmez, Melik gördü,
Kaygı basmış yorulmuş, bembayaz rengi.

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 6219 Elik surayt: “Kutmanım, alñ kaday?
Körüp turam, kebetñ sirkoo canday.
- 6220 Kaday kaygı başıña tüştü bugün,
Kabagıñdan körömün kaygı cügün.
- 6221 Kızıl betiñ kubarıp kanı kaçkan,
Kaday tagdır bozorttu, oşonu aytsañ?
- 6222 Bul çaşoodo bakıttan kur emessiñ,
Atakka, döölötkö da özün eesiñ.
- 6223 Tagdır senden burulup kaçkan emes,
Ay, Künñ dayım açık, bürkölböy eç.
- 6224 Seni körüp kabaktı tüygön cokmun,
Seni eç kaçan caktırbay cürgön cokmun.
- 6225 Kim seni kaygı menen muñga saldı,
Emne boldu?— maga aytar coobuñ barbı?
- 6226 Bul kadayça kaygılıu körünüşüñ,
Bilgim kelet, şıkıydıñ emne üçün?
- 6227 Eger sen kaygı, muñga batıp tursañ,
Kubanıp, köñül açam özüm kaydan?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 6228 Coop kılıp Akdilmiş ayttı baarın,
Bir tuğanı naçarlap, ooruganın.
- 6229 Kaday barıp al cerge körüşkönün,
Kesel candın bağıştap aytkan kebin.

Eliktin Akdilmişe bergen suroosu

- 6230 Köñülü oorup Eliktin çaşın töktü,
“Attiñ,— deyt,— kıynalğan go estüü kişi!
- 6231 Teñir koldop, saktasın anın canın,
Kubat kirip denine tepsin kanın!
- 6232 Cana surayt: — Ahvalı anın kaday?
Kantip kettiñ al cerden, kalıp kalbay?
- 6233 Kim karap, kim keseldin kamin köröt?
Calgız kantip ooru can cata beret?
- 6234 Nege özün kalğan cokuñ kesel menen,
Kaltırdıñ anı kimge işenip sen?”

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- Melik sordu: “Kutlum halin nasıl?
Görüyorum, görünüşün hasta can gibi.
- Nasıl üzüntü başına geldi bugün,
Kaşlarından görüyorum kaygı yükün.
- Kırmızı yüzün solmuş, kanı kaçmış,
Nasıl kader seni soldurdu, onu söyle?
- Bu hayatta mutluluktan hor değilsin,
Şöhrete, devlete de sen sahipsin.
- Kader senden dönüp kaçmadı,
Ay, Güneşdaim açık, hiç kapanmadı.
- Seni görüp moralimi bozmadım,
Seni hiçbir zaman yanaştırmadan gitmedim.
- Kim seni kaygı ile kedere saldı,
Ne oldu? Bana diyecek cevabın var mı?
- Bu ne kadarüzüntülü görünüşün,
Bilmek isterim, bitkinsin ne için?
- Eğer sen kaygı-tasaya batıp durursan,
Sevinerek, eğlenirim kendim nerden?

Ögdülmiş'in Melik'e söylediği cevabı

- Cevapladı Ögdülmiş söyledi hepsini
Kardeşinin kötüleşip, hastalandığını.
- Nasıl gidip oraya görüştüğünü,
Hasta canın bağışlayıp söylediklerini.

Melik'in Ögdülmiş'e sorduğu soru

- Gönlü acıdı Melik'in yaşını döktü,
“Ne yazık, dedi, azap çekerakıllıkişi!
- Tanrı kollayıp, korusun onun canını,
Kuvvet girip vücuduna atsın nabzı!
- Yine sordu: Ahvalı nasıl onun?
Nasıl gittin o yerden, niye kalmadın?
- Kim bakar, kim hastanın gamın görür?
Yalnız nasıl hasta can yatabilir?
- Niye kendin kalmadın hasta ile,
Bıraktın onu kime güvenerek sen?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 6235 Akdilmiş coop berdi: “Peyli kenen,
Uşul sözdü men aga aytkan elem.
- 6236 Aytkan sözdü al ugup inabadı,
Köp aytıp köndürö albay koydum anı!”

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

- 6237 Elik ayttı: “Bir kудay bolsun cölök,
Dabaa çok sakayışka andan bölök.
- 6238 Akılı, köñülü da teñir menen,
Kudayım kur kaltırbas eç nerseden.
- 6239 Baarınan keçip ketken kuldun özü,
Kuday degen peyli üçün küçtüü deçi.
- 6240 Teñir saktap, kırsıktan cardam beret,
Atağı artıp, tilegi kabil kelet.
- 6241 Sözdü uk bul tuuraluu cakşı ayılğan,
Köñülgö tüy, cakşılık kelet sagan:
- 6242 “Caratkanga calınıp, körgün kamıñ,
Köñüldö, sözdö aga cakındagın.
- 6243 Oşondo kuday beret tilegiñdi,
Şaytandabay — kudayga arna baarın!”
- 6244 Tüşüngünüñ — deyt Elik,— Akdilmişim,
Azap çekip özüñdü kıynaba özüñ?
- 6245 Al adam — mıktı adam el maktagan,
Ölsö da kuday cölök bolot agan.
- 6246 Bizdi da erteñ kütöt oşol tagdır,
Ne iş kıldık, aytarga coop bardır!?
- 6247 Bizdin caştık akılsız boşko ketti,
Köñül, oylor bizdegi — keñkelestüü.
- 6248 Ötköñ ömür körgön tüştöy, çok emi,
Kanday öttü? Bir özüñdö sebebi!
- 6249 Kalgan kündör talaaga ketpese eken,
Kör napsige kul bolup ötpsö eken!
- 6250 Kaçsañ dağı, baarı bir ölüm tabat,
Kaygırtıp, muñga salıp oçun alat,
- 6251 Mından arı işiñdi tuura işte,
Eliñdi, kuldarıñdı colgo tüzdö.

Ögdülmiş’in Melik’e söylediği cevabı

- Ögdülmiş cevap verdi: “Niyeti bol,
Bu sözleri ben ona söylemiştim.
- Söylediğimi o duydu inanmadı,
Çok söyledim, alıştırımadım onu!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

- Melik dedi: “Bir Allah olsun destek,
Deva yok, iyileşmeye ondan başka.
- Aklı,gönlü de Tanrı ile,
Allah’ım boş bırakmaz hiçbir şeyden.
- Hepsinden geçip giden kulun kendisi,
Allah diyen niyetiyle güçlü yani.
- Tanrı korur, belada yardım verir,
Şöhreti artar, dilediği kabul olur.
- Sözü dinle bunun hakkında iyi söylenmiş,
Gönlüne tut, iyilik olur sana:
- “Yaradan’a yalvarıp, hazırlığını yap,
Gönülde,sözde ona yakınlaş.
- O zaman Allah verir dilediğini,
Şeytan olmadan, Allah’a ada hepsini!”
- Anlat, dedi Melik, Ögdülmiş’im,
Azap çekip kendine azap etme kendin?
- O insan, sağlamadam halkın övdüğü,
Ölse de Allah yardımcı olur ona.
- Bizi de bekler yarın o kader,
Ne iş yaptık, verecek cevap vardır!?
- Bizim gençliğimiz akılsız boşta gitti,
Gönül, düşünceler bizdeki kalınkafalı.
- Geçen ömür rüya gibi, yok şimdi,
Nasıl geçti? Tek kendinde sebebi!
- Kalan günler boşta gitmese derim,
Kör nefse kul olarak geçmese derim!
- Kaçarsan da, hepsi bir ölüm bulur,
Üzerek ağlatarak öcünü alır.
- Bundan sonra işini düzgün yap,
Halkımı, kullarına yola koy.

- 6252 Meni saktap osoldon açık bolgun,
Teñir saga tuş kılısın ıyık colun!
- 6253 Tüşünçü, cakşı adamdın aytkan sözün,
Adamzattı ardaktap süygön kişiñ:
- 6254 “Cakşılıkka cakşılık kıla kelgen,
Karaçı, kудayımdın colu kenen.
- 6255 Zulum bolsoñ, zıyan da bir özüñö,
Caman işke-camandık — coop biröo!
- 6256 A özüñ caman işke cakın bolsoñ,
İştey ber — bozdogon ıy tabar olcoñ!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 6257 “Kutman Elik, eger sen,— deyt Akdilmiş,
Mindan arı işenip tapşırsañ iş.
- 6258 Eliñe döölöt berer bekiyt zaññ,
Biylikte, kудay koldop cırgar canıñ.
- 6259 Cırgalı üçün dayıma ökümdardın,
Dene, candı berüügö men dayarmın!
- 6260 Adam mıktı artında dañkı menen,
Kудayım cakşı atagın saktasa eken!
- 6261 Köz irmemde acalıñ turat dayar,
Aldırba kaparıñ cok, bolor zalal!
- 6262 Akılmandın sözü bar taamay aytkan,
Al sözdön asıl çındık, maani tapkam:
- 6263 “Körünbös acal sunat aç tırmagın,
Köz artat adamdarga dayım anıñ.
- 6264 Caman da, cakşı dagı — körgö kiret,
Künüñ bütsö, karmalbay uçat canıñ!”

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

- 6265 Elik ayttı: “Cüröyün kудayım dep,
Biylik, tartip saktoogo bolsun kömök”.
- 6266 Uşu menen toktottu sözün Elik,
A, Akdilmiş şart turdu cönöy berip.
- 6267 Aradan dagı öttü bir neçe kün,
Akdilmiş alıp cürdü kaygı cügün.
- 6268 Boorun estep muñ menen baş kötörböyt,
Bükçöyüp, öñü kup-kuu azabın ceýt,

Beni kollayıpkötüden açık ol,
Tanrı sana denk getirsin kutsal yolunu!

Anla, iyi insanın dediği sözünü,
İnsanlığı takdir ederek seven insanın:

“İyiliğe iyilik yapagelene,
Allah’ımın yolu geniş,baksana.

Zalim olursan, zarar tek kendine,
Kötülüğe kötülük;karşılık bir ya!

Ki kendin kötü işe yakın olursan,
Devam et, döktüğünyaş bulacak payın!”

Ögdülmiş’in Melik’e söylediği cevabı

“Kutlu Melik, eğer sen, dedi Ögdülmiş,
Bundan sonra güvenerek verirsen iş,

Halkına devlet verir sağlamaştırkanununu,
Beylikte, Allah kollar rahatlar canın.

Rahatlığı için daima hükümdarın,
Bedeni, canı vermeye ben hazırım!

İnsan sağlam arkasındanamı ile,
Allahım iyi namınıkorusa derim!

Göz kırpmamdaecelin durur hazır,
Aldırma haberin yok, olur zarar!

Akıllının sözü var doğru söylemiş,
O sözden asıl gerçek, anlam buldum:

“Görünmezeceluzatır aç pençesini,
Göz diker insanlara her zaman o.

Kötü de iyi bile mezara girer,
Günün biterse, tutulmadan uçar canın!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

Melik dedi:“Yaşayayım Allah diye,
Beylik, düzen saklamaya olsun destek.”

Bununla bitirdi sözünü Melik,
Ki Ögdülmiş hemen kalktı yönelip.

Aradan da geçti birkaç gün,
Ögdülmiş taşıyordu kaygı yükünü.

Kardeşini anıpkederle baş kaldırmadı,
Katlanıp, rengi bembeyaz azabını çekti.

6269 Çıdabadı kötörgön kaygısına,
Kayradan barsam dedi bir booruna.

6270 Ordogo, kaygı basıp kayra keldi,
Çakırdı Elik özü, anda kirdi.

Akdilmiştin Elikke bergen suroosu

6271 Al suradı Elikten: “Bolso uruksat,
Bir booruma barsam deym kayradan bat.

6272 Köröyün, kesel canı ne boldu eken,
Tirüübü, kırsıktan tış esen beken.”

Eликтin Akdilmişke aytkan coobu

6273 “Bul sözüñ,— deyt ökümdar,— abdan tuura,
Canında bol, tuugandık — mildetiñ da.

6274 Cönö emi, meni dağı suradı de,
Kömök bol ooruganda, oyu sende”.

* * *

6275 “Makul!” — dedi Akdilmiş, sözü büttü,
Es aluuga üyünö kelip tüştü.

6276 Col aldında tamaktan içip-cedi,
Cönödü bir booruna, sızdap köönü.

6277 Carım coldu kıynalıp cöö bastı,
Cetip kelip akırın eşik kaktı.

Dayanamadı çektiği üzüntüye,
Yine gitsem dedi kardeşine.

Saraya, kaygı basıp yine geldi,
Çağırdı Melik kendi, o zaman girdi.

Ögdülmiş’in Melik’e sorduğu soru

O sordu Melik’ten: “Olursa izin,
Kardeşime gitsem derim yine hemen.

Göreym, hasta canı ne olmuş,
Diri mi, beladan dışı sağ mıymış.”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

Bu sözün, dedi hükümdar, çok doğru,
Yanında ol, akrabalıkgörevin bu.

Yürü şimdi, beni de sordu de,
Yardımcı ol hastalığında, aklı sende.”

* * *

“Tamam, dedi Ögdülmiş, sözü bitti,
Dinlenmeye evine geldi, indi.

Yoldan önce yemekten yiyip-içti,
Yola çıktı kardeşine sızlayıpıçı.

Yarı yolda azap çekip yaya gitti,
Geldisonunda kapıyı çaldı.

82

**ÖTKÜRMÜŞTÜN ŞAKİRTİ
AKDİLMİŞKE ÖTKÜRMÜŞTÜN
ÖLÜMÜN UGUZAT**

- 6278 Eşik açtı kelgenge şakirt — adam,
Uçuraşıp, çaş töktü özü anan.
- 6279 “O, boorum,— degen sözdü arañ ayttı,—
Kudayım saga bersin küç - kubattı.
- 6280 Esen-soo, beypildikte köp çaşagın,
A bizdi taştap ketti bir tuğanıñ.
- 6281 Iylaba, kaygıga bek boluu kerek,
Tirüülördün baarına — ölüm kelet.
- 6282 Törölgön soñ ölüm bar, acal tabar,
Meyli bek, meyli kul bol, ce paygambar.
- 6283 Baarıbızdı şum ölüm kütüp turat,
Tırmağınan acaldın kim kutulat!”

* * *

- 6284 Kabardı ugup Akdilmiş bozdop iydi,
Bir boorunan ayrılıp ottoy küydü.

82

**ODGURMIŞ’IN SAHABESİ
ÖGDÜLMİŞ’E ODGURMIŞ’IN
ÖLÜMÜNÜ İLETİR**

- Kapıyı açtı gelene halef-adam,
Selamlaşıp, yaş döktü kendi sonra.
- “Ah kardeşim, diye zar zor söyledi,
Allah sana dayanma güç kuvveti.
- Sağ-salim, refahta çok yaşa,
Ki bizi bırakıp gitti kardeşin.
- Ağlama, üzüntüye dayanıklı olmalı,
Canlıların hepsine ölüm gelir.
- Doğduktan sonra ölüm var, ecel bulur,
İster bey isterkul ol ya da peygamber.
- Hepimizi kurnaz ölüm bekleyip durur,
Pençesinden ecelinkim kurtulur!”

* * *

- Haberi duyupÖgdülmişçok ağladı,
Kardeşinden ayrılıp, ateş gibi yandı.

83

**ÖTKÜRMÜŞTÜN ŞAKİRTİ AKDİLMİŞKE
KANTİP KÖNÜL AYTKANI
TUURASINDA AYTILAT**

- 6285 “Kaygırbaçı,— dep ayttı şakirt adam,
Buyruguna kudadın cok da dabañ.
- 6286 Künü bütsö ar kimge kelet ölüm,
Al öldü, suu tögönsö sen da ölösüñ.
- 6287 Emne payda çaş tögüp ıylaganda?
Tirilip albayt bele baarı anda.
- 6288 Tirүүлörgö ömürdü teñir beret,
Kezi kelse kayra alıp koyot, demek!
- 6289 Alganın oşol boydon kayrıp berbeyt,
Sagabı cemağabı — ölüm bir deyt!
- 6290 Mürzösünö booruñdun barıp ketkin,
Markumga eç bolboso dubañ cetsin!”

83

**ODGURMIŞ’IN HALEFİ ÖGDÜLMİŞ’E
NASIL GÖNÜL DEDİĞİ
HAKKINDA ANLATILIR**

- “Kederlenme, diye söyledi halef adam,
Buyruğuna Allah’ın yok dadevan.
- Günü biterse herkese gelir ölüm,
O öldü su tükense sen de öleceksin.
- Ne fayda yaş döküp ağladığında?
Dirilemez miydi hepsi o zaman.
- Dirilere ömrü Tanrı verir,
Sırası gelse yine alıp koyar, yani!
- Aldığını o yönden dönüp vermez,
Sana ya da bana ölüm bir der!
- Mezarınakardeşinin varıp git,
Merhuma hiç olmazsa duañ yetsin!”

84

**AKDİLMİŞ ÖTKÜRMÜŞTÜN
ÖLÜMÜNÖ KAYGIRIŞI
TUURASINDA AYTILAT**

- 6291 Boorunun mürzösünö kulap tüştü,
Kara cerdi kuçaktap çaşın töktü,
- 6292 “O, boorum, kaygırganım körsöñ bolo,
Bir karayın kozgolup kelseñ bolo!
- 6293 Cüzüñdü bir körsöm dep dağı kelsem,
Cer astına çaşınıp ketipsiñ sen!
- 6294 Bir boorum kaygı bastı, kantip emi,
Kün köröm? Özüm calgız, körböy seni?
- 6295 Tüşümbü ce bolboso öñümdöbü?
Sıypalap tappay turam — emi seni

84

**ÖGDÜLMİŞ’İN ODGURMIŞ’IN
ÖLÜMÜNE ÜZÜLÜŞÜ
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Kardeşininmezarına yuvarlanıp düştü,
Kara yeri kucaklayıp yaşını döktü.
- “Ey kardeşim üzüldüğümü görseydin,
Bir bakayım kımıldayıp gelseydin!
- Yüzünü bir daha görsem diye geldim,
Yer altına saklanıp gitmişsin sen!
- Kardeşimkaygı bastı nasıl şimdi,
Gün görürüm?Kendim yalnız görmeden seni?
- Düşüm de miya yoksa uyanıkken mi?
Kaybedip bulamadan dururum şimdi seni.

85

**ELİKTİN AKDİLMİŞKE KÖNÜL
AYTKANI TUURASINDA AYTILAT**

- 6296 Kabardı ugup saraydan keldi Elik,
Könül aytıp, cubattı demdi berip.
- 6297 “Közündü aççı, Akdilmiş,— dedi Elik,—
Kuran oku — ölgöndün kamın körüp.
- 6298 Calgasın bir kadayım, Ötkürmüşstün,
Kılğan künö — kılmışı bolso keçsin!
- 6299 Bul kaygıña teñirim bolsun cölök,
Kuday degin, özüñö künö kelet.
- 6300 Eşik cabık, üstüñö kirgen can cok,
Kaçpsıñ elden-curttan kep, sözdön cok.
- 6301 Caraşpayt, bul kılıgın, sendey canga,
Akıl toktot, ıyloodon bolboyt arga.
- 6302 Zordogon biröo barbı aytçı maga,
Kapa kıldı kim seni, açık ayt da.
- 6303 Kudaydın buyruğu da — çaşırdı cer,
Booruñ ketti, emi öz kamiñdı kör!
- 6304 Burkurap ıylagandan payda barbı?
Koy emi, andan alar ençiñ kaysı!
- 6305 Turgan — kulayt, törölgön akırı ölot,
Cürgön tınat, bergen alat, bolo beret.
- 6306 Bir booruñdun ölümü saga sabak,
Sabır kıl, sabırdular cırgal tabat,
- 6307 Ölük körüp, uzatkan tirüü candar,
Ölüm cayın baamdap sabak alar!
- 6308 Kulak sal aytat imiş ölgön adam:
“Men öldüm, uşul ençi kelet sagan!”
- 6309 Bul tuuraluu ırdı oku, oyu tereñ,
Akıl menen maanisin tuysañ eken:
- 6310 “Senden murun ölgöndör miñ-san çıgat,
“Mına, meni kara” dep sabak kılát.
- 6311 Biz ötkördük ömürdü oynop-külüp,
Biz öldük —seni kezek kütüp turat!”
- 6312 Elik surayt: “Ötkürmüş kantip öldü?
Bilgeniñdi sen maga aytıp berçi!”

85

**MELİK’İN ÖGDÜLMİŞ’E GÖNÜL
DEDİĞİ HAKKINDA SÖYLENİR**

- Haberi duyup saraydan geldi Melik,
Taziye edip,avuttu,kuvvet verip.
- “Gözünü aç Ögdülmüş dedi Melik,
Kuranoku,öleningamını görüp.
- Yardım etsin tekAllah’ım Odgurmuş’ın,
Yaptığı günah işlediği varsa affetsin!
- Bu üzüntüne Tanrı’ım olsun destek,
Allah de yoksa kendine günah olur.
- Kapı kapalı yanınagelen kişi yok,
Kaçarsın halktan yurttan sözün yok.
- Yakışmaz bu yaptığın senin gibi cana,
Akıl durur ağlamadan olmaz çare.
- Zorlayan başkası var mı söyle bana,
Kederlendirdi kim seni doğru söyle de.
- Allah’ın buyruğu da sakladı yer,
Kardeşin gitti şimdi öz gamını gör!
- Acı acı ağlamaktan fayda var mı?
Bırakartık, ondan alacak payın hani!
- Duran yıkılır, yaratılansonunda ölür,
Yürüyen dinlenir,veren alı,r oluverir.
- Kardeşinin ölümü sana ders,
Sabret, sabırlılar huzur bulur.
- Ölü görüp uzaklaşan diri canlar,
Ölüm yanınanlayıp ders alır!
- Kulak ver söylemiş ölen adam,
“Ben öldüm, bu hisse gelir sana!”
- Bunun hakkında şiiri oku fikri derin,
Akıl ilemanasınıduysaydın:
- “Senden evvel ölenler binlerce çıkar,
“İşte bana bak”diyeder olur.
- Biz geçirdik ömrü oynayıp gülüp,
Biz öldük seni sırabekleyip durur!”
- Melik sordu:“Odgurmuş nasıl öldü?
Bildiğini sen bana söyleyiver!”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 6313 Elikke ayttı körgönün, bilgenderin,
Ölöründö kaltırgan nasaat kebin.
- 6314 Kumurasın, tayagın alıp kelip,
Elikke estelikke sundu berip.
- 6315 “Mına uşu — dedi al,— kaltırganı,
Eç nersesi cok bolçu başka dağı.
- 6316 Kaltırdı Elik saga munun birin,
Cakşı bolsun bugünkün, keler künüñ!”

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

- 6317 Elik aldı tayagın: “Uşunu alam,
Bakit- bersin ömürdö tayak magan.
- 6318 Kumuranı sen algın, booruñdu este,
Kolgo karma kaygırıp turgan kezde!”
- 6319 Akdilmiş kumuranı alıp öptü,
Toktoto albay kaygısın, çaşın töktü.
- 6320 “Oylop körsök,— deyt Elik,— eñ bir tereñ,
Eköbüzgö bul belek — nasaat eken!
- 6321 Künümdökkö aldanbay tak çaşadı,
Aytılıp kala berdi cakşı atagı.
- 6322 Ugup al cakşı adamdın aytkan sözün,
Tak atkargan oylonup bardık işin:
- 6323 “Baylıktı köp çoğultsañ, artıp kalbayt,
Aa bolso, cetişinçe ulap calgayt.
- 6324 Bir kubançka düynödö miñ kaygı bar,
Ar bir adam öz cügün tartıp barar.
- 6325 Ölgöndön soñ baylıktan payda barbı?
Özüñ emes, baarısı catka kaldı!”
- 6326 Bir booruñ künümdüktü közdöbödü,
Tıtık kiyip, ılgabay arpa cedi.
- 6327 El katarı çaşadı ömür sürüp,
Baylık cıybay, ötkördü caydak cürüp!
- 6328 Künü-tünü sıyındı, mildet ötöp,
Özün kıynap, el cügün ceñildetet.
- 6329 İşin ötöp, al özün saktay aldı,
Biz bolsok tuzaktabız, kıynap candı!”

Ögdülmiş’in Melik’e söylediği cevabı

- Melik’e söyledi gördüğünü bildiğini,
Ölürken bıraktığı nasihat sözünü.
- Kumbarasını, esasını alıp gelip,
Melik’e hatırlamaya sunduverip.
- “İşte bu, dedi o bıraktığı,
Hiçbir şeyi yoktur başka da.
- Bıraktı Melik sana bunun birini,
İyi olsun bugünkün gelecek günün!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği cevabı

- Melik aldı esasını: “Bunu alırım,
Baht versin ömürdeasa bana.
- Kumbarayı sen alkardeşini hatırla,
Elde tut kederlenip durduğun anda!”
- Ögdülmiş kumbarayı alıp öptü,
Durduramadan kaygısını, yaşını döktü.
- “Düşünüp de görsek, dedi Melik enderin,
İkimize bunu hediye nasihat imiş!
- Faniliğe aldanmadan doğru yaşadı,
Söylenip kalıverdi iyi namı.
- Dinle iyi adamın dediği sözünü,
Doğru yaptı düşünüp tüm işini:
- “Mal-mülkü çok toplasan artıp kalmaz,
Ona ise yetişinceye kadar ekler birleştirir.
- Bir sevince dünyada bin kaygı var,
Her bir adamöz yükünü çekip varır.
- Öldükten sonra mal-mülkten fayda var mı?
Kendine değil, hepsi yabancıya kaldı!”
- Kardeşingeçiciliği gözetmedi,
Yırtık giyip seçmeden arpa yedi.
- Halk korkusu yaşadı ömür sürüp,
Mal-mülkyığmadan, yalınayakyürüyüp!
- Gece-gündüzibadet etti, görev yapıp,
Kendini zorlayıp halk yükünü hafifletti.
- İşini yapıp o kendini koruyabildi,
Biz olsak tuzaktayız zorlayıp canı!”

* * *

* * *

- 6330 Miñdegen keñeş berdi Elik dağı,
Cürögündö tüşünüp ayttı anı.
- 6331 Kayrılıp ordosuna kayta keldi,
Kaygı cügü oordop kıynay berdi,
- 6332 Akdilmiş da köp künü aza küttü,
Kaygı azayıp, ceñildep sergiy tüştü.
- 6333 Kaygı ketip, kayradan işin kıldı,
İçip, cep, oynop-küldü, köñül tındı.
- 6334 Eñ cakşı aytkan eken el baştaar er,
Başkarıp bilim menen curttu kütör:
- 6335 “Kañçalık kaygı-azaptı tartsañ dağı,
Almaştırat külkü-şat kayra anı.
- 6336 Kılımdardan kılımgı ötüp kelet,
Caman, cakşı baarına — mezgl darı!”
- 6337 Akdilmiştin kurgadı akkan caşı,
Kayradan mildet işin ötoyt cakşı.
- 6338 Cantalaşıp, ayabay bardık küçün,
Künü-tünü tınbastan kıldı işin.

Eliktin Akdilmişke bergen suroosu

- 6339 Bir colu Akdilmişti çakırttı Elik:
Tüşündür deyt iş cönün aytıp berip:
- 6340 “Aytıp ber, eldin kanday akıbalı?
Kanday kün, kanday alda catat baarı?”
- 6341 Kulak da, köz da sensiñ özüm üçün,
Darbazasın aç ber bardık iştin.
- 6342 Uzak boldu kaygırıp kütkön azañ,
İşiñ kanday, kiriştiñ kayra kaçan?”

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

- 6343 “O, bek, dedi Akdilmiş,— eliñ çaşap.
Tilegiñdi tileşip cakşı catat.

Akdilmistin Elikke aytkan coobu

- 6344 Sorgok, uşak, aç közdük cana buzuk,
Cakşı işterdi çiritet takır buzup.
- 6345 Kim açközdük, uşaktan bolso alıs,
Caman işke coloboy, oşol kalıs.

Binlerce tavsiye verdi Melik daha,
Yüreğindeanlayıp söyledi onu.

Geri dönüpsarayına tekrar geldi,
Kaygı yükü ağırlaşpazap ediverdi.

Ögdülmüş de çok gün matem tuttu,
Kaygı azalıp hafifleyiptazelendi.

Kaygı gidip yeniden işini yaptı,
İçip yiyip oynayıp güldü, rahatladı.

En iyi söylemiş halk yöneten er,
İdare edip bilimle yurdu bekler:

“Ne kadar kaygı azabı çeksen dahi,
Değiştirir gülüş-neşe yeniden onu.

Asırlardan asıra geçip gider,
Kötü iyi hepsine zaman ilaç!”

Ögdülmüş’in kurudu akan yaşı,
Yeniden görev işini yapar iyi.

Çok çalışıp esirgemenen tüm gücünü,
Gece-gündüzdinlenmeden yaptı işini.

Melik’in Ögdülmüş’e sorduğu soru

Bir gün Ögdülmüş’i çağırtdı Melik,
Anlat der iş yönünü söyleyiverip:

“Söyleyiver halkınnasıl ahvali?
Nasıl gün, nasıl hâlde yaşar hepsi?”

Kulak da göz de sensin özüm için,
Kapısını açiver tüm işin.

Uzun oldu kederlenip tuttuğunyasın,
İşin nasıl başladın yeniden ne zaman?”

Ögdülmüş’in Melik’e söylediği cevabı

“Ey bey, dedi Ögdülmüş halkın yaşayıp,
Dileğini dileyip iyi yaşar.

Ögdülmüş’in Melik’e söylediği cevabı

Obur, dedikodu, açgözlülük ve kötü,
İyi işleri çürütüyor asla bozup.

Kim açgözlülük dedikodudan olsa uzak
Kötü işe yanaşmadan o doğru.

6346 Kim napsisin tıya alsa bekem bolup,
Açuusun toktoto alsa kamap koyup,

Kim nefsinitutabilse sağlam olup,
Öfkesini durdurabilsekuşatıp koyup.

6347 Oşol adam akılduu, bilimdüü da,
Daanışmandık eñ cakın bolot aga.

O adam akıllı bilgili de,
Danışmanlıken yakın olur ona.

6348 Akılduunun aytkanı konup turat,
Adilet, çınçıl, coomart bolup turat.

Akıllının dediği konup durur,
Adaletli, dürüst, cömert olup durur.

6349 Caman işten andaylar alıs bolot,
Camandıkka eç kaçan koyboyt colop!

Kötü işten öyleler uzak olur,
Kötülüğe hiçbir zaman yaklaşamaz!

Eliktin Akdilmişke aytkan coobu

6350 Elik ayttı: “Adilet süylöp sözdü,
Özüñ da, sözüñ dagı senin eptüü!

Melik'in Ögdülmiş'e söylediği cevabı

Melik dedi: “Adaletli söyleyip sözü,
Kendin de sözünde senin becerikli!

Akdilmiştin Elikke aytkan coobu

6351 Künökör adamzattın dene, boyu,
Eñ kerek anı erk menen tıyp koyuu.

Günahkâr adamın bedeni, boyu,
En gerek onu iradeyle tutup koyma.

6352 Adam kaçça denesin ardaktasa,
Oşonçoluk al özün kıynayt tura.

Adam ne kadar bedeninitakdir etse,
O kadar o kendinizorlar ya.

6353 Ak cürök adam aytkan sözdü tıñşa,
Deneñ üçün darıday sözdör mına:

Ak yürekli adamın dediği sözü dinle,
Bedenin için ilaç gibi sözler işte:

6354 “Sen kimge cumşak bolsoñ, kütkün zalal,
Kün sayın kırsık küçöp basat alar.

“Sen kime yumuşak olsan bekle zarar,
Günlerini bela zorlayıpbasar alır.

6355 Sen kimdi erkeletseñ, oşondon kork,
Dalay colu ıylatıp otko salar!”

Sen kime umut bağlasan ondan kork,
Birçok kezağlatıp ateşe gönderir!”

6356 Üç nersede semizdik zıyan eken:
Semiz kuş, semiz taygan, semiz deneñ.

Üç şeyde semizlikzararlımıñ:
Semiz köpek, semiz beden,semiz kuş.

6357 Üçöönü taptoo üçün tıkat karma,
Aşık ketse artılat zalal anda.

Üçünüzayıflatmak'çinsıkı tut,
Fazla gitse çok olurzarar o vakt.

6358 Tabında çok kuş menen — añ alabı?
Semiz taygan — kiyikke tiş salabı?

İdmansız kuş ile av avlanır mı?
Semiz köpek geyiğe diş salar mı?

6359 Semiz dene töö sımal oçorulup,
Kaçkan olcoñ karmatpayt koldon çıgıp.

Semiz bedendevegibi kalkamayıp,
Kaçan ganimetinitutamaz elden çıkıp.

6360 Taptalbasa salgan kuş koluñ tolboyt,
Semiz bolso tayganiñ olco bolboyt.

Eğitilmezse saldıgın kuş elin dolmaz,
Semiz olsa köpeğin ganimet olmaz.

6361 A özüñ kozgolo albas töödöy bolsoñ,
Azap menen tozok da tapkan olcoñ!

Ki kendinkımıldayamazsındeve gibiysen,
Azap ile cehennem de bulacağınpayın!

6362 Tok cürüşöt kolunda çok cakırlar,
Barına azır — baydan artık asıldar.

Tok yaşarlar elinde olmayan fakirler,
Olanahazır, zenginden daha asiller.

- 6363 Toyo cep, denesin tek capsa boldu,
Ak kızmatın atkarat, buzbay oydu.
- 6364 A bakıt, baylık, biylik cana mansap
İške toskool, iritip köptü buzat,
- 6365 Kekireyme taanıbayt teñirin da,
Oñ col menen tüz basuu bolboyt anda.
- 6366 Ölgöndön soñ bay da bir, kedey da bir,
Ençisi eki kulaç — kepinidir.
- 6367 Kedey ölsö arılat azabıman,
Bay ölgöndö — armanı artat ulam.
- 6368 Bir söz bar cakşı aytilgan bul tuuraluu,
Sen özüñö payda tap ugup anı:
- 6369 “Bay adamdın ölümü - çıkıks tuzak,
Beçaranın ölümü — cırgal sımak.
- 6370 Kedey ölsö şoranun arılğanı,
Bay ölümü muuntup özün kısat!”

Eliktin Akdilmişe aytkan sözü

- 6371 Kayradan Elik süylöyt: “Bilip alsan,
Bul düynö uyugunday cılan, çayan,
- 6372 Adal tamak çanda da arbiyt uusu,
Cakşı söz az, eñ arbin ızı-çuusu.
- 6373 Akılduuga döölöttün colu cabık,
Bilimdüü da talabın tappas anık.
- 6374 Naadan üçün bul düynö boldu beyiş;
Kalaşñıça oyno, kül, çaşa, cep-iç!
- 6375 Akılduuga bul düynö — çıçırkanak,
Alam dese — kanatıp, çukuyt, sayat.
- 6376 Daanışmanga bul ömür uuluu idiş,
Uurttıdı — bat ele ketet al-küç.
- 6377 Keçken üydön, baylıktan oluya da,
Elden bötön sıyngan alıs cayda.
- 6378 Taza emespiş künöönün tuzagınan,
Kudayım saktay körsün azabıman!”

Akdilmiştin elikke aytkan coobu

- 6379 Coop kılıp Akdilmiş ayttı: “— Bul söz,
Ak çındık, adilettüü, akılduu söz.

Doyasıya yiyipbedenini aşağı yaptıysa,
Temiz hizmetini yapar bozmadan fikri.

Ki baht zenginlik beylik ve makam,
İşe engel çürütüp çoğu bozar.

Kibirlenme tanımaz Tanrı’yı da,
Doğru yol ile düz basmak olmaz onda.

Öldükten sonra zengin de fakir de bir,
Hissesi iki kulaç kefenidir.

Fakir ölse temizlenir azabından,
Bey ölünce arzusu artar boyuna.

Bir söz var iyi söylenmiş bunun hakkında,
Sen kendine fayda bul dinleyip onu:

“Zengin adamın ölümü çıkmaz tuzak,
Fukaranın ölümü huzur gibi.

Fakir ölse felekâtindentemizlenir,
Zengin ölümü boğup kendini sıkar!”

Melik’in Ögdülmiş’e söylediği sözü

Yeniden Melik söyler: “Bil sen,
Bu dünyayuvası gibi yılan-çıyanın,

Helâl yemek nadir de çoğalır zehri,
İyi söz az da en çokhırı-gürü.

Akıllıya devletin yolu kapalıdır,
Bilgili de isteğini bulamaz şüphesiz.

Cahil için bu dünya oldu cennet;
İstedigince oyna, gül, yaşa, ye-iç!

Akıllıya bu dünya çırkanak otu,
Almak isterse kanatıp batır, oyar.

Danışmana bu ömür zehirli kap,
Avurttan tutarsahemengider hâl-güç.

Geçen evden, mal-mülktenaziz de,
Halktan ayrı ibadet eden uzak yerde.

Uzak değiliz günahı tuzağından,
Tanrı’msaklayadursunazabından!”

Ögdülmiş’in Melik’e dediği cevabı

Cevap verip Ögdülmiş dedi: “Bu söz,
Temiz hakikat, adaletli, akıllı söz.

- 6380 Bul düynönün maanisi uşul tura,
Acıdaarday türü da, münözü da.
- 6381 Östürüp çoñoytot da uşul aram,
Çırkıratıp cep koyot özü anan!
- 6382 Karap körsöñ aalamdın tüzülüşün,
Köñül çögüp bir colu ketet küçüñ.
- 6383 Bul çaşoo babalardan kalgan belek,
Urugu muundarda ösüp, önöt.
- 6384 Oşondon adam çeksiz önüp kaldı,
San cetkis adam sanı, ökümdarı.
- 6385 Biri akılduu, da biri — baatır kelip,
Başkası — kara askaday kekireyip.
- 6386 Da birinin közü açık, akıl, estüü,
Da biri — dödüy, makoo, calkoo özü.
- 6387 Caralgan kanday mıktı paygambarlar,
Tüz colgo salıp kelgen eldi alar!
- 6388 Biri kısa, biri uzak çaşap köptü,
Birin dañkı asmanga kökölöttü.
- 6389 Kaysı biri taarınıp, tagdırına,
Coolaşışp, cebe atat düşmanına.
- 6390 Okup-tüşün bul ırdın maani-sırın,
Paydañ üçün cakşılap üyröngünüñ:
- 6391 “Miñ çaşap köptü körgön bolsoñ karı,
Cüz ese kurçasa da tagdır kamı.
- 6392 Baarı bir acal ketet körgö sorup,
Muñkanıp ölrüñdö tursañ dağı!”
- 6393 Kañça mıktı, akılduu adam zatı,
Tilese da uzakka çaşabadı!
- 6394 Bilinbey barı, cogu kañça catat,
Cer aldında cok bolup cetpey sanak!
- 6395 Kañça türlüü can boldu oylop körsöñ,
Baarın cedi kara cer, toybos eken!
- 6396 Eeleri ordolordun, saraylardın,
Cay kılıştı kañçası cerdin aldın!
- 6397 Uktayt beken kıymılsız, ünsüz canı,
Kim bilet — baktılıubu, kaygıdabı?
- Bu dünyanın manası budur ya,
Ejderha gibişekli de tabiatı da.
- Büyütüp arttırır da işte bu haram,
Yaygara edip yiyiverir kendi sonra!
- Bakıp da görsen alemin düzenini,
Gönül çöküp bir kez, gider gücün.
- Bu hayat babalardan kalan hediye,
Soyu nesillerde büyüyüp, gelişir.
- Ondan insan hesapsız büyüyüverdi,
Sayı yetmezinsan sayısı, hükümdarı.
- Biri akıllı ve biri bahadır olup,
Başkası çok yüksek dağ gibikibirleşip.
- Ve birinin gözü açık, akıllı, mantıklı,
Ve biri budala, ahmak, tembel kendisi.
- Yaratılan ne kadar sağlam peygamberler,
Düz yola gönderdi halkı onlar!
- Biri kısa, biri uzun yaşayıp çoğu,
Birinamı gökyüzüne yükseltti.
- Onlardan bazısıdarılıp kaderine,
Düşman olup ok atar düşmanına.
- Okuyup anla bu şi’irin mana sırrını,
Faydan için iyice öğren:
- “Bin yıl yaşayıp çok görmüş olsan yaşlı,
Yüz kere kuşatsa da kader derdi.
- Hepsi tek ecel götürürmezaraemip,
Kederlenip dursan da ölürken!”
- Ne kadar sağlam, akıllı insanoğlu,
Dilese de uzun zaman yaşamadı!
- Bilinmez varı-yoğu ne kadar yatar,
Yer altında yok olup yetmez hesap!
- Kaç türlü can oldu düşünüp de görsen,
Hepsini yedi kara yer doymaz katiyen!
- Sahipleriülkelerin, sarayların,
Yer yaptılarçoğu yerin altını!
- Uyur mu hareketsiz, sessiz canı,
Kim bilir bahtlı mı ya kaygılı mı?

- 6398 Emi alar, kolunda cok beçaralar,
Aşı cok, kiyimi cok ilip alar!
- 6399 Kaygı-muñda caldırıp catat alsız,
Miñdegen tilekteri kaldı alıs.
- 6400 Bul çaşoonu kudayım berdi bizge,
Carabas anı beker ötkörüşkö.
- 6401 Cardamın ayabasın teñir dağı,
Mildetiñ, o kutmanım, ak col saluu!”

* * *

- 6402 Söz uladı Akdilmiş maktoo menen:
“Uzak çaşam, baktıluu bolsoñ eken!
- 6403 Bul aalam kalbasa eken sensiz, cetim,
Kuday berip tukumuñ önüp-össün!
- 6404 Kanday tilek tileseñ orundalsın,
Bir kudayım özüñö eşik açsın!
- 6405 Dağı kança köp bolso tilegiñiz,
Teñirim kılısın baarın tegiz!
- 6406 Kubanıçñ köböyüp, arta bersin,
Bakit menen şattıgñ kabat kelsin!
- 6407 Attiñay, sendey asıl azamattar,
Çirişip ölgöñdön soñ cerde catar!..
- 6408 Tabiygattın coluna amal barbı,
Teñirim öz tartibin kurup saldı!
- 6409 Sen öñdüülör ölsö da çaşay beret,
Cakşı işteri cogolboy ösüp, önöt.
- 6410 Ölösüñbü, ce uzak çaşaysıñbı,
Cakşı sözüñ artıñda çaşap kaldı.
- 6411 Dostu arbtıp, kasıñdı cogot arı,
Ölköñ ösüp, aymağı artsın dağı!”

* * *

- 6412 Sözüñ bütüp, cer öptü, öydö turdu,
Atka minip üyünö cüzün burdu.
- 6413 Attan tüşüp, üyünö keler zamat,
Cep, içip — es aluuga bir az catat.
- 6414 Erteñ menen kayradan işke kirdi,
Özü iştep, keñeş-kebin aytıp cürdü.

Şimdi onlar,muhtaç fukaralardır,
Yemeği yok, giyeceksiz yaşarlar!

Kaygı-kederde yalvarıp yatar güçsüz,
Binlerce dilekleri kaldı uzak.

Bu hayatı Allah’ım verdi bize,
Yaramaz onuboşuna geçirmeye.

Yardımaını esirgemesin Tanrı da,
Görevin ey efendim temiz yol tutmak!”

* * *

Söz ekledi Ögdülmiş övgü ile,
“Uzun yaşarım talihli olsan kesin!

Bu alem kalmasaydı sensiz, yetim,
Allah verip soyun büyüyüp gelişsin!

Ne kadar dilek dilesen gerçekleşsin,
Bir Allah’ım kendine kapı açsın!

Daha ne kadar çok olsa dileğiniz,
Tanrı’ın kabul etsin hepsini denk!

Sevincin çoğalıp, artıversin,
Baht ile şenliğin katlansın!

Ne yazık ki senin gibi asil yiğitler,
Çürüyüp öldükten sonra yerde yatarlar!..

Tabiatın yoluna hareket var mı,
Tanrı’ın öz tertibini kuruverdi!

Senin gibiler ölse de yaşayıverir,
İyi işleri kaybolmadan büyür gelişir.

Ölürsen de uzun yaşarsan da,
İyi sözün ardında yaşayıp kaldı.

Dostu çoğaltıp düşmanı yok et önce,
Ülken büyüyüp halkı artsın da!”

* * *

Sözünü bitirip, yeri öptü, ayağa kalktı,
Ata binip, evine yüzünü çevirdi.

Attan inip, evine geldiği zaman,
Yiyip-içip, dinlenmek için biraz yattı.

Sabahleyin yeniden işe gitti,
Çalışıp, nasihat-emirler verdi.

6415 Köñül, tilin tüz karmap, peylin aldı,
Buzulgandı tüzötüp colgo saldı.

6416 Aalam güldöp, el-curtu alkap catti,
Kündör öttü baktıluu cana şarttuu!

6417 Alar ötüp, artında atı kaldı,
Andan aşkan düynödö urmat barbı!

6418 Bul candardıñ kılıgın, körseñ emi,
Bilbeysiñ cön adambı, periştebi?!

6419 Alar ötkön murunku zamandarda,
Ençisi бүgünkü eldin emne anda?

6420 Eger bizdi ataşıp adam dese,
Anda alar çın perişte canga tete.

6421 Alardı, alar kılğan işte bilseñ,
Uluu baktı, zor muras tabasıñ sen!

6422 Akılduu — tüşünör da, bilgen — biler,
Baarı ölot, düynö çeksiz ömür sürer!

6423 Ötkörböy ömürüñdü boşko beker,
Sıyığın, kızmatıñ cok andan ötür!

6424 Uşunda bar sen üçün uluu sabak,
Ölgön ölot, örnögü saga kalat.

6425 Karaçı ordo, saray turat köktöp,
Ölgöndör özü menen ala ketpeyt!

6426 A kaçça ordolordu, şaarlardı,
Mezgil sorup, urandı ordu kaldı!

6427 Güldöp turgan kaçça ken ayıl-kıştak,
Cok boldu, tübü menen ölüm calmap!

6428 Şaar, kıştak, ordolar kalar saga,
Çakşı sabak söz kalsa cetet maga!

6429 Ataktuu askerbaşı, ceñger kana?
Asker kaldı, özü ölüp cer aldında.

6430 Elim az dep ıylagan aç köz kayda?
Köp el aldı, özü öldü, kimge payda!

6431 Zordukçuga bir kalıs tagdır özü,
Eki kulaç kör boldu algan ençi!

6432 Kayda özü kanın tökkön musulmandın?
Küçü kana? Cay kıldı cerdin aldın!

Gönlünü, dilini huyunu düzeltti.
Bozulanı düzelтип yola koydu.

Âlem huzur buldu, halk dua etti,
Günler geçti bahtlı ve saadetli!

Onlar geçip ardında adı kaldı,
Ondan yeğ dünyada hürmet var mı!

Bu canların şeklini görseñ şimdi,
Bilmezsin sade adam mı, melek mi?!

Onlar geçmiş önceki zamanlarda,
Hissesi бүgünkü halkın ne onda?

Eğer bizi ad koyup adam derse,
O zaman onlar gerçek melek cana denk.

Onları, onların yaptığı işte bilsen,
Ulu baht, büyük miras bulursun sen!

Akıllı anlar da bilgili bilir,
Hepsi ölü, dünya sonsuz ömür sürer!

Geçirmeden ömrünü boş beyhude,
İbadet et, hizmetin yok ondan iyi!

Bunda var senin için büyük ders,
Ölen ölü, misali sana kalır.

Bak, ülke saray durur dikilip,
Ölenler kendiyile alıp gidemez!

Ki ne kadar sarayları, şehirleri,
Vade sorup, harabe yeri kaldı!

Çiçeklenip duran geniş oba-köy,
Yok oldu, kökü ile ölüm çigneyip!

Şehir, köy, saraylar kalır sana,
İyi ders sözü kalsa yeter bana!

Şanlı kumandan, cengaver nerede?
Asker kaldı, kendi ölüp yer altında.

Ülkem az diye ağlayan açgöz nerde?
Çok yurt aldive öldü, kime fayda!

Zalime bir doğru kader sözü,
İki kulaç mezar oldu aldığıñ pay!

Nerde kendi kanını döken Müslüman'ın?
Gücü nerede? Yer yaptı yerin altını!

- 6433 Azır kayda öz elin ezgen adam?
Cer aldında, kara cer konuş agan!
Şimdi nerde kendi halkını ezen adam?
Yer altında, kara yer vatan ona!
- 6434 Büt düynönü bagıntkan ceñger kayda?
Düynö turat, a alar cer aldında!
Tüm dünyaya boyun eğdiren cengaver nerde?
Dünya durur ki onlar yer altında!
- 6435 Kayda özü mal-mülktördün cıygan baarın?
Eki kulaç böz boldu — ençisi anın!
Nerde kendi mal-mülkün hepsini yığan?
İki kulaç bez oldu hissese onun!
- 6436 Kayda azır cañı cerler alam degen?
Algan ceri kör boldu — ölr menen!
Nerde şimdi yeni yerler alan adam?
Aldığı yeri mezar oldu öldüğünde!
- 6437 Bul düynönün maanisi uşul eken,
Açılrat bardık eşik, köñül bölsöñ.
Bu dünyanın manası budur,
Açılır her kapı dikkat etsen.
- 6438 Anda kubanç — kaygı da, bakıt-kırsık,
Oynogonu — ölümü, cırgal — tüşük.
Onda sevinç, kaygıdır; baht da bela,
Eğlencesi ölümdür, huzuru tasa.
- 6439 Başka kelgen cügüñö ıraazı bol,
A cügüñ caman boloor, cakşı boloor!
Başa gelen yüküne razı ol,
Ki yükün kötü olur, iyi olur!
- 6440 Taalim berçü adamdın aytkanın uk,
Çıdam menen cügüñdü kötörüp çık:
Eğitim veren adamın dediğini dinle,
Sabır ile yükünü kaldırıp çık:
- 6441 “Döölöt kelse kubanıp topuk kılgın!
Meenet kelse sabır kıl, bekem turgun!
Saadet gelse sevinip itaat et!
Mihnet gelse sabret sağlam dur!
- 6442 Sabır kılsañ akırı kelet-bakıt,
Erktüülördün döölötü tolo kurcun!”
Sabredersen sonunda gelir baht,
Hürlerin saadeti dolu heybe!”
- 6443 Nazar salçı zamanga, akılmanım,
Özgörüp, başkaça go münözü anın!
Nazar et zamana, akıllım,
Değişip, başkacadır tabiatı onun!
- 6444 Akılduular mukurap alsız boldu,
Bilimdüülör tıyılıp, tilsiz boldu.
Akıllılar körleşip güçsüz oldu,
Bilgililer susup da dilsiz oldu.
- 6445 El içinde zulumdar arbin boldu,
Momundardın moynuna tüşük kondu.
Halk içinde zalimler çok oldu,
Sofuların boynuna kaygı kondu.
- 6446 Şarap içip, satkandar adamdıktı,
Cakşı atalıp, baatır dep atı çıktı.
Şarap içip satanlar insanlığı,
İyi denilip, bahadır diye adı çıktı.
- 6447 Buzuk işti kılğandar, delip adam,
İçpegendin bir atı boldu sarañ!
Kötü iş yapanlara adam dendi,
İçmeyenin bir adı oldu cimri!
- 6448 Namaz okup, sıyınıp cürgön kişi,
Cek körünüp kor boldu kılğan işi.
Namaz kılıp, ibadet eden kişi,
Sevilmeyip hor görüldü yaptığı işi.
- 6449 Adal az da, aram iş küçöp ketti,
Aramdar köñülünö köödön septi.
Helal az da haram işler çoğaldı,
Haramlarsa kalbine kirler serpti.
- 6450 Adaldın atı kalıp, özdörü çok,
Aramdık basıp ketti çenemi çok.
Helalin adı kalıp, kendisi yok,
Haramlık basıp gitti haddi yok,

- 6451 Aramdı aramdık dep aytkan barbı?
Kördüñbü adaldıkka köçkön candı?
Haramı haramdır diye söyleyen var mı?
Gördün mü helalliğe giden canı?
- 6452 Dili ak, adilettüü adam gana,
Tik karap açık barçu kızmatına?
Gönlü ak adaletli adam yine,
Dik bakıp açık varacak hizmetine?
- 6453 Aramdıktan köñüldör kirdep büttü,
Adal degen ayıç dos, kayda ketti?
Haramlıktan gönüller kirlenip bitti,
Helal denen söyle dost nereye gitti?
- 6454 Bul tuuralu ayılğan cakşı söz bar,
Köñül burup, oylonup tüşünüp al:
Bunun hakkında söylenmiş iyi söz var,
Diikat edip, düşünüp, kendin için anla:
“Köñülüm kara boldu aramdıktan,
6455 Cüzdön birin bilimdin kaydan tabam!
“Gönlüm kara oldu haramlıktan,
Yüzde birini bilginin nerde bulayım!
- 6456 Dene boyum, napsim da moyun berbeyt,
Özümdü tıya albaymın, napsim caman!”
Tüm vücudum, nefsim de teslim olmaz,
Kendimi tutamam, nefsim de doymaz!”
- 6457 Bul aalamdın tartibi özgörüldü,
Adam köönü — tilinen teñ bölündü.
Bu dünyanın tertibi değiştirildi,
Adamın gönlü dilinden ayrı bölündü.
- 6458 Adamda adal emes, aram küçtüü,
Tapçı adamdı tatıktuu, işenimdüü!
İnsanda helal değil, haram güçlü,
Bul adamı layık olan, sadakatli!
- 6459 İşenim çok adamga, eki cüzdüü,
Köböydü, kimge aytasın, işenimdi.
İtimadım yok insana, ikiyüzlü,
Çoğaldı, kime söylersin inancı.
- 6460 Tuuganınan tuuganı alıs boldu,
Arasında dostordun ır-çır toldu.
Akrabasından akrabası uzak oldu,
Arasında dostların hır-gür doldu.
- 6461 Kiçüüdö adep, uluunun bilimi sep,
Akılduu az, aalamda naadandar köp.
Küçükte edep,büyüğün bilgisi yok,
Akıllı az, âlemde cahiller çok.
- 6462 Cakındardın baarı pulga satıldı,
Adal adam tappay canım açındı!
Yakınların hepsi pula satıldı,
Adil adam bulunmaz canım acıdı!
- 6463 Amanat bar, a anı tutkan barbı?
Nasıykat bar, a birok ukkan barbı?
Emanet var ama onu tutan var mı?
Nasihat var ama dinleyen var mı?
- 6464 Cakşılıkka cakşıdık kılğan barbı?
Camandıktı caktırbay tıygan barbı?
İyiliğe iyilik yapan var mı?
Kötülüğü yaklaştırmadan tutan var mı?
- 6465 Soodagerler tutuşpayt amanatın,
Kunarduular uguşpayt nasıykatın.
Saticılar tutmazlar emaneti,
Kuvvetlilerdinlemez nasihati.
- 6466 Bilimdüülör ayta albayt tuura sözün,
Uyatı çok ayaldar cappayt cüzün.
Bilgililer söyleyemez doğru sözünü,
Ahlaksız kadınlar kapatmaz yüzünü.
- 6467 Adiletter azaydı, köp aldamçı,
Kuday degen cogolup, köp calgançı!
Adaletliler azaldı, çok aldaticı,
Allah diyen yok olup, çok yalancı!
- 6468 Adam emi boluştu kul akçağa,
Kümüş bolso koluñda corgo saga.
İnsanlar şimdi oldu kul,paraya,
Gümüş olsa elinde "yorga" sana.

- 6469 Murun meçit az ele, sıyngan köp,
Azır meçit köböydü, sıyngan cok.
- 6470 Akılduu adam aytkan sözdü tñşa,
Köñül koyup tüşüngün, sabak saga:
- 6471 “Adilet, çınçıl kayda? — aytçı maga,
Ak cürgöndör körsötçü kayda, kana?”
- 6472 Camandıktar cer cüzün kaptap ketti,
Kim tañ kalat mindayga?— aytçı maga!”
- 6473 Musulmandar çır-çatak özü menen,
Kapır üçün — bul cırgal, sonun eken!
- 6474 Musulmandın talandı düynö-malı,
Biriktirer arañdı kimder kaldı?
- 6475 Tañ atkança ızı-çuu butparastık,
İlim, kuran kayda azır?— tappay kaldık!
- 6476 Til cumşarıp, köñöldör boldu merez,
Abiyir kayda aradan tappaysıñ eç.
- 6477 Uulu emi atasına başçı boldu,
Uul — bek, a ataga — kuldun ordu!
- 6478 Kısımda ömür kalıp, kırsık arttı,
Aç közdükkö col kenen, abiyir kaçtı!
- 6479 Cetim menen cesirdi korgoyt kimder,
Tañ kalıştuu zımırayt uşul kündör!
- 6480 Cakşı aytkan bir adam baarın körgön,
Büt tüşünüp cana da köptü bilgen:
- 6481 “Bul düynö baş-alaman, tartip ketti,
Camandan kısım körüp, cakşı çöktü.
- 6482 Bilgen bilir, akılduu tüşünöt go,
Bul düynö oñolbogon colgo öttü!”
- 6483 Uul-kızda atanı urmattoo cok,
“Aksakal” degen sözü — söğüü okşop.
- 6484 Zañ naçarlap, köböydü tartip buzuu,
Ak, karanı eç bolboyt acıratuu.
- 6485 Bul bolbosun çısaanı kıyamattın,
Kabar kelse, alaamat boloru çın.
- 6486 Teñir bizdi ıymandan ketirbesin,
Buzuk, kırsık, baleeden saktay körsün.
- Eskiden mescit azdı ibadet eden çok,
Şimdi mescit çoğaldı ibadet eden yok.
- Akıllı adamın dediği sözü dinle,
Dikkat edip anla, ders sana:
- “Adaletli dürüst nerde, söyle bana,
Temiz yaşayanlar göster nerde yine?”
- Kötülükler yeryüzünü kaplayıp gitti,
Kim hayret eder böyleye, söyle bana!”
- Müslümanlar kavgalı kendi ile,
Kâfir için bu refah, ala!
- Müslüman’ın yağması dünya malı,
Biriktirir ancak kimler kaldı?
- Tana kadar şamata putperestlik,
İlim, Kuran nerde şimdi, bulamadık!
- Dil yumuşayıp, gönüller oldu maraz,
Hayâ nerde, aradan bulamazsın hiç.
- Oğlu şimdi babasına âmir oldu,
Oğul bey, ama babaya kulun yeri!
- Baskıda ömür kalıp, belâ arttı,
Açgözlülüğe yol geniş, hâyâ kaçtı!
- Yetim ile dul kadını kollar kimler,
Hayret etmek hızlı koşuyor bu günler!
- İyi söylemiş bir adam her şeyi gören,
Tamamen anlayıp ve de çok bilen:
- “Bu dünya kargaşalık, tertip gitti,
Kötüden baskı görüp iyi çöktü.
- Bilen bilir, akıllı anlar ya,
Bu dünya düzelmeyen yola gitti!”
- Oğul-kızda babaya hürmet etmek yok,
“Aksakal” denen söz, sövmeye benzedi.
- Kanun kötüleşip çoğaldı tertip bozmak,
Ak karayı hiç olmaz ayırmak.
- Bu olmasın alameti kıyametin,
Haber gelse, alamet olacağı kesin.
- Tanrı bizi imandan uzaklaştırmasın,
Kötü, felâket, beladan korusun.

- 6487 Tört cüz cana altımış ekinçi cıl,
Cazıp bütköm, tizmektep işti uşul,
- 6488 Akıl-oydun baarın sözgö tüşürdüm,
Okurmanım okup özüñ tüşüngün!
- 6489 Kança başka bolso da coruk, coluñ,
Tuura cerin paydalan cetse oyuñ,
- 6490 Ayılğandar ömür da, teñir colu,
Adaşpagan — akırı cetet kolu!
- 6491 Künümdükpü kütkönüñ, uşul tura,
Akıretpi eñseeriñ — al da mına!
- 6492 Kubat beret, kudaygakuldugum de,
Üçünçü cok,— ekiñin birin tile.
- 6493 O kuday, bilesiñ go kanday oydo,
Baştagandı bul işti alıp kolgo.
- 6494 Atak-dañktı oyumda közdöbödüm,
Cat, cakınga — cakşılık izdegemin.
- 6495 Okup kalsa özümdü esteer degem,
Atımdı atap duba okup koyor beken.
- 6496 Cazgan elem çoñ tilek, ümüt menen,
Okugan can eskerer meni degem.
- 6497 Tilim sayrap, koldorum caza berdi,
Ölümdön saktap bolboyt koldu, tildi!
- 6498 Tilge, kolgo estelik — uşul kitep,
Kaltırdım, akılmanım, bir saga dep.
- 6499 Tirүүлör! Okuganda meni unutpa,
Cer aldında men kiriv catkanımda!
- * * *
- 6500 Tübölük, muñsuz teñir, uluksuñ sen,
Saktay körgün muñu köp kuluñmun men!
- 6501 Men kuluñmun, aldında künööm köptür,
Booruker bol, künöömdü özüñ keçir!
- 6502 Men — kuluñ, sen teñirsiñ, kul degen kul,
Sen — ege, ökümdarsiñ, egelik kıl.
- 6503 Men — kulmun, sen pirimsiñ, bolso eger,
Keñdik kılıp, künöömdü keçire kör!
- 6504 Caratkan keçire kör sen alardı,
Batiş, çığış cerdegen momundardı!
- Dört yüz altmış ikinci yıl,
Yazıp bitirdim, sıralayıp bu işi,
- Akıl-fikrin hepsini dile getirdim,
Okurum okuyup kendin anla!
- Ne kadar başka olsa da yürüyüş yolun,
Doğru yerinden faydalan yetse aklın,
- Söylenenler ömür de Tanrı yolu,
Şaşırmanın sonunda yeter kolu!
- Fanilik mi istediğın durur işte,
Ahiret mi isteğın, o da işte!
- Kuvvet verir Allah'a kulluğum de,
Üçüncü yok, ikiden birin dile.
- Ey Allah, bilirsin ki nerde akılda,
Başlayanı bu işe alıp ele.
- Şan-şöhreti aklımda gözlemedim,
Yad, yakına iyilik aradım.
- Okusa özümü hatırlar dedim,
Adımı anıp dua eder dedim.
- Yazdım büyük dile ümit ile,
Okuyan can hatırlar beni dedim.
- Dilim söyleyip ellerim yazıverdi,
Ölümden korumaz eli, dili!
- Dile, ele hatıra bu kitap,
Bıraktım efendim tek sana deyip.
- Diriler! Okuduğında beni unutma,
Yer altında ben girip yattığımda!
- * * *
- Ebedî, dertsiz Tanrı, ulusun sen,
Koruyuver, derdi çok kulunum ben!
- Ben kulunum önünde günahım çoktur,
Merhametli ol, günahımı kendin affet!
- Ben kulun, sen Tanrı'sın, kul denen kul,
Sen Tanrı, hükümdarsın, Tanrılık kıl.
- Ben kulum, sen pirimsin, olsa eğer,
Genişlik kılıp, günahımı affediver!
- Yaradan, affediver sen onları,
Batı, doğuda yaşayanmüminleri!

6505 K n k rm n, turmuş b t n k n o,
Keir meni, ak könül özün ele!

6506 Cıparduu cer abaga atır aar,
iriklerden tarkalat sasık Şamal.

6507  m t m sen, tilekke - k m k s n,
Suranam, taştay k rb  bizdi  z n!

6508 Künöölüü kuluŋ menmin, k p kılımıŐ,
IŐeŋin teŋirimsiŋ, meerim kılı!

6509 Camandan caman ıgat zıyanı bar,
Cakşının baarı cakşı, tanbayt alar!

6510 Koldoy k rg n dayıma momundardı,
K n  m   n keçirgin meni dağı!

6511 Paygambarga  z md n salam deçi,
Akıykatka, ak colgo bolgon elçi!

6512 Anın tört Őakirtine menden salam,
Cetkize k r, kudayım, özün agan!”

G nahk rım yaşam tamamen günah,
Affet beni, temiz gönüllü  z nd r!

Mis kokan yer havaya güzel koku Őaar,
 r klerden Őaıldı pis kokulu rüzgâr.

 midim sen, dileğe destekisin,
IŐterim sakın bırakma bizi kendin!

G nahlı kulun benim çok yapmış,
İnan Tanrı’msın, merhamet et!

Kötüden kötü çıkar zararı olan,
İyinin hepsi iyi, inkâr etmez onlar!

Kolla sen her zaman sofuları,
Günahım için affet beni dahi!

Peygambere  z mden selam de,
Hakikatte, ak yolda olan elçi!

Onun dört halifesine benden selam,
Yetiştirir Allah’ım kendin ona!”

I

**ÖTKÖN CAŞTIKKA KAYGIRIP
KARILIK TUURASINDA AYTAT**

- 6513 Cigit kezim buluttay uçup öttü,
Ömür dağı şamalday ötüp ketti.
- 6514 Caştık kezim, oylosom içim calın,
Karmay albay özüñdü, kaçırğamın!
- 6515 Cakın kelçi caştığım, azga kayra,
Ardaktaym alakanda, ak şayıda.
- 6516 Kaydasın, asıl caştık, kayda kaldıñ?
İziñdi, karaanıñdı körö albadım!
- 6517 Cigittikke tuş kelgen cırgaldardı,
Kiyin berbeyt bul ömür, ayttı baarı!
- 6518 Caştık kayrat, balalık oyundarım,
Emi tappaym barında baalabadım!
- 6519 Paydası emne, barkı çok karılıktın?
Caş küñdördü talaaga cogotupmun!
- 6520 Cigittik kez, oylonsom içim küyöt,
Alıp kettiñ körkümdü, tappaym izdep!
- 6521 Ubagında kan tamgan nurluu cüzüm,
Emi mintip sargayıp turgan kezim.
- 6522 Kunduzday kara çaçtı kıroo bastı,
Tolgon ayday kuragım kayda kaçtı?
- 6523 Cazday elem cañı açkan türkün güldüü,
Gül kübülüp, küzgülü cel çaçıp iydi!
- 6524 Kayıñ sımal şıñga elem, cebedey tüz,
İyilip caa boldum, ketti al-küç.
- 6525 Ömürümdü ötkördüm oyun menen,
Kaygırıp, kanduu çaşım emi tögöm.
- 6526 Balalık çok cigittik uçup öttü,
Boşko ketip ömürüm köñül çöktü.
- 6527 Cep, içtim eç oylonboy, mal sıyaktuu,
Çañıttım napsim üçün salıp uu-çuu.
- 6528 Tapka kelgen şumkarday atılğanmın,
Algır kuştay culkunçu argımagım.
- 6529 Dos-kurdaşka ar dayım süyküm canmın,
Duşmanımıdı tuşündö çoçutkanmın.

I

**GEÇEN GENÇLİĞE ÜZÜLÜP
YAŞLILIK HAKKINDA SÖYLER**

- Yiğit çağım bir bulut gibi gitti,
Ömür dahiyel gibi geçip gitti.
- Gençlik çağım, düşünsem yanar içim,
Tutamam artık seni, kaçırmışım!
- Yakın gel gençliğim, azıcıkıyine,
Hürmetlerim avuçta, ak ipekte.
- Nerdesin asil gençlik nerde kaldın?
İzini, karaltını göremedim!
- Yiğitliğe denk gelen refahları,
Sonra vermez bu ömür, dedi hepsini!
- Gençlik yiğitlik, çocukluk oyunlarım,
Şimdi bulamam varken kıymet bilmedim!
- Faydası ne, değeri yok yaşlılığın?
Genç günleri çölde kaybetmişim!
- Yiğitlik zamanı, düşünsem içim yanar,
Alıp gittin güzelliğimi, bulamam arayıp!
- Vaktinde kan damlayannurlu yüzüm,
Şimdi böyle sarardı bu çağım.
- Kunduz gibi kara saçı kırağı bastı,
Dolunay gibi zamanım nereye kaçtı?
- Bahardım, yeni açan türlü çiçekli,
Çiçek dökülüp güz yeli dağıttı!
- Kayın gibi doğru idim, ok gibi düz,
Eğilip yay oldum, gitti hâl-güç.
- Ömrümü geçirdim oyun ile,
Üzülüp kanlı yaşımı şimdi dökerim.
- Çocukluk yok, yiğitlik uçup gitti,
Boşa gidip ömrüm gönül çöktü.
- Yiyip içtim düşünmeden mal gibi,
Tozuttum nefsim için salıp çığlık.
- Ava hazır doğan gibi atıldım,
Alıcı kuş gibi, çırpındı asil atım.
- Dost-akrana her daim hoş canım,
Düşmanımı düşünde korkuturdum.

- 6530 Azır men baarın sögüp, tildep turam,
Künöösüzdü künöölöp, baykuş kılam!
Şimdi ben hepsine sövüp sayıyorum,
Günahsız ı itham edip miskin yapıyorum!
- 6531 Kas duşman ceñgensip mañçırkadam,
Kara askaday kaldayıp boy salbadım.
Hısım düşman yenmiş gibi kibirlendim,
Yüksek dağ gibi kabarıp boy salmadım.
- 6532 Emi mına oygongon içkiç canday,
Turamin öz künöömdü kötorö albay.
Artık işte uyandı ayyaş can gibi,
Dururum öz günahımı kaldıramadan.
- 6533 Kuday kalıp, el üçün kızmat kıldım,
Künümdüktün artınan kuunturmun,
Allah'ı bırakıp, halk için hizmet ettim,
Faniliğin ardından onu takip ettim.
- 6534 Tilek, kıyal artınan kuup keldim,
Kuturgan börü sımal uluy berdim.
Dilek, hayal ardından onu takip ettim,
Heyecanlı kurt gibi uluyuverdim.
- 6535 El tutkundap, düynösün zordop aldım,
Kıynadım urup-sogup, taarntkamin!
Halk esir edip, dünyasını zorla aldım,
Azap çektim, vurup-dövüp küstürdüm!
- 6536 Surasa bul künöömdü emne deymen?
Coop barbı? Şılkıyıp turup berdim!
Sorsa bu günahımı ne diyeyim?
Cevap var mı? Sarsılıp duruverdim!
- 6537 Menden aşkan düynödö naadan barbı?
Caş ömürüm oyunda, caysız kaldı!
Benden daha dünyada cahil var mı?
Gençlik ömrüm eğlencede, yersiz kaldı!
- 6538 Bakıt tappaym, a azap ötsö eken tez,
Kaygıga üç büktölüp kıynalgan kez.
Baht bulamam ama azap geçse hemen,
Kaygıya üç kat bağlanıp azap eden zaman.
- 6539 Bolsom dağı Hosrov, Kaysar, Şaddad,
Şaddad sımak beyiştay östürsöm bak¹.
Olsam dahi Hüsrev, Kayser ve Şaddad,
Şaddad-misal cennet gibi yapsambağ.
- 6540 Ce düynönü bağıntsam İskenderdey,
Ce çaşasam Noy sımal ölüm bilbey².
Ya dünyaya boyun eğdirsem İskender gibi,
Ya yaşasam Nuh misali ölüm bilmeden.
- 6541 Bolso dağı Haydarday nar keskenim,
Ürüstömdöy atagım bolso menin³.
Olsa da Haydar misali ateş kestiğim,
Rüstem gibi namım olsa benim.
- 6542 İsa sımal çıksam da uçup kökkö,
Nuşirvaday adil zañ kursam kökkö⁴.
İsa misali çıksam da uçup göğe,
Nuşirvan gibi adil kanun kursam göğe.
- 6543 Bolsom da Karınbayday çirigen bay,
Kursam da temir şaar — körkömdüü cay.
Olsam da ... gibi çürüyen zengin,
Kursam da demir şehir, güzel yer.
- 6544 Paydası emne? Bardığı çok bolot da,
Alar ençim eki kez kepin tura!
Faydası ne? Hepsi yok olur da,
Alacak hissem iki arşın kefen ya!

¹ Hosrov — Hosrov Parviya (590—628 cıldar) Sasanidlerden çıkkañ İrandın şahı, Kaysar-Rumdun padişasının calpılaşkan obrazı, şaddad — beyiş bağı. (Hüsrev; Hüsrev Perviz (590-628 yılları) Sasanilerden çıkan İran'ın şahı. Kayser; Rum'un padişahının genel unvanı. Şeddad; cennet bağı.)

² İskender — Aleksandr Makedonskiy, Noy — kurandaki ölbös adam, keede Nuh deyt. (İskender; Makedonya kralı Aleksandr . Noy; Kurandaki ölümsüz adam, bazen Nuh denir.)

³ Handar-Ali — paygambardın naamı, Ürüstöm — Firdousinin “Şah— Namesindegi” baadır. (Haydar Ali; peygamberin namı. Rüstem; Firdevsi'nin “Şahnâmesi”ndeki bahadır.)

⁴ Nuşirvan — İrandın şahı. (Nuşirevan; İran'ın şahı.)

6545 Cılañaç törölgömün, ketem kayra,
Oşol boydon, dañkıñdan emne payda!

6546 Ötkön ömür, öttü go boroon bolup,
Basıntım özümdü aga berip toluk.

6547 Kayda münöz çaşoogo koşo kelgen?
Kanday cerge üröndü ektim eken?

6548 Emne eksem — oşonu orup alam,
Emneni orsom — oşogo kanaat kılam!

6549 Çaştık öttü, karganča çaşadım men,
Aytkan sözğö men özüm coop berem.

6550 Catpagın, tobo kılğın teñiriñe,
Kün-tünü künöömdü keç dep tile!

6551 Cılan kurttar, denemdi toyloor bütün,
Caraldı ekem men nege uşun üçün?

6552 Ey uykuçu, oygongun, ıyla bozdop;
Kuday de, ençiñ ansız bolot tozok!

6553 Çaştık ketip, karılık kuçaktadı,
Cırgal öttü, tüz coldun kaldı kamı.

6554 Kañça candı şum acal saldı torgo,
Kim elem meni ayap cön koyorgo!

6555 O, caratkan, közümdü açsañ eken,
Künöölöpsirtka türtpö tazamın men!

6556 Özüñsüñ çın booruker, keçirimdüü,
Künöömdü keç, men akman! işenimdüü!

Çıplak yaratıldım, giderim yine,
Bu yüzden namından ne fayda!

Geçen ömür geçti ya bora olup,
Boyun eğdim kendimihep ona verip.

Nerde yaşama uygun gelen ahlak?
Hangi yere ürünü ektim acep?

Ne eksem, kendim için onu biçirim,
Ne biçsem, ona kanaat ederim!

Gençlik geçti, yaşlanana kadar yaşadım,
Söylenen söze ben kendim cevap vereyim.

Yatma, tövbe et Tanrı'na,
Gece-gündüz günahımı affet diye dile!

Yılan kurtlar vücudumu yiyecek tamamen,
Yaratılmışım ben niye bunun için?

Ey uykucu, uyan, ağla bağırip,
Allah de, payın olur onsuz cehennem!

Gençlik gidip, yaşlılık kucakladı,
Huzur gitti, düz yolun kaldı gamı.

Şom ecel kurdutuzaknice cana,
Esirgeyip yön verecekkimd bana!

Ey Yaradan, gözümü açsaymışsın,
İtham edip dışa itme temizim ben!

Sensin gerçekten merhametli, affedici,
Günahımı affet, ben akım, sadakâtli!

II

**MEZGİLDİN KATAALDİĞI
CANA DOSTORDUN MEREZDİĞİ
TUURASINDA AYTI LAT**

- 6557 Tögöröktün tört burçun kezip, cönöp,
İşenimdü, can barbı tapkım kelet.
- 6558 Adamdık azaydı go, colu kayda?
Tapsam ele — bir karap tartam kayra!
- 6559 Baarın taptım, tappadım çınığı adam,
Appak cüzün bir karaym eger tapsam!
- 6560 Bul düynö eki cüzdü, işenim — az,
Kimde kaldı adamdık aytçı, bir az?
- 6561 Eger tapsam adamdı işenimdü,
Közümdü albay kötörüp cüröyünçü!
- 6562 Cakşı adamdı körbösö menin közüm,
Kiyik bolup çaşayın toodo özüm.
- 6563 Tamagım çöp, suusunum camgır bolsun,
Kum döbödö catayın kuur tonçon.
- 6564 Dubanaday cer kesip coloboyun,
Elden bezip, çaşoodon cogoloyun.
- 6565 A bolboso — çaşoonu unutayın,
Boroon bolup, ce suuday ağılayın!
- 6566 O, teñir buzuktukka boldum tutkun,
Canım tartuu, cakşı dos beri çikkın!
- 6567 “Adam” — degen cañırık, ordu tolboyt,
Kayda ketti? İzin da taap bolboyt!
- 6568 İşenimdü adam cok, tappay kelem,
Merez canga köñüldü kantip berem.
- 6569 Cakın kılıp kimderdi közdöy tutsam,
Duşman çıktı bardığı, emne kılam?!
- 6570 Kimdi süyüp, canımday körgöndörüm,
Azap kıldı özümö, emne deyin!
- 6571 Adam artık cakşına sözü menen,
Oyu aramdı, alanı, kantip süyöm!
- 6572 Emi kimdi özümö eş kılayın,
Kime işenip, kimderdi dos kılayın?

II

**ZAMANIN KATILIĞI
VE DOSTLARIN MARAZLIĞI
HAKKINDA SÖYLENİR**

- Dünyanın dört cihetini gezip, yönelip,
Sadakâtli can var mı bulmak isterim.
- İnsanlık azaldı ya, yolu nerde?
Bulsaydım bir bakıp alırdım yine!
- Her şeyi buldum, bulamadım dürüst adam,
Apak yüzüne bir bakarım eğer bulsam!
- Bu dünya iki yüzlü, güven az,
Kimde kaldı insanlık söyle, biraz?
- Eğer bulsam güveniliradamı,
Düşünmedensırtlar idim benonu!
- İyi adamı görmezse benim gözüm,
Geyik olup yaşayım dağda kendim.
- Yiyeceğim ot, suyum çamur olsun,
Kum tepede yatayım kuruçulla.
- Delice yer gezip uzaklaşayım,
Halktan bezip, hayattan yok olayım.
- Ve olmazsa hayatı unutayım,
Fırtına olup, su gibi akayım!
- Ey Tanrı kötülüğe oldum tutsak,
Can feda olsun iyi dost, beri çık!
- “İnsan”, aks-i sedadır, yeri dolmaz,
Nereye gitti? İzi de bulunmaz!
- Sadakatli insan yok, bulamadım,
Maraz cana gönlü nasıl vereyim.
- Yakın kılıp kimleri göz gibi tutsam,
Duşman çıktı hepsi ne yapayım?!
- Kimi sevip de canım gibi gördüm,
Azap etti özümö ne diyeyim!
- Adam yeğ iyiye sözü ile,
Fikri haramı, alanı nasıl seveyim?
- Şimdi kimi kendime eş kılayım,
Kime güvenip, kimi dost yapayım?

- 6573 Kimge işenip, muñumdu aytam kimge?
Kaygıga çömültörmün, baarın müldö!
- 6574 Köñül kaldı tuugandan tolboy ordu,
Bir booruñ cat, kastan da caman boldu.
- 6575 Aytıшат, antka işen, şertke işen,
Şert sözünö emi kim könör eken!
- 6576 Tuzdu, daamdı antagan barbı adam?
Altın, kümüş, kauharga bölöp salam!
- 6577 Kırısgıñdı bölüşör koşuna kim?
Baarın berip üyümdön men keteyin!
- 6578 İşener can-düynömdü dostor kayda?
Bek kılıp kul boloyun men alarga.
- 6579 Dos tappadım, calgızımın azır dağı,
Oyum oor, kubanam tapsam anı.
- 6580 El buzuldu, unutup ürp-adatın,
Kanday küngö tuş boldum, ayıtçı baçım?
- 6581 Cindi bolup, akıldan adaştımbı?
Tüşünsöm deym, men özüm aytkanımdı!
- 6582 Kumar kıstap, mee baykuş aynıdıbı?
Ce elespi, bir körgön tüşpü uşu?
- 6583 Ce meni kaldı beken kırsık basıp,
Ce tetiri iş kıldım beker şaşıp?
- 6584 Kayda adamdar alkoogo tatıy turgan?
Tuu kötörüp maktoogo canım kurman!
- 6585 Alar tüzsö adeptüü tartip-zañdı,
İş oñolup, kubançım artmak dağı!
- 6586 Bolboso cañı zañ ber, eliñ tutsun,
Cakşılar törgö ötüp, caman çıksın!
- 6587 Cakşı adat, cakşı zañ — unutuldu,
El buzuldu, cakşı can degi barbı!
- 6588 Ötkön candar ataktuu salttı bilgen,
Bilbeptirmin, çınıgı perişte eken!
- 6589 Alar öttü, men kaldım bular menen,
Kanday kılısam, ne işke carar ekem?
- 6590 Kañçalık süylösöñ da söz üzülböyt,
Cetişet uşul ele, toktosun kep!
- Kime güvenip, derdimi kime diyem,
Derdegömerim, hepsini tamamen!
- Gönül soğudu kardeşten,boş yeri,
Kardeşim yad, düşmandan yaman oldu.
- Derler, yemine inan, inansöze,
Şimdi kim inanıryemin sözüne!
- Tuz, ekmeğ hakkını veren var mı?
Altın, gümüş, cevhere boğam onu!
- Derdini paylaşacak komşu kim?
Her şeyi verip evimden bile gideyim!
- Güvenilir can dostları nerede?
Bey yapıp kul olayım ben onlara.
- Dost bulamadım, yalnızım şimdi de,
Derdim ağır, sevinirim bulsam onu.
- Halk bozuldu, unutup örf âdetini,
Nasıl güne denk geldim, söyle hemen?
- Deli olup, akıldan şaşırdım mı?
Anlasam derim, ben kendi sözlerimi!
- Sevda basıp, miskin beyin değışti mi?
Hayal mi ya gördüğüm bir düş mü bu?
- Ya beni belabasıp kaldı m'acep,
Ya ters iş kıldım boşuna şaşırap?
- Övgüye layık olanınsan nerde?
Tuğ kaldırıp canım kurban övmeye!
- Onlar yapsa edebli düzen-kanunu,
İş düzeliş, sevincim artacak da!
- Yoksa yeni kanun yap, halkın tutsun,
İyiler başköşeye geçip, kötü çıksın!
- İyi âdet, iyi kanun, unutuldu,
Halk bozuldu, iyi insan hiç var mı!
- Geçen canlar namlı, âdet bilen,
Bilmemişim, aslında melek imiş!
- Onlar öldü ben kaldım bunlar ile,
Nasıl yapsam, ne işe yararım?
- Ne kadar söylesen dahi söz bitmez,
Kâfi gelir artık bu, kesilsin söz!

- 6591 Mından başka ülüştü tabalbadım,
Elden, curtan, şaardan alistayın!
- 6592 Atımdı ukpay, özümdü körüşpösün,
Sözüm büttü, meni izdep, kütüşpösün!
- 6593 Çayan çagat, it tiştep, çirkey sorot,
Kaysınısın toktotup, urup bolot!
- 6594 Tuş kelip naadandarga ıylap turam,
Kün-tünü cügüm tartıp tüşük kılam.
- 6595 Azap menen kırsıktar alıs ketip,
Osolduktar cogolsun çetep ötüp!
- 6596 Caratkan paygambardı körsötö kör,
Tört şakirtin körüügö kömögün ber!

- Bundan başka iyi şey bulamadım,
Halktan, yurttan, kentten uzaklaşayım!
- Adımı duymasınlar, beni görmesinler,
Sözüm bitti, beni arayıp beklemesinler!
- Akrep sokar, it dişler, sivrisinek sokar,(gibi)
Hangisini durdurup vurabilirim!
- Denk gelip cahillere ağlıyorum,
Gece-gündüz yük çekip üzülüyorum.
- Azap ile belâlar uzağa gidip,
Kötülükler yok olsun çekip gidip!
- Yaradan, peygamberi gösteriver,
Dört halifesin görmeye yardım ver!

III

**BUL KİTEPTİ CARATUUÇU
CUSUP, ULUU HACİB
ÖZÜNÖ NASAAT AYTAT**

- 6597 Bilim alsañ urmat-sıy alıp kelet,
Bilim saga — akıl-oy, kubat beret!
- 6598 Bilimsiz cürök, tildin paydası cok,
Bilim önör, ömürgö suuday kerek.
- 6599 Kañça bilseñ — oşonço üyrön, oku,
Bilimdüü tilegine dayım cetet.
- 6600 Bilimine maktangan bilimsizdir,
Bilgenim az degender — köpkö ketet!
- 6601 Bilim deñiz túbü da, çegi da cok,
Kañça suzsañ azaybayt, tolo beret!
- 6602 Bilimdüülör oy termep köñülü suz,
Bilimsizder katkııp külüp cüröt.
- 6603 Bilim al, kişi bolgun bağıp sezim,
Bolboso mal atangan naadan delet!
- 6604 Bilimdüü tüşüktönüp oylop cüröt,
Bilimsiz — oy cügürtpöy oynop-külöt.
- 6605 Akılduu oy termetip turgan cerde,
Akılsız arkar sımal ottop ketet.
- 6606 Akılduu oygo batıp, işin bütöt,
Akılsız — cara buzup, attap ötöt!
- 6607 Akılman kişendesin, ayla kerek,
Akılsızdı tuzaktap, boşon demek!

* * *

- 6608 Bilim için kol sozdum tınbay özüm,
Sözdü sözgö kınadım koşup sezim.
- 6609 Kiyik ele türk sözü toodo cürgön,
Üyröttüm, üyür kıldım anın özün.
- 6610 Sılap-sıypay bakkanda cooşup kaldı,
Birok ali unutupayt azoo kezin.
- 6611 Çarçabastan cıynadım sözdün kutun,
Añkıttı anan sözdör cıpar cıtın.
- 6612 Sözdü ayttım adilet, keede katuu,
Akılduular baalaşat sözdün çının.

III

**BU KİTABI YARATICI
YUSUF, ULU HACİP
KENDİNE NASİHAT SÖYLER**

- Bilim alsan hürmet-izzet getirir,
Bilim sana akıl-fikir, güç verir!
- Bilgisiz yürek, dilin faydası yok,
Bilim hüner, ömre su gibi gerek.
- Nice bilsen de yine öğren, oku,
Bilgili, dileğine daim erer.
- Bilgisiyle övünen, bilgisizdir,
Bildğim az diyenler, danışrlar!
- Bilgi derin deniz, sınırı da yok,
Ne kadar çeksen azalmaz, dolu vermez!
- Bilgililer fikir alır gönlü sakın,
Bilgisizler kahkaha atıp güler.
- Bilim al, "adam" densin, duygulu ol
Yoksa denir: "mal adındaki cahil"!
- Bilgili kaygılanıp hep düşünür,
Bilgisiz düşünmeden oynar-güler.
- Akıllı, istişare eder durur,
Akılsız koyun gibi otlar durur.
- Akıllı tefekkür edip, iş bitirir,
Akılsız kırıp bozar, geçip gider!
- Akıllı! Köstektesin, gerek çare,
Akılsıza tuzakkur, kurtul işte!

* * *

- Bilim'çin el uzattım durmadanben,
Sözü söze ekledim hissedip ben.
- Geyik gibi(dir) Türk sözü, dağda gezen,
Alıştırdım, yaklaştırdım onuben.
- Sıvazlayıp okşayınca alıştı,
Fakat henüz unutmaz vahşi anını.
- Yorulmadan topladım sözün kutunu,
Dağıttı ondan sözler misk kokusunu.
- Sözü söyledim adil, bazen katı,
Akıllılar takdir eder sözün aslını.

6613 Okurmandar özümö taarinbasın,
Aşık ketse suraymın men keçirim.

6614 Söz çınınan buzulbayt, baalay cürgün,
Kalp-çındı, ak-karamı ayra bilgin!

* * *

6615 Tört cüz cana altmış ekinçi ele,
Bütökön cılım, tizmektep sözdü emi.

6616 On segiz ay içinde cazıp büttüm,
Terip sözdün asılın kelse cönü!

6617 Sözüm büttü, casadım gülzar caydı,
Cıpar cıtın aalamga çaçsın degi!

6618 Kim sözdü tügötüptür aytkan menen,
Söz bulagı soolubas künü-tünü!

6619 O, Cusup, calañ çındık sözdü süylö,
Kalpıs sözdü katıp sal, buzat seni!

6620 Köp süylödün, köp sözdö maani bolboyt,
Aşık sözdön bat kalat adam köönü!

6621 Oposu cok bul düynö, azgırılba,
Alıs bolgun, akılduu aytkan kebi!

6622 Künümdüktün köyünö batıp kaldıñ,
Üzüp taştap, tazartkın peyiliñdi!

6623 Bul düynögö işenbe, berilbegin,
Tobo kıl, kudayga ber köñülüñdü!

* * *

6624 Calgan düynö kaygırttı kaçça candı,
Ak colunan kaççanı adaştırdı.

6625 Emi saga cılmañdap cabıştıbtı?
Aldanbay azgırıkka, kuugun anı!

6626 Kaçça bek menmensigen mıktılardı,
Caldıratıp kaygırtıp ölüm aldı!

6627 Kayran çaştık! Maynapsız ötüp ketti,
Ömür bütüp, ölörüm cakın kaldı.

6628 Miñ cıl çaşa, akırı acal alat,
Ala ketken baylıgın adam barbı?

6629 O, kuday bir özüñö kulduk uram,
Közümdü açıp, künöodön kutkar candı!

Okuyanlar özüme darılmasın,
Çok geldiyse isterim affımı ben.

Söz gerçekten bozulmaz, sen takdir et,
Yalan-doğru, ak-karayı ayırt et!

* * *

Dört yüz altmış iki senesi idi,
Bitirdiğim yıl, yazıp sözü şimdi.

On sekiz ay içinde yazdım bitti,
Derdim söz aslını, gelince yeri!

Sözüm bitti, yaptım gül bahçesini,
Misk kokusunu âleme saçsın diye!

Kim sözü tüketmiş söylemekle,
Söz pınarı kurumaz gündüz-gece!

Ey Yusuf, yalnız doğru sözü söyle,
Yalan sözü gizle, bozar o seni!

Çok söyledin, çok sözde mana olmaz,
Fazla sözden tez sıkılır insan gönlü!

Vefâsızdır bu dünya, kandırılma,
Uzak ol, akıllı demiş bu sözü!

Fanilik uğraşına batıp kaldım,
Kesip, atıp temizle sen gönlünü!

Bu dünyaya inanma, teslim olma,
Tövbe et, Allah'a ver gönlünü!

* * *

Yalan dünya azdırdıpek çok canı,
Hak yolundan pek çoğunu şaşırtdı.

Şimdi sana gülererek yapıştı mı?
Aldanmayalancıya, kov sen onu!

Ne kadar övünen güçlü beyleri,
Muhtaç edipacıyla ölüm aldı!

Zavallı gençlik! Amaçsız geçip gitti,
Ömür bitip, ölümüm yakın geldi.

Bin yıl yaşa, sonunda ecel alır,
Malınıalıp giden adam var mı?

Ey Allah!ım, tek sana kulluk ederim,
Gözümü açıp günahıktan kurtar canı!

- 6630 Men kuluñmun uyatsız, küñöösü köp,
Bir özüñdön cakşılık kütöm dagı!
- 6631 Küñö kıldım, özüñdön alıstadım,
Keçire kör, baykuş can dalbastadı.
- 6632 Emnege işendi eken alsız canım?
Tayançıñ ne? Bildirçi nazarıñdı?
- 6633 Coluñ tüzöp, tuurala coruguñdu,
Eki düynö alasıñ tördön sıydı.
- 6634 Bul düynö işenimsiz, kubançı az,
Anı taştap ak coldon izde çındı.
- 6635 Til, napsini tıy dagı, uktabacı,
Ukpay, körböy düynödön alıstaçı!
- 6636 Kudayım momundardı calgay körgün,
Meerimiñde bir senin çaşoo narkı.
- 6637 Paygambarım miñ alkış dayım alsın,
Andan soñ urmattalsın tört şakirti!

- Ben kulunum ahlâksız, günahı çok,
Tek özünden iyilik beklerim de!
- Günah işledim senden uzaklaştım,
Affediver, miskin can boşa uğraştı.
- Neye inanmıştı bu aciz canım?
Dayanağım ne? Bildir nazarını?
- Yolunu düzelt,düzenle hareketini,
İki dünyada alırsın başköşeden ödülü.
- Bu dünya vefasız, sevinci az,
Onu atıp ak yoldan ara hakkı.
- Dilini, nefsinin tut ve uyuma,
Dinlemeden görmeden dünyadan git!
- Allah'ım müminleri senyarlığa,
Rahmetinde tek senin hayat değeri.
- Peygamberim bin dua daim alsın,
Sonra dört halifesine hürmet edilsin!

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNETİM İLE İLGİLİ KAVRAM ALANI

1.1.Göstergebilim ve Kavram Alanı İle İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde Kuttuu Bilim'deki yönetim ile ilgili kavram işaretlerini vermeden önce kavram, kavram alanı ve kavram işaretleri hakkında kısa bilgiler vereceğiz. Tabii ki bunun için kısaca göstergebilim ile ilgili bilgiler de vereceğiz. Ancak göstergebilim ve içindeki gösterge (kelime), gösterilen (kavram), gösteren (ses), kavram alanı, kavram işaretleri gibi konular çok geniş kapsamlı oldukları ve bizim çalışma konumuz dışında kaldıkları için genel bilgiler vermekle yetineceğiz.

Göstergebilim, hemen hemen her unsurun ne anlama geldiğini, bunlardan insanların ne anladığını açıklamaya çalışan bilimdir. Dilbilim ise göstergebilimin bir alt dalıdır. Esas olarak göstergebilimde iki unsur vardır. Bunlar gösteren ve gösterilendir. Gösteren herhangi bir kavramı temsil eden unsurdur. Gösterilen ise temsil edilen, zihinde oluşan kavramdır. Gösteren ve gösterilenin birleşiminden oluşan unsur ise göstergedir. Öncelikle göstergebilim ve onun kavramlarını kısa ve öz bir şekilde anlatan Demirci'nin (2013) açıklamalarını verelim.

Göstergebilim; simgelerin, işaretlerin, sembollerin, armaların, amblemlerin, rozetlerin, renklerin ve daha nice unsurun ne anlama geldiğini, onları gören, onlarla muhatap olan kişilerin ne anladığını metodik olarak izah etmeye çalışan bilimdir. Bu yaklaşımla dili ikiye ayırmak gerekir. Birincisi ve en kapsamlısı sese ve konuşmaya dayanmayan her türlü varlığın dili; ikincisi ise işlenmiş sese dayanan, fonemlerden oluşan ve insanoğluna mahsus olan birincisine göre daha dar kapsamlı olan konuşma dili. Göstergebilim sadece sese dayalı olan insan dilini değil her türlü sessiz iletişimi inceler. (...)Göstergebilim sistemli, sistemsiz, sesli, sessiz, görsel her türlü dili incelerken dilbilim daha çok fonemler ve alafonlar gibi sınırlı sayıdaki ses birimleriyle (speech sounds) örülen insan dilini inceler. (...) Ayrıntıya inilmeden bakılırsa dil dışı göstergebilimde esas olan unsurları gösteren ile gösterilen diye ikiye ayırmak mümkündür. Gösteren, kendine temsil görevi yüklenmiş olan unsurdur. Gösterenin neyi

temsil ettiği toplum tarafından kararlaştırılır. Buna anlaşma, uzlaşma veya konvansiyon denir.(...) Göstergebilimin dile uyarlanması şu şekilde olur. Dildeki her bir kelime bir göstergedir (sign), göstergeler gösterilen (signified) ile gösterenden (signifier) oluşur. Bunu şöyle formülleştirebiliriz:

Gösterge (kelime):	Gösterilen (kavram)	+	gösteren (ses)
At kelimesi:	Zihinde oluşan at kavramı	+	/at/ sesi

Doğadaki gerçek at ise gönderge olarak adlandırılır. Yani biz /at/ sesini duyunca kafamızda at denilen hayvanı tahayyül ederiz sonra da doğadaki gerçek atı görürüz. Şöyle de izah edebiliriz: at sesi zihindeki kavram olan atı gösterir, zihindeki at da varlık olan atı gösterir. (...) Gösteren-gösterilen denkleminde şu duruma özellikle dikkat çekmek gerekir. O da aynı göstergenin birden fazla değer yüklenebilme kapasitesidir. Bir gösterge çoğunlukla toplumun kabul yoluyla ona yüklediği ilk anlamın dışında zamanla başka anlamlara da gelebilir. Yani tek gösterge birden çok gösterilene gösterebilir. Göstergeler yalnız ve yalnız bir şeyi göstermekle sınırlanmazlar. Dilsel göstergelerin birden çok kavramı, varlığı veya durumu gösterme kabiliyetinden dolayı dilde gerçek anlam, yan anlam, mecaz anlam, zıt anlam, kinâye, tevriye, tariz vs. gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Tek bir göz kelimesinin organ olan göz, su kaynağı, oda, çekmece, delik, nazar, dikkat vb. anlamlara gelmesi göstergelerin değer yüklenebilme kapasitelerini gösteren güzel bir örnektir (Demirci, 2013: 11-14).

Gösterge, gösterilen, gösteren

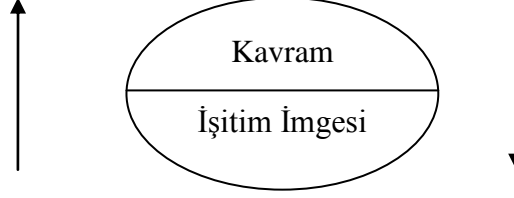
Rifat (2008) ise gösterge, gösterilen ve gösteren ile ilgili şu açıklamaları yapmıştır:

“(...) Dilsel gösterge bir şey ile bir adı değil, bir kavram ile bir işitim imgesini birbirine bağlar. İşitim imgesi, salt fiziksel nitelikli olan maddesel ses değil, bu sesin ruhsal izidir, duyularımızın tanıklığına dayalı olarak bizde bu ses hakkında oluşan tasarımdır (...).

İşitim imgelerimizin ruhsal özelliği, kendi dilyetimizi gözlemlediğimizde çok iyi görülür. Dudaklarımızı ve dilimizi hiç oynatmadan kendi kendimize konuşabilir ya da

bir şiiri içimizden ezbere okuyabiliriz. Çünkü dilin sözcükleri bizler için işitim imgeleridir. (...)

Demek ki dilsel gösterge iki yönlü ruhsal bir kendiliktir ve şu çizimle gösterilebilir:

Bu iki öge birbirine sıkıca bağlıdır ve biri öbürünü çağırır. (...)

(...) Biz kavram ile işitim imgesinin birleşimini gösterge (Fr. signe) olarak adlandırıyoruz. (...)

(...) Bütünü belirtmek için de gösterge terimini tutmayı ve kavram yerine gösterileni (Fr. signifié), işitim imgesi yerine de göstereni (Fr. signifiant) koymayı öneriyoruz” (Rifat, 2008: 24).

Göstergenin Özellikleri

Dilsel göstergenin bazı temel özellikleri vardır. Bu özellikler; göstergenin nedensizliği, göstergenin çizgiselliği, göstergenin değişmezliği, göstergenin değişebilirliği şeklinde sıralanabilir. Bu özellikleri Vardar (1999) ile Kıran ve Kıran (2006) kitaplarında şu şekilde açıklamışlardır:

1. Göstergenin Nedensizliği

“Göstereni gösterilenle birleştiren bağ nedensizdir. Göstergeyi, bir gösterenin bir gösterilenle birleşmesinden doğan bütün olarak gördüğümüzden daha yalın olarak şöyle de diyebiliriz: Dil göstergesi nedensizdir.

Örneğin, “kardeş” kavramının, kendisine gösterenlik yapan k-a-r-d-e-ş ses dizilişiyle hiçbir iç bağıntısı yoktur. Başka herhangi bir diziliş de onu aynı oranda gösterebilir. Diller arasındaki ayrılıklar, doğrudan doğruya da değişik dillerin varlığı bunu tanıtılar: “Öküz” gösterileninin göstereni sınırın bir yanında (Fransa) b-ö-f (boeuf), bir yanında ise (Almanya) o-k-s (Ochs).(...) Gösterenin bir nedene bağlanamayacağını, daha açık bir deyişle, gerçeklik düzleminde hiçbir doğal ilişki

kurmadığı gösterilen açısından nedensiz olduğunu söylemek istiyoruz”(Vardar, 1999: 32).

2. Göstergenin Çizgiselliği

“Gösteren işitimsel nitelikli olduğundan yalnız zaman içinde yer alarak gerçekleşir ve zamandan kaynaklanan özellikler taşır: a) Bir yayılım gösterir ve b) Bu yayılım bir tek boyutta ölçülebilir: O da bir çizgidir.

Bu ilke apaçık olmakla birlikte anlaşılan hiçbir zaman belirtilmeyeceği bulunmamış; bunun da nedeni kuşkusuz üstünde durulmaya bile değmeyecek bir şey gibi görülmüş olması. Ne var ki temel bir ilke bu. Sonuçları da sayılamayacak denli çok. Önemi birinci yasakine denk.dilin tüm düzeneği ona bağlı. (...) görsel gösterenlerin (denizci belirtkeleri, vb.) birçok boyutta birden süremdeş olarak dallanıp budaklanabilmesine karşın, işitimsel gösterenlerin tek bir boyutu vardır, o da zaman çizgisidir. Bunların öğeleri birbirini izler ve bir zincir oluşturur. İşi yazıya döker de zaman içindeki ardışıklığın yerine yazı göstergelerinin uzam çizgisini koyarsak bu özellik hemen ortaya çıkar”(Vardar, 1999: 34).

3. Göstergenin Değişmezliği

Kıran ve Kıran (2006) “Dilbilime Giriş” adlı kitaplarında göstergenin diğer özellikleri olan göstergenin değişmezlik ve değişebilirlik özelliklerini şu şekilde açıklamışlardır.

“İlk bakışta dil göstergesinin bu özelliği insana bir çelişki gibi görünebilir. Bu şöyle anlatılabilir: Dil göstergesi değişir ve değişmez. Bu çelişkinin bir mantığı vardır. Bir dilin değişebileceğini dile getirir.

Değişim bunu gerektirirse, bir gösterilen yeni bir gösterene bağlanabilir ya da tümüyle yeni bir dil göstergesi uydurulabilir. Ancak bu değişimin benimsettiği kuralın son derece geçerli olması gerekir; yoksa nedensiz bir göstergeyi bir başka nedensiz gösterge için bırakmak pek akıl kârı değildir. Örneğin /inek/ kavramı ile /i.n.e.k./ ses dizisi arasındaki bağ nedensizdir. Kimsenin kasıtlı olarak bu bileşenlerden birini yada ötekini ve ikisi arasındaki birleştirmeye gücü yetmez. /i.n.e.k./ göstereni yerine /k.e.n.i./ göstereni kullanmak ya da /inek/ gösterilenini /bilgisayar/la değiştirmek, başka

nedensiz göstergeler uydurmaktan öteye gitmez. Söz düzeyinde bu fanteziler mümkün olsa bile, hiç kimsenin bunları isteyerek dilin dizgesine yerleştirmeye gücü yetmez. (...) Dil, eski kuşakların aktardığı ve bizim olduğu gibi benimsememiz gereken bir toplumsal üründür” (Kıran ve Kıran 2006: 73-74).

4. Göstergenin Değişebilirliği

“F. de Saussure dil değişmez ve değişir derken, dil değişir; ama bireyler onu değiştiremez, demek istemiştir. Bunu şöyle dile getirir: “gösterge değişme eğilimindedir; çünkü kuşaktan kuşağa aktarılır” (F. de Saussure s. 68). Örneğin Latince “öldürmek” anlamına gelen “necare”, Fransızca “noyer” biçiminde girmiş ve /suda boğmak/ anlamını kazanmıştır. Böylece değişim hem kavram hem ses imgesi düzleminde gerçekleşmiştir. Yine Latince “dormitorium” Fransızca “dortoir” biçiminde geçmiş, değişim yalnız gösteren düzleminde gerçekleşmiştir. Oysa “amant” on sekizinci yüzyılda /sevgili/ anlamında kullanılırken, günümüzde /metres/ anlamında da kullanılmaya başlamıştır; dolayısıyla değişim, gösterilen düzleminde olmuştur. “Yavuz” sözcüğü de bir zamanlar “yavuz hırsız ev sahibini bastırır” örneğinde de olduğu gibi, /edepsiz/, /şirret/ gibi olumsuz bir anlamda kullanılmıştır. Ancak sonradan anlam iyileşmesine giderek, yani gösterilen düzleminde değişime uğrayarak “Sultan Selim” için bir san olmuştur; daha sonra da, Alman hükümetinden alınan “Göben” zırhlısına “Yavuz” adı verilmiştir. Yine Fransızcadaki “at bakıcısı” anlamındaki “mareşal” sözcüğü zaman içinde, gösterilen düzleminde bir iyileşmeye uğrayarak, “daha sorumlu kişi” anlamını kazanmıştır. Hızla iyileşmeye giden bu sözcük, daha sonraları /süvari birliği komutanı/, /general/, en sonunda da /en yüksek aşamadaki asker/ anlamını edinmiştir.

On sekizinci yüzyıldan sonra gelişen “ulusçuluk” akımı sonunda “millet” sözcüğü de genişleyip “ulus” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcüğün, Osmanlılar zamanında yalnızca belli bir topluluk anlamına geldiği eskiden kalma şu sözlerden de anlaşılabilir. “Köylü milleti, kadın milleti, şoför milleti, Çingene milleti (Ö. Başkan, İletişim, ss. 168-169). Sözcük daha çok gösterilen düzleminde genişleyerek anlam değişikliğine uğramıştır”(Kıran ve Kıran 2006: 74-75).

Kavram ve Kavram Alanı

Kavram alanı ile ilgili terimler Trier'in çalışmalarından doğmuştur. Buradan hareketle Aksan ve Çetin kavram ve kavram alanı ile ilgili açıklamalar yapmışlardır. Aksan (2006) "Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi" adlı kitabında kavram ve kavram alanı terimlerini şu şekilde açıklamıştır:

"Kavramlar insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden ve bir soyutlamayla (abstraction) dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanıdır. Bir dilin sözvarlığını temel alarak da kavramı kabaca bir tanımla "bir sözlükte madde başı olarak yer alan sözcükler" biçiminde niteleyebiliriz. Ancak bunlardan bir bölümü bir nesneyi, bir niteliği, bir bölümü de bir olayı, bir oluş ya da devinimi gösterir.

Kavramlar insanoğlunun yetiştiği çevreye, birikimlerine ve ruhsal yapısına göre bireyden bireye ayrımlar göstermekle birlikte aynı dilbirliği içindeki insanlarda, aşağı yukarı belli bir niteliğe sahiptir. Örneğin yalnızca köy ekmeğini bilen bir kimsenin zihninde ekmek kavramı şehirlinin zihnindekinden farklı olabilir; köyünden hiç çıkmamış bir kişinin zihnindeki ev kavramıyla bir şehirlideki arasında fark bulunabilir. Ancak genel tasarımlar yine de aynı niteliği taşır.

Zihnimiz bize yalnızca tek tek sözcüklere bağlı olarak kavramları tanıma olanağını değil, aynı zamanda onların ilişkili oldukları başka kavramlarla bağlantı ve ayrımlarını tanıma olanağını da verir; ayrıca kavramların başka öğelerle ortaya koydukları kuruluşları tanıma ve çözme yetisine de sahiptir" (Aksan, 2006: 41-42).

Kavram Alanı (Dil Alanı, Sözcük Alanı) Kuramı

"1931 yılında Alman dilcisi Trier tarafından ortaya atılan bu kuramın temeli, kavramların zihinde birbirinden soyutlanmış olarak ayrı ayrı bulunmadıkları, bir mozaik gibi birbirleriyle sınırlandıkları, içinde birbirlerini etkiledikleri alanlar oluşturdukları biçiminde açıklanabilir.

Dil alanı ve dilin sözvarlığını ilgilendirmesi bakımından sözcük alanı terimleriyle de anılan bu kuram kimi çevrelerde benimsenmiş, Almanyada Weisgerber, Fransada Matoré ve Guiraud gibi araştırmacılarca ele alınmıştır.

Türkçeden birkaç örnek verecek olursak alınmak, incinmek, kırılmak, gücenmek, darılmak, küsmek gibi yakın anlamlıların oluşturduğu bir alanın varlığını düşünebiliriz. Bu öğelerin değerleri ve birbirlerinden ayrımları, alan içinde birbirlerine göre belirlenir. Bir başka örnek: İlköğretimde kullanılan, pek zayıf, zayıf, orta, iyi, pekiyi değerlendirmelerinden oluşan bir dizge içinde zayıf'ın ya da pekiyi'nin değeri, dizge ancak bu beş öğeden oluşuyorsa bellidir. Dizge 6 ya da 7 dereceden oluşuyorsa olursa her birinin değeri de değişecektir. Bir ögenin anlamı değişirse bütün alanın yapısı da değişir. Örneğin Türkçede; önceleri şeftali, kayısı, zerdali, hatta armut gibi meyvelerin ortak adı olan erük (erik) sözcüğünde XI. yüzyıldan sonra beliren anlam daralmasıyla kavram sonradan alan değiştirmiştir¹.

Trier'den sonra Weisgerber ve Ullman aynı doğrultuda renkler dünyasını ele almışlardır. Fransada Matoré'nin sözcükbilime uyguladığı ve temeli yine aynı kurama dayanan çalışmaları, yurdumuzda Berke Vardar'ın ve Süleyman Yıldız'ın araştırmaları da bu arada anılmalıdır². Weisberger'in görüşüne göre dil, dünyayı söze dönüştürme olayıdır; insanlar bir dil ara dünyasında yaşarlar ve bu dünyayı birbirleriyle sınırlanmış bütünler, kavram alanları halindeki dil öğeleri kurar. Dil alanı, dil ara dünyasının bir kesididir. Burada belirtmek istenen gerçek, insanın dünyayı anadilinin penceresinden tanıdığı ve kavramların kavram alanlarının o dile özgü olduğudur. Örneğin Türkçede yıkama işleminin değişik sözcükleri olanyıkamak, çalkalamak, durulamak, şartlamak kavramlarının – özellikle sonuncu kavramın- tümüyle aynı başka bir dilde bulmak kolay değildir. Aynı biçimde, börtmek, kızartmak, kavurmak gibi, aralarında aynı işlemin derece farkları bulunan öğelerin karşılıkları her dilde aynı kavram alanını oluşturmaz. Türkçede, özellikle renkler dünyasında görülen çeşitliliği ve kendine özgü nitelikleri başka bir dilde bulamayız. Türklerde akrabalık adları da kitapta yer yer değindiğimiz gibi, kendine özgüdür (Aksan, 2006: 42-43).

Çetin (2009), “Orhon Yazıtlarında 'İtaat' Kavramı” adlı çalışmasında Lyons ve Trier'in görüşlerinden hareketle kavram alanını şu şekilde açıklamıştır: “Kavram alanı terimi, anlamca birbirini çağrıştıran sözlerin oluşturduğu alan olarak tanımlanabilir. “Kavram alanı (ya da alan kuramı), 1920'li ve 1930'lu yıllarda Alman ve İsviçreli bilim adamlarınca -özellikle Ipsen, Jolles, Porzig ve Trier tarafından- ortaya atılmıştır.

¹Doğan Aksan,“Türk Anlambilime Giriş – Anlam Değişmeleri I”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten* 1965, s. 167-184'ten akt.(Aksan,2006: 42-43).

²Doğan Aksan,*Anlam Bilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, Ankara, 1971'den akt.(Aksan,2006: 42-43).

Ancak kuramın kaynağı 19. yüzyılın ortalarına ve genel olarak Humbolt ve Herder'in düşüncelerine dek götürülebilir" (Lyons 1996: 250)¹. Tarihsel başlangıcı daha gerilere götürülse de kavram alanı kuramı daha çok J. Trier'in adıyla anılmaktadır. Trier, herhangi bir sözcüğün anlamının aynı aileden diğer sözcüklere bağlı olduğunu; kavram alanına ait sözcüklerin aynı bir mozaik gibi bir olgular dizisi tarafından örtülü olduğunu; bir kavram alanındaki herhangi bir sözcüğün anlamındaki değişikliğin diğer sözcüklerin de değişimine yol açabileceğini düşünmektedir. Ayrıca, kurama göre farklı kavram alanları, daha büyük alanları oluşturabilir. Böylece, bu alan, insan deneyiminin bütün parçalarını taşıyacaktır (Trier 1931:1-26²). Kuramın savunucularına göre bir sözcüğün değeri yalnızca komşularının ve zıt anlamlı sözcüklerin ilişkisiyle belirlenir (Lyons 1996: 251³). Bu açılardan bakıldığında bir kavram alanının, metin bağlamında kazandığı yakın ve zıt anlamlı sözcüklerin tümünden oluştuğu görülmektedir. Bir kavram alanının oluşumu sırasında önce temel anlamlı sözcüklerin kullanıma girdiği, daha sonra da yan anlamlı sözcüklerin katılımıyla söz konusu alanın dallanarak genişlediği görülmektedir. Bu oluşumda, daha önce kullanımda olan ancak başka bir alana özgü olan sözcüğün ya da yeni bir sözcüğün alana katılımından söz etmek mümkündür (Alan kuramı konusunda daha ayrıntılı bilgi için Aksan 1989⁴; Aksan 1999⁵ ve Guiraud 1999⁶"a bakılabilir.)Kavram alanı çalışmaları, yalnızca bir alana ait dil malzemesini ortaya koymakla kalmaz; aynı zamanda dil kullanıcılarının düşünce ve yaşam tarzının, kimi zaman psikolojik yapılanmasının araştırılmasına olanak tanır. Örneğin, Divanü Lugati"-t- Türk"te geçen ok kavram alanına giren çok sayıda sözcüğün varlığı Türkler için okun önemini göstermektedir: ok "arrow", ya "bow", keş "quiver", başak "arrow head", büri "ridge on arrow head", kurman "bow case", çıgılvar "short arrow", kalwa "headless arrow", kurugluk "bow case", kesme "broad iron arrow head", temürgen "arrow head"... (Çetin, 2009: 826).

¹ John Lyons, *Semantics I*, Cambridge University Press, 1996.

² Jost Trier, *Der Deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*, Carl Winters Universitetsbuchlandung, Heidelberg 1931.

³ J. Lyons, *a.g.e.*

⁴ Doğan Aksan, "Kavram alanı-kelime ailesi ilişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1971, Türk Dil Kurumu, Ankara 1989, s.253-262.

⁵ Doğan Aksan, *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınları, Ankara 1999.

⁶ Pierre Guiraud, *Anlambilim, La Sémantique*, (Translator: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul, 1999.

Doğan Aksan (2004) ise kavram alanını kendisi şu şekilde tanımlamıştır.

“Kavram alanını biz "birbiriyle ilişkili ve birbirine yakın kavramların, eşanlımların, içinde düşünüldükleri alan" olarak tanımlıyoruz. Türkçedeki bıkmak-bezmek-usanmak-bıkkınlık getirmek, usanç, bezginlik, bıkkınlık... öğelerinin bir kavram alanı içinde düşünülebilecekleri muhakkaktır. Ancak bizce asıl önemli olan yön, bu alan içinde kavramların değerlerinin belli edilebilmesi değil, zihnin nasıl işlediği, dil denen sistem içindeki çeşitli öğelerin konuşma, okuma, yazma sırasında nasıl seçildikleridir”(Aksan, 2004: 254).

Çalışmamızda kavram alanını oluştururken sadece kelimelerden (kavramlar, gösterilenler) yola çıkmadığımız; kavram alanını olabildiğince geniş ve genel tutmaya çalıştığımız için kullanmayı uygun gördüğümüz kavram işaretleri terimini ise Alyılmaz (1999) ve Gemalmaz (2010) şu şekillerde tanımlamaktadırlar.

“Kavram işaretleri, milletlerin yaşayışlarının, inanışlarının, duygu ve düşüncelerinin kısacası kültür ve medeniyetlerinin sembolize edilmiş hâlleridir. Bir dildeki, kavram işaretlerinin kaynağına bakıldığında ya o dilin kendine ait olduğu ya da münasebette bulunan diğer dillerden alındığı görülür” (Alyılmaz, 1999: 120).

“Kültürün ulaştığı kavramları dilin imkânları çerçevesinde işaretlemesiyle oluşturulan kavram işaretleri, aynı zamanda anlamlı parçaların da en alt seviyesini oluşturur. Bunu daha yukarı seviyelerde birbiri içerisine geçtikçe gelişen kavram ilişkileri takip eder ve hangi seviyede olursa olsun bir dil işaretinin iletişim değeri taşıyabilmesi için de onun uygun metin parçası içerisinde bulunması gerekir” (Gemalmaz, 1982: 111).

Yönetim ile ilgili olarak oluşturduğumuz kavram alanında ve onların sınıflandırılmasında Kırgızca Kuttuu Bilim’i esas aldık. Özellikle şunu söyleyelim ki çok geniş kapsamlı olan bu kavram alanı çalışmada biz sadece Kuttu Bilim’deki yönetim ile ilgili kavram işaretleyicilerini tespit ettik ve beyit numaraları ile yerlerini belirttik. Dolayısıyla "kavram alanı" olarak Kuttuu Bilim’de “yönetim” başlığı altında yer alabilecek ne kadar unsur varsa bir araya getirmiş olduk. Bunun içindeki diğer kavramların ise kavram alanına girmedik.“/” işareti ile ilk 77 beyiti diğer beyitlerden ayırdık. “Yöneticinin Vasıfları” olarak ayrı bir başlık açtık ve yöneticilere ait kelimeler ile diğerlerini ayırdık. Mesela “mütevazı”, namılı, ahlâklı” anlamındaki “abiyirdüü” kavramının genel durumları, özellikleri veyöneticiler dışındaki kişileri karşıladığı

beyitler ile yöneticilerin “abiyirdüü” olması gerektiğini anlatan beyitler ayrı başlıklarda verilmiştir. Ayrıca, devlet içinde önemli olan *uvazir* “vezir”, *hacib* “hacib”, *askerbaşı* “kumandan”, *ordo başı* “kapıcıbaşı”, *kazınaçı* “hazinedâr”, *katçı* “kâtip”, *elçi* “elçi”, *aşpozcu* “aşçıbaşı”, *susun başı* “içkicibaşı” gibi kişiler ve görevleri kısaca açıklanmıştır. Bu bölümde bey, vezir, hazinedar, elçi gibi kimselerde bulunması istenilen özelliklere bakıldığında “akıl, bilgi, ahlak (erdem)” kavramlarına vurgu yapıldığı görülür. Bu kişiler için, bu özelliklerin üçünün de bir arada bulunması gerektiğini, Yusuf kahramanlarının ağızından ısrarla dile getirmiştir..

Yönetim ile ilgili kavramların en çok şu bölümlerde yoğunlaştığı görülmüştür:

4) Arstan Handın Neberesi Ali-Hasandın Uulu, Akıykat Menen Dindin Tayanıçı, Uлуу Ceñger, Aşkan Ayköl, Ardaktuu Uлуу Ökümдар Tavgaç-Bogra-Kara Handın Carkın Cazday Maanayın Urmattoo Menen, Anın Başınan Kudayımdın İrayımı Ketpesin “*Aslan Hanın Torunu, Ali Hasan’ın Oğlu, Hakikat İle Dinin Dayanağı, Uлуу Cengâver, Mertliğı Aşmış, Saygın Uлуу Hükümdar Tabgaç Buğra Hanın Işığını, Yaz Gibi Himayesini Takdir Ederiz, Onun Başından Allah’ımın Merhameti Gitmesin*”

18) Küntuudu Elik Aytolduga Adiletin Sapatının Maanisi Tuurasında Aytat “*Kün-Toğdı Melik, Ay-Toldı’ya Adalet Vasfının Manası Hakkında Anlatır*”

23) Aytoldunun Küntuudu Elikke Cazıp Kaltırgan Kerezi Tuurasında Aytılat “*Ay-Toldı’nın Kün-Toğdı Melik’e Yazıp Bıraktığı Vasiyeti Hakkında Söylenir*”

28) Bektikke İlayıktuu Bektin Kanday Boluşu Kerektigi Tuurasında Aytılat “*Beyliğe Layık Beyin Nasıl Olması Gerektiği Hakkında Söylenir*”

29) Akdilmiş Elikke Uvazirlikke Caraktuu Adamdın Kanday Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmüş Melik’e Vezirliğe Yaraşan Adamın Nasıl Olması Gerektiğini Söyler*”

30) Akdilmiş Elikke Askerbaşı Kanday Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmüş Melik’e Kumandanın Nasıl Olması Gerektiğini Söyler*”

31) Akdilmiş Elikke Uлуу Hacibdik Kızmatka Kimder Tatıktuu Ekenin Aytat “*Ögdülmüş Melik’e Uлуу Haciblik Hizmetine Kimlerin Layık Olduğunu Söyler*”

32) Akdilmiş Elikke Kanday Kişi Ordo Başı Bolo Ala Turgandığın Aytat “*Ögdülmüş Melik’e Hangi Kişinin Kapıcıbaşı Olabileceğini Söyler*”

33) Akdilmiş Elikke Elçilikke Barçu Adam Kanday Bolorlugun Aytat “*Ögdülmüş Melik’e Elçilikte Doğru Adamın Nasıl Olacağını Söyler*”

34) Akdilmiş Elikke Katçı Kişi Kanday Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmiş Melik’e Kâtip Kişinin Nasıl Olması Gerektiğini Söyler*”

35) Akdilmiş Elikke Kaznaçı Mildetin Atkarçu Adam Kanday Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmiş Melik’e Hazinedâr Görevini Yapacak Adamın Nasıl Olması Gerektiğini Söyler*”

36) Akdilmiş Elikke Başkı Aşpozçu Kanday Adam Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmiş Melik’e Baş Aşçının Nasıl Adam Olması Gerektiğini Söyler*”

37) Akdilmiş Elikke Suusun Başı Adam Kanday Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmiş Melik’e İçkicibaşı Olan Adamın Nasıl Olması Gerektiğini Söyler*”

38) Akdilmiş Elikke Bekter Kızmatçılarına Kanday Boluşu Kerektigin Aytat “*Ögdülmiş Melik’e Beylerin Hizmetçilerine Nasıl Olması Gerektiğini Söyler*”

47) Akdilmiş Ötkürmüşkö Bekterge Kızmat Kılıunun Col-Cobosun Aytat “*Ögdülmiş Odgurmuş’a Beylere Hizmet Etmenin Yol-Yordamını Söyler*”

72) Akdilmiş Elikke El Başkaruunun Col-Cobosun Aytat “*Ögdülmiş Melik’e Halk Yönetmenin Yol-Yöntemini Söyler*”

Bunlardan özellikle Ögdülmiş’in beyliğe, vezirliğe, hacibliğe, kumandanlığa, kapıcıbaşılığa, hazinedârlığa layık adamın nasıl olması gerektiği; halk yönetmenin yol yordamını Melik’e anlattığı bölümlerde yöneticilerin nasıl olması gerektiği tek tek ifade edilmiştir.

1.2.Kuttuu Bilim’de Yönetim İle İlgili Kavram İşaretleri

Yönetim İle İlgili Ad Soylu Kelimeler

abiyir “iyi nam, ahlâk, edep, tevazu, vicdan”: 932, 1301, 1322, 1597, 1658, 1662, 1956, 1961, 1995, 2000, 2002, 2003, 2004, 2059, 2181, 2182, 2194, 2316, 2317, 2436, 2471, 2617, 2649, 2757, 2786, 2860, 2971, 3105.

abiyirdüü “mütevazı’, namlı, ahlâklı”: 908, 2197, 2202, 2823.

abiyirsiz “ahlâksız, edepsiz”: 2146, 5520.

aç köz “açgözlü, kıskanç”: 1377, 1996, 1998, 1999, 2195, 2567, 2606, 2608, 2612, 2878, 3029, 5380, 5381.

aç közdük “açgözlülük”: 847, 1670, 1997, 2442, 2613, 3103, 6344, 6345.

adildik “adillik, adalet”: 1303, 1371, 3086.

adilet “adalet, adaletli, adil, adillik”: 65, 68 / 406, 408, 423, 457, 803, 806, 860, 879, 890, 1287, 1291, 1544, 1659, 1662, 1727, 1743, 1748, 1786, 1810, 1847, 1884, 1982, 1983, 1995, 2120, 2181, 2204, 2289, 2602, 2748, 3056, 3456, 3884, 4021, 5174, 5188, 5190, 5551.

adilettik “adalet, adillik”: 817, 858, 863, 1290, 1929, 2855, 3100, 3456, 4133.

adilettüü “adaletli, adil”: 885, 5323, 5325, 5463.

akılsızdık “akılsızlık”: 1992.

arak “rakı”: 2646, 2651, 2654, 2725.

asker “asker”: 1401, 2046, 2051, 2129, 2133, 2262, 2268, 2295, 2296, 2297, 2336, 2339, 2345, 2360, 2405, 2801, 2998, 3024, 3025, 3039, 4823, 5145, 5204, 5207, 5451, 5452, 5453, 5454, 5456, 5471, 5473, 5475, 5476, 5477, 5504, 5505, 5583, 5584, 6429.

askerbaşı “asker başı, kumandan, komutan, asker âmiri”: 2039, 2261, 2270, 2291, 2295, 2296, 2307, 2310, 2318, 2336, 2405, 2408, 2410, 2413, 4058, 4131.

Orduyu, askeri tertip etmek ve yönetmek ile görevli kişidir.İslamiyet’ten önce olduğu gibi İslamiyet’e geçen Türk devletlerinde de iyi bir ordu devletin temellerinden biridir. Bu yüzden Yusuf Has Hacib’in de KB’de anlattığı gibi kumandanın üstün vasıflara sahip olması istenir.

askerdik “askerlik, askeri”: 3975.

aşpoz “yemekçi”: 4141.

aşpozcu “aşçı, aşçıbaşı”: 2552, 2828, 2839, 2848, 2870, 2883, 2921, 2924, 2932.

Aşçıbaşı, yemek tadına, çeşidine bakan kimsedir. Hükümdarın yediklerini düzenleyen ve kontrol eden bu kişinin en güvenilir adamlardan seçilmesi gerekir. Mustafa Şahin “Sirâcu’l Mülûk, Siyâset-name, Ahkâmü’s-sultaniyye ve Kutadgu Bilig’e Göre Hükümdar Dışındaki Üst Düzey Devlet Görevlilerinin Karşılaştırılması” adlı tezinde Uluçay’ın (1977) görüşlerini şu şekilde anlatmıştır. “*Çaşnigirin esas vazifesi, sultanın sofrasına getirilecek olan yemeklerin tadına önceden bakarak onun zehirlenmesini önlemektir. Bundan başka maiyetindeki kimselerle hükümdarın sofrasını hazırlamak ve sofraya hizmetini görmektir. Sofracıbaşı, şef garson anlamına da gelen Çaşnigir sultanın en güvendiği adamları arasından seçilirdi, sultanın hayatı daima onun elindeydi*” (Şahin, 2007: 69).

aybalta “savaş baltası”: 2135, 2138, 2372.

baatırdık “bahadırılık, yiğitlik”: 56, 279.

bağındıruu “boyun eğdirme”: 409.

bakıt / bakt “baht, talih, mutluluk, saadet”: 99, 437, 458, 889, 942, 1599, 1642, 1658, 2086, 2099, 2109, 2404, 2644, 2650, 2745, 2930, 2993, 3096, 3098, 3259, 3452, 3454, 3456, 3458, 4062, 4080, 4171, 4173, 5079, 5308, 5348, 5381, 5533, 5578, 5784, 5886, 5893, 5941, 6129.

başçı “âmir, önder, lider”: 569, 2584.

başkaruu “yönetmek”: 421, 1964, 5451.

baştoo “yönetim, yönetmek”: 38 /.

baylık “mal-mülk, zenginlik”: 616, 1030, 1045, 1755, 2051, 2093, 2157, 2273, 2709, 2930, 3015, 5452, 5505, 5509, 5529, 5537, 5559, 5722, 5751, 5774, 5796, 6364.

bek “bey”: 46 / 160, 233, 263, 299, 300, 324, 403, 404, 429, 603, 609, 610, 629, 649, 653, 807, 840, 843, 885, 886, 889, 891, 961, 1195, 1374, 1394, 1403, 1410, 1412, 1628, 1629, 1630, 1755, 1757, 1786, 1803, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1901, 1915, 1927, 1931, 1946, 1952, 1962, 1965, 1967, 1968, 1973, 1980, 1981, 1983, 2000, 2009, 2010, 2011, 2012, 2015, 2016, 2019, 2024, 2033, 2044, 2045, 2055, 2058, 2069, 2071, 2075,

2078, 2086, 2092, 2098, 2099, 2101, 2102, 2105, 2106, 2116, 2117, 2123, 2130, 2133, 2135, 2140, 2159, 2160, 2163, 2165, 2172, 2177, 2188, 2206, 2234, 2240, 2242, 2253, 2254, 2255, 2259, 2265, 2407, 2409, 2411, 2415, 2417, 2418, 2428, 2437, 2444, 2488, 2499, 2501, 2540, 2541, 2561, 2565, 2567, 2576, 2577, 2580, 2588, 2590, 2603, 2612, 2633, 2634, 2666, 2668, 2669, 2672, 2678, 2698, 2704, 2719, 2721, 2723, 2789, 2801, 2807, 2808, 2818, 2824, 2825, 2826, 2830, 2860, 2864, 2871, 2875, 2883, 2884, 2892, 2899, 2919, 2929, 2930, 2945, 2946, 2947, 2950, 2952, 2955, 2956, 2958, 2960, 2962, 2966, 2970, 2971, 2986, 2987, 2990, 2991, 2994, 2998, 3001, 3024, 3035, 3105, 3116, 3117, 3120, 3137, 3259, 3260, 3261, 3454, 3457, 3527, 3993, 3996, 4035, 4036, 4064, 4065, 4068, 4070, 4072, 4074, 4077, 4079, 4083, 4086, 4087, 4088, 4119, 4121, 4129, 4164, 4166, 4329, 4543, 4716, 4717, 4742, 4810, 4829, 4834, 4993, 5058, 5065, 5072, 5089, 5097, 5111, 5130, 5167, 5195, 5196, 5213, 5244, 5281, 5319, 5329, 5351, 5390, 5394, 5397, 5451, 5455, 5467, 5492, 5536, 5537, 5576, 5846, 5851, 5856, 5877, 5898, 5939, 5940, 5941, 6103, 6115, 6136, 6282, 6343, 6626.

bektik “beylik”: 1412, 1928, 1929, 2013, 2066, 3031, 5082, 5240, 5317, 5450, 5461, 5462, 5894.

bilimdüü “bilgili”: 2619, 2782, 5222.

biylik “beylik, hakimiyet”: 37 / 91, 108, 172, 228, 410, 438, 452, 672, 817, 893, 940, 1035, 1154, 1433, 1448, 1452, 1489, 1568, 1641, 1765, 1777, 1965, 2011, 2013, 2016, 2025, 2031, 2054, 2123, 2134, 2135, 2295, 2420, 2484, 2960, 3011, 3013, 3056, 3063, 3433, 4002, 4003, 4004, 4071, 4131, 4133, 4695, 5057, 5066, 5162, 5163, 5165, 5197, 5227, 5245, 5251, 5252, 5278, 5291, 5453, 5454, 5534, 5750, 5751, 5878, 5886, 5901, 6132, 6258, 6265, 6364.

boorukerdik “merhamet”: 325, 2457, 2464, 6095.

buyruk “buyruk, emir, ferman”: 424, 577, 3152, 4993.

buzuk / buzuku “bozuk, kötü, fena”: 888, 890, 891, 5199, 5548, 5727, 6344.

buzuktuk “bozukluk, ahlâksızlık”: 812, 2057, 2058, 2086, 5256.

caacı “yaycı”: 2365, 2553, 4451.

calkooluk “gafillik”: 446, 3102.

cooker “asker”: 2174, 2276, 2278, 2290, 2310, 2313, 2316, 2396, 2397, 2399, 2406, 2534, 2703.

coomarttik “cömertlik”: 941, 3033, 6095, 6098.

cönököylük “tevazu”: 5244.

çaban “(bey) çoban”: 1410.

çeçkindüülük “azimkârlık”: 2122.

çerik “asker”: 1923, 2296, 2800.

çerüü “asker”: 38 /.

çınçıl “doğru, dürüst”: 423, 595, 2206, 2671, 2716, 2782, 2824, 2830, 5500, 5503, 5869, 5870.

çındık “doğruluk, gerçek, hakikat”: 452, 806, 807, 810, 812, 817, 830, 1658, 1923, 1961, 2203, 2239, 2617, 5163, 5188, 5877, 5879.

daraca “derece, mertebe, makam”: 2070.

döölöt “devlet, baht, mutluluk, servet”: 69 / 941, 1700, 1701, 2634, 3096, 5167, 5469.

duşman “düşman, hasım”: 90, 118, 284, 449, 942, 1035, 1771, 1922, 2011, 2017, 2020, 2021, 2024, 2064, 2080, 2131, 2145, 2264, 2288, 2291, 2292, 2294, 2311, 2324, 2325, 2326, 2343, 2351, 2353, 2359, 2361, 2363, 2372, 2700, 2827, 2828, 2992, 2993, 3023, 3087, 3389, 3390, 3391, 3394, 3395, 5227, 5312, 5315, 5476, 5574, 5583, 5792, 5797, 5897.

düynö “mal, mülk, zenginlik”: 2052, 3521.

elçi “elçi”: 2357, 2490, 2592, 2593, 2594, 2595, 2602, 2633, 2634, 2635, 2636, 2638, 2658, 2663, 2921, 2923, 3807, 3809, 3812, 3813.

Diğer devletler ile görüşmeler yapan, anlaşmalar sağlayan kişilerdir. Diğer ülkelerde hakanın temsilcileridir.

elçilik “elçilik”: 2589, 2606, 2662.

elik “melik”: 466, 474, 537, 564, 566, 568, 577, 578, 587, 592, 596, 607, 617, 618, 621, 625, 626, 627, 669, 681, 695, 699, 712, 718, 727, 749, 758, 762, 763, 765, 766, 768, 772, 783, 790, 822, 844, 854, 860, 870, 897, 907, 936, 951, 953, 955, 966, 974, 977, 979, 993, 1008, 1015, 1027, 1037, 1042, 1065, 1066, 1067, 1068, 1078, 1105, 1108, 1370, 1476, 1502, 1546, 1547, 1554, 1555, 1560, 1569, 1570, 1580, 1588, 1589, 1599, 1605, 1610, 1611, 1631, 1639, 1642, 1643, 1652, 1653, 1654, 1663, 1675, 1682, 1690,

1714, 1717, 1719, 1750, 1751, 1762, 1764, 1765, 1772, 1788, 1802, 1812, 1829, 1844, 1868, 1882, 1884, 1885, 1890, 1899, 1904, 1905, 1907, 1913, 1917, 1932, 1933, 2015, 2063, 2066, 2159, 2170, 2237, 2255, 2260, 2297, 2412, 2424, 2425, 2429, 2484, 2498, 2521, 2587, 2664, 2667, 2732, 2735, 2738, 2816, 2873, 2920, 2940, 2941, 2943, 2949, 3008, 3021, 3044, 3054, 3060, 3086, 3090, 3095, 3109, 3113, 3131, 3132, 3146, 3153, 3154, 3168, 3171, 3173, 3178, 3297, 3362, 3450, 3451, 3459, 3462, 3464, 3466, 3467, 3469, 3481, 3688, 3693, 3704, 3706, 3708, 3725, 3748, 3756, 3775, 3779, 3795, 3798, 3800, 3801, 3806, 3834, 3835, 3837, 3846, 3851, 3856, 3859, 3869, 3876, 3877, 3880, 3881, 3886, 3889, 3936, 3989, 3997, 3999, 4692, 4845, 4858, 4864, 4889, 4890, 4891, 4894, 4895, 4912, 4925, 4926, 4927, 4935, 4936, 4937, 4938, 4971, 4972, 4973, 4979, 4982, 4988, 4989, 4995, 5001, 5007, 5008, 5009, 5013, 5026, 5027, 5028, 5029, 5034, 5041, 5043, 5056, 5057, 5065, 5085, 5094, 5107, 5119, 5144, 5169, 5234, 5250, 5272, 5275, 5340, 5354, 5383, 5389, 5400, 5430, 5431, 5335, 5436, 5437, 5446, 5468, 5485, 5559, 5578, 5594, 5601, 5615, 5616, 5654, 5657, 5719, 5726, 5752, 5762, 5772, 5782, 5784, 5794, 5796, 5797, 5798, 5805, 5822, 5823, 5830, 5832, 5838, 5848, 5871, 5892, 5926, 5930, 5934, 5944, 6177, 6217, 6218, 6219, 6237, 6244, 6265, 6266, 6270, 6271, 6296, 6297, 6312, 6313, 6314, 6316, 6317, 6320, 6330, 6339, 6350, 6371.

erk “(beyin) irade(si), hüküm”: 409, 5877.

ezüü “zulüm”: 2019, 2025.

hacib “hacib”: 507, 520, 527, 528, 529, 536, 551, 557, 560, 572, 574, 575, 576, 578, 2427, 2437, 2459, 2480, 2485, 2488, 2498, 2514, 2550, 4058, 4137.

Arapçada sözlük anlamı “kapıcı, perdecı”dir. Şahin (2007), Türkler Ansiklopedisi (C.V :165)’nden alıntı yaparak hacib ile ilgili olarak şunları söylemiştir.. “Karahanlılar’da büyük hâcibe Tayangu veya Ulu hâcib denilmekteydi. Tayangu kelimesi Türkçe dayanmak fiilinden gelen bir kelime olup hükümdarın dayandığı, güvendiği kimse anlamına geliyordu” (Şahin, 2007:63). “Ulu Hâcib; devlet hiyerarşisi içerisinde, saray teşkilatında hükümdardan, tüm devlet teşkilatında ise hükümdar ve vezirden sonra gelen en büyük makam sahibidir. Kendisi de bir hâcib olan Yusuf; bizlere bu makam ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir” (Tuğral, 2008: 121). Şahin (2007), Ana Britannica (C.14: 280)’dan alıntı yaparak hacibin görevi ile ilgili şöyle demiştir. “Asıl görevi hükümdarın katına çıkacak kişiye eşlik etmek, onu hükümdara tanıtmak ve görüşme bitince de huzurdan çıkarmaktı. Bu protokol görevine bağlı olarak

hükümdarın koruma görevlilerine de âmirlik ediyordu. Emevîler döneminden başlayarak Müslüman devletlerin saraylarında yer almaya başladı” (Şahin, 2007: 63).Portlakkaya ise hacib ile ilgili şunları demiştir. “Kutadgu Bilig’de bahsedilen ve hükümdara en yakın olan kişiler ulu hacıplerdir. Hacıpler hükümdarın sırdaşlarıdır” (Portlakkaya 2009: 123).

hacibdik “haciblik”: 2482.

hakan “hakan”: 84, 85, 92, 118, 3119.

han “han”: 100, 524, 3791, 5130, 5314.

ıyık “kutsal” 1956, 1957, 4994, 5572.

içimdik “içki, ayyaşlık”: 2087, 6134.

içkilik “ayyaşlık”: 2724, 2758.

idişçi “kapçı”: 2552, 2913.

işenim “sadakât, güven, itimat”: 1803, 2037, 2762, 2805.

kamkorduk “himaye”: 2120, 2129, 5545.

kapkançı “kapancı”: 2553.

kas “düşman, hasım”: 116, 2139, 2198, 2347, 2350, 2361, 2376, 2938, 3395, 3412, 4008, 5497, 5522, 5586, 6411.

kastık “düşmanlık, fenalık”: 2570, 3390, 3393.

katçı “katip”: 2489, 2669, 2670, 2672, 2674, 2688, 2699, 2726, 2728, 2921, 2923, 4139.

Hükümdarın dediklerini yazmakla görevli olan kişidir.

kayrımduu “iyi kalpli”: 601.

kazınacı “hazinedâr”: 2745, 2760, 2785, 2801, 2809, 2815.

kaznabaşı “hazinedâr”: 2489.

Hazinedâr, bütün malî işlerden sorumlu olan devlet görevlisidir.Portlakkaya (2009) “Bir Siyasetname Olarak Kutadgu Bilig’in Türk Devlet Yönetimindeki Yeri ve Önemi” adlı tezinde hazinedâr ile ilgili olarak şunları söylemiştir. “*Hazinedar, bugünkü manada maliye bakanı statüsünde olan bir yönetim kademesidir. Kutadgu Bilig’in*

yazıldığı dönemden, çağdaş ekonomik düzenin kurulduğu döneme kadar geçen yüzyıllar boyunca, banka türü kurumlar bulunmadığı için devletin hazinesi saray içerisinde özel hazine odalarında muhafaza edilmekte idi. Bu sebeple bu hazinenin korunmasından bunun ne tür yollarla artırılacağı ve harcanacağı yetkisi hazinedarda idi. Bu sebeple Kutadgu Bilig’de de hazinedarlık çok önemli bir yönetim ve hizmet kademesi olarak görülmüştür” (Portlakkaya, 2009: 130).

kılıç “kılıç”: 85, 220, 266, 284, 1734, 2133, 2135, 2138, 2139, 2140, 2349, 2372, 2413, 2420, 2421, 2422, 2703, 2706, 2709, 2710, 2714, 2715, 3032, 3038, 3041, 5272, 5511.

kılıcsız “kılıcsız”: 3035.

kın “kın”: 85, 86, 2139.

kıraakılık “uyanıklık”: 438, 441.

kızmat “hizmet”: 100, 597, 598, 761, 836, 855, 1351, 1626, 1754, 1755, 1874, 1937, 2418, 2524, 2565, 2727, 2761, 2817, 2918, 2920, 2950, 2967, 2982, 3016, 3214, 3215, 3298, 3565, 3669, 4032, 4037, 4084, 4086, 4154, 4385, 4455, 4748, 5059, 5882, 5891.

kızmatçı “hizmetçi”: 572, 573, 588, 635, 892, 1759, 1760, 2558, 2565, 2808, 2944, 2946, 2949, 2950, 2953, 2962, 2965, 2970, 2975, 2986, 2987, 2990, 3060, 4007, 4065, 4073, 4074, 4085, 4744, 5364, 5506, 5507, 5549.

kızmatker “hizmetçi”: 601, 602, 613, 1612, 1876, 1877, 1879, 2206, 2240, 2505, 2566, 2817, 2966, 2992, 3117, 4038, 4046, 4063, 4064, 5843.

kol “ordu, asker”: 44 / 2279, 2325, 2356, 2360, 2366, 2391, 4057, 4136, 5207, 5470, 5504.

kolsuz “ordusuz”: 2320.

koşuun “ordu, asker”: 2583, 3014.

kozgoloñ “ayaklanma”: 2126, 5539.

körögöçtük “uyanıklık”: 438.

kumar “arzu, heves, ihtiras, tutku”: 5201, 5311, 5315, 5397, 5466, 6110.

kumar “kumar”: 2098.

kural “silah”: 2050, 2052, 2134, 2272, 2380, 3024.

kuralduu “silahlı”: 2135.

kuşçu “kuşçu”: 2553, 4141.

kut “kut, uğur, baht, mutluluk”: 283, 604, 1038, 1759, 1778, 1882, 2045, 3261, 3454, 5459.

küç “güç, kuvvet”: 1433, 1922, 2264, 2334, 2354, 2364, 4004, 4081.

maanek “(hükümdarın) himâye(si)”: 450.

martlık “cömertlik”: 2403, 6098.

mildet “görev, vazife”: 1721, 2734, 2795, 3449, 4148, 5155, 5237, 5570, 5583, 6082, 6328, 6401.

naadan “cahil”: 809, 1986, 5272, 5274, 5500, 5617, 5915.

naadandık “cahillik”: 2056, 5273.

ordo başı “kapıcıbaşı”: 2524, 2550, 2585.

Sarayın güvenliği ile ilgili önemli görevlerden biridir. Saray kapılarını açıp kapamakla görevlidir. Sabah akşam nöbetçileri yerinde tutar. Kabul zamanında takımını toplayarak onların başında huzura çıkar. Huzura çıkarken kapıda kendi yerine adam bırakır. Kapıcıbaşı yemek dağıtım işini, malzemenin yeterliliğini kontrol eder. Hizmetkârların durumlarını sorar, ihtiyaçlarını öğrenir, onlara yardım eder. Seferde, avda ve ciritte hükümdarı gözetir, itimat edilmeyecek kimseleri hükümdara yaklaştırmaz, hükümdarı koruyacak insanları onun çevresinde bulundurur.

oroyluk “kabalık”: 1413, 5214.

öcör “inatçı”: , 2059, 2062, 2374, 5499.

öcörlük “inatçılık”: 2061, 4099.

ökümdar “hükümdar”: 42, 47, 69 / 67, 84, 96, 102, 103, 104, 121, 221, 222, 223, 250, 282, 283, 435, 445, 447, 467, 508, 576, 581, 614, 773, 774, 786, 838, 1456, 1600, 1747, 1778, 1793, 1807, 1944, 2006, 2087, 2088, 2108, 2109, 2134, 2137, 2150, 2151, 2167, 2176, 2419, 2430, 2515, 2517, 2563, 2673, 2708, 2712, 2718, 2762, 2800, 2827, 2828, 2998, 3165, 3451, 3816, 3861, 3960, 3963, 4003, 4004, 4037, 4061, 4102, 4134, 4741, 5067, 5081, 5157, 5287, 5655, 5849, 5870, 5938, 6159, 6273, 6384, 6502.

ökümdarlık “hükümdarlık”: 215, 5245.

sabırdululuk “sabırlılık”: 5212.

saktık “uyanıklık”: 2010, 2352, 2826, 5251.

saktoo “korumak”: 43 / 284, 6265.

sarañ “cimri”: 947, 3030, 5380.

sarañdık “cimrilik”: 2056, 2716, 2719, 2720, 3031.

sayasat “siyaset”: 410, 1456, 2129.

şalaakılık “avarelik”: 2009, 2019, 5530.

şarap “şarap”: 2086, 2093, 2098.

şaşmalık “acelecilik”: 585, 641, 1992, 1993, 2073.

tak “taht”: 91.

tak “tam, doğru”: 428, 493, 1659, 2063, 2232, 2806, 2837, 2847.

taktık “doğruluk, dürüstlük”: 442, 4086.

tartip “tertip, düzen”: 482, 1694, 2053, 2106, 2123, 2174, 2178, 2295, 2298, 2367, 2387, 2469, 2582, 2708, 3457, 4002, 5278, 5551, 5726, 5727, 5729, 6265.

tartipsiz “tertipsiz”: 221.

tartipsizdik “düzensizlik”: 5194.

tartiptüü “tertipli, düzenli (ülke)”: 2017.

tekeber “kibirli”: 2072, 2110, 2115.

tekeberdik “kibirlilik, tembellik”: 1122, 1375, 1532, 1992, 2114.

tetiktik “çeviklik”: 2183.

toktooluk “mütevazı’lık, tevazu”: 325, 5251.

tör “başköşe”: 2066, 6586.

töşökçü “döşekçi”: 2552, 4141.

ukuk “hak, hukuk”: 42, 452, 2274, 2946.

uluuluk “ululuk”: 452, 3862, 4165, 6137.

uvazir “vezir”: 69, 70, 71 / 2176, 2177, 2178, 2188, 2189, 2194, 2212, 2229, 2233, 2236, 2251, 2410, 2413, 2674, 5324, 5329, 5330.

Vezir hükümdarın işlerine yardımcı olan kişidir. Günümüzün başbakanlık makamına denk gelir. Vezir işlerin çoğunu hükümdar adına yürütür de denilebilir. “Kutadgu Bilig’de Devlet ve Adalet İlişkisi” adlı tezinde Hikmet Tanyu’nun vezirlik makamı ve görevi ile ilgili düşüncelerini aktaran Ö. Bağdatlı şunları söylemiştir. *“Türklerde vezirlik makamının Göktürkler döneminden beri var olduğu ve vezirin devlet yönetiminde kağandan sonra en büyük güce sahip olduğu, Orhon Yazıtları’nda görülmüştür. Kutadgu Bilig ’de kağan, devletin tüm yetkilerini kendisinde toplamakla beraber, onları kendisi yürütmeyerek vekil olarak kabul ettiği vezire devretmektedir. Tanrı, kutu kağana vermekte, kağan da kut un bir kısmını vezire aktarmaktadır. Vezir, kağanın hemen hemen bütün işlerini yüklenen, hükümdarlıkla ilgili meselelerde görüş ve tedbiri ile ona yardımcı olan, hükümdarın vekili sıfatı ile devletin bütün işlerini sevk ve idare eden en yüksek kimsedir”* (Bağdatlı, 2007: 117-118).

uvazirlik “vezirlik”: 4133.

zalimdik “zalimlik”:2056.

zañ “örf, âdet, kanun, nizam”: 102, 453, 820, 826, 1039, 1568, 1641, 1770, 1923, 2010, 2027, 2029, 2106, 2178, 2469, 2492, 3101, 4003, 4009, 4011, 5757, 6258, 6484.

zombu “zorbalık”: 2025.

zombuluk “zorbalık, zalimlik, zulüm”: 2027, 3101, 3114.

zorduk “zorbalık”: 1431, 2029.

zulum “zalim, zalimlik”: 2072, 2156, 2240, 2242, 3100, 6255.

zulumduk “zalimlik, gaddarlık”: 1449.

Yöneticilerin Vasıfları

abiyirdüü “mütevazı’, namlı, ahlâklı (ol-)”: 2756.

aç köz “açgözlü (olma-)”: 1995, 2606, 2718, 5298.

adilettüü “adaletli (ol-)”: 455, 2163, 2230, 3105, 5072, 5163, 5165.

ak “ak, temiz (ol-)”: 2005, 2163, 5163, 5463.

ak köñül “ak gönül(lü), temiz kalp(li) (ol-)”: 1414, 2044, 2230.

- akılduu** “akıllı (ol-)”: 302, 1778, 1950, 1952, 1967, 2669, 5856.
- akıl-estüü** “akıllı, akli başında, akıllı-mantıklı (ol-)”: 1960, 2164.
- akılman** “akıllı, bilgili (hükümdar) (ol-)”: 216, 2167, 2699.
- akıykatçıl** “hakikatçi (ol-)”: 2191, 2230.
- aldamçı** “aldatıcı (olma-)”: 5072.
- ayar** “sakin (ol-)”: 1413.
- ayköl** “yiğit, mert (ol-)”: 276, 1661.
- baatır** “bahadır, yiğit (ol-)”: 51, 404, 2038, 2039, 2277, 2293.
- baktıluu** “bahtlı, mutlu (ol-)”: 405, 5848, 5938.
- başçı** “âmir, önder, lider (ol-)”: 1962, 5195, 5805.
- bilimdüü** “bilgili (ol-)”: 51, 214, 216, 1656, 1773, 1967, 1968, 2163, 2483, 2595, 2707.
- biyik** “büyük, yüce, yüksek (ol-)”: 2000, 2926 (hükümdarın beyliği, işi), 5885 (Melik’in beyliği).
- booruker** “merhametli (ol-)”: 1637, 2118, 2119, 2156, 2294, 2302, 3233, 5896, 6081, 6094.
- buzuk** “bozuk, fenâ, kötü (olma-)”: 2101, 5275.
- calğançı** “yalancı (olma-)”: 2032, 2034.
- calkoo** “tembel, gafil (olma-)”: 446, 2016, 6386.
- cigerlüü** “cesaretli, cesur (ol-)”: 2179.
- coomart** “cömert (ol-)”: 1960, 2164, 2270, 2320, 2974, 5896, 6097, 6099.
- cöndömdüü** “becerikli (ol-)”: 2118.
- cöndüü** “muntazam, yararlı”: 51, 2212.
- cönököy** “, gösterişsiz, mütevazı (ol-)”: 1700, 1703, 2116, 2117.
- cumşak** “yumuşak (ol-)”: 1414, 2067, 2155, 5215.
- çeçkindüü** “azimli (ol-)”: 3779.

çınçıl “doğru, dürüst, hakiki (ol-)”: 1661, 1746, 1973, 2431, 2745, 4102, 5072, 5166, 5498, 5502, 6086, 6348.

daanışman “danışman (ol-)”: 276.

dañktuu “şanlı (hakan) (ol-)”: 107.

estüü “akıllı, mantıklı (ol-)”: 1950, 1968, 2483, 2619, 4134.

ırayımduu “merhametli (ol-)”: 2067.

ıymanduu “imanlı (ol-)”: 2185.

içkiç “ayyaş (olma-)”: 2101.

ilimdüü “ilimli”: 214, 302, 2436, 2699.

işenimdüü “sadakatli, güvenilir (ol-)”: 2118, 2190.

kalıs “bî-taraf (ol-)”: 439.

kalpıçı “yalancı (olma-)”: 5068.

kamkor “hâmi, ihtimamlı (ol-)”: 1981, 2119, 2151, 2433, 2468, 2478, 5295, 5341, 5483, 5528, 5555, 5896.

kayrat “cesur (ol-)”: 2009, 5075.

kayrattuu “gayretli (ol-)”: 3056.

keçirimdüü “affedici (ol-)”: 2117, 2165, 3999.

keremettüü “kerametli (ol-)”: 2230.

kıraaki “basiretli, ileri görüşlü (ol-)”: 1952, 2353.

körögöç “gözü açık, uyanık, ihtiyatlı”: 439, 2268, 2348.

kuytu “bodur (olma-)”: 2101.

küçtüü “güçlü, kuvvetli (ol-)”: 819, 1035, 1452, 1923, 1945, 2011, 2046, 2134, 2135, 2266, 2295, 3136, 3861, 5057, 5167, 5208, 5470, 5585.

mart “cömert, yiğit (ol-)”: 2045, 2275, 2400, 2436, 2527, 5782.

naadan “cahil (olma-)”: 4070, 5199, 5220.

oyçul “akıllı, düşünceli (ol-)”: 445, 462.

öküm “hâkim (ol-)”: 277.

ötkür “çevik (ol-)”: 1945, 5265.

sabırduu “sabırlı (ol-)”: 1945.

sak “uyanık (ol-)”: 439, 1450, 1984, 2011, 2020, 2024, 2213, 2343, 2476, 4034, 4045, 4075, 4136, 5265.

saltanattuu “hâlim (ol-)”: 1414.

saramcal “düzenli (ol-)”: 1981.

sarañ “cimri (olma-)”: 2718, 2719, 2801, 5213.

sılık “zarif, nazik (ol-)”: 1988, 2078, 2204, 2439, 2475, 2616.

şalaki “avare (olma-)”: 2021, 2023, 5263.

tak “doğru, dürüst (ol-)”: 2163, 2475, 2843.

takıba /takıbaa “sofu, takva sahibi (ol-)”: 1981, 2185, 2230, 2431.

tekeber “kibirli, tembel, mağrur (olma-)”: 2110, 2113, 2291, 2292.

tektüü “asil, asaletli (ol-)”: 1962, 2432.

tetik “çevik (ol-)”: 1370.

toktoo “ciddi, mütevazı’ (ol-)”: 1413, 2009, 2183, 2195, 2483, 2616, 5214, 5250, 5303.

tüz “doğru, dürüst (ol-)”: 406, 890, 1860, 2033, 2786, 5498.

uluu “ulu (ol-)”: 276, 457, 2172, 4144, 4297.

Yönetim İle İlgili Fiil Soylu Kelimeler

adilet boluu “adaletli ol-, adil ol-”: 1291, 1365, 1449, 1700, 1745, 2319, 2892, 2960, 5278, 5503, 5593.

adilettüü boluu “adaletli ol-, adil ol-”: 454, 1456, 2319, 5325, 5536.

bagıntuu “boyun eğdir-, tâbi kıl-”: 2420, 2421, 2423, 4709, 6540.

baş iydirüü “baş eğdir-”: 279.

baş iyüü “baş eğ-”: 84, 102, 449, 1035, 2011, 2071, 3010, 3034, 4003, 4130, 4992, 5797, 5798, 5897.

baş kötörtüü “baş kaldırt-”: 2017.

baş uruu “baş eğ-”: 945, 1599.

başkartuu “yönettir-”: 5298.

başkaruu “yönet-, idare et-” : 44, 221, 222, 253, 422, 542, 834, 885, 1433, 2026, 2111, 2142, 2196, 2707, 3010, 3028, 3117, 3433, 4004, 5068, 5144, 5165, 5246, 5378, 5487, 5757, 6334.

baştoo “yönet-, idare et-, yönelt-”: 278, 457, 855, 1963, 2323, 2325, 2336, 2365, 2366, 2480, 2546, 2601, 2789, 4057, 4136, 5453.

bek kılıu “bey kıl-”: 1930, 6578.

bekem boluu “sağlam ol-”: 1409, 5278.

bektik kılıu “hüküm sür-”: 1478.

biylik etüü “hüküm sür-”: 5130.

biylik kılıu “beylik kıl-, hükmet-, hüküm sür-”: 437, 799, 1925, 2028, 2151, 3764.

biylüü “yönet-, idare et-, hüküm sür-”: 1291, 1763, 1884, 2071, 2137, 3036, 4143, 5934, 5937.

buyruu “buyur-, emret-”: 588, 3169.

cakşı at aluu “iyi ad al-”: 251, 291.

cazaluu “cezalandır-”: 436, 809, 5211, 5272, 5519.

col saluu “yol göster-”: 221, 278, 2420, 5087.

coomart boluu “(bey) cömert ol-”: 1960, 2270, 2320, 5512, 5896, 6099, 6348.

cügünüü “diz çök- (yöneticiye itaat, hürmet)”: 596, 1656, 1766, 1767, 5742.

cügünüü “diz çök-(düşmanın)”: 1035, 3026.

dooron sürüü “hüküm sür-, devran sür-”: 291, 2071, 3501.

kızmat berüü “hizmet ver-, hizmet et-”: 943, 2411, 2528.

kızmat etüü “hizmet et-”: 475.

kızmat kılıu “hizmet et-, hizmet kıl-”: 48 / 249, 571, 595, 605, 840, 945, 946, 947, 950, 1036, 1476, 1553, 1589, 1604, 1650, 2239, 2300, 2563, 3062, 3622, 3795, 3921, 3922, 3989, 3996, 4034, 4047, 4171, 5785, 6533.

kızmat ötüü “hizmet et-”: 105, 1488, 3693, 4130, 4151.

kızmata aluu “hizmete al-”: 62 / 628, 1753, 2762.

kol kötörüü “el kaldır-”: 2024.

koldonuu “gözle-, gözet-”: 253.

koldoo “kolla-, koru-, gözet-”: 254, 629, 1628, 1802, 2012, 2706, 3029, 5804, 6258.

kumar oynoo “kumar oyna-”: 2088.

oñoluu “düzel-, düzelt-”: 803, 893, 3087, 5197.

sak boluu “uyanık ol-”: 445, 446, 1411, 1450, 2009, 2017, 2337, 2342, 2345, 2352, 2353, 2498, 2843, 2845, 5224, 5250, 5303.

saktoo “koru-”: 37 / 1434, 2137, 2174, 2367, 2457, 2469, 2492, 2577, 2947, 2985, 3032, 3457, 4136, 5149, 5894.

şarap içüü “şarap iç-”: 1432, 5201, 5256 (şarap içme-).

toop kılıu “eteköp-”: 596, 835, 937, 3060.

tüzülüü “düz-, yapıl-, düzelt-”: 1039.

tüzüü “düz-, düzenle-, düzel-”: 1694, 2012, 2123, 2708, 3101, 5551.

Yönetim İle İlgili Kelime Grupları

aalam eesi, uluu ceñger buura-han “âlem sahibi, ulu cengâver buğra han”: 87.

abiyir, aktık eñ kerek “en gereken edep, temizlik”: 2194.

abiyirdüü iş “namuslu iş”: 2000.

abiyiri bar “ahlâklı”: 2436, 2860, 3104.

abiyiri bar adamdar “namuslu adamlar”: 2001.

abiyirsiz adam “ahlâksız adam”: 2146.

aç köz adam “açgözlü adam, açgözlü”: 2606, 2840, 5376.

aç köz başçı “açgözlü âmir”: 2320.

aç köz bekter “açgözlü beyler”: 2615.

aç köz katçı “açgözlü kâtip”: 2720.

aç köz kişi “açgözlü kişi”: 1996.

- aç közdük iş** “açgözlü iş”: 2749.
- açközdördün kılğanı** “açgözlülerin yaptığı”: 2841.
- açuuluu bek** “öfkeli bey”: 776, 1412.
- adam tunu** “eşsiz insan”: 107.
- adeptüü tartip-zañ** “edebli düzen-kanun”: 6585.
- adil kişi** “adil kişi”: 1773.
- adil sözdün ustatu** “adil sözün üstadı”: 3813.
- adil sözüm** “adil sözüm”: 826.
- adil zañdın ayarlar közü** “adil kanunun kurnaz gözü”: 798.
- adil-emgek** “adil iş”: 3297.
- adilet adam** “adil adam, adaletli adam”: 864, 2755.
- adilet bir adamdın aytkandarı** “adaletli bir adamın dedikleri”: 1367.
- adilet bir adamdın aytkanı** “adil bir adamın söylediği”: 1288.
- adilet can** “adil can”: 871.
- adilet col** “adaletli yol, adil yol”: 870, 2963.
- adilet colu** “adalet yolu”: 819, 5593.
- adilet iş** “adil iş, adaletli iş”: 824, 1714, 1860, 2782.
- adilet kılğan işiñ** “adil yaptığın işin”: 937.
- adilet söz** “adil söz, adaletli söz”: 5175, 6350.
- adilet zañ** “adil kanun, adaletli kanun”: 2166, 5568.
- adilet, ak adam** “adil, ak adam”: 866.
- adilet, çınçıl bekter** “adil , dürüst beyler”: 3454.
- adilet, çınçıl boluu colu** “adil, doğru olma yolu”: 3009.
- adilet, çınçıl can** “adil, dürüst can”: 2739 .
- adilettik iş** “adaletli iş”: 1768.
- adilettin colu** “adaletin yolu”: 352, 359, 5498.

adilettin kuru oşol “adeletin bu temeli”: 859.

adilettin özü “adaletin kendisi”: 798.

adilettin uluu zañı “adaletin ulu kanunu”: 354.

adilettüü adam “adaletli adam”: 5223.

adilettüü başçı “adaletli âmir”: 1959.

adilettüü başkargan bek “adaletli yöneten bey”: 820.

adilettüü boloor başçı “adaletli olacak amir”: 569.

adilettüü caşoo “adaletli hayat”: 5463.

adilettüü işinen atak tapkan “adaletli işinden nam bulan”: 5280.

ak col “ak yol”: 5468, 5589, 6401.

ak colunan adaşıp “ak yolundan şaşırıp”: 5402.

ak dil “temiz yürek”: 2852.

ak dildüü kızmatçılar “temiz kalpli hizmetçiler”: 2961.

ak işim “ak işim”: 826.

ak işiñ “ak işin”: 5281.

ak kızmat “hak hizmet”: 594, 606, 608, 616, 844, 1151, 1593, 1605, 1633, 2899, 3057, 4082, 5862, 5882, 6363.

ak kızmatker “ak hizmetçi”: 850.

ak köñül “hak gönüllü, temiz gönüllü (ol-)”: 1414.

ak peyil, abiyiri bar kızmatçılar “ak tabiatlı, ahlâklı hizmetçiler”: 2971.

ak peyil, ak köñüldüü takıva adam “ak niyetli, ak gönüllü sofı insan (melik)”: 5889.

ak sayasat “temiz siyaset”: 2128.

ak süylögön elçi “ak söyleyen elçi”: 3811.

akıl bilim keni “akıl, bilim madeni”: 1902.

akıl menen baştalğan ar bir işiñ “akıl ile yönetilen her bir işin”: 2599.

akıl menen bilim “akıl ile bilim”: 1947.

- akılduu adam** “akıllı adam”: 420, 421.
- akılduu bek** “akıllı bey”: 4982.
- akılduu bektin sözü** “akıllı beyin sözü”: 2349.
- akılduu cardamçılar** “akıllı yardımcılar”: 426.
- akılduu, ilimdüülör asıl candar** “akıllı, ilimliler asil canlar”: 302.
- akılduunu daanışman atoo** “akıllıyı danışman yapmak”: 1991.
- akılduunun ençisi** “akıllının hissesi”: 215.
- akıl-estüü ökümdar** “akıllı-bilgili hükümdar”: 468.
- akılga bay** “aklı çok”: 276.
- al eldin kutu** “o halkın uğru”: 2007.
- al kızmattın ırahatı** “o hizmetin zevki”: 4744.
- albars kılıç** “çelik kılıç”: 86.
- aldı padişanın** “önü padişahın”: 60.
- alp tongaday baatır** “alp er tunga gibi bahadır”: 275.
- aluulanıp turgan bek** “alevlenip duran bey (öfkelenen)”: 781.
- anın kutu** “(beyin) onun uğru”: 1965.
- ar cookeriñ** “(melik, senin) her askerinin”: 5585.
- arak-şarap** “rakı-şarap”: 2644.
- ardaktoo padişasın** “hürmet etmek şahına”: 43 /.
- ardaktuu ayköldegen at** “hürmetli yiğit denen ad”: 1960.
- asıl iştüü** “asıl işli”: 107.
- asker işi** “asker işi”: 2261.
- asker koşu** “asker karargâhı”: 2342.
- asker küçü** “asker gücü”: 3000, 3023.
- askerbaşı mildeti** “kumandan görevi”: 2336.
- askerdik katar** “askerî düzen”: 4136.

- askerdin colbaşısı** “askerin yol rehberi”: 2297.
- askerdin sanı** “askerin sayısı”: 2334.
- askerdin sanı emes, küçü** “askerin sayısı değil, gücü (olmalı)”: 2334.
- askeri bar bekterdin küçü** “askeri olan beylerin gücü”: 2999.
- aşı tördö** “aşı başköşede(ki)”: 2548.
- aşıp-taşkan küç kayrat** “aşıp taşan güç gayret”: 324.
- aşpozçunun amalı** “aşçının hilesi”: 2825.
- ata abiyiri** “ata namı”: 109.
- atak-dañk** “şan-şöhret”: 2058.
- ataktuu askerbaşı** “şanlı kumandan”: 6429.
- atası bek bolgondun uulu da bek** “babası bey olanın oğlu da bey”: 1946.
- atası bek boluçu** “babası bey olan”: 1932.
- aytkan oyun öküm bektin** “dediği akli hâkim beyin”: 6130.
- baarısın başkarçu bek** “hepsini yönetecek bey”: 1920.
- baatır alp** “bahadır alp”: 3034.
- baatır başçı** “bahadır âmir”: 1957.
- baatır cürök** “bahadır yürek (li ol-)”: 1945.
- baatır tartınbagan** “korkmayan bahadır”: 5897.
- baatır taymanbas ökümdardı** “kahraman, korkusuz hükümdarı”: 6063.
- bakıt cüzü** “baht yüzü (=hükümdar)”: 104.
- bakıt kuşu** “baht kuşu”: 2168, 5080.
- bakıt özü** “baht özü”: 99.
- bakıtka barçu coluñ** “(melik, senin) bahta varacak yolun”: 2758.
- bakıttın colu** “bahtın yolu”: 5543.
- bakıttın kuru** “talihin kuşağı”: 460.
- bakıttın türkün gülü** “bahtın, türlü gülü”: 64.

baktıluu, elge ardaktuu ökümdarlar “bahtlı, halka saygılı hükümdarlar”: 456.

bardık bekter “bütün beyler”: 2407.

bardık kol “tüm ordu”: 2342.

baş urgan “baş eğme”: 47 /.

baş-alaman “kargaşa”: 2126.

başçı bek “âmir bey”: 2119.

başkargan bek “yöneten bey”: 1984.

başkargandar bilimdüü da akılman “bilgili ve akıllı yönetenler”: 216.

başkaruu colu “idare yolu”: 2706.

başkaruu ikmaları “idare yöntemleri”: 35 /.

başkaruunun oñ colu “yönetmenin uygun yolu”: 5491.

başkı aşpozcu “baş aşçı”: 2853.

begi buzuk “beyi bozuk”: 5940.

begin körgön kul “beyini gören kul”: 956.

begin kızımat kılıu “beyine hizmet etmek”: 1915.

beginin cıluu sözü “beyinin tatlı sözü”: 3176.

beginin dañkı “beyinin namı”: 2638.

beginin işi, sözü “beyinin işi, sözü”: 2007.

beginin kubanganı “beyinin sevinmesi”: 2953.

beginin talamı “beyinin emri”: 2723, 2957.

beginin urmat menen sıyı “beyinin hürmet ile takdiri”: 2958.

bek adamdın şam cıldızı “bey adamın akşam yıldızı”: 5899.

bek aldı “bey önü”: 4044, 4048.

bek artı “bey ardı”: 2105.

bek askeri “bey askeri”: 3026.

bek aşı “bey aşısı”: 4126.

- bek atı** “bey adı”: 4077.
- bek baktıluu** “bahtlı bey”: 5348.
- bek baktısı** “bey bahtı”: 2549.
- bek biyliği** “bey beyliği”: 1076, 6102.
- bek boluşka eñ uluu bilim kerek** “bey olmaya en ulu bilim gerek”: 2444.
- bek boluşka tatıktuu adam** “bey olmaya layık olan adam”: 1945.
- bek boluu** “bey olma”: 1290.
- bek boluuçu adamdar** “bey olacak adamlar”: 1931.
- bek buyruğu** “bey buyruğu”: 3174.
- bek daraca** “bey mertebesi”: 1956.
- bek degen arıstan** “bey denen arslan”: 782.
- bek degen bermeti köp deñiz sımal** “bey denen incisi çok deniz misal”: 5349.
- bek degen kut** “bey denen uğur”: 604.
- bek degen ot** “bey denen ateş”: 651.
- bek işençi** “bey güveni”: 2875.
- bek işenip cönötöör oşol elçi** “beyin inanıp göndereceği bu elçi”: 2590.
- bek işi** “bey işi”: 429, 454, 1692.
- bek keşigi** “bey ihsanı”: 2546.
- bek kıyalı** “bey şanı”: 4091.
- bek kızmatın atkaruu** “bey hizmetini yapmak”: 4746.
- bek kolu** “bey eli”: 4078.
- bek köñülü** “bey gönlü”: 1607.
- bek közü** “beyin gözü”: 608.
- bek küçü** “bey gücü”: 302, 2018.
- bek ömürü** “bey ömrü”: 2956, 3013, 3130.
- bek paydasın közdögön** “bey faydasını gözleyen”: 1875.

- bek sırrı** “bey sırrı”: 2510.
- bek sözü** “bey sözü”: 2509.
- bek tüyşüğü** “bey kaygısı”: 3136.
- bekem zañ** “sağlam kanun”: 5490.
- bekke kerek kol başçı** “beye gereken kumandan”: 2265.
- bekke kerek uvazir** “beye gereken vezir”: 2177.
- bekke kızmat ötüö** “beye hizmet etmek”: 4086.
- bekter işi** “beyler işi”: 4002.
- bekter küçü** “beyler gücü”: 3116.
- bekter tartip bilgen, köñülü ak** “tertiple bilen, gönlü temiz beyler”: 2031.
- bekterdin cardamçısı** “beylerin yardımcısı”: 3136.
- bekterdin eñ camanı** “beylerin en kötüsü”: 2032.
- bekterdin işi** “beylerin işi”: 2016.
- bekterdin köp nerseni bilgeni** “beylerin çok şeyi bilmesi”: 1949.
- bekterdin kulk-münözü** “beylerin hulk-tabiatı”: 5218.
- bekterdin özü** “beylerin kendisi”: 1949.
- bekterdin tabiyatı** “beylerin tabiatı”: 2838.
- bekterdin tüşü** “beylerin düşü”: 6016.
- bekterdin uluulugu** “beylerin ululuğu”: 939.
- bekterdin uvaziri** “beylerin veziri”: 2234.
- bekterge buzuktuktan kaçuu kerek** “beylere ahlâksızlıktan kaçmak gerek”: 2058.
- bekteri büt düynönün murda ötkön** “tüm dünyanın önce geçen beyleri”: 1881.
- bektik işti** “beylik işi”: 2089.
- bektiktin keregi** “beyliğin gereği”: 923.
- bektin atagı** “beyin namı”: 3033.
- bektin baarı** “beylerin hepsi”: 2113, 5076.

bektin baarı, tekeber, boy kötörgön “kibirli, kurumlu beylerin hepsi”: 2113.

bektin barkı “beyin değeri”: 2548.

bektin baylığı, dañkı ösüşü “beyin mal-mülk, namının artması”: 2175.

bektin begi “beyin beyi”: 956.

bektin biyliği “beyin beyliği”: 2566.

bektin cıluu, cumşak özü “beyin tatlı, yumuşak özü”: 3177.

bektin colu “beyin yolu”: 819, 1931.

bektin cügü “beyin yükü”: 2178.

bektin cüzü “beyin yüzü”: 3458.

bektin dañkı “beyin namı”: 1755, 1924, 2055.

bektin dili “beyin gönlü”: 2239.

bektin işi “beyin işi”: 1927, 2077, 2205, 2585.

bektin kaarı “beyin gazabı”: 777.

bektin keñeşçisi “beyin danışmanı”: 2251.

bektin kolu açık “beyin eli açık (cömert)”: 3027.

bektin kolu kenen “beyin eli bol”: 595.

bektin közü “beyin gözü”: 4084.

bektin kuru “beyliğin kuşağı”: 5132.

bektin kücü “beyin gücü”: 2961, 3025, 5454.

bektin münözü “beyin tabiatı”: 5219.

bektin namı “beyin namı”: 1956.

bektin oy-tilegi “beyin fikri-dileği”: 2256.

bektin oyu “beyin fikri”: 1878.

bektin özü “beyin özü”: 1902, 2242.

bektin sözü “beyin sözü”: 1804, 3175, 4075, 4992.

bektin uvaziri “beyin veziri”: 2172.

- bilim küçü** “bilim gücü”: 300.
- bilim menen başkaruu** “bilimle yönetmek”: 1964.
- bir begi Yagmalardın** “bir beyi Yağmalar’ın”: 1756.
- bir şaardın ökümdarı** “bir şehrin hükümdarı”: 5347.
- birinçi mildet de sen** “(bey) birinci görevin senin”: 2028.
- biyik alıp hakan** “yüce yiğit hakan”: 92.
- biyliği cakşı bektin** “iyi beyin beyliği”: 453.
- biyligiñ küç** “hakimiyetin güç(lü)”: 550.
- biyligiñdin tiregi** “beyliğinin direği”: 2132.
- biylik baktı** “beylik bahtı”: 5939.
- biylik bergen özüñ** “hüküm süren özüñ”: 5571.
- biylik canı** “beylik canı”: 2122.
- biylik cüğü** “beylik yükü”: 2141.
- biylik kamı** “beylik kaygısı”: 2122.
- biylik kılçu adam** “hüküm sürecek adam”: 4006.
- biylik kılçu kişi** “beylik kılan kişi”: 228.
- biylik kılğan bektin sözü** “hüküm süren beyin sözü”: 4075.
- biylik körkü** “hakimiyet görkü”: 2125.
- biylik küçü** “beylik gücü”: 544, 940, 3433.
- biyликтin berekesi** “beylik başarısı”: 3135.
- biyликтin damın tatkan** “beyliğin tadını tatan”: 3453.
- biyликтin eñ negizi** “beyliğin en temeli”: 817.
- biyликтin işi tataal, açuu sözü** “beyliğin işi ıstıraplı, acı sözü”: 419.
- biyликтin küçü** “hakimiyetin gücü”: 2123, 2126.
- biyликтin paydubalı** “beyliğin temeli”: 5936.
- biyликтüü ökümdar** “hâkim hükümdar”: 34.

- Bohraham** “Buğra han”: 23. /
- Bohraham zañ-zili** “Buğra han’ın zamanı”: 23 /.
- boy kötörgön** “kibirli, kibirlenen”: 2113.
- bul eki küç** “bu iki güç”: 5455.
- bul mildetti atkarçu adam** “bu görevi başaracak adam”: 2522.
- buyruktun kücü** “buyruğun gücü”: 3447.
- buzuk menen kırsıktın colu** “kötülük ile belanın yolu”: 5735.
- buzukka küygön calın** “kötüye yakan ateş”: 407.
- buzuktardın başın aluu** “kötülerin başın almak”: 50.
- buzuktuk iş** “kötü iş”: 5256.
- buzuktuktan kaçuu** “bozukluktan kaçmak”: 2058.
- buzuktuktun çuusu** “ahlâksızlığın çığlığı”: 2099.
- buzuku iş** “kötü iş”: 5733.
- büt aalamdı ceñgen küçtüü** “tüm alemini yenen güçlü”: 4703.
- büt düynönü bagıntkan ceñger** “tüm dünyaya boyun eğdiren cengaver”: 6434.
- büt düynönün elderin biyleş üçün** “tüm dünyanın halklarını idare için”: 1977.
- cakşı âdet** “iyi âdet”: 6587.
- cakşı at** “iyi ad”: 1400, 3779, 5564, 5599, 5909.
- cakşı atıñdı kaltıruu cagı** “iyi adını bırakmak yönü”: 1444.
- cakşı başçı** “iyi âmir”: 2161, 2328.
- cakşı bek** “iyi bey”: 1409.
- cakşı bektin curtu** “iyi beyin yurdu”: 5077.
- cakşı bektin malayı** “iyi beyin uşağı”: 2241.
- cakşı biylik kılğan cer** “iyi hüküm sürülen yer”: 888.
- cakşı iş** “iyi iş”: 5736.
- cakşı kızmat** “iyi hizmet”: 1817.

cakşı kol “iyi ordu”: 3000.

cakşı kolduu “iyi ordulu”: 3000.

cakşı kural-carak “iyi silah-techizat”: 2334.

cakşı myzám “iyi nizam”: 250.

cakşı myzám, tartipte başkaruu “iyi nizam, tertipli yönetmek”: 543.

cakşı münöz “iyi ahlâk (lı ol-)”: 1947.

cakşı ökümdar “iyi hükümdar”: 2076.

cakşı tartip “iyi tertip”: 1459, 2012.

cakşı uvazir “iyi vezir”: 2237, 2255.

cakşı zañ “iyi kanun, iyi örf”: 102, 216, 217, 828, 891, 1684, 2053, 3086, 5727, 5936, 6587.

cañı zañ “yeni kanun”: 6586.

cardamçası ökümdın “yardımcısı hükümdarın”: 430.

carımı koluñun “yarısı ordunun”: 2365.

carlıgı eligimdin “emri melik’imin”: 4994.

carlık erki “ferman hükmü”: 3861.

casagan zañ “yapılan kanun”: 5879.

caş cookerler “genç askerler”: 2387.

caşınan kızmat kılıu “küçüklükten hizmet etmek”: 4027.

caştayınan kızmatka kirgen “küçüklüğünden hizmete giren”: 4026.

ceñişçil akılman bek “muzaffer akıllı bey”: 2051.

cırğalı ökümdardın “rahatlığı hükümdarın”: 6259.

col-cobosun zañıñdın “yol-yordamını örfünün”: 4019.

cooker saltı “asker manası”: 2311.

cooker sözü “asker sözü”: 3393.

cookerdin tamak-aşı, kıyimi, kural-carak cana atı “askerin yemek-aşı, giysisi, silah techizat ve atı”: 2312.

- coomart bektin atagı** “cömert beyin namı”: 3033.
- coonun kolu** “düşmanın ordusu”: 2346.
- cumşak köñül** “yumuşak gönül”: 2224.
- cürögü ak** “yüreği ak, yüreği temiz”: 2116.
- çabıştarda ceñip cürgön** “savaşlarda her zaman yenen”: 2277.
- çaçılğan kol** “yayılan asker”: 2335.
- çığıştın da, maçındın da bekteri** “doğu’nun da maçın’ın de beyleri”: 12.
- çınçıl adam adilet colun tapkan** “adalet yolunu bulan dürüst adam”: 5593.
- çındık colu** “hakikat yolu”: 65 /.
- çındık iş** “doğru iş”: 1429.
- çındık söz** “doğru söz”: 2198.
- çındıkka çıkçu col** “hakikate çıkacak yol”: 2750.
- çındıkta cürüü kenen** “hep doğruda yürümek”: 819.
- çoñ koşun** “büyük ordu”: 2582.
- çoñ sayasat bar cer** “büyük siyaset olan yer”: 2296.
- dañk algandar bek kolunan** “nam alanlar bey elinden”: 4078.
- dañkı dastan** “namı destan”: 405.
- dañktalgan bektin baarı** “namlanan beylerin hepsi”: 2111.
- dañkti biyik** “şanı büyük (hükümdar ol-)”: 102.
- dañktuu cooker** “şanlı asker”: 2333.
- dasıkkın ökümeçül** “tecrübeli hükümdar”: 90.
- dastorkonu beginin** “sofrası beyinin”: 2854.
- dili ak** “gönlü temiz”: 2068.
- dinge tayanç** “dine dayanç”: 88.
- dinge ustunday kerek** “dine direk gibi gerek”: 88.
- döölöt otu** “saâdet ateşi”: 5317.

- döölöt sını** “devlet saygısı, devlet adabı”: 596.
- döölötüñdün canı** “mutluluğun yanı”: 5310.
- duşman deni** “düşman bedeni”: 2372.
- duşman kolu** “düşman ordusu”: 45, 2338, 2354, 2381.
- duşmandın ar kadamı** “düşmanın her adımı”: 2340.
- duşmandın tili** “düşmanın casusu”: 2346.
- duşmandın tuusu** “düşmanın ülkesi”: 1771.
- ee bolgon bek** “sahip olan bey”: 3036.
- eki küç** “iki güç”: 3032, 3036.
- ekinçi elge başçı** “halka ikinci âmir”: 2188.
- el baktı** “halk bahtı, halk talihi”: 943, 1786, 5619.
- el baktıluu** “halk bahtlı”: 5560.
- el baktısı** “halkın bahtı”: 1786.
- el başçısı** “halk âmiri (hükümdar)”: 6159.
- el başkarçu bolgon** “halk yönetecek olan”: 4006.
- el başkarçu erender** “yurt yöneten erenler”: 251.
- el başkargan bek** “halk yöneten bey”: 1948.
- el başkargan ökümdar** “halk yöneten hükümdar” :4005, 5286.
- el başkargan uluk** “halk yöneten büyük”: 4527.
- el baştaar er** “halk yöneten er”: 6334.
- el baylığı** “halk zenginliği”: 5537.
- el bayuu** “halkın zenginleşmesi”: 2053.
- el biyleer** “halk yöneten”: 938.
- el curtuñdun tiregi** “halk yurdunun direği (melik)”: 1656.
- el kızmatı** “halk hizmeti”: 3207, 3238, 3921.
- el kızmatın kılbağan** “halk hizmetini yapmayan”: 3923.

- el korgoo** “ülke koruma”: 2052.
- el korgooçu baatır erler** “halk koruyucu bahadır erler”: 2700.
- elçi çinçil — ak sözü** “doğru elçinin ak sözü”: 3810.
- elçi işi** “elçi işi”: 2661.
- elçi sözü** “elçi sözü”: 2728, 3884.
- eldi, cerdi biylegen adam** “halkı, ülkeyi yöneten adam”: 3453.
- eldin kamın cegender** “halkın gamın çekenler”: 251.
- eldin şamı** “halkın mumu (hükümdar)”: 6159.
- elge azap** “halka azap”: 5275.
- elge başçı** “halka âmir (melik)”: 1434, 5057, 5079, 5244.
- elge cak** “halka hoş”: 1960.
- elge kızmat kılğan** “halka hizmet eden”: 5723.
- elge payda tiygizgen coomart kişi** “halka fayda getiren cömert kişi”: 6094.
- elge taacı** “halka taç”: 88.
- elge tartuu** “halka yönelmek” 826.
- elge zulüm adamdar** “halka zalim insanlar”: 5844.
- eli buzuk** “halkı bozuk”: 5940.
- eligimdin atı** “melik’imin namı”: 5792.
- elik cazgan buyruktun küçü** “melik’in yazdığı buyruğun gücü”: 3173.
- elik cüzü** “melik yüzü”: 1585.
- elik cüzün körgöndör** “melik yüzünü görenler”: 3452.
- elik işi** “melik işi”: 1584.
- elik koluna** “melik’in eli”: 1495.
- elik közü, sözü** “melik’in gözü, sözcüsü”: 2188.
- elik kutman** “kutlu melik”: 1583, 2876, 3868, 5227, 5401.
- elik küçü, biyligi** “melik gücü, beyliği”: 1568.

- elik utman** “kazanan melik”: 1916.
- elikke kızmat ötüör adam** “melik’e hizmet eder adam”: 530.
- eliktin aytkandarı** “melik’in dedikleri”: 1505.
- eliktin cakşılıgı** “melik’in iyiliği”: 5761.
- eliktin çaşoosu** “melik’in hayatı”: 1779.
- eliktin erki** “melik’in iradesi”: 5773.
- eliktin esepteri** “melik’in hesapları”: 2776.
- eliktin has — hacibi** “melik’in has-hacibi”: 503.
- eliktin işteri** “melik’in işleri”: 2235.
- eliktin kamkordugu** “melik’in himayesi”: 1640.
- eliktin kızmatı** “melik’in hizmeti”: 4154, 4844.
- eliktin köönü** “melik’in gönlü”: 1770.
- eliktin körör közü** “melik’in gören gözü”: 2484.
- eliktin ordosu** “melik’in ülkesi”: 485.
- eliktin sıyı** “melik’in hediyesi”: 5777.
- eliktin tilegeni** “melik’in dilediği”: 3965.
- elin kamkor başkar-** “halkını özenle yönet-”: 437.
- eliñdin bir mildeti** “halkının bir görevi”: 5572.
- eline kamkor boluu** “halkına hâmi olmak”: 2122.
- elinin batkısı** “halkının bahtı”: 1037.
- elinin begi** “halkının beyi”: 890.
- eñ cakşı sapatı oşol bektin** “en iyi vasfı bu beyin”: 409.
- eñ caman tekeberdik** “en kötü kibirlilik”: 2110.
- eñ cogorku bakıt** “en yüce baht”: 1662.
- eñ cönököy toktoo kıyal** “en sade mütevazı’ tabiat”: 2165.
- eñ kalıs adam** “en tarafsız adam”: 5322.

- eñ uluu bilim** “en ulu bilim”: 2444.
- ençisi akılduunun** “payı akıllının”: 1986.
- erkine el baş iygen** “hükmüne halk baş eğen”: 5877.
- ersig attuu hanı** “mert adlı hanı”: 503.
- estüü adam** “akıllı adam”: 2433, 3137.
- estüü elçi** “akıllı elçi”: 3271.
- etiatsız uvazir** “ihtiyatsız vezir”: 2214.
- hacib işi** “hacib işi”: 2479.
- hacibdin kızmatkeri** “hacibin hizmetçisi”: 518.
- hakan atı** “hakan adı”: 114.
- hakan cüzü acarduu** “güzel hakan yüzü”: 81.
- hakan ısmı** “hakan ismi”: 94.
- hakandın dobulbası** “hakanın davulu”: 101.
- han ordosu** “han ülkesi”: 1920.
- han saray** “han sarayı”: 4888.
- han tili** “han dili”: 23.
- has - hacibdik naamı** “has hacib unvanı”: 62 /.
- has-hacib** “has-hacib”: 63, 503, 505, 510, 558.
- ıyık kızmat** “kutsal hizmet”: 2507.
- içi bekke kızmat kılğandardın** “içi beye hizmet edenlerin”: 4329.
- ilim küçü** “ilim gücü”: 301, 303.
- ilimdüünün ençi, bağı** “ilimlinin hissesi, bahtı”: 218.
- iş başkaruu cagı** “iş yönetmek yönü”: 1640.
- işenimdüü elçi** “güvenilir elçi”: 4941.
- işenimdüü kızmatçı** “sadakatli hizmetçi”: 2569, 3123.
- işenimdüü kızmatker** “güvenilir hizmetkâr”: 2722.

- işenimdüü, tak kızmatker** “güvenilir, dürüst hizmetkâr”: 2604.
- işenimdüü, tartiptüü bolgon** “güvenilir, tertipli olan”: 2584.
- işi ülgü** “(beyin) işi örnek”: 5076.
- işke başçı** “işe önder”: 2177.
- işke bekem** “işte sağlam”: 2483.
- kaarı kelgen begi** “öfkelenen beyi”: 4093.
- kaarman bek** “kahraman bey”: 5937.
- kalemsiz biylik kılıu** “kalemsiz hüküm sürmek”: 2421.
- kalıñ kol** “çok asker”: 2331.
- kalp aytuu** “yalan söylemek”: 2057.
- kamkor bekter** “hâmi beyler”: 2021.
- kamkor boluu** “hâmi olmak”: 5537.
- kamkorduktu bilbegen** “himayeyi bilmeyen (bey)”: 2121.
- kanday can kazınaçı boluş** “nasıl canın hazinedar olması”: 2736.
- kanday şart, kanday tartip kerektiği** “hangi şart, hangi tertip gerektiği”: 36 /.
- kandayın aşpozçunun** “aşçının ne olduğu”: 2870.
- kara zulum** “kara zalim”: 5878.
- karoolu duşmandardın** “bekçisi düşmanların”: 2344.
- kas-duşman** “düşman, hasım-düşman”: 2352, 2956, 3034, 5586.
- kaska kapkan** “düşmana kapan”: 407.
- katçı adam** “katip adam”: 2716.
- katçı kişi kanday can boluu** “katip kişinin nasıl can olması”: 2666.
- katçı kişiñ** “(melik, senin) kâtip kişinin”: 2732.
- kayrat dañkım** “kudret namım”: 797.
- kayrılğan duşmanıñ** “geri dönen düşmanın”: 2390.
- kecir boluu** “inatçı olmak”: 2057.

- kedeydin eñ kedeyi** “fakirin en fakiri (açgözlü beyler)”: 2615.
- keñeşer akılmandar** “danışacak akıllılar”: 5904.
- kesel bek** “hasta bey”: 3103.
- kılıç mizi** “kılıç ucu”: 221.
- kıraakı esep** “uyanık hesap”: 442.
- kızmat cayı** “hizmet yeri”: 4150.
- kızmat cönü** “hizmet yolu”: 4151.
- kızmat cügü** “hizmet yükü”: 3297, 4030.
- kızmat etüü** “(melik’e) hizmet etmek”: 526.
- kızmat iştin col-cobosun** “hizmet yol-yöntemini”: 4031.
- kızmat kılar oyum** “hizmet edecek fikrim”: 84.
- kızmat kılçu mansaptar** “hizmet edecek makamlar”: 4140.
- kızmat kılğan** “hizmet eden”: 1552, 4168.
- kızmat kılıu** “hizmet etmek”: 2232, 4149.
- kızmat kılıuçu askeriñ** “hizmet edecek askerinin”: 5583.
- kızmat ötöö** “hizmet etmek”: 2952.
- kızmat ötöö cönü** “hizmet etme yolu”: 4149.
- kızmat üyün ürp-adat bilüü** “hizmet evini örf-âdeti bilmek”: 3990.
- kızmatçının eki türü** “hizmetçinin iki türü”: 2980.
- kızmatına özünün** “hizmetine kendinin (melik’in)”: 3800.
- kızmatkerdin eki türü** “hizmetkârın iki türü”: 4024.
- kızmatkerdin eñ mıktısı** “hizmetkârın en sağlamı”: 2417.
- kızmatkerdin tüşüktörü** “hizmetçinin zorlukları”: 4042.
- kızmatkerdin üç türü** “hizmetçinin üç türü”: 4167.
- kızmatın col cobosu** “hizmetin yol-yordamı”: 3994.
- kızmatın eşiği** “hizmetin kapısı”: 4030.

- kız mattın közü** “hizmetin sırrı”: 944.
- kız mattın şartı** “hizmetin şartı”: 2862.
- kol başcının ceñiřteri** “kumandanın zaferleri”: 2304.
- kol başkaruu** “ordu yönetmek”: 2267.
- kol karmoo** “ordu tutma”: 2052.
- kol sansız** “sayısız asker”: 2335.
- kolbaşçı** “kumandan”: 2324.
- koldu baştoo** “ordu yönetmek”: 2323.
- koldun kücü** “ordu gücü”: 301.
- kolu açık** “eli açık, cömert”: 2068.
- koşuundun aldı** “ordunun önü”: 2581.
- köñül açık** “güler yüzlü (bey)”: 2155.
- köñül, sözdü eñ sılık tutkaniñ** “gönül, sözü en zarif tutman”: 4527.
- köñülü ak** “gönlü temiz”: 2031.
- köñülü ak kızmatker** “gönlü temiz hizmetkâr”: 2605.
- köp çerik** “çok asker”: 2328.
- köpelçiler** “çok elçi”: 2588.
- köp eldi köp ölkönü bagındırgan** “çok halkı çok ülkeyi boyun eğdiren (hakan)”: 3119.
- köp kural** “çok silah”: 2332.
- köptü bilgen** “her şeyi bilen”: 2277.
- kubat-kücü biylik bergen** “güç-kuvveti hüküm süren”: 5291.
- kubattuu bek** “güçlü bey”: 428.
- Kuday bergen özümö adil kişim** “Tanrı’nın lütfettiğı adil kişim”: 3113.
- kudu eliktey bilim** “tıpkı Melik gibi bilgi (-li olmalı)”: 1903.
- kul kızmatın kadirloo** “kul hizmetini takdir etmek”: 1600.
- kuldarın bekter sınap körgön** “beylerin kullarını sınaması”: 1753.

kuluñ, ömür boyu kızmat ötüör “ömür boyu hizmet eder kulun”: 3752.

kural-carak “silah-techizat”: 5586.

kursacı tok cookerler “kursacı tok askerler”: 2313.

kutman begim “kutlu beyim”: 1422, 1656.

kutman elik “kutlu / bahtlı/ muhterem /değerli melik”: 1017, 1083, 1348, 1358, 1364, 1391, 1400, 1409, 1416, 1434, 1435, 1448, 1460, 1466, 1479, 1480, 1551, 1664, 1677, 1892, 1901, 1926, 2032, 2141, 2169, 2264, 2502, 2586, 2591, 2662, 2734, 2814, 2821, 2870, 2872, 2925, 2926, 2937, 2943, 2976, 2987, 3018, 3130, 3150, 3855, 3883, 4934, 5074, 5125, 5311, 5339, 5352, 5861, 5886, 5918, 5924, 6257.

kuttuu bektin atı “kutlu beyin adı”: 3455.

kuttuu elik “kutlu melik”: 1039.

küç biyligi “zorba beylik”: 2422.

küç el başkarar “halk yönetecek güç”: 5719.

küçtüü asker “güçlü asker”: 2332, 5470.

küçtüü biylik “güçlü hakimiyet”: 2125.

küçtüünün zordugu “güçlünün zorbalığı”: 2025.

kümüş tak “gümüş taht”: 769, 784, 785.

Küntuudu başkarganda “Kün-Toğdı yönettiğinde”: 448.

Küntuudu elik “Kün-Toğdı Melik”: 68 / 3448.

maga mangan kişiler “bana inanan kişiler”: 676.

maga peyli buzuktar “bana niyeti bozuklar”: 676.

mayışkan kol “hesapsız asker”: 2052.

menin zañım “benim (=kün-toğdı'nın) kanunum”: 813.

mıktıkural-carak “sağlam silah-techizat”: 2327.

mıktı sultan “güçlü sultan”: 3451.

mıktı uluk “güçlü emîr”: 40 /.

mıktılardı baş kılıp “sağlamaları baş yapıp”: 2366.

- mildet işi** “görev işi”: 6337.
- mildeti ar bir kuldun** “görevi her bir kulun”: 2154.
- mildeti cakşı adamdın** “vazifesi iyi adamın”: 3921.
- mildetin cakşı ötöönün kamın körü** “görevini iyi yapanın gamın gör-”: 2951.
- miñ ayla** “bin erdem”: 282.
- miñ san erdik küç** “binlerce erlik güç”: 283.
- momunduk colu** “takva yolu”: 1368.
- munun baarın bilgen elçi** “bunun hepsini bilen elçi”: 2632.
- münözü cumşak** “tabiatı yumuşak”: 2432.
- münözü cumşak adam** “tabiatı yumuşak adam”: 2207.
- Nuşirvanday adil zañ kuru** “Nuşirevan gibi adil kanun kur-”: 6542.
- oñ baatır cürök** “iyi, bahadır yürek”: 4006.
- oñdoy turgan alardı coluñ** “onları düzeltip duracak yolun”: 5541.
- ordosu ökümdardın** “ülkesi hükümdarın”: 2985.
- oydoguday kızmatker** “akıldaki gibi hizmetkâr”: 3059.
- öcörlüktün ayagı** “inatçılığın sonunda”: 2059.
- ökümdar cüzü** “hükümdarın yüzü”: 579.
- ökümdar elik** “hükümdar melik”: 475.
- ökümdar işi** “hükümdar işi”: 2697.
- ökümdar sözü** “hükümdar sözü”: 1806.
- ökümdardın aytkan kebin** “hükümdarın dediği sözleri”: 214.
- ökümdardıñ bir belgisi** “hükümdarın bir nişanı”: 3862.
- ökümdardın biyligi, işi** “hükümdarın beyliği, işi”: 2926.
- ökümdardın cırgalı** “hükümdarın refahı”: 2603.
- ökümdardın dañkı** “hükümdarın şanı”: 2258.
- ökümdardın ıyık kutu** “hükümdarın kutsal uğru”: 5899.

- ökümdardın küçü** “hükümdarın gücü”: 4008.
- ökümdardın ötü zor ubadası** “hükümdarın çok büyük vaadi”: 3727.
- ökümdardın tacısı** “hükümdarın tacı”: 211.
- ökümdarga eñ kerek bilim küçü** “hükümdara en gereken bilim gücü”: 1985.
- ökümdarlar menmensingen** “övünen hükümdarlar”: 4823.
- ökümdarlar zıynatı** “hükümdarlar ziyneti”: 29 /.
- ökümdarlık mildeti** “hükümdarlık görevi”: 68 /.
- ölkö küçü** “ülke gücü”: 5720.
- ölkögö tirek** “ülkeye direk (ol-)”: 88.
- ölkönün ökümdarı** “ülkenin hükümdarı”: 5876.
- ötö sak** “çok uyanık”: 2268.
- Ötükendin beginin aytkanı** “Ötüken’in beyinin dediği”: 1958.
- Ötükendin beginin cakşı aytkanı** “Ötüken’in beyinin iyi sözleri”: 2677.
- öz begiñdin sözü** “kendi beyinin sözü”: 4113.
- öz begine kızmatın kılğan** “kendi beyine hizmetini yapan”: 4076.
- öz beginin cakşılığı** “kendi beyinin iyiliği”: 5577.
- öz mildetiñ** “(senin) kendi vazifen”: 5575.
- öz mildeti** “öz / kendi vazifesi, öz / kendi görevi”: 951, 1722, 2232, 5933.
- özü baatır** “özü yiğit”: 404, 2269.
- padışa öz ölkösün saktoo cönü** “padişah ülkesinin korunma şekli”: 36 /.
- peyli aktın işi** “ahlakı temiz işi”: 2044.
- peyli buzuk** “ahlâkı kötü”: 2891.
- peyli tüz** “ahlâkı doğru”: 1973, 2526, 5938.
- saktık işi** “uyanıklık işi”: 2348.
- sandagan cakşı sapat** “sayısız iyi vasıf”: 1953.
- sarañ bek** “cimri bey”: 3028, 3041.

- sarañdıktın kulu** “cimriliğin kulu”: 2718.
- saygan tuu bosogodo** “dikilen sancak eşikte(ki)”: 2548.
- sen atkarar kızmattar** “senin yapacak hizmetlerin”: 5532.
- seni azgırgan kumariñ, napsiñ** “seni aldatan hevesin, nefsin”: 5396.
- senin adil amiriñ** “senin adaletli amirin”: 3764.
- söz cetkirüü mildeti** “söz yetiştirmek görevi”: 3812.
- sözdörü calañ bektin** “yalancı beyin sözleri”: 1312.
- sözgö turbas bekter** “sözünde durmaz beyler” 2805.
- sözü büt düynönü biylegendin** “tüm dünyayı yönetenin sözü”: 2597.
- sözü el başkargan ökümdardın** “sözü halk yöneten hükümdarın”: 1988.
- sözü el biylegen cakşı bektin** “halk yöneten iyi beyin sözü”: 5242.
- suusun başı** “içkici başı”: 2879, 2918, 2921, 2924, 2932.
- İçkicibaşı, hakanın içtiği her türlü şeyden sorumlu olan kişidir. Görevi hükümdara sadece içki getirmek olmayıp onun içtiği her türlü su, sıvı, şerbet, şarap, ilaç vb. içecekleri hazırlayan, zehirlenme ihtimaline karşı önceden bunları tadan görevlidir. Sadece içki ile ilgili olmayıp hükümdarın aldığı her türlü sıvının kontrolünden sorumluydular.
- suusun başı adilet boluş** “içecek başının adil olması”: 2893.
- suusun katçu idişçi** “suyunu katacak kapçı”: 4040.
- suusun sunçu** “içkicibaşı”: 2883.
- şalaki bek** “avare bey”: 2022.
- şamdagay küç** “çevik güç”: 2174.
- tak atkaruu** “doğru yapmak, tam yapmak”: 5451, 5572.
- tartibi bek işinin** “tertibi bey işinin”: 841.
- tartip çıño** “tertip etmek”: 2028.
- tartiptüü asker** “tertipli asker”: 2335.
- tartiptüü asker işi** “tertipli asker işi”: 2128.

Tavgaç Kara Buura handar hanı “Tavgaç Kara Buğra hanlar hanı”: 60 /.

tegi bekter “soyu beyler”: 1946.

tetiktik, toktoo-sılık cürüm “çevik, mütevazı’, zarif yürüyüş”: 2183.

tizgini biyликтin “dizgini beyliğin”: 1984.

toktobogon döölöt “duraksız mutluluk”: 5181.

törkü cay “başköşe (deki yer)”: 5822.

tört mildet “(beyin) dört görev(i)”: 5894.

turuu kündöy, ayday nur caynap “gün, ay gibi nur saçıp durmak”: 324.

tuuganı köp adamdın küçü “hısmı çok adamın gücü”: 3165.

tuura zañ “adil nizam”: 1459.

tübölük bakıt “ebedî baht”: 3085.

Türk bekterde dañktuuları “Türk beylerinin şanlıları”: 274.

Türk hanı “Türk hanı”: 3810.

Türk kutu “Türk kutu, Türk uğru”: 114, 120.

tüyşüğü hacibderdin “uğraşı haciblerin”: 2487.

tüz köñül “doğru gönül”: 2852.

uluu cumuş “büyük iş”: 2267, 2487.

uluu dañk “ulu nam”: 5908.

uluu hacib “ulu hacib”: 2426, 2478, 2484, 2496, 2519.

uluu hacib adilet boluş “ulu hacibin adil olması”: 2431.

urmattuu elik kutman “hürmetli, kutlu melik”: 1914.

urmattuu hacib “hürmetli hacib”: 524.

urugu anın “soyu onun (beyin)” : 1962.

uvazirlik iş “vezirlik işi”: 1762.

uvazirlik naam “vezirlik namı”: 1034.

üç ukuk “üç hukuk”: 5571.

Üç-Ordonun hanı “Uç Ordu’nun hanı”: 2959, 3808, 5561.

Yagma begi aytkanı “Yagma beyinin dediği”: 4940.

zalim küçü “zalim gücü”: 2030.

zañ adilet “adaletli kanun”: 5568.

zañ adilettüü “adaletli kanun”: 2131.

zañ aldı “kanun önü”: 816.

zañ bar cerde “kanun olan yer”: 289.

zañ cakşısı “kanun iyisi”: 1927.

zañdan çıkpo “kanundan çıkmamak”: 254.

zañdın colu “kanunun yolu”: 5895.

zındanga sal buzuktu, akılsızdı “bozuğu, akılsız zindana koy”: 5541.

zombuluk, kırsık kaarı “zulüm, felaket gazabı”: 3104.

zor biylik “büyük beylik”: 3855, 5798.

zulumduktu caratkan üç balaa “zalimliği yaratan üç belâ”: 3102.

SONUÇ

Kırgız Türkçesiyle Kutadgu Bilig: Kuttuu Bilim (Metin-Aktarma-Kavram Alanı) adlı tezimizi; Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hacib, Transkripsiyonlu Metin-Türkiye Türkçesine Aktarma, Yönetim İle İlgili Kavram Alanına bölümlerinde inceledik.

“Kutadgu Bilig” adlı birinci bölümünde, Kutadgu Bilig ile ilgili genel bilgiler verildi. Kutadgu Bilig’in şekil, içerik, üslûp özelliklerini çeşitli Türkologların açıklamaları ve görüşleri aktararak anlatıldı. Kutadgu Bilig’in 9 asır sonra bile hâlâ değerini kaybetmemesinin nedenleri, hangi alanlarda “ilk” olduğu ve önemivurgulandı;Kutadgu Bilig ile ilgili yapılan çalışmalar anlatıldı. Özellikle Türkiye ve Kırgızistan’da yapılan çalışmalar üzerinde duruldu. Yapılan araştırmalar sonucu Türk lehçelerindeki Kutadgu Bilig çalışmalarının çok az olduğu ve bunların da XX. yüzyılda başladığı tespit edildi.

“Yusuf Has Hacib” adlı ikinci bölümde, Yusuf Has Hacib’in hayatı, eseri ve edebî kişiliği ile ilgili bilinebilen malumatlarverilmeye çalışıldı. Mevcut olan bilgiler de yine kendi eseri olan Kutadgu Bilig’den elde edilmiştir. Bu bilgiler sonucu Yusuf Has Hacib’in iyi bir tahsil gördüğü, kendisini iyi yetiştirdiği, millî dil ve millî kültür bilincine sahip bir aydın olduğu, büyük bir tasvir yeteneğine sahip olduğu, zühd ve takva sahibi olduğu ve yaşlılık döneminde Kutadgu Bilig’i yazdığına dair bilgiler nakledildi. Bütün bu bilgilerden hareketle (Kutadgu Bilig’in kapsamı, niteliği göz önüne alındığında) Yusuf Has Hacib’in tarih sahnesinde kaybolan başka eserlerinin de olabileceği kanaatine ulaşıldı.

“Transkripsiyonlu Metin-Türkiye Türkçesine Aktarma” adlı üçüncü bölümde, Kutadgu Bilig’in Kırgızcasından yaptığımız harf çevirisi ve Türkiye Türkçesine aktarmasıverildi.Aktarma yaparken Kutadgu Bilig’in orijinali ve Reşid Rahmeti Arat’ın Türkiye Türkçesine yaptığı aktarma ile karşılaştırmalar sonucunda, üzerinde çalıştığımız Kırgızca aktarmanın pek sağlam olmadığı tespit edildi. Zira; Kuttuu Bilim’de Kutadgu Bilig ile anlam olarak hiç örtüşmeyen beyitler çoğunluktadır. Tarihî ya da çağdaş lehçeler arasında da olsa manzum aktarma yapmak oldukça zordur. Kutadgu Bilig’in içinde güçlü betimlemelerin, benzetmelerin, açık istiarelerin ve kapalı istiarelerin olması da aktarmadaki zorlukları bir kat daha arttırmıştır.Ancak; “Kuttuu

Bilim (Kutlu Bilgi)” adının hem içeriğe hem de Yusuf’un eseri yazma amacına uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Yönetim İle İlgili Kavram Alanı” adlı dördüncü bölümde göstergebilim, gösterge, işitim imgesi, gösteren, gösterilen, kavram ve kavram alanı (dil alanı, sözcük alanı) gibi terimler açıklanmış ve Kırgızca metinden hareketle elde edilen yönetimle ilgili kavram alanını oluşturan kavram işaretleri verilmiştir. Kelime ve kavramların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları, Kırgız Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki kelime ve kavram benzerlikleri / farklılıkları ortaya konulmuştur. Böylelikle günümüz Türk lehçeleri arasında yönetim ile ilgili kelime ve kavramlar tespit edilmiştir. Kuttuu Bilim’de geçen yönetim ile ilgili kelime ve kavramların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları incelendiğinde (ses denklilikleri düşünülürse) büyük benzerliklerin olduğu görülmüştür. Kelime ve kavramlar bakımından Kuttuu Bilim’in Kutadgu Bilig’e daha yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Bütün bu araştırmalar ve çalışmalar sonucunda gördük ki bütün Türk lehçelerinde Kutadgu Bilig’in orijinalinde olduğu gibi manzum çevirisine ihtiyaç vardır. Kutadgu Bilig’in öğrenilmesinde ve öğretilmesinde manzum çevirinin (edebî ve estetik açıdan) bir kazanç olacağını düşünüyoruz. Ayrıca Türk edebiyatının bu en önemli eseri üzerinde daha geniş, birbiriyle ilişkilerinin gösterildiği yatay ve dikey kavram alanlarının oluşturulması gerektiğine inanıyoruz.

KAYNAKLAR

- Akar Ali. (2012).*Türk Dili Tarihi “Karahanlı Türkçesi İle Yazılmış Eserler”*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Aksan Doğan (2004). “Kelimebilimi ve Anlambilimi Ölçülerinden Yararlanarak Bir Yazı Dilinin Eskiliğini Saptama Yolları I: Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine”*Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 110-119.
- Aksan Doğan (2006) *Anlambilim – Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Alyılmaz Semra (1999). “Erzurumlu Emrah’ın Şiirlerinde Kavram İşaretleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 119-128.
- Arat Reşid Rahmeti (1979). *Kutadgu Bilig I-Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arat Reşid Rahmeti (1959). *Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig II-Çeviri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Arat Reşid Rahmeti (Aralık, 1970).“Kutadgu Bilig ve Türklük Bilgisi”, *Türk Kültürü*, Cilt: IX/98, 70-90.
- Arat Reşid Rahmeti (2008). *Kutadgu Bilig*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Artıkbayev Kaçkınbay (2004). *Orto Kılımdağı Adabiy Estelikteribiz Cönündö Cusup Balasagin Tuuraluu Bayan*, Kırgız Basma Üyü Yayınları, Bişkek.
- Bağdatlı Özlem. (2008, Ekim). “Kutadgu Bilig Bibliyografyası”, *Kutadgu Bilig*, 14, 157.
- Bağdatlı Özlem (2007). *Kutadgu Bilig’de Devlet ve Adalet İlişkisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi),İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balasagin Cusup (1988).*Kuttuu Bilim*, (çev: Tölögön Kozubekov), NİK, Moskova.
- Bayraktar Nesrin (2006). *Dilbilimi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Buran Ahmet, Alkaya Ercan (2012). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Caferoğlu Ahmet (1943). *Kutadgu Bilig-Türk Dili Tarihi Notları II*, Burhaneddin Matbaası, İstanbul.
- Çengel Kasapoğlu Hülya (2005). *Kırgız Türkçesi Grameri – Ses ve Şekil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çetin Engin (2009). “Orhon Yazıtlarında 'İtaat' Kavramı”.*Electronic Turkish Studies*,4,8, 825-837.
- Demirbilek Salih (2011) “Türklerde “Kut” Kavramı”, *Doğumunun 990. Yılında Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri* 26-27 Ekim 2009, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Demirci Kerim (2013). *Türkoloji İçin Dilbilim – Konular Kavramlar Teoriler*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Develioğlu Ferit (2006). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Dilaçar Agop(1972). *900. Yıldönümü Dolayısıyla Kutadgu Bilig İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Dilaçar Agop (1969). “Kutadgu Bilig'in 900. Yıldönümü (1069-1969) ve Balasagunlu Yusuf”,*Türk Dili*, 211/ 20, 6-17.
- Eker Süer (2011). Yusuf Has Hacip “Kutadgu Bilig” (1069), http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/suer_eker_kutadgu_bilig.pdf (12.02.2014).
- Eker Süer (2006). *Çağdaş Türk Dili “Anlam Bilimi”*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- EmiroğluSelim. (2012). “Kutadgu Bilig'de Çocuk Eğitimi”,*Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Cilt: 7/1, 1027-1041.
- Eraliyev Zakirbek. (2000). *Cusup Balasagin*, Bişkek.
- Eraliyev Zakirbek (2004). “Cusup Balasagin”, *Kırgızdar*, Cilt.VII.
- Eraslan Kemal, vd., (haz.) (1979). *Kutadgu Bilig III-İndeks*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Ercilasun Ahmet Bican (1984). *Kutadgu Bilig Grameri – Fiil*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Ercilasun Ahmet Bican (2007). *Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergin Muharrem (1965, Ocak). "Rahmeti Arat'ın Bazı Eserleri- Kutadgu Bilig I", *Türk Kültürü*, III/27, 214-215.
- Ergin Muharrem (1965, Ocak). "Rahmeti Arat'ın Bazı Eserleri- Kutadgu Bilig II, Tercüme", *Türk Kültürü*, III/27, 218-219.
- Erkman Akerson Fatma (2008). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Esker Ramiz (2003, Ekim). “Kutadgu Bilig’in Dili ve Kelime Hazinesi Üzerine”, *Kutadgu Bilig*, 4, 283-298.
- Gemalmaz Efrasiyap (1997).*Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Erzurum.<http://efrasiyap.tripod.com/yazilar/STT1.pdf> (15.03.2014).
- GülensoyTuncer. (2000, Ekim). “Kutadgu Bilig Bibliyografyası”, *Türk Dili*, 586, 371-377.
- İmer Kâmile, Kocaman Ahmet, Özsoy A. Sumru (2013). *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- İnan Abdülkadir (1970, Aralık). "Yusuf Has Hacib ve Eseri Kutadgu Bilig Üzerine Notlar",*Türk Kültürü*, IX/98, 112-126.
- Kamçiyeva Mavlyuda (2008) *Kutadgu Bilig'e Göre Devlet ve Halk İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bişkek.
- Kaymaz Zeki. (2009). “Kutadgu Bilig Üzerine Türkiye’de Yapılan Yayınlar Üzerine Bir Deneme”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Cilt: IV/3, 1408-1422.
- Kıran Zeynel, Kıran Ayşe (2006). *Dilbilime Giriş*,Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Korkmaz Zeynep (2007). "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Dil ve Edebiyat" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 20-35.
- Köprülü Mehmet Fuad (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Külekçi Numan (2005). *Yusuf Has Hacip - Kutadgu Bilig'den Seçmeler*, Toker Yayınları, İstanbul.
- Levend Agah Sırrı (1969). "Yazılışının 900. Yıldönümünde Kutadgu Bilig", *Türk Dili*, 211, 1-5.
- Nalbant Mehmet Vefa (2002). "Kutadgu Bilig'de Kısaltma Grupları", *Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları*, 3, 53-62.
- Orkun Hüseyin Namık (1940). "Kutadgu Bilig Hakkında", *Varlık*, 177, 196-197.
- Ölmez Mehmet. (2004) "Çağdaş Türk Dillerinde Kutadgu Bilig Çevirileri", *Türk Dilleri Araştırmaları*, Cilt:14, 103-126.
- Portlakkaya Talat (2009), *Bir Siyasetname Olarak Kutadgu Bilig'in Türk Devlet Yönetimindeki Yeri ve Önemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Radloff Wilhelm (1890). *Kudatku Bilik. Facsimile der uigurischen Handschrift der K.K. Hofbibliothek in Wien, St. Petersburg.*
- Radloff Wilhelm (1891). *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass- Hadschib aus Balasagun, Theil I, der Text in Transcription*, St.Petersburg.
- Rifat Mehmet (2008). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları 2. Temel Metinler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Saussure Ferdinand de (2001). *Dilbilim-Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. Berke Vardar) Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Silahdaroğlu Fikri (1996). *Günümüz Türkçesiyle Kutadgu Bilig Uyarlaması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şahin Mustafa (2007) *Sirâcu'l Mülûk, Siyâset-name, Ahkâmü's-sultaniyye ve Kutadgu Bilig'e Göre Hükümdar Dışındaki Üst Düzey Devlet Görevlilerinin Karşılaştırılması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Teres Ersin (2010). *Karahanlı Türkçesi ve Eserleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Teres Ersin (2009). *Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib Üzerine Bibliyografya Denemesi*, Ürün Yayınları, Ankara.
- Tuğral Oğuz (2008). *Kutadgu Bilig ve Siyasetname'de Devlet Anlayışı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Türk Dil Kurumu (2006). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I – Fiil – Basit Çekim*, Ankara.
- Uygur Ceyhun Vedat (2007). *Kırk Kız Destanı, Metin-Aktarma*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Vardar Berke vd. (1999). "Ferdinand de Saussure" *XX. Yüzyıl Dilbilimi*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Vardar Berke (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Yavuz Kemal (2012). *Hâcib Böyle Dedi-Kutadgu Bilig'den Seçmeler*, Mostar Yayınları, İstanbul.

Yudahin Konstantin Kuzmiç (2011), *Kırgız Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

I. Kişisel Bilgiler:

Doğum Tarihi: 17 Ekim 1988

Doğum Yeri: Doğanşehir

Medeni Durumu: Bekâr

II. İletişim Bilgileri:

Adres: Yörük Mah.335 Sok. No:26 A Blok Kat:5 Salihli/MANİSA

Telefon: 0 530 434 61 86

E-Posta:e_damila@hotmail.com

III. Eğitim:

Yüksek Lisans: 2011- 2014 Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk DiliAnabilim Dalı (Tez Dönemi),

Tez : Kırgız Türkçesiyle Kutadgu Bilig: Kuttuu Bilim (Metin-Aktarma-Kavram Alanı)

Danışman: Prof. Dr. Ceyhun Vedat UYGUR

Lisans: 2006 – 2011, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

Tez: “Kırgız Tili (Transkripsiyon)

Danışman: Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU)

Lise: 2002-2006, Salihli Anadolu Öğretmen Lisesi

IV. Yabancı Dil:

İngilizce (İleri Seviye)

Almanca (Başlangıç Seviyesi)

V. Deneyim:

2012 - 2013: Pamukkale Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (PAÜSEM) / Pamukkale Üniversitesi Dil Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi - Yabancılara Türkçe Öğretimi (ADP kapsamında A1, A2, B1 düzeyleri)